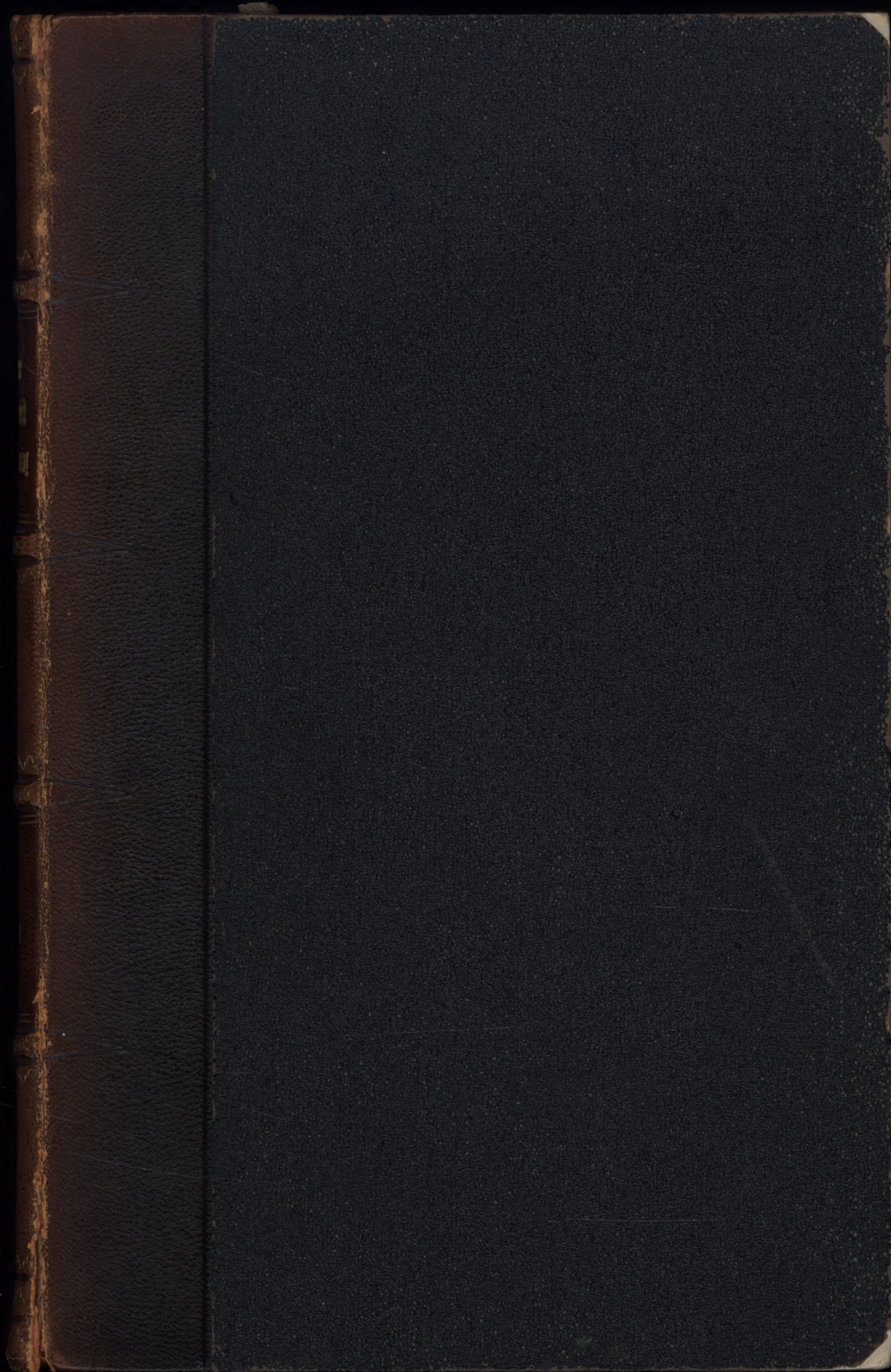
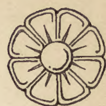

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING ❦ BIND III

1900—1901

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

TEGNING AF V. J. MØRK-HANSEN.

NIKE TEMPLET. AKROPOLIS.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
1900 • BIND III • 1901

REDAKTØR: ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN
REDAKTIONSUDVALG: ARCHITEKTERNE
EUGEN JØRGENSEN OG ALFR. THOMSEN

KJØBENHAVN MCMI
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE

INDHOLD.

(De med * mærkede ere illustrerede.)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

AFDELING A
KJØBENHAVN 1901
№ 1

RAADHUSTAARNET.

Det store Taarn, som saa væsentligt bidrager til at give Kjøbenhavns nye Raadhus dets karakteristiske Silhouet, er af Architekten, Martin Nyrop, anbragt paa Bygningens nordøstlige Længdeside, som vender mod den gamle Bydel, nøjagtigt ud for Aksen af Lavendelstræde. Der synes at ligge en dybere Tanke heri end blot den at ville skabe et point-de-vue for en mindre betydelig Gade; thi for den modsatte Ende af denne ses en Del af Kjøbenhavns gamle Raadhus, det runde Hjørne, hvor Overpræsidentens Kontor endnu indtil videre findes i Stueetagen, og den ene af de to store Buer, der indeslutte Gaarden mellem Raadhuset og Varetægtsfængslet. Der er ligesom et Symbol heri. Det er den gamle og den nye Tid, der ere stillede lige over for hinanden, Fortiden og Fremtiden, der ere satte sammen i et gensidigt Forhold, den gamle By inden for de tidligere Volde med alle de Minder og Erfaringer, den ejer, som kigger ud til den nye By, der er vokset op omkring den og er vokset den over Hovedet, ligesom det mægtige Taarn rager højt op over alt andet i vor Hovedstad. Men det udmærkede gamle Raadhus og den mesterlige Fængselsgaard, som Architekt C. F. Hansen skabte i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, bliver liggende støt og uanfægtet i sin klassiske Ro som Repræsentant for en Tid, der ikke kendte til Nutidens nervøse Uro, — næsten som en diametral Modsætning til det ikke mindre udmærkede Raadhus, som Nyrop har bygget hundrede Aar derefter, vor Architekturs mest typiske Udtryk for det Nye, som gærer i Tiden, og som vil frem.

FIG. I. GRUNDSTENEN.

* * *

For ret at faa en Forestilling om Raadhustaarnets Højde udover den, at »det er meget højt«, er det ganske oplysende at se en Sammenstilling med Højdemaalene for andre bekendte Bygninger herhjemme og i Udlandet. Her skal anføres følgende:

Raadhusets Spir		168	Alen 6".
Vor Frelsers Kirkes Spir	cirka	144	—
Marmorkirkens Fløjstang	—	125	—
Petri Kirkes Spir	—	124	—
Frederikskirkens Spir	—	113	—
Nicolai Taarn	—	70	—
Rundetaarn	—	56	—
Palazzo Pitti, Florens, Tagskæg	—	55	—
Trinitatis Kirkes Tagryg	—	54	—
Palazzo Strozzi, Florens, Tagskæg	—	50	—
Vor Frelsers Kirkes Tagryg	—	49	—
Palazzo Farnese, Rom, Tagskæg	—	46	—
Berlins Raadhus Tagskæg	—	40	—
Kjøbenhavns Raadhus Tagskæg	—	36	—
Trinitatis Kirkes Tagskæg	—	36	—
Brandstationens Hjørnetinder	—	32	—
Vor Frelsers Kirkes Tagskæg	—	30	—
Almindelig kjøbenhavnsk Bygningshøjde	—	28	—

Som man ser, er det fra en ret imponerende Højde, at Hanen paa Raadhustaarnets Fløjstang giver Byens Borgere et Forbillede paa Aarvaagenhed. Og dog var Vor Frue Kirkes Spir, som styrtede i Grus ved Kjøbenhavns Bombardement 1807, endnu mere himmelstræbende. Det naaede nemlig op til 192 Alen, — cirka 24 Alen mere end vort nuværende højeste Maal.

Vi ville nu betragte Taarnets forskellige Dele hver for sig og begynde fra neden, fra Fundamenterne.

En vældig Betonmasse danner Taarnets Fod; den underste Flade af dette ligger i Côten ÷ 3, altsaa 3 Fod under daglig Vande og 9 Al. 6" under Terrænet, som paa dette Sted ligger i Côten 15,5 Fod ov. dagl. Vande. Det er god og sikker Bund, hvorpaa den store Bygning her hviler, nemlig fast Ler under gammel Strandbund, og Pilotering har derfor ikke været nødvendig. Stadsgraven har ikke haft sin Beliggenhed paa dette Sted, hvorimod den har tangeret den modsatte Fløj ud mod Vestre Boulevard. Den samlede Vægt af hele Taarnet ovenover Fundamentet er regnet ud til at være 10 Millioner og 570,000 ℔, og selve Fundamentets Vægt er 3 Millioner og 600,000 ℔; saaledes som dette er formet, er der et Tryk paa Undergrunden af 36 ℔ pr. □ Tomme. Der er først lagt en Betonklods i en Tykkelse af $3^{3}/_{4}$ Alen og med et Areal af 26 × $30^{1}/_{2}$ Alen; derover aftrappes Fundamentet opefter, saa at den samlede Højde af Beton fra Underkant til Overkant bliver $7^{1}/_{4}$ Al. paa de 3 Sider af Planens Rektangel, nemlig den udvendige og de to indadgaaende, hvorimod den fjerde, som vender ind mod Raadhusets Mellembygning, fuldstændigt mangler, da Taarnet for at give Plads for den store Trappe og dens Forbindelser med de øvrige Dele af Bygningen her er helt gennembrudt indtil Loftet over Trappen. Den øverste Funda-

FIG. 2. RAADHUSTAARNET FOR ENDEN AF LAVENDELSTRÆDE, SET FRA DET GAMLE RAADHUS.

mentsflade er 5 Alen bred. Intet Under, at Betonen under selve Taarnet alene naar op til det store Tal: 30,874 Kubikfod — altsaa en Trediedel mere, end der sædvanlig ligger under en almindelig Kommuneskole, og omtrent en Sjettedel af hele Raadhusets Fundamenter, der i alt udgøre 186,500 Kubikfod.

Over Betonen begynder Murværket, forneden paa de tre Sider i en Tykkelse af 3 Al. 18" (10 Sten), opført af Klinker og Cement; Trykket paa det nederste Skifte i Murværket er 116 ℔ pr. □ Tomme. Og derefter aftager Mur-

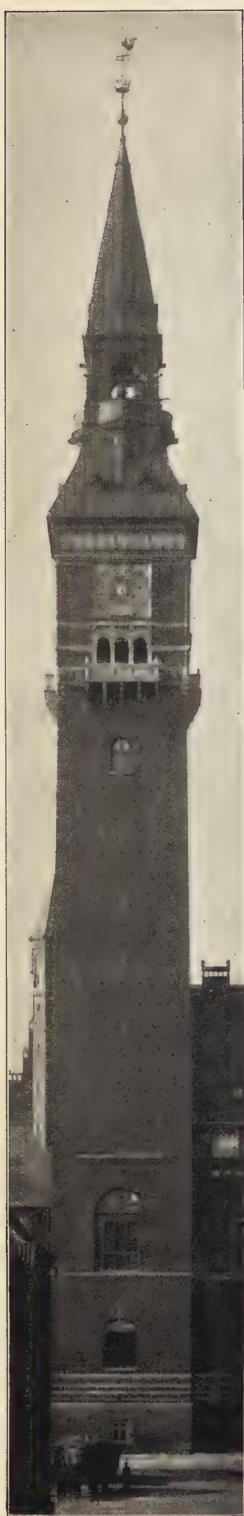

FIG. 3. TAARNETS FAÇADE.

værkets Tykkelse jævnt, Stokværk efter Stokværk, indtil det ved Gesimsen under Spiret, 110 Al. over Terrænet, 970 Skifter over den 6 Al. høje Granitsokkel, har sin mindste Bredde, 1 Al. 21". Façaden af Taarnet ligesom af Raadhuset i det Hele er opført af røde, haandstrøgne Mursten med forskellige indlagte Striber, Vinduesfelter, Altanpartier o. s. v. af Kridtsten og Granit. Naar man betragter Taarnets Murflader, der hver især har en svag Heldning (Tranchering) ind mod Midteaksen, vil man ikke kunne undgaa at lægge Mærke til de regelmæssigt anbragte, kvadratiske »Bomhuller«, der sikkert ville være kærkomne Byggepladser for Spurve og Svaler. De gøre en vis dekorativ Virkning og ere ikke uden Forbilleder fra italienske og andre Taarne. De have dog et mere praktisk Formaal ud over det at være til Pryd og til Nytte for Smaafugle. Meningen med dem er nemlig, at de i Forbindelse med de store galvaniserede Kroge, der ligeledes ere regelmæssigt anbragte i Murværket, skulle tjene til Støtte for de Stillads-Bomme og -Bjælker, det i Fremtiden muligvis af og til vil være hensigtsmæssigt at anbringe, hvis Noget skal repareres eller forandres — hvad der i Øjeblikket jo ikke er megen Udsigt til skal være nødvendigt. Ogsaa paa selve Spiret er af samme Grund anbragt Kroge til at hænge Stiger paa; — uvilkaarligt kommer man til at gyse ved Tanken om den Dristighed, der vil udkræves til saaledes at hænge svævende mellem Himmel og Jord.

Det første Rum, vi træffer i Taarnet, er ca. 5 Alen under Jorden og ligger inden for Fundamentets Aftrapning; det er overhvælvet og mørkt, vel forvaret bag Jærndøre, benyttes ikke til Noget og er ikke tilgængeligt for almindelige Dødelige. Men Rummet har dog sin særlige Interesse; thi her hviler Grundstenen i ophøjet og ensom Ro. Den er af Granit med sin udvendige Flade, der er 1 Al. høj og 1 Al. 8" bred, plan tilhugget og forsynet med en Smule Relief og en Indskrift — det første Udslag af Nyrops lyriske Begavelse, som ikke lader nogen Lejlighed, selv under Jorden og i et rugende Mørke, gaa sporløst tabt. Og Ideen er lige saa slaaende, som den er simpel: under Kjøbenhavns velbekendte tre heraldiske Taarne et Ornament, sammensat af Tegnene for Tro, Haab og Kærlighed, og Indskriften: Gud give, og derunder Aarstallet 1894. Det er et Digt i Lapidarstil, kort, fyndigt og rammende.

Under Grundstenen, der blev lagt den 28. Juli

1894, er indmuret en Glaskapsel, indeholdende et Pergament med Angivelse af Navnene paa Overpræsidenten, de fire Borgmestre med deres Raadmænd, Borgerrepræsentationens Medlemmer, Fællesudvalget for Opførelsen af Raadhuset (Borup, Øllgaard, H. H. Koch, Kayser, Nielsen, O. V. Koch, Wassard, Hagemann, Stockfleth), Raadhusets Bygmester og hans Hjælpere, Stadsingeniøren og hans Hjælpere, Murmestrene og deres Formænd og endvidere Antallet af Arbejdere paa det daværende Tidspunkt (60 Mursvende, 10 Lærlinge og 60 Arbejdsfolk).

Rummet derover er til Rengørings-Rekvisitter o. l.

Det vigtigste, som Taarnet indeholder, er den store Trappe, Borgertrappen kaldet til Forskel fra den anden store Trappe i Raadhusets modsatte Sidefløj, som hedder Præsidenttrappen. Den tager sin Begyndelse fra det Niveau, hvori den store overdækkede Gaard ligger, og gaar kun op til 2den Etage, Beletagen. Allerede Rumforholdenes Størrelse giver den et monumentalt Præg. Selve Trapperummet er 9 Alen 3" bredt, Lysningen mellem Vangerne 1 Al. 3" og Trappeløbenes Bredde 4 Al. Trinene, som ere af flammet, bornholmsk Granit, hvile med deres flade, behagelige Stigningsforhold ($5^1/_2$" × 14") paa Halv-Stens murede Hvælvinger, støttende paa den ene Side til Taarnmuren og paa den anden til en svær Jærnbjælke under Forvangerne. De faste Reposer, der lige som Mellemreposerne ere belagte med Mosaik, bæres hver af en Krydshvælving og en flad, ellipseformet Granitbue; ved dennes Vederlag er anbragt Hoveder udhugne i Granit, Portrætter af Borgerrepræsentanter: i Stueetagen Kommandør Bærentzen og Direktør Hagemann, paa 1ste Sal Kommandør Nielsen og Nationalbankdirektør Strøm. I selve Buen er anbragt flade Slutsten, tre i hver Bue,

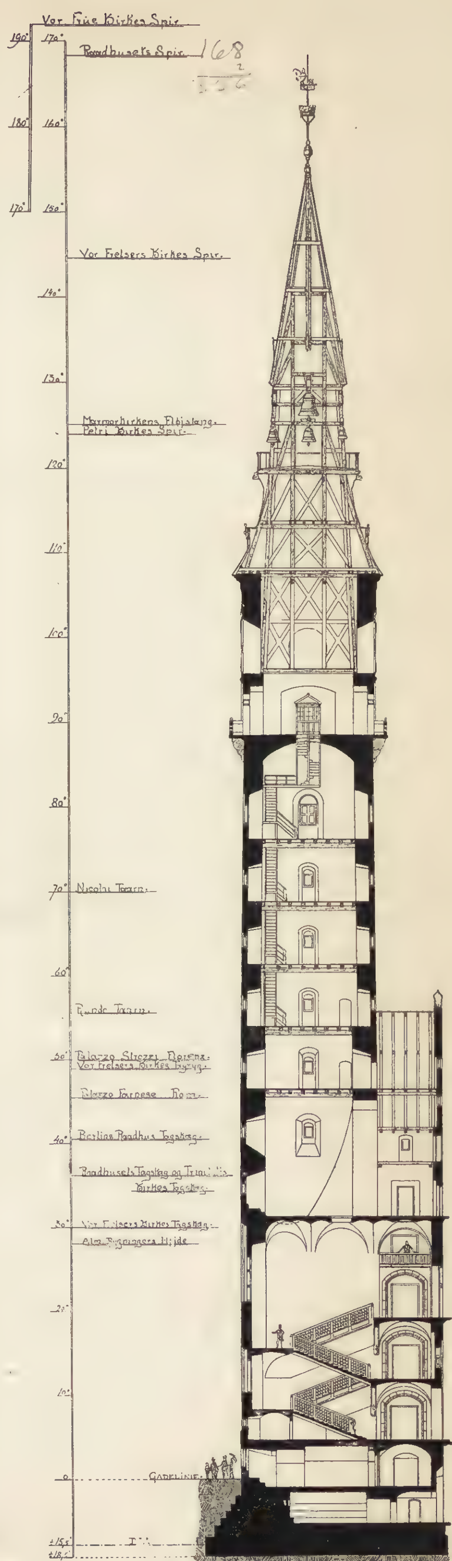

FIG. 4. SNIT GENNEM TAARNET.

med forskellige Haandværker-Emblemer i Relief: en Hammer, Saks, Kringle o. s. v.

Rækværket langs Løbene er af svært Egetræ med en massiv Haandliste af Teaktræ; Tegningen i Rækværket er et regelmæssigt Mønster af lodrette og skraat stillede, profilerede Planker, der skærer hinanden paa en sindrig Maade. Med regelmæssige Mellemrum afbrydes Mønstret af sytten lodrette Træflader, hvor der er udskaaret i Relief dels saadanne smaa Æmner som Ophejsning af Bygningsmaterialier og Rejsegildekransen paa et Tagværk — et Syn, som nu bliver

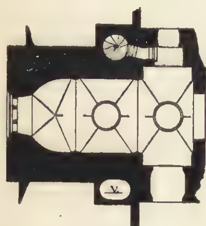

FIG. 5. PLAN AF TRAPPERUMMET.

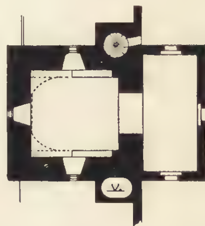

FIG. 6. PLAN AF RUMMET OVER TRAPPEN.

sjeldnere og sjeldnere, efterhaanden som gamle Skikke fortrænges af nye Tider, og derfor engang vil have en vis »kulturhistorisk« Interesse, og som for øvrigt heller ikke har været at se paa selve Raadhuset, da der den 9. Juli 1898 afholdtes Rejsegilde —, dels Fremstilling af forskellige Haandværkssvende med deres Arbejde, i Bevægelse op ad Trappen.

Det er jo i det Hele vel værd at lægge Mærke til, at Raadhuset indeholder mange af den Slags større og mindre fortællende Fremstillinger og Data i Træ og Sten, ikke alene monumentalt fremstillede som Kjøbenhavns Vaaben og Isbjørnene paa Bygningens Forside eller som de vigtigste, kort refererede Begivenheder af Byens Historie, som findes optegnede under Loggiaen i den overdækkede Gaard. Og navnlig skorter det ikke paa saadanne smaa, helt anekdotemæssigt henkastede Skitser, som kunne illustrere de forskellige Virksomheder i Samfundet: Haandværkernes, Politibetjenten og Brandmanden paa Bygningens Bagside o. s. v., samt paa Portræter, der dog ganske vist ere noget stiliserede, af bekendte Mænd i Samfundet, saa vel som af jævne Arbejdere, der have deltaget i Raadhusets Opførelse, og desuden paa Mindetavler for disse sidste, saa at der af de mange Enkeltheder virkeligt dannes et Helheds-Indtryk af, at Raadhuset er Borgernes Hus.

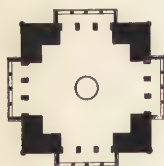

FIG. 7. PLAN AF BALKONETAGEN UNDER UHRSKIVERNE.

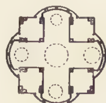

FIG. 8. PLAN AF SPIRET VED KLOKKERNE.

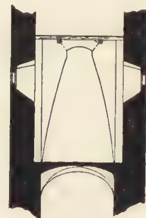

FIG. 9. SNIT AF RUMMET OVER TRAPPEN.

Trapperummets Vægge skulle beklædes med højt Egetræs Panel, muligvis med Marmorfyldinger.

Loftet over Trapperummet, der ligger i Højde med Gesimsen paa Forbygningen, dannes af tre Krydshvælvinger. I den midterste af disse er der et cirkelformet Hul, cirka tre Alen i Diameter, dækket med et Monierlaag, som er til at fjærne. Meningen hermed er, at Materialier o. l., som skal bringes op over eller ned under denne Højde, kan transporteres her igennem, og Diametren er da også saa stor, at selv den største af Raadhusets Klokker kan passere det. Derfor gentager samme Hul sig hele Vejen op igennem de ovenover værende Etageadskillelser, helt op til Klokkerne, idet Bjælkerne ere lagte som løse Trempler og Gulvet som Brædde-flager, saa at det Hele let kan fjærnes.

FIG. 10. TAARNET SET FRA DEN AABNE GAARD.

Paa den nederste faste Repos er der to Bue-aabninger med Søjle imellem i Adskillelsen ud mod Forbindelsesrummet mellem den aabne og den overdækkede Gaard; paa den øverste Repos i Højde med 2den Sals (Beletagens) Gulv skal der tilsvarende være et anseligt Egetræs Dørparti med fritstaaende Søjler, førende ind til Borgerrepræsentations-salens ene Forstue. Adgangen til Loggiaen i Forhallen fra Reposen bliver gennem en smeddet Gitterport.

Førend vi forlader Borgertrappen, maa vi betragte den Side af Taarnet, som vender ind mod Bygningens Tværfløj. Det er alt nævnet, at hele denne Side af Taarnets Rektangel mangler indtil over Borgertrappens Loft. Paa det store Snit gennem Taarnet, Fig. 4, ser det derfor ud, som om alt, hvad der findes derover, svæver i Luften. Dette er dog selvfølgeligt ikke Tilfældet. I hosstaaende Snit, Fig. 9, hvor der ses ind mod Mellemfløjen, er vist en stor Aflastnings-Bue, som fordeler Trykket af Mur, Etageadskillelser og Spir ovenover ned paa de to vinkelrette Mure; og som det fremgaar af Planen Fig. 6, sammenholdt med Snittene Fig. 4 og 9, er der for yderligere at styrke disse til at modtage dette Tryk muret en Udkragning for hver af dem efter en Kurvelinie, som fremkommer ved en Aftrapning for hvert Skifte. Det er en Konstruktion, der er lige saa simpel, som den er stabil; og der er ikke en Revne i Murværket som Følge heraf, der kan give Anledning til Ængstelse. Thi alt er vel overvejet, og hvad der er fornødent for at kunne være sikker og tryg mod uheldige Virkninger er gjort. Saaledes kan det bl. a. nævnes, at hele Taarnet fra Overkant af 1. Sal ikke er muret i Forbindelse (»Forbandt«) med de Ydermure, der grænse op til det, for at der ikke formedelst den store Forskel i Belastningen skal opstaa uensartet Tryk og som Følge deraf Sætninger og Revner.

Med 2. Sals Repos i Borgertrappen afsluttes den Del af Raadhustaarnet, som er almindeligt tilgængelig. For at komme højere maa man gaa ad den Trappe, som ligger i det lille Sidetaarn, som klynger sig til det store; se Fig. 10. Denne

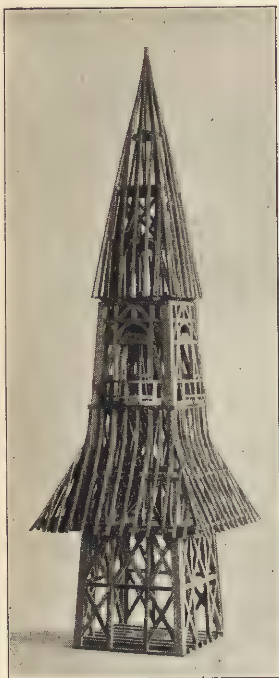

FIG. 11. MODEL AF SPIRETS TØMMERKONSTRUKTION.

Trappe fører fra anden Sals Gulv tre Stokværk op, hvorefter man ad Trætrapper inde i Taarnrummet kommer til Etagen under Balkonerne. Til Slut maa Rejsen gaa videre ad smalle Løbebroer.

Den paa Planerne med V mærkede ovalformede Udsparing i Murværket er en stor Kanal, der skal føre opvarmet frisk Luft fra Varmeapparatet i Kælderen op under Glastaget over den overdækkede Gaard. En lignende Kanal findes i den modstaaende Fløj, ved Præsidenttrappen. Varmen ledes i en Monierkasse rundt omkring Gaardsrummet og strømmer fra denne ud gennem Stængerne i den Trægesims, der er anbragt lige under Glastaget.

I øverste Stokværk lige indenfor Uhrskiverne, skal Uhrværket have sin Plads. Det skal drives ved Elektricitet fra Lysstationen; men for øvrigt er der ikke endnu taget endelig Bestemmelse om selve Værket og Enkelthederne derved. Det er Meningen, at der skal opsættes et Normaluhr nede i selve Raadhuset, i Oplysningskontoret tilvenstre for Hovedportalen; og herfra skal ikke alene Taarnuhret, men ogsaa de talrige Uhre rundt om i Kontorerne styres.

De fire Uhrskiver, der ere anbragte paa Taarnets Sider, ere af ret anselige Dimensioner; Bredden er 6 Al. 21", — omtrent samme Bredde som Raadhusets store Port paa Forsiden — og Højden 7 Al. 21". Skivernes Planer ere konstruerede af T-Jærn, der krydser hinanden, og derimellem er anbragt grønligt Kathedralglas mellem Blysprosser; Centrumssolen, Tallene, Ringene og Ornamenterne i Hjørnerne ere anbragte frit herudenfor med et Mellemrum mellem sig og Skiven. Tallene, der ere circa 1 Al. store, ere af Bronze; Solen, Ringene og Ornamenterne ere af drevet Kobber. Alt dette er forgyldt. Viserne ville først blive anbragte samtidigt med Værkets Opstilling; den store vil blive circa 3 Al. lang. At Uhrskiverne om Aftenen og Natten vil blive oplyst med elektriske Blus indenfra, er selvfølgeligt, men hvorledes, er ikke bestemt endnu.

Under Uhret er anbragt otte Hoveder i Granit; de ere i store Træk Portrætter af Borgmester Jacobi, Nyrop, Tømrermester Oscar Køhler, dennes nu afdøde Formand Bech, Murerformand Crone m. fl.

Vi ere nu naaede helt op til Spiret, hvis Tømmerkonstruktion tager sin Begyndelse allerede et Stykke nede i det murede Taarn, nemlig ved det tolvte Stokværks Gulv i Højde med Uhrskivens Underkant. Den samlede Højde herfra til den øverste Spids af »Kongen« i Tagværket er $58^1/_2$ Alen. Tømmerværket begynder med et Egetræs Fodstykke. 6" × 12" langs Taarnets 4 Sider; herpaa rejses det. I hvert Hjørne er anbragt 3 Stykker sammenboltede 10" × 10" Tømmer, gaaende helt op til Foden af Spirets øverste Pyramide og skiftede med forløbne Stød. For øvrigt bestaar Konstruktionen af lodrette, svære Stolper, afstivede mod hinanden ved Andreas-Kors og i Højden ved vandrette Lag. I

den øverste Del af Spiret ere de fire inderste Hængesøjler hver i eet Stykke, 34 Alen lange af Dimensionen 10" × 10", af Ædelgraner fra Jægersborg Dyrehave.

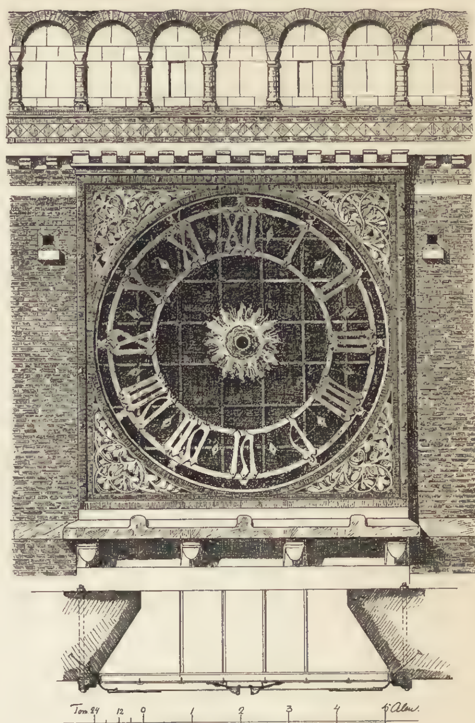

FIG. 12. UHRSKIVEN.

Her findes ophængt en Tavle, hvorpaa Navnene af de Tømrere, Smede og Kobberdækkere, som have arbejdet paa Spiret, findes forevigede.

Og her findes tillige i selve Aabningerne over Balkonerne ophængt de fem Klokker i 10" × 10" Tømmer paa en saadan Maade, at de fire smaa ere bevægelige og paa almindelig Maade kan trækkes med Reb, og oven over dem i Midten den store Klokke, som ikke er til at rokke; kun dens Knebel er til at bevæge. Men som Regel vil Klokkeslagene blive frembragte ved Hammere, der sidde udvendigt, og hvis der skal ringes, maa disse altsaa fjernes. Dog, vi leve jo ikke mere i de romantiske og krigeriske Tider, hvor Stormklokken højt fra Taarnet kaldte Byens Borgere til Vaaben; det er jo rimeligt at tænke sig, at Klokkeklangen altid vil blive frembragt paa fredelig Vis, ved Nutidens og Fremtidens særlige Kraft — ved Elektricitet.

En mere indgaaende Omtale fortjener Klokkerne, der med deres dybe Malmklang, som af og til har runget ud over Byen, skønt de endnu ikke ere tagne i Brug, ere godt paa Veje til at blive Kjøbenhavnernes Kælebørn.

For at tage Bestemmelse om, hvilke Toner Klokkerne skulle frembringe, nedsattes en Komité bestaaende af tre Musikere: Komponist LANGE-MÜLLER, Organist THOMAS LAUB og Koncertmester FR. RUNG. De to førstnævnte foretog i Juni 1897 sammen med Nyrop en Rejse til Tyskland for at undersøge de Klokker, der støbtes forskellige Steder, saasom Dresden, Leipzig og Westphalen. Der var ganske vist i Forvejen konfereret med et Par danske Firmaer, Løw & Søn i Kjøbenhavn og Andersen i Aarhus, om Sagen; men medens disse nok vilde paatage sig at støbe

FIG. 13. ORNAMENT PAA KLOKKERNE.

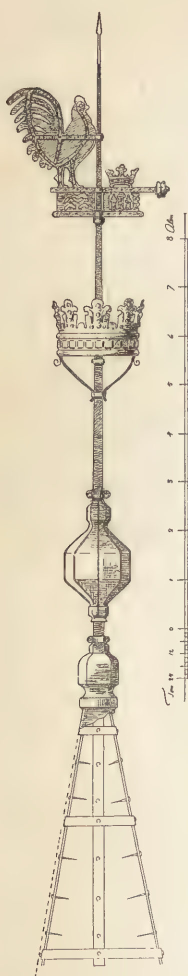

FIG. 14. FLØJSTANGEN.

Klokker med de Hovedtoner, der forlangtes, mente de ikke at kunne garantere for, at de netop vilde kunde træffe de Bitoner rigtigt, der skulde klinge med. Dette erklærede Klokkestøberiet Petit & Gebr. Edelbrock i Gescher ved Coesfeld i Westphalen sig i Stand til, og da tillige Klangen i de der støbte Klokker var tiltalende fyldig og rungende, blev det overdraget nævnte Firma at støbe en stor Klokke, hvis Hovedtone skulde være Store H, og fire mindre med Hovedtonerne Lille e, g, a og h samt med nærmere bestemte Bitoner. Nogle Uheld fulgte fra Begyndelsen med Støbningen; først revnede den store Klokke paa selve Støberiet, dernæst blev den, som støbtes i Stedet derfor, kasseret, fordi en underklingende Bitone ikke var rigtig, og først tredie Gang var Resultatet tilfredsstillende. Ved den mindste Klokke maatte der ogsaa gøres en Smule Forandring ved at file af den; men omsider var alt i Orden, og Musikerne erklærede Fordringerne for fyldestgjorte. Om den Kombination, under hvilken Klokkerne skulle klinge sammen ved Fuldtimeslaget, ved Halvtime og ved Kvarter, er der ikke taget nogen endelig Bestemmelse, heller ej, om hvorvidt de skulle spille smaa Melodier og da hvilke.

Klokkernes Form var selvfølgeligt nøjagtigt tegnet op, en Krans af simple, rene ornamentale Linier var slynget om deres øverste Stykke i Forbindelse med en Indskrift, og Tegning og Model heraf sendt til Støberiet. Men kuriøst nok — dette har sikkert ikke forekommet det tyske Firma for tilstrækkeligt überschwenglich; det har ømmet sig ved at skulle lave noget saa simpelt, og i et dydigt indigneret Brev søger Firmaet at lede Martin Nyrop til en bedre Erkendelse ved følgende protegerende Linier, som ligefrem ere for kønne og dybtfølte til at oversættes:

»Sie haben sich mehr Mühe gemacht wie nöthig. Leider können wir uns mit Ihrer Idee der Dekoration nicht befreunden. Wir glauben nach Glocken des 14, 15 und 16 Jahrhunderts was Dekoration betrifft die herrlichsten und vollkommensten Muster zu besitzen. Einer Dekoration wie Sie gezeichnet sind wir noch keiner begegnet. Wenn sich die Dekoration in Zeichnung und auch in Modell so günstig ausnimmt, so wird in Wirkligkeit auf der Glocke solche ganz anders wirken. Diese Gruppirung von nur Rundstäben bleibt ohne Wirkung. Oder aber verfolgen Sie bei Anwendung dieser einfachen Dekoration ein besonderes Prinzieb? Im andern Falle aber bitten wir uns die allgemeine Dekoration zu überlassen. Wir werden dann statt der Reifen ein einfaches Ornament anbringen — oben wird das Schriftband durch einen stehenden Blumenkamm und unten durch einen hängenden Blumenkamm eingefasst« — o. s. v. o. s. v.

De faderlige Formaninger ende med, at Firmaet højtideligt slaar sig for Brystet: »Würden wir die Dekoration nach Modell und Zeichnung ausführen, wir werden keine Ehre damit einlegen«. Flere Anvisninger følge: »Wenn man

fast 40 Jahre nur nach Muster des Mittelalters und der Renaissance gearbeitet hat, muss es befremden so ganz neue Ornamente vor sich zu haben. In dieser Sinne haben wir unsere Gedanken über Ihre Idee ausgesprochen. Wir wollten durchaus diese Ihre Idee nicht tadeln, nur im Intresse der Sache glaubten wir doch darauf aufmerksam machen zu müssen«.

Desværre — Nyrop viste sig umodtagelig for Fornuft, og hvad enten Klokkerne peb eller sang, maatte de i Smeltediglen efter hans Tegninger.

Men karakteristisk er det at se den tyske Opfattelse af, hvad der er det eneste rigtige i Kunsten: at følge en »Stil« slavisk og at gaa efter de gængse Former, som kunne findes i enhver illustreret Katalog. Vi Danske, om vi end synes at bo uden for det egentlige Kulturcentrum, ere derfor dog ikke Eskimoer; men ligesom de fleste andre Nationer ere vi inde paa at skabe os andre Udtryk og Former end dem, der raadede i forsvundne Aarhundreder, som Ingen kan slaa fast som gode for evig Tid.

Og Firmaet fik dog, trods sin Protest, Ære af Klokkerne; Indskriften paa dem lyder saaledes:

Rudolph Edelbrock i Gescher Westfalen støbte mig til Københavns Raadhus i Aaret 1898.

Klokkerne veje tilsammen 11500 ℔.

Spiret er dækket med Kobber paa Bræddeforskalling; selvfølgelig gaar Kobberbeklædningen ogsaa indvendigt i de store Aabninger over de fire Balkoner. I fire fremspringende Hjørneklodser er anbragt Kroge til Ophængning af Buelamper ved festlige Lejligheder, under Balkonerne sidder Kjøbenhavns Vaaben. I Januar 1899 var Dækningen fuldført.

Allerøverst knejser Fløjstangen, som opsattes den 2. Juli 1898. Den synlige Dels hele Højde er 14 Alen; Hanen alene er 2 Al. høj og 1 Al. 20" fra Bryst til Halespids. Kronens største Diameter er 1 Al. 20", dens Højde 1 Al. 4". Kuglen under Kronen indeholder en Glasbeholder, hvori ligger et Pergament med følgende Linier af Davids 25de Salme (1, 2 og 4 Vers):

Til Dig, Herre, opløfter jeg min Sjæl.

Jeg forlader mig paa Dig, min Gud! lad mig ikke beskæmmes, at mine Fjender ikke skulle fryde sig over mig.

Herre! lad mig kende dine Veje, lær mig dine Stier.

* * *

Stolt og værdigt knejser Raadhustaarnet som et Vidnesbyrd om den Kraftudfoldelse, hvortil vort lille Samfund kan naa. Med sine høje og slanke Forhold er det noget nyt og ejendommeligt for vor Stad; med sit originale Spir træder det dristigt ind som et Led i den Række af skønne Spir, vor Hovedstad alt ejer: Petri Kirkes, Frelserens Kirkes, Frederikskirkens, Helligaandskirkens, Børsens . . . . Man afvinder det ny Interesse, hver Gang man ser det fra et nyt Sted, og som et virkeligt Midtpunkt i vor By synes det næsten med velberaad Hu at være situeret som Udsigtspunkt for en Mængde af Byens Hovedgader, for Enden af hvilke det toner frem i Horizonten. Allerbedst tager det sig dog maaske ud set inde fra Raadhusets aabne Gaard, hævende sig frit og højt op over Taget, ligesom voksende frem af de Tinder og Gavle, der slutter sig til det, medens Kontrasten til dets nydelige Genbo, Duetaarnet, fremhæver begges Skønhed. Saa

dristig det end synes i sin imponerende Højde, saa tryg føler man sig dog ved det Præg af Soliditet, der er udbredt over det. I en uoverskuelig Række af Aar vil det efter al menneskelig Beregning rage højest op mellem Skyerne af alt det, som Fremtiden vil bygge op. Og næste Gang en monumental Bygning skyder en lignende Blomst paa en lang Stængel, vil det maaske ikke mere være Sten og Tømmer, der skulle give den sin Karakter, men Hennebique! Dog, foreløbig ville vi glæde os over at se, hvilken Poesi den ærlige danske Mursten og det solide danske Haandværk rummer i sig. Thi det er Kød af vort Kød og Blod af vort Blod.

FIG. 15. ORNAMENT PAA KLOKKERNE.

FORSKELLIGT.

Konkurrenceudfald. Paa et Areal, ca. 21000 Kvadratalen stort, beliggende ved Landskronagade, Lille Vennemindevej og nogle projekterede Gader, agter Hr. Vinhandler Teilmann at foretage en Bebyggelse, bestaaende af et Opfostringshus for 300 Børn samt Beboelsesbygninger. Architekterne C. Thonning, C. A. Winholdt og Alfred Thomsen vare indbudte til at indsende Konkurrencetegninger til denne Bebyggelse. 1ste Præmie tilkendtes Architekt Alfred Thomsen.

Bedømmelsesudvalget bestod af Etatsraad, Architekt Dahlerup, Architekt L. Clausen, Murmester Niels Rasmussen, Murmester C. P. D. Schwensen og Vinhandler Teilmann.

FORENINGSMEDDELELSER.

Lørdag den 5. Oktober Kl. 8 afholdes Møde i Lokalet i Industriforeningen.

1. Diskussion om Architekternes Forhold til Sundhedskommissionen.
2. Forslag om Kontingentet.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5². Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

AFDELING A
KJØBENHAVN 1901
№ 2

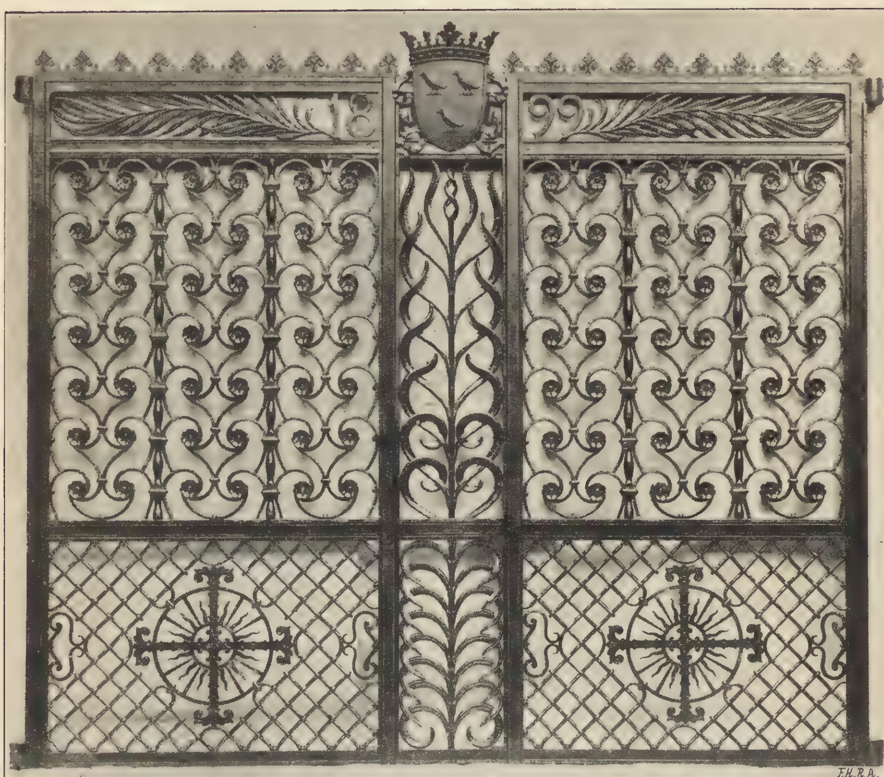
EN BEGRAVELSESPLADS PAA LANDET.

I 1888 lod Lensgreve Moltke-Bregentved i Anledning af Broderens Død anlægge en Begravelsesplads paa en Mark ved Frerslev i Sydsjælland, bestemt til som fremtidig Familiebegravelse for den Moltke'ske Slægt at afløse det af Harsdorff opførte Gravkapel i Karise.

Den foreløbige Træindhegning omkring den ca. 2500 □ Alen store Plads er senere borttagen og erstattet af en Granitmur, af hvis Indgangsparti med Smedejærnsport vi her bringer en Afbildning, idet vi oplyser,

INDKØRSELSPORT. ARCHITEKT AXEL BERG.

SMEDEJÆRNSPORT. ARCHITEKT AXEL BERG.

at Arbejdet er udført efter Tegning og under Ledelse af Architekt AXEL BERG med Bistand af Murermester O. OLSEN i Hegnetslund, de forenede Granitbrud og Stenhuggerier paa Bornholm og Smedemester DOBERCK & SØN i Kjøbenhavn.

OPFOSTRINGSHJEMMET I BRYGGERVANGEN.

Det Velgørenhedsværk, som Hr. Generalkonsul TEILMANN for et Aar siden paabegyndte i det saakaldte »Opfostringshjem« paa Strandvejen, gik saa tilfredsstillende fremad, at han, allerede inden Aaret var omme, tænkte paa i stor Stil at forøge denne velsignelsesrige Virksomhed, saaledes at Opfostringshjemmet ved Nybygning udvides til i en nær Tid at optage et betydeligt Antal Børn — efterhaanden indtil 300 spæde Børn og beholde disse til Konfirmationsalderen.

I August Maaned blev 3 Architekter indbudte til Konkurrence om at fremkomme med Projekt til Bebyggelse af et Areal i Bryggervangen ved Strandvejen, hvorpaa bl. a. nævnte Opfostringshjem skulde ligge. Som

OPFOSTRINGSHJEMMET
I BRYGGERVANGEN.

ARCHITEKT
ALF. THOMSEN.

meddelt i »Architekten« Nr. 1 blev Undertegnedes Projekt antaget af det nedsatte Bedømmelsesudvalg, og Tidsskriftet bringer i Dag hosstaaende Gengivelser af dette Projekt.

Programmet bestemte, at Hjemmet skulde indrettes saaledes, at hver 10 Børn skulde have sin særlige Plejemoder og særlige Lejlighed. Midten af Komplekset skulde egne sig til Have, Legeplads m. m. for 300 Børn.

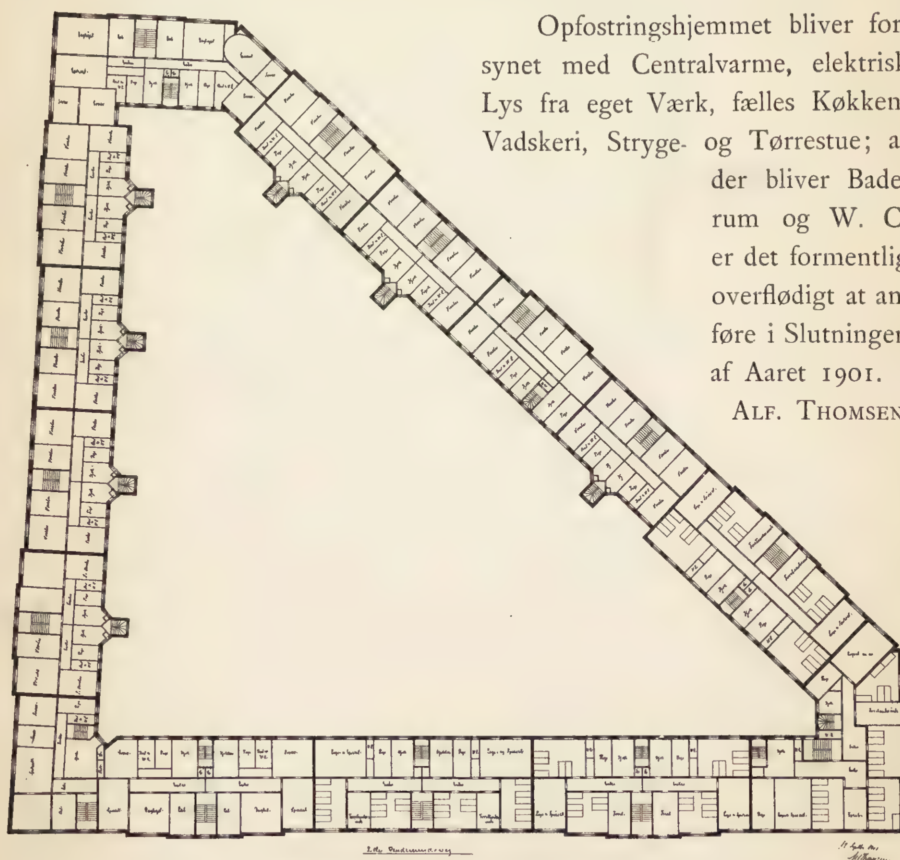
De Bygninger, som ikke optages af Hjemmet, skulde indrettes som almindelige Beboelseslejligheder til Udlejning, og da Overskudet af disse tilfalder Opfostringshjemmet, hører hele Komplekset sammen og skal virke som en Helhed.

Paa Grund af, at Vejanlæg m. m. endnu ikke ere anlagte, kan kun en mindre Del paabegyndes til Foraaret; men hele Projektet bliver udarbejdet og fremsendt til Autoriteterne paa en Gang.

Façaderne er tænkt opførte dels af Natursten og dels pudsede, Taget vil blive tækket med blaa Teglsten, Taarnet og de smaa Spir mod Gaarden tækkes med Kobber.

Opfostringshjemmet bliver forsynet med Centralvarme, elektrisk Lys fra eget Værk, fælles Køkken, Vadskeri, Stryge- og Tørrestue; at der bliver Baderum og W. C. er det formentlig overflødigt at anføre i Slutningen af Aaret 1901.

ALF. THOMSEN.

OPFOSTRINGSHJEMMET I BRYGGERVANGET. ARCHITEKT ALF. THOMSEN.

DET NYE THEATER I MERAN.

I det storslaaede og stemningsfulde Alpelandskab, der omgiver det stærkt søgte Kursted Meran i Tyrol, er en ny Theaterbygning bleven opført. Det er Omgivelser, som er noget usædvanlige for en Bygning af denne Art, og man kan derfor godt forstaa, at det har kostet Architekten, en bekendt og anset Münchener-Kunstner ved Navn DÜLFER, grundig Overvejelse, inden han bestemte sig for den Stil, Bygningen skulde have. Hans Arbejde, der nu staar færdigt, vinder almindelig Anerkendelse, og det rolige, alvorlige Ydre, han har givet Theatret, til Dels efter antike Motiver,

DET NYE THEATER I MERAN. ARCHITEKT DÜFLER.

skal harmonere smukt med Landskabets mægtige Konturer og ejendommelige Farvestemning.

Theaterbygningen, der er helt fritliggende, ligner i sin regelmæssige Plan de fleste andre Theatre i Europa. I Forbygningen er Indgangshallen og Foyeren samt fire store Trapper, der parvis fører til de to Etager, som Tilskuerpladsen indeholder. Scenen har en Prosceniumsbredde af 8,60 M. og er forsynet med en Udvidelse bagtil, der kan forøge dens Dybde til 15 M. Tilskuerpladsen er 16,20 M. dyb og 14 M. bred og har foruden de sædvanlige Adgange til Gulvet tillige en særskilt Tilkørsel paa Siden for Rullestole, der letter Besøget for mange svagelige Kurgæster.

PROF. V. KOCH: OM FORSTAAELSE AF BYGNINGSKUNST.

I »Dansk Tidsskrift«s Juni-Hæfte har Professor, Architekt V. Koch skrevet en højst læseværdig Artikel »Om Forstaaelse af Bygningskunst«.

For at bidrage til den rette Opfattelse af *Bygningskunstens Maal* henviser Forf. til den harmoniske, gennemførte Stilenhed, hvormed en Plante eller et Dyr fremtræder for os. Dette beror paa, at vi her faar et umiddelbart Indtryk af noget, som i Linier, Proportioner og Farve er tiltalende for Øjet, en Skønhed, som ikke blot giver sig til Kende i Helheden, men ogsaa i alle Enkeltheder. Ser man nøjere til, viser det sig, at den skønne Overflade kun er den ydre Form for, hvad der ligger bagved og indenfor den, og dette er ikke, som ved et menneskeligt Kunstværk, et Indre i æsthetisk Forstand, men et stofligt, af formaalstjenlige Organer bestaaende Indre, der staar i nøjeste Forhold til og ganske bestemmer den ydre Form i alle dens Enkeltheder. Det er en *Organisme*, i hvilken vi erkender en ny og højere Art af Skønhed, og hvori Foreningen af det skønne og formaalstjenende er saa inderlig, at man ikke ved, om Organismen er hensigtssvarende, fordi den er fuldendt skøn, eller om den er skøn, fordi den saa fuldtud svarer til sin Hensigt.

Den Glæde, man kan opnaa ved Skønheden i simple Forhold, ved smukke Farvespil, fine Linier og ædle Forhold eller ved disse Tings harmoniske Forening, er ikke den højeste. Dertil fordres, at det i ydre Forstand skønne skal forenes med noget herfra væsensforskelligt og sammensmeltes med dette til en Enhed af højere Rang. Paa denne halvt mystiske Forening af det uensartede synes Livets dyreste Værdier at bero, og den bevirker vor Grebethed, naar vi bag Farvernes og Formernes skønhedsbeherskede Samklang og Rytmer mærker Kunstnerens Sjæl, medens vi staar kolde og upaavirkede, hvor Kunstneren bejler til vort Bifald alene med Virtuositet. Dette gør sig gældende overalt i Livet, hvor Stof besjæles af Aand, hvor Styrke og Mildhed, Visdom og barnlig Enfold, Selvhævdelse og øm Hengivelse parvis frembringer nye, høje Livsværdier, der peger i nye Retninger som de samvirkende Kræfters Resultanter. Man fristes til at parallelisere dette med Naturforskernes »Konjugation«: Sammensmeltningen af den mandlige og kvindelige Celle, hvorved — i Kraft af en ukendt Lov — et nyt Liv opstaar.

Gaar vi ud fra Opfattelsen af en Organisme, som *en til sit Forhold nøje svarende Mekanisme* (Samling af Organer), *afspejlet i en skøn Yderform*, vil vi se, at hverken de bildende Kunster, ej heller Musik eller Digtekunst frembringer Værker, der har Krav paa at kaldes Organismer, fordi det Indre ved disse Kunster ikke er af stoflig, organisk, men af sjælelig Art. Bygningskunsten derimod er først uuderkastet de samme Love som de andre Kunstarter, og der kan derfor intet slaas af i Fordringen til et sjæleligt Indhold, udtrykt gennem ydre Fremstillingsmidler; men der fordres her det ganske særlige, at Kunsten skal gennemtrænge og forædle Genstande, som tillige har et *materielt* Formaal. Dette bevirker, at et architektonisk Værk — naar det holder fuldt Maal — bliver til en virkelig Organisme.

Det Maal, Architekten skal arbejde hen til ved Opførelsen af en Bygning, bliver altsaa: *En til sit Formaal nøje afpasset Rumfordeling og Konstruktion, frem-*

trædende i skønne karakteristiske Former, saaledes at det Ydre paa ethvert Punkt logisk og klart svarer til det Indre.

Man maa dog her erindre, at ikke alt skønt er Kunst. Naturens Værker, der er skønnere end nogen Kunstners, er ikke Kunst i dette Ords vedtagne Betydning; dertil fordres, at det Skønne skal bære Præg af *menneskelig* Sjæl og Aand, hvorved det bliver lettere tilgængeligt og tilegnes bedre af andre Mennesker. Det er derfor heller ikke tilstrækkeligt, at Architekten frembringer en Organisme. Naturens Organismer er fuldkommen skønne, men er ikke Kunst; de, som vi Mennesker frembringer, er ufuldkomne, saavel hvad Skønhed som Formaalstjenlighed angaar. Til Gengæld maa de besjæles af menneskelig Aand, saa de bliver til Kunst.

Dette høje Ideal, som har været æret af den antike Kunst og Gotiken, er vel værd at have for Øje nu, da et nyt Liv i vor Kunst er ved at bryde frem, og de gamle Fordringer om Ærlighed i Konstruktionsformerne, Ægthed i Materialet, Sandhed og logisk Klarhed atter lyder som rene Toner, der hver for sig og i Samklang forkynder, at Bygningskunsten skal lyde de samme Love, som gælder for Naturens Organismer.

Det kunde synes utaaleligt for en Kunstner baade at skulle tjene det skønne og det formaalstjenlige og oven i Købet at lægge Aand til, ligesom den store Mængde praktisk Viden og Kunnen kunde tænkes som en Klods om Benet, der hindrede al Fantasiflugt. Disse Tings hæmmende Indflydelse aftager dog i Forhold til, hvor fuldkomment Architekten behersker dem, ja kan endog skaffe ham nye Virksomhedsomraader og forøge hans Udtryksmidler. Det er netop disse Realiteter, som det gælder at indblæse Liv, at ordne og bøje, jo umedgørligere de gebærder sig, og Tilfredsstillelsen bliver des større, naar de lykkeligt er overvundne. Ganske vist er der Opgaver, der er lidet taknemmelige, begrænsede og indsnævrede paa alle Kanter af praktiske Hensyn; men Architekten maa i hvert enkelt Tilfælde søge med de givne Midler og paa det givne Grundlag at faa det bedst mulige ud af Opgaven, idet han uvægerligt fastholder Idealet: Sammensmeltningen af det nyttige og det skønne i Kunstens Støbekar.

Bygningskunsten har ikke manglet Eksempler paa, at man har villet knibe ud og løsne Forbindelsen mellem det Ydre og det Indre, saa Façaden er bleven en paaklistret Dekoration uden Sammenhæng med Konstruktion og Planordning. Saadant kan dog ikke henregnes under Architektur i Ordets rette Betydning, thi hvis Bygningskunsten skal beholde sin Sundhed og Kraft, sin Ret til at eksistere, maa den blive i den inderlige Kontakt med Livets Realiteter, som den i Følge sit særegne Væsen er henvist til.

Dette synes ganske selvfølgeligt, men skal vist gentages mange Gange, før det bliver almindeligt forstaaet og anerkendt. Der er mange, som mangler Forstaaelse af, hvad Bygningskunst er, og som betragter Grundplan og Konstruktioner som noget for sig selv, hvortil Architekten kan faa Lov til at lave Façaden, d. v. s. sætte »Krøller om Vinduerne« eller anbringe Ornamenter og Led paa de ved Plan og Konstruktion forud givne Murflader, Vinduer og Døre. Ved en saadan Arbejdsmaade frembringes i Reglen ingen Organisme, selv om et virkeligt Samarbejde mellem specielle Teknikere og Architekter undertiden kan føre til et heldigt Resultat.

At tarveligt udstyrede Bygninger ikke kan bibringes et Præg af Kunst, beror ligeledes paa Misforstaaelse. Ligesom der i Naturen gives rigt udstyrede, stærkt sammensatte Organismer, og simplere, fattigere, men hver for sig med sit Præg af Skønhed, saaledes kan ogsaa — om end vanskeligere — en Bygning efter sin Art gøres smuk med smaa Midler. Bygningskunsten er paa ingen Maade aristokratisk, den vil hellere end gerne i Lag med de smaa, dagligdags Opgaver, og kunde den naa at give de mange Boliger for de Smaa et Skær af Idealet, vilde den have vundet en Sejr større end om den havde rejst en Kongeborg.

Forf. slutter med nogle Bemærkninger om *Stil*, hvorved oftest forstaas et traditionelt Formsprog, som har hersket i en begrænset, historisk Periode, inden for hvilken Stilen gennem en gradvis Udvikling har naaet sin Kulmination for derefter at skydes til Side for en ny Periodes nye Stil. I det 19de Aarhundrede er ingen historiske Stilarter optraadte; men der er nu ved at danne sig en ændret Opfattelse af, hvad Stil betyder i Bygningskunsten. Medens man tidligere kun erkendte det som Stil, der støtter sig til en Tradition, anerkender den ny Tid som saadan ethvert Forsøg paa at skabe Helhed og Karakter, selv om der helt eller delvist er benyttet Former, som ikke har Traditionens hævdvundne Ret. Herved stilles ganske vist Kunstneren friere, men har tillige et snævrere Grundlag — væsentlig kun hans egen Individualitet — at bygge paa.

En ny Stil i Lighed med de gamle vil næppe opstaa, dertil er vor Tid for lidet hel og maalbevidst og Trangen til at være sin egen Mester og gaa egne Veje for udpræget, men efter alt at dømme gaar vi en lys Fremtid i Møde, hvor Bygningskunsten vil skyde friske og sunde Skud.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Oktober Maaned begynder de forskellige Forelæsninger paa Kunstakademiet. Der vil i Løbet af Vinteren blive holdt følgende Foredrag:

Kammerherre Meldahl over Bygningskunst.

Professor Hans J. Holm over Architekturstudiet (2det Aar).

Docent G. V. Blom over Perspektiv.

Akademisekretær P. Johansen over tysk Kunst indtil det 16de Aarhundrede og hollandsk Malerkunst.

Docent Valdemar Vedel over middelalderlig Religiøsitet og Klosterliv; og

Magister P. A. Rosenberg over græsk Kultur og Aandsliv i Oldtiden.

Endvidere vil der være Kursus i Italiensk og Fransk, henholdsvis under Fru Professorinde A. Lund og Frk. Mélanie Borring.

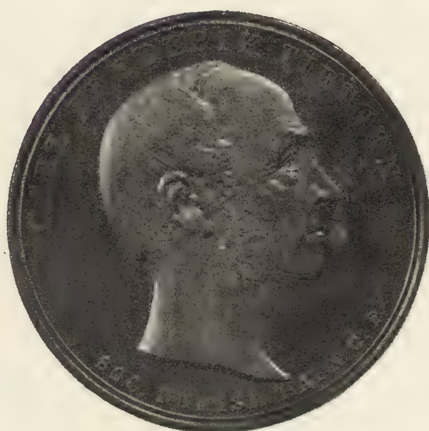
Paa Grund af Professor Chiewitz' Død vil der ikke kunne afholdes de sædvanlige anatomiske Foredrag, før Docentpladsen atter er besat.

Det vil sikkert være af Interesse for den akademiske Architektstand at se, hvorledes der er taget Hensyn til det af den i sin Tid fremsatte Ønske om, at der for Eleverne holdes fyldige Foredrag over kulturhistoriske Emner.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5². Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

AFDELING A
KJØBENHAVN 1901
№ 3

C. F. TIETGEN SOM BYGHERRE.

Ingen af de offentlige Udtalelser, der hidtil ere fremkomne om den Afdøde, har dvælet udførlig ved hans Virksomhed som Bygherre, og dog er der hele Landet over fremstaaet en Række store Bygninger, som mere eller mindre skylde hans Initiativ deres Tilværelse, idet han enten selv direkte har været Bygherre for dem eller Formand for de Foretagender, til hvis Brug de bleve opførte. Her skal blot nævnes: Frederikskirken, Strødam, Det forenede Dampskibsselskabs Bygninger i Kvæsthusgade og paa St. Annæ Plads, Store Nordiske Telegrafselskabs Bygning (Privatbanken) paa Kongens Nytorv, det kjøbenhavnske Byggeselskabs Bygninger (deriblandt Hotel d'Angleterre), Handelsskolen, Foretagenderne paa Refshaleøen, Sukkerfabrikerne hele Landet over og Børsens Restauration. Det gik med Tietgen som en fremragende Mand engang har sagt: »Ingen dygtig Mand undgaar sin Architekt.«

Alle disse Bygninger bære Vidne om Bygherrens Bestræbelser for under de til enhver Tid givne Forhold at opnaa den bedste og smukkeste Løsning. Enhver, der i disse Foretagender har haft med Tietgen at gøre

kan ogsaa bevidne, at man aldrig i ham havde nogen paaholdende Bygherre; men den store Tillid, han viste sine Bygmestre, virkede tilbage paa disse, saa at de overalt søgte at hjælpe ham og hans Foretagende med den rette Sparsommelighed; og kom der alligevel Overskridelser, da var der ikke nogen Gnavenhed eller Ufred at spore hos ham, men tvertimod altid den største Hjælpsomhed til at klare Vanskelighederne. Man skiltes derfor aldrig fra ham i Misstemning. Han blandede sig heller ingensinde i Detaillerne, som saa mange Dilettant-Bygherrer desværre have for Skik, og naar han havde overdraget en Architekt et Arbejde, talte han aldrig med andre om det samme Foretagende.

I de cirka 18 Aar, i hvilke jeg som Marmorkirkens ledende Bygmester blev hædret ved hans urokkelige Tillid, modtog jeg kun Opmuntring til stadig at søge at tilvejebringe den i Forhold til hans pekuniære Evne smukkeste Løsning, og enhver ny Tanke, der hjembragtes fra mine Rejser, blev modtaget med Tak og Anerkendelse, selv i de for ham saa trange Aar. Hvilken Glæde var det ikke for os Alle, naar vi saa ham vandre hen til Kirken for der efter mange bitre Timer at søge Adspredelse ved at følge med i Arbejdet, og hvem kan tænke sig en fornøjeligere Bygherre end ham, naar man var naaet til de forskellige Stadier i Opførelsen, Spirets Rejsning eller Fuldførelsen af det Indre! Hvor mange Bygherrer have været saa vækkende med i Arbejdets enkelte Dele? Og om Udgifterne end vare store, omtrent $1^1/_4$ Million Kroner, saa hørtes der dog aldrig et uvenligt Ord eller saas nogen mørk Mine. Han var, som den tidlige Middelalders Bygherrer, fuldstændig gaaet op i den Tanke: at skabe et Guds Hus til Ære for den Højeste og til Pryd for Kjøbenhavn. Denne hans uegennyttige Offervillighed havde den Virkning, at Mange stimuleredes til at efterligne ham i dette Punkt ved at yde større eller mindre Bidrag til Kirkens Udsmykning. Kun Kjøbenhavns Kommune viste ham, underligt nok, ingen Imødekommenhed.

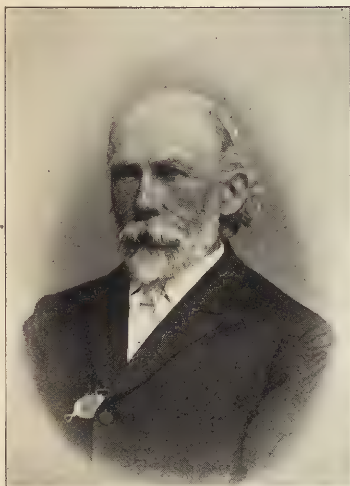
At den uvidende Mængde raabte paa, at det ikke gik hurtigt nok med Bygningen, tog han sig forsaavidt ikke nær, som han indsaa, at en Kirke af en saadan Størrelse, der skal staa i Aarhundreder, ikke kan opføres i samme Tidsrum som en Udstillingsbygning eller et Privathus.

Det forekommer mig at være en smuk Tanke, naar dette Tidsskrift ogsaa har ønsket i sine Spalter at mindes Tietgen som Bygherre. Thi der var han højadelig som faa!

Den 30. Oktober 1901.

F. Meldahl.

C. V. NIELSEN.

Den 1ste September d. A. er Architekt C. V. Nielsen fratraadt sin Stilling som Docent i Perspektiv ved Kunstakademiet. Der vil da være Anledning for de mange, der have nydt godt af hans Undervisning, til at mindes den Virksomhed som Lærer, der har udfyldt det meste af hans Liv.

Allerede i Aaret 1851 begyndte Architekt C. V. Nielsen at virke som saadan, først som Lærer ved det tekniske Institut, senere fra 1860 som Leder af en privat Tegneskole, hvorfra han har dimitteret en Mængde Elever til Kunstakademiet. Fra 1862 var han Lærer i Perspektivklassen, i 1890 blev han — efter Etatsraad, Architekturmaler Heinrich Hansens Død — udnævnt til Docent i Perspektiv og Bestyrer af samme Klasse, og fra 1895 har han tillige bestyret Perspektivklassen i den med Kunstakademiet forbundne Kunstskole for Kvinder. Perspektiven har saaledes altid været hans egentlige Studium, og Frugterne af sin indgaaende Syslen dermed har han samlet i flere Værker, der omhandler dette Fag, hvoraf her skal nævnes: »Linearperspektiven« (1884), »Fra Perspektivens Enemærker« (1893), »Praktisk Perspektiv« (1894), »Albrecht Dürer og hans Forhold til Perspektiven« (1895), »Perspektivens Historie i fem Afdelinger: I. Filippo Brunellesco, II. Leonardo da Vinci, III. Albrecht Dürer, IV. Den venetianske Skole, V. Nicolas Poussin og den franske Kunst«, og endelig den nylig udkomne: »Berømte Kunstnere og deres Anvendelse af Perspektiven«. Paa dette specielle Omraade er han Autoritet; hans Værker ere ogsaa i Udlandet blevne modtaget med Velvillie, og Akademiet i Venedig har udnævnt ham til Æresmedlem.

Naar Architekt C. V. Nielsen nu efter et langt, utrætteligt Arbejde, som rækker over et halvt Aarhundrede, trækker sig tilbage til et velfortjent Otium, ville sikkert alle hans mange Elever, som snart sagt udgør hele den danske Kunstnerstand, skænke ham en venlig Tanke med Tak for den gode, grundige Undervisning, han har bibragt dem, og for den Taalmodighed, hvormed han har ledet deres første, famlende Skridt paa Kunstnerbanen, idet de ledsage deres Hilsen med Ønsket om, at det maa forundes ham

at frembringe endnu mange flere Værker vedrørende Perspektivens Studium, som han har viet sit Liv til, sig selv og det til Ære.

BYGNINGER AF ARCHITEKT ERIK SCHIØDTE.

Naar Redaktionen af dette Blad har anmodet mig om selv at skrive Teksten til de af mine Bygningstegninger, som her findes optagne, kunde jeg have ønsket, at dette ikke var sket. Thi paa denne Maade tilvejebringes ingen Bedømmelse af Bygningerne, og det er dog en saadan man sætter Pris paa og er taknemmelig for, hvad enten den gaar i den ene eller den anden Retning.

Der er til at begynde med et Spørgsmaal, jeg gerne vilde henlede Opmærksomheden paa: Naar man bedømmer en Architekts Arbejde og giver det et Plus eller et Minus, tager man i Reglen alt for lidt Hensyn til de Medarbejdere, Architekten har haft under sit Arbejde. Vi vil vistnok alle indrømme, at der var en Gang i vor Læretid, da vi fandt det uretfærdigt, at vor Mester høstede Æren for det Arbejde, hvori vi selv

»BARNEKOWHUS«. ARCHITEKT ERIK SCHIØDTE.

»ALADDIN«, BODENHOFFS PLADS, KRISTIANSHAVN.

ARCHITEKTER ROGERT MØLLER OG ERIK SCHIØDTE.

havde lagt saa meget af vor Personlighed, og vi vil allesammen bagefter indrømme, at vi nu handler paa ganske samme Vis og ridser vort Navn i den Sten, som andre har været med til at hugge. Alle vi, store og smaa, bør fuldt anerkende den Betydning, som *Samarbejdet* har haft for os. Og da jeg nu endelig skal sige et Par Ord om de Bygninger, jeg har haft Lejlighed til at tegne eller opføre i de sidste Par Aar, vil jeg først og fremmest takke min mangeaarige Medarbejder, Architekt CHR. JENSEN,

»ALADDIN«, BODENHOFFS PLADS, KRISTIANSHAVN.

ARCHITEKTER ROGERT MØLLER OG ERIK SCHIØDTE.

MOD HAVEN.

MOD VEJEN.

GROSSERER HERBSTS
VILLA I RUNGSTED.

ARCHITEKT
ERIK SCHIØDTE.

MOD HAVEN.

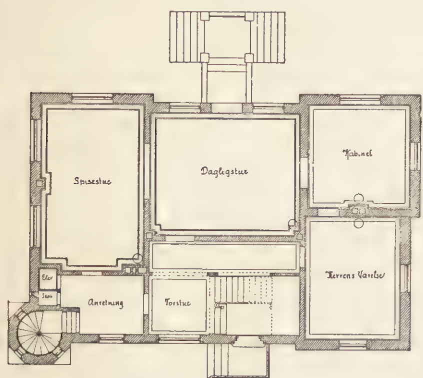
MOD VEJEN.

GROSSERER VILH. BORGENS
PROJEKTEREDE VILLA I ROSKILDE.

ARCHITEKT
ERIK SCHIØDTE.

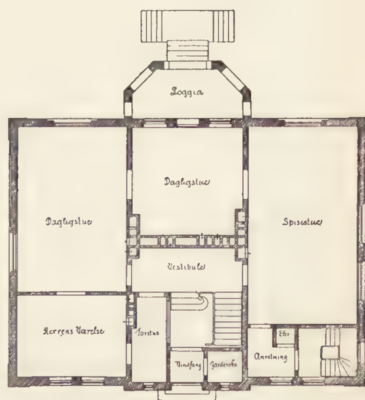
som i denne Sammenhæng, særlig for »Aladdins« Vedkommende, har haft saa stor Andel i Resultatet af mine Bestræbelser.

»Barnekowhus« er det første Hus, Aktieselskabet »City« har opført; det ligger paa Hjørnet af Christenbernikovstræde og Citygade og er udelukkende et Forretningshus for Etagernes Vedkommende med Butikker i Stueetagen. Min Tanke har været den i det Ydre at karakterisere Husets Bestemmelse, derfor er det enkelt og simpelt uden paaklistrede Dekorationer. Det er opført med pudsede Façader med Led og Gesimser af Klæbersten over en Granit-Stueetage. Murermester A. P. ANDERSEN har haft Bygningen i Entreprise.

GROSSERER HERBSTS VILLA I RUNGSTED. ARCHITEKT ERIK SCHIØDTE.

Aktieselskabet »Aladdin« har paa Bodenhoffs Plads paa Kristianshavn opført et Bygningskompleks, som antageligvis til Dato her i Byen er større end noget andet af lignende Art; Hovedfaçaden mod »de Conincks Gade« er saaledes f. Eks. 276 Alen lang. Herr ROGERT MØLLER har anlagt en praktisk Plan, saaledes at hele den mægtige Gaardsplads er et eneste aabent Rum med Haveanlæg, Lysthuse, Cyclestalde o. s. v., og saaledes at To-Værelsers Lejlighederne har fælles W. C., to og to, ud imod Gaardsrummet. Hele Komplekset indeholder 232 To-Værelsers Lejligheder, 56 Tre-Værelsers Lejligheder, 51 Butikker og 165 W. C.

GROSSERER VILH. BORGENS VILLA I ROSKILDE. ARCHITEKT ERIK SCHIØDTE.

Min Opgave ved Tegningen af Façaderne har været den at skjule de smaa Forhold under et stateligt Ydre og uden at gøre Vold paa Naturen eller anbringe forlorne Forsiringer give Bygningen en storstadsmæssig Karakter igennem store, enkle Forhold. Om det er lykkedes, maa Kritiken dømme. Façaderne er pudsede, og Langsiden er, for ikke at blive for ensformig, brudt ved Hjælp af to Bygninger at

læderfarvede Mursten. Murermester CARL KØHLER har haft Ejendommen i Entreprise.

Lige Nord for Rungsted Hotel, paa en Grund, som desværre endnu savner Træer og Buske, men hvorfra der til Gengæld er en henrivende Udsigt over Sundet, og lige over for hvilken aldrig nogen generende Bygning kan opføres, bygges for Øjeblikket en Villa for Hr. Grosserer, Tømmerhandler HERBST. Han har selv forlangt middelalderlig Stil, og kun rent praktiske Grunde har hindret mig i at benytte Munkesten, hvad der var min første Tanke. Nu bygges den af røde, haandstrøgne Mursten, og den unge Murermester HØST har den i Entreprise som sit første selvstændige Arbejde, støttet af saa solide Haandværksmestre som Tømrermester CHR. RASMUSSEN, Snedkermester HENNING JENSEN o. fl.

Og endelig har jeg udarbejdet Tegningerne til en Bygning, som endnu kun er projekteret, men som forhaabentlig snart vil faa Virkelighedens Præg. Det er en Villa, som Hr. Grosserer VILH. BORGEN har tænkt at opføre i Roskilde paa Villa-Vejen paa et stærkt skraanende Terræn, klædt med pragtfulde gamle Træer i højst maleriske Omgivelser. Hvis Villaen bliver opført, vil Arbejdet blive overdraget til Roskilde-Haandværkere.

ERIK SCHIØDTE.

* * *

Red. bringer Architekt Erik Schiødte sin Tak for den Tekst, hvormed han ledsager Billederne af sine Bygninger. Det er altid lærerigt, naar en Architekt fremfører sin subjektive Mening om sine Arbejder, idet de præsenteres for Offentligheden; thi det er ligesom man derved bedre faar Forstaaelsen af, hvad det er, Architekten har villet have frem i sit Værk. Som det vil kunne ses af nærværende Tidsskrift, er dette efterhaanden blevet mere og mere almindeligt; og det maa jo siges at være af langt større Interesse end de rent objektive Bemærkninger, Red. har at tilføje.

Thi det er netop Red.s Standpunkt, at den bør indskrænke sig hertil; og da Architekt Erik Schiødte i Begyndelsen af sin Artikel har en modsat Anskuelse, er dette Red. en kærkommen Anledning til en Gang for alle at slaa det fast, saa meget mere som der af og til fra andre Sider har været udtalt det samme, som han mener, baade i Architektforeningen og i Dagspressen. Det er klart, at den Kritik, der stadigt skulde udøves af den samme Redaktion og Redaktionsudvalg mod alt og alle, let vilde blive ensidig; og højst tvivlsomt og ganske usandsynligt vilde det vistnok være, om det i Længden var til at udholde baade for den kritiserende og de kritiserede. Det er aldrig nogen let Sag at skulle bedømme netop sine Kolleger retfærdigt; thi for mange Bihensyn ville let komme til at spille en Hovedrolle. Dette er menneskeligt og især i æsthetiske Sager ganske forstaaeligt og undskyldeligt.

For Architekterne selv vil en saadan ensidig, kritisk Bedømmelse sikkert ikke have noget Værd udover det at være et lille Pirringsmiddel til Fornøjelse

eller Forargelse; thi de ville nok i de enkelte Tilfælde hver især dannne sig sin Mening og det paa tværs af alt, hvad der kommer paa Tryk. Og for det store Publikum, der danner nærværende Tidsskrifts interesserede Læsekreds, vil det ikke være til Gavn, at en Kritik, som ikke *kan* være træffende og skrevet uden paaholden Pen, serveres det hver fjortende Dag, lige pligtmæssigt skrevet over det mindste som det største, over en Villa som over en Kirke.

Men en anden Sag er det, at naar et Bygningsarbejde vokser frem, som udmærker sig enten ved fremragende Skønhed eller Hæslighed, da fortjener dette en alvorlig Kritik, der fremhæver de gode og paataler de uheldige Punkter paa tydelig og bestemt Maade. — En saadan Kritik vil dog i disse Tilfælde gøre mest Nytte i Dagspressen, som er let tilgængelig for alle.

DANSK KULTUR I DET NITTENDE AARHUNDREDE.

Under ovenstaaende Titel er for nylig udkommet en Bog, der i Enkeltskildringer af bekendte Fagmænd viser den Udvikling i forskellige Henseender, der har været karakteristisk for Danmark i det forløbne Aarhundrede. Bogen indledes med et Forord af Georg Brandes.

Om »Kunsten« skriver Dr. phil. Francis Beckett, i den samme sammentrængte Form, som præger Alt, hvad der ellers indeholdes i Bogen. For nærværende Tidsskrifts Læsere vil det særligt have Interesse at gøre sig bekendt med, hvad Forfatteren skriver om Bygningskunsten; det anføres her in extenso:

»Det bedste Spejl af de forskellige Tiders sociale Bevægelser er *Architekturen,* thi den slutter sig mest umiddelbart til Livets Krav. I den mødes Virkelighed og Kunst i Skikkelse af Bygherre og Bygmester. Middelalderen har oversaaet vort Land med Kirker, under Renaissancen rejser sig Fyrste- og Adelsborge, i det 17. og 18. Aarhundrede bygges Slotte, Herresæder og Palæer. Det er vel værd at mærke, at Architekten Harsdorff er den første her hjemme, der i forrige Aarhundredes Slutning opførte anselige borgerlige Gaarde, og hans Virksomhed fortsattes af andre, — dog ikke saa eftertrykkelig, som man kunde have ventet. Det kom dels af, at det nye Kristiansborg, som brændte 1884 — en skummel og tung Kolos i den Stil, som var almindelig under det franske Kejserdømme, — slugte uforholdsmæssig megen kunstnerisk Kraft; dels ogsaa af, at Landet efter Pengekrisen savnede den Velstand, der er ganske nødvendig, naar der skal bygges i stor Stil. Pompøst nok er mange af Bygningerne fra den Tid anlagte, men karrigt udstyrede og lurvet gennemførte.

For Resten manglede det ikke senere paa Opgaver. Raadhuse er blevne opførte, Banker, Hospitaler, Museer, Skoler, Højskoler, Jærnbanegaarde og utallige Vaaningshuse og Villaer. Tænk engang efter, hvor mange Bygninger der er overleveret os fra de foregaaende Aarhundreder, og sammenlign dem med Antallet af de Bygninger, der er opførte i vort Aarhundrede; man faar da et klart og tydeligt Indtryk af, hvor mange og hvor forskellige Krav vort Aarhundredes Architektur har maattet føje sig efter.

Men Bygningskunsten har en lang og tung Hale af Tradition at slæbe efter

sig. Den størst mulige Eklekticisme, det videste Udvalg i alle mulige Stilarter, er betegnende for dette Aarhundredes ikke blot *danske* Bygningskunst. Romansk og gothisk Middelalder, Florens' og Venedigs Renaissancepaladser, Frankrigs Slotte og vor hjemlige Renaissancearchitektur gaar igen overalt i vore Byer og paa Landet. Det maa dog siges til danske Bygmestres Ros, at de lige fra Harsdorffs Dage har benyttet Forbillederne med Smag og Takt. Alt for megen kunstnerisk Kraft er ogsaa bleven tilsat ved Restaurationsarbejder paa Fortidens Bygninger, som en frisk skabende Periode simpelt hen havde overgivet til Vedbenden og Uglerne.

Opgør man Regnskabet for vort Aarhundredes danske Architektur, vil man vist ikke finde ret mange monumentale Bygninger, som helt — fra Kælder til Tag — kommer paa Bygmesterens egen Konto.«

Man vil vist i det Hele kunne give Forfatteren Ret i disse korte og klare Bemærkninger, — kun ikke i, hvad han nævner om Restaurationsarbejderne. Kan man virkelig sige, at *alt for megen* kunstnerisk Kraft er tilsat ved Restaurationsarbejder paa Fortidens Bygninger? Ja, saafremt det derved var kommet til at gaa ud over Lødigheden af de *nye* Bygningsværker, vor Tid frembringer, vilde man maaske kunne give Forf. nogen Ret. Men dette er jo saa langt fra Tilfældet, at man vel endogsaa kan hævde, at netop de Architekter, der med Dygtighed er gaaede i Spidsen for Restaureringsarbejdet herhjemme, have ydet noget af den bedste Architektur, der er skabt samtidigt. Det kunde snarest synes, som om de netop have faaet Impulser fra denne Del af deres Virksomhed, som vil komme dem til Gode ved deres øvrige Frembringelser. Og hvad det angaar »at overgive Fortidens Bygninger til Vedbenden og Uglerne«, som en »frisk skabende Periode« vilde have gjort, da maa man i alt Fald ikke haabe, at dette nogen Sinde skulde ske. Selv om en Periode nok saa frisk skaber noget Nyt — noget *helt* nyt vil Bygningskunsten jo have ondt ved at skabe, da den altid har en lang og tung Hale af Tradition at slæbe efter sig — maa der dog blive Kraft nok tilbage til at holde det gamle i Hævd. Man kan være uenig om, *hvorledes* Restaureringsarbejder skal foretages; men at det gamle bør bevares som en Skat, for saa vidt det blot har mindste Smule kunstnerisk eller historisk Værd, er vist den almindelige Mening mellem Architekter og Historikere, da det jo ikke alene gælder om at bevare den danske Kultur fra det 19. Aarhundrede, men fra *alle* Aarhundreder.

EN HENSTILLING.

For nogen Tid siden anmodede vi de Architekter, som havde Tegninger eller Fotografier paa Raadhusudstillingen, om at lade disse Arbejder overgaa til Akademisk Architektforening, som da hermed vilde lægge Grundlaget til en Samling, der i Fremtiden kunde blive til fælles Gavn og Glæde. Det ser ud, som om vor Henstilling er falden i god Jord, thi allerede nu har vi fra flere Architekter modtaget Meddelelse om, at deres Rammer med Arbejder stode til vor Disposition, og idet vi bringe disse vore Kolleger en Tak for den Interesse

og Offerberedvillighed, som de vise Sagen, benytte vi Øjeblikket til at gentage Opfordringen til de Architekter, som endnu ikke have ladet høre fra sig, for at vor Samling, til at begynde med, kan blive saa fyldig og omfattende som mulig.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Opgaven til Afgangsprøve for Architekter er denne Gang: En Bolig med vedliggende Atelier for en Architekt. Antik Stil. Skitseopgaverne, som udføres paa selve Akademiet, har været afholdte; de vare: en Bro over en Kanal i Frederiksberg Have og en Arbejdsanvisningsanstalt.

Opgaven til Konkurs om Guldmedailler for Architekter er: et Odeon. Opgaven til Konkurs om det Neuhausenske Legat (Præmie 500 Kr.) er: en lille Kirke for en Købstad, i Forbindelse med Bolig for Præsten og Menighedshus, saaledes at det hele udgør et samlet Kompleks. Kirken skal indeholde 500 Siddepladser. Projekter indleveres til Foraarsudstillingen 1903.

Opgaven til Konkurs om Guldmedaillen for Dekorationsmalere er: Udsmykning af Kirken i Hørsholm i antik Stil; for Dekorationsbilledhuggere: et Springvand i et offentligt Anlæg.

Forelæsninger over Kirkebygningens og dens Dekorations Udvikling. Mandagen den 4. November Kl. 8 Aften begynder Hr. Professor L. Fenger sine Forelæsninger paa Kunstakademiet over Kirkebygningens samt dennes maleriske og plastiske Dekorations Udvikling.

De fortsættes hver Mandag til samme Tid.

Udstillingen i Turin. Som omtalt i forr. Aargang agtes der i Maanederne April—Oktober 1902 afholdt en Udstilling af moderne dekorativ Kunst i Turin. Industriforeningen indvarslede i den Anledning til et privat Møde, som afholdtes den 17. Juni d. A., og i Henhold til en paa dette Møde vedtagen Beslutning angaaende Danmarks Deltagelse i nævnte Udstilling indgav Industriforeningen et Andragende til Indenrigsministeriet om et Statstilskud paa 35,000 Kroner til Bestridelse af de med Forsendelse m. m. forbundne Omkostninger.

Herpaa har Industriforeningen modtaget det Svar, at Ministeriet ikke har fundet tilstrækkelig Anledning til at søge den ommeldte Bevilling udvirket.

Denne Udstilling, der særlig for Architekter lovede at blive meget interessant, maa altsaa for Danmarks Vedkommende betragtes som opgivet. Det er dog derfor ikke usandsynligt, at danske Architekter, der ønske at udstille deres Arbejder i Turin, vil kunne opnaa dette; men alle Udgifter maa da bæres af Udstilleren selv.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5 [2]. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

AFDELING A
KJØBENHAVN 1901
№ 4

TIVOLIS NYE KONCERTSAL.

Musiken i Tivoli har altid været det Midtpunkt, om hvilket det populære Etablissements Publikum med størst og varigst Interesse har samlet sig, og som en naturlig Følge heraf har de Bygninger, hvori Euterpes Kunst dyrkedes, ogsaa været blandt de største og smukkeste i Haven. Gang paa Gang er Koncertsale blevne opførte, udvidede og ombyggede, forbedrede og atter udvidede; hver Gang har man troet at have opnaaet det bedste, og atter har man efter nogen Tids Forløb forsøgt at gøre dette endnu bedre.

Da Georg Carstensen i 1843 grundlagde Tivoli, opførte han derinde en Koncertsal, som dengang var det første og eneste Lokale af denne Art, Kjøbenhavn ejede. Det var en, selv efter Datidens Fordringer, meget beskeden Bygning af Brædder og Glas, med en Gulvflade paa omtrent 20 × 40 Alen. I denne Hal rummedes i Begyndelsen to Orkestre, som hver fra sin Tribune afvekslende forlystede Publikum, der dog i saa høj Grad tog Parti for H. C. Lumbye med hans af nogle og tyve Musici sammensatte Orkester, at denne efter et Par Saisoners Forløb blev Enehersker i Salen. Da de vanskelige Aar i Tivolis første Periode var overstaaede, tænkte man paa Forbedringer, og Lokalet fik saaledes i 1857 en Udvidelse, bestaaende i en Veranda, der kostede 3982 Rbd.

Det viste sig dog efterhaanden, at den gamle Koncertsal ikke længere slog til; man skred da resolut til at opføre en ny, der i 1863 stod færdig efter Architekt Stillmanns Tegning og var en rummelig, temmelig lav, ottekantet Bygning med Glasvægge og et lille Taarn foroven; den kostede Tivoli, ifølge Regnskaberne fra den Tid, den temmelig betydelige Sum 23,864 Rd. 3 ℔ 12 β. Alt var jo saaledes godt i nogen Tid for Musikens Vedkommende, men de mere materielle Nydelser stillede ogsaa deres berettigede Krav, og Koncertsalen maatte i 1869 forsynes med en ny Køkkenbygning. I 1877 blev Salen forbedret og udvidet for 10,000 Kroner, og i 1888 blev en Del af dens Veranda ombygget.

I ni Aar stod nu denne Bygning saa temmelig uforandret paa sin Plads, da man atter fandt, at det var paa Tide at lade Afløsningen rykke frem. En Ombygning, der omtrent var ensbetydende med en Nybygning, fandt derfor Sted i 1885—86 under Ledelse af Architekt LENDORPH og kostede 47,543 Kr. Resultatet blev den Sal, som indtil sidste Saisons Slutning husede Tivolis store Orkester. Lys og venlig var den, og med sin pragtfulde naturlige Dekoration af vild Vin saa smuk og hyggelig som intet andet Sommerlokale i Danmarks Hovedstad, og dog maatte Tivolis Bestyrelse Aar efter Aar for dens Skyld døje utallige Klager; baade Publikum og Musiken var utilfreds. Salen var, vel nærmest paa Grund af sin Form, ganske vist ikke noget Mønster for god Akustik, og Tilhørerne betragtede det næsten som en Tortur, de maatte lide for Musikens Skyld, naar de i de lune Sommeraftener maatte sidde i det af Dagens Sol og Aftenens Gasbelysning ophedede Rum, der af vittige Tivoligæster har

SITUATIONSPLAN.

TIVOLIS NYE KONCERTSAL.

ARCHITEKTER
K. ARNE-PETERSEN OG RICH. BERGMANN

faaet Navne som »Drivhuset« og »Osteklokken«. Baade Publikum og Orkestermedlemmerne var derfor inderlig glade, naar de efter endt Afdeling kunde styrte ud i det fri for at svale de glødende Pander og gennemhedede Legemer.

Man kan derfor ikke finde det mærkeligt, at Tivolis Bestyrelse med Iver drøftede, hvorledes den bedst kunde imødekomme Publikums Ønsker og forbedre Orkestrets Kaar. Den eneste rationelle Forbedring, man kunde tænke sig, var selvfølgelig Opførelsen af en hel ny Koncertsal, der kunde benyttes baade i Sommer- og Vintermaaneder; men Vanskeligheden ved at finde en passende Plads for en saadan trak stadig Sagen ud.

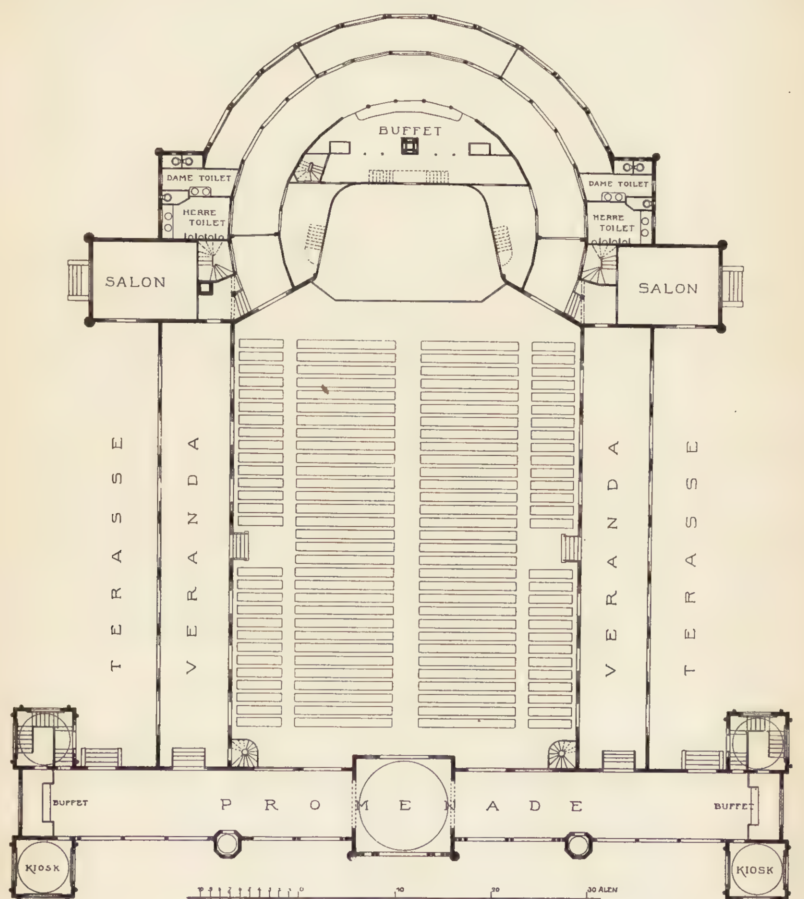
At opføre en ny Bygning paa den gamles Plads var jo ganske vist det naturligste, men man vilde dog nødig skride dertil, fordi Pladsens Form og Størrelse ikke godt egnede sig til et moderne Koncertlokale, og tillige fordi man havde Fornemmelsen af, at en stor Del af Tivolis trofaste Publikum vilde føle sig alt for fremmed tilmode i den gamle Have, dersom man paa denne Plet, der husede saa mange kære Minder, foranstaltede en alt for gennemgribende Revolution.

Man udarbejdede derfor Forslag paa Forslag, diskuterede og projekterede, approberede og kasserede, konfererede med Magistrat, Borgmester og Borgerrepræsentation, og naaede langt om længe saa vidt, at man fik fastslaaet, at Koncertsalen skulde ligge paa det store trekantede Areal mod Ny Vestergade, som Tivoli havde lejet af Magistraten, og som i nogle Aar havde været benyttet til Høstfester, Karavaner o. lign. Forsiden af Bygningen skulde vende mod Tivoli omtrent paa det Sted, hvor Bassinet med det elektriske Springvand var anlagt.

Hvad man nutildags forlanger og venter af et Koncertlokale i Tivoli er andet og mere end det, som man for to Menneskealdre siden paa samme Sted beundrede som en Del af »Verdens ottende Underværk«. En lys og rummelig Sal maa det være, kølig om Sommeren, lun om Vinteren og god i akustisk Henseende; den skal staa i umiddelbar Forbindelse med store og hyggelige Restaurationslokaler, fra hvis vidtstrakte Køkken- og Økonomirum ingen forstyrrende Støj eller generende Duft maa trænge ind i Salen. Der maa findes rigelige og bekvemt liggende Lokaliteter for Orkesterpersonale, Dirigent, Solister, Korister o. s. v. Bygningen maa dog trods alt det, den skal indeholde, ikke blive for stor og massiv, men maa præsentere sig med et Ydre, der gør den til Havens Pryd, og som paa Festaftener lader sig indrangere som et Hovedled i Illuminationen.

Af nærliggende Grunde bestemte man sig da til at opføre Bygningen i maurisk Stil.

Medens de tidligere Koncertsale altid har haft Plads i den Sænkning af Terrænet, hvor den nuværende Koncertsal ligger, omgivet af Bastionens gamle Træer, vil den nye Bygning komme til at ligge højt, omtrent fire Fod over de foranliggende Anlæg; den vil derfor med sine Kupler og Minareter rage et godt Stykke op over de andre Bygninger paa Tivoli; men da man derved bl. a. opnaar at dække for de kommunale Damp-

TIVOLIS NYE KONCERTSAL. ARCHITEKTER K. ARNE-PETERSEN OG RICH. BERGMANN.

skorstene i Ny Vestergade samt det skumle Hospital ved Siden af, bliver man i det mindste fri for Byens generende Nærhed paa dette Sted.

Fra den store og brede Terrasse, der ligger foran Koncertsalen, kommer man gennem en aaben Arkade ind i selve Salen, der er rektangulær og af Størrelse omtrent som den store Sal i Koncert-Palæet i Bredgade.

I Salens ene Ende har Orkestret Plads i en bred og dyb Nische, der er formet med nogle anerkendte amerikanske Forbilleder for Øje. Salens Loft er næsten fladt, og dette saavel som Væggene er af akustiske Hensyn

holdt saa vidt mulig fri for alle paahæftede Dekorationer. Langs Salens to Sidevægge strækker sig brede Glasverandaer med vedliggende Saloner; disse Verandaer, som efter Aarstiden kan holdes aabne og lukkede med store Spejlglasruder, er de egentlige Restaurationslokaler, hvor Gæsterne kan overvære Koncertafdelingerne samtidig med, at de hengive sig til Bordets Glæder; og da Tobaksrygning er tilladt i Restaurationen, har man her opnaaet en betydelig Fordel fremfor den gamle Koncertsal, hvor man som bekendt havde Valget mellem Musiken og Cigaren.

Over Hovedindgangen findes en stor Loggia, hvortil man ad Trapper kan komme saavel fra Verandaerne som fra Terrasserne; fra denne haves til den ene Side en herlig Udsigt over hele det foranliggende Terræn og til den anden Side et frit Overblik over hele Salen. I Loggiaen vil lettere Forfriskninger kunne indtages.

Den bag Orkestret liggende halvrunde Del af Bygningen indeholder to Etager. I den underste, som ligger i Plan med Salens Gulv, løber en bred Korridor med Udgange til det fri og med en stor Buffet, hvorfra Ekspeditionen foregaar til Restaurationslokalerne; i denne Gang, der om Sommeren kan indrettes som en aaben Veranda og om Vinteren holdes lukket og opvarmet, er tillige Garderober, Toiletter o. s. v. efter vor Tids Krav. Paa første Sal ligger Orkesterpersonalets forskellige Rum samt Køkken- og Økonomilokaler, hvilke sidste er strengt adskilte fra den øvrige Del af Bygningen og har deres særlige Adgange og Trapper, der tillige sætter dem i Forbindelse med Kælderen, hvor Varmeapparater, Forraads- og Kølerummene har Plads.

Grunden, hvorpaa den nye Bygning kommer til at ligge, er gammelt, opfyldt Terræn, hvor man flere Steder har maattet føre Fundamentspillerne ned til en Dybde af 18 Fod. Selve Salens og Tagets Konstruktion er udført i Jærn og Staal, og Sidevæggene er i hele Salens Højde murede, medens Forbygning, Verandaer og den halvrunde Bagbygning bestaar af en stærk Tømmerkonstruktion, beklædt med Træ og pudset indvendig. Salens og Verandaernes Dekoration holdes i lys og festlig Karakter; Belysningen sker ved Elektricitet og Opvarmningen ved Damp.

Tegningerne er udførte af Architekterne K. ARNE-PETERSEN og RICH. BERGMANN. Opførelsen er overtaget i Entreprise af Aktieselskabet OSKAR KØHLER.

Den gamle Koncertsal havde noget over 1000 Siddepladser; i den nye vil der med Verandaer og Loggia med Lethed kunne skaffes Plads til 16—1700 Tilhørere. Hertil kommer endnu de uden for Verandaerne værende Terrasser, hvor der bliver Serveringsplads til et meget betydeligt Antal Personer.

Naar Koncertsalen nu tages i Brug til Foraaret, er det troligt nok, at mange, der hidtil har levet sig ind i de gamle Forhold paa Tivoli, ikke straks kan føle sig hjemme i de nye Omgivelser, men helst vil ønske sig tilbage til den gamle, lune Plads i den forrige Sal; men lad først alle de nyplantede Træer og Buske faa Tid til at udfolde sig, og lad Foraarsregn og Solstraaler i Forening skabe den rette Harmoni mellem Bygning og Omgivelser, saa vil ogsaa nok Tivolis mange Venner slutte sig til den nye Bekendt og indgaa varigt Venskab med den.

Saa vil en Aften Illuminationen tændes i Havens Træer og Gange, Blussene vil farve Buske og Blade med magiske Farveskær, og Fyrværkeriet vil udsende sin knitrende og sydende Regn af Gnister og Flammer, medens tusinde brogede Ildfunker for første Gang tegner Koncertsalens Konturer mod den mørke Aftenhimmel og afspejles i den foranliggende Fontæne med de mange spillende Vandstraaler. Man vil lade sig rive med i Følelsen af, at Tivoli trods Alder, Konkurrence og Skumlerier har Livskraft og Levelyst, og trods Tidens Blaserthed og Overmættelse formaar at bevare sin Tiltrækningsevne og at følge sin Stifters Ord ved — aldrig at blive færdig.

SMÅLANDS ENSKILDA BANK I JÖNKÖPING.

For de danske Architekter, som deltog i Architektmødet i Jönköping i Aar, vil det sikkert være en Glæde at genopfriske Bekendtskabet med den smukke Bygning, som de den Gang saa, og som her gengives ved velvillig Imødekommen fra »Arkitektur och dekorativ Konst«, Organet for Svenska Teknologföreningens Afdeling for Bygningskunst, der redigeres af Architekt K. A. Berlin i Stockholm. Og for hvem, der ikke deltog i Mødet, vil det sikkert være af Interesse at se en god Prøve paa moderne svensk Architektur.

Bygningen er opført efter Tegning af Architekt G. Wickman for en Sum af ca. 150,000 Kr. og har været taget i samlet Entreprise af Byggmästaren G. Påhlman fra Motala. I Stueetagen indtages den meste Plads af Banksalen, der for øvrigt tillige gaar op gennem Mezzaninen; desuden findes Toiletrum, Frokostværelse etc. for Bankens Personale. I Etagerne derover findes Beboelseslejligheder. Façaden er af Kalksten i Stueetagen og ellers pudset med Kalkstens-Indfatninger; Pudsen er farvet i en behagelig lysegul Tone.

Stilen er den Tessinske Barok, og — som der skrives i det svenske Tidsskrift, hvorfra disse Oplysninger er tagne — har derved faaet en udpræget svensk Karakter, som virker hjemligt og fortroligt. Som det sæd-

vanlig gaar med moderne Bygninger — vi kunne sige: ligesaa hos os! — i hvilke Højderne af Etagerne paa Forhaand er givne, synes dog selv denne Bygnings Højdeforhold at være for lille til, at Etagerne kunne udvikle sig i fuld Frihed. Som Følge heraf er Vinduerne blevne for smaa

BANKBYGNING I JÖNKÖPING.

ARCHITEKT G. WICKMANN.

til deres Sprosseinddeling. Den store Flade paa Hjørnefaçaden, der som Følge af den fremtrædende Stilling i Virkeligheden bliver Hovedfaçaden, havde vel ogsaa fortjent nogen Behandling. Nu synes den forsømt, saa meget mere som den store Altan drager Opmærksomheden til sig. Men

dette er en Svaghed, som kan afhjælpes, naar man til Bygherre har en Bank; og i det hele har Jönköping god Grund til at glæde sig over denne Tilvækst til sine monumentale Bygninger.

TIL MINDE OM ISTEDSLAGET.

Den 25de Juli 1900, Halvtredsaarsdagen efter Slaget ved Isted, lod Lehnsgreve RABEN-LEVETZAU i Parken paa sit Gods Lekkende i Sydsjælland afsløre en Mindestøtte over Sejrherren ved Isted, Generallieutenant G. C. v. Krogh.

Grev Raben havde anmodet Architekt AXEL BERG om at give Tegning til Monumentet og dets Anbringelse i Parken og udtalt det Ønske, at det skulde have Obelisk-Form, og at det paa passende Maade skulde

MINDESTØTTE OVER GENERALLIEUTENANT KROGH. ARCHITEKT AXEL BERG.

danne Indfatning om en Afstøbning i Bronce af den til Flensborg-Monumentet af H. V. Bissen modellerede Portræt-Medaillon af Generallieutenant Krogh.

Monumentet blev opstillet paa en skovbevokset Skrænt imod en Baggrund af store Træer, efter at der i Skrænten var foretaget et halvcirkelformet Indsnit for at skaffe fri Plads foran Monumentet.

Trappepartiet er udført af Granit, medens der til selve Monumentet, som maaler $13^1/_2$ Alen i Højden, er benyttet Sten fra Fakse Kalkbrud. Kjøbenhavns mekaniske Stenhuggerier har udført Stenhuggerarbejdet og foretaget Opstillingen.

BAROKSTILEN I ITALIENSK ARCHITEKTUR.

I »Tilskuerens« Oktober-Hæfte har Hr. R. Vendelbo offentliggjort en Studie over Barokstilen i italiensk Architektur, hvori Forf. er kommen til det Resultat, at der i denne Stilarts stærkt akcentuerede Formsprog findes adskillige Momenter, der leder Tanken hen paa den Form af Tonekunst, som særlig er kommen til Orde i de *Wagner*ske Kompositioner.

I Indledningen til sin Opsats giver Forf. et ret anskueligt Billede af Barokkens Udvikling, idet han gør opmærksom paa, at denne Stil ikke maa betragtes som en udartet Renaissance. Den er i Virkeligheden en hel ny Kunstform, fremstaaet ved en bevidst Omformning ikke af Renaissancen i Almindelighed, men specielt af Højrenaissancen, der opstod om Bramante i det 16de Aarhundrede. Hos Bramante betragtes Bygningen som et logisk Hele, hvori hver Del underordnes Helheden. Det architektoniske Kunstværk beherskes af et bestemt Proportionssystem, som i høj Grad reducerer Fantasiens Indflydelse; Ornamentet bliver saa vidt muligt kun konstruktivt, angivende de enkelte Deles Funktion, Kraften og dens Retning etc., men breder sig ikke, som i det 15de Aarhundrede overalt, hvor der er Plads dertil. For Logiken ofres ofte Hensynet til Bekvemmelighed, idet man mener ved Logikens Hjælp at kunne gaa uden om den historiske Udvikling og skabe en Kunst, der er Udtryk for alle Tiders Stræben. Men parallelt med denne Kunst udvikles med Michel Angelo som Udgangspunkt Barokstilen. Forskellen i de to Stilretninger ses tydeligt af de to Udkast til Peterskirken, som foreligger fra Bramante og Michel Angelo. Bramantes Udkast viser Harmoni mellem de selvstændigt udviklede Dele; det ene er afhængigt af det andet, men ingen enkelt Del er saa dominerende, at den fuldstændig undertrykker andre. Det hele finder sin naturlige Afslutning i Kuplen, som forbinder de forskellige Rum til en eneste Helhed i direkte Afhængighed af hverandre, saavel i Beliggenhed som Belysning — en architektonisk Rumsymfoni, man ikke har set Mage til siden Romernes Dage.

Michel Angelos Udkast gennemfører en absolut Centralisation. Grundridset er rykket sammen og danner et kompakt afsluttet Hele, hvor ingen af de underordnede Dele naar frem til selvstændig Udvikling, men alle ligesom opsluges af det centrale Rum. Siderummene er mindre i Forhold end hos Bramante, og det svagere Lys forhøjer deres Præg af individuel Uselvstændighed; de danner ikke

en Gentagelse i mindre Maalestok af Hovedrummet, men snarere et Akkompagnement til det. Samtidig bliver Højdeaksen den dominerende, den Linie ud fra hvilken hele Bygningen organiseres. Centralrummet ligesom vokser op, støttet paa de omgivende Kapeller som paa en bred Basis. Ligesom disse psykologisk tjener som Forberedelse til Kuppelrummet, udfylder de organisk samme Funktion som Soklen paa en Mur eller Foden paa en Søjle.

Ogsaa i det ydre gennemfører Barokken den samme Koncentration, alt underordnes Kuplen og formes omkring dennes Højdeakse, Sidekuplerne er saa smaa, at de ikke kan virke sammen med Hovedkuplen, men kun ledsage den som et uselvstændigt Element. Hos Bramante derimod danner de sammen med Kuplen og Taarnene — af hvilke Faktorer ingen er absolut dominerende — en Harmoni, som hverken før eller senere er naaet.

I Barokken er Koncentrationen endog drevet saa vidt, at Façaden helt fjernes, eller i hvert Fald gøres saa lidt fremtrædende som muligt.

Barokkens Komposition maa saaledes kaldes *plastisk*, for saa vidt Plastikens Maal anses for at være Frembringelse af selvstændige Organismer. Renaissancen var derimod *malerisk*, idet den opløste Helheden i en Række selvstændige Dele; den var Komposition som Modsætning til Organisation.

Hvad her er sagt om Michel Angelos Peterskirke, gælder ogsaa med Hensyn til Langkirken »Santa Maria degli Angeli«, en gammel romersk Thermesal, som denne Kunstner ombyggede til Basilika. Det mægtige Hovedrum, der danner Langskibet, dominerer her fuldstændigt. Det ledsages paa begge Sider af en Række Kapeller, der ligesom i Centralkirken er holdt ufuldstændige saavel i Udstrækning som i Belysning. Dette er netop det karakteristiske for Barokken.

Forf. beskriver som Eksempel paa en typisk barok Kirke Vignolas »Il Gesu« i Rom, en Langkirke, der delvis er kombineret med en Centralkirke. Kapellerne, som aabner sig ud mod Midterrummet, er i høj Grad underordnede — en karakteristisk Blanding af Selvstændighed og Uselvstændighed — og danner ligesom i Centralkirken en Basis, hvorpaa Hovedrummet vokser op. Langskibets Dybdeakse og Kuppelrummets Højdeakse mødes i Kirkens Centrum, hvor Lyset fra Tambouren straaler i en Klarhed, der lader de øvrige Dele af Kirken synes dunkle. Koret, som slutter i en Halvcirkel paa den anden Side Centrum, underordner sig ganske Kuppelrummet, og det samme er Tilfældet med Tværskibet, der i Grundridset viser sig som to kapellignende Udvidelser, men som i øvrigt hører fuldstændigt med til Kuppelrummet. Centrum er ikke fuldt saa dominerende som i Centralkirken, men paa den anden Side er Langskibet ikke saa langt, at det kan hævde sig overfor Kuplen, det udgør kun en Forberedelse til denne, en Forgaard, før man træder ind i det allerhelligste.

Medens ved Centralkirken den ydre Komposition direkte er et Udtryk for den indre, er dette ikke Tilfældet her, hvor det ydre jo bestaar af to Faktorer, Kuplen og Façaden. Denne sidste udformes ganske selvstændig og danner ikke noget Udtryk for Langskibets Form. Ofte gaar Façaden endog over til at blive et rent Dekorationsstykke, som sættes foran Kirken.

Denne typiske Barokform, som den udviklede sig i Rom i sidste Halvdel af det 16de Aarhundrede, kombineres senere med Renaissancen; dette sker saaledes i den norditalienske Barok, hvor man har en Række Kirker, der er mindre kon-

centrerede end i den egentlige Barok, med flere Delinger og med større Selvstændighed i de enkelte Dele. Der er her noget malerisk i Perspektiven, noget let og gratiøst, der var fremmed for den romerske Barok og minder mere om Renaissancens Harmoni.

Denne norditalienske Kunst paavirker atter den romerske, hvorved opstaar den Stil, som i Reglen gaar under Navn af Barokstil. Man søger at ophæve det trykkende og tunge i de lange, lige Gesimslinier, i Tøndehvælvingens samlede eller kun svagt delte Masse, der hver for sig satte en Stopper for alle vertikale, opadstræbende Tendenser. Man bryder den lige, horisontale Linie ved at lade Architraven springe frem over Søjlerne, og opløser den tilsidst undtagen over disse. Derved opstaar en Række vertikale »Stræbepiller« uden horisontal Modvægt.

I tektonisk Henseende opløses Rummets Enhed stadig mere, de enkelte Former springer frem eller træder tilbage, saa der dannes Perspektiver, der minder lidt om et Theaters Kulisser. Samtidig gør en Tendens til det lette og elegante sig gældende, og alle Former bliver slankere i Proportionerne.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Det kgl. Bibliotheks Bygninger. I Folketingets Møde forleden fremlagde Kultusminister J. C. Christensen Forslag til Lov om Tillæg til Loven af 22de Marts 1897 om Opførelse af en ny Bygning for det store kongelige Bibliothek. Lovforslaget gaar ud paa, at der ud over den i sin Tid normerede Bevilling i dette Øjemed kan anvendes indtil 140,000 Kr. til Udgifter ved Opførelsen af en Tværbygning mellem de nye Bygningers Nord- og Sydfløj, saaledes at Bygningens Hovedindgang, der for Tiden forudsættes at skulle være mod Syd ud mod Christiansgade, kan indrettes paa den modsatte Side, mod Nord. Ved den ønskede Ændring og Udvidelse af den tidligere Plan vil man være i Stand til at etablere en langt heldigere Beliggenhed af forskellige Lokaler i Bygningen, ligesom Pladsen derved vil forøges saaledes, at den med den i sin Tid beregnede aarlige Forøgelse af Bogmassen, hvorefter Bygningen vilde være fyldt i Løbet af 30 Aar, yderligere vil kunne afgive Plads til ca. 32 Aars Forøgelse.

Det drejer sig i Virkeligheden om noget meget væsentligt for Bibliothekets fremtidige Trivsel. Prof. H. Holm havde i sine Planer oprindelig projekteret. at det store Gaardsrum, som omsluttes af Bygningskomplekset, skulde deles i to Halvdele ved en Tværbygning, der vilde komme til at spille en betydelig Rolle i Bibliothekets Økonomi og den daglige Ekspedition, idet den vilde foranledige en heldig Centralisering af Læsesal, Udlaansrum, Arbejdslokaler og den mest benyttede Del af Bogmagasinet, den danske Afdeling. Herved vilde de lange Afstande, som den vidtstrakte Bygning naturlig frembyder, faa mindre at sige og Forholdene i det hele blive bedre. Det er da at ønske, at Rigsdagen maa have den rette Forstaaelse af det indbragte Lovforslags praktiske Betydning, saaledes at det forlangte Beløb maa blive bevilget.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5². **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦ ❦

AFDELING A
KJØBENHAVN 1901
№ 5

BIBLIOTHEKET I WASHINGTON.

Medens den ny Bibliotheksbygning i Washington for nogle Aar siden var under Opførelse, var det i Amerika den almindelige Mening, at denne store og kostbare Bygning, der beskæftigede en talrig Stab af Vestens bedste og dygtigste Kunstnere, vilde blive et architektonisk Kunstværk af Rang og en værdig Nabo til Washingtons Stolthed, Kapitoliet. Allerede længe før Bygningen var fuldført, kom Folk langvejs fra for at

BIBLIOTHEKET I WASHINGTON. TRAPPEPARTI.

se og beundre, og i talrige Tidsskrifter og Billedværker gengaves Bygningen indtil de mindste Detailler.

Vil man bedømme Bygningen ud fra disse mange Gengivelser, er det første Indtryk, man faar, noget af en Skuffelse. Saa storslaaet denne Bygning end er, finder man dog intet nyt eller ualmindeligt i de ydre Former og Forhold, og den, der kender Architekturen rundt i Europas store Byer, vil ikke let falde i Forbavselse.

Bygningen er i Lighed med Kapitoliet lagt højt, hvorved man har søgt at opnaa en vis umiddelbart imponerende Virkning. Adgangen til

BIBLIOTHEKET I WASHINGTON. FORSIDEN MED DET UDVENDIGE TRAPPEANLÆG.

Bygningen sker fra den øverste Repose paa det store udvendige Trappeanlæg, der er ført saa langt frem, at der under det er indrettet en Underkørsel med særlige Indgangsdøre for de besøgende, som kommer kørende. I Midten af dette Trappeanlæg findes en Neptunfontæne, hvis elegant modellerede Bronzefigurer dukker frem mellem spillende Vandstraaler, som udspyes af forskellige Dyr og Søuhyrer.

Selve Bygningens Ydre kan næppe regnes for noget betydeligt architektonisk Værk. Kuplen, som hæver sig op over Midten, og som rummer

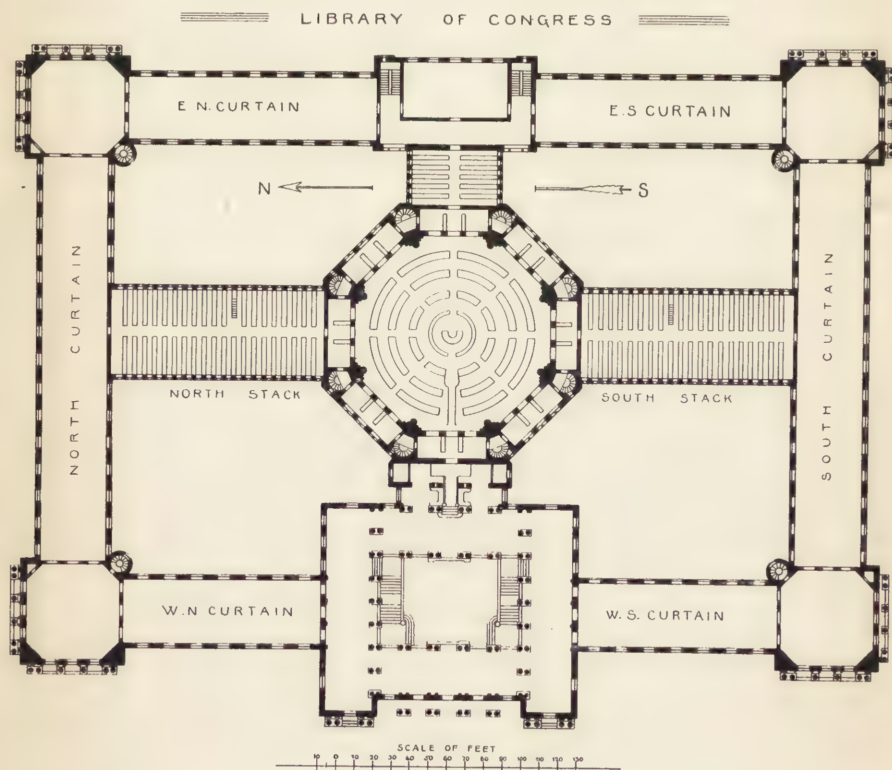

BIBLIOTHEKET I WASHINGTON. LÆSESALEN.

den store Læsesal, er af en mærkeligt uheldig Form og savner baade Værdighed og Ynde. Noget lignende gælder om det fremspringende Midterparti med sine Pilastre, Søjler og Buer; det er trods sin Størrelse og Kostbarhed hverken originalt eller imponerende, og derved faar hele Façaden et tørt og aandløst Præg.

Bygningen er rektangulær og rummer i sit Midterparti en stor ottekantet Sal, Læsesalen, hvorfra Bogsalene udgaar til begge Sider. Foran Læsesalen ligger Vestibulen, der optager et meget stort Areal af Planen, og hvori der findes et pompøst Trappeparti. De udvendige Fløje paa Bygningen, som omgiver de fire Gaardspladser, optages af lange Pragtgallerier og flankeres af Pavilloner, hvis Anvendelse endnu ikke er nøjere bestemt.

Kommer man fra det ydre Trappeanlæg ind gennem en af de tre Indgangsaabninger, som ere forsynede med pragtfulde Bronzedøre, prydede med Relieffer, befinder man sig i Vestibulen, hvis smukt udarbejdede Dekoration næsten forsvinder i det Væld af Lys, som strømmer ind over den store Trappehal bagved. Ser man nøje til paa Planen, vil man bemærke, at Søjlerne i Trapperummet ere anbragte parvis, og alle staa i Retning

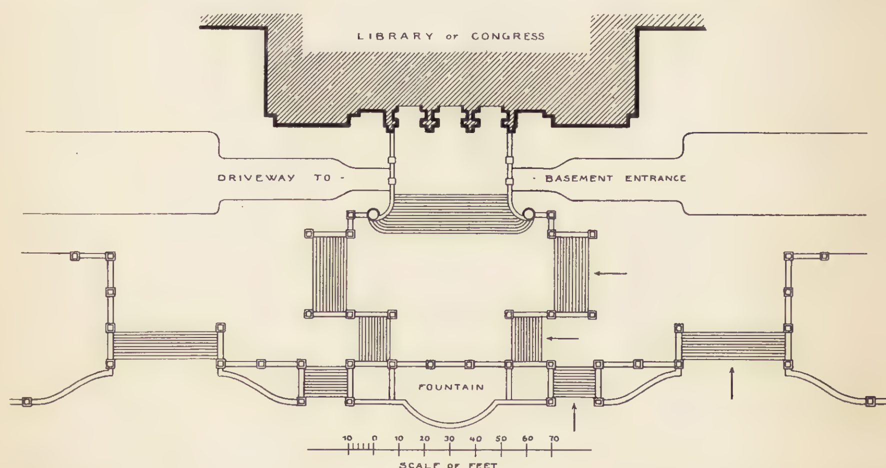
BIBLIOTHEKET I WASHINGTON.

PLAN AF BEL-ETAGEN.

Nord—Syd, hvilket bevirker, at de to Søjlerækker ser ud til at bære meget tykke Mure, medens de to andre kun bærer tyndere. I Planens Anlæg falder denne Inddeling meget naturligt, skønt man ikke kan indse, hvorfor Konstruktionen netop fordrer saa tykke Mure her, da der ikke findes nogen Opbygning over Taget, som trænger til særlig Understøttelse. I øvrigt er Udstyrelsen af Rummet meget rig med stærk Benyttelse af poleret Marmor, rige Skulpturer og brogede Mosaikker.

I den store Læsehal er der anbragt otte bærende Søjler, udførte i Imitation af rødlig-brunt Marmor med Sokler i svag Purpurfarve; Kapitælerne er udarbejdede i Stuk og rigt forgyldte. Mellem Søjlerne løber aabne Gallerier, optagne af Boghylder for Haandbibliotheket, og disse Gallerier krones foroven af en Balkon, paa hvis Balustrade er opstillet store Figurer af berømte Mænd, Fulton, St. Paul, Newton, Henri o. s. v., oppe under Loftshvælvingen findes endelig store halvrunde Vinduer forsynede med Glasmalerier, der bidrager til at gøre det indtrængende Lys mildt og behageligt. Den imponerende Sal er 100 Fod i Diameter og 125 Fod i Højden; Søjlerne er 40 Fod høje og Vinduerne 32 Fod brede. Over Søjlernes Entablementer findes symbolske Figurer med Motiver fra Religion og Videnskab, og over disse er igen anbragt Mindetavler, baarne af flyvende Figurer. Virkningen i det store Rum forhøjes betydelig ved de anvendte Farver, som veksle fra mørke-brunt over rødt til stærkt gult.

I Bygningens Ydergallerier og Pavilloner har den kunstneriske Dekotion af Vægge og Lofter haft rig Lejlighed til at udfolde sig og en Række af allegoriske Malerier, symboliserende Videnskab, Kunst, Bogkunstens Udvikling, Digtekunst o. s. v., anbragte mellem Buerne, vidner paa en smuk Maade om Malerkunstens høje Standpunkt i Amerika, men tillige om en

BIBLIOTHEKET I WASHINGTON.

PLAN AF DET UDVENDIGE TRAPPEANLÆG.

stærk Paavirkning fra Europas store Kunstskoler. Det er især denne rige afvekslende og overordentlig interessante Dekoration, som har gjort Bygningen til en enestaaende Seværdighed, og som fuldt ud retfærdiggør den store Tilstrømning til Bygningen.

Bygningens Tilblivelseshistorie er ret indviklet; den blev paabegyndt for ca. 14 Aar siden efter Tegninger af Architekterne SMITHMEYER og PELZ. I 1888 blev General CASEY, Chef for Hærens Ingeniørvæsen, sat i Spidsen for Arbejdet, senere blev Overledelsen givet til Architekt BERNARD R. GREEN, og Pelz fortsatte sit paabegyndte Arbejde under hans Auspicier. I 1892 udnævntes Hr. EDWARD PEARCE CASEY, Søn af Generalen, til Leder af Bygningens Udsmykning; og saaledes voksede Bygningen lidt efter lidt frem under de forskellige Ledelsers Opsyn, saaledes at Bygningen kun i Enkelthederne kan betegnes som de paagældende Architekters Værk. Som Helhed betragtet staar Bygningen som et karakteristisk Eksempel paa Amerikas monumentale Bygningskunst og vidner om, at Vestens Architekter under deres Ophold i Europa forstaar baade at se og at anvende det sete.

PAKHUS. ARCHITEKT FR. KOCH.

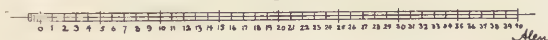
ET PAKHUS.

Det er desværre ikke netop i de Gader, som er de mest befærdede

i Kjøbenhavn, at man finder Bygninger, der har architektonisk Interesse. Naar man betragter, hvad Byen er blevet beriget med i Løbet af den sidste halve Snes Aar, sukker man uvilkaarlig ved Tanken om, hvad der vilde kunne have været, og hvad der i Virkeligheden er. Den specifik kjøbenhavnske Karakter er næsten helt gaaet tabt, og de »Storstadsbygninger«, der pretentiøst brede sig i de morsomme, gamle, snævre Gader, der danner »Strøget«, forekommer os saa fremmede, at man ikke ret forstaar, at det er »vore egne Vinduer«, vi se. Især synes det at være Gadehjørnerne, der er blevne ilde medtagne; og uden Respekt for den Stemning, der engang har været den fremherskende, og som i sig selv var saa smuk og tiltalende, er det nu næsten lutter falske Toner, der klinger igennem med skærende Dissonanser.

Plan af Stüen

PAKHUS. ARCHITEKT FR. KOCH.

Man fristes særlig til et saadant Følelsesudbrud, naar man betragter det Pakhus, som i 1899 er opført i Larsbjørnstræde af Architekt Fritz Koch for Jørgen Jensens Efterfølger. Med sin solidt og dog fint formede Façade liver det op i den lille travle Forretningsgade med dens uanselige Bygninger og giver denne et Skær af Skønhed paa en beskeden Maade, der ikke støder an mod den engang givne Karakter, men blot ligesom pointerer den og adler den.

Façaden er behandlet paa en ganske særegen Maade. Dens Stueetage er opført af firkantet hugne Søsten i broget Blanding med fint hugget bornholmsk Granit; Indramning af Luger, Solbænke, Hovedgesims og Afdækning af Kvisten er af lignende Materialier, og for øvrigt er den grovt pudset. Taget er dækket med røde Falstagsten. Hele Sammenstillingen af Farver og Former er fin og harmonisk.

Indvendigt er Pakhuset helt igennem konstrueret med svære, støbte Jærnsøjler, Jærndragere og Jærnbjælker.

Blandt de Haandværkere, der har været beskæftigede med Arbejdet, maa særlig nævnes Murermester Carl Schiøtz og Tømrermester N. C. C. Smith.

RAAD- OG DOMHUSET PAA NYTORV.

Ved Justitsministeriets Skrivelse af 14. December 1899*) nedsattes en Kommission angaaende Omordningen og Fordelingen af Lokalerne blandt Politiet og Retterne i det gamle Raad- og Domhus paa Nytorv, naar de kommunale Institutioner ere overflyttede til det nye Raadhus, og den gamle Bygning alene skal anvendes til Domhus. Efter at Kommissionens Betænkning og Indstilling, som er dateret April 1801, var bleven indsendt til og tiltraadt af Magistraten, er den derefter forelagt Borgerrepræsentationen og var til Behandling i Mødet Mandag den 25. Novbr. Skønt der ikke var udelt Tilfredshed med det Projekt til Indretning af Lokalerne, der har været lagt til Grund for Forslaget, vedtoges dog dette.

Projektet viser en i det Indre ret gennemgribende Omdannelse af de nuværende Lokaler; heldigvis lades dog Vestibulen urørt. Og med rigtig Følelse for Bygningens Værd som et af de mest prægnante Udtryk for den klassiske Bygningsstil, som var raadende i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, fremhævede særligt Hr. Borgerrepræsentant, Folketingsmand Philipsen, at ligesom Façaden maa forblive som den er, bør der heller ikke forandres noget ved Kommunalbestyrelsens Sal.

Hvad det drejer sig om i denne Sag, der trods de af rent praktiske Grunde rejste Indsigelser gik saa glat igennem, er i kunstnerisk Henseende af overordentlig stor Betydning. Den Opgave, der foreligger, bør løses med største

*) Se »Medd. fra Akad. Architektforening« 3. Aarg. Nr. 23.

Varsomhed og med overlegen kunstnerisk Takt. Thi det er en af vort Lands bedste architektoniske Frembringelser, det gælder, en Bygning, hvis helstøbte, storslaaede Karakter lader den fremtræde som en Klippe midt imellem de moderne Stilretningers urolige Malstrømme. Det gamle Raadhus har ved Tidernes Ugunst i mange Aar været forsømt; at det nu skal omdannes til at tjene andre, tildels beslægtede Formaal, dertil er Intet at sige. Livets Krav lader sig ikke skyde til Side; og det er jo netop en af Architekturens smukkeste Opgaver at tilfredsstille dem.

Man maa i høj Grad paaskønne, at Projektet lader Façaderne mod Nytorv og Fængselsgaarden i Fred, ligesom man maa være taknemmelig for, at der i Borgerrepræsentationens Møde har været vaagen Sans for, hvad der burde holdes paa af det bestaaende. Men der er et Punkt, som vistnok er overset; og forhaabentlig er det tilstrækkeligt her at komme med en Udtalelse derom for i Tide at afværge et Misgreb, som man senere vil indrømme, beklage og maaske tillige bebrejde Architektstanden som Helhed for, fordi den har forsømt det rette Øjeblik til at skride ind.

Bygningen Nr. 4 i Hestemøllestræde, der er beliggende lige overfor Arresthuset, hører med ind under Projektet og skal anvendes af Kriminal- og Politiretten. En nødvendig Betingelse herfor er, at der tilvejebringes en direkte Forbindelse mellem de to Bygninger, idet det hverken vil stemme med humane eller praktiske Hensyn at føre Arrestanterne eller de anholdte, der skulle fremstilles i Retten, til Fods over Gaden. En direkte Forbindelse maa derfor skaffes til Veje, enten ved en lukket Bro over Gaden eller ved en Tunnel under den. En underjordisk Forbindelse vilde have den Fordel, at Arrestantinder, der skal føres fra Kvindefængslet paa Nytorv til Fremstilling i Retten i Hestemøllestræde, saa vel som alle anholdte, der skal fremstilles, kan føres til Tunnelen ad Gangen i Kælderen i Mandsfængslet uden at komme i nogen Berøring med den øvrige Del af dette. Men en underjordisk Gang vilde som Følge af, at den maatte lægges under en midt i Hestemøllestræde værende muret Hovedkloak, komme i en betydelig Dybde under Jordens Overflade, og paa Grund af de mange Trappetrin, hvormed den maatte forsynes, være særdeles farlig for Opsynspersonalet at passere med voldsomme og ustyrlige Arrestanter og meget vanskelig for svagelige og skrøbelige Individer. Transporten af Arrestanterne vilde endelig kræve uforholdsmæssig lang Tid og lægge Beslag paa et ikke ganske ringe Personale. Den Tanke ligger da nær, at en overjordisk Bro tværs over Gaden vilde gøre større Fyldest. Projekt hertil er udarbejdet og indstillet af Kommissionen. Da det foruden at være mere brugbart, idet de ovennævnte Gêner undgaas, tillige har den Fordel at være langt billigere end det andet (Overslaget paa Broen, udført af Monier efter System Hennebique, lyder paa 7000 Kr., Overslaget paa Tunnelen paa 21,500 Kr.), er det let forstaaeligt, at det var dette Alternativ, der valgtes af Borgerrepræsentationen.

Den lukkede Bro over Hestemøllestræde er altsaa uundgaaelig; der er gyldige Grunde til at have den, og Architekturen maa føje sig herefter og se at faa det bedste Resultat ud heraf. Selve Raad- og Domhusets Bygmester har jo vist, hvor udmærket noget saadant *kan* gøres, saa at de to store Buer for Enderne af den geniale Fængselsgaard endog mægtigt bidrager til at give denne Karakter.

Men der skal en Mesterhaand til at løse saadanne Opgaver; den første, den bedste vil ikke kunne gøre det, selv om det her kun drejer sig om en Tilføjelse til Raadhusets meget tarvelige, men tillige karakterfulde og strenge Bagsider. Naar Kommissionen i sin Indstilling nævner, »at den i architektonisk Henseende ingenlunde vil virke misprydende«, er dette derfor ganske uberettiget og sagt uden virkeligt sagkyndig Autoritet, *naar henses til den Tegning, der foreligger.*

Den lukkede Bro, der er fremstillet i den foreliggende og altsaa tillige med Projektet i dets Helhed approberede Tegning, er saa fremmed som vel muligt for det gamle Raadhuses Aand og Stil. At benytte netop denne Tegning vil være en Vandalisme, som ikke paa nogen Maade kan undskyldes ved, at det er i en uanselig Gade, at den begaas. Det er i alt Fald mod en anselig Bygning. Tegningen beviser kun alt for tydeligt Rigtigheden af, hvad ovenfor er sagt: den første, den bedste kan ikke løse Opgaven. Og Kommissionens Bemærkning om, at Broen ikke vil virke misprydende i architektonisk Henseende, afkræftes ganske og aldeles, hvis den foreliggende Tegning skal benyttes, som den er.

At vi skal have en lukket Bro over Gaden er ingen Ulykke. Tværtimod. Man kan endog sige, at det er et højst interessant Motiv, som ligefrem vilde kunne gøre en ypperlig malerisk Virkning. Men det er en Ulykke, hvis vi skal have *denne* Bro.

Det er da at ønske, at den vil blive helt anderledes, end den nu ser ud til. Man maa haabe, at alle rette Vedkommende i Tide vil tage Hensyn til, hvad her er sagt, og at den, der har udført hele Projektet, paa dette ene Punkt vil vise Resignation og give Afkald paa den tvivlsomme Ære, der vil følge med at udføre Broen saaledes, som den hidtil har tonet frem i Horisonten. Denne Opgave bør lægges i Hænderne paa en Architekt, der fuldt ud forstaar at magte den.

KONKURRENCER.

Det er et godt Bevis for den Indflydelse, »Akademisk Architektforening« efterhaanden mere og mere erhverver rundt om i Landet, at saa ofte der skal finde en Konkurrence Sted om et Byggeforetagende, henvender man sig til Foreningens Bestyrelse med Anmodning om Bistand til Udarbejdelse af Programmet og Udnævnelse af Architekter som Dommere sammen med dem, der ellers have med Sagen at gøre. Denne Assistance ydes altid, naar den ønskes, og man kan vel nok slaa fast som givet, at den byggende Kommune, Institution, Forening, Privatmand, eller hvem det nu er, i ethvert enkelt Tilfælde har staaet sig derved og har Grund til at glæde sig over den meget ringe Bekostning, som har været anvendt derved. I Virkeligheden er det en større Opofrelse og et besværligere Arbejde for de udnævnte Architekter end for de projekterende Bygherrer, men dog tillige noget, de altid ere villige til at paatage sig i Sagens Interesse.

Disse Bemærkninger turde ikke være helt overflødige som Indledning, da der nu for en Gangs Skyld skal berettes om et ret kuriøst Undtagelsestilfælde. *Esbjerg* Byraad henvendte sig i Forsommeren d. A. til »Akademisk Architekt-

forening« med Anmodning om Medvirkning ved en paatænkt Konkurrence om Udarbejdelsen af Planer til et nyt Sygehus der i Byen. Som Reglen er, blev Anmodningen taget til Følge, og Bestyrelsen svarede i Skrivelse af 1. Juli, at den erklærede sig villig til at foranstalte det fra dens Side fornødne, idet samtidigt Opmærksomheden henledes paa, at der maatte gøres nogle Ændringer i Programmet. Nu har Byraadet i Skrivelse af 13. Novbr. — med Tak — svaret tilbage, »at man har næret Betænkeligheder ved at foretage enkelte af de i Bestyrelsens Skrivelse forlangte Ændringer i Programmet for Konkurrencen, hvorfor man har besluttet uden Konkurrence at overdrage Udarbejdelsen af Planerne til Justitsraad Meyer, St. Hans Hospital.«

Der er ingen særlig Anledning til her at dvæle ved, hvad det har været for Ændringer, der er bleven foreslaaede. Det interessante — om man saa maa sige — i Sagen bestaar deri, at Byraadet slet ikke tænker paa at drøfte dem sammen med »Akademisk Architektforening«, men blot sans façon erklærer, at nu skal den have Tak, og saa henvender sig til en ikke-akademisk Architekt. Muligvis det ikke staar Byraadet ganske klart, at dette er en Uhøflighed, hvad jo nok mangen anden vil synes. Og i og for sig er Begivenheden jo ikke af videre Betydning — men den fortjener dog at berettes, fordi der heldigvis ikke saa ofte forekommer Mage til den.

KUNSTNERNES EFTERAARSUDSTILLING PAA CHARLOTTENBORG.

Efteraarsudstillingen er lidt af en Begivenhed for Architekterne. I større Grad end paa de sædvanlige Foraarsudstillinger tilstaaes der dem Plads til at brede sig; og idet Udstillingsbygningens Porte liberalt slaas op paa vid Gab for de Møbler og Kunstindustrigenstande, som baade Architekter og andre have tegnet og udført, gives der disse en Lejlighed til at komme Publikum nærmere ind paa Livet end ellers, samtidigt med at den hele, ikke ret store og nemt overkommelige Udstilling faar et mere livfuldt og varieret Udseende. Navnlig har Udstillingen i Oktober og November d. A. haft et hyggeligt og hjemligt Præg, som endog vil kunne tjene som et godt Mønster til Efterligning ved Afholdelsen af de store, officielle Foraarsmønstringer. Hvis Møbler og Interiører kunne faa Indpas ogsaa der, vil det sikkert ikke være til nogen Skade, selv om man saa skulde undvære nogle Snese Billeder af Pladshensyn.

Det ligger selvfølgeligt udenfor nærværende Tidsskrifts Rammer at komme med nogen Omtale af Maler- og Billedhuggerkunst, uden forsaavidt de strejfer ind paa Architekturens og Kunstindustriens Omraade. Dette gør Aksel Hansens Skizze i Gibs til et Alter; desværre synes der at være et Misforhold til Stede mellem de architektoniske Linier og Forhold, som skæmmer Helheden. Forsaavidt Alteret engang skal udføres, maa man haabe, at den endelige Form bliver ordentlig gennemarbejdet og avet under strængere Hænder; thi selv om Figurer og Relieffer ere nok saa skønne, ville de altid komme til at lide under Architekturen, naar denne er uheldig. Siegfried Wagners Gravmonument er heller ikke heldigt i Linierne, og det Ornament, der danner Afslutningen foroven, er ret be-

synderligt. Fortræffeligt behandlet er Indskriften, især med Hensyn til det skarpe, distinkte Relief, der virkeligt genkalder i Ens Erindring det, der staar som et Mønster i saa Henseende, nemlig Kileskrift og Hieroglypher. Oscar Mathiesen udstiller nogle Kartoner til Vægdekorationer i Studentersamfundets nye Bygning. Selve Motivet, Isblomster paa en Rude, er godt valgt. Men Gennemførelsen lider af store Mangler; det er, som om den Fantasi i Linier og Former, som Naturen selv saa pragtfuldt udfolder, er smuldret hen under Malerens Hænder, og kun det tørre, skematiske Skelet bliver tilbage. Midt imellem Isblomsterne aabner sig en fri Plads, og en Menneskeskikkelse lader sig tilsyne: for lille og ubetydelig i sig selv, for uharmonisk og uskøn i Tegning og Maling og afstikkende fra hele den øvrige Komposition.

Af mest Intereesse er Møblerne. Leuning-Borch udstiller to hele Panel-Vægge, den ene med en Sofa mellem Reoler, af lyst Mahognitræ med Indlægninger, den anden med en Buffet mellem Skabe, af meget mørkt beitset Egetræ. (Snedkermester Cathrine Horsbøl). Den første er som Helhed særdeles tiltalende, lys og venlig. Indlægningerne staa smukt mod Træet; enkelte Steder synes der dog at være noget Misforhold mellem Leddene, de udskaarne Partier og Ornamenterne. Savnet af en kraftigere Afslutning foroven (Gesims) er føleligt. Den anden Væg er for dyster og tung i Farven; en Spisestue behøver ikke just at have et trist Præg, thi saa sørgeligt er da heller ikke det, man sædvanligt skal bestille der. Buffeten (Skænkebordet) er for lille i Forhold til Helheden og vilde næsten synes at være undseelig ved sig selv, hvis den saa ikke lige paa en Gang gav sig til at trumfe igennem med nogle glinsende, alt for store og lidt for forviltrede Messingbeslag. Joh. Krøyer (for *Magasin du Nord*) udstiller et stort Skab og en stor Buffet, begge af meget mørkt Egetræ; der er smukke Enkeltheder og ogsaa her lidt for meget Beslag; Opbygningen af Buffeten i flere Lag er ikke helt heldig. Th. Bindesbøll har udstillet nogle Stole (Snedkermester Mørk), som alt, hvad der stammer fra hans Haand, kraftige og djærve, solide, næsten plumpe med grel Modsætning mellem Maghogni og Guld; men, som det hedder i Kunstsproget: de gør sig. Fra Magdahl-Nielsen hidrører et lille »Bureau« til Gemme for Aviser, Hefter Bøger o. s. v. (Snedkermestrene Severin & Andreas Jensen); jævnt og stille synes det at sukke under en alt for vidtdreven bon-hommie. Thorvald Jørgensen udstiller et Møblement i Mahogni (*Magasin du Nord*), bestaaende af Hjørnesofa, Bord, Hjørnemøbel, bornholmsk Uhr og Stole. Der er noget nydeligt og sirligt ved det Hele, navnlig er Sofaen og Bordet smukke. Men ved Hjørnemøblet og Uhret faar man uvilkaarligt det Indtryk, at han har taget fejl af Maalestokken og Optegningen i naturlig Størrelse; de ere blevne for smaa. Stolene er absolut uheldige. De fint tegnede og gennembrudte Armlæner staa i stødende Misforhold til den mærkeligt firkantede og klodsede Hovedform, og Ryggens øverste afsluttende Linier ere langtfra gode. Forøvrigt har han givet Tegning til et Spillebord og Stole i Mahogni (Snedkermester Bunch). Stole synes han at have vanskeligt ved at faa noget helstøbt ud af; mærkeligt afsnubbede er her Sidestykkerne. Spillebordet er som en lille pyntelig Nipsgenstand meget fornøjeligt at se paa, men sikkert meget upraktisk at bruge. Naar det er slaaet ned, forhindrer de trekantede Klapper, som ere anbragte diagonalt for Benene, En i at tage Plads; og

naar det er slaaet op, maa Spillerne sidde lige for Bordbenene, hvilket ikke kan være nogen behagelig Situation, især hvis man tillige sidder i Uheld. Det er da rimeligt at antage, at Spillebordet ikke saa meget er beregnet paa at sidde ved, som til staaende grandissimo. De bedste af Thorvald Jørgensens Møbler er Sovekammermøblementet (Snedkermester BUNCH), bestaaende af Senge, Skab og Dragkiste, af Mahogni med indlagte Metalaarer og en Række lidt banale Valmuer ved Hovedgærdet. Et Herremøblement, tegnet af P. V. JENSEN-KLINT, udført i Nøddetræ med Valdnøddetræs Indlægning og bestaaende af Bord og Sofa, Skab og Stole, er ret mærkeligt. Det er behageligt roligt i Farven, og den Personlighed, hvoraf det er præget, er maaske mere fremtrædende end ved noget andet Møbel paa Udstillingen. Men skal Møbler ikke først og fremmest være Brugsgenstande? Det vil ikke være nogen Fornøjelse at sidde med Knæerne op mod de Bordben, og falder man og støder sig paa deres skarpe Kanter og Spidser, bepansrede som Benene er som selve Hansen-Jakobsens Militarisme, risikerer man mere end ønskeligt. De smukkeste Møbler paa Udstillingen er 2 Piedestaler af AKSEL HANSEN, udmærket forarbejdede af Snedkermester MØRK i mørkt Mahogni med broget Indlægning, faste og sluttede i deres Komposition, fine og yndefulde i Ledinddeling, elegante og smagfulde i deres Indlægning. Af langt ringere Værdi er en Sofa af samme Kunstner; særligt uheldige er Ryggens Inddelinger paa kryds og tværs. Et Salonmøblement og et Arbejdsbord af ROLUND (eget Arbejde) er dygtigt gjort, men ikke tiltalende, hverken ved sin Farve eller sin »Knokkelstil«. Et lille Dameskrivebord af BERTHA DORPH, forarbejdet af ROSEN & CLAUSEN, er trods sine otte Ben for ubetydeligt og for tarveligt i Formerne.

Et vist fælles Præg udmærker de danske Møbler — naar undtages BINDESBØLLS Fanden-i-Voldske Ligegladhed, der altid gaar udenfor de afstukne Veje — saaledes som de nu her giver sig tilkende paa Udstillingen: en jævn, bestandig borgerlig, ganske hyggelig Grundtone, lige fjærnt fra en stormende Fantasi, der leger Himmelspræt med alt, og fra de perverse Stilretninger, der bryde frem rundt om i Udlandet. Man ser, det er skikkelige Folk, der laver dem, som af og til bliver noget søgte, fordi de ville »finde paa noget Nyt«, og det er skikkelige Folk, der skal have dem. Saadan er vi jo gennemgaaende, hele Nationen, og saadan er det vel Vor Herres Mening, at vi skal være. Derfor passer Møblerne godt for os, som gerne vil eje dem, og godt for de andre, der gerne vil tegne dem. Paa den Maade er jo Alt saare godt, og vore Fordringer til Kunst vel sagtens tilfredsstillede, slig det haver været Sæd i Landet siden Frederik VI's Dage.

Af andre Sager findes Konkurrencetegninger til Kakkelovne for HESS, Vejle, udførte af Architekterne V. KOCH, MAGDAHL-NIELSEN, MØRK-HANSEN, S. LEMCHE og THORVALD JØRGENSEN, af hvilke V. Koch fik Præmien for Renaissance, Lemche for Empire og Thorvald Jørgensen for moderne (fri) Stil. — Nogle Tegninger til Tapeter for KRÜGERS Tapetfabrik af ARNE-PETERSEN, BINDESBØLL, BERTHA DORPH og MARIE SANDHOLT byder ikke paa noget som helst usædvanligt, især naar man tænker paa, hvad der præsteres i saa Henseende i England. Kunstbroderiet fra Frk. KONSTANTIN HANSEN & BINDESBØLL, især to Klædespuder, er ganske overordentligt smukt; her som saa ofte ellers viser Firmaet sin fremskudte Stilling i dansk Kunsthaandværk.

BAROKSTILEN I ITALIENSK ARCHITEKTUR.

(Fortsat.)

I den ydre Komposition gennemføres de samme Principer. Façaden løsnes endnu mere fra sin Forbindelse med Langskibet, som kun bliver et Bindeled mellem Façaden med dens nu optrædende Taarne og Kupler.

Højrenaissancens Maal var klart at skille de forskelligartede Dele fra hverandre, hvorfor denne Kunstart indeholder faa Led i Profilerne med Klarhed og Simpelhed i Virkningen. Dette fortsætter Barokken; den danner ikke skarpe Overgange mellem Linier af forskellig Retning, men samler dem til et Hele, der faar sin Karakter gennem en enkelt udtryksfuld, dominerende Profil. Den lige Linie, der især anvendes til at adskille, forsvinder for den krumme, og Hjørnerne afrundes, saa at der dannes Overgange uden særskilt Forbindelsesled. Der er derfor ingen klar Begyndelse eller Afslutning, Linierne synes at kunne føres stadig videre uden Afbrydelse, saa man uvilkaarlig kommer til at tænke paa Wagners »uendelige Melodi«.

I nøje Sammenhæng med Barokkens Linier staar dens Rhytme, der navnlig giver sig til Kende i Kirkefaçaden. Oprindelig tektoniske Dele, Søjler, Nicher etc. anvendes nu rent dekorativt i rhytmisk Fordeling. Hele Façaden udgør her ligesom en eneste musikalsk Frase med den dominerende Akcent i Midten. Pilastrene fordobles mod Midten og faar tillige større plastisk Fremspring, saaledes at de f. Eks. afløses af Halvsøjler eller Søjler mod Midten; Portalen udgør Rhytmens Hovedakcent. Den samme Rhytme gentages i Nicher og Vinduer, disse tiltager i Størrelse mod Midten, Plastiken i Omramningen ligeledes, og Rhytmen markeres yderligere ved de i Nicherne anbragte Statuer. Man har altsaa indført et nyt rhytmisk Element, der svarer til Tonestyrken, Akcenten i Musikken: et crescendo og decrescendo, der danner en usammensat »Frase«, som man ikke kan opløse i mindre, selvstændige Motiver, saaledes som det var Tilfældet i Renaissancen. Atter herved mindes Forf. enkelte Wagnerske Themaer.

Principet at lægge en overvældende stærk Akcent paa et enkelt Punkt, medens hele det øvrige er ubetonet, viser sig ogsaa udenfor det rhytmiske. Ved Vinduer, Nicher og i det hele taget Muraabninger lægges Omramningens Akcent i Reglen for oven, medens Renaissancen anvendte en mere ensartet Omramning. I Barokken forsvinder eller tilbagetrænges Søjler, Pilastre etc. ved Siden af Muraabninger, medens samtidig den øverste Afslutning, Gavlen, forstærkes eller endog fordobles. Den kraftigste Akcent opnaas, naar denne Gavl kun hviler paa Konsoller uden mindste vertikale Støtte.

Ligesom Barokken underordner alt under én dominerende Hovedakcent, kender den paa den anden Side ogsaa »kromatiske« Virkninger, saa smaa Stigninger, at man næsten opfatter dem som et Hele. Paa Kirkefaçaden f. Eks. danner en svagt fremhævet Ramme i Pilasterintervallet en Overgang til Pilastren, og denne flankeres paa hver Side af en mindre fremspringende Halvpilaster. I Stedet for den simple Sammenstilling af Muren og Pilastren er der altsaa indskudt et Overgangsled. Lange Rhytmer med stærk pathetisk Akcent, som man ofte naar gennem meget smaa Stigninger, stærke Dissonanser, Harmonier, der vanskeligt opfattes — alt det finder vi tilsvarende i Wagners Kunst i den Grad, at man kan bruge ganske de samme Ord for at karakterisere den.

I Overensstemmelse med Barokkens hele Formsprog er det, at dens Mimik gærne samles i et enkelt Punkt, idet den enkle Form kun undertrykker én Funktion. Medens Renaissancen former f. Eks. Søjlen af flere Dele, hver med sin individuelle Karakteristik, Foden karakteriseret som opadstræbende og tillige givende efter for Trykket, Skaftet som Overgangsled, Kapitælet som opadstræbende og bærende, samler Barokken hele Virkningen i Kapitælet, medens Resten kun er en udelt Masse, som bærer dette. Mest iøjnefaldende er denne Formdannelse ved Murens Behandling, idet Funktionsudtrykket ikke overlades til enkelte Dele, men udføres af Muren som Helhed, som enkelt udelt Masse. Samtidig med at de tektoniske Former forsvinder, søger Barokken en Erstatning i Dekorationen. Man har bebrejdet Barokkens Dekoration, at den ingen Hensyn tager til Konstruktionen, men breder sig over hele Fladen som f. Eks. ved Hvælvingen. Ud fra Barokkens Standpunkt er dette konsekvent, at den betragter Fladen som en tektonisk Form, som en Helhed. Den er en direkte Modsætning til den moderne Konstruktionsstil, idet den skjuler alt, hvad der hører til Strukturen; den overtrækker nemlig de Elementer, hvoraf Muren opbygges, med et Cementlag, saa den fremtræder som en udelt Flade, som man kan dekorere efter Behag. Det er saaledes kun Formen eller Skallen, hvormed Barokken regner; hvad der udfylder den, er ligegyldigt.

Medens man ved Renaissancen paa forskellige Omraader kan anvende Ordet Harmoni, gør Barokken udstrakt Brug af Dissonansen. Saaledes er der absolut Dissonans, hvor Pilastre omslutter Vinduer, eller hvor Nicher, der er altfor store i Forhold til Intervallet, ligesom klemmes inde mellem Pilastrene og trænges opad, indtil de støder mod Gesimsen. Denne Opadstræben er karakteristisk for Barokken. For oven finder Dissonansen i Reglen sin Opløsning i harmoniske Forhold, og saaledes fremkommer der i Façaden rent dekorativt en Udvikling opad, hvilket svarer til Barokkens Tendens, at danne en Udvikling i Stedet for straks at give det færdige og afsluttede. En Konsekvens af denne Modsætning er Anvendelsen af geometriske Figurer, der udtrykker en Retning, f. Eks. Rektangel eller Oval, hvormed Barokken ofte erstatter Renaissancens Kvadrat eller Cirkel, der ikke virker ens i alle Retninger og saaledes udtrykker det neutrale og harmoniske.

Psykologisk er Barokken en Opløsning af det regelbundne, af den harmoniske Samvirken mellem Sjælens Kræfter, som var Højrenaissancens Maal. Derimod hylder den Kraften — den sjælelige saavel som den rent sanselige — blot fordi den er Kraft. Dette forklarer for en Del den barokke Architektur. Den stræber efter Rumvirkning og søger at virke ved det overvældende og kolossale i Dimensionerne. Ved at man reducerer alle Overgange til den mindst mulige Selvstændighed, fremtræder det kolossale med en overvældende Kraft. Denne Rumvirkning taler ikke alene gennem Rummets Proportioner, men støttes tillige af Dekoration og Farvevirkning, idet alle Farver er stemte og aftonede efter en bestemt Farvetone.

Sammenfatter man i Tankerne alle disse Faktorer, faar vi i Barokken et saa samlet og saa energisk talende Helhedsbillede, som det har været givet meget faa Kunstperioder at realisere.

Dette er i større Træk Indholdet af Hr. Vendelbos Artikel, som iøvrigt er

rig paa oplysende Eksempler fra Baroktidens kendte Bygninger. Som oftere nævnt drager Forf. Paralleler mellem Barokstilens og den Wagnerske Tonekunsts Formsprog; der er ganske træffende Momenter i, hvad Forf. fremfører. Men om end Architektur og Musik ere beslægtede Kunstarter, maa man dog ganske sikkert være varsom med at trække bestemte Paralleler med direkte Sammenligninger, som dog altid ville være noget haltende. Bortset herfra frembyder Forf.s Arbejde en ikke ringe Interesse, kun maa man beklage, at Læsningen vanskeliggøres ved Artiklens noget for tørre, literært-videnskabelige Tilsnit, der ikke forbedres, naar Forf. i en Slags stilistisk Aandenød benytter Forkortninger som M. Angelo i Stedet for Michel Angelo, St. Peter i Stedet for St. Peterskirken o. s. v. Kan man f. Eks. ogsaa sige D. Juan og H. Heiling blot for at spare Tid?

FORSKELLIGT.

Et Overværk. I den nylig udkomne Bog »Florens, Monumenter og Mennesker« af Th. Bierfreund anvendes Ordet *Overværk* i Stedet for det franske Entablement og det tyske Gebälk. I en Anmærkning Pag. 18 udtaler Forfatteren, at han har dannet det i Analogi med Rækværk, Stokværk, Dannevirke o. s. v.

Det forekommer mig, at dette Ord er ret heldigt; jeg anbefaler det til mine Kollegers Overvejelse. Jeg vilde ønske, at Nogen kunde finde et lige saa godt Ord for det tyske Gesims. V. Klein.

Red. kan slutte sig til Prof. V. Kleins Anbefaling og haaber, at ethvert Overværk, der herefter udføres, tillige maa blive et Underværk.

Parthenons Istandsættelse blev for nogen Tid siden paabegyndt for Alvor, da man havde gjort den sørgelige Opdagelse, at Ruinerne af det skønne Tempel var i høj Grad faldefærdige. Fra Paris er der nu tilstillet det græske Ministerium en Forespørgsel om, hvorvidt man fra græsk Side vilde have noget imod, at en international Kongres af Studerende satte en Subskription i Gang for at indsamle Midler til den fuldstændige Istandsættelse af Parthenon. Den græske Regering synes ikke at være tilbøjelig til at modtage Tilbudet. Istandsættelsesarbejderne menes snart at være fuldførte.

Ved Phaistos paa Kreta er italienske Arkæologer i Færd med at udgrave et kongeligt Slot, der skriver sig fra den mykeniske Tid, c. femten Aarhundreder f. Chr. Udbyttet antages at blive ret stort, man har allerede udgravet en stor Gaard med en Terrasse og en mægtig Trappe, som man antager har været benyttet til derfra at overvære Processioner eller dramatiske Forestillinger. Man har endvidere, foruden nogle mindre Rum med Stenbænke langs Siderne, fundet en stor Sal, nemlig Tronsalen, hvor Loftet bæres af Træsøjler, og en noget lignende Hal med Træsøjler, som Kvinderne synes at have benyttet. I øvrigt gør Slottet Indtryk af en Gang i Fortiden at have været undersøgt og udplyndret.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5 [2]. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

AFDELING A
KJØBENHAVN 1901
№ 6

KALØ JAGTHUS.

Inde i Bunden af Aarhus-Bugten ligger Kalø Gods med sine Skove og fede Muldmarker og med sin bekendte Slotsruin ude paa den høje, lille Holm, forbunden med Land ved en gammel, smal Stenvase. Gaar man op gennem de smukke Bøgeskove, kommer man efter en halv Times Vandring til Kalø Hovedgaard, der ligger meget højt. Her har Ejeren, Hr. Jenitsch, lidt udenfor Gaarden ladet bygge et Jagthus, hvor han kan bo sammen med sine Gæster, naar han kommer for at jage Skovens ædle

KALØ JAGTHUS.

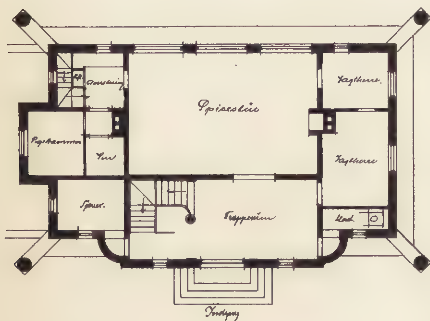
ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

TRAPPEINTERIØR. H. KAMPMANN OG HANSEN-REISTRUP.

Vildt. Bygningen er, maalt paa 1ste Sal, $28^1/_2$ Al. lang og $17^3/_4$ Al. dyb, og den indeholder foruden Værelser for Jagtherrerne en fælles Spisestue og en fælles Salon samt Køkken og Økonomirum i Kælderen. Fra Salonens Vinduer eller endnu bedre fra Værelserne i Loftsetagen er der en henrivende skøn Udsigt over Kalø Skove med Bregnet Kirke, ud over Ruinen paa Øen og Aarhus-Bugten med Mols høje Lyngbjærge paa den ene og Vosnæsgaard Skove paa den anden Side.

De hosstaaende Afbildninger gengive Planer af Stue og 1ste Sal, omtrent som de ere udførte, endvidere Sydsiden af Jagthuset samt det Indre

KALØ JAGTHUS. ARCHITEKT H. KAMPMANN.

af Trapperummet. Dette er dekoreret af HANSEN-REISTRUP, der med livlig Fantasi har hentet Motiver fra Fugle- og Dyrelivet. Spisestuen er ogsaa dekoreret. Her har han i Panelhøjde Stuen rundt malet Kalø Skove, udenfor hvilke Raavildtet græsser i den tidlige Morgenstund, medens Engene dampe og alt tegner sig i akvarelagtige lette Toner.

Jagthuset er bygget i Aarene 1898—99. Stuen er grundmuret, 1ste Sal af Bindingsværk (alt for magert), og Taget er dækket med røde Munketagsten. Hjørnestolperne ere af Eg fra Godsets Skove. Rummene opvarmes ved Kaminer og Ovne. Der er tilvejebragt Vand til Køkken, Badeværelserne og til W. C.

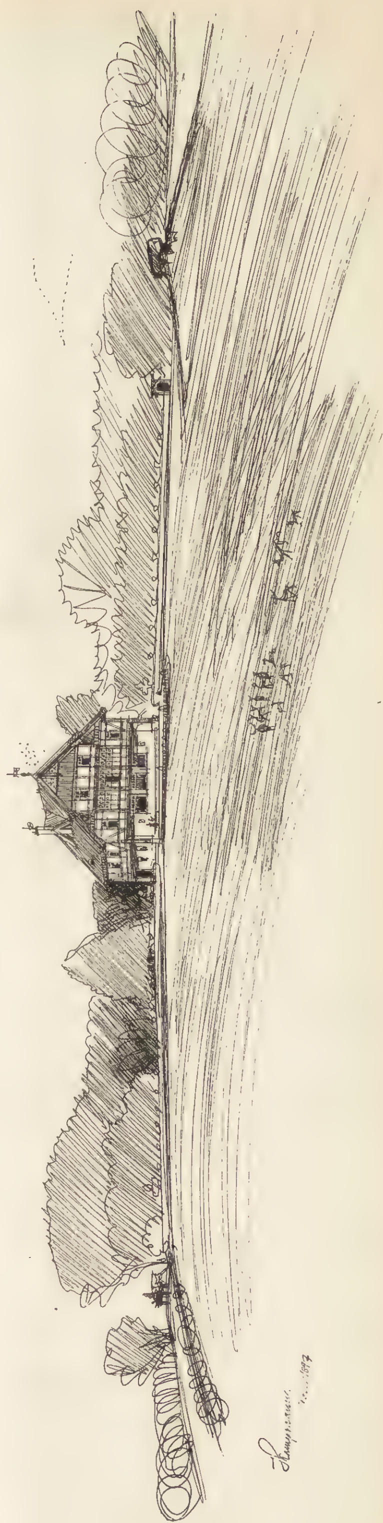
HACK KAMPMANN.

FRA ULFELDS PLADS OG GRAABRØDRETORV.

VED BERING LIISBERG.

I.

Ved den i Efteraaret foretagne Fjernelse af Slagterboderne paa Graabrødretorv kom naturligt den Tanke frem at benytte Lejligheden til at undersøge, om det skulde være muligt at finde Levninger af de to Bygninger, hvis Navne særlig er knyttede til denne Plads, det gamle Graabrødrekloster og den Ulfeldske Gaard. Magistratens 1ste Afdeling, under hvilken Stadens kommunale Museum sorterer, stillede sig velvillig til Sagen og paatog sig

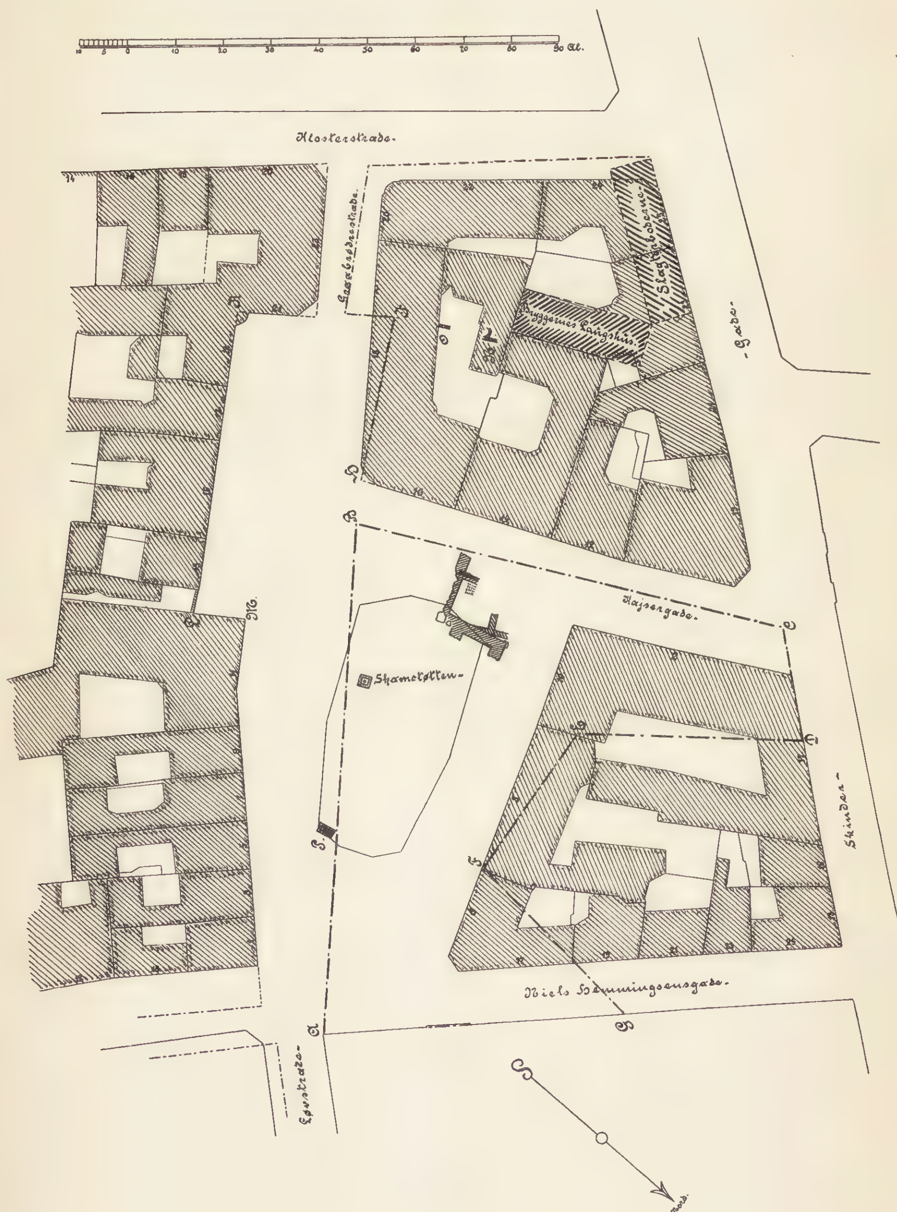

ARCHITEKT H. KAMPMANN.

KALØ JAGTHUS.

de med en mindre Udgravning forbundne Omkostninger. Gravningen blev udført af Brolægningsvæsenet under Tilsyn af Hr. Vejassistent Valdemar Larsen.

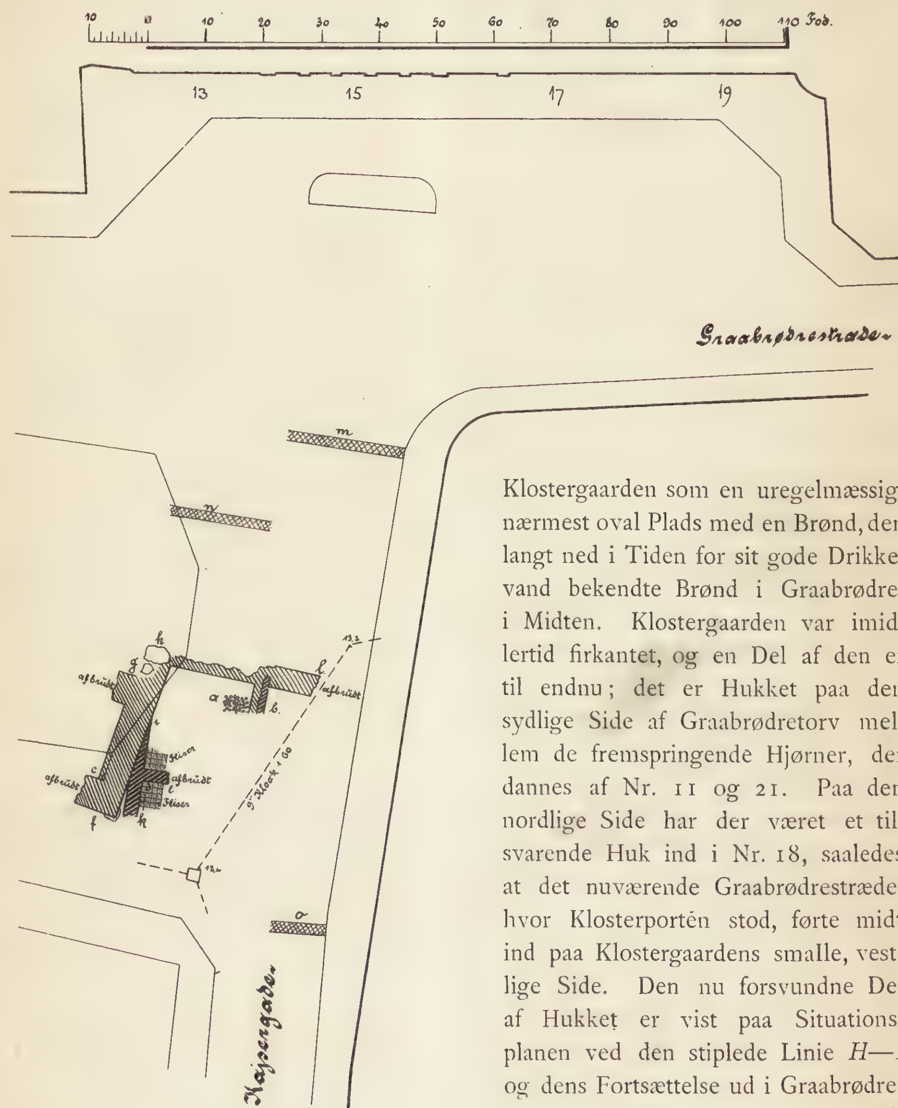
Det havde oprindelig været Tanken at gaa ned under Slagterbodernes Kælderrum og sikre sig, at her intet fandtes af Bygningsrester, uden at det blev op-

maalt og kortlagt, inden Terrænet blev planeret og beplantet og saaledes for en rum Tid atter utilgængeligt. Inden Sagen var bleven afgjort, var Kælderrummene imidlertid blevet udfyldte, og et svært Lag Muld var bleven kørt paa. Dermed maatte videre Efterforskninger her opgives, hvis ikke der i Yderkanten af Ud-

fyldningen fremkom middelalderlige Bygningsrester, som viste ind derunder, og som vilde have gjort en Opgravning paa Stedet forsvarlig.

Vort Kendskab til det gamle Graabrødre-Kloster og den pragtelskende Rigshofmesters kjøbenhavnske Gaard er kun saare ringe. Paa det ældste Kort over Byen ses Klostergaarden som en uregelmæssig, nærmest oval Plads med en Brønd, den langt ned i Tiden for sit gode Drikkevand bekendte Brønd i Graabrødre, i Midten. Klostergaarden var imidlertid firkantet, og en Del af den er til endnu; det er Hukket paa den sydlige Side af Graabrødretorv mellem de fremspringende Hjørner, der dannes af Nr. 11 og 21. Paa den nordlige Side har der været et tilsvarende Huk ind i Nr. 18, saaledes at det nuværende Graabrødrestræde, hvor Klosterporten stod, førte midt ind paa Klostergaardens smalle, vestlige Side. Den nu forsvundne Del af Hukket er vist paa Situationsplanen ved den stiplede Linie *H—I* og dens Fortsættelse ud i Graabrødrestræde og Klosterstræde; den er indlagt efter det, hvad Maalene angaar, temmelig upaalidelige Brandkort efter Branden 1728 og korrigeret efter en Række meget nøjagtige Grundtegninger fra 1755, hvoraf de fleste dog er maalte før Branden 1728. Hverken paa disse eller paa Brandkortet (alt i Raadstue-Arkivet) ser man noget til den fremspringende Bygning, der er antydet mod Øst (paa Situationsplanen ved Bogstav H) paa Brandkortet i Bruuns Kjøbenhavn II S. 605.

Denne lille firkantede Plads, Klostergaarden, der bestemmes ved Bogstaverne M, L, K, J, H samt ved Fortsættelse af Linien J—H, hvorledes denne nu har været, blev kaldet Graabrødretorv, da Klostret efter Reformationen til Dels blev taget i Brug af Private. Ulfelds Plads var den Gang ikke til, og Løvstræde naaede endnu ved Midten af det 17de Aarhundrede hen til Nr. 11, saaledes at Husrækken fra Niels Hemmingsensgade til Nr. 11 laa paa den sydlige Side af Løvstræde, Uldfeldernes Gaard paa den nordlige. Af Klostrets Bygninger staar som bekendt endnu en Levning i Ejendommen Nr. 11, der omtrent op til 1ste Sal er opført af middelalderligt Murværk med Spor af spidsbuede Døre og Vinduer. I Kælderen, hvor der endnu findes et Par Hvælvinger, var oprindelig Klostrets »Prison« eller Munkefængslet. Ved Reformationen gik det over til Byen og benyttedes omtrent Aarhundredet ud som »Byens Hægte« eller Fængsel. Det var her, Borgmester Jakob Skrivers Hustru, Margrete, sad i 1590 tillige med 2 andre Kvinder, anklaget for at have forgjort de kgl. Skibe, der Aaret i Forvejen havde bragt Prinsesse Anna til Skotland. Da Christian IV indrettede sin storartede Arbejdsanstalt, Børnehuset eller Tugthuset, i det gamle Helliggæstehus og i Graabrødreklostrets sydlige Bygninger, benyttede han dette Hus til Kirke, og længe efter at Apoteker Samuel Meyer i 1650 havde erhvervet den hele Samling af Børnehusets Bygninger, kaldtes det stadig Tugthuskirken. Under Belejringen 1658—60 sad der svenske Fanger i de gamle Kældre.

Ved Siden af Tugthuskirken (Nr. 11) findes endnu en Lokalitet fra Tugthusets Tid, nemlig den smalle Smøge (lukket med en Port) mellem Nr. 11 og Nr. 13. Det er den i Samuel Meyers Skøde af 1650 saakaldte »ludeerte Vaskeplads« d. v. s. den med en Lude (et Halvtag) overdækkede Vaskeplads. Det er denne, som O. Nielsen, og andre efter ham (deriblandt Undertegnede), fejlagtig har troet at være »Madtorvet«, en anden smal Gang, der førte fra Amagertorv til Graabrødre. Af Madtorvet er imidlertid endnu en Levning til, nemlig i Hukket i Hjørnet af Walkendorfsgade, hvorfra der endnu stadig som for Aarhundreder siden er Gennemgang til Graabrødre gennem nuv. Nr. 17, hvor Madtorvet mundede i Graabrødre. I Inventariet over det gamle Kloster (April 1530) nævnes foruden Prisonet: Gæstehuset, Stegers, Bryggers, Maltkølle og Porthuset. Da Prisonet og Porthuset er de yderste Huse mod Øst og Vest, er det muligt, at de nævnte Bygninger har ligget imellem dem, og at Økonomibygningerne saaledes — som det i Reglen var Tilfældet i Klostrene — har dannet Klostrets sydlige Fløj, medens Kirken og Konventsalen, hvor flere vigtige politiske Møder har fundet Sted, dannede den nordlige.

Traditionen har bevaret en Stedbestemmelse for Klostrets Kirke. Den laa, hedder det, hvor Bryggernes Lavshus staar. Da imidlertid Klostrets Teglovn laa paa det østlige Hjørne af Klosterstræde og Skindergade, og da Kirken maa antages at have ligget i Øst og Vest, medens Bryggernes Lavshus er indlagt paa Situationsplanen paa sin omtrentlige Plads — absolut Nøjagtighed opnaas ikke ved at benytte Maalene fra ældre Kort — maatte Kirken i alt Fald naa et Stykke ud mod Øst paa den Plads, paa hvilken Ulfelds Gaard senere blev bygget.

I det Skøde, hvorved Korfits Ulfeld d. $^{21}/_{12}$ 1661 under alle retslige Former overdrog sin forbrudte Fædrenegaard til Frederik III, faar vi Oplysning om Grundens Udstrækning. Den strakte sig paa den sydøstre Side fra Ivar Vinds Hjørne-

stolpe (omtr. Hjørnet af Løvstræde og Graabrødre-Torv, langs Løvstræde af N. O. i S. V. hen omkring Hjørnet ind i Graabrødre op til Henrik Ramels Gaard $117^1/_2$ Al. Den Side V. S. V. langs Henrik Ramels Gaard af Sønder udi Nør indtil Skindergade $92^1/_2$ Al. Den nordvestre Side ud imod Skindergade fra Henrik Ramels Gaard og hen i Nordost, til Ane Slagters Gaard $23^5/_8$ Al. Den Side fra Skindergade og i Sønder, noget til Øster langs $forn^{te}$ Ane Slagters Gaard $47^1/_2$ Al. Den S. S. O. Side af V. S. V. langs $forn^{te}$ Ane Slagters Baggaard ind i O. N. O. $32^7/_{12}$ Al. Den nordvestre Side bag i Gaarden op til Jørgen Friis' Gaard af V. S. V. hen i O. N. O. $42^1/_4$ Al. og den nordøstre Side imod en Del af $forn^{te}$ Jørgen Friis' og en Del af Iver Vinds Gaard af N. N. V. hen i S. S. O. til Løvstræde til Iver Vinds Stolpe 63 Al.

Det er disse forskellige Maal, der er antydede paa Situationsplanen ved den stiplede Linie A, B, C, D, E, F, G, som saaledes *omtrentlig* antyder Beliggenheden af Ulfelds Grund. *Omtrentlig*, thi et Hjørnehus kan i Tidens Løb mange Gange være skudt noget frem eller trukket noget tilbage, navnlig det sidste, og det er lidet sandsynligt, at Iver Vinds Hjørnestolpe fra 1660 falder sammen med Hushjørnet 1901. Linien langs Løvstræde $117^1/_2$ Al. ind i Graabrødre er afsat efter det nuværende Hjørne. Da det imidlertid hedder, at den strækker sig *til* Henrik Ramels Gaard (nu Nr. 12—16) og *langs* denne, maa det antages, at Linien B—C bør flyttes noget mod Vest og Husrækken Nr. 12—16 noget mod Øst, saaledes at Ulfelds Grund netop over nuværende Kejsergades Plads har strakt sig ud til Skindergade. Linien D—E har sandsynligvis gaaet parallel med Linien B—C, hvorved Vinklerne ved E, F, G atter forandres.

Ved at foretage en Gravning i Vestkanten af den af Slagterboderne optagne Plads vilde det kunne blive endelig afgjort, om Klosterkirken skulde have strakt sig hertil eller mulig endnu længere mod Øst. Afstanden fra Bryggernes Lavshus til Bordurstenen er omtrent 60 Al.; længere mod Vest kunde Kirken ikke tænkes at ligge paa Grund af Teglovnen, og selv om den ikke havde en Længde af mere end 50 Al., kunde man dog sikkert vente at finde Fundamenter af den midt i Gaden. Men de ved Gravningen afdækkede Bygningsrester (se Kortet) viste sig alle at være af nyere Oprindelse, om end alle af gamle Sten.

Der fremkom først Gavlmuren af et smalt Hus f—g. Muren, der var opført af gamle, men udsøgte røde Sten ($10^1/_2$"—$3^1/_2$"—5") i afvekslende Kop- og Løberskifte, stod paa et Kampestens-Fundament. Overkant af Grundstenene laa $4^1/_2$' under Overkant af Gadens Brolægning. Afstanden fra f til g, mellem de afbrudte Sidemures Yderside, var $24^1/_2$', men det nyere, omhyggeligt udførte Murværk var bygget paa skøns ind i en ældre Bygning (k, i, h, l), opført gennemgaaende af mindre Sten ($8^1/_2$"—$3^1/_2$"—5") eller halve Sten, ligeledes paa Kampestens-Fundament i samme Dybde, og uden Afpudsning. Paa begge Sider af den afbrudte Skillemur e fandtes umiddelbart oven paa Overkant af Grundstenene Gulve af røde Sten med Fladen opefter. Ved a afdækkedes 2' under Gaden en Brolægning af Strandsten med en Rendesten parallel med Muren b. Ved l var Muren i sin Tid bleven afbrudt ved Bygning af en Kloak, der satte en Stopper for videre Efterforskninger.

(Fortsættes.)

SELSKABET FOR DEKORATIV KUNST.

Efter Indbydelse af d'Hrr. Ballin, Bundgaard, Aksel Hansen, P. V. Jensen-Klint, J. Kragh, Carl Mortensen, J. Møller-Jensen, G. Rode, H. Slott-Møller, S. Wagner og Willumsen samt Fru Agnes Slott-Møller sammentraadte en Del Kunstnere og Kunstnerinder til et Møde Mandag den 9. December, og under stor Tilslutning stiftedes en Forening med ovenstaaende Navn. Dens Opgave vil være at samle de Kunstnere, der beskæftige sig med dekorativ Kunst, og knytte dem sammen i fælles Interesser for den Kunst, hvortil de vie deres Kræfter.

Mødet, der bl. A. overværedes af Lorens Frølich, dirigeredes af R. Christiansen og indlededes af Møller-Jensen. I Diskussionen deltog særligt V. Koch, Slott-Møller, Leuning-Borch, Willumsen og P. V. Jensen-Klint, hvis Tale uvilkaarligt formede sig som et Program for Foreningen og derfor her gengives i Hovedtrækkene saaledes:

»Kunstakademiets oprindelige, pompøse, gamle Navn er som bekendt »Det kongelige Akademi for de skønne og frie Kunster». Som de skønne og frie Kunster dyrkes de fire: Malerkunst, Billedhuggerkunst, Architektur og Dekoration.

Nu er der jo ingen Tvivl om, at naar de fire er, som de skal være, er de skønne alle til Hobe; men hvad Friheden angaar, da er det saa som saa. *Maleriet* som det dyrkes mest, Staffelikunsten, har naaet saa vidt i Frigørelse som ingen af de andre Kunstarter. *Billedhuggerkunsten* slaar svært til Skaglerne og er ganske ved at fri sig fra sin gamle, fornemme Plads i Architekturen, hvor den fra den antike Tid til Renaissancen har skabt sine herligste Værker. Friheden har ikke gavnet den, i hvert Fald synes jeg, at Billedhuggerkunsten sjældent er paa sin rette Plads.

Men nu *Architekturen*, som har været som en Fader for de andre i lange og gode Tider, er den selv fri? Nej! som alle gode Herrer er den netop selv Tjeneren; den er først og fremmest bunden til Brugen, til Nytten, dernæst til Stoffet. *Den dekorative Kunst*, som er den, der samler os i Aften, er bunden med saa mange Baand, at man skulde synes, det var smaat bevendt med dens Frihed. Den er bunden til Stedet, til Stoffet, til Fladen, til Genstanden. Gør nu alle disse Baand den ringere end dens fornemme Søstre?

Lad os drage en Parallel med Ordets Kunst i Poesi og Prosa. Poesi kaldes ofte bunden Stil, og sikkert er det, at i den er Sproget lagt i Baand; men dog synes den os af højere Art end Prosaen og aabenbarer Skønheder, som den frie Stil ikke har. Nu vilde det vel være alt for fordringsfuldt at kalde den dekorative Kunst for Poesi, den frie Kunst for Prosa; men sikkert er det, at der i den Retning kan drages en Parallel.

Men er den da urigtig, denne smukke, gamle Tale om de skønne og frie Kunster? *)

Michel Angelo, der nærede en lidenskabelig Kærlighed til Marmoret som Stof, havde undfanget den Ide, at der i enhver Marmorblok fandtes bundet en

*) Taleren er ikke ukendt med den oprindelige Betydning af »fri Kunst« som Kunst, der er udenfor Lavstvang.

ideal Statue, som udnyttede Marmorblokken til det Yderste; denne Statue galdt det om at frigøre. Saaledes er Forholdet netop med den dekorative Kunst. De mange Baand indeslutter den ideale Løsning, Baandene bliver da ikke længere Hindringer, men Betingelser for, at Ideen kan frigøres ved det menneskelige Snille. Den dekorative Kunst kommer da til at lægge Beslag paa andre Evner hos sine Udøvere end de frie Kunster. Det bliver ikke saa meget Sjælens Evner, som Haandens og Aandens Evner, der tages i Brug.

De sjælfuldeste Værker tilhøre de frie Kunster, de aandfuldeste Architekturen og den dekorative Kunst.

Ligesom de frie Kunster henter den dekorative Kunst sine Emner fra Naturen; men den stræber ikke efter at illudere, den omdanner Naturen efter sit Behov, efter Tingenes og Stoffernes Væsen, analyserer Naturen, opløser Organismen for atter at sammensætte en forenklet og forklaret Organisme. Der bliver i denne Analysering og Komponering Plads for store personlige Evner; men disse maa bestandig tøjles af de Krav, som Materialet, Fladen, Genstanden betinger. Ligesom Architekturen kommer den dekorative Kunst derved til at arbejde med det historisk Givne, med de tidligere Løsninger af lignende Opgaver, med det, som forskellige Kulturer har aflejret og uddannet i fin og gennemført Smag. Det bliver derfor af største Betydning, at Dekoratøren uddanner sin Smag, stræber efter fin Dannelse, — mere end efter at gøre originale og overraskende Krumspring.

Der har i den sidste Menneskealder i Kunstverdenen været et Jag efter Originalitet, efter nye Synsmaader, saaledes at nye Kunstretninger har vekslet med en urimelig Hast. Dette har sikkert ikke altid været til Gavn for den frie Kunst og dens Udøvere; men endnu vanskeligere er denne Jagen efter Originalitet for den dekorative Kunst og Architekturen. Den nye Stil, som med Vold og Magt skulde komme, er kommen og udtrykker sikkert godt den krampagtige Villen efter Nyt ligesom Tidens kolde, »forloren elegante« Variétévæsen; men det Udtryk for Hygge, for Finhed, for Hjertelighed, som skabte vore Fædres Stuer, har den ikke fundet og vil den ikke finde, førend Jaget er hørt op.

Lad os dyrke Genstanden, Fladen, Stoffet efter sit Væsen og Tidens Krav, aldrig indlade os paa gammel Stilafskrivning, men gennem en grundig Dannelse og Tilegnelse af de gamle Tiders gennemførte Smag og værdige Stilholdning dyrke *vor personlige Stil*, med Tanken om at skabe hyggelige, skønne og storladne Omgivelser for Nutidsmenneskers Liv og Færden. Da bliver Tiden moden for det Gennembrud, som maaske kommer med een stor Mand, maaske allerede er der og erkendes af senere Slægter, der paa Afstand kunne se Enheden i vor spredte Stræben.«

— De foreløbige Love for Foreningen var til Behandling; men formedelst den fremrykkede Tid udsattes den endelige Vedtagelse og Bestyrelsesvalget til et Møde, som vil blive afholdt i en nær Fremtid. Der nedsattes et foreløbigt Udvalg, bestaaende af d'Hrr. Professor V. Koch, Architekt P. V. Jensen-Klint og Dekorationsmaler Møller-Jensen, til at varetage det fornødne indtil videre.

I ANLEDNING AF —

Efteraarsudstillingen, »der var lidt af en Begivenhed for Architekterne«, har givet Redaktionen Lejlighed til at bryde et Princip, der ellers har været saa at sige ubrødeligt overholdt i Bladet, nemlig aldrig at indlade sig paa Kritik af det anmeldte. I en velskreven Artikel har Red. givet alle de udstillende Architekter og andre, der var mødte frem med kunstindustrielle Frembringelser, en rask lille Omgang. Dersom det virkelig for Fremtiden kunde lykkes Redaktionen at fremskaffe en kyndig Kritik af alt, hvad der er Omtale værd indenfor Bladets Ramme, maa man hilse denne Artikel med Glæde.

Desværre tror jeg, det vil falde noget vanskeligt. Uden for Standen er der yderst faa, der har tilstrækkelig Forstaaelse af vor Kunst til at kunne yde noget værdifuldt. De faa, der findes, har ikke Lyst, og Architekterne selv er lidet tilbøjelige til at devovere sig.

Begyndelsen er nu imidlertid gjort og giver mig en kærkommen Anledning til en Replik.

Efter at have gennemgaaet de forskellige Udstillere og deres Arbejder siger Redaktionen: »Et vist fælles Præg udmærker de danske Møbler — — — saaledes som de nu her giver sig tilkende paa Udstillingen: en jævn, bestandig borgerlig, ganske hyggelig Grundtone, lige fjærnt fra en stormende Fantasi, der leger Himmelspræt med alt, og fra de perverse Stilretninger, der bryde frem rundt om i Udlandet. Man ser, det er skikkelige Folk, der laver dem, som af og til bliver noget søgte, fordi de ville »finde paa noget Nyt«, og det er skikkelige Folk, der skal have dem. Saadan er vi jo gennemgaaende, hele Nationen, og saadan er det vel Vor Herres Mening, at vi skal være. Derfor passer Møblerne godt for os, som gerne vil eje dem, og godt for de andre, der gerne vil tegne dem. Paa den Maade er jo Alt saare godt, og vore Fordringer til Kunst vel sagtens tilfredsstillede, slig det haver været Sæd i Landet siden Frederik VI's Dage.«

Der ligger heri et ikke altfor godt gemt Suk over den Mangel paa Friskhed, Originalitet, Storstilethed o. s. v., som Red. mener er et Særkende for næsten alt, hvad der fremkommer herhjemme.

Vi kan vist godt alle give Redaktionen Ret til en vis Grad. Der *kan* naturligvis skabes mere originale Arbejder end de, der almindeligvis bydes os, selv fra dygtige Hænder; men jeg vil paastaa, at det vilde være til liden Baade for Nationen, for Kunsten, for Hjemmene, om Originaliteten blev det ene saliggørende Løsen for de Kunstnere, hvis Opgave det er at give de Genstande Form, som i saa høj Grad bidrager til at give vore Hjem deres Præg. Det bør netop staa den Kunstner klart, som beskæftiger sig med Møbler og lignende Sager — først og fremmest Møbler, disse Ting som danner Rammen om Hjemmene, — at de skal være en Ramme. Red. spørger rigtigt et Sted, om Møbler ikke først og fremmest skal være Brugsgenstande, men fører ikke Tanken videre. Brugsgenstande bør være diskrete i Formen. En Ramme maa ikke trænge sig frem med Fordring paa absolut Selvstændighed. Et Hjem maa ikke være en Udstilling af interessante Genstande. Et Møbel maa være saaledes, at man kan overse det, og dog saaledes, at man glæder sig hver Gang man betragter det.

Det er en forholdsvis beskeden Opgave at tegne Møbler, netop naar Bestræbelsen gaar i den af mig her antydede Retning, og en meget vanskelig Opgave; men denne Bestræbelse maa fastholdes, man kunde godt sige som ufravigelig Lov. Foragter vi denne Lov, kommer vi absolut paa Vildspor. Intet er uhyggeligere end et Hjem, hvor man føler, at hver Ting gør Fordring paa at beundres for sig selv, og intet Hjem er hyggeligere end et saadant, hvor hver Genstand beskedent underordner sig et harmonisk Hele.

Det skulde synes selvfølgeligt, det jeg her har sagt; men saavel i det omtalte »Suk« fra Bladets Redaktion, som af andre Tegn i Sol og Maane, ligger en vaagnende Fare for det, vi skulle sætte al Kraft ind paa, og jeg kunde derfor ønske, det citerede Stykke lød saaledes:

»Et Fællespræg er der — paa faa Undtagelser nær — over alle de her anmeldte Genstande: en ærlig Stræben efter *Simpelhed og Naturlighed.* Det Ukrudt, der som Frø blæser ind — af og til — deraussenfra og søger at slaa Rod, luger vi op. Saaledes er det Vor Herres Mening, vi som duelige Gartnere skal værne vor Have.

Vi, der skal eje disse Møbler, ønsker, de maa blive bedre, mere formaalstjenlige, mere originale; men, *hvor Valget staar mellem Originalitet og Naturlighed, foretrækker vi det sidste, thi netop saaledes tilfredsstilles de kunstneriske Krav bedst.*

Vi, der skal tegne disse Møbler, modtager aabent og frejdigt, men med vaagen Kritik, nye Impulser, thi med sejg Energi arbejder vi mod Maalet: *Dansk Kunsthaandværk.*«

Dersom Slutningsbemærkningen lød saaledes, kunde den blive et Løsen, et Kampraab, en Fane, vi ikke behøver at skamme os ved at kæmpe under.

LEUNING-BORCH.

EFTERAARSUDSTILLINGEN.

Hvor rart, at vort Blad har gjort opmærksom paa, at der er noget, der hedder Efteraarsudstilling, selv om det først sker, efterat den er sluttet; og hvor morsomt, at »Architekten« er begyndt at kritisere. En ny Æra begynder maaske, og Bladet vil mulig gaa over til kritisk at omtale de enkelte Architekters Frembringelser paa Gader og Stræder.

Det vil dog i saa Tilfælde være heldigt, at det virkelig bliver en grundig, vel overvejet Kritik, der fremkommer og ikke, som denne synes at være, et hastigt Gennemløb, hvad der mulig kan tillades i et Dagblad, men ikke gærne i et Fagblad som dette. Enkelte Ting vidner herom. F. Eks. gør »Architekten« mig den Ære bl. a. at omtale et Spillebord, som jeg har tegnet. Der anføres da, ligesom enkelte af Hovedstadens Dagblade, at Bordet er skønt at skue, men uanvendelig i Praksis. (Jeg vilde dog saa nødig være upraktisk). Dette er dog maaske overdrevent. Naar der skal spilles ved Bordet (et Klapbord med fire trekantede Klapper), løfter to af de Spillende (eller to af Husets smukke unge Døttre!) de 4 Klapper og drejer den samlede Plade en kvart Omgang i vandret Plan. Klapperne hviler da paa de fire Bordben, og der bliver da — som Er-

faringen har vist — Plads til 8 veludviklede Herreben mellem Bordets fire. Voilà! Efter dette Spils Slutning (grandissimo) kunde man, med en lille Variation paa Hostrup, synge:

Et Spil jeg før
tabte i Klør,
men jeg vandt et nyt —
Pyt!
for sit Kulørspil blev han s'gu snydt!

THORVALD JØRGENSEN.

Red. gør opmærksom paa, at Efteraarsudstillingen først lukkede den 8de Decbr., og at Kritiken over den var i »Architekten« for den 1ste Decbr. Den maatte vente saa længe af Mangel paa Plads, formedelst de mange indsendte Artikler og for at blive rigtig grundig og vel overvejet. — Den lille Fejltagelse med Spillebordets Plade, som kan drejes, synes tilgivelig, naar man husker paa, at paa en Udstilling maa Kunstværkerne ikke berøres, et Forbud, overfor hvilket man kun har at melde Pas.

FREDERIKSBERGS NYE RAADHUS.

Dagbladet »Samfundet« har i afvigte Uge en Artikel om det paatænkte nye Raadhus paa Frederiksberg, i hvilken Artikel en ved privat Initiativ fremkommen, i Bladet afbildet Plan, anbefaledes og omtaltes, som om det var saa temmelig afgjort og navnlig bifaldet af Kommunalbestyrelsens Formand, Dr. JACOBY, at denne Plan skulde benyttes ved Raadhusets Opførelse. Artiklen vakte ikke alene indenfor Architektverdenen, men i det Hele blandt alle Kunstinteresserede en vis Opsigt, idet man med Føje fandt, at det ikke var den rette Maade at fremskaffe en værdig Bygning for vor næststørste Kommunes Administration ved straks at slaa til, naar en tilfældig, ved privat Initiativ fremkommen Plan forelagdes.

Det var derfor til almindelig Glæde, da Kommunalbestyrelsens Formand i »Samfundet« for 13 ds., fralagde sig al Delagtighed i ovennævnte Artikel. Hr. Dr. JACOBY sluttede med følgende beroligende Udtalelse: »For øvrigt beklager jeg, at Kommunalbestyrelsen endnu ikke — som forudsat i Deres velvillige Artikel — kan sætte »Kronen paa Værket«; Spørgsmaalet om en Raadhusbygning er for Øjeblikket *ikke* aktuelt; naar det bliver det, vil man selvfølgeligt ved et saa vigtigt Foretagende anvende den sædvanlige Fremgangsmaade for at sikre sig den bedst mulige Byggeplan.« Det kan tilføjes, at den højtærede Formand for Frederiksbergs Kommnalbestyrelse, foranlediget ved en Forespørgsel fra Akademisk Architektforenings Bestyrelse, har sendt denne en ganske lignende Erklæring, for hvilken Red. bringer sin Tak paa Architektstandens Vegne.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING. — Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Redaktionsudvalg: Architekterne EUGEN JØRGENSEN og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Lavendelstræde 5 2. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. JANUAR 1901
3. AARGANG № 7

LURBLÆSERNE.

HAANDTEGNING
AF JOH. TH. LUNDBYE.

Søjlen med Lurblæseren, der har været at se opstillet i længere Tid ved Vesterbros Passage, var en *Prøve*, og jeg tænker, Mange som jeg har prøvet den. Jeg vil tillade mig at fremsætte de Tanker, den har fremkaldt hos mig. En Ven fandt det uheldigt at efterligne Romerne med at stille en Statue oppe paa en Søjle; Mestrene, Hellenerne, havde ikke gjort det. En anden mente, den gamle Stadsgrænse, som ved dette Monument markeredes, var nu betydningsløs, da Stedet alt i en Menneskealder laa midt i Staden.

Mig tiltalte Nyrops Tanke med de to Lurblæsere saa stærkt, at disse Indvendinger ej svækkede min Varme for den. Jeg fandt det ret og godt paa en kraftig og synlig Maade at mindes de fjærne Fædre. Deres Ungdoms Styrke, som vi skulde fornemme gennem Øjet, skulde faa Blodet til at rulle kraftigere gennem vore Aarer.

Og er nu ej Lurblæserne godt valgt? Fra alle Tider findes der i de forskellige Lande Blæse-Instrumenter, de tidligste vel gerne til Kampkald; men intet Sted uden her den Form, som vor Lur har, og den overtræffer alle andre ved sin Forms Skønhed. Besidder vi noget andet i Tidernes Løb, som det kan siges om? Vor Broncealder maa vel erkendes som vor skønneste Kulturudvikling, og den falder sammen med vor heroiske Tidsalder. Luren, Sværdet og flere Genstande

TRÆMODEL AF SØILEN MED LURBLÆSEREN. ARCHITEKT M. NYROP.

fra vor Broncealder kan maale sig med Hellenernes, Skønhedsfolkets; det kan jo og være, at vi have faaet Paavirkning derfra i en tidlig Old; men da de dog er forskellige fra de oldgræske Rester, maa man vel tro paa vor egen Udvikling den Gang. At de er gjorte her i Landet, er nok de Lærde ogsaa enige om. Som Musikinstrumenter vise de jo og en Kulturudvikling, der gør dem værdige til at fastholdes i Erindringen. Fra England finde vi nogle Tegninger (desværre ret ufuldkomne) af Krigere, der er betegnede som nordiske Vikinger. Det Ejendommeligste ved dem er Hjælmen, som er forskellig fra alle mig bekendte Hjælme, — saa man i det mindste deri har et Motiv, som man kan søge at udvikle. Jeg har oftere benyttet den, ogsaa i mine her vedføjede Udkast.

Efter denne Indledning er det givet, at jeg var ret forventningsfuld efter Prøven paa Vesterbros Passage. Den greb mig ikke, uagtet den indeholder Bestræbelser, jeg sætter Pris paa. Begejstring har den i det hele næppe vakt. Dertil har den ej nok Liv og Ejendommelighed. Lurblæseren maatte jo se ud, saa vi kendtes ved ham som Beslægtet, men tillige saadan, at man følte

en mærkværdig Kraftudfoldelse. Dernæst skal han blæse sin Lur, saa man tror at høre ham. Musklerne anspændes naturligt derved; Halsen svulmer, Aaren paa Siden af Halsen springer frem, Næseboret udvides, ligesaa Brystet, og Øjet springer lidt frem og maa gerne lyne. Hele Bevægelsen og Udtrykket maa være følt.

Dette har Kunstneren ej naaet; derimod var jeg tiltalt af Stilbestræbelsen. Vor Tids Tro paa at komme Naturen nærmere gennem Naturalismen, kan jeg ikke dele, mindst i Skulptur, der slutter sig til Architektur. De ægyptiske Løver, som ligge ved Foden af Kapitoliets Trappe, finder jeg mere »*Løver*« end nogen naturalistisk udført Løve. En saadan kan jo ogsaa være fortrinlig Kunst; men jeg foretrækker det potenserede Helhedsudtryk fremfor alle fremdragne Enkeltheder. Det er som Poesi ɔ: bunden Stil mod Prosa.

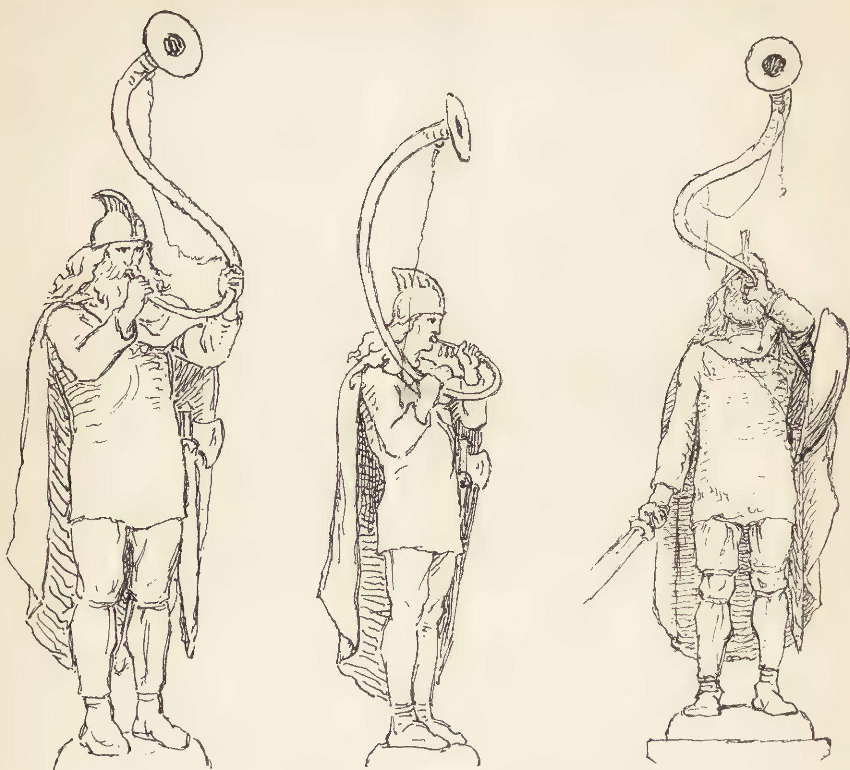
Med Hensyn til Stillingen at holde Luren i vil jeg omtale et Minde.

Som ung var jeg en flittig Besøger i den oldnordiske Samling, hvor daværende Justitsraad Thomsen, Samlingens ivrige Forøger og Ordner, med Glæde gav Forklaring over Genstandene for de Besøgende, og det ofte i 3—4 Sprog.

En Dag, da J. Th. Lundbye og jeg vare derhenne, fik vi Lov at faa en Lur ud af Skabet. Varsomt søgte jeg at faa den i en haandterlig Stilling til Benyttelsen. Da vi syntes, det var lykkedes, tegnede Lundbye mig af med den. Denne Tegning er her gengivet. Mange Aar senere toge Musikkyndige Instrumentet i deres Haand og bestemte Stillingen for Lurblæseren.

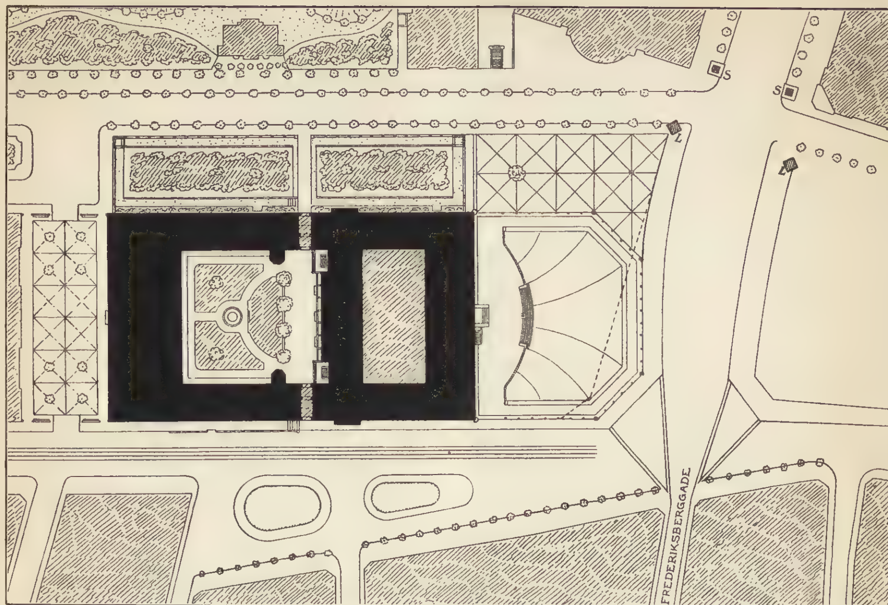
UDKAST AF LORENS FRØLICH.

UDKAST TIL LURBLÆSER AF ETATSRAAD LORENS FRØLICH.

Jeg tør maaske antage, at begge Stillinger tilstede Blæsningen lige godt. Musikernes er prægtigere, mere udfordrende; min mere bekvem. Man kan dog sagtens mene, at de gamle Lurblæsere have vekslet Stillingen efter Lejlighed, maaske ogsaa i Øjeblikke, naar Luren stod godt balanceret, har holdt den med en Haand, thi de 2 Hænder ved Siden af hinanden virkede i det mindste i Statuen helt uskønt. Skulde jeg lave Statuen, vilde jeg nok bakse en Del med en Lur for at vælge Stillingen.

Jeg tror ikke, vi kunne undvære en Søjle at stille Lurblæseren paa. De 2 Søjler i Venedig ere dejlige, de i Rom og i Frankrig virke prægtigt, men — paa mig i det mindste — noget køligt. I hvert Tilfælde maa enhver Ting modificeres efter Forholdene. Vi kan ej isolere Indtrykket mod Luften, som det er i Venedig, eller ved Højde distancere alle Omgivelser, som i Rom og i Paris. Broncealderen viser os desværre ej nogen Søjle, vi kan dog benytte Tidens Sirater baade til Dekoration af Søjlen og til Lurblæserens Klædning og Vaaben. Da jeg saa vor Lurblæser paa Søjlen, tænkte jeg: *Hvad om Manden var dobbelt saa stor, Søjlen halvt saa stor?* Dette skitsemæssige Udkast vedføjes her til nærmere Forstaaelse af min Mening.

20 10 0 20 40 60 80 100 120 140 160 180 200 Al.

PLAN AF RAADHUSET MED NÆRMESTE OMGIVELSER. *SS* VISER M. NYROPS FORSLAG TIL ANBRINGELSEN AF SØJLERNE. *LL* ANGIVER DEN AF LORENS FRØLICH FORESLAAEDE PLACERING.

Endelig kan jeg ej tilbageholde den Tanke, at de to Søjler bør staa paa de to østlige Hjørner af Vestre Boulevard, hvor de ej behøver at indsnævre Passagen, hvilket er misligt, og hvor de maaske vil ses mod grønne Træer, ej mod et stort Hus, der trykker dem. (Se medf. Plan.)

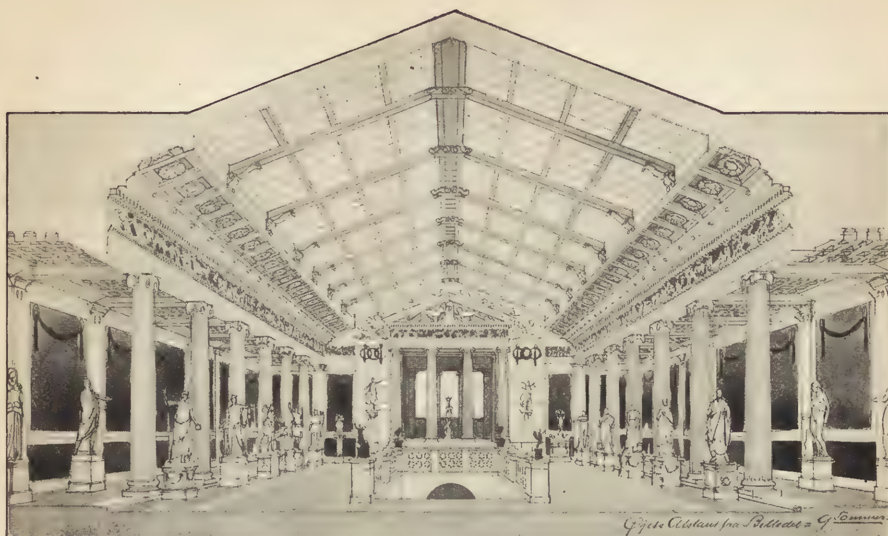
Hermed har jeg sagt min Mening, som jeg hverken kan eller ønsker at paatvinge Nogen. Kan andre opstille noget rigtigere, saa meget desto bedre. Mit Ønske er kun, at selve Tanken maatte blive til Virkelighed, saa godt som muligt.

LORENS FRØLICH.

NY CARLSBERG GLYPTOTHEK.

Efter at Direktør, Brygger CARL JACOBSEN havde tilbudt Staden sin Samling af antik Skulptur paa Betingelse af, at der til dens Opbevaring rejstes en Bygning til 1 Million Kr., valgtes der i 1899 af Stat og Kommune en Komité for Tilvejebringelse af Tegninger til denne Bygning.

Komiteens Medlemmer vare: Justitiarius KOCH, Kontorchef WEISS, Bankdirektør STRØM, Dr. phil. OSCAR HANSEN, Konferentsraad HANSEN, Borgmester DYBDAL og Raadmand CLAUSEN.

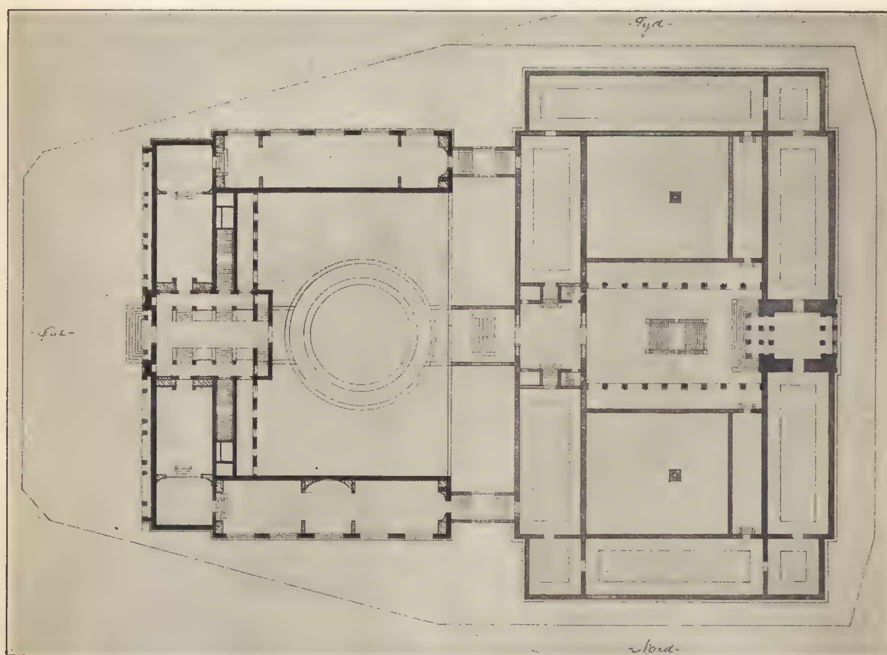

KONKURRENCEPROJEKT
TIL GLYPTOTHEKET.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

Mærkelig nok fik altsaa ingen Architekt Sæde i Komiteen. Der udfærdigedes et Program, hvorefter det nye Glyptothek skulde opføres bag det gamle, paa en uregelmæssig femkantet Grund.

Bygningen skulde have en Kælder- og Stueetage, dens Ydre holdes i

KONKURRENCEPROJEKT
TIL GLYPTOTHEKET.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

KONKURRENCEPROJEKT
TIL GLYPTOTHEKET.

ARCHITEKT
H. KAMPMANN.

Former, svarende til Indholdet, og Adgangen ske gennem det gamle Glyptothek og over dettes Gaardsplads.

I Kælderen skulde foruden Varmeværk, Portnerbolig, Magasiner og Gibserværksted være Udstillingslokaler for etrurisk og oldkristelig Kunst. I Stueetagen, som hovedsagelig skulde have Ovenlys, ønskedes særskilte Afdelinger for ægyptisk, græsk og græsk-romersk Kunst og en særlig Afdeling for Buster.

Der indbødes tre Architekter til Konkurrence om Bygningen, nemlig Martin Borch, Clemmensen og Hack Kampmann, hvilke hver fik udbetalt 1000 Kr. for deres Arbejde.

Bedømmelsen fandt Sted i Marts 1900 med det Resultat, at intet af Arbejderne fandtes fuldt tilfredsstillende. Man ansaa imidlertid Kampmanns Arbejde for at være det, der indeholdt de fleste Muligheder for en heldig Løsning, og efter at han har ændret og videre udarbejdet sit Projekt, er dette derefter antaget til Opførelse. Da Direktør Carl Jacobsen til Bygningens indre Udsmykning har skænket 300,000 Kr., kan det ventes, at det nye Glyptothek i alle Henseender vil blive en Pragtbygning, som Hovedstaden vil faa Ære af.

KASTELLETS OMDANNELSE TIL PARK.

Der er maaske ikke ret mange Hovedstæder i Europa, der paa Grund af deres Beliggenhed og de Naturforhold, hvori de ere situerede, har saa gode Chancer for en smuk Udvikling som Kjøbenhavn. Og desværre maa det tilføjes, at maaske ikke mange Byer have forsømt at følge de givne Vink i den Grad som netop Kjøbenhavn. De forskellige Eksempler herpaa ere saa tidt gentagne, at det næsten er trivielt yderligere at friske dem op. Lige uden for Byen have vi det dejlige Øresund med dets livlige Færdsel af alle mulige Fartøjer, med Trekroner malerisk brydende Horisonten og med Sverrigs Kyst fortonende sig i det Fjerne. Men hvor lidt er der dog ikke gjort for at værne om al denne Skønhed! Det er ikke Frihavns-Anlæget, der hermed sigtes til. Naar dette, som formodentlig maa være Tilfældet, er en absolut Livsbetingelse for Byen, skal selvfølgeligt Hensynet hertil træde i første Række. Og med al Ære skal det nævnes, at der er taget saa nænsomt som vel muligt paa Opgaven, saa at der endog derved er vundet nye Skønhedsværdier; i Virkeligheden er der nu meget mere »Anlæg«, hvorfra Udsigten over Sundet kan nydes, end der var paa Langelinie i dens forrige Skikkelse. Men hvor skæmmer ikke de store Fabriksanlæg paa Refshaleøen hele den aabne Sø! De grimme Skure, de store Kulbunker, alt det, som er samlet sammen paa den Tunge, der skyder sig frem i Vandet, gribe saa forstyrrende ind i Helheden, at det kun er Vanens Magt og den daglige Øvelse gennem mange Aar i at finde sig i Synet af dem, der holder den Indignation tilbage, som naturligvis dog er helt overflødig og resultatløs. Og nu Strandvejen, der for blot en Menneskealder siden var en saa henrivende idyllisk Forbindelse

mellem By og Skov, hvor er den dog ikke efterhaanden bleven ødelagt ved det hensynsløse Byggeri af store og smaa Huse imellem hverandre, saa at al Udsigt til Sundet saa godt som fuldstændigt er spærret, takket være vore Forfædres Mangel paa Fremsyn. at de ikke have lagt Servitutter paa Grundene. — Og inde i selve Byen, hvad kunde der ikke have været gjort ud af Søernes Omgivelser i Stedet for de mere end almindeligt tarvelige Bygninger, der nu indhegne dem.

Heldigvis er Bevidstheden om, hvilke Værdier der staa paa Spil, bleven mere og mere vaagen i Løbet af den sidste Snes Aar, ikke blot hos vore Myndigheder, der i deres Midte have Mænd med aabent Blik og Ævner og Villie til at sætte det Gode igennem, men selv hos det store Publikum, der altid er mere trægt og langsomt i Vendingen.

Man erfarede dette af den almindelige Opmærksomhed og Interesse, det vakte i alle Samfundsklasser og i alle politiske Partier, da Premierlieutenant Holten-Nielsen i Vinteren 1898 fremsatte den Tanke, at man i Tide burde være betænkt paa, at det dejlige Terrain, der nu indtages af Kastellet, maatte bevares som en Park, der tillige indeholdt flere Muligheder for praktisk Udnyttelse (til Sport o. s. v.), naar engang det Tidspunkt indtræffer, snart eller sent, at Militæret, som nu har Brugsret til Kastellets Terrain, flytter bort herfra, og der af rette Vedkommende skal træffes Bestemmelse om en ny Udnyttelse af Arealet. Thi at udlægge denne enestaaende smukke Plads med dens smukke, gamle Beplantninger og nære Naboskab til Øresund til en almindelig Karré-Bebyggelse vilde være en stor Vandalisme.

Den af Holten-Nielsen fremsatte Tanke fik en levende Tilslutning fra alle Sider i et derom holdt Møde i Industriforeningen, hvor Mænd og Kvinder af alle Lejre vare til Stede. Og paa Initiativ af Overretssagfører Axel Bang dannede der sig en Komité, der uegennyttigt og af blot og bar Interesse for den smukke Idé vilde virke videre for Sagen. Komiteen kom til at bestaa af Følgende: Kontreadmiral Victor Hansen (Formand), Overretssagfører Axel Bang, Undernotar Valentiner-Branth, Fabrikant L. Friis, Fabrikejer Johan Goldschmidt, Musikforlægger Jonas Vilh. Hansen, Premierlieutenant Holten-Nielsen, Dr. phil., Museumsdirektør Carl Jacobsen og Grosserer Carl H. Melchior.

Det blev derefter overdraget til Stadsingeniør Ambt, Landskabsgartner Glæsel og Architekt Eugen Jørgensen at udarbejde et Projekt som Grundlag for, hvad der kunde tænkes at kunne komme ud af den løseligt skitserede Plan. Og dette Projekt foreligger nu for Offentligheden.

Som det vil fremgaa af det Kort, »Medd.« fremstiller, gaar Projektet i store Træk ud paa følgende:

Grønningen vil i sin ny Skikkelse blive en hel Del anderledes, end den nu er. Bygningerne for den gamle Husarkaserne, som ikke mere benyttes til det oprindeligt tænkte Øjemed, ville forsvinde, naar det Lejemaal, der endnu holder dem i Live, er udløbet, og give Plads for Bygningskarréer, der ifølge deres Beliggenhed og Omgivelser ere selvskrevne til at blive benyttede til herskabelige Ejendomme. Men det Areal, der vil blive udlagt hertil, vil blive af en anden Form og større end det, der nu indtages af de gamle Bygninger, Ridebaner etc. Og dette beroer derpaa, at Grønningen vil blive væsentligt omdannet. Naar man betragter Kjøbenhavns Kort og tillige betænker Udviklingens Gang, især at Østerbro er vokset

saa stærkt, at man i Løbet af ikke ret mange Aar vel vil kunne sige, at Hovedstaden naar helt ud til Hellerup, vil det være indlysende, at der trænges til en ny og bedre Forbindelse mellem den ny Bydel og den gamle, end Grønningen nu frembyder. Det vil være nødvendigt at anlægge en bred Boulevard, der gaar i lige Linie fra Østbanegaarden til Bredgade. Kun derved opnaas det at kunne tilfredsstille Tidens stigende Krav.

En Del af den ydre Kastelsgrav tilkastes. Men da der vil træde noget andet

PLAN AF DEN PROJEKTEREDE KASTELSPARK.

i Stedet, som forhaabentligt ogsaa vil blive smukt og hvorom senere skal tales, nemlig et Villakvarter, vil sagtens det ene veje op mod det andet.

Følge vi den ny Boulevard i Retning af den gamle By, komme vi til et Knudepunkt, hvorfra endvidere udgaa Esplanaden, Toldbodgade og Bredgade. Dette vil kunne udvikles til en særlig smuk Plads af fremragende architektonisk og malerisk Virkning. Her vil det være passende at anbringe en af Hovedindgangene til Parken; den vil altsaa træffe omtrent paa det Sted, der nu indtages af Bastionen Falsters Kontregarde. En Dæmning anbringes over Kastelsgraven paa dette Sted, og Indgangen markeres yderligere ved et Par Bygninger af monumental

Karakter. Mellem disse Bygninger og Dæmningen dannes et Forparti med Siddepladser og et Par Fontæner, det hele omgivet af Plantninger. Da Bastionen er saa høj, at Adgangen til Parken vilde blive ubekvem, hvis man først ad et Trappeanlæg skulde gaa op over og derefter ned ad den, vil det være rigtigst at grave den igennem og lave en Tunnel af rigelig Bredde; den maa naturligvis behandles architektonisk.

Mod Øst og Nordøst vil Parkens Begrænsning blive Kastelsgraven i dens nuværende Skikkelse, Langelinie og Kommunens Spadsereanlæg Syd for Frihavnsterrainet. Jo mere alt dette bevares i sin nuværende Skikkelse, desto bedre vil det være, og navnlig er den træbevoksede Skrænt af Volden ned mod Kastelsgraven saa smuk, at man ikke let kan tænke sig nogen Forandring, som vilde være til det bedre.

Den monumentale Indgang fra Pladsen for Enden af Bredgade er alt nævnet. Den vil vel særligt blive at betragte som Hovedindgang til Parken. Men der maa ogsaa tænkes paa en nem og bekvem Adgang for de mange, der komme fra Østerbro, og det vil være naturligt at have en Indgang i Nærheden af Østbanegaarden. En Dæmning lægges over Kastelsgraven, og her vil det i Modsætning til, hvad der er Tilfældet med Indgangen fra den gamle By, være heldigt at anlægge et Trappeparti op ad Voldskrænten. Endvidere haves de to alt eksisterende Indgange gennem de gamle Portbygninger, Sjællandsporten og Norgesporten; de maa selvfølgelig bevares. Og dermed vil der vist være sørget tilstrækkeligt for Kommunikationen med Omegnen.

Hvilke af de eksisterende Bygninger indenfor Voldene bør nu bevares? Først og fremmest de to gamle Porte. De bør blive staaende med de Omgivelser og Volde, der slutte sig saa smukt til dem. Endvidere bør Kommandantboligen bevares; den er ingenlunde uden architektonisk Værd og vil sagtens kunne faa en praktisk Anvendelse. Dernæst er der den højtbeliggende Mølle. Den frembyder en særegen malerisk Virkning; en Mølle tager sig altid ud i landskabelige Omgivelser, og vi har nu saa faa tilbage i Kjøbenhavns nærmeste Omegn, at denne absolut bør bevares. Saa er der Kirken. Den vil baade i og for sig og formedelst sin Beliggenhed virke forstyrrende ind i Planen og maa vel billigvis heller ikke betragtes som noget saa værdifuldt at holde paa, naar det betænkes, at den Menighed, der hører til den, er Garnisonen, som jo netop skal forflyttes fra Stedet. Den maa derfor fjernes lige saa vel som Gymnastikhuset, Bageriet og Kasernebygningerne.

Voldene maa i det væsentlige bevares, ogsaa af den Grund, at det er heldigt at holde paa saa megen gammel Beplantning som muligt; men der maa gives dem en jævn Overgang over i det plane Terrain. Naar der saa tillige bliver opført nogle Bygninger og Etablissementer paa dette, og der vokser ny Trærækker og tætte Plantninger op, vil alt dette bryde Linierne, saa at det ikke bliver for iøjnefaldende, hvorledes Terrainet er formet af noget bestaaende.

Det vil være naturligt at anlægge en bred Kørevej fra den ene Port til den anden. Komme vi fra den gamle By, ville vi paa venstre Side af denne Hovedvej væsentlig have Anlæg til Brug for Sport. Der vil kunne dannes en Sportsplads noget større end den nuværende Eksercerplads. Paa den ene Side begrænses den af Volden, som indbyder til at danne amfitheatralske Tilskuerpladser for

Publikum; paa de to herfra udgaaende Sider anbringes to Bygninger, af hvilke den nordlige tænkes anvendt til Tennis- og Gymnastikhus med Materialrum, Omklædningsrum, Baderum etc., og den sydlige til Klub- og Restaurationslokale.

For Enden af Sportspladsen ud for Kommandantboligen er anbragt en stor aaben Musiktribune.

Paa højre Side af Hovedvejen bliver Parkanlæget af en friere Karakter med Spadseregange, Buskadser, Plæner etc. Det er alt fremhævet, at Kommandantboligen bør bevares.

Endnu bør nævnes, at der alt eksisterer et Par Tunneler gennem Voldene, indrettede til militært Brug. De føre fra det indre af Kastellet ud til Kastelsgraven. De bør bevares og udbedres, de ville kunne danne et Par karakteristiske Spadseregange, der fra Parkens Indre føre under Jorden ud til Vandet. Hvor de munde ud, anlægges smaa Plateauer med Loggiaer, Statuer o. s. v. med en ganske særlig skøn Beliggenhed og Udsigt langs ad Kastelsgraven og dens bevoksede Skrænter.

I det hele bevares Voldene saa vidt muligt, som de ere, der vil blot være at hugge ud, planere foroven og anlægge Stier efter Gartnerkunstens Regler. De gamle Veje bibeholdes og udvides. Heroppe paa Volden vil blive god Plads for en Pavillon eller Kafé, beliggende lige ud for Bredgade oven over den Hovedindgang til Parken, der her findes. Paa det Plateau, der nu omgiver Møllen, og som i det væsentlige bør bevares, som det er, er der en ganske idyllisk Stemning, som kan bringe En til at glemme, at man er i umiddelbar Nærhed af en Hovedstad. Skrænterne af Voldene ned mod Kastelsgravene ere saa skønne, at man kun nødigt vil gribe forstyrrende ind i dem. Hvad der vel bør gøres, er dette, at man lempeligt betager dem Præget af Fæstningsværker ved at afrunde de Vinkler, de danne i Horisontalplanen, med bløde Bøjninger.

Der staar endnu tilbage at omtale den Del af Kastelsterrainet, som hedder Smedelinien. Planen medfører, at Karakteren af denne vil blive forandret helt. Det er alt nævnet, at en Hovedindgang til Parken maa lægges ved Østbanegaarden og Færdselen ledes denne Vej ind; alt derved, at Smedelinien da vilde blive alfar Vej, gaar Idyllen tabt. Det er endvidere nævnet, at Omlæggelsen af Grønningen vil medføre, at en Del af den ydre Kastelsgrav maa udfyldes. Man tænker sig da hele den ydre Kastelsgrav tilkastet, saa at der dannes fast Jord lige ind til den indre Kastelsgrav. De lave Bastioner, der findes ved Smedelinien, bibeholdes, om end i noget forandret Form, saa der dannes et kuperet Terrain. Der gives Bredderne af Smedelinien en anden Kontur end den, de have, og der dannes smaa Bugter og Holme. Hele dette Areal, som saaledes kommer til at ligge mellem den indre Kastelsgrav paa den ene Side og Grønningen og Søndre Frihavnsvej paa den anden Side, udlægges til Villakvarter. Det skal selvfølgelig være et Kvarter med Villaer som de, der findes paa den anden Side af Jærnbanens Terrain, herskabeligt byggede og underkastede architektonisk Censur. Der vil da kunne rejse sig et virkeligt smukt Villakvarter, som til Dels vil kunne træde i Stedet for Rosenvænget, hvis Dage vel ere talte.

Ved Frihavns-Jærnbanen er en Del af Kastelsterrainet alt gaaet over til Kommunen og blevet udlagt til Spadsereanlæg. Der vil formentlig ikke være Grund til at gøre væsentlige Forandringer i dette, ikke andre end dem, der dikteres af

gartneriske Hensyn. Kastelsvoldens Skrænter, som de ses fra Langelinie, ere saa skønne, at de neppe kunne blive bedre. Der bør, som angivet paa Planen, anlægges en Spadserebro over Jærnbanen lige ud for Kommandantboligen for paa denne Maade at knytte de to adskilte Dele sammen.

Planen forudsætter for øvrigt et Arrangement med Kjøbenhavns Kommune, der ejer et Areal, som efter Planerne til Dels optages af Boulevarden fra Bredgade mod Nord og indbefatter en mindre Del af Villakvarteret Øst for samme.

Planen vil nu i Begyndelsen af dette Aar blive udgiven som en lille Brochure. Og i den nærmeste Fremtid vil Udkastet med tilhørende Beskrivelse blive fremsendt til Rigsdagen, Krigs-, Marine-, Indenrigs- og Finansministeriet samt Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse — kort sagt alle de Autoriteter, der ville kunne have Indflydelse paa Sagen.

Det er da at haabe, at der virkeligt maa komme Noget ud af det hele, og at Kjøbenhavn i Fremtiden maa kunne nyde de gode Resultater af en lykkelig Tanke, der er undfanget i rette Tid, men ikke en Smule for tidligt. Thi allerede om et Par Aar begynder Spørgsmaalet at blive brændende, naar Lejemaalet af den gamle Husarkaserne udløber. Og Ordningen af Forholdene i Nyboder, som saa nær slutter sig til hele Kastelsterrainets Ordning, kan ej heller lade sig skyde langt ud i Fremtiden.

At der danner sig en stærk og almindelig Opinion om, at Kastelsterrainet bør bevares i det væsentlige, som det er, og i alt Fald ikke prisgives til en hensynsløs Udnyttelse, er af største Betydning. Og det er herpaa, at hele Komiteen og det Arbejde, der alt er præsteret, tager Sigte.

VED AARHUNDREDSKIFTET.

Folk har altid saa travlt med »Tiden«. Naar noget gaar skævt, naar man er utilfreds med et eller andet, Politiken, Kunsten, Ungdommen, Kulpriserne eller Tjenestefolkene, straks hedder det: »det er Tidens Skyld! Tiden er ikke anderledes! sikke Tider vi leve i!« o. s. v. Men »Tiden« er for Øjeblikket ganske særligt aktuel. Den skal til at holde Jubilæum, lægge et nyt Hundrede Aar til de mange, den allerede har paa sin Bag.

Ligesom Forretningsmanden ved Nytaarstid opgør Aarets Debet- og Kreditside, saaledes forberedes overalt Regnskabet, Dommen over Tidens snart udrundne sidste, store Afsnit, vort Aarhundrede. Det vil faa sit Skudsmaal, mildt og skaansomt eller ubarmhjertigt, blive rost og dadlet, nedrakket eller skamrost, alt efter Omstændighederne. Man behøver jo ikke at genere sig, det er jo kun »Tiden«, det gaar ud over. Ganske vist staar man ikke uden for den; men den betragtes dog af de fleste nærmest som et upersonligt Begreb, som noget, hvorfor man ikke har Ansvar.

Men for den, der ikke ser overfladisk paa Tingene, bliver Sagen alvorligere. For ham er Tiden den store Væv, i hvilken vi selv slaa Islættet, og de Billeder og Farver, Væven faar, blive ikke anderledes, hverken værre eller bedre, end de Tanker, den Følelse, Villie og Fantasi, som har ført Væverens Haand. Vi blive

da selv, om ikke et med Tiden, saa dog ansvarlige Parthavere i den. Den bliver vor egen Historie og os saa meget mere vedkommende, jo kortere den ligger tilbage, jo nærmere ved os den er. Vi dømme Tiden, og vi dømme maaske galt; men Tiden dømmer ogsaa os, og den Dom vil blive staaende.

Det er med saadanne Tanker, at vi ville se paa vor Bygningskunst i det 19de Aarhundrede. Her vil dog kun blive Tale om en ganske kort Oversigt, der navnlig vil omfatte Aarhundredets sidste Aartier.

Noget meget taknemligt Arbejde er det egentlig ikke at forfatte en saadan Oversigt. Hvis Fremskridtet skal maales med det Nye, som frembringes, da bliver vort Aarhundrede fattigt. Det 19. Aarhundrede overtog i Arv fra sin Forgænger den nye pseudoklassiske Stil, der som en Reaktion mod Rokokoens Krøller vilde bringe Verden en ny Renæssance af den antike Kunst, og denne Gang ikke alene af den romerske, men tillige af den græske, som nylig ved STUART's berømte Værk var bleven almindeligt tilgængelig. Det var HARSDORFF, som hos os havde Æren af — blandt de første i Europa — at bringe dette nye, livsvækkende Ferment ind i Bygningskunsten. Men Harsdorff var allerede død før Aarhundredets Slutning (1799), og for hans Efterfølgere stode nærmest kun de romerske Bygningsværker som Forbilleder. Det var C. F. HANSEN, der kom til at udføre de største Arbejder paa denne Tid; blandt disse staar utvivlsomt Raadhuset paa Gammeltorv (1805—15) som det bedste. Forsømt, som det er, og bygget af uædle Materialier (ikke engang Søjlerne ere af Sten) er det dog et Hus, som man faar kært og glæder sig over, hver Gang man ser det. Navnligt de 2 lave Endepartier og Arresthuset ere med deres simple, storslaaede Former noget af det bedste, vor By ejer af Architektur, og de ere tillige virkeligt originale. Det ligger nær at anstille en Sammenligning mellem det gamle og det nye Raadhus, som nu opføres, saa forskellige i et og alt som de ere. Det ene stille og alvorligt med en egen gammeldags Fred over sig. Det andet fantasifuldt og sprudlende af Lune og friske Indfald. Jeg ved ikke, hvordan andre har det; jeg har trods alt en *faible* for det gamle Hus. Men det var en fattig Tid dengang, Konferensraad Hansen fik i Architekthonorar for Raadhuset et — Taffeluhr. De store Kvarterer, der vare afbrændte efter Kjøbenhavns Bombardement, genopbyggedes paa den tarveligste Maade og uden Spor af Karakter. Dog findes, opførte ogsaa efter 1800, adskillige af de gode, stilfærdige, borgerlige Huse af Empirekarakter, som endnu, trods alle moderne Ombygninger, bidrage saa meget til at give den ældre Del af Kjøbenhavn dens hyggelige og gode gammeldags Præg.

Det næste betydelige Navn er M. G. BINDESBØLL. Der er skrevet og talt saa meget om denne Kunstner og hans udmærkede Værk Thorvaldsens Musæum, saa der er ingen Anledning til her at dvæle længe ved denne. Det skal kun bringes i Erindring, at det jo atter var Grækenlands og Pompejis Kunst, som her dannede Udgangspunktet for Kompositionen og Enkeltformerne, og denne Gang efter at de vare studerede af Kunstneren i selve dens Hjemlande.

Med Bindesbøll ophørte i det væsentlige den direkte Paavirkning af Antiken; Brødrene THEOFILUS og CHR. HANSEN kom jo ikke til at udføre Værker i denne Stil, af nogen Betydning, i deres Fædreland. Fra nu af er det de øvrige historiske Stilarter lige fra Byzantinsk og Romansk til Rokoko og Empire, der Hold efter Hold faa deres Renaissance, knæsættes og atter forkætres, indtil hele Ræk-

ken er gennemløben. Det er denne Repetition af hele Architekturhistorien, der væsentligt har beskæftiget vort Aarhundrede, tildels dog med Undtagelse af den sidste halve Snes Aar. Enkelte have vel vist en relativ Selvstændighed; men i det Hele har der — her som i hele Europa — været faa Nydannelser og ingen, som have dannet Skole. De gamles Kunst har været studeret med en aldrig før kendt Iver og Interesse — de bekvemme Samfærdselsmidler, Fotografien og de øvrige moderne Reproduktionsmethoder have lettet og fremmet dette Studium —; men vor Tid har travlt. Neppe har en Generation af Kunstnere og Haandværkere nogenlunde tilegnet sig en Stilarts Formsprog, før Publikum er bleven træt af den; det har instinktmæssig følt, at den ikke bundede dybt i Tidens aandelige og sociale Liv, ikke var Kød af dens Kød og Blod af dens Blod; en ny Mode afløste den forrige for atter efter sin Tur at synke hen, forglemt og foragtet. Som det bedste og varigste Udbytte af Stilstudiet maa her nævnes, at vor Tid er naaet meget vidt i Kunsten at restaurere gamle Bygninger. Som rimeligt er, er der i Begyndelsen begaaet Fejlgreb, og mangen Restauration er nærmest at betragte som en Vandalisme; det vil altid vedblive at være et utaknemligt Arbejde at restaurere; den følgende Generation vil rimeligvis kunne gøre det endnu bedre; men vi ere dog naaede meget vidt — navnlig hvad Kirkearchitekturen angaar — og staa i den Henseende sikkert over flere af vore Nabolande. Den betydeligste Mester paa dette Omraade er H. Storck.

Skønt der under disse Forhold ikke kunde arbejde sig nogen ny Stil frem, gav dog det forskellige Grundsyn paa Opgavernes Løsning Anledning til Gruppedannelser indenfor Architekternes Kreds. Den vigtigste af disse Retninger eller Skoler er udgaaet fra Herholdt og fortsat af hans Elever Hans J. Holm og H. Storck. Den har langt ud over disses egentlige Elevkreds bidraget til at fremelske Sansen for, hvad der er simpelt, naturligt, sundt og ægte, samt Afsky for Effektjageri, Pyntesyge og for det slikkede og pæne.

Uden Chauvinisme tør det vel siges, at det er ved Fastholdelse af dette Grundsyn, at vor Bygningskunst skal komme i Overensstemmelse med, hvad der er bedst og ædlest i vort danske Naturel, lad den saa end ellers gaa, hvad Veje Tidsforhold og Talent føre den ind paa. Desværre er det jo saa, at den langt overvejende Del af den Masse af Bygninger, som de sidste Aartiers store økonomiske Opsving har givet Anledning til, vise en saa fuldstændig Mangel paa Forstaaelse af, hvad Architektur er, at man rolig kan gaa ud fra, at saavel de her engagerede Bygmestre som deres Bygherrer ville anse det ovenanførte for overspændt Tale. Men den danske Architektstand vil, ligesaa bestemt som den fralægger sig Paterniteten til de allerfleste af den Art »Stiløvelser«, ikke undlade at holde sin Fane højt og sætte sin Ære i ikke at svigte den; lad saa end være, at Evnerne mangen Gang vise sig ringere end den gode Villie; det skal dog nok mærkes, af hvad Aand den er.

I det meste af Europa har man i den sidste halve Snes Aar kunnet iagttage en Bevægelse, som stammer fra Lede ved de nu alt for godt kendte »Stilarter«. Der har været skrevet og filosoferet i det uendelige om den »*nye Stil*«, som skulde lyksaliggøre Verden, og endelig engang bringe et frisk Pust ind i den af historiske Dunster opfyldte Atmosfære. England gjorde Begyndelsen, navnlig paa Kunstindustriens Omraade, indenfor hvilket Bevægelsen i det hele har greben

videst om sig. Medens Frankrig, konservativt, protesterede og endnu protesterer, er blandt andre Lande navnlig Tyskland fulgt efter og var straks parat til at gaa til Yderligheder. Det er da ogsaa allerede lykkedes saa temmeligt at gøre normale Mennesker kede og lede ved det hele.

Der er dog ganske sikkert et Sundhedsmoment i hele Bevægelsen, trods alle dens krampagtige Forsøg paa at være original, som faar Former og Linier til at vride sig under den vildeste Heksedans. Ogsaa her hjemme har en med Englands »nye Stil« parallel, men selvstændig Bevægelse længe gæret og er i Løbet af de sidste Aar brudt relativt igennem. Den støtter sig gennemgaaende paa sunde Principper. Konstruktionen skal bringes til sin Ret, og den skønne Form fremkomme ved Konstruktionens Forædling. Intet maa maskeres, men alt væres bekendt. Bygningen maa vokse op som en Organisme, hvor Form og Indhold, Indretning og Karakter nøje svare til hinanden. De historiske Stilformer kunne behandles saa frit, som Forholdene gøre ønskeligt, eller helst helt bortkastes og erstattes af andre, som Omstændighederne kræve. Alle uægte Materialer og Imitationer banlyses. Der er noget velgørende logisk og befriende i alt dette. Og der er ingen Tvivl om, at, naar det forstaas »cum grano salis«, er det intet daarligt Grundlag for Fremtidens Byggekunst. I Praksis, saaledes som Tonen især er bleven anslaaet af M. Nyrop og Hack Kampmann, ere disse nye, eller rettere paa ny fremdragne gamle Ideer jo ingenlunde konsekvent gennemførte — heldigvis kan man vist sige — og ere bragte i Anvendelse i Forbindelse med en Genoplivelse af adskillige ældre, nationale Former fra forskellige Tidsperioder. Kampmann raader over den fineste Detailudformning, Nyrop er mere fantasifuld. For dem begge falder det vanskeligt fuldt ud at beherske Helheden. Og ingen af dem har hidtil forstaaet at tage Opgaverne tilstrækkeligt simpelt, en Mangel, som i øvrigt de fleste af os andre lide af. Det synes i det hele at være vanskeligt paa dette Omraade at træffe en passende Mellemvej. Enkelte af den noget yngre Generation staa, i Bestræbelsen efter at komme bort fra det alt for Sammensattes Skylla, i Fare for at falde i det Ukultiveredes og Raas Karybdis. Ved Siden af Stilfriheden, som rigtignok ofte optræder som Tøjlesløshed eller som et ukritisk Pêle-mêle af heterogene Stildetailler, dyrkes endnu, især af Clemmensen og M. Borch, med ikke ringe Dygtighed det korrekte Stilstudie, af denne sidste med bevidst Antipathi mod det Moderne. Den for Øjeblikket saa stærkt benyttede »Palæstil«, der har den Fordel, at man ved dens Hjælp med meget faa og lidet kostbare Midler kan give et Hus en vis kraftig Karakter, er fra først af navnligt bragt i Anvendelse af Clemmensen.

Naar vi nu ved Aarhundredskiftet se tilbage paa, hvad her er skildret i korte Træk, da have vi tilvisse ikke Grund til at hovmode os; vel har maaske intet andet Aarhundrede frembragt saa mange Bygninger som vort, men hvis vi skulde angive Gennemsnitskvaliteten, da vilde den blive ussel ringe, og selv naar vi se bort fra, hvad Byggerøvere og Vinkeltegnere maa tage paa deres Kappe, saa er det ringe nok endda, selv om et Fremskridt kan noteres, og kun lidet af det løfter sig i Højde med, endsige højere end, hvad tidligere Aarhundreder have frembragt. Og hvor lidet virkelig nyt! Sammenligne vi blot med det 18. Aarhundrede, da have vi i dette 4 nye Stilarter: den italienske Stil, Rokokoen, Louis seize-Stilen og Empiren, af hvilke hver har frembragt Værker, som i fast og sik-

ker Stilfølelse staa over saa godt som alt, hvad vi frembringe, og saa er det 18de Aarhundrede endda saa godt som fri for hele den døde Masse af Aandløshed, som fylder vore Gader og forhindrer det gode i at gøre sig gældende.

Ja her er sikkert vor Tids værste Brøst; hvis det nye Aarhundrede kan bringe os ud over denne, da vilde det i Sandhed bringe os noget virkeligt nyt, mere værd end nogen ny Stil. Men for at dette kan ske, maa vi have en ny Tid. Ja, gid den maatte komme, og vi være med til at arbejde den frem.

V. Koch.

OM ARCHITEKTUR.

De spurgte mig forleden, Hr. Redaktør, »om jeg ikke vilde sende Dem et Bidrag til Bladet, f. Eks. noget om Architektur i Anledning af Aarhundredskiftet«, idet De samtidigt klagede over, at det ikke var saa let at faa særlige Bidrag fra Foreningens Medlemmer.

De har brugt samme Fremgangsmaade som Manden, der indskiber en Flok Faar; thi da disse trykke sig ved at gaa over Broen, maa han gribe det nærmeste i Ørene og slæbe det over, og saa først kommer hele Flokken villig efter. De har ved Deres venlige Ord og indtrængende Opfordring aflokket mig et Løfte, som nu er den Løkke, hvormed jeg modstræbende hales ombord i »Meddelelsernes« Skude; og jeg vil nu kun ønske, at det for Dem maa have den glædelige Følge, at det strømmer ind med Bidrag, vægtigere end det, jeg kan levere.

Da enhver Architekt, om der er noget ved ham, maa være ensidig, bliver det altid nødvendigt at tage Forbehold overfor hans Udtalelser og Domme, ligesom der er meget, han ikke kan sige om Architektur eller Architekter, fordi han selv hører til Laget. Det vilde derfor for Bladets Læsere have været bedre, om De kunde faaet en kunstforstandig Mand udenfor Standen til at give en indgaaende Kritik af det svundne Aarhundredes Bygningskunst; men en saadan findes vel desværre ikke. Thi det er jo et sørgeligt Faktum, at medens enhver ny lille Fremtoning paa Maleriets Omraade sætter talrige Penne i Bevægelse for og imod, ruger Dødens Tavshed over vor Kunst, ja den regnes knapt med som saadan; og hvad der skrives offentligt om Architektur, indskrænker sig saa godt som ene til Dagspressens Notitser, idet denne pligtskyldigst leverer et rosende Stykke om hver ny større Bygning i de kendte Vendinger, »denne smukke og stilfulde Bygning skyldes den begavede Architekt N. N.,« selv om vedkommende Bygning kun staar paa Højde med Kunsten i den bekendte Achilles' Malerier. Det er kun Ligegyldighed for Bygningskunsten, der lader sligt passere. Malerne kunne vel ikke forhindre, at der males og sælges »ægte Achilles'er«, men slippe dog for den Tort offentlig at se hans Værker roste. Den ringe Interesse for Architekturen er saa meget mærkeligere, som den dog i vort daglige Liv spiller en ganske anderledes dominerende Rolle end baade Maleri og Skulptur, idet den jo omgiver og omslutter os paa alle Sider og ligefrem er paatrængende, da Folk nødes til at se paa den, enten de vil eller ej. Derfor har det en overordentlig Betydning for et Folks hele kunstneriske Udvikling, om Bygningskunsten er god eller slet; og man skulde derfor snarest vente en levende Interesse derfor end det modsatte.

Hvis en Maler leverer et daarligt Maleri, er det værst for ham selv; Folk kan jo lade være at se derpaa. Men et daarligt Bygningsværk kan vi ikke saadan slippe uden om. Vi maa derfor haabe, at der snart maa komme en Kunstkritiker med Interesse for Bygningskunst og med en saadan Autoritet, at hans Kritik kan vække Opmærksomhed og give Anledning til saglig Diskussion, hvilket er den eneste Maade, hvorpaa man kan haabe, at det byggende Publikum efterhaanden faar Øjnene op for, at der virkelig er Forskel paa god og daarlig Architektur. Vilde nu nogen spørge: Ja, hvad er det da, der gør denne Forskel, kan det være vanskeligt nok at give noget Svar, idet man jo saa er inde paa Smagen, hvorom ikke kan disputeres. Og man kan virkelig ofte komme helt i Vilderede med, om der overhovedet er Forskel, saa modstridende Meninger kan man høre om samme Værk af Folk, som skulde forstaa sig derpaa. Uenigheden gælder dog kun *Samtidens* Værker; thi jo længere vi gaa tilbage i Tiden, desto enigere bliver man om godt og daarligt i Bygningskunsten, samt om hvad der i saa Henseende er bestemmende. Jeg tror, Architekterne ere ret enige om visse Synspunkter for Bedømmelsen af Fortidens Architektur, og at disse kunne sammenfattes under nedenstaaende 6 Punkter. Og disse ville sikkert ogsaa, naar tilstrækkelig lang Tid er henrunden, blive bestemmende for Bedømmelsen af Nutidens Frembringelser. For Nemheds Skyld vil jeg i det følgende kalde Hovedforholdene, Udformningen af Bygningens Masse, for H, og Enkelthederne for E. Her tænkes kun paa Bygningens Ydre, idet man med nogen Sikkerhed kan gaa ud fra, at en Bygning med en god Façade ogsaa har en god Plan, ligesom et Menneske, om hvem man siger, at han har et »godt« Ansigt, ogsaa i Regelen er god. Altsaa:

1. En Bygning med slette H og daarlige E er slet.
2. En Bygning med daarlige H og ingen E er bedre, men dog slet.
3. En Bygning med daarlige H og gode E er ikke god Kunst, men har dog nogen Betydning (Façaden af Certosa di Pavia).
4. En Bygning med gode H og daarlige E kan være god Kunst (f. Eks. Konservatorpaladset paa Capitol).
5. En Bygning med gode H og ingen E er god (f. Eks. Kallundborg Kirke).
6. En Bygning med gode H og E er endelig det fuldkomne, hvorefter der bør stræbes (f. Eks. Parthenon).

Af denne Liste vil fremgaa, at Udarbejdelsen af Helheden er det vigtigste, og at Detaillerne forsaavidt ere underordnede, som de endogsaa helt kunne undværes. Og dette er værd at lægge Mærke til i en Tid, hvor Detaillen undertiden breder sig saa meget, at den bliver det dominerende. Men for at gøre Architektur er der jo endnu mange andre Ting at iagttage; jeg skal saaledes nævne, at den Architekt, som vil optage en af de gamle Stilarter, der have faaet Indfødsret i Landet, vel ikke paa nogen Maade slavisk skal kopiere; men han maa dog, om den rette Stemning skal naaes, bortkaste alt, hvad der *ikke kunde tænkes gjort* i den Tidsperiode, hvorfra han henter sine Motiver. Moderne Elementer, indblandede i den gamle Stil, vil virke lige saa forstyrrende, som hvis man i en historisk Roman vilde lade Kong Hans bruge Skraatobak og sige Brandere fra Revuen paa Nørrebros Theater.

Vælges derimod fremmede Stilarter (de antike dog maaske undtagne) til en Bygning, maa det være Opgaven at læmpe dem efter vore Forhold, saaledes at

de faa noget hjemligt over sig; man bør ligesaa lidt i Architektur som i Literatur oversætte ordret. Hovedretningen i Nutidens Bygningskunst er jo imidlertid den saakaldte eklektiske, der bestaar i at sammenarbejde et Hele af Elementer fra forskellige Stilarter. Den er ikke ny, thi f. Eks. den tidlige italienske som ogsaa den hollandske Renaissance ere jo fremkomne ved Blanding af uensartede Elementer, og der er frembragt nogle af Bygningskunstens allerbedste Værker ad denne Vej. Resultaterne af denne Retnings Virksomhed herhjemme ere jo ogsaa noksom bekendte, og selv Retningens Modstandere maa vist indrømme, at den aabner rige Muligheder for en Videreudvikling af vor hjemlige Architektur. Det ligger i Tidsaanden, at Individerne føle stærk Trang til Selvhævdelse. Og ligesom man i det borgerlige Liv helst vil være sin egen Mand, er det naturligt, at man ogsaa i Kunsten søger at slippe ud af de snærende Baand, som »Stilen« holder os i, ja nogle bortkaste af deres Arbejde alt, hvad der smager af Tradition, som værende af det Onde og søger at skabe ganske fra første Haand, ikke alene paa den Maade, at vedkommende Kunstner danner sig en Form for sin hele Produktion, men endogsaa skyer at gentage sig selv.

Der skal stor kunstnerisk Kraft til at magte Eklekticismen og rentud Kæmpekræfter til det sidste, og jeg beundrer de Mænd, som kunne, uden Traditionens Hjælp, helt paa egen Haand skabe Bygningsværker, der have kunstnerisk Værd. At have saadanne er en stor Gevinst for et Folk, og vi maa haabe, at der stedse maa findes saadanne mellem os. Men de ville altid være Undtagelser; og de mange, hvis Talent ikke rækker saa højt, maa passe nøje paa, at denne Bevægelse ikke griber dem, thi det gaar dem da let som Dvergene i Erik Bøghs Digt, der beundrede den — lidt rundryggede — Kæmpe, der var kommen til deres Land. De vilde gerne ligne ham, men da de ikke kunde lægge til deres Vækst, efterlignede de ham ved at gaa rundryggede, ikke betænkende, at Ligheden gjorde dem mindre. Vi se jo ogsaa Eksempler nok paa, hvilke Forskrækkeligheder der fremkomme, fordi talentløse Folk ogsaa ville være originale. De vinde let Publikums Gunst, det Publikum, der ihærdigt raaber paa at faa en »ny Stil« og som, naar det ser en Bygning krampagtigt overdænget med Detailler af de vidunderligste Former, henrykt hilser dens Skaber som den nye Messias i Bygningskunsten, medens Værket i Virkeligheden slet ikke har noget med denne at gøre.

Ved Siden af Eklekticismen tror jeg dog, at den paa Traditionen støttede Bygningskunst stedse vil hævde sig, hvilket er en Trøst for os, som ikke tør vove os ud paa Dybet uden Svømmesele. Thi Architekturen er en stivbenet Kunst, som har vanskeligt ved at bevæge sig i Spring, og forsøger den det, *kan* det gaa godt; men den kommer ogsaa let for Skade at brække Halsen. De gamle Grækere havde sikkert mindst lige saa klare Hjerner som vi; men de for i Mag, og Parthenons Bygmester *var* en stor Kunstner, uagtet der i denne Bygning saa at sige ikke er en eneste ny Invention. Men denne Architekturens ypperste Perle var sikkert aldrig bleven til, hvis den græske Bygningskunst ikke støt havde holdt sin Kurs, saa at Architekten havde en fast Tradition at holde sig til. Kærnen i al Bygningskunst maa være: i skønne Former at skabe en til Værkets Formaal svarende Stemning, og dette lader sig naa saavel ad Traditionens som ad den frie Kompositions Vej; den kunstneriske Følelse forlanger kun, at der staar en Personlighed bagved, at denne har haft noget paa Hjertet og har villet noget.

Har han været kold overfor Opgaven, faar han ikke Beskueren varm, hvilke Udtryksformer han end anvender.

Sammenligne vi det gamle Raadhus og andre af de store Bygninger fra Aarhundredets Begyndelse med den mest fremskredne Kunst fra dets Slutning, have vi en Maalestok for den Udvikling — Indvikling kunde man fristes til at sige —, som Architekturen har været underkastet i dette Tidsrum. Fra det tørre, enkelte og klare ere vi komne til det mangfoldigt bevægede, og medens Kunstnerne fra hin Periode arbejdede med givne Enkeltformer og kun gennem Udformningen af Bygningens Masse gør deres Personlighed gældende, gennemsyres til Slutning alt i Bygningen af Bygmesterens Individualitet, hvorved den Kraft, der skal lægges i Arbejdet, bliver mangfoldig forøget, ikke at tale om de Bryderier, de moderne Indretninger forskaffer ham. I intet tidligere Aarhundrede er der sket en saadan Revolution i, hvad man kunde kalde Bygningernes Indmad, og de tekniske Opfindelser myldre frem i en saadan Fylde, at man næsten drukner deri. Naar dertil betænkes, at Architekten altid i sit Værk er bundet af Hensyn til Grundens Størrelse, Bygningens Formaal, den disponible Kapital og ofte en uforstaaende Bygherre, vil man næppe kunne kalde ham en fri Kunstner. Og lykkes det ham trods alt dette alligevel at skabe noget, der har Kunstværdi, er det al Ære værd.

Og der er i Aarhundredets Løb skabt en hel Del god Kunst her hjemme. Vi kunne være stolte af en Bygning som Thorvaldsens Museum, der vistnok ubestridt vil staa som dette Tidsrums genialeste Værk. I Periodens Begyndelse sidder Antiken i Højsædet, og hverken Renaissance eller Middelalder interessere Architekterne; men henimod Midten sker en Strømkæntring, og disse Stilarter blive Genstand for alvorligt Studium. Man faar efterhaanden Øjnene opladte for, at vi ogsaa her hjemme have noget, som er værd at studere og som passer for vort Klima og for os. Vi kunne ikke undvære Impulser udefra, men vi kunne og bør, hvor det er gørligt, hellere søge vore Motiver her hjemme end i Udlandet. Folket vil forstaa os bedre, naar vi tale et Sprog, som det kender, end naar vi tale Engelsk eller Italiensk

Og vil vi nogensinde tænke paa at faa en Bygningskunst, som i nogen Maade kan kaldes vor egen, sker det ikke ved, at vi faa hundrede forskellige Prøvekort paa gammel og ny Kunst fra Udlandet. Selv om der et eller andet Sted ude i Verden virkelig opstaar en Retning i Kunsten, som vi maa beundre, er det jo aldeles ikke givet, at den passer for os, eller at det er en Fordel at indføre den. Det skulde da være, at den har saadanne Tilknytningspunkter til vor hjemlige Architektur, at den let lader sig overføre. Vi kunne ved at gaa i Udlandets Kølvand let tabe noget meget væsentligt, nemlig os selv, og opnaa i det højeste at blive gode Efterlignere. Lykkes det os derimod paa hjemlige Motiver at udvikle en mere selvstændig Bygningskunst, ville vi opnaa, baade at vi selv føle os hjemme deri, og at Udlandet faar Respekt for os. Hvor meget udvandet fremmed Architektur er der dog ikke produceret hos os i disse hundrede Aar! For at nævne et Eksempel, den i sin Tid florerende Herregaardsstil med krenelerede Taarne og Tinder og alt til en Røverborg henhørende, vistnok en fra Tyskland importeret Frugt af et meget løseligt Bekendtskab med de Rhinske Borgruiner og i hvert Fald for os nu ganske uden Interesse, fordi de paagældende

Architekter have overset, at man for at opnaa samme Stemning i et Nutidsværk som den, vi beundre i det gamle, ikke overfladisk efter Hukommelsen kan lege med de architektoniske Former. Den tilsigtede Stemning kan kun faas ved indgaaende Studium af den gamle Stil, ved — saa vidt muligt — at virke i dens Aand, baade i Henseende til Form og Stofbehandling.

Det kan vist ogsaa siges med Sandhed, at det 19. Aarhundredes borgerlige Bygningskunst staar betydeligt tilbage for den, der herskede i Slutningen af det 18de. Thi medens man i kjøbenhavnske Borgerhuse fra Tiden om forrige Aarhundredskifte næsten altid finder et behageligt Maadehold i Anvendelsen af de architektoniske Former og selv i de tarveligste Huse føler, at der er stræbt efter gode Forhold, ser vi i det moderne Kjøbenhavn en bugnende Rigdom paa Former, hentede fra alle Verdens Hjørner, mest dog fra daarlige tyske og franske Værker, ganske kritikløst smurte ud over Façaderne. Selv Huse med 2 Værelsers Lejligheder kan man finde saa behængte med »Architektur«, at der vilde være nok til et Par Palæer. Det er den samme Bevægelse, der her gør sig gældende, som den, der lader Vaskerkonen ønske at blive tituleret »Frue«. Man vil være mere, end man er, men opnaar kun at blive endnu tarveligere. Man maa jo ligefrem lede efter et skikkeligt Hus i de moderne Kvarterer, medens mere end de ni Tiendedele af Nybygningerne falde ind under Post 1 og 2 i foranførte Liste. Hvor skulde det være anderledes, saa længe det byggende Publikum er naivt nok til at tro, at Architektur er noget, som der ingen Kunst er ved, saa at enhver, der kalder sig Architekt, ogsaa har Chancer for at blive benyttet, fordi man anvender mere Kritik paa Valget af sin Skomager end paa sin Bygmester. Og jo mangfoldigere Udtryksformer, de virkeligt studerende Architekter indføre i vor Bygningskunst, jo større vil Forvirringen blive mellem de uselvstændige Udøvere deraf, idet de lave Bænkevælling af alt det, som kommer frem, og helst af det, som de mest fremskredne producere, og som det er allervanskeligst at efterligne, fordi det har et saa individuelt Præg. Mod denne Plukfiske-Architektur vil der vanskeligt kunne findes Raad. Men noget kunde der dog maaske gøres gennem en forandret Plan for Undervisningen i tekniske Skoler; thi de Folk, som have givet det moderne Kjøbenhavn sit Præg, ere for Størstedelen udgaaede fra dem, hvilket tyder paa, at der maa være something rotten. Enten lære de for lidt eller for meget. Visse Forandringer i Ordningen af Kunstakademiets Skoler ville sikkert ogsaa blive nødvendige, om de unge Architekter skulle faa det fulde Udbytte af Undervisningen.

Men til syvende og sidst er det dog Publikum, der maa tage Ansvaret for det daarlige, som fremkommer, og som maa opdrages til at skælne mellem godt og ondt.

Et Folk faar jo den Architektur, som det fortjener.

At udrede Gangen i dansk Architektur i det sidste halve Aarhundrede vil være spildt Ulejlighed. Vi kende den alle, og Tiden er næppe endnu inde til at værdsætte den efter Fortjeneste. Dertil er den os for nær. Sammenfatter man hele Aarhundredets Frembringelser under ét, vil Eftertidens Dom derover næppe blive smigrende; men udskiller man det, som Architekter kun af Navn har produceret, vil der dog saavel paa det monumentale som paa det private Byggeries Omraade blive adskilligt tilbage, som vil have blivende Værd. Og der staar en

Stab af dygtige, unge Kræfter til at fortsætte i de gamle, anerkendte Mestres Spor, saa der er godt Haab om, at det nye Aarhundrede ikke paa Architekturens Omraade vil komme til at staa til Skamme for sin Forgænger.

MARTIN BORCH.

TEGNE- OG KUNSTINDUSTRISKOLEN FOR KVINDER.

I Aaret 1875 stiftede »Dansk Kvindesamfund« Tegneskolen for Kvinder, som den dengang kaldtes, med det Formaal for Øje at give Kvinder Undervisning i Tegning og andre Kundskaber, som kunne være dem til Nytte, naar de ville søge Erhverv i Industriens Tjeneste — et Program, Skolen har fastholdt i de 25 Aar, den nu har eksisteret. Det er en ikke ringe Virksomhed, der er udfoldet i dette Tidsrum; indtil 1. Juli 1900 har Skolen været besøgt af ialt 771 Elever. Af disse ere 223 gaaede ud i Livet for at benytte det Lærte paa forskellig Vis, saasom ved at male paa Porcellæns- og Terrakottafabrikker, at tegne Mønstre til Broderi og Vævning, at gravere, ciselere, xylografere o. s. v. Nogle have søgt yderligere specielt kunstnerisk Uddannelse (af disse have 23 udstillet), andre have uddannet sig som Lærerinder; atter andre have erhvervet sig Stillinger som Modellerere og Billedskærere, som Møbel- og Bygningstegnere. Af disse sidste er En Snedkermester. Skolens Bestyrelse bestaar af Architekt, Professor V. KLEIN som Formand, Fru CHARLOTTE KLEIN som Forstanderinde, Professorerne V. BISSEN og F. VERMEHREN, Malerinden Frk. BERTHA WEGMANN og Højesteretssagfører FR. ZAHLE.

Foruden i den aarlige Udstilling af Elevarbejder har Skolen deltaget i 3 offentlige Udstillinger: Kunst- og Industriudstillingen 1888, Kvindernes Udstilling og Pariserudstillingen 1889 og fra denne sidste hjembragt 2 Guldmedailler og 1 Sølvmedaille. I Anledning af Jubilæet foranstaltes der nu i Dagene 4—11 Januar inkl. i Skolens Lokaler, Vestre Boulevard 10, en retrospektiv Udstilling dels af Skolearbejder af ældre Aargange, dels af Arbejder udførte af tidligere Elever efter deres Udtrædelse af Skolen.

Det maa anbefales Alle, der interessere sig for Tegning og for Kunstindustri, at gøre sig bekendt med Udstillingen, der indeholder mange særdeles smukke Genstande. Ikke mindst vil Udstillingen være til Glæde for dem, der have Interesse for Kvindesagen og for Kvindernes Adgang til selvstændigt Erhverv; Skolens Virksomhed og de praktiske Resultater heraf fremtræde netop som et særligt smukt Led i hele denne Udvikling.

EN LICITATIONSMEDDELELSE.*)

I Anledning af en i Bladet »*Arkitekten*« bragt Meddelelse om Resultatet af Licitationen angaaende Leverancen af Linoleum til Kjøbenhavns nye Alderdomshjem have vi fra Firmaet C. OLESEN modtaget en Redegørelse, i hvilken Firmaet — næst at opfordre d'Hrr. Architekter til ved slige Leverancer, forsaavidt Tilbud

*) Optagelsen er bleven forsinket paa Grund af Pladsmangel. RED.

ønskes i samlet Sum, i Licitationsindbydelsen at opgive hele Kvadratindholdet, og ellers kun holde sig til Enhedspriserne — protesterer mod den Maade, paa hvilken de indkomne Tilbud ere blevne offentliggjorte i nævnte Blad. Da Firmaet C. OLESEN har anmodet om at faa en Berigtigelse optaget i »*Arkitekten*«, er dette ikke blevet imødekommet, og efter Anmodning mene vi da paa Basis af de i Firmaets Redegørelse givne og af os yderligere indhentede Oplysninger at burde bringe følgende Meddelelse om Sagen:

Ved Licitationen indkom Tilbud paa forskellige Kvaliteter Linoleum fra Firmaerne: C. OLESEN, E. MEYN, RIIS BONNE og MAGASIN DU NORD. Af disse Tilbud var et fra RIIS BONNE indsendt paa 18,900 Kroner det billigste, men C. OLESEN henleder Opmærksomheden paa, at dette Bud ikke staar i Forhold til den opgivne Enhedspris Kr. 1,16, naar man gaar ud fra, at Fladeindholdet, der er opmaalt af dertil kvalificerede Architekter, er ca. 19,000 ☐ Alen, og der foruden glat Linoleum er inkluderet Paalægning af indlagt Linoleum, som er tilbudt til 2 Kroner pr. ☐ Alen.

Straks efter Tilbudenes Aabning opdagede C. OLESEN, at den Architekt, der havde foretaget Beregningen af Gulvfladernes Areal for ham, havde regnet 1500 ☐ Alen formeget, og tilskrev da Stadsarchitekten desangaaende.

I det efter Licitationen udkommende Numer af Bladet »*Arkitekten*« fremkom da følgende vilkaarlige Meddelelse om dennes Udfald: »Ved Licitationen af Linoleum til Alderdomshjemmet i Kjøbenhavn indkom følgende Tilbud: C. RIIS BONNE Kr. 24,350, MAGASIN DU NORD Kr. 26,000, E. MEYER Kr. 26,250, C. OLESEN Kr. 28,211. Tilbudet fra C. RIIS BONNE er af Architekten indstillet til Antagelse.«

Efter at C. Olesen derpaa havde tilskrevet vedkommende Blads Redaktion angaaende den ved Udregningen af Firmaets Tilbud indtrufne Fejl samt beklaget sig over den vildledende Fremstilling af Licitationens Resultat, indeholdt »*Arkitekten*«s næste Numer en kort og affejende Notits herom, som endte med: »Leverancen er, efter hvad vi erfare, definitivt overdraget C. Riis Bonne«, hvilket altsaa bibringer Udenforstaaende den Tro, at det er Riis Bonnes Tilbud paa 24,350 Kr., som er antaget, medens det i Virkeligheden er det paa 18,900 Kroner.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Som tidligere meddelt indbyder Odense Byraad danske Architekter til en Konkurrence om en Bebyggelsesplan for nogle Arealer ved Forlængelsen af Jagtvej og Lahnsgade i Odense. Paa Grund af Arealernes frie Beliggenhed tænkes de vel bebyggede tættere end med fritliggende Villaer, men dog saaledes, at kaserneagtig Bebyggelse undgaas, og at der opnaas et nogenlunde ensartet og smukt Ydre. Det er Byraadets Mening at udstykke de omhandlede Byggegrunde til privat Bebyggelse, saaledes at der ved Salg af Grunde paalægges dem en Servitut om, at de skulle bebygges overensstemmende med de angivne Regler og de præmierede Tegninger. Konkurrencen er offentlig. Projekterne skulle være indleverede paa Odense Raadhus inden 1. April. For den bedste

Løsning af Opgaven betales en Præmie af 1500 Kr. og for den næstbedste 1000 Kr., hvilken sidste Præmie dog kan deles mellem 2 Konkurrenter, hvis Udvalget finder Anledning dertil.

Planer og Betingelser vedrørende Konkurrencen kunne afhentes hos Akademisk Architektforenings Sekretær, Architekt EMIL JØRGENSEN, paa Raadhusets Tegnestue, Vesterbrogade 1 A, eller i Læssøesgade 4 [3].

Kunstakademiet. Ifølge Tillæg til Reglement for Undervisningen skal der fra 1. Oktober 1903 at regne for at faa udfærdiget Akademiets Afgangsbevis for Architekter foruden de alt bestaaende Prøver fremlægges: enten Bevis for at have bestaaet 4de Klasses Hovedeksamen eller Bevis for at have bestaaet almindelig Forberedelseseksamen eller tilfredsstillende Bevis for at have forskaffet sig de fornødne Kundskaber i to af de fremmede Hovedsprog, Historie og dansk Litteratur. Angaaende sidstnævnte Alternativ findes der yderligere detaillerede Bestemmelser, hvorom henvises til selve Reglementet. Skoleraadet kan med Ministeriets Approbation i særlige Tilfælde bevilge Lempelser og Undtagelser i ovennævnte Fordringer.

FORENINGSMEDDELELSER.

Ved Fortsættelsen af Generalforsamlingen i »Akademisk Architektforening« den 19. December valgtes til Bestyrelse: AXEL BERG, VILH. FISCHER, EMIL JØRGENSEN, FRITZ KOCH, VALD. KOCH, A. S. ROSEN og ALFR. THOMSEN samt som udenbys Medlemmer CHR. GLAHN, Nykøbing paa Falster, og KÜHNELL, Aarhus.

Ved Bestyrelsesmøde den 22. December valgtes følgende Embedsmænd: Formand: Professor V. KOCH, Læssøesgade 6; Viceformand: A. BERG, Bredgade 34; Sekretær: EMIL JØRGENSEN, Læssøesgade 4; Kasserer: VILH. FISCHER, Carit Etlarsvej. Til at tiltræde Redaktionen af »Meddelelser fra Akademisk Architektforening« valgtes ALFR. THOMSEN, Helgolandsgade 5.

BOPÆLSFORANDRING.

Ærede Abonnenter og Medlemmer bedes meddele Flytninger snarest mulig under Adresse: Akademisk Architektforening, Helgolandsgade 5 [1], da man i modsat Fald ikke kan paatage sig Ansvaret for, at Bladet bliver rigtigt distribueret.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39 [4]. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er 1 **Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKT FORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 15. JANUAR 1901
3. AARGANG № 8

SPRINGVANDET I RAADHUSGAARDEN.

En kunstelskende Privatmand, der tillige er Medlem af Borgernes Raad, har skænket vort Raadhus et dekorativt Springvand. I Midten af den store, firkantede, aabne Gaard er det anbragt. Bassinet og Kummen er udført i Granit i simple og djærve Former; midt i Kummen er i siddende Stilling anbragt en Broncebjørn, der med vidt opspilet Gab, hvoraf Tungen hænger langt ud, er ivrigt optaget af at fange den Regn af Straaler, der fra Kummens Yderkant sendes op over den. Springvandets kunstneriske Udførelse skyldes JOAKIM SKOVGAARD og THORVALD BINDESBØLL i Forening. Bjørnen er støbt i Bronce af Hof-Metalstøber RASMUSSEN og Granitarbejdet er udført paa WIENBERGS STENHUGGERIER.

SPRINGVAND
I RAADHUSGAARDEN.

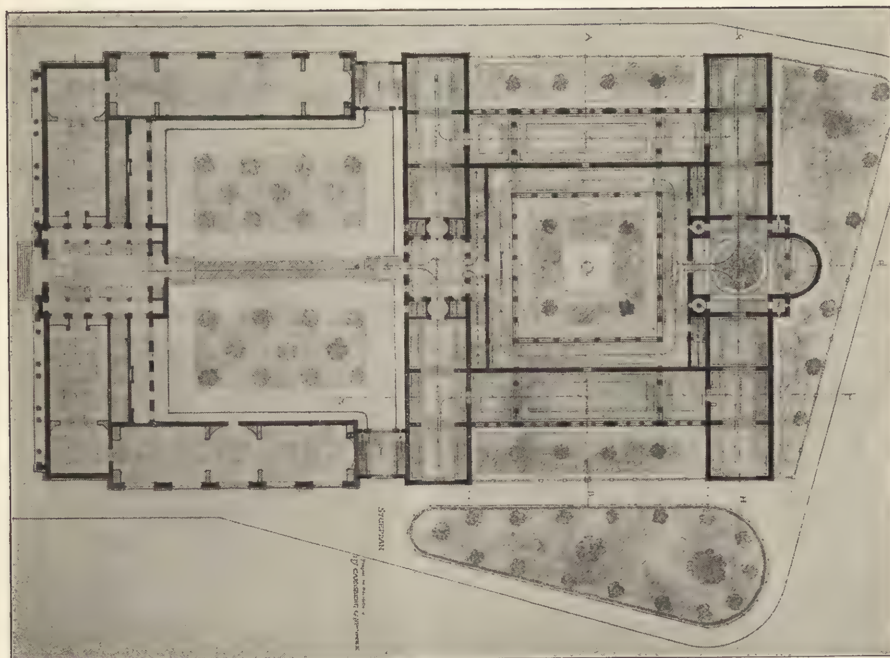
JOAKIM SKOVGAARD
OG TH. BINDESBØLL.

NY CARLSBERG GLYPTOTHEK.

Medens »Meddelelserne« i forrige Nummer bragte Gengivelser af Kampmanns Konkurrencetegning til Glyptotheket, bringe vi her M. Borchs og Clemmensens Projekter. Vi skylde disse at gøre opmærksom paa, at det i Programmet for Konkurrencen var forlangt, at Sydsiden

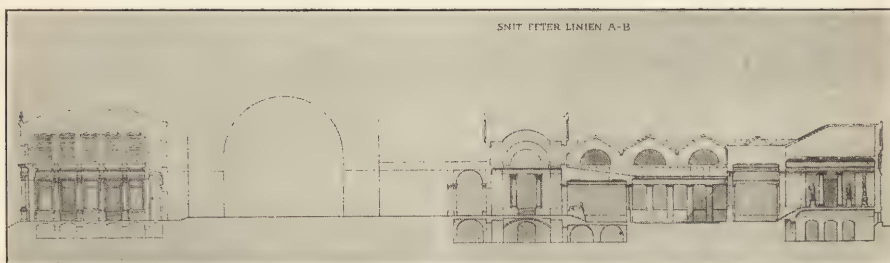
KONKURRENCEPROJEKT TIL GLYPTOTHEKET. ARCHITEKT MARTIN BORCH.

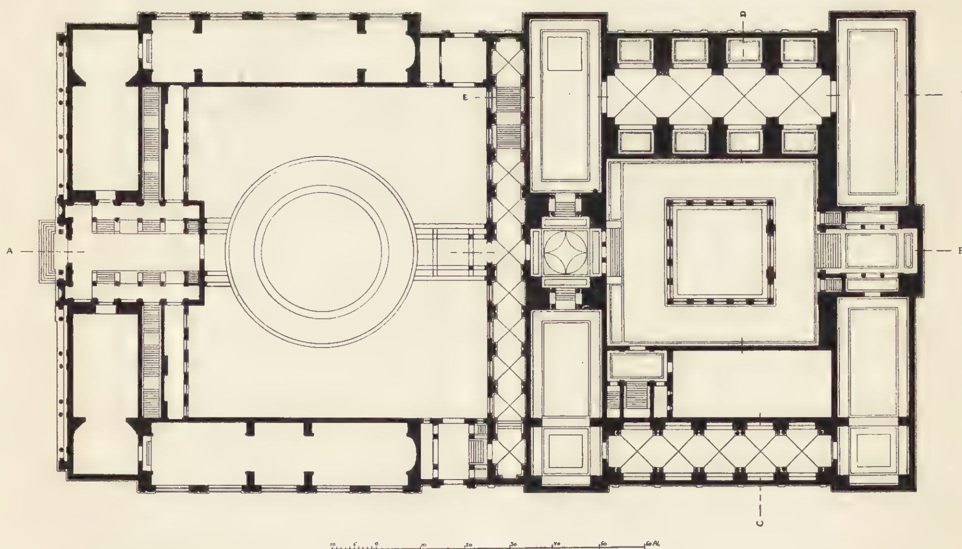
af den nye Bygning skulde holdes i Linie med det gamle Glyptotheks Sydfaçade, hvorved Opgaven vanskeliggjordes i høj Grad.

De store Murflader i Kampmanns Projekt vare tænkt udførte i Marmorpuds af dyb rød Farve, medens Sokkelen skulde være af Granit; ved det endelige Projekt vil formentlig blive benyttet røde Mursten med Sokkel og Gesimser af hugne Sten.

M. Borchs Façader vare tænkt udførte af Sandsten, ligesom ogsaa det Ydre af Clemmensens Bygning var holdt i lys Tone. Alle Projekterne ere i antik Karakter, Kampmanns renest græsk, Clemmensens med etruriske Elementer og Borchs i Empirekarakter.

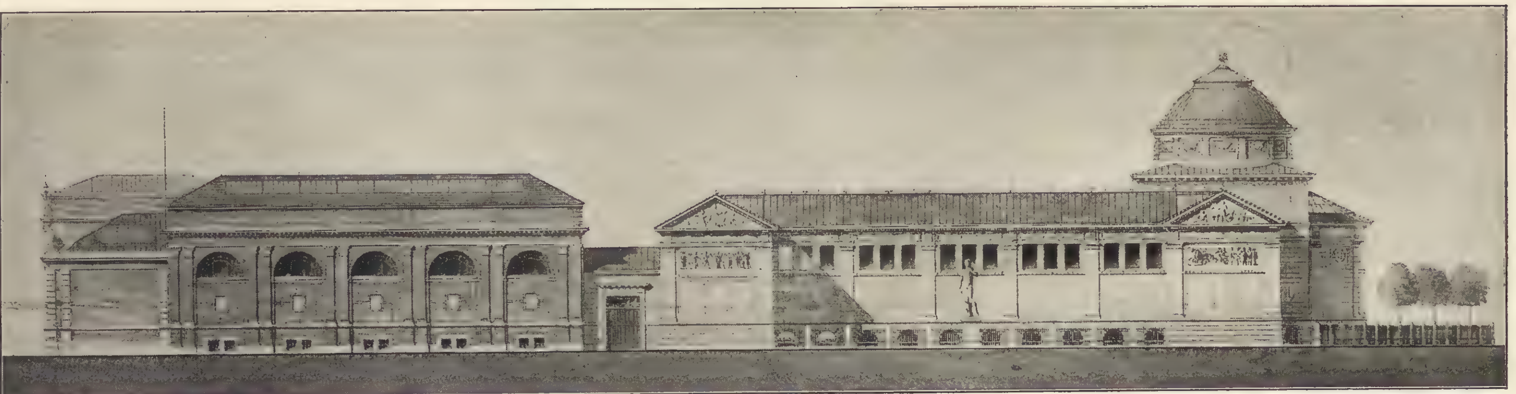
I Sidstnævntes Projekt ere Bygningerne grupperede om en monumental Gaardsplads, medens de to andre Arbejder have en stor Midtsal, saaledes at Anlæget faar to Gaarde, der ikke ere architektonisk udformede.

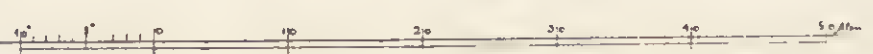

KONKURRENCEPROJEKT TIL GLYPTOTHEKET.

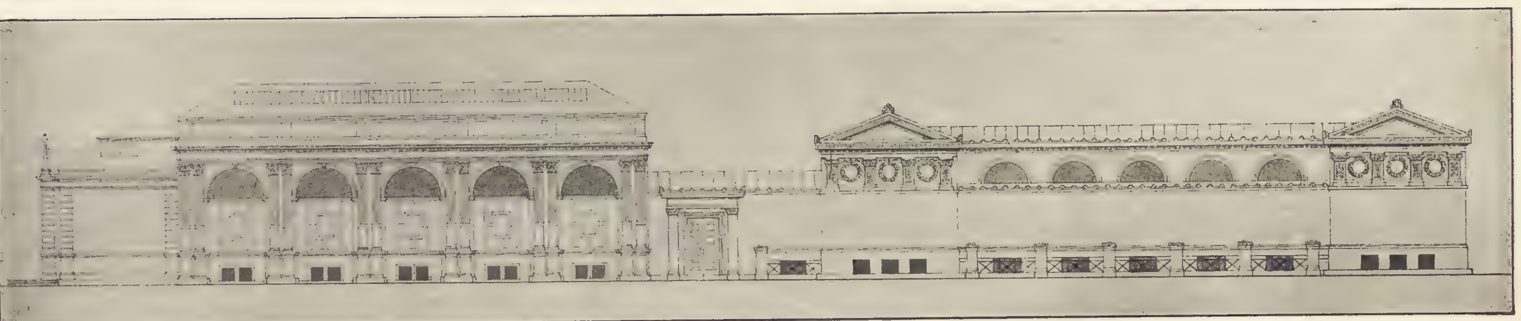
ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

KONKURRENCEPROJEKT
TIL GLYPTOTHEKET.

ARCHITEKT
MARTIN BORCH.

KONKURRENCEPROJEKT
TIL GLYPTOTHEKET.

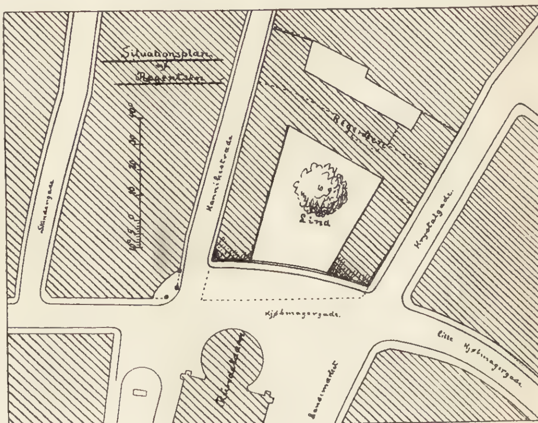
ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

PASSAGEN VED RUNDETAARN.

Da Spørgsmaalet om denne Passage paa en Maade er blevet brændende igen, formodentlig paa Grund af det Ulykkestilfælde, der fornylig indtraf der, vil jeg her fremkomme med en Tanke, som jeg for øvrigt alt i 1898 har omtalt til Enkelte, men først nu finder Anledning til at gøre bekendt i en videre Kreds.

Rundetaarn staar der nu engang, og det bliver forhaabentlig ogsaa nok staaende, saa man maa derfor se at skaffe Plads uden om dette.

Det er Regensen, der er i Vejen; og da denne, saavidt jeg ved, langt fra er nutidssvarende, tænker jeg mig den ombygget paa en saadan Maade, at der bliver bedre Plads i denne farefulde Passage.

At flytte Regensen helt bort, som andetsteds foreslaaet, forekommer mig ikke heldigt, da der saavel til Regensen som til Linden i Gaarden knytter sig saa mange historiske Minder, at den helst maa bevares paa denne Plads.

Min Tanke gaar derfor ud paa: Præsteboligen i Kannikestræde lægges ind under Regensen, og Bygningerne her nedbrydes, Regensens Forhus mod Købmagergade nedbrydes, og Sidefløjene mod Kannikestræde og Krystalgade ombygges med Gavle mod Købmagergade, beliggende omtrent som paa Situationskortet vist.

Disse to Gavle forbindes med en høj Mur med en Port eller Laage i.

Den historiske Lind i Gaarden bevares som nu og vil derefter blive synlig over Muren ud mod Købmagergade. Sidefløjene forlænges saavel i Kannikestræde som i Krystalgade hen over den erhvervede Grund, og i Baggrunden af Gaarden opføres en Mellembygning, hvori der vist omtrent kan blive Plads til de Lokaler, der tidligere vare i Forhuset.

Ved at ombygge Regensen paa denne Maade vil der, foruden at der kan blive en tilstrækkelig bred Plads over til Taarnet, desuden under kyndige Hænder kunne blive et smukt Parti ud mod Gaden, 2 Gavle med en høj Mur imellem og over denne Indsigt i den aabne Gaard, hvor den store Lind vil præsentere sig smukt.

For yderligere at forbedre Passagen vilde det selvfølgeligt være øn-

skeligt, om der kunde tages et Stykke af den nyligt restaurerede Ejendom paa Hjørnet af Kannikestræde og Købmagergade; men da dette vel næppe lader sig gøre, kunde det dog maaske opnaas at gøre Hjørnebutikken til en Slags Passage ved at anbringe 2 stærke, runde Søjler paa Hjørnet, saaledes at Trafikken kan gaa bag om disse.

Hvorvidt det her Fremsatte af pekuniære eller andre Hensyn kan realiseres, har jeg ikke dannet mig nogen Mening om, idet jeg kun her har villet fremsætte en Tanke, som maaske fortjener at overvejes.

Kjøbenhavn, den 10. Januar 1901.

F. Bøttger.

LURBLÆSERNE.

I Anledning af Deres Henvendelse til mig om en Udtalelse vedrørende de to Lurblæsere, hvoraf den ene i nogen Tid var opstillet til Prøve paa Vesterbrogade, tillader jeg mig at sende Dem, hvad jeg i al Korthed kan meddele.

Kun ugerne indlader jeg mig paa at udtale mig om denne Sag, da hverken Opstillingen paa Søjler, Valget af Pladsen eller selve Figurerne tiltaler mig. Jeg har hørt mange Bemærkninger og Udtalelser om disse Figurer og denne Opstilling, men besynderligt nok, kun meget faa bifaldende Ytringer; det vidner tydeligt nok om, at det Hele ikke rigtigt falder i Folks Smag.

Med Hensyn til Pladsen, der er valgt, maa jeg slutte mig til, hvad de fleste er enige om, at den ikke er heldig, og med Etatsraad Frølich kan jeg ogsaa have Grund til at spørge: hvorfor er dette Sted netop valgt, der dog ikke med Rette kan siges at være Byens Indgang, hvis man i det hele taget mener at skulle have Lurblæsere paa et saadant Sted.

Deres Hovedspørgsmaal til mig: om Lurblæseren holder rigtig paa Instrumentet, maa jeg besvare med, at nogen ganske sikker Mening om, hvordan Luren blev holdt under Blæsningen haves ikke. Ved dens underlige, svejede Form af Røret, ledes man til at antage, at dette blev lagt bag om Ryggen, ind under den ene Arm, saa at Lydaabningen vendte udad, foran Blæseren. Der er meget, der taler derfor, og saaledes er det ogsaa tidligere bleven antaget her og andre Steder (jvf. Mecklenb. Jahrb. 20, 293). Men efter at den kyndige Musikhistoriker Dr. A. Hammerich skrev sin interessante Afhandling om Lurerne i Aarb. f. n. Oldk. 1893, er man bleven rokket stærkt i den tidligere Opfattelse af Lurens Stilling under Blæsningen, idet han fremfører vægtige Grunde for, at Instrumentets Lydaabning maa stilles saaledes, at den vender opad, højt i Vejret. Alligevel vil man ikke rigtig kunne forstaa, hvorfor Røret fra Mundstykket til Lydaabningen skal have de mange Krumninger, naar det knn gjaldt om at bringe Lyden vidt og langt ud, hvilket lige saa godt kunde opnaas ved den lige Form af Røret, som de ægyptiske og andre gamle Blæseinstrumenter har, og Dr. Hammerich siger selv, at i akustisk Henseende vilde Formen ingen Betydning have. Ikke des mindre støttes Dr. H.s Mening om den højtløftede Stilling af Luren ved Billederne i Relieffet paa Gundestrups Sølvkarret, der rigtignok er mange Hun-

drede Aar yngre end Lurerne, samt paa et andet Billede af Blæsere paa et indisk Relief, afbildet i Japetus Steenstrups Afhandling om samme Kar (Vidensk. S. Skrift. 6. Række, Tab. V.); begge Steder ere Lydaabningerne holdte højt i Vejret, men Rørene ere lange og lige.

Men dersom det endelig gælder om at være saa nøjeregnende med Hensyn til, hvordan Luren bør holdes eller bæres, saa forekommer det mig ogsaa, at samme Nøjagtighed kunde forlanges med Hensyn til Figurens Stilling og særlig dens Klædedragt. Den første maa vel helst overlades Billedhuggerens Skønhedssans og Plastikens Regler, men Klædedragten —, hvordan bør Manden være klædt? herom har Fortidsforskeren ingen sikker Mening og kan endnu ikke anvise noget bestemt. Til Kvindens Klædedragt fra den senere Broncealder har man nogen Kendskab, støttet paa et enkelt Fund; men af Mandens Dragt er langt fra fundet saa meget, at man kan danne sig en sikker Mening om hans Dragt, dertil er det meget uvist, om den Dragt, den Afdøde iklædtes, var lig den, der brugtes i levende Live. Endnu mere uvis er man om, hvordan Krigerne eller Tempeltjenerne, der nærmest maa antages at have benyttet Lurerne, vare klædte. At iføre Manden en Fantasidragt sammensat af Klædningsstykker fra forskellige, langt senere Tiders Gravfund, finder jeg er helt forkastelig; ligesaa uheldigt forekommer det mig at opstille Figuren paa en Renaissancesøjle med oldirske Ornamentprydelser. Jeg vilde i det Hele ønske, at Tanken om en plastisk Fremstilling af Lurblæsere foreløbig maatte hvile, indtil man fik en bedre og sikrere Forstaaelse af, hvorledes en Lurblæser tilnærmelsesvis burde se ud, og vente med et saadant Monuments Opstilling, til man engang faar et særligt Museum for vore danske Oldsager, *hvor saadanne Figurer ene har sin rette Plads.*

Kjøbenhavn d. 13. Januar 1901. MAGNUS PETERSEN.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Livs-Forsikrings-Aktieselskabet »*Frem*« agter at give sine Policer en kunstnerisk Udstyrelse og indbyder til Deltagelse i Konkurrence herom. Bedømmelsen af de indsendte Udkast vil ske ved en Komité paa 3 Medlemmer, hvoraf en Kunstner. Der udsættes en første Præmie paa 500 Kr. og en anden Præmie paa 200 Kr. Tegningerne skal være indleverede den 15. Februar d. A. Nærmere Oplysninger giver »*Frems*« Hovedkontor i Aalborg.

— Udfaldet af Konkurrencen om et *Garnisonssygehus i Næstved* blev, at 1ste Præmie, 1000 Kr., tilkendtes Architekt Philip Schmidth og 2den, 600 Kr., Architekt Rosen. Konkurrencen omfattede følgende Bygninger: en Sygehusbygning, en Epidemibygning og en 3die Bygning, hvori Ligstue, Obduktionsstue og Desinfektionsovn. Desuden skulde der være Gaardsplads eller Have til Ophold for Rekonvalescenter og med Plads til Opstilling af et Døckersk Filttelt. Bygningskomplekset skal ligge paa et meget stærkt skraanende Areal ved Farimagsvej i Næstved.

I Bedømmelsen deltog paa Akademisk Architektforenings Vegne Architekt Vilh. Friedrichsen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Lørdag den 22. Decb. 1900 og Lørdag den 5. Januar 1901 er der afholdt Bestyrelsesmøde. Ved begge Møder vare samtlige indenbyes Bestyrelsesmedlemmer til Stede og ved sidste Møde tillige Architekt GLAHN fra Nykøbing, Falster.

❦

Lørdag den 12. ds. afholdt »Akademisk Architektforening« Møde i Industriforeningen.

Dagsordenen var:

1) Diskussion om en Sammenkomst med Medlemmer af Komitéen for Udstillingen i Paris.
2) Diskussion om en Skrivelse til Udstillingskomitéen for Charlottenborgudstillingen.
3) Skrivelse fra Kunstakademiet. Meddelelse fra Eugen Jørgensen.
4) Forslag til Valg af en Architekt til Borgerrepræsentationen.
5) Skrivelse fra Stenhuggernes Fagforening.
6) Meddelelser om Bladet.

I Mødet deltog 42 Medlemmer. Formanden takkede under Forsamlingens Tilslutning den afgaaede Bestyrelse, særlig Formanden, samt Architekt BØTTGER for hans 15-aarige Virksomhed som Foreningens Kasserer.

ad 1. Det vedtoges at foranstalte en Sammenkomst og hertil indbyde de i Skrivelse fra Architekt M. NYROP nævnte Medlemmer af Komité og Jury samt de danske Architekter udenfor Foreningen, som havde deltaget i Udstillingen. Det overlodes Bestyrelsen at fastsætte Tid og Sted m. v. for Sammenkomsten.

ad 2. En Skrivelse fra Architekt NICOLAI HANSEN om de for Architekter uheldige Udstillingsforhold paa Charlottenborg oplæstes. Efter nogen Diskussion bemyndigede Forsamlingen Bestyrelsen til at indlede en Forhandling med Udstillingskomitéen og dernæst indsende en Skrivelse til samme.

ad 3. »Tillæg til Reglement for Undervisningen i Kunstakademiets Skoler«, samt Skrivelse af $^{19}/_{11}$ 1900 fra Kunstakademiet til Teknisk Selskabs Skole oplæstes. Architekt EUGEN JØRGENSEN gav nogle Oplysninger.

ad 4. Bestyrelsen bemyndigedes til at foretage de fornødne Skridt for, om muligt, ved de kommende Valg til Borgerrepræsentationen at opstille en Architekt som Kandidat.

ad 5. Der oplæstes en Skrivelse fra Stenhuggersvendenes Fagforening vedrørende Udførelsen af Stenhuggerarbejde ved danske Haandværkere. Efter nogen Diskussion overlodes det til Bestyrelsen at affatte en Svarskrivelse.

ad 6. Efter nogen Diskussion om Bladet og dets Status, hvorved bl. a. Prof. V. KLEIN anbefalede at benytte Bladet mere til Avertering af Licitationer, bragte Formanden en Tak til Redaktionen for den smukke Maade, hvorpaa Bladet har udviklet sig.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5¹, København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. FEBRUAR 1901
3. AARGANG № 9

VEJLE NYE AMTSGAARD.

I Aaret 1899 afhændede Staten den gamle Amtmandsbolig i Vejle med tilhørende betydelige Grund til Vejle Kommune, der efter Overtagelsen lod udstikke nye Gader over Arealet. Ved Salget forbeholdt Staten sig imidlertid et ca. 10,800 □ Al. stort Grundstykke, begrænset af 3 af de nye Gader, for derpaa at kunne bygge en ny Amtmandsbolig, til hvis Opførelse der blev stillet det ved Salget indkomne Beløb, ca. 59.000 Kroner, til Raadighed. Denne Bolig er nu i den sidste Halvdel af Aar 1900 bleven færdig og taget i Brug.

Den nye Amtmandsbolig i Vejle ligger paa Byens højeste Punkt lige over for den nye Kommuneskole; man har herfra en henrivende Udsigt over Vejledalen mod Vest, den nordre Del af Byen samt Grejsdalen mod Nord og mod Syd til Møllebakken og Skoven paa Fjordens sydlige Side.

AMTMANDSBOLIG I VEJLE. — ARCHITEKT J. VILH. PETERSEN.

ARCHITEKT
J. VILH. PETERSEN.

Bygningsanlæget bestaar af en Hovedbygning og en Udhusbygning. Hovedbygningen er opført i 2 Etager med høj Kælder efter Motiver fra det 18de Aarhundredes Architektur, den nu saa moderne »Palæstil«, og gør et ret imponerende Indtryk. Murene ere pudsede og kalkfarvede, Taget dækket med sortglaserede Tagsten; Indfatningerne om Hovedindgangsdøren til Gaden samt Vinduerne i Stueetagen mod Øst og Nord bestaar af Sandsten; de øvrige dekorative Enkeltheder, saasom Guirlander, Vaabenskjold og Indskriftsfriser, ere af Savonnièresten; Sokkelen og den høje Trappe foran Hoveddøren er af Granit.

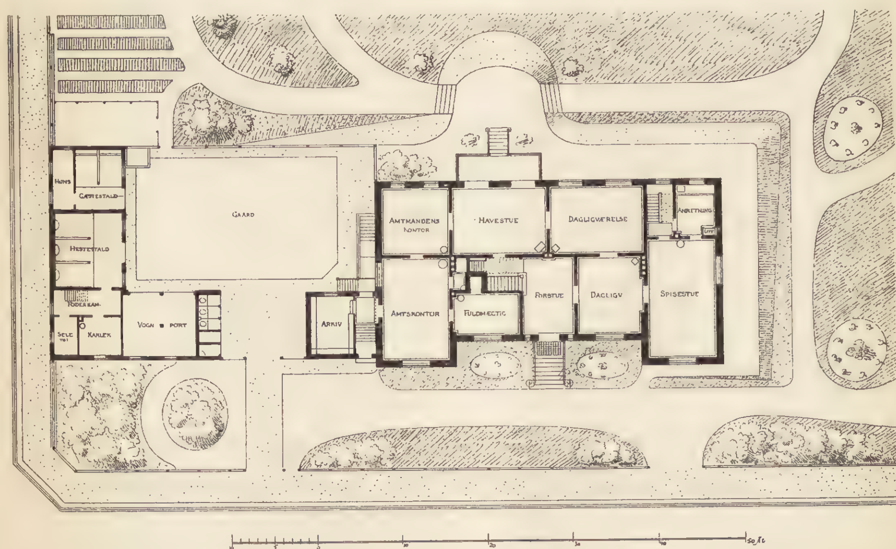
I den lille Udbygning ved Hovedbygningens søndre Ende findes Indgangen til Amtskontoret samt et mindre Lokale til Arkivsager.

Foruden en rummelig Vestibule med Opgang til 1ste Sal er der i Stueetagen indrettet Værelse for Amtmanden, Havestue, Dagligværelser, Spisestue og Anretteværelse m. m., alt hørende til Lejligheden, samt Amtskontor og Kontor for 1ste Fuldmægtig.

Paa 1ste Sal findes Soveværelser, Børneværelse, Badeværelse, Skolestue, Lærerindeværelse, Gæsteværelser m. m.; i Kælderen Økonomilejlighed, Køkken, Pige- og Tjenerværelse, Vadskerum, Strygestue, Brænderum m. m.

Den lave Bygning Syd for Hovedbygningen bestaar af 2 Vinkelfløje og er indrettet til Stald, Vognremise, Karlekammer, Hønsehus m. m.; mellem de to Bygninger er der en rigelig Gaardsplads.

Hovedbygningen ligger ikke lige ud til Vedelsgade, men omtrent 15

AMTMANDSBOLIG
I VEJLE.

ARCHITEKT
J. VILH. PETERSEN.

Alen tilbage fra Gadelinien, med en fri Plads foran, indhegnet mod Gaden ved et Stakit. Bygningerne med Gaardsplads indtage et Areal af ca. 1850 □ Alen. Resten af Arealet er udlagt til en Have, der mod Vest skraaner ned ad mod den nu tørlagte Midtbæk.

Tegningerne ere udførte af den kgl. Bygningsinspektør i Odense, Architekt J. VILH. PETERSEN. Ved Byggearbejdet have Følgende været beskæftigede: Murmester WEGNER, Tømrermestrene HENRIKSEN og JEPSEN, Kobbersmed POULSEN, Smed JØNSEN og Malermester CARL HANSEN. Med Undtagelse af Sandstens- og Savonnièrearbejderne er Alt udført af lokale Haandværkere.

K. F. U. M.

K. F. U. M. GAARDPARTI. ARCHITEKT J. CHR. KOFOED.

Kristelig *Forening for unge Mænd* i Kjøbenhavn, der er et Led i en international aandelig Vækkelse, som begyndtes i London af GEORGE WILLIAMS ca. 53 Aar tilbage i Tiden, og som stiftedes her i Kjøbenhavn for ca. 23 Aar siden, lejede først et lille Lokale paa Østergade, derefter en Lejlighed i Fiolstræde og senere 2 Lejligheder i Vendersgade; men eftersom Virksomheden voksede og kom til at omfatte flere Dele, og større Lokaler skulde skaffes til Møder, Foredrag, Undervisning, Soldaterhjem etc., føltes det mere og mere som en Hindring for Arbejdet, at den fornødne Plads ikke fandtes. Som Følge heraf begyndte man inden for Foreningen at indsamle til et Byggefond, og for ca. 7 Aar siden saa man sig om efter en ældre Bygning, som vilde kunne benyttes (eventuelt med lidt Ombygning), eller efter en Grund, hvorpaa en Foreningsbygning vilde kunne opføres. Med de smaa Midler, som havdes til Raadighed, syntes Opgaven vanskelig, og Tiden gik; men stadig voksede Kravet til større og flere Lokaler. I de senere Aar fremkom ikke saa faa Tilbud om Bygninger og Grunde, og der blev gentagende lavet Planer og Beregninger, idet Fordringerne vare saa mange og Midlerne saa smaa, at Planen var vanskelig at realisere.

I April 1897 købtes saa den gamle Gæstgivergaard »*Tre Kroner*« i Tornebuskegade, hvortil endvidere hørte en Ejendom med 9 Alen Façade mod Gothersgade. Da alle de gamle Ejendomme saavel mod Gothersgade som Nørrevold kun havde en meget ringe Dybde (ca. 12 à 14 Al.) og som Følge heraf vanskelig senere vilde kunne bebygges af andre end Foreningen, købtes efterhaanden alle Ejendommene mod Gothersgade — skønt de var meget dyre —, fordi man derved tillige fik fjernet den Prostitution, der havde til Huse der. For hver Gang man saaledes fik købt et Hus til, maatte Tegningerne omarbejdes. Desværre kom man med selve Byggearbejdet ind i en Tid, hvor en Lock-out tog den bedste Del af Aaret; og Vinteren derefter var mindre gunstig.

Den største Del af Grunden var opfyldt med Gødning og Affald i en Dybde af 20—22 Fod og af en saadan Beskaffenhed, at det altsammen maatte graves op og køres bort.

Ved Indretningen af Bygningerne er der taget Hensyn til alle de Virksomheder, som findes inden for Foreningen, og endvidere er der i de underste Etager i Gothersgadefløjen og Sidebygningen indrettet en Del til Udlejning: i Stuen Butikker, paa 1ste Sal Forretningslokaler og paa 2den Sal til Beboelse. 3die og 4de Sal benyttes til Bolig for Sekretær og Funktionærer samt ca. 30 enkelte Værelser for unge Mænd (Haandværkere, Handelsmænd og Studenter), som tillige kunne faa fuld Kost i Foreningens Hjem.

K. F. U. M. GAARDPARTI. ARCHITEKT J. CHR. KOFOED.

Gaar man over Gaarden til Tornebuskegadefløjen, kommer man ind i en Forstue med tilhørende Garderobe; i Stueetagen her har Soldaterhjemmet sin Plads. Udgifterne til dettes Vedligeholdelse afholdes væsentligst af Hovedforeningen. I Kælderen findes store Opbevaringsrum for Soldaternes Tøj.

Fra Forstuen fører en Trappe gennem alle Etager; paa 1ste Sal

er Kontor og Modtagelsesværelse, Dagligstue, Læseværelse, Foredragssal, Bestyrelsesværelse og Sekretærens Værelse; paa 2den Sal Spisestuer, Rygeværelser med Altan, Undervisningsværelser og Bibliothek; i Sidebygningen i samme Etage er Køkken, Anretteværelse, Spisekammer, Fadebur og Økonomilejlighed.

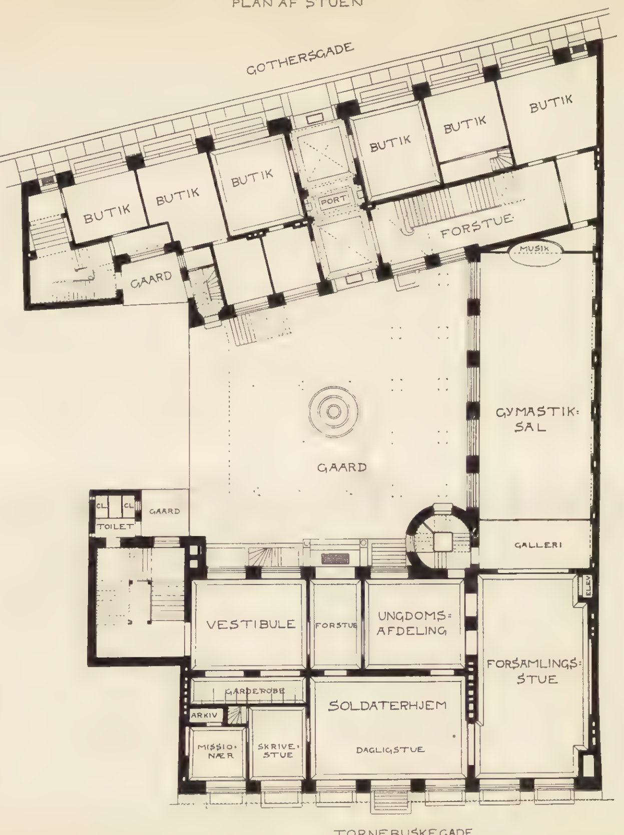
Paa 3die Sal findes Festsalen.

I Sidebygningen er der Gymnastiksal med tilstødende Omklædnings- og Styrtebadsrum; paa 3die Sal findes nogle Pensionatsværelser samt en bred Udgang fra Festsalen; paa 4de Sal er Vadskerum, Rulle- og Strygestue samt Bolig for Betjening.

I Bygningerne er indlagt Varmeværk, elektrisk Lys og W. C.; og man har i det Hele søgt at gøre Alt saa solidt og hyggeligt som muligt.

KRISTELIG FORENING FOR UNGE MÆND. — ARCHITEKT J. CHR. KOFOED.

KRISTELIG FORENING
FOR UNGE MÆND.

ARCHITEKT
J. CHR. KOFOED.

Grunden har kostet ca. 225,000 Kr., Bygningerne ca. 370,000 Kr. og Monteringen ca. 45,000 Kr.

Tegningen til det hele store Kompleks er udført af Architekt J. Chr. Kofoed, der tillige har ledet Byggeforetagendet.

For øvrigt har følgende Haandværksmestre og Firmaer haft Udførelse af Arbejdet: Murmester J. K. Lund, Tømrermester Fr. Nielsen, Snedkermester Albér, Malermestrene Petersen & Andersen, Blikkenslagermester Hannibal, Smedemestrene Brdr. Halberg (Porten af Hr. Smedemester Carstensen), Laur. Knudsen (det elektriske Anlæg), Monies & Andersen og »Vølund« (Varmeværket), Glarmester Christiansen, Stenhuggermester O. V. Nielsen, Den Ankerske Marmorforretning og Hans & Jørgen Larsen (Brolægningsarbejdet).

RAADHUSUDSTILLINGEN AF DANSK KUNST TIL 1890.

I den kommende Sommer vil der paa Kjøbenhavns nye Raadhus blive afholdt en Udstilling, hvis Maal det er for første Gang at tilvejebringe en samlet Udsigt over den danske Kunsts Historie indtil 1890, for Bygningskunstens Vedkommende dog med et Supplement af Fotografier og lignende Reproduktioner, der vise Udviklingen i det sidste Tiaar.

Undertegnede Sektion for Architekturudstillingen er sikker paa, at dette store Foretagende af national Betydning tør paaregne alle danske Architekters Interesse og haaber, at disse ville stille sig imødekommende til de specielle Anmodninger, der i den nærmeste Tid ville blive udsendte.

Ligeledes haaber den, at Architekter og andre Læsere af »Meddelelserne«, saafremt de eje Tegninger af *afdøde danske Architekters* Værker eller vide, hvor saadanne Afbildninger findes, ville sende Meddelelse herom til medundertegnede cand. polit. Fr. Schiøtt, Slagelsegade 5 [2] Ø.

Eugen Jørgensen. M. Nyrop. Fr. Schiøtt.

ARCHITEKTSTANDENS TEKNISKE UDDANNELSE.

I »Akademisk Architektforening« rejstes i Januar 1899 Spørgsmaalet om, hvorledes Uddannelsen af de vordende Architekter foregaar. Man var enig om, at den Del af samme, som foregaar paa de tekniske Skoler, ingenlunde er nutidssvarende. Navnlig fandtes det, at der ofres en urimelig lang Tid derpaa. Dette er ikke just saaledes at forstaa, at Eleverne ikke bør lære de Discipliner, hvori der gives Undervisning; men den Omstændighed, at de tvungent skulle deltage i det Kursus paa 3 Vinterhalvaar, der er det normale, synes ingenlunde overens-

stemmende med Elevernes virkelige Tarv. Med Rette finder Architektstanden, at den, der kan lære det af Kunstakademiet foreskrevne Pensum paa kortere Tid ved at læse og tegne privat, bør kunne tage Eksaminerne ved de tekniske Skoler uden netop at have gaaet der som Elev. Thi det er faktisk Tilfældet, at den, som er i Besiddelse af almindelig jævn Begavelse og møder med Forudsætninger for og Villie til at kunne lære Noget, kan opnaa de ønskede Færdigheder paa kortere Tid, saa meget mere som han jo, naar han er frit stillet, kan tage Somrene med til Hjælp, i hvilke ellers de tekniske Skoler holde Ferie. Og dertil kommer, at selv den flittigste og ivrigste Elev nødvendigvis maa blive træt af det Hele, naar han ser, at han absolut skal holde Trop med en hel Klasse og ikke ved egen Energi kan naa hurtigere til Maalet.

I November 1899 henvendte Architektforeningen sig vedrørende det rejste Spørgsmaal i Skrivelser til Kunstakademiet og Det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn. Paa disse Henvendelser svarede Kunstakademiet den 29. Maj 1900 bl. A., at det vilde »særlig henlede Ministeriets Opmærksomhed paa Ønskeligheden af en tidssvarende Ordning af Eksaminationsforholdene ved de af Landets tekniske Skoler, som have faaet eller i Fremtiden faa Eksaminationsret i de tekniske Discipliner« o. s. v. Alt tidligere havde det tekniske Selskab i Skrivelse af 23. Februar 1900 til Akademisk Architektforening bl. A. udtalt: »Afgørelsen af det fremsatte Spørgsmaal ligger derfor i *første Række i Kunstakademiets Haand**), og man kan herfra kun udtale, at hvis bestemte Ønsker og Forandringer i de bestaaende Forhold paa det nævnte Omraade skulde fremkomme fra Akademiet, da vil det tekniske Selskabs Skole *nu som altid**) være villig til efter Evne og under Forudsætning af, at de Interesser, som den fortrinsvis skal pleje, nemlig Haandværkerstandens Uddannelse, ikke vil lide derunder, at *række en hjælpende Haand til Ordningen af det anførte Forhold.*«*)

Efter at der i Løbet af Sommeren 1900 havde været ført nogle Forhandlinger mellem Kunstakademiets Skoleraad og den Architekt, der af Akademisk Architektforening ifølge Anmodning var bleven delegeret hertil, afsendte Kunstakademiet *den 19. November 1900* en Skrivelse til det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn, hvori Kunstakademiets Skoleraad »*indtrængende opfordrer Bestyrelsen for det tekniske Selskabs Skole til at stille sig imødekommende**) over for det af Akademisk Architektforening i dens Skrivelse til Skolen fremsatte Ønske, *at det tilstedes de vordende Architekter at gaa op til Eksaminerne paa de tekniske Skoler uden at have deltaget i den tvungne Undervisning der.*«*) Senere hen i Skrivelsen hedder det: »Denne Adgang til at uddanne sig privat bør efter Raadets Formening tilstaaes de Elever af Teknisk Skole, som have faaet de for Optagelse i Akademiets Skoler nødvendige Frihaandstegninger antagne ved Akademiet.«

Denne sidste Passus er indsat som Motivering for at danne Skel mellem dem, der vil være Architekter, og dem, der vil være Haandværkere.

Man maa, idet der henses til de ovenfor citerede Uddrag af Teknisk Selskabs Skoles Skrivelse af 23. Februar 1900, med Rette formode, at den i det Svar, der forhaabentligt snart vil foreligge, vil imødekomme Architektforeningens Ønsker paa alle Punkter, da disse jo have Kunstakademiets fulde Sympathi.

---

*) Fremhævet af Red.

Architektstanden omfatter denne Sag med den mest levende Interesse og har paa en saa smuk Maade faaet Tilslutning fra Kunstakademiet, som den med Rette betragter som sin Alma mater lige som den studerende Stand Universitetet. Den anser det rejste Spørgsmaal for meget vigtigt for Uddannelsen af de unge. For den, der vil vie Architekturen sine Kræfter, er der saa meget at lære foruden de tekniske Discipliner, at disse ikke bør tage mere Tid end den, der virkeligt er nødvendig, og paa ingen Maade brede sig uforholdsmæssigt, saa meget mere som Uddannelsen i rent kunstnerisk Retning stadigt bør skærpes. Architektstanden haaber, at disse dens Ønsker ogsaa maa finde Støtte i Ministeriet.

KONKURRENCETEGNINGER.

Naar en Konkurrence er afsluttet, har det altid stor Interesse ikke alene for de Konkurrerende, men overhovedet for alle Architekter og adskillige desforuden at lære de indsendte Arbejder at kende. I »Meddelelserne« findes ofte de præmierede Projekter optagne, undertiden alle, især naar Konkurrencen har været begrænset og Opgaven af særlig fremtrædende Art. Men ogsaa af de Arbejder, der ikke ere fundne værdige til at blive honorerede, kan Meget læres.

Ofte blive de udførte Projekter udstillede offentligt i nogen Tid, efter at Konkurrencen er afsluttet; men da dette for Provinskonkurrencerne ganske naturligt finder Sted i de forskellige Byer og det vel kun er de færreste af Deltagerne muligt altid at kunne rejse derhen, bliver disse Udstillingers Nytte ret illusorisk. Da man vel nok tør sige, at det som Regel er Kjøbenhavn, der afgiver det største Kontingent af Deltagere, vil Redaktionen af »Meddelelserne« fremsætte følgende Forslag til velvillig Overvejelse:

Hver Gang en Konkurrence er afholdt, anmelder hvem af de Deltagende, der nu har Lyst dertil, til Architektforeningens Bestyrelse, at de ville lade deres Arbejder komme til Stede paa en almindelig, nærmere bestemt Mødeaften. Man faar vel ikke alle Projekterne paa den Maade, men dog formodentlig saa mange, at det giver et fyldigt Materiale til Bedømmelse af Konkurrencens Karakter og Værdi. Det vil selvfølgeligt altid være en frivillig Sag for den Enkelte, og enhver Tvang er jo forhindret alene ved den Omstændighed, at Anonymitetens Slør hviler over Deltagernes Navne. Ulejligheden for de kjøbenhavnske Architekter vil kun være ringe, da de jo dog selv skulle sørge for deres Tegningers Afhentning fra Provinsbyerne.

Der har for nylig været en Konkurrence om et Garnisonssygehus i Næstved; kunde man ikke begynde med dette? Da Sagen ikke har været drøftet og altsaa ikke er sat i System endnu, foreslaar Red. for denne Gang, at Deltagerne i Næstved-Konkurrencen snarest sender skriftlig Anmeldelse til Tidsskriftets Ekspedition, Helgolandsgade 5.

RED.

EN LICITATIONSMEDDELELSE.

Vi have modtaget følgende:

Hr. Redaktør!

I Anledning af Hr. C. Olesens Beklagelser i »*Meddelelserne*« for 1. Januar over Fremgangsmaaden ved en Licitation over Linoleum, i hvilken han havde deltaget, maa det være mig tilladt at bemærke, at jeg ikke er i Stand til at se nogen Forskel paa Forholdene ved denne og andre lignende Licitationer. De i Bladet »*Arkitektens*« Liste over Licitationsudfald indeholdte Tilbud for det paagældende Tilfælde vare bevisligt opraabte ved Tilbudenes Aabning. Dette benægter Hr. Olesen ikke, men han beklager sig over, at den af ham *bagefter* indsendte finere Pris ikke er bleven bekendtgjort.

Kun endnu en Bemærkning. Naar »*Arkitekten*« i sin Tid angav Beløbet for det af mine Tilbud, som var indstillet til Antagelse, højere end endelig er bleven afgjort, saa var dette korrekt. At man senere ved Forhandling og ved at bestemme sig for en Kvalitet, der staar noget under den oprindelig normerede, har opnaaet en tilsvarende lavere Pris, er jo nærmest en Privatsag, som ikke behøver Fremdragelse for Offentligheden.

Med Tak for Optagelsen.

Ærbødigst

C. Riis Bonne.

FORSKELLIGT.

Odense-Udstillingen, som i Januar Maaned har været afholdt i Industriforeningen, er nu afsluttet. Denne Udstilling, som ved den herværende Industriforenings Initiativ og ved Samarbejde med Odense Haandværker- og Industriforening er kommen i Stand, har i alle Maader været meget vellykket. Saavel store Industri- og Eksportfirmaer som mindre Haandværkere havde indsendt Prøver af deres Produkter, og med Glæde har man set, hvor godt denne By følger med i vor industrielle Udvikling, og hvor langt den endog er naaet frem paa enkelte Punkter, saa langt, at vor Hovedstad har haft rigtig godt af at anstille Sammenligningen paa nært Hold.

Paa Kunstindustriens og Bygningsvæsenets Omraader var Udstillingen ikke særlig rig; man beundrede den Energi, hvormed Jærnstøberierne arbejder, og man studsede uvilkaarlig ved at se, hvad Fyens Glasværk formaar at præstere. Nogle smukke Prøver fra Probst's Fals-Tagstensfabrik og fra Fyens Gibsværk maatte man ogsaa lægge Mærke til.

Endelig havde en Del af Odenses betydeligste Snedkere udstillet Møbler, og enkelte af disse fortjene særlig Anerkendelse paa Grund af det smukke Arbejde, men desværre følte man lidt for meget Savnet af den kunstneriske Medhjælp, som er uundværlig i saadanne Arbejder, for at Resultatet skal blive fuldkomment.

I Marts Maaned vil der blive arrangeret en lignende Udstilling for Aarhus' Vedkommende, og der er ingen Tvivl om, at man ogsaa ved denne vil finde Ting af betydelig Interesse.

Konkurrence. Industriforeningen i Kjøbenhavn har udsat følgende Prisopgaver: 1) Fremstillingen af en Stol, der her i Landet som Handelsvare kan optage Konkurrencen med de billige, fremmede Stole, som indføres, f. Eks. de saakaldte Wienerstole eller de svenske Pindestole. Stolen skal være af enkel, smuk og praktisk Form, samt være egnet til maskinmæssig Fremstilling, hovedsagelig af indenlandske Træsorter. Den skal være saaledes konstrueret, at den lader sig forsende uden at optage megen Plads eller er let at adskille og samle igen, i al Fald een Gang. Med Indsendelse af Stolen maa følge Opgivelse af en gros Pris til Videreforhandling. 2) Tegning i $^1/_8$ s. St. og Arbejdstegning i fuld Størrelse til en Stol af ovennævnte Art.

For fyldestgørende Løsninger af disse Opgaver udsættes som Præmier henholdsvis 750 Kr. og 200 Kr.

Besvarelser af Opgaverne modtages paa Industriforeningens Kontor til og med den 1. Juli 1901. Besvarelserne skulle indsendes under Mærke og ledsages af lukket Navnekonvolut med samme Mærke.

Bedømmelsen foretages af: D'hrr. Møbelfabrikant F. F. Frantzen, Snedkermester J. C. Groule, Professor H. J. Hannover, Professor Pietro Krohn, Architekt M. Nyrop, samt to Medlemmer af Foreningens Industri-Udvalg.

De fremkomme Besvarelser forblive de respektive Indsenderes Ejendom, saa at de efter bedste Skøn kunne udnytte deres Løsning af Opgaven, dog skal Industriforeningen være berettiget til ved Udstilling, Afbildning eller paa anden Maade at gøre de indkomne Besvarelser af Opgaven tilgængelige for Offentligheden. Der forbeholdes Bedømmelsesudvalget Ret til at nedsætte, dele eller overhovedet ikke at uddele ovenanførte Præmier, alt efter den Grad, hvori det maatte anse de indkomne Besvarelser for fyldestgørende.

FORENINGSMEDDELELSER.

Onsdag den 30. Januar afholdt Foreningen i Hotel Phønix en meget vellykket selskabelig Sammenkomst. Særlig indbudte vare Medlemmerne af den danske Jury i Paris, som havde deltaget i Bedømmelsen af Architekturgruppen, samt d'Hrr. Architekter, der uden at være Medlemmer af Akademisk Architektforening havde været Deltagere i dennes Udstilling og delagtige i det for Foreningen saa ærefulde Resultat.

Efter at d'Hrr. Fabrikejer Otto Benzon og Architekt M. Nyrop havde givet nogle Meddelelser vedrørende Architekternes Deltagelse i Pariserudstillingen, hvorom vi i et følgende Hæfte skal bringe nærmere Referat, indtoges Souperen, ved hvilken herskede en meget animeret Stemning. Der var i alt ca. 60 Deltagere.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 ¹, Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KIØBENHAVN DEN 30. JANUAR 1901

TRO OG SANDFÆRDIG GJENGIVELSE AF
DEN STORE GULDMEDAILLE
SOM AKADEMISK ARCHITEKTFORENING HUGGEDE PAA
VERDENSUDSTILLINGEN I PARIS AAR 1900

HOTEL PHØNIX, 30. Januar 1901.

Min Frue!

Hvor ofte har jeg ikke, naar jeg havde den Ære at være sammen med Dem ved Eftermiddagskaffen med tilhørende lille Avec efter en bedre Diner, fra min skjulte Plads i en Vinduesfordybning med Vemod set Deres skønne Barm hæve og synke sig til næsten umærkelige, aromatiske Sukke! Min Naadige! Jeg tror at turde sige, at jeg bedre end paa hvad jeg ellers er bleven sat til her i Verden, forstaar mig paa det svage Køns stærke Følelser. De tænker, Frue! paa *la Scala*, *la jolie Fagette* og *»Det blodige Øje«*, — de Steder, der alt for ofte lokker Deres Gemal fra Dem. Fra Dem! Gud, hvor kan han! Er det derfor, han er saa knap med sine Meddelelser til Dem?

Trøst Dem, min Naadige! Der gives et ufejlbarligt Middel mod dette Samfundsonde. Hold »Meddelelserne« til ham, og hold ham til Meddelelserne. Han vil fordybe sig i Læsningen af dem, han vil atter og atter sluge dem (med lille d), han vil aldrig forlade Hjemmet for den flygtige Tant's Skyld — han vil elske Dem.

»Meddelelserne« koster k u n 6 stakkels Kroner om Aaret — hvor mange Pund skotske Havregryn vil De til Gjengjæld ikke kunne spare nu, da Deres Ægtefælle ikke trænger til dem mere?

Sludder og Vrøvl har vi nok af!

Men *nu er det Tid* at gjøre Noget for »Meddelelserne«. Hvis hvert Medlem forpligter sig til i Løbet af hvert Kvartal at skaffe 2 nye Abonnenter, vil Sneboldten blive til en Lavine og Bladet voxe mægtigt i Omfang. Dette er en Samfundsopgave og en smal Sag for behjertede Mænd. Lønnen venter dem: de vil kunne haabe at faa tilbagebetalt *Bonus* paa deres i Forvejen ikke store Kontingent. Men allerede forinden maa der gjøres noget, og den Heldige vil være sikret,

Et Par Buxer

der i Løbet af 2 Maaneder sender det største Antal Hoveder klippede, rensede og vel sorterede til Redaktionen.

Kom! Kom! Kom!

Abonnementspris **6** elendige Kroner.

Meddelelse om, hvorledes Akademisk Architektforening hentede sig en Guldmedaille i Paris.

Mel.: Hurra, min Jente! her kommer jeg.

Vi laa saa rart i vort bedste Blund,
Sov saa sødelig,
Sov saa blødelig.
Da kommer der en aarle Morgenstund
Tænk, en Komité!
Der var hele Tre:
»Nu er det ikke Tid at snue mer!
Til Udstilling! Og hvad vi due, dér
Hver Pariser
Pænt vi viser!«

Og neppe var vi blevet stropped op,
Før Furore
Tanken gjo're.
To Mand og een Gefreider tropped op
Første Maaned.
Nyrop daaned.
Og efterhaanden kom et Længdesnit
Og en Betonplan; den var nok beskidt,
Men med Côter,
Og med Noter.

Tilsidst saa lokkede vor Komité
Alle Lapperne
Frem af Mapperne.
Og vægtigt fyldte, hvad man fik at se,
Som var ej defekt.
Der var Overvægt.
I Kassen stak man nemlig Absalon,
Han ene vejed mindst en engelsk Ton;
Fint poleret,
Fint barberet.

Saa installeredes vor Collection.
For at vare
Den mod Fare
Man planted udenfor den en Kanon
Og en Brandspand;
Det gi'r Anstand.
I Salen stod paa Vagt en fransk Gendarm,
Pistol i Bæltet, Sabel i sin Arm,
Jærn paa Knoerne —
Som hos Boerne.

En Dag, da Folk gik og gabede
I bange Venten,
Kom Præsidenten
Med Kors og Stjerne (Folk de skrabede),
Trak sin Frakke a':
»Que-est-ce que ça que là?
L'exposition, hélas! C'est un ragout!
Parôle d'honneur! Enfin un vrai bijou!
Mo'nte skal je'
Gi' Medalje?«

Europa studsed. Telegram blev sendt
For en vældig Pris;
Ja, og heldigvis
»Meddelelserne« fik en Abonnent,
En Samojede,
Som var dernede.
Kort sagt, enormt det vakte Sensation
Man siger, der var Illumination
I Tyrolien
Og Podolien.

Nu skrev for mange Lispund Sterlinger
Verdenspressen
Om Successen,
Saaledes Spaniens Aftenberlinger
El lo cigarro; —
Og i *Figaro*
Der stod en lang Artikel, den var fransk,
Mens *Times* bringer paa sin engellandsk
Saadan Leder,
At man sveder.

I Kjøbenhavn man tog det mer med Ro,
Asiatisk
Og flegmatisk.
Der var ej Opløb selv paa Nørrebro,
Ej Bybude
Med Sedler ude.
Men hitter vi nu først den franske Klump,
Og snitter vi os hver en lille Stump
For at bær'en —
Jøss! saa skær'en!

Nu kan med rolig Samvittighed
Vi en lille Stund
Ta' et lille Blund.
Saa gi'r Paris vel ikke mere Fred:
Vi skal stille dér!
— Men, nix pille her:
Nu vi til Komiteen nikke vil,
Imens hinanden her vi drikke til
For Medaljen,
Til Medaljen!

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. FEBRUAR 1901
3. AARGANG № 10

VILLABYGNING I SKODSBORG.

VILLA I SKODSBORG. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

Bygningen er opført for Hr. Konsul J. Hansen i Skodsborg paa Østsiden af Landevejen lidt Nord for Aggershvile; den er væsentlig indrettet til Sommerbolig. Grunden har forholdsvis ringe Bredde og sænker sig med en stejl, skovbevokset Skraaning ned mod den aabne Forstrand; af Hensyn til de saaledes vanskeliggjorte Byggeforhold er Bygningen flyttet helt ud i det sydlige Skel; Stald og Beboelseshus er samlede i et Kompleks.

Under største Delen af Villaen er indrettet en overhvælvet Kælder til Økonomibrug, idet dog Køkkenet og Anretningsværelset findes i Stueetagen, der for øvrigt indeholder Familiens Opholdsrum; paa 1ste Sal findes Soveværelser og i de to Gavle desuden over disse enkelte Gæstekamre. Den udvendige, aabne Trappe paa Bygningens Sydside giver særskilt Adgang til to Værelser paa 1ste Sal, der ere bestemte for Tjenerskab; inde i Bygningen gaar den rummelige Forstue, hvori Hovedtrappen findes, op gennem begge Etager med Adgang til samtlige Værelser. Forstuen er dekoreret med mønstret Gulv af glaserede Fliser og høje Væggepaneler.

Bygningens ydre Flader ere grovpudsede og hvidtede, og alle fremspringende og dekorerede Led samt Karnapperne ere udførte af hugne Sten: Bremersten, Savonnière, Kridt og Klebersten, medens Sokkelen er opsat af kløvede Søsten. Træværket i Gavlene er Eg med megen Udstikning i samme, og i Gavlen mod Øst er en omløbende Svalegang ind-

VILLA I SKODSBORG. ARCHITEKT FRED. L. LEVY.

bygget, hvortil der er Adgang fra Familiens Soveværelser. Bygningens Tage ere dækkede med røde Tegl.

Tegningerne ere leverede af Architekt Fred. L. Levy. Følgende Haandværkere have medvirket ved Opførelsen: Murmester C. Licht,

Tømrermester Martin Petersen, Snedkermester Hans A. Holm & Søn, Malermester Møllmann, Blikkenslagermester Th. Dreyer og d'Hrr. Hans & Jørgen Larsen.

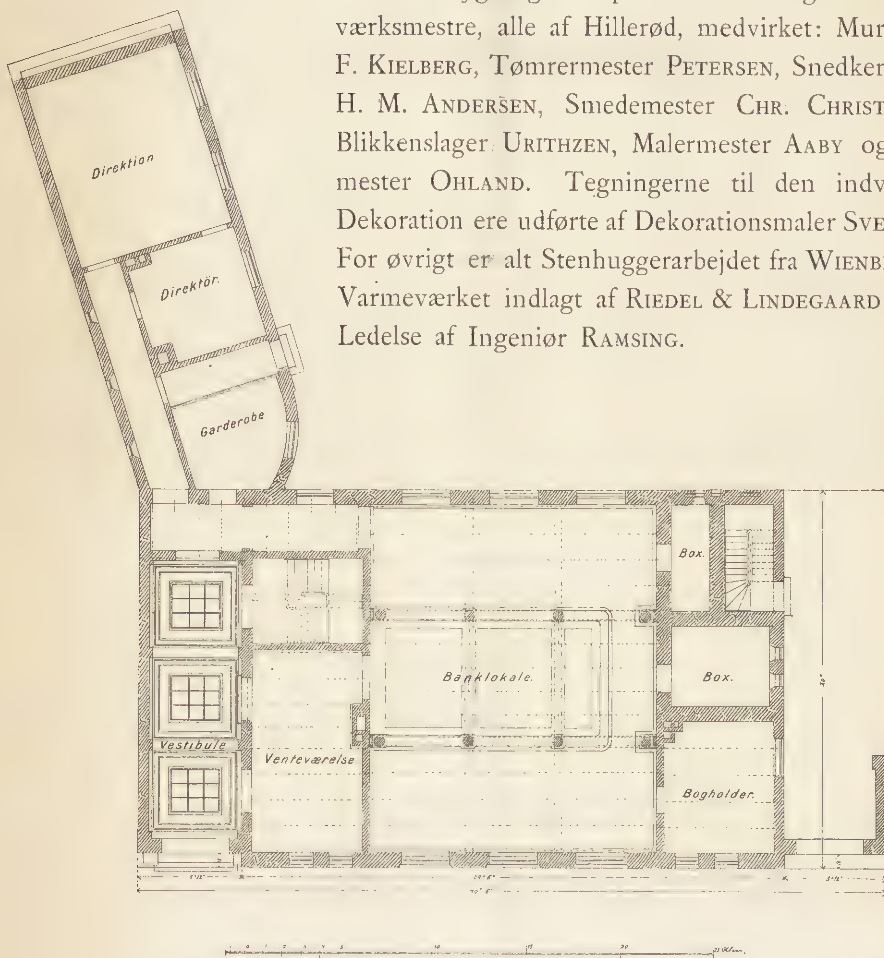
ARCHITEKT
FRED. L. LEVY.

SPAREKASSEN I HILLERØD.

For Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse har i 1898—1900 Architekt V. Holck opført en Bygning lige ved Siden af den tidligere benyttede, som skyldtes afdøde Architekt Abrahams, da dennes Bygning efterhaanden var bleven for lille. Hele Underdelen er udført af Granit; Portpartierne er af Ølandssten. For øvrigt er Façaden af Puds med Hjørnekvadre og Baand af Ølandssten. Taget er dækket med Skifer. I Banklokalet ere Søjlerne af Stuk og Skranken af Mahogni. Portene ere af

Teaktræ; der er anvendt en Del Kunstsmedearbejde til Portene. Bygningen har kostet ca. 90,000 Kr.

Ved Bygningens Opførelse have følgende Haandværksmestre, alle af Hillerød, medvirket: Murmester F. KIELBERG, Tømrermester PETERSEN, Snedkermester H. M. ANDERSEN, Smedemester CHR. CHRISTENSEN, Blikkenslager URITHZEN, Malermester AABY og Glarmester OHLAND. Tegningerne til den indvendige Dekoration ere udførte af Dekorationsmaler SVENDSEN. For øvrigt er alt Stenhuggerarbejdet fra WIENBERG og Varmeværket indlagt af RIEDEL & LINDEGAARD under Ledelse af Ingeniør RAMSING.

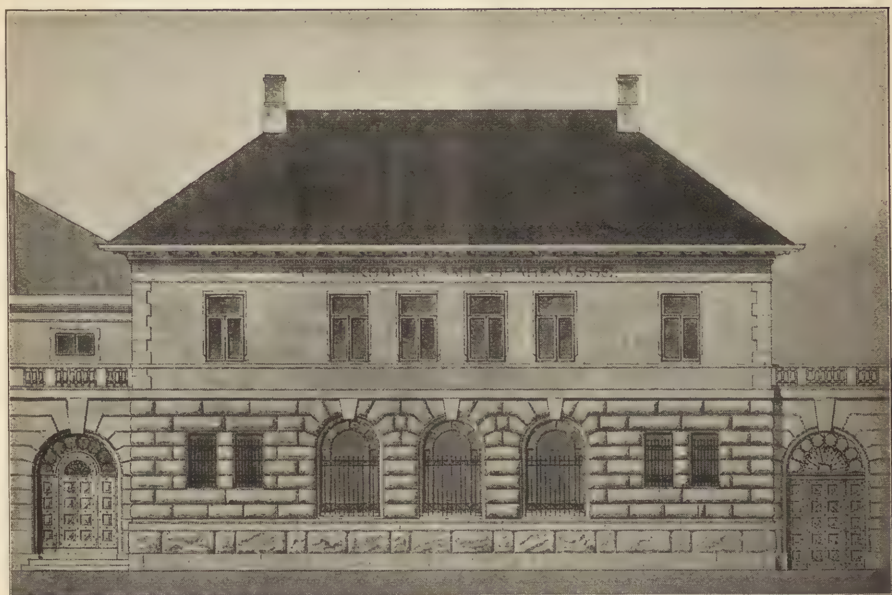
SPAREKASSEN
I HILLERØD.

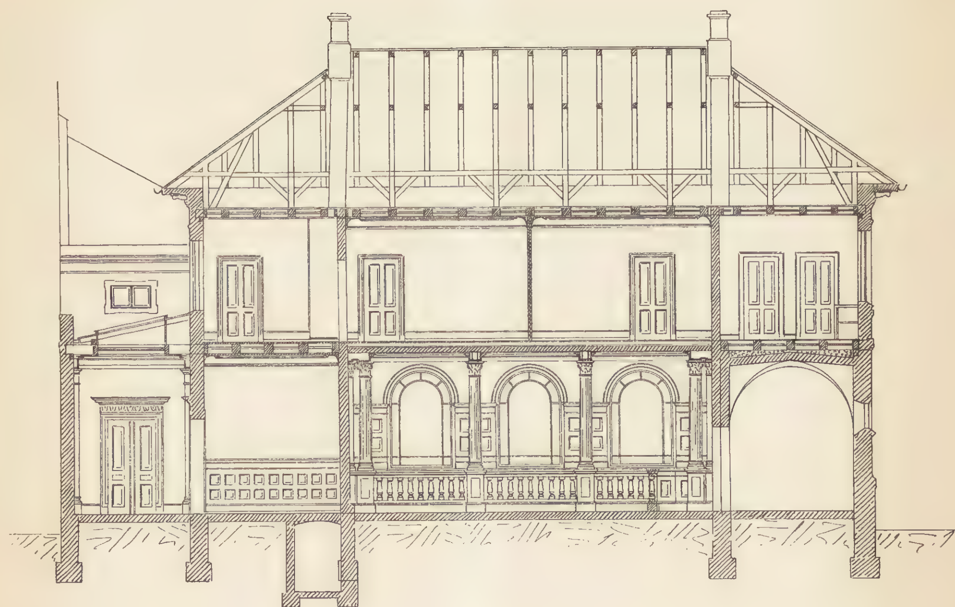
ARCHITEKT
V. HOLCK.

DET KJØBENHAVN, SOM FORSVINDER.

Med det Aarhundrede, som nys udløb, forsvandt ogsaa den i medfølgende Gengivelser fremstillede Ejendom, som adskillige af vore Læsere ville kende fra Gaden (Øster Allé 6), for at give Plads for det Elektricitetsværk, som Kjøbenhavns Kommune agter at lade opføre i den nærmeste Fremtid.

Da den gamle Ejendom havde et ret karakteristisk Ydre, vil En og Anden maaske sætte Pris paa at blive underrettet om, hvad der ved en af

SPAREKASSEN
I HILLERØD.

ARCHITEKT
V. HOLCK.

ØSTER ALLE NR. 6. MOD GADEN.

de sidste Ejeres, Ingeniør K. E. Winges Velvillie har kunnet oplyses om dens Tilblivelse.

Grunden, paa hvilken den var opført, udgjorde oprindelig en Del af Øster-Fælled. Men da Borgerne havde haft Lov til at hente Sand her, var der fremkommet dybe Sandgrave, som dog atter, i alt Fald til Dels, senere vare blevne fyldte med Dagrenovation. Da der saa efter Kjøbenhavns Brand i 1795 skulde skaffes Penge til at betale de til Gadernes Udvidelse købte Arealer, og der i denne Anledning var nedsat en Kommission (se C. Bruun: Kjøbenhavn, S. 730) med Myndighed til ogsaa at disponere over Stadens udenbys Ejendomme, solgte denne den 15. Juli 1799 til Hr. General-Krigskommissær og Deputeret i Generalitetet A. S. Hasler »den Del af Stadens Østerfælled, hvor Sandgravene forhen håve været«, og hvor der dengang var en Have og et Salpeterværk. Arealet udgjorde 64,222 □ Al. og strakte sig fra Triangelen, mellem »Østre Vibens Allé« og Strandvejen, til den Del af Øster-Fælled, hvor 1853—57 Lægeforeningens Boliger opførtes.

Den 30. Juni 1806 tilskødedes Ejendommen Hr. Justitsraad Christian Lange, som atter den 14. Juni 1813 tilskødede den til Sukkerraffinadør Steffen Smidt. Dennes Arvinger tilskødede den til Kancelliraad og Bogholder i Overformynderiet Carsten Ludvig Schiødt tillige med 20 Tdr. Land i Raadmandsmarken ved Tagenshus. Bygningerne vare da »ganske

ØSTER ALLE NR. 6. MOD HAVEN.

af Nyt opførte« og bestode af Hovedbygningen, Sidefløjene til Økonomibrug samt yderligere 2 Ladebygninger, af hvilke den ene først blev nedbrudt i 1875. Som man ser, en fuldstændig Landejendom! men Bygningerne vare (maaske som Følge af en Demarkationsservitut) opførte af Bindingsværk.

Den 9. September 1816 solgte Schiødt imidlertid Ejendommen til Greve Jens Poulsen af Trampe, Kaptajn i det kgl. Art. Korps. Denne lod den dekorere og til Dels ombygge af den senere Landskabsmaler Harder, som i denne Tid besøgte Akademiets Skoler og, inden han helt hengav sig til Landskabsmalingen og i 1822 blev Tegnelærer ved Sorø Akademi, gav sig noget af med Dekorationsmaling. Indgangsportalen med Stentrappen og de oprindeligt med forgyldte Kapitæler smykkede Søjler, de hollandske Vinduer samt Lofternes, Panelernes og Tapeternes Dekorationer — Alt var Harders Værk. Han har da formodentlig, for at faa Plads til Søjlerne, rykket Forstuens Ydervæg noget tilbage og maaske ogsaa udført Hovedbygningens kvaderlignende Bræddebeklædning, hvorimod den mindre skønne Belvedere, der engang havde en vis Berettigelse ved den frie og smukke Udsigt til alle Sider, ogsaa til Sundet, først blev opsat omtrent i 1840.

Kun i 7 Aar var Ejendommen i Grev Trampes Besiddelse. Den 28. Juli 1823 udlagdes den med Tilliggende til Kjøbenhavns Magistrat paa

Overformynderiets Vegne, paa Grund af resterende Renter, for knap en Fjerdedel af, hvad den havde kostet i 1816.

Efter i 5 Aar at have været i Kommunens Eje solgtes den den 30. Juni 1828 til Handelsgartner og Lieutenant i Brandkorpset Ole Ohlsen, der atter den 18. Maj 1846 solgte den, dog uden Tilliggende, til Kancelliraad og Kontorchef Oluf Bang Winge, i hvis Families Besiddelse Bygningerne med den tilstødende store Have have været, indtil de i 1898 generhvervedes af Kommunen.

Efter Kancelliraad Winges Død skiftedes nemlig Ejendommen mellem hans 3 Sønner, af hvilke Kancellisekretær C. G. Winge fik »Vænget« (ɔ: den nordligste Del ved Lægeforeningens Boliger), over hvilken han anlagde den allerede af hans Fader projekterede Olufsvej, der har faaet Navn efter denne. Største Parten af Grundene paa begge Sider af Vejen solgtes i 1871 til Arbejdernes Byggeforening.

Ved Køb kom C. G. Winge ogsaa i Besiddelse af Hovedparcellen mod Østerallé. Den tredie Broders Part, en Strimmel langs Triangelen og Strandvejen, udstykkedes og solgtes til Byggegrunde.

Ved C. G. Winges Død i 1891 arvedes Hovedparcellen af hans Børn, som i 1898 afhændede den til Kjøbenhavns Kommune.

Hovedbygningen beboedes i Handelsgartner Ohlsens Tid af Oberst Wilster, senere af Amtsforvalter Rimestad, efter hvem Ejendommen en Tid lang i Folkemunde førte Navnet »Amtsgaarden«.

I den nordre Sidebygning levede, efter at den var indrettet til Beboelse: Fru Macdougall til 1847, Kommandørinde Skibsted til 1853, Sekretær i Marineministeriet C. G. Winge til 1867, derefter Kapt. Glahn, Kapt. J. P. D. Dahl, Professorinde S. Maribo, Kontorchef Ortmann og Kunsthistorikeren Karl Madsen.

I den søndre Sidebygning have boet: Bispinde Mynster, Professorinde Freund og 1867—98 Oberst Funchs Familie.

L. F.

GRAABRØDRETORV.

Hr. Redaktør!

I Dagspressen fremkom for vel en Maaneds Tid siden en Meddelelse om, at en Del Grundejere ved Graabrødretorv havde henvendt sig til Magistraten med Anmodning om, at Slagterboderne maatte blive revne ned. I Virkeligheden ere de ikke til megen Nytte, da nemlig kun en ringe Brøkdel af Butikkerne, efter hvad der oplystes, ere udlejede og de fleste staa tomme. Det er jo heller ikke mere tidssvarende at have de ildelugtende Kødudsalg, der vistnok kun i ringe Grad tilfredsstille den moderne Hygiejnes Fordringer, samlede paa den Maade. Og

hvad Skønhedens Krav angaar, ja da ere vist Alle enige om, at de ere tilsidesatte i en utilbørlig Grad.

Lad os da haabe, at al denne Vederstyggelighed kan forsvinde og noget bedre træde i Stedet. Men hvilket?

Efter min Mening vil denne Plads have Betingelser for at kunne blive en af de smukkeste, i alt Fald en af de mest karakteristiske i vor Hovedstad. Den er saa behageligt tilpas i Størrelsen, hverken for stor og øde eller for lille og kneben; Forholdet mellem Bygningernes Højde og det givne Grundareal er saa vel afbalanceret, Torvet er saa hyggeligt og lunt, de Gader, der udmunde i det, slutter sig saa diskret og beskedent til det, og man har heldigvis ingen bred Avenue, der render lige bus paa Midten af det for at vinde et point-de-vue for en eller anden monumental Bygning. Det er næsten som et helt fredeligt Interiør midt imellem de omgivende, travle Forretningsgader. Jeg er nu sikker paa at der mellem de ledende Mænd i vor Magistrat og vor Borgerrepræsentation er Mange, der har et aabent Blik herfor, og jeg haaber, at den Opfattelse skal trænge sejrende igennem, at denne Karakter bør bevares. Torvet maa ikke blive en Gennemgang, hvor Arbejdsvogne febrilsk jage igennem blot for at kunne skyde Genvej. Har Kuskene ikke kunnet gøre det hidtil, vil de vel heller ikke herefter behøve at mene, at der nu er en uafviselig Trang til Stede. Et lille karakterfuldt Haveanlæg burde derfor træde i Stedet for Slagterboderne, og i Centrum af det kunde passende anbringes f. Eks. en Fontæne, eller endnu bedre, hvad jeg har bragt i Erfaring, at en af vore berømte Malere har haft den lykkelige Ide til, fordi han nærer en bestemt Forkærlighed for denne historiske Person: en Statue af Leonore Kirstine Ulfeldt! En smuk Tanke! En værdig Afløsning for Støtten »til ævig Spot og Spe«, sat til Minde om hendes Ægtefælle, efter hvem Pladsen tidligere havde Navn, vilde det være at sætte et Hædersminde for hans Hustru, sikkert det ædleste Skud paa den oldenborgske Stamme.

Men der er andet, som foruroliger mig, og sikkert ikke uden Grund. Naar jeg betragter de gode, gamle Huse, hvoraf Torvet nu er omgivet, naar jeg kommer fra Kejsergade og ser Helligaandskirkens smukke Spir hæve sig bag ved de snurrige gamle, trekantede Gavle, naar jeg i min Fantasi udmaler mig, hvad Torvets Omgivelser vilde kunne blive til, naar jeg tænker paa, hvad Lübeck har for en herlig Plads, vel omtrent af samme Størrelse som vort Graabrødretorv, med Raadhuset og andre gamle Bygninger og Mariekirken ragende op der bagved, — da sukker jeg uvilkaarligt, naar jeg vaagner af min Drøm og den Tanke ubønhørligt slaar mig: men saadan bliver nu dette ikke! Her kommer selvfølgeligt himmelhøje Huse, alle lige høje, nemlig saa meget som Byggeloven tillader, med snorlige Gesimser, med store, aandløse Udstillingsvinduer i alle Etager og med kæmpemæssige Butiksvinduer i Stuen. Netop paa dette Torv, hvor der er særlig gode Momenter til Stede for en poetisk Udformning, vil sikkert den platteste Byggespekulations-Prosa komme til at dominere.

Er der nu slet Intet at stille op herimod? Vilde en Henvendelse fra »Akademisk Architektforening«, fra »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse«, fra »Kunstnerforeningen af 18. November« til rette Vedkommende, det vil sige Kommunalbestyrelsen, mon være ganske frugtesløs? Har ikke Stadsarchitekten et vægtigt Ord at sige? Eller er Alt afgjort allerede og Torvets Skæbne givet?

Jeg synes, her maatte foreligge en Opgave, som var værd at forsøge paa at løse; og i alt Fald noget i Form af Servituter maatte der kunne gøres, saa at ikke Alt gik rabundus i et stort Forretnings-Kaos.

Jeg vover at komme med denne Henstilling i »Meddelelser fra Akademisk Architektforening«, da jeg tror, at dette er det rette Forum, hvor Sagen skal fremstilles, og søger min Berettigelse dertil i min varme Interesse og min lidenskabelige Kærlighed for smukke Bydele og Gadeperspektiver, navnlig i vor egen Hovedstad, skønt jeg for øvrigt desværre kun tør underskrive mig som

En Lægmand.

FREDERIKSBERGSKE BESTEMMELSER.

Med det nye Aarhundrede træder paa Frederiksberg to nye Regulativer i Kraft vedrørende Indretningen af Klosetrum og Spildevandsledninger.

Det ene hedder *Reglement for Anbringelse af Klosetter i Bygninger vedtaget af Frederiksberg Sundhedskommission den 19. Okt. 1900.* Ifølge dette skal et Klosetrum have et Gulvareal af 10 □ Fod og være forsynet med et 16 □ Tommers Aftræksrør. Indtil 5 Klosetter kunne ventileres til et fælles 9 × 9 Tom. Rør.

I ældre Bygninger kan der ventes Tilladelse til at indrette Vandklosetter med indirekte Lys, naar dette tages gennem et 5 □ Fod stort fastmuret Vindue ud til en lys Trappegang, et lyst Badeværelse, Køkkenet eller et Beboelsesrum. Med Køkkenet eller Beboelsesrummet maa Klosettet dog ikke bringes i direkte Forbindelse ved Dør. Hvis Klosetrummet har et Vindue paa mindst 2 □ Fods Størrelse til fri Luft og indrettet til at aabnes, kan man vente at blive fritaget for at anbringe Aftræksrør.

I Nybygninger kan indirekte Lys til Klosetrummet kun tillades, hvor der træffes særlige Foranstaltninger til at sikre Luftfornyelsen. Gulvet skal lægges af Beton mellem Jernbjælker, belagt med glatte Fliser. Væggene skulde indtil 3 Tom.s Højde over Gulvoverfladen dannes af vandtæt Beton eller Cementpuds paa Mur. Denne vandtætte Begrænsning fortsættes i 1 Tom.s Højde forbi Døren.

Foruden Aftræksrøret skal der i hvert Klosetrum indlægges et 16 □ Tom.s Rør mellem Gulvbjælkerne for at føre frisk Luft fra Gaardfaçaden til Rummet. Det synes dog, som om man efter særlig Ansøgning, hvor Vandklosetter indrettes med direkte Vindue, kan fritages baade for Aftræksrør og Friskluftsrør, naar der anbringes en Trækrude. Hvis dette bliver Praksis, er Bestemmelserne for Frederiksberg adskilligt rimeligere end de kjøbenhavnske.

Dog vil Fordringen om at Klosetgulve skulle lægges af Beton mellem Jernbjælker, og om at Væggene skulle bestaa af vandtæt Beton eller Cementpuds paa Mur, sandsynligvis i mange Tilfælde berede stor Forstyrrelse i en Bjælkeplan og ofte bevirke, at man nødsages til at gøre Klosetskillerummene til bærende Skillerum eller til at bruge Jern i større Udstrækning, end man ellers havde tænkt. Hvis dette viser sig, og naar det konstateres, at Bestemmelsen er heldig for Klosetter med smaa Urinbeholdere, som let overfyldes, men unyttig for Vandklosetrum, i hvilke der normalt intet spildes, men ved indtrædende Forstyrrelser

til Gengæld spildes langt mere end de c. 0,8 Kubikfod Vand, som Dørtrinnet kan dæmme op for, saa vil der forhaabentlig blive givet Dispensationer i denne Henseende for Vandklosetrum. Reglementet udleveres paa Frederiksberg Politistation.

Regulativ for Udførelsen af underjordiske og indvendige Afløb for Spildevand og Grundvand fra Grunde i Frederiksberg Kommune af 21. Decb. 1900. er temmelig forskelligt fra det kjøbenhavnske.

Medens Kjøbenhavn forlanger anbragt Slambrønde ved alle andre Afløb end Klosetafløb, kan man efter dette Regulativ føre Vandet fra Køkkener og Gulvafløb lige i Kloaken med Udeladelse af de hidtil sædvanlige Rensebrønde. Disse fordres kun anbragte ved Tagnedløb og Nedløb af Overfladevand. Dette vil være til Lettelse for Pasningen af Gaarde, da den idelige og ildelugtende Oprensning af mange Brønde bortfalder, og da man kun efter stærke Regnskyl har Anledning til at fjerne Grus og lignende fra Tagbrøndene og fra Brøndene for Overfladevand, og denne Oprensning lugter ikke.

I Kjøbenhavn forlanges en 4 Tom.s Interceptor for hver Klosetstamme, men paa Frederiksberg forlanges kun een 6 Tom.s Hovedinterceptor, gennem hvilken alt Spildevand fra Ejendommen passerer. Dog tillades ogsaa paa Frederiksberg Anlæg efter det kjøbenhavnske System, hvis der ikke i Ejendommen findes Vandklosetter; men det synes næsten, som om en Plan efter det kjøbenhavnske System med Slambrønde overalt og en Interceptor ved hvert Klosetfaldrør ikke vil kunne approberes paa Frederiksberg. Frederiksberg har hidtil haft et stort Forspring for Kjøbenhavn derved, at Overfladeafløb af Tagvand over Fortovet ikke har været tilladt. Herom findes mærkelig nok ingen Bestemmelse i det nye Regulativ; men man tør sikkert gaa ud fra, at den gamle Praksis paa dette Punkt vil blive hævdet, og man maatte i alle Fodgængeres Interesse ønske, at Kjøbenhavn snart vilde følge Frederiksbergs Eksempel i dette. I Regulativet findes en Bemærkning om, at Andragender om Husspildevandsledninger skulle ekspederes af Ingeniørkontoret 5 Dage efter Indsendelsen.

P. A. F.

FORSKELLIGT.

Industriforeningens Februar-Forevisning indeholder en lige saa righoldig som interessant Udstilling af Tapeter, som det i høj Grad kan anbefales at tage i Øjesyn. Det er Firmaet L. Fraenckel, der — vel nærmest i Anledning af sit nys afholdte 25-Aars Jubilæum — foranstalter denne Udstilling. Hele den store Forevisningssals Galleri er optagen af Udstillingen, der ikke alene indeholder Fabrikens egne Arbejder, men tillige viser et omfattende Udvalg af engelske, franske og tyske Tapeter, og navnlig saadanne, som ere anvendelige efter danske Forhold. Imitationer af Gyldenlæder, Relieftapeter og nogle Prøver af Walther Cranes Mønstre findes ogsaa herimellem. Nogle større Vægdekorationer, et arktisk og et japansk Landskab samt en Kopi af en Gobelin ere ligeledes indlemmede i Udstillingen, nærmest for at vise, hvad Tapetindustrien formaar at præstere.

Personalia. Architekt M. NYROP er bleven udnævnt til Ridder af Æreslegionen.

❦

Konkurrence. Tømrermester HANS NIELSEN, der ejer Grundene Nr. 41, 43 og 45 mod Raadhuspladsen samt Nr. 37 mod Vestergade og Nr. 40 mod Frederiksberggade, agter at nedrive de derværende Bygninger og paa Grundene opføre et samlet Bygningsanlæg, der tænkes anvendt til Forretningsbrug og Beboelse. For at opnaa det bedst mulige Resultat i architektonisk Henseende har Ejeren udstedt Konkurrenceindbydelse til følgende Architekter: VILH. FISCHER, EUGEN JØRGENSEN, FRITZ KOCH, S. LEMCKE, A. ROSEN og CARL THONNING. Der forlanges Skitser i 2 Linier pr. Alen, og hver af de Konkurrerende faar for sine indsendte Tegninger 500 Kr. Bedømmelsen vil blive foretagen af et Udvalg, der foruden Ejeren, Tømrermester HANS NIELSEN, bestaar af følgende Herrer: Overretssagfører AXEL BANG og Tømrermestrene ANTON CHRISTENSEN og H. P. NIELSEN samt, valgte af Architektforeningens Bestyrelse, d'Hrr. AXEL BERG, M. NYROP og K. ARNE-PETERSEN.

Projekterne vil efter Bedømmelsen blive offentlig udstillede i 8 Dage, og nærværende Tidsskrift vil gengive et Udvalg af dem mellem sine Billeder.

❦

Haandværksskole for Kunstnere. Alt for ofte lide de Kunstnere, der give sig af med Kunsthaandværk, under Følelsen af ikke at være fortrolige med de Materialier, hvori deres Ideer skulle udformes. Først efterhaanden som de blive mere og mere indøvede, tilkæmpe de sig fuldstændigt Herredømme over det genstridige Stof; men før de naa saa vidt, er det meget almindeligt, at Motiver, der f. Eks. absolut kun ere egnede til Udførelse i Sten, anvendes paa Træ, hvorved selve den kunstneriske Idé ikke kommer til sin Ret. Det synes derfor at være en god og praktisk Tanke, at der nu i München er dannet en Haandværksskole for Kunstnere, hvormed Hensigten er at give Kunstnere Lejlighed til at kende de forskellige Materialiers Ejendommeligheder og til at studere deres praktiske Bearbejdelse. At en saadan Skole har Betydning for Kunsthaandværket, maa vel anses for givet, da det for at opnaa en virkelig kunstnerisk Komposition er af største Vigtighed at have fuld Kendskab til de paagældende Materialiers Behandling og Karakter.

❦

Tabel og Vejleder i Blikkenslager-, Skiferdækker-, Gas- og Vandledningsfaget samlet og udarbejdet af aut. Gas- og Vandmester G. LEHNERT. Det er en praktisk lille Bog, som paa faa Sider give korte og tydelige Svar paa alle de Spørgsmaal, som i den daglige Byggepraksis komme for i ovennævnte Fag; den er vel særlig udarbejdet for Fagfolk, men har derfor ogsaa sin Interesse for Architekter og Tilsynshavende med Byggearbejder.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 1. MARTS 1901
3. AARGANG № 11

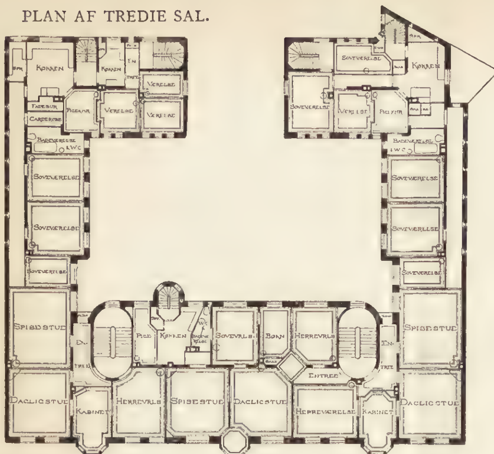
BEBOELSESBYGNING PAA ØSTERBROGADE.

Ejendommen Østerbrogade 64 er opført i Aarene 1898—1900 af Tømmerhandler GROTH-HANSEN og Tømrermester KNUD VENG, efter Tegninger af Architekt EUGEN JØRGENSEN. Den store Bygning, der har en Façade til Gaden paa 60 Alens Længde, er anlagt som et regelmæssigt Anlæg, der med sit Forhus, sine Sidefløje og Bagfløje omfatter en rekt-

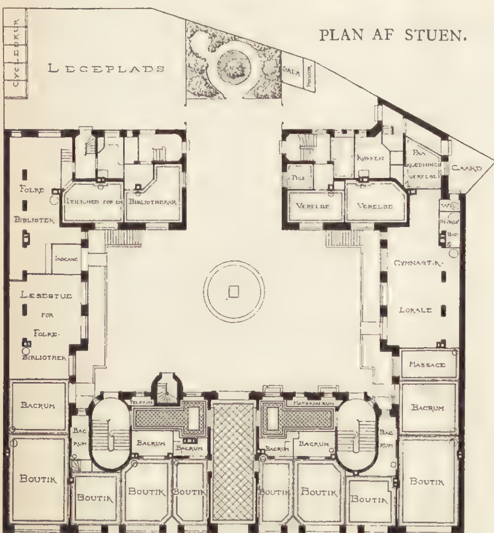
BEBOELSESBYGNING PAA ØSTERBROGADE. — ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

PLAN AF TREDIE SAL.

PLAN AF ANDEN SAL.

PLAN AF STUEN.

BEBOELSESBYGNING PAA ØSTERBROGADE.

ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

angulær Gaard, der er ca. 40 Alen lang og 24 Alen bred. I denne er der i Midten en Fontæne med Springvandsfigur. Mellem Bagfløjenes Gavle fører en bred Passage ind til den bageste Del af Grunden, der er indrettet dels som et lille Haveanlæg, dels som Legeplads med Cykleskure, dels som Baggaard. Endelig findes der endnu en lille, 25 □ Alen stor Gaard, der fremkommer af sig selv ved Grundens Form og gør god Nytte for Korridor og Køkken i højre Sidefløj, som har deres Vinduer ud til den.

Bygningen, der er herskabeligt indrettet, indeholder i Stueetagen til Gaden 8 større og mindre Butikker med tilhørende Bagrum og lyse Kælderrum under med direkte Forbindelse. For øvrigt er Kælderen, som er 4 Alen høj, i begge Sidefløje indrettet til Lagerrum og har derfor bredfløjede Porte ud til Kælderpassagerne, samt til Brændselskældere. I Stueetagen i højre Sidefløj er Gymnastiklokale, i venstre Sidefløj er et af Kommunens Folkebibliotheker med Læsestue, Udlaan o. s. v.

Midt i Forhuset er gennem alle Etagerne en fem Værelsers Lejlighed med Badeværelse, W. C. o. s. v. Til begge Sider af den er der paa 1ste og 2den Sal fire Lejligheder, bestaaende

hver af Entré, otte Værelser, to Pigekamre, Køkken, Baderum, W. C. o. s. v. Paa 3die og 4de Sal er de fire Lejligheder mindre, nemlig Entré, syv Værelser, Køkken, Pigekammer, Baderum, W. C. o. s. v., og i Bagfløjene er der fire smaa Lejligheder paa tre Værelser og Køkken. For at imødekomme Lejeres Ønsker er Planen dog enkelte Steder modificeret noget fra det oprindeligt paatænkte; saaledes er i højre Sidefløj paa 3die Sal den store og den lille Lejlighed slaaede sammen til en, og paa 4de Sal er der indrettet et stort Maleratelier mellem Værelserne. I Tagetagen findes tre Vadskerum og Tørrelofter samt Pulterkamre, to for hver Familie. Overalt i Bygningen er indlagt elektrisk Lys.

BEBOELSESBYGNING PAA ØSTERBROGADE. ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

Façaden til Gaden er opført af Granit i Stueetagen og derover blankt Murværk af haandstrøgne Mursten med enkelte Kridtsten som Relief over 2den Sals Vinduer, Baand o. s. v. Over en Frise, dannet af smaa kvadratiske Mursten og Kridtsten, er Gesimsen stærkt udkragende med Jærnbjælker som Udliggere og derimellem Skiferplader paa Flangerne. Et trekantet Gavlparti hæver sig midt over Façaden højt over Gesimsen. De 3 Karnapper er betonstøbte med Mønstermuring i Tavlerne og Blysprosser i Vinduerne. Façaderne til Gaarden er hvidtede; Stueetagen i Forhuset er muret med blankt rødt Murværk.

Ved Arbejdets Udførelse har Følgende medvirket: Murmester Axel Broe, Tømrermester Knud Veng, Snedkermestrene Ole Andersen, Larsen & Holm, Blikkenslager Thorndahl, Smedemestrene Blücher og Høst, Malermestrene Bernhard Schrøder, Nielsen & Hansen, Billedskærer

Hans Chr. Berg og Glarmester Lillelund. Det elektriske Lysindlæg er udført af Cornelius Knudsen og Gas og Vand samt Badekar installerede af Hassel & Teudt.

BEBOELSESBYGNING PAA KONG GEORGS VEJ.

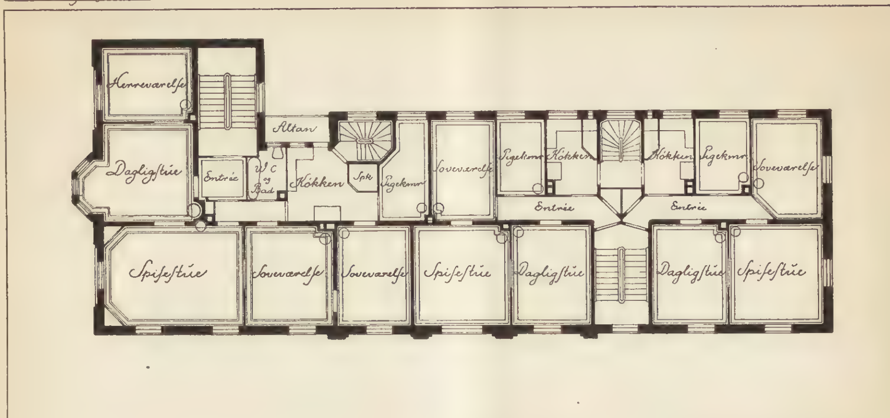
Paa Hjørnet af Kong Georgs Vej og Kronprinsesse Sophies Vej er i Aaret 1900 af Murmester P. S. Hansen opført en Beboelsesbygning efter Tegninger af Architekt Eugen Jørgensen. Bygningen indeholder i hver af de 3 Etager, Stue, 1ste Sal og Mansardetage, en fem Værelsers Lejlighed med Entré, Køkken, Pigekammer, Baderum, W. C. o. s. v., og to tre Værelsers Lejligheder med Entré, Køkken og Pigekammer. I den meget høje Kælder er der to Butikker med tilhørende Lejligheder, for øvrigt Vadskekældere og Brændselsrum.

Bygningens Façader er skurede og hvidtede med cementstøbte Vinduesindfatninger, Baand, Skjolde, Guirlander, Konsoller o. s. v. og cementstøbt Karnapudbygning. Taget er dækket med sortglaserede Falstagsten paa den stejle underste Del og alm. sortglaserede Tagsten paa den fladere øverste Del.

BEBOELSESBYGNING PAA KONG GEORGS VEJ. — ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

Plan af 1ste Sal

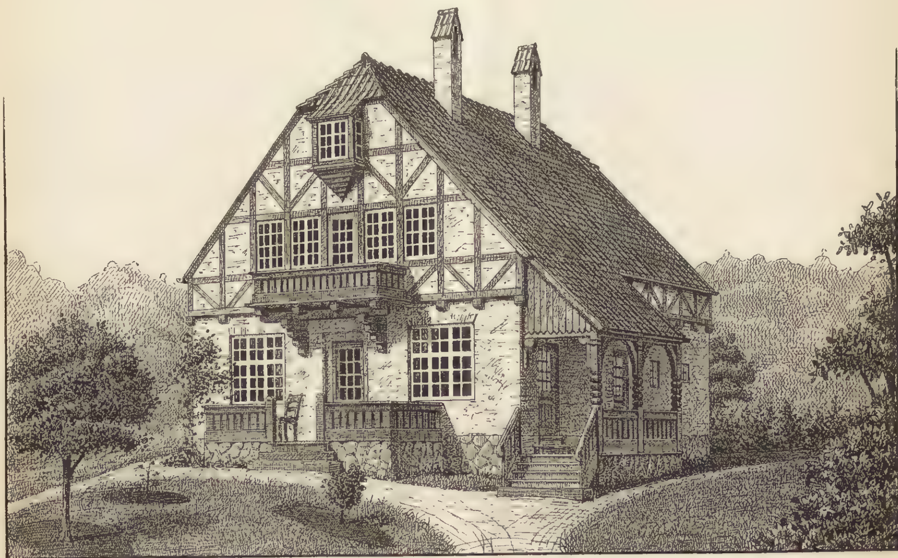

Eugen Jörgensen Architekt 1900.

BEBOELSESBYGNING
PAA KONG GEORGS VEJ.

Ved Arbejdets Udførelse have bl. A. Følgende medvirket: Murmester P. S. Hansen, Tømrermester Duffri Jensen, Snedkermestrene Holm & Nielsen (»Silvan«), Blikkenslager Bode, Smedemester Schøller, Malermestrene Hansen & Meincke. Det elektriske Lysindlæg er udført af Levring & Larsen. Stukkatørarbejdet udvendigt og indvendigt er udført af Ferdinandsen, Ludvigsen & Fyhn, og cementstøbt Arbejde er fra Murmester Schiøtz.

P. A. ROSENBERGS
VILLA I NØDDEBO.

ARCHITEKT
V. HAUNSTRUP.

VILH. ROSENBERGS
VILLA I NØDDEBO.

ARCHITEKT
A. HAUNSTRUP.

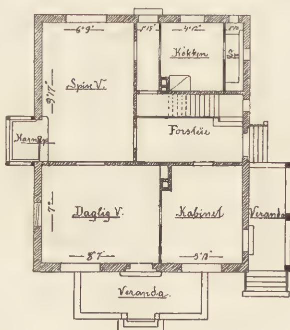

VILH. ROSENBERGS
VILLA I NØDDEBO.

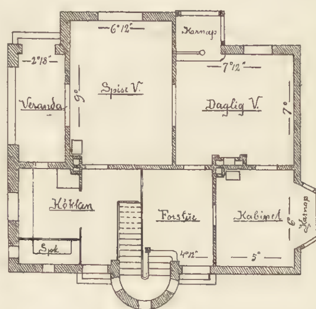
ARCHITEKT
A. HAUNSTRUP.

VILLAER I NØDDEBO.

I adskillige Aar har Villabyggeriet bredt sig over Nordsjælland og har præget denne Landsdel stærkt; nye Villaer er skudt op ved Siden af ældre, og Steder, der for faa Aar siden hvilede i idyllisk Fred, er nu omdannede til moderne Villabyer. Endnu kan man dog hist og her finde en Strækning, der er undgaaet den almindelige Opmærksomhed og har faaet Lov til at beholde sit landlige Præg. Dette er saaledes Tilfældet

P. A. ROSENBERGS
VILLA I NØDDEBO.

VILH. ROSENBERGS
VILLA I NØDDEBO.

med Nøddebo, der dog tilsyneladende sidder inde med alle Betingelser for at være et smukt og hyggeligt Landopholdssted. Her har nu de to Brødre Rosenberg — Sceneinstruktøren og Komponisten — bygget hver sin Villa, som vi hosstaaende gengive i Afbildninger. Villaerne er indrettede til Sommer- og Vinterbrug og rummer henholdsvis 6 og 7 Værelser foruden Pigekamre og Økonomirum. De har kostet 9 og 10,000 Kroner og er opførte efter Tegninger af Architekt A. Haunstrup. De stedlige Haandværkere, som har udført Byggearbejdet, er Murmester Jensen og Tømrermester Petersen.

SKIFER- OG TEGLTAGE.

Det er saa ofte anført, at vi Architekter ere lidet skrivende. Mærkværdigt nok for Resten; thi med lige saa stor Dristighed som vi Dag efter Dag paa Gader og Stræder for et æret Publikum præsenterer vore egentlige Aandsprodukter, med lige saa stor Ængstelighed holde vi vore Tanker og Meninger indenfor den Hvisketone, som kun høres i Krogene.

Det vilde være velgørende, om vi engang alle lærte at tale højt. Tænk, hvilke glimrende Dage der vilde oprinde for »Meddelelser«, eller vilde Redaktionen maaske i saa Tilfælde betakke sig? — ja hvem ved?

Det vil sikkert blive et besværligt Arbejde for Dem, Hr. Redaktør, at forsøge Dem som Martin Borchs Mand med Faareflokken, og det af mange Grunde. Den første er den, at det ikke kan siges at være nogen udpræget Egenskab hos os Architekter at gaa i Flok eller Samling.

Vi gaa helst hver for sig vore egne Veje, og det er vist udmærket godt, forsaavidt som det gavner Personligheden. Men hvor meget er der ikke, vi kunde samles om, og hvor nødvendigt er det ikke, at vi i mangt og meget staa som en sluttet Trop med *en* Villie. Jeg tager næppe Fejl, naar jeg udtaler, at vort danske Publikum, taget i al Almindelighed, hvad angaar Forstaaelsen af Begrebet »God Architektur«, ikke er langt fra at forholde sig som den golde jydske Hede, forinden denne fandt sin »Dalgas«. Men det er efter min Mening lige saa sikkert, at dette Publikum, som Heden ved passende Røgt og Vejledning vil vise sig at eje en for den gode Sæd modtagelig Jordbund. Men denne Jordbund *maa* beredes, inden der overalt kan vokse Blomster.

Her er det, at enhver af os ihærdigt maa yde sin Skærv. Der er baade store Sten og smaa Sten, der maa fjernes. Megen Uforstand maa gøres forstaaende, megen Modvillie svækkes, men fremfor alt maa *megen* Begejstring vækkes for vor Kunst, saa at god Smag engang kan vinde Borgerret i Landet.

Ja, det var egentlig en lang Fortale — for lang —; men hvad Hjærtet er fuldt af, løber Munden over med. Jeg skal maaske senere, med Deres Tilladelse, Hr. Redaktør, komme tilbage paa den her antydede Grund.

Det var en anden Sag, jeg i Dag gerne vilde forelægge »Meddelelser«. Jeg skal ikke, som det med saa fremragende Dygtighed er gjort i Nytaarsnummeret, komme ind paa Omtale af det forløbne Aarhundredes Architektur i Almindelighed, men derimod fremdrage en af de Enkeltheder i vor Husbygning, som maa siges at være ret fremtrædende, og til hvis gode Udvikling vi Architekter behøve Støtte og Forstaaelse fra flere Sider. Jeg vil da i denne Anledning bede vor gamle Sol for en Gangs Skyld at lade sine Straaler spille paa vor Bys Tage, og paa andre Byers med for den Sags Skyld, og saa vil jeg spørge Dem, Hr. Redaktør, om De egentlig er glad ved, hvad vi der faar at se? Jeg tror, De vil svare mig, at det virkelig i kunstnerisk Henseende er den rene Bedrøvelighed, Deres Øje møder. Thi hvor er vore dejlige røde og glaserede sorte Tegltage blevne af? Jeg vil ikke tale om vore gamle røde Munketage, de ligge maaske »vor Tid« fjernere; men er det virkelig Meningen at disse — Gudbevares! særdeles praktiske — men bundkedelige Skifertage skal have Lov uhindret at brede sig over det meste af By og Land?

Vi erindre vist alle, hvilke Overvejelser i Henseende til Tagdækningen vi ofrede vore Akademiarbejder. Spørgsmaalet var da: »Skal det være Kobber eller Tegl?« Begge Dele have jo kunstnerisk Berettigelse og ere hver for sig fortræffelige, afpassede efter den paagældende Bygnings Karakter; men kan De, Hr. Redaktør, erindre et eneste Projekt fra den Tid med Skifertag?

Nej, Skifertaget er noget, der har sin Rod i det praktiske Liv, der opsluger saa mange Idealer. Hvorledes har det da været Skifertagene muligt at erobre en saa dominerende Plads i Publikums Yndest? Jo, jeg maa desværre tilstaa, at det ikke er helt uden Grunde; thi man finder jo vanskeligt et Tagmateriale, der bedre er i Stand til at holde Vandet ude og fordrer færre Reparationer. Men der-

med synes jeg ogsaa, at alt er sagt; thi Skifertagets isolerende Evne overfor Varme og Kulde er omtrent lig Nul, og saa er Farven efter min Mening uendelig karakterløs. Jeg tænker mig, at Overgangen i sin Tid er gaaet saaledes for sig: Vor Teglværksindustri har ved Skiferens sejrrige Indtog følt sig saa ganske imponeret, at den helt og holdent opgav Ævret og kun i Ny og Næ lavede Teglsten efter det gamle Recept, for at tilfredsstille mulige Liebhavere. Underligt er det i hvert Fald, at der først nu i de seneste Aar begynder at vise sig Tegn til, at det meget vel lader sig gøre at fremstille et Tegltag, der afgiver samme gode Betingelser som Skiferen, og som endda ejer den Egenskab forud at være lunere og billigere. At denne Impuls kommer fra Holland, vil ikke undre nogen, der kender det fortrinlige Fabrikat af hollandske Tagsten, der før var ret almindeligt her hjemme. Hollænderne har med andre Ord ikke ladet sig imponere, men arbejdet videre med deres udmærkede Grundstof.

Jeg kan da ikke tilbageholde en Udtalelse om, at jeg her hjemme ikke har kunnet øjne en tilsvarende Bestræbelse i vor ellers fortræffelige Teglværksindustri. Har vore ledende Teglværker eksperimenteret i denne Retning, har de enten ikke endnu opnaaet præsentable Resultater, eller ogsaa holde de dem godt skjulte. En af Fejlene ved den gamle almindelige Form for Tagsten, udførte her til Lands, var jo den, at man ikke let undgik Reparationer, som ofte ved vore moderne Bygningsformer vilde forvolde store Vanskeligheder ved Udførelsen. Man har saavidt mig bekendt ikke ofret Spørgsmaalet tilstrækkelig Interesse. Ganske vist er der paa nogle af vore Teglværker forsøgt en Del Former for Falstegl, af hvilke dog næppe nogen endnu kan siges at være tilfredsstillende i alle Henseender. Som Regel ere de for klodsede i Formen, ligesom Brænding og Materiale næppe altid kunne opstilles som Eksempler til Efterfølgelse. Jeg indrømmer, at Opgaven er vanskelig; men der *maa* dog kunne findes en Løsning, og de hollandske Falstegl med deres fortrinlige sorte eller lyserøde Glasur ere vist for Tiden nærmest ved det ønskelige.

At Fabrikationen af Cementtagsten under disse Omstændigheder, til Dels støttet af fremragende Ingeniører, har kunnet udvikles og florere, som det desværre nu er Tilfældet, finder jeg er betegnende for den mageløse Ro, der blandt os Architekter er raadende overfor mange saadanne Spørgsmaal, hvor der bør tages Initiativ og Standpunkt til Offentligheden eller større Kredse af denne. At Cementtagene kun bør opfattes som et midlertidigt Surrogat for de fra Fædrene nedarvede Tegltage, skal jeg blot nævne. Jeg skal ikke opholde mig ved disse Tages praktiske Egenskaber. De Falstegl, der kan faas, ere i Reglen mindst ligesaa gode, og hvad Farven angaar, da er den tung og kedelig, og naar d'Hrr. Fabrikanter saa, formodentlig i Erkendelsen heraf, søger at flotte sig i »rødt og blaat« — saa siger jeg Pas. Man fremhæver som Forsvar den store Prisbillighed — men den Ting vil nok om faa Aar ordne sig af sig selv, thi har man først *en* Gang maattet forny sine Lægter og Spær paa Grund af den paa Cementstenenes Underside let afsatte »*Sved*« eller Vanddamp, da vogter man sig nok.

Jeg vilde ikke finde det unaturligt, om vi Architekter til Eksempel foranledigede afholdt en Udstilling her i Hovedstaden af Tagmaterialier og gentog denne maaske med et Par Aars Mellemrum, for muligvis derigennem at fremskaffe brugelige Typer for Tagsten af brændt Ler, glaserede og uglaserede, saa kunde

man maaske opnaa en heldig Afløsning for den syndige Forvirring, der i vore Dage hersker paa dette vigtige Omraade.

Mit Vindue vender ud mod et Hjørne af det gamle Kjøbenhavn, og jeg har den Glæde derfra kun at øjne *et* eneste Skifertag, ellers skinne alle de gamle Tage, der endnu findes her i Nabolaget, i den dejligste røde Farve. Et Par enkelte sort glaserede og et eneste skinnende hvidgrønt Kobbertag gør Harmonien komplet. Desværre hører denne lille Krog vel ogsaa til det Kjøbenhavn, der forsvinder.

Lad os haabe, at det bliver muligt i en ikke altfor fjern Fremtid at raade Bod paa de her paapegede uheldige Forhold. Vi kunne ikke vente, at Tegltage blive mere almindelige, forinden vi klart kunne paavise deres Fortrin; men i det Arbejde og de Forsøg, som skulle føre hertil, maa vor Teglværksindustri og de dygtige Mænd, der staa i Spidsen for samme, være os Architekter behjælpelige.

ANTON ROSEN.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra Andr. Schous Boghandel (Ludvig Schüth) er følgende sendt os til Anmeldelse:

Das Detail in der moderne Architektur. Friedr. Wolfrum & Co. Wien & Leipzig. Af det første foreliggende Hæfte, faar man det Indtryk, at dette nye Værk vil blive gennemført med stor Omhu og Elegance, og det store Opland, som det tyske Bogmarked har, kan vel ogsaa nok have Plads til dette, der tilsyneladende særlig agter at behandle Enkelthederne i den seneste Tids tyske eller maaske snarere østrigske Achitektur. Skønt dette maaske ikke har direkte Interesse for den danske Architekt, findes der dog i disse Blades smukt gennemarbejdede Tegninger mange Ting, som Øjet kan have godt af at se, og som tillige viser, med hvilken Utvungenhed de østrigske Kunstnere gaar løs paa deres Opgaver.

FORSKELLIGT.

Industriforeningens Februar-Forevisning, der har været overordentlig righoldig og mangeartet, har paa Bygningsvæsenets Omraade indeholdt nogle Ting, som man ikke kan forbigaa i Tavshed. Vi skal saaledes nævne den Udstilling, som findes fra *Nordeuropæisk Compo-Board Aktieselskab*, og som omfatter en Mangfoldighed af Genstande, lige fra Vægge og Lofter til Døre, Borde, Skoletavler og Fotografirammer, der alt er udført af Compo-Board. Skønt vi ikke i alle Dele kan slutte os til de her angivne Anvendelser, nærer vi dog ikke Tvivl om, at dette praktiske Materiale har en betydelig Fremtid for sig; og efterhaanden som Kendskaben til det udbreder sig, og Erfaringen ved Anvendelsen af det forhindrer Fejlgreb, vil de betydelige Fordele, hvormed det paa mange Steder i vort Bygningsvæsen kan udnyttes, ogsaa nok gøre sig gældende.

En anden Udstiller, Glarmester FLEDELIUS viser en Del forskellige Arbejder i Glasmosaik og Glasmaleri, som vidner om megen Smag og Dygtighed; og fra Malermester N. LORENZEN i Fuglebjerg er udstillet nogle Forsøg med en plastisk Masse, som kan anvendes til Dekorering af Lofter, Vægge o. l., og som ved at

fremtræde i Relief i hvilken som helst Farve eller Tone, man ønsker at give den, maa kunne finde praktisk Anvendelse, for saa vidt Fremstillingsmaaden kan blive nogenlunde billig. Endelig har Hr. C. OHLAND udstillet nogle Vinduesbeslag af en særlig Konstruktion, som gør det muligt paa en let Maade at dreje Vinduet saaledes, at saavel Glassets Yder- som Inderside kan poleres fra Værelset. Idéen med disse Beslag er ikke ny, men deres solide og praktiske Udførelse, og deres lette Anbringelse paa Vinduerne gør dem meget anvendelige, og den Udbredelse, de allerede har faaet ved nye Bygninger, er derfor let forstaaelig.

St. Andreas Kirken, som ligger paa Hjørnet af Nørrefarimagsgade og Gothersgade, staar nu færdig opført. I Foraaret 1897 blev Architekt MARTIN BORCHS Tegning antaget ved Konkurrencen, og den 4. Oktober samme Aar nedlagdes Grundstenen til Bygningen. Kommunen har skænket Grunden, hvorpaa Kirken staar, og Staten har ydet et Tilskud paa 50,000 Kroner, Resten af Byggesummen, som beløber sig til 300,000 Kroner, er indkommen ved private Bidrag.

Kirken har et Hovedskib paa 72 Alens Længde og 15 Alens Bredde samt et Sideskib, der er 40 Alen langt og 12 bredt, og den har 1100 Siddepladser og c. 500 Staapladser. I Bygningen findes endvidere 2 Sakristier, Skriftestole, Præsteværelse m. m. samt foroven en rummelig, tøndehvælvet Menighedssal med Plads til henved 400 Mennesker. Bag Koret findes et Ligkapel. Paa Hjørnet ud mod Gothersgade ligger Klokketaarnet, der er 85 Alen højt til Fløjknappen.

Kirkerummet er overdækket med Krydshvælvinger, og alle bærende Led er udført af røde Mursten med mellemliggende hvide Felter. Stilen er gennemført efter Motiver fra vore middelalderlige Kirkebygninger, idet dog Architekten har formaaet at give sit Arbejde et saadant Præg i Helhed som i Detailler, at Kirken fremtræder som et helstøbt moderne Bygningsværk.

Blaataarn. Ved de store Kloakarbejder, som foretages i Anledning af Spildevandets Afskæring fra Havnen, støder man stadig paa Rester af Murværk, Affaldsdynger o. l., og hvor man mener at finde noget af Interesse, tager man Skitser og Fotografier deraf. Fornylig har man saaledes ved Udgravning, der fandt Sted paa Slotsholmen i Nærheden af Frederik d. VII's Statue, afdækket betydelige Murlevninger, udførte af Munkesten, som efter Konservator C. C. Andersens bestemte Opfattelse maa være Fundamenterne til det gamle berygtede Blaataarn. Med dette som Udgangspunkt kan man have Grund til at vente, at de fremtidige Udgravninger paa Slotsholmen vil bringe endnu flere interessante Fund frem for Dagen, der kan have Betydning for Forskere og vor Byes Historie.

Et Schiller-Museum. I Byen Marbach ved Neckar er Opførelsen af en saadan Museumsbygning paatænkt, og i den Hensigt blev i Fjor udstedt Indbydelse til Konkurrence mellem tyske Architekter. Til Bygningen var valgt en Plads paa den saakaldte Schillershøj, og i Programmet for Konkurrencen var udtalt Ønsket om, at Anlæget maatte faa et malerisk Præg.

Der indkom ialt 70 Projekter, men intet af disse har tilsyneladende været tilfredsstillende, og i kunstnerisk Henseende betragtes Resultatet som negativt. Her hvor det gjaldt at bygge et Hus for en af Tysklands største Digtere, og til-

lige at sætte denne Mand et Mindesmærke, var det jo naturligt at arbejde i den Stilperiode, som var den herskende paa Schillers Tid, men noget saadant er ikke faldet de konkurrerende ind, idet de bedste af Projekterne enten ere ultra moderne eller ogsaa behandlede i middelalderlig Borgkarakter med Taarne og Gavle.

❦

Kastelsparken. Komitéen til Bevarelse af Kastelsterrainet som Park har nu foreløbig afsluttet sit Arbejde ved Udsendelse af et lille Hæfte. I dette er optaget Referatet af Mødet i Industriforeningen d. 16. November 1898, som indledede den offentlige Diskussion om denne Sag, og dernæst omtales Dannelsen af Kastelsparkkomitéen og de Skrivelser, som indsendtes fra denne til Ministeriet, Rigsdag og Kommunalbestyrelse.

Hæftet, der er fremkommet i meget smuk Udstyrelse, er ledsaget af et stort, farvetrykt Kort, som baade viser det nuværende Terrain og de paa dette foreslaaede nye Anlæg.

FORENINGSMEDDELELSER.

Bestyrelsesmøde afholdtes Lørdag den 16. Februar Kl. 7. Mødte var samtlige indenbys Medlemmer, med Undtagelse af F. Koch, og desuden Kyhnell fra Aarhus.

Dagsorden:

1. Skrivelse til Komitéen for Udstillingen ved Charlottenborg.
2. Valg af et Udvalg til Ordning af Udstillinger paa Mødeaftenerne.
3. Skrivelse fra Borgmesteren i Næstved.
4. Borgerrepræsentvalgene.
5. Optagelse af ekstraordinære Medlemmer.
6. Foreningsmøde.
7. Meddelelse om det militære Sygehus.
8. Konkurrencen om Tømrermester Hans Nielsens Bygninger.

Mødet hævet Kl. 9.

❦

Foreningsmøde afholdtes Lørdag den 23. Februar Kl. 8.

Ingeniørkaptajn Gruth gav i et Foredrag nogle Oplysninger om Hennebiquekonstruktioner, deres praktiske Anvendelse som Etageadskillelser, Piller og Tage, samt omtalte den stigende Udbredelse, som de i de sidste Aar har faaet. Foredraget, der fulgtes med stor Interesse, var ledsaget af en Fremvisning af Lysbilleder.

En righoldig Samling af Architekt S. Lemches udenlandske Studier var ophængt i Lokalerne.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5¹, Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. MARTS 1901
3. AARGANG № 12

DET TEKNISKE SELSKABS SKOLES FILIALBYGNING.

Den 3. Oktober 1900 blev det tekniske Selskabs Skoles nye Filialbygning taget i Brug, skønt den endnu ikke var fuldt færdig. Opførelsen af en saadan Bygning var bleven paatrængende nødvendig, da det havde vist sig umuligt at skaffe til Leje de fornødne brugbare Lokaler paa Nørrebro.

Bygningen er fortrinligt beliggende i Prinsesse Charlottesgade lige for Fyensgade paa en Grund, der er skænket af Kjøbenhavns Kommune. Udarbejdelsen af Tegningerne blev overdraget Architekt F. Bøttger, som sammen med Architekt Christen Larsen udførte disse; men grundet paa forskellige Forhold trak Architekt Bøttger sig tilbage, og Udarbejdelsen af Arbejdstegningerne samt Ledelsen af Arbejdet overdroges Architekt Chr. Larsen, der har haft Bygningskonduktør Søren Nielsen til Medhjælp.

Bygningen indeholder 14 Klasselokaler og et Ovenlyslokale til Malerskolen. Endvidere er der i Kælderen Portnerbolig, Vadskerum for Elevernes Tegnebrædder samt et stort disponibelt Rum. I Etagerne findes Lærerværelse, Inspektionskontor, Værelse for Bibliothek og Modelkamre m. m.

Direkte ved den grundmurede, rummelige Hovedtrappe findes i hver Etage et centralt beliggende Forrum, hvortil de forskellige Lokaler slutte sig; endvidere staa alle Klasselokalerne i umiddelbar Forbindelse med to rummelige Nødtrapper.

I Bygningen er der overalt taget Hensyn til alle de Fordringer, som i vor Tid stilles til en velindrettet Skolebygning. I hvert Klasselokale findes Vadskekumme samt faste Reoler og Skabe til Elevernes Rekvisiter.

Bygningen opvarmes ved Hjælp af frisk varm Luft, der tilledes hver Klasse for sig fra to i Kælderen indbyggede Varmekamre. Luften opvarmes i disse af kontinuerligt brændende Kaloriferer, paa hvilke er anbragt Vandbakker til Befugtning af den varme Luft. Til hver Klasse ledes ca. 24,000 Kubikfod frisk Luft pr. Time, svarende til ca. 3 Gange Luftfornyelse; Ordningen er saadan, at der stadig tilføres samme Kvantum frisk Luft, men med varierende Temperatur, eftersom der kræves mere eller

DET TEKNISKE SELSKABS
SKOLES FILIALBYGNING.

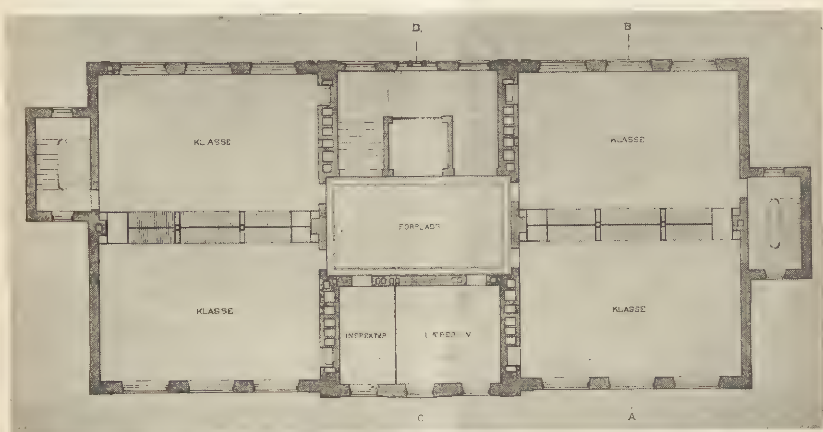
ARCHITEKTER
F. BØTTGER OG CHR. LARSEN.

mindre Varme i Klasserne. Temperaturen i disse sidste kan aflæses paa Afstandsthermometre i Kælderen, og Luftens Temperatur varieres i Henhold hertil ved Blandingsspjæld, anbragte ved Siden af Afstandsthermometrene. I Bygningens Kælder er et Toiletrum for Lærerne, medens der ved en lille Have bag Skolebygningen er en lille Bygning, indeholdende W. C. for Eleverne, Skarnbeholdere m. m. — Lokalerne oplyses ved Gaslamper med Auerske Brændere.

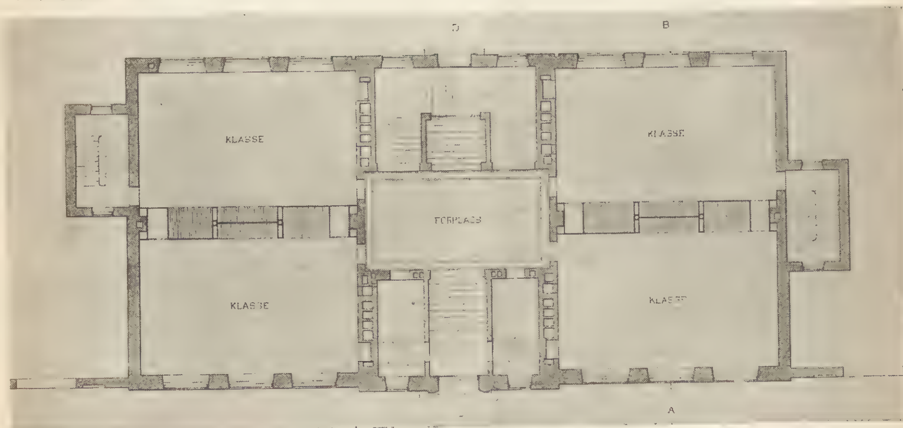
Ingeniørarbejderne ere projekterede af Afdelingsingeniør A. C. Karsten og den stedlige Kontrol udført af Ingeniør Fries.

Den ca. 1350 □ Alen store Bygning har kostet inklusive Inventar

ETAGEPLAN.

STUEPLAN.

DET TEKNISKE SELSKABS SKOLES FILIALBYGNING.

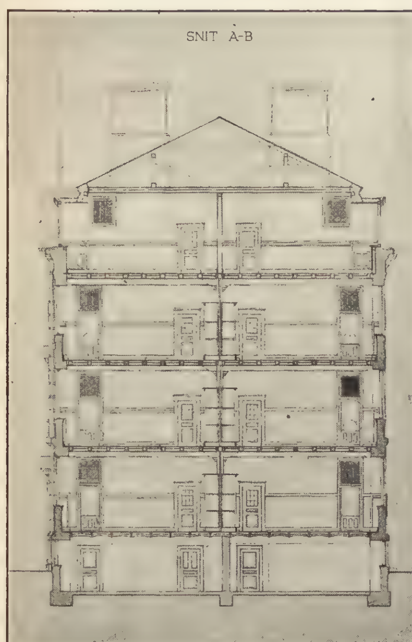
ARCHITEKTER F. BØTTGER OG CHR. LARSEN.

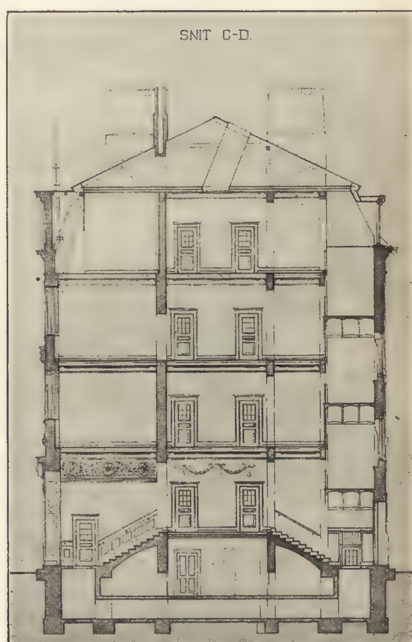

MAALESTOK TIL PLANER OG SNIT.

170,000 Kr., hvoraf Staten har skænket 70,000 Kr. Skolen har selv af Lotterioverskud kunnet bidrage 20,000 Kr., og Resten, 80,000 Kr., skaffes til Veje ved et 1ste Prioritetslaan.

Grunden til Værdi af ca. 60,000 Kr. er skænket af Kjøbenhavns Kommune.

DET TEKNISKE SELSKABS SKOLES FILIALBYGNING.

ARCHITEKTER F. BØTTGER OG CHR. LARSEN.

Ved Opførelsen har Følgende medvirket: Murmester VILH. KØHLER, Tømrermester ANTON CHRISTENSEN, Snedkerfabriken »SILVAN«, Entreprenørerne HANS & JØRGEN LARSEN, Malermester ØJGAARD, Skiferdækker samt Gas- og Vandmester PERS. Dekorationsarbejdet er udført af Billedhugger LAMBERG-PETERSEN. Varmeværket er leveret af BONNESEN & DANSTRUP, de sanitære Anlæg af LUDVIGSEN & HERMANN.

LIDT OM REGENSEN.

MED ET GAMMELT BILLEDE.

AF BERING LIISBERG.

Der har efterhaanden dannet sig den Forestilling i store Kredse, at Regensen er en af Christian IV's Bygninger. Naar den ikke nævnedes i Verset ved Siden af:

»Mit Taarn, min Børs, mit Rosenborg«

var det Føddernes Skyld; i et andet Vers, der i Theatrene er bleven sunget ud til utallige Tilhørere, stod der jo netop:

Regensen hedder for ingen Ting
Ej Gaarden ved Taarnets Fod,
Man ser det straks paa det hele Sving,
Den er af kongeligt Blod o. s. v.

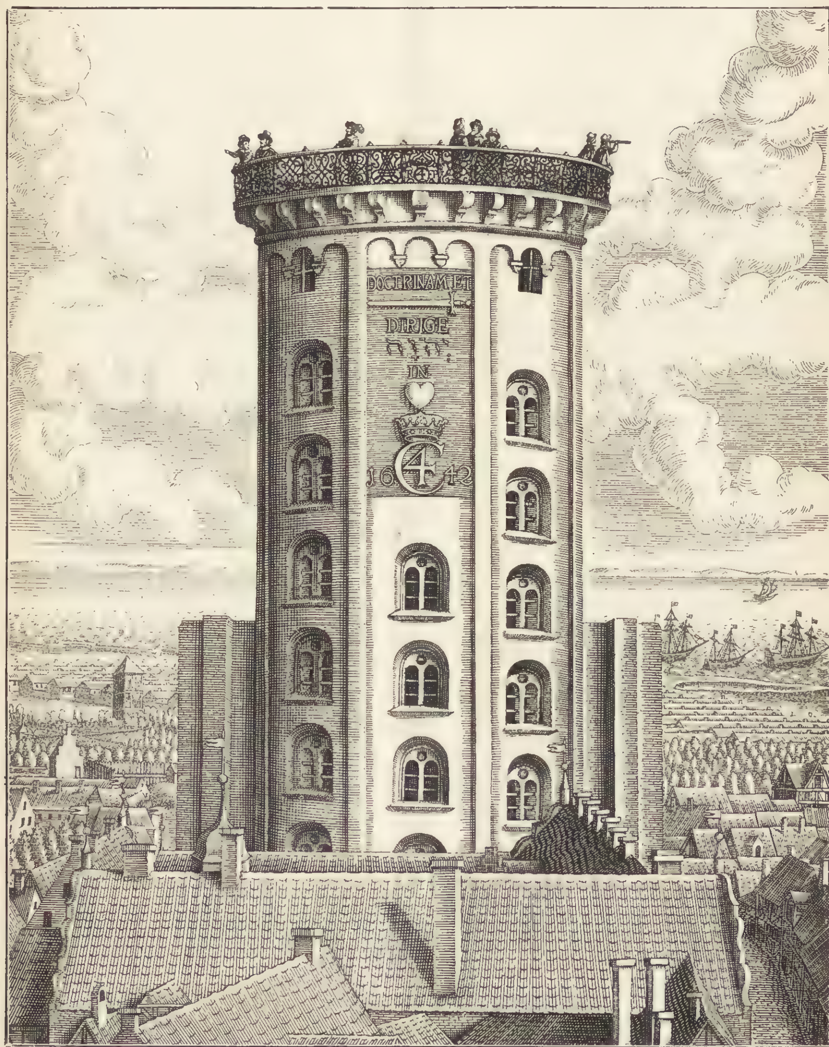
Men det er kun delvis rigtigt, og det Kongeblod, som flyder i dens Aarer og som i alt Fald er noget omtvisteligt, maa i alt Fald være Frederik II's og ikke Christian IV's.

Da Frederik II i 1569 stiftede »Kommunitetet«, d. v. s. den Institution, der gav 100 trængende Studenter deres daglige Kost, var det en bestemt Forudsætning, at der tillige, naar Pengene kunde strække til, skulde ydes dem fri Bolig. Studenterne, »der spiste ved Kongens Bord«, fik i de første Aar deres Maaltider i det gamle Graabrødrekloster, og da Bespisningen snart flyttedes til den nye Kommunitetsbygning, en Del af Universitetsfløjen langs Nørregade, fulgte Betegnelsen »Klosteret«, som Kommunitetet bar i Folkemunde, med over paa den nye Bygning. 1574 havde Frederik II i Sinde at opføre den paatænkte Studenterbolig paa selve Universitetets Grund, hvilket vilde være en stor Fordel for Studenterne »baade for *exercitia*, de kunde bruge med dem selv, og for *lectionibus* og Opseende, de Højlærde kunde have til dennem, om de boede tilsammen«. Men først i 1618 blev Tanken om Studenterboligen til Virkelighed, idet Kommunitetet da for 9000 Rdl., som det paa kort Tid laante af Christian IV, erhvervede Grunden mellem St. Kannikestræde og Skidenstræde, fra Borchs Kollegium til Kjøbmagergade. Den ejedes da af Kansler Christian Friis til Borreby; paa dens vestlige Del, nu Gadenumrene 10, 8 og 6, stod den tidligere Ejer Kansler Johan Friis til Hesselagers gamle Adelsgaard med Have omkring, langs Skidenstræde laa en kongelig Stald, og paa dens østlige Del — hvor Gotfred af Gemen i det sidste Aarti af det 15. Aarhundrede skal have haft sit Bogtrykkeri, det første i Danmark — havde Christian Friis opført nogle Stalde og Udbygninger.

Paa denne østlige Del af Grunden rejste sig 1618—1628 den Bygning, der officielt bar Navnet *collegium regium*, men som i daglig Tale snart kom til at hedde Regensen. Hvor meget af Christian Friis' Stalde m. m., der er bleven benyttet i den nye Bygning, lader sig næppe sige, men et er sikkert, den nye Studenterbolig havde intet at gøre med Johan Friis' Adelsgaard, andet end hvad Naboskabet medfører. Den tidligere fremsatte Anskuelse, at Murene indtil 2. Stokværk i den østlige Halvdel af Længen ud til Kannikestræde (som nemlig blev staaende under og efter Branden 1728) endnu skulde hidrøre fra den gamle Kanslers berømte Gaard, viser sig at være urigtig alene af den Kendsgerning, at det først var hans Brodersøn og Arving Christian Friis, der 1600 blev Ejer af denne Del af Grunden.

Paa hosstaaende Gengivelse af et gammelt Kobberstik af Rundetaarn (fra Th. Bangs *Phosphorus Hafniensis*, 1657) ses Regensen foran Taarnet i Fugleperspektiv. Den fremtræder som en firfløjet Bygning med svejfede Gavle og med Kugle og Vejrfløj paa Gavlene. Inde i Gaarden op mod Kirkelængens nordlige Gavl ses et lille Taarn med Kuppel og Spir, der ikke har naaet højt over Kirkefløjens Tagryg. En Kvist med aftrappet Gavl — muligvis over Porten —

ses paa Gaardsiden af den sydlige Længe. De tre Længer ere paa 2 Stokværk; den nordre — langs Krystalgade — synes noget mindre anselig og har kun svejfet Gavl til Kjøbmagergade. Kirken, eller Bedehuset langs denne Gade er kun paa 1 Stokværk. Den vestlige Fløj, Tværfløjen, lodret paa St. Kannikestræde og med Gavlen til dette, naar ikke helt ud til Krystalgade, saa at der dannes et

Gaardsrum med en Halvtagsbygning mellem den og den nordre Fløj. Tværfløjen ligger paa den Grund, der nu optages af Sidebygningen i Trinitatis Præstegaard, og paa dennes nuværende vestlige Del staar altsaa det Hus, som ses yderst i Forkanten af Billedet.

Ved den store Brand i 1728 blev ogsaa Regensen et Offer for Flammerne, og det i den Grad, at af hele Bygningen fandtes kun ovenomtalte østlige Halvdel af Længen langs Kannikestræde op til 2. Stokværk solid nok til at benyttes i det

nyopførte Hus. I Gavlen til Kjøbmagergade er dog Tavlen indsat efter Branden, saa den har mulig været mere medtaget end Sidemurene.

Af den nu staaende Regensbygning, som altsaa kun for et kort Stykke Murværks Vedkommende stammer fra Christian IV's Tid, er Fløjen langs Krystalgade opført 1731, langs Kannikestræde 1743 og langs Kjøbmagergade 1748. Den fjerde Fløj bortfaldt, og Grunden blev udlagt til Trinitatis Præstegaard.

Paa Stikket af Rundetaarn og Regensen findes der enkelte andre Ting, som mulig vil have Interesse for dette Blads Læsere.

Til højre for Regensen ses St. Kannikestræde og dets søndre Husrække og længere tilbage Husene mellem Kjøbmagergade og Gothersgade, hvor man ser Træerne i Kongens Have. Hvor lidt Billedet end giver her, er det dog nok til, at man kan se, i hvor ringe Grad det typiske kjøbenhavnske borgerlige Hus har forandret sig i den lange Tid fra Frederik III til Christian VI.

Til venstre for Rundetaarn vil man finde mere af Interesse. Umiddelbart over Fløjstangen paa Regenskirkens nordre Gavl ses en Dynge, der maa antages at være en Rest af den gamle Østervold, og til venstre for denne et firkantet Taarn med gotisk Gavl, efter al Rimelighed »Hans Klausens Taarn«, et af de gamle Fæstningstaarne fra Frederik I's Tid. Helt ude i Kanten af Billedet ses »det trinde Lysthus« i Kongens Have og længere tilbage, mellem Fæstningstaarnet og Kirken, et Bindingsværkstaarn, uden Tvivl »det høje Lysthus, som stod over Porten ved den liden Urtehave«. Det nævnes i en Tømrermesters Regnskaber fra 1649 og blev i dette Aar forsynet med en Vindeltrappe af Træ paa 54 Trin samt med en »slet walsk Huffue« (Hue) beklædt med Skifersten.

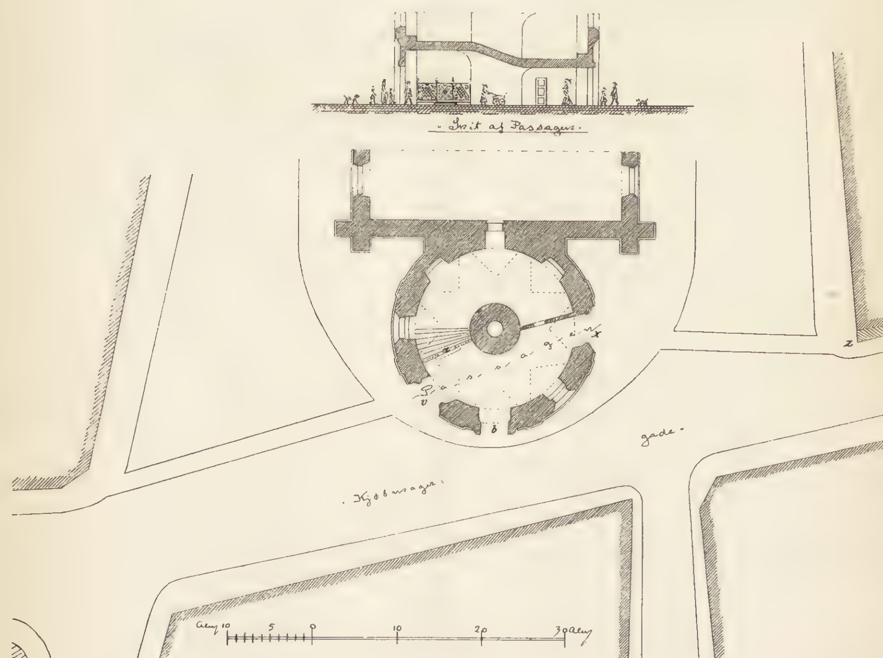
Bag dette viser sig de let kendelige Nybodershuse og længere ude endnu de af Christian IV anlagte Fæstningsværker langs Stranden fra Vartov (paa Trianglen) til Værket ved St. Anne Bro. Det er sandsynligvis denne, man ser paa højre Side af Taarnet skyde sig frem som en Odde i Søen.

PASSAGE GENNEM RUNDETAARN.

Tanken om en Passage for Fodgængere gennem Rundetaarn er fremkommen for at afhjælpe de uheldige Færdselsforhold paa dette Sted. Fra Hjørnet af »Alaska« kan da Fodgængeren begive sig i lige Linie over til det i Rundetaarn nærmest værende Vindue, der er bleven omdannet til en Døraabning *v*, og stadig i samme Retning kan Fodgængeren fortsætte sin Vej igennem Taarnet uden at møde nogen Hindring, idet Gulvet i Passagen ligger i samme Niveau som de tilstødende Fortouge. Efter at have passeret Taarnet ved *x*, kan Vandringen gaa videre ad Fliserækken paa skraa til Hjørnet *z* ved Hr. Vilhelm Priors Boghandel, her tænker man sig ad Aare Bygningens Façade rykket noget tilbage ved Hjørnet af den paa Tegningen viste punkterede Linie, saa at det særlig skraverede Areal lægges til Gaden. Med Hensyn til Forandringen af Taarnet, da kræver Passagen, at den nederste $^1/_4$ Cirkel af Taarnets opadgaaende Gulvflade fjernes, og at der ved *a*, for at indvinde den borttagne Højde, indlægges de viste Trappetrin, ad hvilke man altsaa maa begive sig for at kunne komme op i Taarnet. Paa det næstnederste Trin er tænkt anbragt et kunstsmedet Gitter med Laage (en værdig

Opgave for Kjøbenhavns Forskønnelsesforening). I den nuværende Døraabning *b* til Kjøbmagergade tænkes ligeledes anbragt et kunstsmedet Gitter. Flisestenene, der nu gaa rundt om Taarnet mod Kjøbmagergade, kunne fjernes og Arealet lægges til Kørebanen, selvfølgelig bør der i saa Fald anbringes 2 Afviserstene op ad Taarnets Mure. Til Foraaret skal Kjøbmagergades Brolægning omlægges, og der er derfor særlig Anledning til netop nu at søge Tanken realiseret, idet en større Del af Udgifterne kommer paa Omlægning af Fortoug og Fliserækker. Naar saa ad Aare Buegangen under Regensen og en parallel Gade til Kjøbmagergade er bleven ført igennem fra Pederhvidtfeldtstræde til Niels Hemmingsensgade tør nok siges, at alt er »All right«, og det uden at de gamle morsomme Gadelinier med de indknebne Passer og smukke Perspektiver ere blevne vandaliserende fjernede. Byen beholder sin Karakter og afhjælper de Krav, som den store Udvikling med Ret kræver.

AAGE MATHIESEN.

FORSLAG TIL PASSAGE
GENNEM RUNDETAARN.

ARCHITEKT
A. MATHIESEN.

RESTAURERINGS-SPØRGSMAALET I SVERRIG.

De Principper, der bør være de ledende ved Restaureringen af gamle Bygninger, have til alle Tider i de forskellige Lande været Genstand for stor Uenighed mellem dem, i hvis Lod det er faldet at beskæftige sig praktisk dermed. Den ene Generation ser anderledes end den anden paa dette Spørgsmaal, og ofte staa Meningerne skarpt mod hinanden.

I Sverrig, der for øvrigt netop med Hensyn til Restaurering af ældre Bygninger staar langt tilbage for, hvad man er naaet til i Danmark, er Spørgsmaalet stadigt brændende og har faaet fornyet Aktualitet ved en Skrivelse, der den 20.

Novbr. f. A. er indsendt af Architekten Ferdinand Boberg til det kgl. Akademi for de frie Kunster.

Det vil erindres, at »Medd.« tidligere (1. Aarg. Nr. 9) har omtalt en Pjece af Verner von Heidenstam: »Modern barbarism, några ord mot restaurerandet af historiska byggnader« (1894). Paa det nordiske Teknikermøde i Stockholm i Juni 1897 fremdrog Architekt F. Lilljekvist i Anledning af denne atter Spørgsmaalet i et Foredrag med Titlen: »Under hvilka förhållanden kan en restaurering af architektoniska minneswärken anses önskvärd?« I den derefter paafølgende Diskussion deltog af Danske Architekterne L. Fenger og V. Koch.

Architekt Boberg har tidligere skrevet om »Restaureringsfrågan« i »Svenska Dagbladet« den 10. Januar 1899. Desværre blev hans Meninger forbigaaede i Taushed, og Boberg finder derfor Anledning til i sin omtalte Henvendelse til Akademiet i Stockholm at citere sin Artikel ordret.

Boberg søger Bistand hos Akademiet, der skal vogte Landets Kunstinteresser og dermed beslægtede Sager, til en kraftig Indskriden for at hæmme en Bevægelse, der breder sig overalt, hvor der er den mindste Mulighed for dens Trivsel, og som især i Sverrig allerede har naaet et betydeligt Resultat af altid omdisputeret, ofte tvivlsomt Værd. Begyndelsen er sket med de store Monumenter; men derfra har Eksemplet smittet, og Interessen for Restaureringer er bleven en saadan Modesag rundt om i Landet, at man faktisk nu uophørligt ser Bladnotitser om Indsamlinger til og Forslag om Istandsættelse, Forbedring og Fuldstændiggørelse af gamle interessante Bygninger. Hvis denne Farsot ikke hæmmes, vil der i Løbet af kort Tid ikke være noget architektonisk Mindesmærke tilbage, som ikke i større eller mindre Grad har mistet sin Karakter af at være et *ægte* Udtryk for de uensartede Perioder, hvis Kendetegn det bærer i sit Skød.

Kaster man et Tilbageblik over Behandlingen af lignende Spørgsmaal fra tidligste Tider indtil første Halvdel af det 19. Aarhundrede, finder man, at noget tilsvarende til vor Tids Restaureringer aldrig er forekommet, at det aldrig er faldet Nogen ind at søge at fuldføre eller fuldstændiggøre et Bygningsværk i en henrunden Tids Aand. Tværtimod er det med en ofte haardhændet Fremgangsmaade, at man især i visse Tidsrum ved Ombygninger eller Forandringer gaar løs paa en alt eksisterende Anordning, naar praktiske Krav eller Tilstrømninger nødvendiggør Modifikationer af en eller anden Art. Noget Forbillede fra fordums Tider har Restaureringsprincipperne saaledes ikke. Det har været vort*) Aarhundrede forbeholdt at opfinde dette Princip, hvilket forøvrigt ved sin Fremtræden var aldeles ufarligt og havde bestemte Fortjenester. Thi et nøje Studium af foregaaende Tiders Bygnings- og Dekorationskunst kan kun være af stor Vægt og til ubetinget Nytte, saa længe det tjener som Middel for en fortsat Udvikling; og heller ikke om den i Samklang med disse Studier staaende Udførelse af Forslag til Rekonstruktion i visse Tiders Aand af eksisterende gamle Bygninger er andet end godt at sige, saa længe slige Øvelser forblive i Mappen som Studier. Men saa snart der af disse Øvelser begynder at spire en Lyst til at søge at gøre selve Bygningsværkerne til en Slags Anskuelses-Materiale for arkæologiske Studier og uden praktisk Foranledning at bringe de Projekter til Udførelse, som paa Papiret vare interessante, men som realiserede bliver livløse, fordi de savne

*) ɔ: det nittende Aarhundrede.

reelle Motiver, da maa man fordre Respekt for gamle Mindesmærker, som ofte under et fordringsløst Ydre bære Spor af en faktisk historisk Udvikling, som er meget interessantere end Imitationer, om de end ere nok saa godt udførte. Det er netop det farlige ved Nutidens Restaureringer, at de ofte foretages med en saadan Kundskab og Evne til at efterligne, at man paa visse Punkter er i Tvivl om, hvor Grænsen ligger mellem det gamle og det nye, hvilket allerede har medført Resultater af den betænkeligste Art, — dette saa meget mere som Forandringerne til Tider har staaet i Forbindelse med, at man lod gamle Partier med bestemt Tidskolorit fuldstændigt forsvinde. Vore Efterkommere ville med Forundring ved Hjælp af Fotografier og Tegninger kunne ane, hvorledes de restaurerede Bygninger have set ud før Omdannelsen. Maaske de saa smaat ville faa den Forestillig, at der har været god Grund til at foretage visse Ombygninger og deri se formildende Omstændigheder. Men vi, som se disse Omdannelser foregaa for vore Øjne, vide derimod, at mange betydelige mellem dem aldeles ikke have været betingede af praktiske eller andre Grunde. Paa den anden Side maa det erkendes, at Restaureringsiveren indirekte har medført den Vinding, at man under Overhvidtning og Paneler har opdaget ældre interessante Malerier og Dekorationer, over hvis Fremdragen for Lyset man ubetinget bør være glad. Havde man blot ikke i mange Tilfælde forringet Værdien af disse Opdagelser derved, at man blandede dem med Tilsætninger og Fortsættelser »i samme Stil«! For de forsigtigt blottede Rester, om de end vare nok saa fragmentariske, vilde man have stor Varme og Interesse i Følelsen af, at de vare virkelige Levninger af en vis Tid med sin givne, ægte Karakter. Men overfor de »stilret« fuldførte Dekorationer forbliver man kold og skeptisk, og de imiterede Udfyldninger og Tilsætninger forjage den Stemning, som vilde have holdt sig, hvis det gamle var forblevet urørt.

Man burde saa meget mindre behøve at finde sig i, at lade Restaureringsiveren gribe om sig, som ikke engang de restaureringsvenlige Fagfolk ere enige angaaende allerede udførte eller under Udførelse værende Arbejder i den Retning. Da tværtimod den ene Architekts med Kraft gennemførte Restaurering af et betydeligt Bygningsværk skarpt kritiseres af en anden Architekt, hvis Restaurering saa atter kritiseres af en tredie, turde det være et Spørgsmaal, om ikke denne ene Grund kunde være tilstrækkelig til at holde inde med den tvivlsomme Holden Hævd over Mindesmærker. I ældre Tider gik man som omtalt jo frem paa den Maade, at man løste Problemet i den Aand, som netop var den raadende.

Naar en virkelig Trang til gennemgribende Forandring er til Stede, bør man derfor hellere behandle denne frit, i et hvert Tilfælde give Opgaven den bedst mulige Løsning, end direkte efterligne nogen anden Tids Udtryksmaade. Vore Efterkommere ville maaske sige, at de, som gjorde dette, ikke vare naaede særdeles vidt; men sikkert ville de foretrække den Slags Arbejder fremfor Restaureringerne, som ubetinget i Fremtiden maa komme til at staa som uforklarlige og absurde Manifestationer. Selvfølgeligt skal man med største Pietet vedligeholde og redde vore Mindesmærker fra videre Forfald; derom turde vel Alle være enige i Principet. Der er et helt andet Forhold til Stede, naar der blot skal repareres og holdes vedlige, end naar der skal restaureres i Nutidens Betydning.

Architekt Boberg ender sin Henvendelse til Akademiet i Stockholm med, at det bør være dettes Pligt og Ret at faa udvirket en kgl. Resolution om at skærpe tidligere Bestemmelser og Forordninger vedrørende Restauration og Vedligeholdelse af gamle, svenske Bygningsværker af nogen Betydning, saaledes at disses oprindelige ægte, ofte fra flere Perioder stammende Karakter saa vidt muligt og i et hvert Tilfælde paa en langt mere gennemgaaende Maade end hidtil bibeholdes, hvorved som almindelige Principper og Formaal skal kunne opstilles, *at* Forandringer eller Om- og Tilbygninger af gamle interessante Bygningsværker for Tiden saa vidt muligt undgaaes; *at*, naar dette i enkelte Tilfælde af praktiske Grunde anses for uundgaaeligt nødvendigt, de vedkommende Forandringer eller Tilsætninger udføres i en Stil, der er karakteristisk for den Tid, i hvilken Forandringen skeer, og i den mindst mulige Udstrækning; *at* stilløse Forandringer, der ere tilkomne i det sidste Aarhundrede fjærnes; *at* ældre interessante Enkeltheder, Dekorationer eller Bygningsdele, som ere skjulte, fremdrages, men ikke fuldføres eller fuldstændiggøres, blot bevares i deres oprindelige, selv ufuldstændige Skikkelse; *at* Vedligeholdelsen af gamle Bygninger foregaar med den største Pietet, og *at* der eventuelt i mere interessante Tilfælde gøres Rekonstruktionsforslag for forskellige Perioder, dog blot i Tegninger og Modeller og uden Tanke om at realisere dem i Virkeligheden.

FORSKELLIGT.

Ved Akademiraadets Møde den 11. Marts tilkendtes der Architekt A. K. Fussing den mindre Guldmedaille (Akcessit) for Opgaven: »Et Universitet i en Hovedstad«.

❦

Architekt Martin Borch er bleven udnævnt til Ridder af Dannebrog.

❦

Medaillen til Erindring om Opførelsen af det nye Raadhus. Ved den afholdte Konkurrence mellem fire indbudte Kunstnere om et Udkast til en Medaille, der agtes præget til Erindring om Opførelsen af det nye Raadhus, er Maleren, Prof. Aug. Jerndorffs Skitse af vedkommende kommunale Udvalg bleven valgt til Udførelse.

❦

Frederikke Annette og Fanny Sophie Adamine Krafts Legat. Opmærksomheden henledes paa, at kunstnerisk udførte kaligrafiske Arbejder, Diplomer, Adresser og Alt af lignende Art, som er udført samtidig med at Opfordring til Konkurrence er udgaaet, kan indleveres i disse Dage til Kunstakademiet til Bedømmelse og eventuel Præmiering. Nærmere Oplysninger faaes paa Kunstakademiets Forvalterkontor Kl. 11—2 Form. og 6—8 Aften.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5¹, Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Kvartal har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler *T. E. Lundbye* (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annoncecliehées.

Asfalt og Asfaltarbejder.
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Guldmann, Hans, Vestergade 26
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Nygade 4
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Scheller & Rothe, Aaboulevard 1

Badeanlæg & Badeapparater.
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Møller, L M, Ny Adelgade 4
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Beton-, Cement- og Monierarbejder.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Portland-Cementfabriken »Danmark«, Aktieselskab, Ny Toldbodgade 15
Rasmussen, H O, Læssøesgade 5
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1
Schiøtz, Carl, Vesterbrogade 54

Bogbind, Bøger m. m.
Kyster, Anker, Sværtegade 3

Bygningsartikler, forskellige. Cement osv.
Aktiebolaget Klagstorps Kalkbrott, Ny Kongensgade 20
Dansk Papyrolithfabrik, Aktieselskab, Nygade 4
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Hoppe, V, & Lutz-Petersen, Nørrebrogade 63
Kjøbenhavns Skiferlager, H C Vinter, Nørregade 2
Nielsen, Hans, Bygningsentreprenør, Holstebro
Nordeurop. Compo-Board Aktiesk., Havnegade 9
Petersen, Andreas Rudolf, Købmagergade 57
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Dampskorstene, runde.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Køhler, V Sibbern, Ryesgade 25
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Dørlukkere.
Nørholm, N, & Søn, Skindergade 42

Elektriske Anlæg, Elevatorer, Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8
Elektrisk Bureau, Boldhusgade 6
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Blaagaardsgade 17
Lund, Ludvig, Regnegade 26
Otzen, P, & Thorstenson, Vesterbrogade 24
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Siemens & Halske, Akties. St Kongensgade 63
Sørensen, Ferd E & Co, Dr. Tværgade 55
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44
»Titan«, Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Tvermoes & Abrahamson, Gothersgade 13

Fajance- og Porcelænovne.
Kjær, C V, Kjøbmagergade 42
Kähler, Carl F, Jernbanegade 5

Fotografi, Reproduktion og Lyskopiering.
Atelier Friis, Møntergade 12

Gas- og Vandmestre m. m.
Flyge, H B, Gothersgade 20
Harboe, Kr Noe, H C Andersensgade 5
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd, Mikkelbryggersgade 6
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
Thomsen, Carl, Griffenfeldtsgade 6
Timm, Brødr J & O, Vesterbrogade 44
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Glarmestre, Glasmaleri m. m.
Engstrøm, O, Borgergade 53
Mandix, H, Nørregade 35

Have-Architektur.
Jørgensen, Erstad, Lindevej 10

Ingeniører, Jernstøberier m. m.
Bruun & Sørensen, Niels Juelgade 4 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberi, Holmbladsgade 23
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schouboe, N C, Willemoesgade 11
»Titan«, Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Vang, Andr, Hellerup
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsve 32

Klosetter.
Møller, L M, Ny Adelgade 4

Kurvevarer.
Wengler, R, Amagertorv 7

Linoleum.
Bonne, C Riis, Silkegade 1
Magasin du Nord, Kjøbenhavn K
Meyer, E, Jorcks Passage

Malerarbejde.
Bendix, Otto, Nørregade 26
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Mandix, H, Nørregade 35
Schübeler's Sønner, H, Nordre Frihavnsvej 19
Øjgaard, M Chr, Rosenborggade 2

Maskinsnedkeri, Møbler m. m.
Jensen, Henning, Ny Toldbodgade 11
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Metalstøbere, Lamper og Metalvarer.
Rasmussen, Laur, Bredgade 28 og Raadmandsgade 16

Opvarmning og Ventilationsanlæg.
Bruun & Sørensen, Niels Juelsgade 4 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberier, Holmbladsgade 23
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Rechs Opvarmnings-Comp., Lyngbygade
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
»Titan« Akties. Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
»Vølund« Akties. Blegdamsvej 32

Prisme-Glas.
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Saltsyre, Gibs, Vandglas.
Hansen, Vilh, & Co, Nørrebrogade 30
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Smedearbejde.
Doberck, F W, & Søn, Lille Strandstræde 22
Fiedler, V, Niels Ebbesens Vej 27
Høst, P W, Ravnsborggade 12
Petersen, C M, Lykkesholms Allé 22–24
Schæbel, Ferd, Mikkelbryggersgade 6
Seifert, Carl, St Regnegade 8

Staal- og Jernbjælker, Plader, Taljer m. m.
Berendsen, Sophus, Aktieselskab, Skoubogade 1
Jensens, Jørgen, Eftf., Vestergade 16
Levysohn, Alb, Købmagergade 57
Løwener, V, Kvæsthusgade 6
Møller, J F Lemvigh-, Kultorvet 11
Rahr, Chr C, & Co, Vestergade 30
Vold, L, Nansensgade 23 B

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Faxe-Limhamn Kalkbrud, St Annæplads 26
Hagen & Co's Eftf., Gothersgade 8
Kbhvn.s mek. Stenhuggerier, Frederiksholms Kanal 28
Larsen, H & J, Griffenfeldtsgade 37
Nielsen, E, mek. Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
Scheller, Carl, Nørrebrogade 52

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr, Aaboulevard 44

Tagpap m. m.
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Vinter, H C, Nørregade 2

Tapeter.
Krüger, C, Nygade 6

Teglværker, Teglværksanlæg m. m.
De forenede Teglværker, Kagstrup Kalkværker, Akties. } Nørregade 2
Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, Tordenskjoldsgade 3
Vang, Andr, Hellerup

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelius, Kjøbmagergade 15
Petersen, J Chr, St Kirkestræde 1

Træ og Trævarer.
Krause, M H, Niels Ebbesensvej 6
Nordeurop. Compo-Board Aktiesk., Havnegade 9

Vandklosetter.
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Møller, L M, Ny Adelgade 4

Værktøj.
Ibsen, Peter, Kronprinsensgade 3

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. APRIL 1901
3. AARGANG № 13

GARNISONSSYGEHUSET I NÆSTVED.

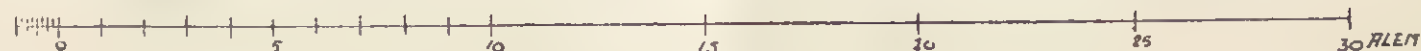
I et tidligere Nummer af »Meddelelserne« har vi allerede bragt Oplysning om Udfaldet af denne Konkurrence, og idet vi idag hidsætte Gengivelser af de to præmierede Projekter, lade vi nedenfor d'Hrr. Architekter selv ledsage deres Arbejder med en kort Forklaring.

ARCHITEKT PHILIP SMIDTHS PROJEKT.

Den for Garnisonssygehuset i Næstved bestemte Byggeplads er beliggende paa en Bakkeskraaning med et betydeligt Fald, c. 24 Fod. Af Hensyn hertil og til Bekostningerne i det Hele taget har det været magtpaaliggende at give Bygningerne en sammentrængt Form, idet de tænkes anlagte terrasseformet over hinanden, uden at større Jordarbejder derved skulde nødvendiggøres.

SYGEHUSBYGNINGEN. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

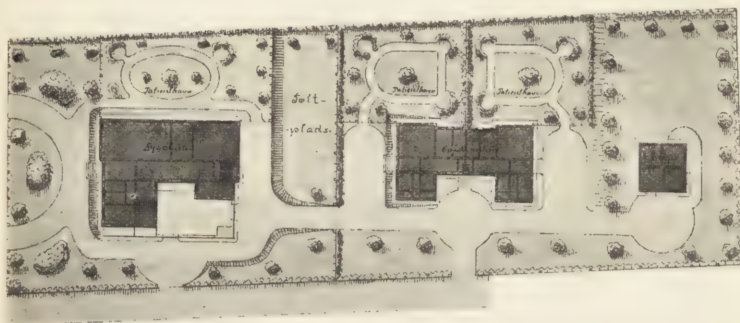

MAALESTOK TIL FAÇADERNE.

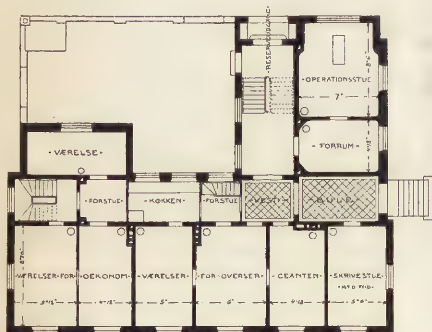
EPIDEMIBYGNINGEN. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

For den egentlige Sygehusbygnings Vedkommende er den anførte Hensigt opnaaet ved at give Planen en Vinkelform. Da denne Bygning

SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

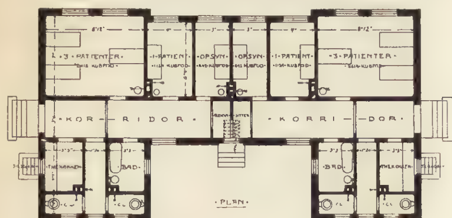
foruden Patientafdelingen skal rumme et Kontor, to Beboelseslejligheder og Økonomilokaler, har det været nødvendigt, at give den flere Indgange,

SYGEHUSBYGNINGEN. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

for at de forskellige Virksomheder ikke skulle gribe forstyrrende ind i hinanden. Af Hensyn til Økonomien og de dertil hørende Arbejder og Tilførsler er der med Patientbygningen forbundet en Økonomigaard, om-

EPIDEMIBYGNINGEN. ARCHITEKT PHILIP SMIDTH.

givet af en Ringmur. Gennem denne Gaard kan Patienttilførslen ogsaa ske, naar det eventuelt maatte ønskes at undgaa Publikums Opmærksomhed.

Epidemibygningen er projekteret i én Etage med Kælder, fordi man saaledes bedst kan holde de to forlangte særskilte Afdelinger fuldstændig isolerede.

SYGEHUSBYGNINGEN. ARCHITEKT A. ROSEN.

STUEPLAN.

ETAGEPLAN.

SYGEHUSBYGNINGEN.

ARCHITEKT
A. ROSEN.

EPIDEMIBYGNINGEN.

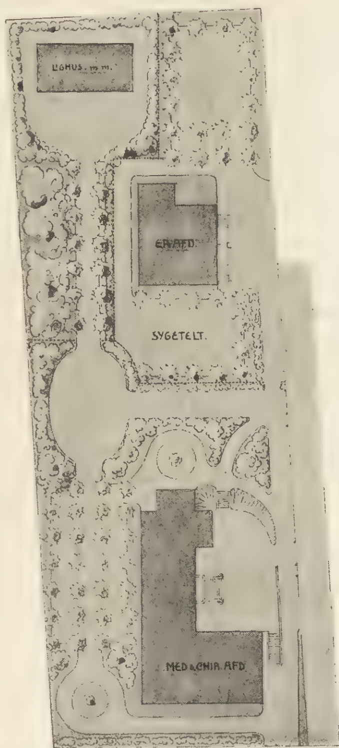
ARCHITEKT
A. ROSEN.

5 0 5 10 15 20 25 Alen

Bygningerne tænkes udførte af røde Sten i en Stil, som kan passe til Omgivelserne og til de forhaandenværende Hjælpemidler.

PH. SMIDTH.

ARCHITEKT A. ROSENS PROJEKT.

SITUATIONSPLAN. ARCHITEKT A. ROSEN.

MAALESTOK TIL BEGGE SITUATIONSPLANER.

Ved Udarbejdelsen af mit Projekt har jeg lagt Vægt paa at udnytte det givne Terrain med den stærke Skraaning, uden nogen betydelig Omdannelse af Overfladen.

Et uregelmæssigt Terrain med stærkt Fald kan som bekendt føre til saadanne maleriske Grupperinger, som aldrig vilde fremkomme, naar man byggede paa en vandret Plan. Jeg har dernæst selvfølgeligt søgt at skabe rummelige og brugbare Forhold i Bygningernes Indre, og navnlig lagt Vægt paa at tilvejebringe gode Trappeforhold, der egnede sig til Transport af Syge. Epidemibygningen er tænkt i to Etager med hver sin Indgang, og helt isolerede for to forskellige Sygdomme. Lighus med Desinfectionsovn og Obductionsovn var projekteret paa det højeste Punkt i Terrainet.

Paa denne Bygning havde jeg tænkt mig et Græstag, der maaske kunde siges at være et passende Tagdække paa det Hus, der for det døde Legeme skulde afgive det sidste Hvilested paa Vejen til: »Moder Jord«.

ANTON ROSEN.

OM DEN GAMLE OG DEN NYE TIDS BYGMESTRE.

Naar man med de fleste Kyndige er blevne enig om Architekturens Forfald i det svundne Aarhundredes sidste Halvdel, da bliver det nyttigt at søge efter Aarsagerne hertil for muligvis derigennem at finde Lægedommen.

Betragter man et almindeligt borgerligt Hus fra den gamle Tid (den gamle Tid regner jeg i denne Forbindelse, saa langt Traditionen holder, det er indtil Empiretidens Udgang), da glæder et saadant Hus os som oftest ved sin sluttede prunkløse Ro, simple store Forhold og en fin og dog kraftig Stof- og Farvevirkning; noget originalt eller mærkeligt er der sjældent til Stede. Husene ere gode, men beskedne som deres Bygmestre, hvilke sikkert vilde falde i stor Forbavselse, om de kunde høre og se, hvor glade vi ere for deres efterladte Værker; »saadan skal jo et Hus være« sige de til os, »og ikke anderledes, vi har bestræbt os for at levere hæderligt Arbejde, men ud over det er der ikke noget særligt«.

Man byggede den Gang borgerlige Huse efter en Tradition, forplantet fra Slægt til Slægt, lidt efter lidt udviklet og ændret efter den herskende Smag, men altsammen med en sindig Ro, der gjorde, at ethvert Slægtled næsten syntes at staa overfor noget uforanderligt, noget givet; det blev godt, fordi Traditionen var god, efterhaanden havde fastslaaet gode Konstruktioner, gode Forhold, gode Farve- og Stofvirkninger; men Bygmestrene af disse gode Huse vare i Reglen tarvelige Haandværkere med god Forstand paa deres Fag, med Tidens sikre og solide Smag, men ingen almen Dannelse udenfor dette.

Det er jo ikke mærkværdigt, at en af den gamle Tids store Bygmestre har kunnet frembringe noget bedre og betydeligere end der nu gøres, men mærkeligt er det hvor faa Navne, der er bleven bevaret af disse udmærkede Bygmestre sammenlignet med de mange kendte Navne paa Malere og Billedhuggere, og endnu mærkeligere er det, at mange udmærkede Bygninger slet ikke er blevne til ved nogen samlet Overledelse og dog præges af en Sluttethed og Enhed i Karakter, som næsten synes personlig, men ganske sikkert beror paa den overleverede Traditions og Smags Evne til at beherske Tider og Personer og dygtiggøre dem inden for et bestemt, meget begrænset Omraade til Samarbejde med andre.

Alt tyder dog paa, at Bygningskunsten i ældre Dage ikke er bleven betragtet som nogen saa personlig Kunst som Maler- og Billedhuggerkunst, naturligvis fordi et Bygningsværk frembringes af mange Hænder, og fordi dette Værk forud væsentligt er bestemt ved Bygherrens Krav, de forhaandenværende Midler, *samt først og sidst den herskende Smag.* —

Paa en Fodtur langs den dejlige Strandmølle Aa, glædede jeg mig med en god Ven og Kollega over Virkningen af de gamle hvidkalkede Fabriksbygninger med røde eller sortglaserede Tage i det smukke Landskab, pludselig fik vi Øje paa en ny Fabriksbygning mellem de gamle, og hele Stemningen var borte. »Skulde man nu ikke tro, den var lagt her af den rene Ondskab«, sagde min Kammerat. — Det nye Hus var bygget af haarde, gule Sten med Skifertag, men forøvrigt meget solidt. Inddelingen af Fladen var ingenlunde daarlig eller tilfældig, Konstruktion og Indretning selvfølgelig bedre end i de gamle Bygninger, der var god Opvarmning og Ventilation, en dygtig Architekt og en dygtig Ingeniør havde indrettet alt paa det Bedste, og dog virkede det Ydre, som min Ven sagde, »som den rene Ondskab« ved Siden af de gamle hvidkalkede, rødtagede Fabrikshuse, hvis Bygmesters Navn ingen ved og ikke kan finde hverken i Kunstnerleksikon eller i Akademiets Aarbøger, hvor hans Navn rimeligvis stod med Stjerne,

der havde været Mester for det nye Hus og havde ladet haant om den gamle traditionelle Farvevirkning i Murflader og Tage. Og lad os kun undskylde ham med »den ny Tids Fordringer« og andre Talemaader, det er dog altid en Synd at skabe noget smagløst.

Desforuden har jeg set gamle romanske Kirker med Tilbygninger i Renaissance, ja i Barokstil, uden at det har skadet Helhedsvirkningen, ja ofte forskønnet den, thi den røde Traad, som *hedder Tradition* fra Slægt til Slægt, bandt det Hele sammen.

Den gamle Tradition brast med Empiretiden. Efter den fik vi Forvirringens Mangfoldighed i alle mulige Stilarter med den Løshed og Usikkerhed, som er Smagløshedens sikre Kendemærke; men vi leder efter den tabte Traad og finder vi den, binder vi en ny Tradition saa fast, at selv Rhabarberarchitekter skal bygge med Smag, fordi de ikke ved andet. — — — — — — — — — — — —

Det nittende Aarhundrede er med Rette bleven kaldt Historiens Aarhundrede, med det vaagner i Menneskeslægten ret Sansen for de henfarne Slægters Gerning, man studerer de gamle Mindesmærker med en Interesse som aldrig før, alt og alle vil man lade vederfares Retfærdighed, lige fra de gamle Ægyptere til vore Bedsteforældre; de har vor Kærlighed i deres Kamp og Møje, i deres Glæde og Sorg, i deres Hænders Gerning.

Voltaire skal med Henblik paa sin Tids Stil have udtalt, at alle tidligere Tiders Bygningsstil kun var Barbari. Om dette nu ikke er paaløjet ham, maa vi i Sandhed være taknemlige over, at nu kan enhver dannet Mand skønne retfærdigere om hine Ting end en af det attende Aarhundredes største Aander. —

Den historiske Bevægelse optages i Architekturen af de nylig dannede Akademier, hvor de gamle Stilarter studeres og Architekten faar en Uddannelse alsidig som aldrig før; men samtidig brister den røde Traad, der har bundet Slægt til Slægt, Traditionen brister og den unge Architekt staar vildfarende, thi hans Dannelse er ikke saa stor, at jo dog Tilegnelsen af de gamle Stilarter bliver højst overfladisk og Forsøgene i at fremstille dem famlende og smagløse, og er først den studerte Architekt, der i gamle Dage var den sikre Bærer af Smagen, bleven holdningsløs, løber Spredtheden rask nedad til alle Haandværkere og Byggerøvere.

I hele det svundne Aarhundrede har Architekterne kæmpet en mandig Kamp for at naa den sjælfulde Tilegnelse, den virkelige Forstaaelse af det gamle, og det synes, som om man nu er lige ved at omspænde i Forstaaelse det Hele; men hvad er der ikke begaaet af Smagløsheder i Architekturens Navn Aarhundredet igennem! Den gode Smag har i Sandhed været hjemløs siden Traditionen brast, og den vil ikke vindes igen, uden gennem en stor og alsidig Dannelse.

Thi det er ikke Genialitet og Fantasi, der skaber de fleste gode Bygninger eller Møbler og Husgeraad; det er den gode Smag, en stille Dyd, der for en Architekt er langt mere værd end alt det geniale, som han i Reglen slet ikke faar Brug for i de Opgaver, der betroes ham, hvor Fantasien saa overmaade let kan løbe løbsk med ham. Huse og Møbler skal ikke raabe højt og gøre Reklame, thi de skal være hyggelige at bo i og leve med, storladne i stille Værdighed til offentligt Brug.

Idet da alle tidligere Tiders Skønhed er opladt for vor Tids Øje, gælder det for Architekten at tilegne sig det saaledes, at det bliver hans Ejendom, optaget i hans Person,

i hans Smag, i hans Dannelse, at han ikke vil efterligne det gamle, men giver det genfødt, idet han giver sig selv. Dette er i Sandhed en høj Fordring, saa stor som ingen Tid før har stillet den, men ogsaa med Udviklingsmuligheder som aldrig før. Den geniale Konstruktion bliver der kun Plads for, naar Architekten staar overfor ny for Tiden ejendommelige Opgaver og overor Anvendelse af ny betydningsfulde Byggematerialier.

Ak og ve! det er nok nærmest Ingeniøren, der har Æren af disse store og mærkelige Bro- og Tagværkskonstruktioner i Jærn og Staal.

»Men glem ikke den amerikanske Skyskraber«, sagde min amerikanske Ven, som ret nu kom ind ad Døren, »det er i Sandhed Aarhundredets genialeste Bygningsværk i Sten og Staal«.

For alle Tiders Fremskridt er det et Karaktermærke, at Menneskene i deres Optagethed af det ny, glemmer noget af det gode gamle, af de tidligere Slægters Erfaringer, og efter at være naaede langt frem, maa tilbage at hente det gode glemte. Saadan henter vi nu midt i Jærntiden de gamle Murfladers Skønhed, midt i Fabriktiden Haandarbejdets Herlighed, og vi er travlt beskæftiget med at bringe disse Skatte frem i Tidens Lys.

P. V. J.-K.

PASSAGE GENNEM RUNDETAARN.

I »Meddelelserne« for 15. Marts er Architekt Aage Mathiesen fremkommen med et Forslag, der genoptager den allerede for nogle Aar siden af Architekt Ingemann fremdragne Tanke, ved en Gennembrydning af Rundetaarn at skaffe en Passage, der kunde forbedre de uheldige Færdselsforhold paa dette Sted af Kjøbmagergade. Da denne Plan har vakt nogen Opmærksomhed, turde der være Anledning til, at underkaste den en nærmere Prøvelse.

Planen viser en Passage gennem Taarnet, fremkommen ved to i Sokkelen foretagne Gennembrydninger af omtrent samme Bredde som den nuværende Dør, den ene tæt til venstre for denne, den anden i større Afstand til højre, altsaa usymetrisk til Kirkens Længdeakse. Alene dette at lade 3 Døre, hver paa c. $3^1/_2$ Alens Bredde, overskære Sokkelen paa et Taarn, der fremfor alt virker ved sin sluttede Massivitet, maa vække Betænkeligheder, og man vil øjeblikkeligt være paa det Rene med, at her er Taarnet selv ikke taget med paa Raad. Værre end dette er dog den Maade, paa hvilken det gaar ud over Rampen. Det er en virkelig storslaaet Idé at lade en jævnt stigende, spiralsnoet Rampe, uden Trappetrin føre fra Taarnets Fod lige til dets øverste Stokværk. Det er en fornem Adgang, der imponerer den Indtrædende. Nu foreslaar Architekt Mathiesen, for at kunne føre sin Passage igennem i Niveau med Gaden, at bortskære den nederste Del af denne Rampe og erstatte dem med Trappetrin. Ja, hvor let kan det ikke lade sig gøre? Akkurat saa let som at hugge Fødderne af en Statue. Det koster kun 800 Kr. — — Til Gengæld faa vi saa to kunstfærdige Smedejærns-Gitre til at spærre for den Mathiesenske Trappe og for den tidligere Hoveddør, for hvilken der ikke længere er Brug. Naar alt dette lykkeligt er udført, have vi en Passage, som afviger ikke saa lidt fra Kjøbmagergades Retning og som fører igennem et uregelmæssigt formet Rum, hvis Loft i den ene Ende er $4^1/_2$ Alen, i den anden Ende $6^1/_2$ Alen over Gulvet. Der vil kunne

blive rigtig hyggeligt, især om Aftenen — for Bøller. Men det forstaar sig, man kan jo altid postere en Politibetjent derinde.

Man vil maaske hertil sige: Det er fuldstændigt rigtigt; det er i Virkeligheden en Vold, der øves mod det gamle Taarn. En Passage gennem det kan ikke gennemføres saaledes, at den paa en naturlig Maade slutter sig til det oprindelige Anlæg; men Nød bryder Love, og her er nu engang ingen anden Udvej, naar man ikke vil beslutte sig til at flytte Taarnet. Hertil maa da svares: For det første er der dog stadigt den Mulighed at udvide Gaden til den anden Side, enten ved, som Architekt M. Borch har foreslaaet, at lægge et Fortoug ind paa Regensens Grund under en Arkaderække, eller ved at udføre den af Architekt Bøttger, i »Meddelelserne« for 15. Januar fremsatte, fortjenstfulde Plan til en Tilbagerykning af Regensens Façade mod Kjøbmagergade. Der vilde herved paa en ganske anderledes virksom og naturlig Maade blive raadet Bod paa de forhaandenværende Ulemper. Altsaa, der er en Udvej, lad være, at denne er vanskelig og kostbar at følge. Men selv om dette ikke var Tilfældet, kan der endda være Grunde til at lade Rundetaarn være i Fred, som selv den værste Nødstilstand maa respektere.

Hvad om det saaledes risikeredes, at Rundetaarn ikke taalmodigt vilde finde sig i at blive gjort til Passage, men truede med at styrte ned, naar man huggede løs paa dets Piller? Ja, Hr. Mathiesen er jo aabenbart sikker i saa Henseende, ellers vilde han vel næppe være kommen frem med sit Forslag. Men lad os dog for alle Tilfældes Skyld prøve en lille Beregning. Man maa jo være forsigtig i saadanne Sager. Rundetaarn er som bekendt 111 Fod højt til Gesimsen. Murværket er 6 Fod tykt i *hele Taarnets Højde*. Naar man gaar ud fra, at en Kubikfod Murværk vejer 110 ℔, og at en Kvadrattomme Murværk med den tilbørlige Sikkerhed bærer 100 ℔, vil det hurtig ses, at man ikke kan bygge en Mur, af samme Tykkelse helt igennem, højere end 130 Fod, uden at udsætte sig for Knusning af Murværket i den nederste Del. Som man ser er Rundetaarn ikke ret langt fra den tilraadelige Maksimums-Højde; men Taarnet er gennembrudt af Vinduer og i den nederste Etage af en bred Dør. De derved fremkomne Piller maa altsaa bære Trykket af betydeligt mere Murværk end det, der ligger lodret over selve Pillen. De svageste Piller er de, der ligge paa begge Sider af den nuværende Dør. De ere c. 60 Kvadratfod i Tværsnit, men maa bære Murværk, der svarer til en Grundflade af c. 95 Kvadratfod i Tværsnit; dette giver, alene for Ydermurens Vedkommende en Belastning af c. 135 ℔ pr. Kvadrattomme. Naar hertil regnes, for Belastning af Rampen, tilfældig Belastning af Mennesker m. m. og for Vindtryk, lavt anslaaet 15 ℔ pr. Kvadrattomme, faa vi, som Taarnet nu er, en Belastning paa de svageste Piller af c. *150* ℔ pr. Kvadrattomme, altsaa $1^1/_2$ Gang mere end det almindeligt anses for tilraadeligt at byde Murværk. Og saa helder Taarnet endda ikke saa lidt netop til denne Side.

Men Hr. Mathiesen er ikke bange. Han borthugger c. $^1/_5$ af en af disse iforvejen betænkeligt belastede Piller og faar derved Trykket pr. Kvadrattommen op til c. *187* ℔. Dette er dristigt! Mon Publikum og Bygningsautoriteterne ville vise samme Dødsforagt, eller mon de ikke snarere ville foretrække at sige om Rundetaarn ligesom Manden: »lad det staa«?

V. Koch.

NOGLE BEMÆRKNINGER I ANLEDNING AF ARCHITEKT ROSENS ARTIKEL OM TAGDÆKNINGER.

Hr. Architekt Rosen har i Bladet for 1. Marts i sin Omtale af de forskellige Tagdækninger ogsaa omtalt Cementtagsten; men efter disse Udtalelser kunde mange faa et højst uheldigt Indtryk af dette Materiale, naar de henstode uimodsagte, og jeg skal derfor tillade mig at fremkomme med nogle Oplysninger om de faktiske Forhold.

Jeg kan henvise til mangfoldige Bygninger, derimellem store Godser baade her i Landet og i Udlandet, som have deres omfangsrige Udbygninger (Stalde og Lader) dækkede med Cementtagsten, der nu have henligget i en Aarrække, og det har vist sig, at man netop med denne Tagdækning har opnaaet fuldstændig Tæthed, og at saavel Tagkonstruktioner som ogsaa Beholdning af Fourage etc. have holdt sig udmærket. Kjøbmænd have kunnet bevare deres Oplag, som ellers let toge Skade paa Loftet, og Tagene selv henligge aldeles uangrebne af Vejrforandringer.

I det sydøstlige Bayern, der som bekendt er særlig udsat for Vejrligets Luner, henligge Cementtagsten, som ere udførte for c. 50 Aar siden; disse have ligeledes vist sig fuldstændig holdbare og tillige ved store Ildebrande afgivet Bevis for deres udmærkede Brandsikkerhed. Her hjemme er der flere Gange — uden mit Vidende — bleven foretaget Brandforsøg med Tagsten fra min Fabrik, og disse Forsøg ere faldne fuldstændigt tilfredsstillende ud, ligesom jeg ogsaa med Hensyn til Holdbarheden kan oplyse, at jeg i min 7-aarige Fabriksvirksomhed paa dette Omraade ikke har modtaget nogen nævneværdig Klage i saa Henseende.

Ved Siden heraf giver jeg Hr. Architekt Rosen Ret i, at Farverne paa Cementtagene lade noget tilbage at ønske, og at vi maa arbejde imod at faa den tyske Smag med Tage i alle Farver indført her; men jeg er overbevist om, at netop i Skandinavien, som har stor Klimaforandring, ere Cementtagsten, naar de vel at mærke ere af en god Model samt fabrikerede med tilbørlig Omhu og godt oplagte, et udmærket Tagmateriale, som ingen Vedligeholdelse medfører hverken paa Tag eller Tagkonstruktion.

Denne Industri er endnu kun i sin Vorden hos os, og skal den angribes, saa maa det være der, hvor den har sin Svaghed, og denne bestaar i, at Landet er altfor rigt paa Smaafabriker, hvorfra der i Reglen udsendes et højst mangelfuldt Produkt, der sikkert i mange Tilfælde medfører den Reparation, som Hr. Rosen bebudede, ikke paa Grund af Sved paa Stenenes Inderside, men fordi selve Stenene ere utætte. Naar man nemlig ikke formaar at fabrikere dem tætte, oversmøres de med de forskelligste for Cementen skadelige Fluider, som enten aldeles ingen Værdi har eller i Løbet af en Tid taber deres Evne til at holde Vandet ude, og endelig ere Modellerne ofte kun gode paa en Tegning, men upraktiske paa Taget. Vi leve jo i en Tid, der er oversvømmet med Patenter, og det er undertiden en drøj Kost, som Patentkommissionen maa fordøje, ogsaa i Retning af Tagsten. I Mangel af Patent, der som oftest er værdiløst, reklameres med Patenttagsten uden Spor af Patent, altsammen for mulig øjeblikkelig Vinding, men uden den Alvor, som burde være Ledetraaden for dem, som deltager i en Industri, der faktisk kan have Betydning, fordi den giver Landbefolkningen Lejlighed til at faa deres

brandfarlige Straa- og Spaantage erstattede med brandsikre Tage, der i Anskaffelse i mange Tilfælde ikke blive dyrere, da Bekostningen ved Anskaffelsen indvindes ved mindre Assuranceudgift. Assuranceselskaberne have stor Interesse heri, ligesom det vel ogsaa var en Sag for Landhusholdningsselskabet at have Opmærksomheden henvendt paa. Straatagets gode Egenskaber og Letheden ved at reparere det efter Rotternes Ødelæggelser forsvinde betydeligt, naar en Gaard i paakommende Tilfælde i et Nu er omspændt af Luer, saa at man ofte hverken kan redde Mennesker eller Dyr.

Af andre Hensyn maa vi endnu stræbe langt frem i Fabrikation af Cementtagsten, baade i Henseende til smuk Model og Farver, men Vejen er besværlig, fordi Farvefabrikerne endnu ikke kunne tilfredsstille de Krav, der stilles.

Hellerup i Marts 1901. H. LÜTZAU.

FORSKELLIGT.

Absalon-Statuen paa Raadhusets Forside er bleven afsløret den 21. Marts, 700-Aarsdagen efter den store Statsmands Død. Saavel Figuren som dennes Baggrund og Indfatning er stærkt forgyldt, hvorved de mange smukke Enkeltheder ikke rigtig komme til deres Ret, men der er næppe Tvivl om, at denne Glans hurtig vil forsvinde, naar det for vor By saa velkendte Lag af Støv og Sod har lagt sin dæmpende Tone hen over Kunstværket. Som bekendt er Figuren modelleret af Professor V. BISSEN og udhamret i Kobber af Billedhugger VIGGO HANSEN; den var udstillet i den danske Afdeling paa Verdensudstillingen i Paris 1900. Vort Tidsskrift har i sit Numer for 1. November bragt et Billede efter et Fotografi af Originalen.

Konkurrence om Kakkelovne. Firmaet C. M. HESS i Vejle har indbudt Architekterne TH. JØRGENSEN, Prof. V. KOCH, LEMBKE, MØRCH-HANSEN og MAGDAHL-NIELSEN til at deltage i en Konkurrence om Tegninger til Stueovne, der kan passe i Værelser, udstyrede i bestemte Stilarter. Konkurrencen vil finde Sted endnu i dette Foraar. Paa Akademisk Architektforenings Vegne deltager Architekt ROSEN i Bedømmelsen.

Konkurrence. »Photographische Union« i München indbyder til Konkurrence om tre Præmier, 300, 200 og 100 Mark for de bedste Udkast til Rammer om Reproduktioner af *Bøcklinske Billeder.* Bedømmelsesudvalget bestaar af Münchener-Forlæggeren H. BRUCHMANN, den unge Maler CARLO BØCKLIN, Leipziger-Architekten FRITZ SCHUMACHER samt et Medlem af den fotografiske Union og en Rammefabrikant fra München.

Nærmere Betingelser for Konkurrencen findes i Martshæfterne af »*Dekorative Kunst,*« »*Kunst für Alle*« og »*Die Kunst*«.

Monies & Andersen, Ingeniørfirmaet for Centralopvarmning og Ventilation, har udsendt et meget elegant lille Album, der bl. a. indeholder en Mængde Afbildninger af de Bygninger, hvortil Firmaet har leveret sine Anlæg. Siden 1889, da Forretningen paabegyndte sin Virksomhed, har det forestaaet et ret betydeligt Antal Anlæg af denne Art, saavel i Danmark som i vore nordlige Nabolande, og en nøjagtig Fortegnelse over disse findes opført i Bogen. Den smukke lille Bog er udgaaet fra L. Levisons Etablissement, og det i Relief og Farver udførte Bind er tegnet af Architekt A. Rosen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Lørdag den 23. Marts afholdt »Akademisk Architektforening« Møde i Lokalet i Industriforeningsbygningen.

Dagsordenen var:

1. Meddelelse angaaende Borgerrepræsentantvalgene.
2. Skrivelse fra Udstillingskomitéen.
3. Meddelelse om Meterloven.
4. Meddelelse vedrørende det nye militære Sygehus.
5. Konkurrencen om Tømrermester H. Nielsens Bygninger.
6. Diskussion om Optagelse af ekstraordinære Medlemmer.
7. Meddelelser fra Formanden.

I Mødet deltog c. 35 Medlemmer. Otte af Projekterne til Konkurrencen om Garnisonssygehuset vare udstillede.

ad 1. Formanden oplyste, at Bestyrelsen ifølge tidligere tagen Beslutning havde stræbt at faa en Architekt opstillet som Borgerrepræsentant ved de kommende Valg, men uden Resultat.

ad 2. Fra Udstillingskomitéen var der indhentet imødekommende Svar i Anledning af Architektforeningens Henvendelse om de slette Pladforhold for Udstillingen af Architekternes Arbejder.

ad 3. Det oplystes, at Architektforeningen tillige med Ingeniørforeningen og andre Foreninger havde sendt fornyet Andragende om Meterlovens hurtige Fremme til Rigsdagen.

ad 4. Bestyrelsen har forhandlet med Ingeniørkorpsets Chef og Krigsministeren om at lade Tegningerne til Korpsets Byggearbejder udføre af akademisk uddannede Architekter. Noget positivt Resultat foreligger ikke. Derfor har Bestyrelsen rettet en Henvendelse til Kultusministeriet.

ad 5. Til denne Konkurrence er 6 Architekter indbudne (se »Medd.« for 15. Febr. 1901).

ad 6. Efter en foreløbig Diskussion besluttedes det at optage Sagen til Behandling paa næste Generalforsamling.

ad 7. Formanden meddelte, at der er indledet Forhandlinger med svenske Architekter om Afholdelse af et Møde mellem danske og svenske Architekter i Løbet af Sommeren. Som Mødested var foreslaaet Jönköping.

❦

Fra det franske Société des architectes diplomés, til hvilket Akademisk Architektforening staar i korresponderende Venskabsforhold, var indløbet den sørgelige Meddelelse, at dets Præsident Mr. Adrien Chancel var afgaaet ved Døden den 4. Marts 1901, samt en Opfordring til Akademisk Architektforening om at deltage i Begravelsen. En Kondolenceskrivelse var bleven afsendt fra Bestyrelsen.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39[4], B. **Telf. 17524.**
Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.
Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.
Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5[1], København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 15. APRIL 1901
3. AARGANG № 14

MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

I Slutningen af Aaret 1899 fremkom der Forslag om at rejse et Mindesmærke for Slaget paa Kjøbenhavns Rhed 2den April 1801. Da den Tanke vandt Tilslutning, at dette naturligt burde have sin Plads paa den

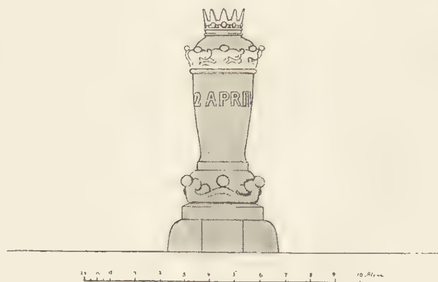

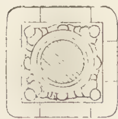
MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT THORVALD BINDESBØLL.

nordøstligste af Kastelsvoldens Bastioner, kaldet »Prinsessens Bastion« eller Flagbastionen, hvorfra vore Forfædre havde været Øjenvidner til den minderige Begivenhed, dannede der sig en Komité med det Formaal at indsamle Bidrag hele Landet over. Det var oprindeligt paatænkt, at Mindesmærket skulde staa færdigt til Indvielse paa Hundredaarsdagen for Slaget; men dette var det ikke muligt at naa. Man er nu foreløbigt kun naaet saa vidt, at man den 2den April 1901 kunde offentliggøre Resultatet af den Konkurrence om Tegningerne hertil, der har været afholdt mellem Architekterne THORVALD BINDESBØLL, EUGEN JØRGENSEN, FRITZ KOCH og MAGDAHL-NIELSEN.

I Programmet for Konkurrencen udtaltes det, at »der ønskes et Mindesmærke, som ikke paa nogen Maade træder i Stedet for Graven paa Hol-

ARCHITEKT
THORVALD BINDESBØLL.

mens Kirkegaard eller gør dette Monument overflødigt. Det nye skulde — om det var muligt — gøre det gamle endnu dyrebarere for alle, der i Slaget paa Rheden ser et Minde om vore Fædres uforsagte Mod overfor en overmægtig Fjende«.

Overslaget, alt iberegnet, maatte ikke overstige 30,000 Kr.

Bedømmelsesudvalget, der bestod af Billedhugger, Professor V. BISSEN, Direktør, Dr. phil., Brygger CARL JACOBSEN, Justitiarius i Højesteret KOCH, Kunsthistoriker KARL MADSEN og Architekt MARTIN NYROP, valgte enstemmigt det af BINDESBØLL fremsendte Udkast; og til denne Afgørelse sluttede sig ligeledes enstemmigt samtlige tilstedeværende Medlemmer af Forretningsudvalget, nemlig Etatsraad FRANZ ADOLPH, Godsejer, Folkethingsmand JOHANNES HAGE, Folkethingsmand HARALD HOLM, Kaptain HOLTEN-NIELSEN, Overpræsident OLDENBURG og Gehejmekonferensraad ROSENØRN

(Formand). Fraværende vare Kontreadmiral VICTOR HANSEN og Etatsraad, Vekselerer LORCH.

Nedenfor bringes Gengivelser af samtlige Projekter med tilhørende Beskrivelser af Forfatterne selv. Foruden de fire konkurrerende Architekter har Billedhugger JØRGEN LARSEN paa eget Initiativ udarbejdet et Forslag til et Mindesmærke, af hvilket her tillige gives en Fremstilling med Beskrivelse.

BINDESBØLLS Udkast til Nationalmonumentet er nu fremsendt til Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse med Anmodning om, at Komiteen maa rejse dette Mindesmærke paa den før omtalte Plads, og om at Kommunen vil modtage Mindesmærket som sit Eje.

ANM. Til Forstaaelse af Projekterne gøres opmærksom paa, at alle de geometriske Opstalttegninger ere udførte i samme Maalestoksforhold, medens Planerne og Perspektiverne afvige herfra.

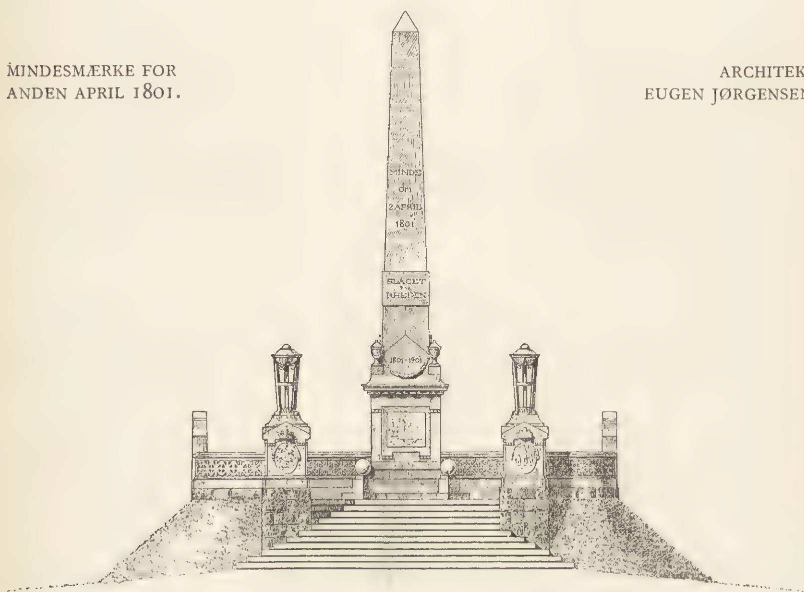

MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

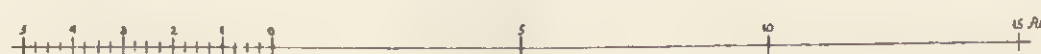
THORVALD BINDESBØLLS PROJEKT.

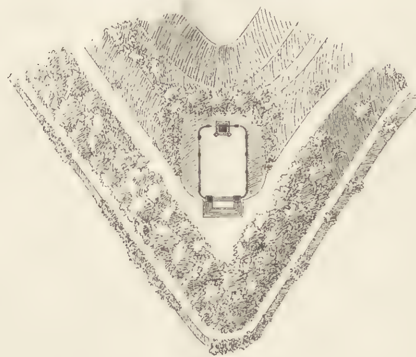
Paa en Høj, der hæver sig henved 3 Alen over Bastionens Niveau, rejses Monumentet. Det er en rund Mindestøtte, 10 Alen høj, hvilende paa et firkantet Fodstykke, der former sig i flere Afsatser. Omkring Støtten slynger sig i forgyldt Bronze Inskriptionen: 2. April 1801. Den brede Bladkrans højere oppe og Afslutningen foroven, der er i Form af en Straalekrans, skal ligeledes være af forgyldt Bronze.

MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

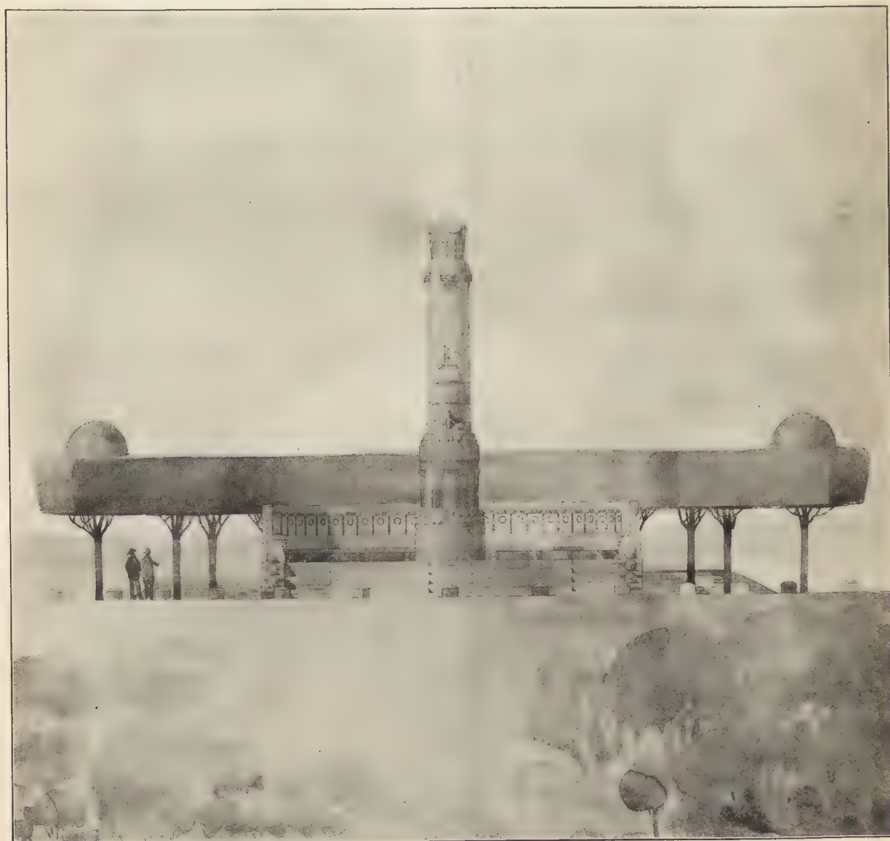

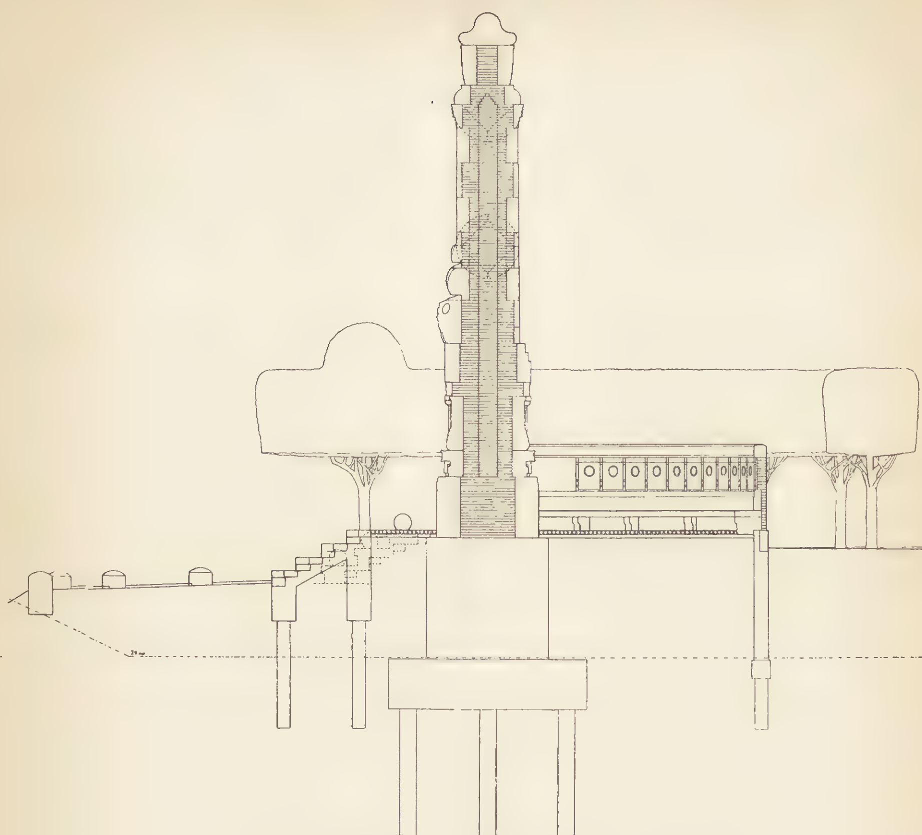
EUGEN JØRGENSENS PROJEKT.

Et Plateau anlægges, hævet circa tre Alen til Vejrs over Bastionen. Op til dette fører et bredt Trappeanlæg; Indgangen flankeres af to Stenkolosser; paa den ene af disse er paa et ellipseformet Skjold udhugget Danmarks Vaaben med Kongekrone, paa den anden Kjøbenhavns Vaaben med Borgerkrone over. Paa hver Stenkolos anbringes en Trefod af huggen Sten: paa de to Sider af Stenkolosserne, som vender mod Trappeanlæget, anbringes et Par Strofer af et Digt, der i korte Træk giver Udtryk for den Stemning, som bør hvile over Stedet. Ved den modsatte Ende af Plateauet, der har en rektangulær Form med afrundede Hjørner, rejser der sig en Obelisk, circa 20 Alen høj. Den bærer Indskriften: Minde om 2. April 1801 — Slaget paa Rheden — 1801—1901. Paa hver af de tre Sider af Fodstykket, som vender mod Plateauet, er der Plads for billedlig Fremstilling og Inskription. Paa den forreste Side anbringes et Relief i Sten, fremstillende en Episode af Slaget; paa den Side, der vender ud

MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT FRITZ KOCH.

MINDESMÆRKE FOR
ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT
FRITZ KOCH.

mod Sundet, indridses en Situationsplan af Kongedybet med Omgivelser, angivende bl. A. de danske og de engelske Skibes Stilling overfor hinanden; og paa den tredie Side sættes en Inskription med en kort og træffende Beskrivelse af Begivenheden. — Plateauet omgives for øvrigt af et Brystværn, med regelmæssige Mellemrum afbrudt af Steler, i Alt ti. Disse ere viede dem, der have haft mest Andel i Kampen, uanset om de faldt eller overlevede den. De to Steler paa Siderne af Obelisken tilkomme Olfert Fischer, Defensionens Chef, og L. F. Lassen, »Prøvestenen«. Hver Stele har foroven en Silhouet, sort paa hvid Grund, derunder Krigerens Navn og Navnet paa hans Skib, saaledes f. Eks. F. A. Braun, »Dannebrog«, J. Ahrenfeldt, »Holsten« o. s. v. Mellem de otte Steler paa Plateauets Længdesider anbringes Bænke. Mindesmærket holdes i den Stil, som var Tiden egen, nemlig Empire. — Materialierne, der tænkes anvendte, ere dels Granit, dels Sandsten; til Silhouetterne sort og hvidt Marmor, til Brystværnet Fakse Kalksten. De skraa Sideflader op mod Plateauet dækkes med Græstørv.

FRITZ KOCHS PROJEKT.

Mindesmærket er rykket saa langt tilbage, at den nuværende Spadseregang paa Volden føres forbi det; dets Akse er lagt i Halveringslinien af Bastionens spidse Vinkel. Mindesmærkets Hoveddel er en Søjle, 23 Alen høj. Dens Fodstykke er prydet med seks Kanoner, Lavetter og Kugler; de sidste Skud ere just løsnede, Røgen staar endnu over Kanonmundingerne. Herover anbringes i højt Relief Fregatten »Jylland« paa stiliserede Bølger. I Toppen af Søjlen er der 4 Fyrkurve med Blus og øverst en stiliseret Mersekurv med friske Blomster. Søjlen vilde maaske kunne være en Del lavere; men den vil selv med sin fremstillede Højde kunne ses vidt af de Søfarende. Som Baggrund for Søjlen opføres en halvcirkelformet høj Mur med Siddeplads foran; over Bænken findes en Mindetavle for hvert af de 25 Fartøjer, som deltog i Slaget, over Tavlerne staar Skibenes Navne, og paa hver Tavle findes en gylden Ring. Langs Bagmurens Yderside anlægges en bred Spadseregang med Jordtrin; paa Spadseregangen plantes Linde, som med Tiden tænkes tilklippede efter den viste Form, saa at de kunne give Mindesmærket en hyggelig Indramning. Trinene ere anlagte for at tage en Del af Bagmurens Højde. En Afgravning af Bastionens Spids er ikke absolut nødvendig, men vil dog bevirke, at Mindesmærket ses bedre fra Langelinie. — Søjlen med Fodstykke, Bagmuren, Bænken, Trinene og Vangerne tænkes udført af finthuggen graa Granit; Søjlen deles med vandrette Fuger, Kærnen udmures, Plateauet omkring Søjlen belægges med graa og mørkebrune Brosten i Mønster.

MAGDAHL-NIELSENS PROJEKT.

Ved Udarbejdelsen af Projektet er der særligt lagt Vægt paa: 1) at forme Terrainet saaledes, at Voldskraaningerne og Monumentet vokser saa meget sammen som muligt, 2) at skyde Monumentet saa langt ud paa Voldpynten, at det bliver frit og synligt i den størst mulige Omkreds og mere anseeligt, og 3) at bevare, muligt forbedre Udsigtspladsen, idet man gør Pynten interessantere end den nu er. Underbygningen er af ru kløvet Kampesten. I Aksen af Vejene paa Voldens Brystværn rejses en Obelisk, 25 Alen høj; den er delt i Granit-Kvadere, og paa hver af dem er indhugget en af Chefernes og tilsvarende Skibs Navn. Paa Underbygningens Rækværk er anbragt Fr. VI's, Chr. VII's og Chr. IX's kronede Navnetræk.

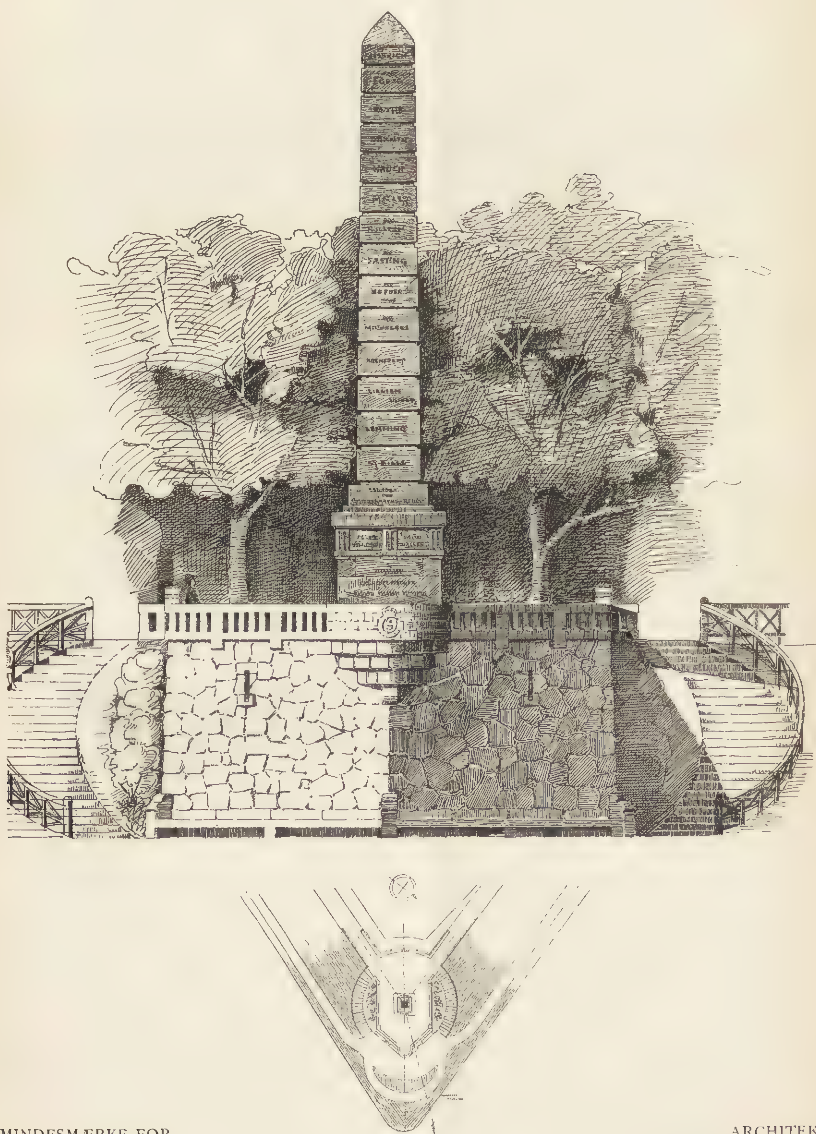
MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT MAGDAHL-NIELSEN.

JØRGEN LARSENS PROJEKT.

I et Aarstid har dette Udkast været under Arbejde, og er altsaa paabegyndt længe forinden Opfordringen til Konkurrencen udgik til de fire Architekter. Hosstaaende Gengivelse er fotograferet efter en Model i Ler, som er omtrent 28 Tommer høj. Monumentet er tænkt anbragt paa den Del af Langelinie, som ligger lige indenfor Baadehavnen, og selve Monumentets Højde vil blive 18 Alen.

Paa Fodstykkets runde, fremspringende Hjørner fremstilles Portrætfigurer af fire af Dagens Helte: Olfert Fischer, Lassen, Willemoes og

MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801.

ARCHITEKT MAGDAHL-NIELSEN.

Risbrich, og mellem disse findes fire Basreliefs forestillende: Slaget, Soldaternes Modtagelse af Folket, Kronprins Frederik takkende Officererne for deres Daad og endelig Fællesgraven paa Holmens Kirkegaard; Fodstykkets Sider under de fire Basreliefs optages i øvrigt af Navne paa Dagens Faldne. Under de to Skibssnabler ses de forenede Rigers, Danmarks og Norges Vaaben, hvilende paa Sokkelens fremspringende Led; og øverst paa Monumentet knejser en siddende Løve, der vogter Danmarks Rigsvaaben, som er anbragt ved dens Fod.

MINDESMÆRKE FOR ANDEN APRIL 1801. BILLEDHUGGER JØRGEN LARSEN.

Monumentets architektoniske Kærne er tænkt i graablaat norsk Marmor, medens Figurerne, Løven samt de forskellige Basreliefs og de dekorative Enkeltheder skulde støbes i Bronze.

Modellens Tilblivelse skyldes Kunstnerens eget Initiativ, og han har tænkt sig, at en Sum paa 100,000 Kroner, der skulde indkomme ved store og smaa Bidrag fra hele Nationen, vil være nødvendig for, at Monumentet, saaledes som han har planlagt det, kan blive til Virkelighed.

OM DEN GAMLE OG DEN NYE TIDS BYGMESTRE.

I det sidste Nr. af »Meddelelserne« har Hr. P. V. J.-K. anstillet nogle Betragtninger over Bygningskunst i Nutid og Fortid, som i mangt og meget kan deles af de fleste Dannede med Sans for og Kærlighed til denne Kunst. Men paa den anden Side fremsætter han et Par mærkelige Paastande, som jeg finder ikke bør staa uimodsagte; han mener selv at være enig med de fleste Kyndige, — der turde dog være adskillige, der ikke er enige med ham, og som en af disse sidste maatte jeg maaske faa Lov at komme med en Indsigelse.

»Naar man med de fleste Kyndige er bleven enig om Architekturens Forfald i det svundne Aarhundredes sidste Halvdel . . .« begynder Hr. P. V. J.-K. elegisk sin Opsats. Og senere skriver han: ». . . den gode Smag har i Sandhed været hjemløs, siden Traditionen brast . . .« Altsaa: Kunsten er gaaet rabundus og dens Udøvere er Dekadenter og Smagsfordærvere alle til Hobe! Kan der nu siges at være Grund til denne Jeremiade? Kan den Tid, der har frembragt Universitetsbiblioteket — for blot at nævne ét Eksempel —, kan den siges at være en Forfaldsperiode? Det er dog den Tid, der igen har indsat Materialet og de sunde konstruktive Principper i den Værdighed, der tilkommer dem, som Basis for al Architektur. Hr. P. V. J.-K. synes saa lidt at have Øje for, at der paa dette Grundlag, netop i Aarhundredets sidste Halvdel, er sket et fuldstændigt Gennembrud herhjemme, at han først nu — i det Herrens Aar 1901 — skal til at begynde at »søge Aarsagerne« til Elendigheden »for derved muligvis at finde Lægedommen«. Hr. P. V. J.-K. kommer imidlertid ganske post festum. Længe før han begyndte sine Forskninger, var der nogle Mænd — og navnlig én Mand —, som saa, at Sansen for og Evnen til at gøre Architektur var død som en Sild. — Hvorledes saa f. Eks. Kjøbenhavn ud, det Kjøbenhavn, som var bygget efter 1795 og 1807 og som kun var meget lidt forandret siden da? Fremstiller det sig ikke for Tanken som en uendelig trist og graa Kedsommelighed, et spidsborgerligt Øde, med ganske enkelte grønne Pletter? Hr. P. V. J.-K. taler om den gode Tradition, som da herskede. — Det forekommer mig, at den Tid havde saa lidt Sans for Tradition, at den f. Eks. ødelagde det meste af det gamle, der duede noget, enten ved at rive det ned eller ved at sauce det over med Puds og Hvidtekalk (eller gul og graa do.). En ærlig rød Murflade blev jo knap taalt. Det, der byggedes, var som en stadig tyndere og tyndere Suppe paa gamle, magre Ben, som til sidst var berøvede al Saft og Kraft. — Men saa skete det Mærkelige. — De før omtalte Mænd og navnlig den ene Mand, Herholdt, traadte frem og skabte paa den gode danske, men bare Bund en Bygningskunst, som viste Samtiden og Eftertiden, at vi med vore fattige Midler og tarvelige Materialier var i Stand til virkelig at frembringe Stemning og Poesi og en Rigdom af Former. Og var end denne Kunst paavirket af Italien, saa var og er den dog national i bedste Forstand, afpasset efter vore Forhold og ikke opstadset efter uopnaaelige Idealer. Og den *Skole*, som blev skabt og endnu virker, baaren af gode kunstneriske Kræfter, og som trods Tidernes Ugunst har frembragt megen god Architektur, den kan det ikke nytte man man vil reducere til et Intet ved at raabe Ak og Ve om »Forfald« o. s. v. Naar man gør det, er man enten blind eller umaadelig énsidig og tillige meget

utaknemmelig overfor dem, der har lært os Vejen og Midlerne at kende og skabt en Tradition, som nok skal bevise sin Levedygtighed og skaffe vor Bygningskunst sin Plads i Kunstens Historie. Thi det er jo det Mærkelige, at medens Hr. P. V. J.-K. og vi andre vel ogsaa — fordi vi lever midt i en gærende og kaotisk Tid — ikke kan faa Øje paa den røde Traad, der hedder Tradition eller Stil, saa vil de Kyndige i kommende Tider sikkert kunne finde den og imellem alt det aandløse Makværk, som vor Tid har set opstaa, kunne udpege det, der har kunstnerisk Værdi og drage en bestemt *Fremgangslinie*, begyndende i et bestemt Punkt og forhaabentlig fortsat i samme Spor som hidtil.

Til Slutning maa jeg bede om Undskyldning for, at jeg i et Tidsskrift, udgivet af Architekter, har vovet at fremkomme med ovenstaaende, som det skulde synes ganske selvfølgelige, Bemærkninger. Men da »Medd.« jo læses af mange andre end Architekter, har jeg ment, at Hr. P. V. J.-K.s Betragtningsmaade mulig kunde bibringe En og Anden den Tro, at den stakkels Architektur var ganske død og kaput og først nu, ved enkelte udvalgte Profeter, skulde begynde Livet igen.

Der er begaaet mange Synder i Architekturens Navn i det forløbne Aarhundrede. Desto vigtigere forekommer mig den Opgave: energisk og udholdende at forsøge at faa Folk til at forstaa det gode, der er gjort. Men det er selvfølgelig langt lettere og mageligere at sige, at det Hele er skidt!

K. Varming.

SKIFER- OG TEGLTAGE.

Mine Bemærkninger om Cementtagsten have næppe været nødvendige for at bibringe andre Architekter min Opfattelse af dette Materiale, idet denne sikkert deles af en stor Del af mine Kolleger. De fremkom nærmest som et nødvendigt Supplement til mine andre Udtalelser, og dernæst som Tekst til den Omstændighed, at Skifer ingenlunde er det *værste*, vi kunne bruge paa vore Tage. Det forekommer mig ikke, at Hr. Lützau ved sine Udtalelser i »Meddelelserne«s forrige Hæfte i nogen særlig Grad har modbevist mine. Selvfølgelig ere nogle Cementtagsten bedre end andre, — det samme er jo netop ogsaa Tilfældet med Tagsten af Tegl. Han anfører, at en Mængde af de Cementtagsten, der bruges i Handelen, er et tarveligt Produkt fra Smaafabrikker, og heri maa jeg give ham Ret; men naar det forholder sig saaledes, da er der virkelig al mulig Grund til at raabe Vagt i Gevær.

Hr. Lützaus Planer om, at Cementtagsten skulde afløse Straatagene paa vore Landbygninger, — altsaa ligesom Skiferen har afløst Teglstenene i vore Byer, — bedrøver mig. Ganske vist ser jeg som han Nødvendigheden af efterhaanden at skaffe et mere brandsikkert Tagdække paa disse Bygninger, men forinden jeg skred til at dække dem med Cementtagsten, kunde jeg fristes til at spørge vor Tids vidt fremskredne Kemikere, om det virkelig kan siges at høre til Umulighederne at præparere Straa til Tage, saaledes at disse udført heraf vanskeligt eller slet ikke kunne antændes. Hvad om det Offentlige eller vore Assuranceselskaber udsatte en høj Præmie for en Opfindelse i denne Retning. Hvis dette imidlertid alligevel viste sig uigennemførligt, ja da vilde jeg, hvor det var muligt, anbringe

røde Tegltage af den mest enkle Konstruktion. Hr. Lützau har næppe helt forstaaet mine Bemærkninger om Cementstenenes Farve; det er ikke alene de i skrigende Toner udførte Mønstre, jeg finder hæslige, det er lige saa meget den Omstændighed, at Farven paa disse Sten, og maaske navnlig naar denne med Tiden opnaar den Fuldkommenhed, som Hr. Lützau tilsigter, er og vil blive af en saa kedsommelig Ensartethed, at de paagældende Tagflader ville have Udseendet af at være oliemalede. Jeg behøver vist ikke engang som Modsætning at nævne de smukke Farvenuancer, der af sig selv fremkomme i de brændte Teglsten. Tingen er for mig klar nok, det er Fabrikationen af Tagtegl, som i første Række bør have Architekternes Støtte. Er man af Omstændighederne tvungen til at anvende Cementtagsten, ja da skal man naturligvis søge at finde de bedste. Jeg finder imidlertid, som det vist tydeligt fremgaar af mine Udtalelser, at Cement, som er et fortræffeligt Materiale, der mere og mere finder Anvendelse i den moderne Bygningsteknik, alligevel ikke i nogen nævneværdig Grad egner sig til Fabrikation af gode og smukke Tagsten.

Hr. Lützau meddeler, at man har udført Cementtagsten allerede for 50 Aar siden i Bayern, men naar han derefter bemærker: »denne Industri er endnu kun i sin Vorden hos os«, da synes det mig, at Børnesygdommene vare lovlig længe, naar henses til de 50 Aars Erfaring i Tyskland.

For øvrigt er Tyskland vel ikke det heldigste Land at henvise til, naar man vil anbefale Cementtagsten, thi der er man trods Materialets — man kan vel nok sige forholdsvis *korte* Levetid, efter hvad jeg erfarer, allerede naaet saa vidt, at der flere Steder eksisterer ligefremt Forbud mod Anvendelsen.

Sagen er den, at disse Sten, som anbefales til Afløsning for Straatage, — ifølge en Artikel af en tysk Brandofficer, refereret i »Thonindustri Zeitung« af 12. Maj 1900, — under en Ildebrand i Hard opførte sig saaledes, at »det lød som et Fyrværkeri og Stumperne fløj til alle Sider og brændte Hul hvor de faldt«. Det vilde da efter min Mening komme ud paa et og det samme om denne »Reform« gennemførtes.

Jeg skylder dog Hr. Lützau at tilføje, at disse eksplosive Cementtagsten rimeligvis have hørt til de præparerede, hvilke Hr. Lützau jo slet ikke fabrikerer og heller ikke anerkender, hvorimod det netop er disse, der i store Masser fabrikeres og sælges rundt om i Landet. At »die dumme Dänen« desuden maa fordøje en Del af den Overproduktion, som nu, paa Grund af de begyndende Forbud i Tyskland, maa have nyt Afløb, er en Selvfølge.

Jeg er af en højt anset Kollega gjort opmærksom paa ovenomtalte Artikel i »Thonindustri Zeitung«, og har, da jeg ikke selv har haft Lejlighed til at opsøge Bladet, anvendt hans Citat af Brandofficerens Udtalelse. — Naar dette Materiale altsaa, foruden at det saa lidt som muligt opfylder rimelige æsthetiske Krav, tillige *kan* være brandfarligt eller højst generende under en Ildebrand, da er det paa Tiden ogsaa her, om end ikke at forbyde Anvendelsen af Cementtagsten i Almindelighed, saa dog ved et Forbud at regulere Fabrikationen saaledes, at man blev fri for de »præparerede«.

Anton Rosen.

PASSAGE GENNEM RUNDETAARN.

Vi har modtaget følgende:

Ærede Redaktion!

Professor V. Koch har i »Meddelelserne« for 1. April tillagt mig Æren for den Ide at lægge en Passage gennem Rundetaarn. Jeg er saa heldig at kunne forandre Adressen til Hofboghandler Prior, der fremsatte den Tanke, da jeg i 1884 skulde bygge Nr. 50 paa Købmagergade. Hr. Priors Forslag vakte ikke nogen Opmærksomhed, maaske fordi det fremkom samtidig med min mere omfattende Ide at svinge Nr. 44—52 paa Købmagergade saa langt tilbage, at Linien forlænget over Kirkepladsen gav samme Afstand mellem Kirken og Taarnet, som der er mellem Regensen og Taarnet. At nedbryde et Fag af Kirken vakte imidlertid Gejstlighedens Modstand, men at man ikke samtidig ogsaa ryddede den Hindring af Vejen, er oftere bleven beklaget. Det maa være dette Bidrag til Forsøg paa Løsning af Spørgsmaalet om Passagens Udvidelse ved Rundetaarn, som Prof. Koch har forvekslet med Hr. Priors og vistnok mange andres Ide.

Ærbødigst

V. Ingemann.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra H. Hagerups Boghandel er sendt os til Anmendelse:

Eilert Sundt: »*Bygningsskikke i Norge*«, samlet ved Herm. M. Schirmer, 1900. Den velkendte Forfatter af »Fantefolket i Norge«, der døde 1875, har i de her samlede Optegnelser givet interessante Oplysninger om Stavbygningerne i sit Hjemland. Man faar et talende Billede af den ejendommelige, simple og solide Bygningsstil, som Norge er saa rig paa. Interessant er det, at den endnu indtil for knapt 100 Aar siden havde beholdt sin Lighed med Sagatidens Stil, som man vil kunne se, hvor der i Hellig Olafs- og andre Sagaer tales om Bygninger. Forf. nævner nogle enkelte Stavbygninger som meget gamle, endog en i Grue Sogn: »*Stenrudstuen*«, der skal være bygget 1324, og som endnu 1857 stod »uden nævneværdig Forandring«. Andre Gaarde med »Sperrestue« (Storstuen) og Kleve (Sidestue) omtales, saaledes: *Lökkre Elsættes*, *Heringstad* i Gudbrandsdalen, *Bolkesjö* i Telemarken og *Bjölstad* i Hedalen, den sidste med de smukke ornerede Døromfatninger; en lignende i *Jotulsstuen* paa Uvgaard, der alle have Oldtidens Grundform. Mange andre nævner han, der ligeledes have beholdt hele Karakteren fra Fortiden. Endvidere giver Forf. detaillerede Beskrivelser af Inventar, Ildsted (Arehellen), Vægtæpper og »Ljoren« i Taget; denne afløstes først langt hen i 18. Aarh. af Skorstensrøret og Vinduer i Stuens Sidevægge. I den gamle Træudskæring sker der nogen Forandring i Slutningen af 17. Aarh.; man træffer da en Indblanding af en nyere Ornamentik, som kaldes »*Krølle-Skrud*«, hvori man ser Renaissancens og Rokokoens Paavirkning. De mange Billeder og Planer give en god Forstaaelse af Bygningernes enkelte Rum, og oplyse tillige om de Forandringer, der ere skete i Stilen i de sidste 150 Aar.

Endelig forklarer Forf. Grunden til, at saa mange ældgamle Bygninger ere

bevarede. Han anfører særlig »det tørre Vindlag«, det udmærkede Tømmer, dets Tykkelse og Ælde; saaledes saa han et Sted en »*Svil*«- eller Grundstok paa godt 4 Fods Tykkelse. En væsenlig Grund er ogsaa den Pietetsfølelse Bonden har for de gamle Huse, idet han hellere bygger sig en ny Træbygning ved Siden af den gamle, end han vil forgribe sig paa denne. Bogen er værd at gøre sig bekendt med for enhver, der interesserer sig for de gamle Stavbygninger.

M. P.

FORSKELLIGT.

Konkurrence-Udfald. Den af Dansk Livsforsikrings-Aktieselskab »Frem« udstedte Indbydelse til Deltagelse i en Præmiekonkurrence angaaende Udkast til en Police er bleven efterkommet af 30 Kunstnere, der indsendte 48 Udkast.

1ste Præmie, 500 Kroner, tildeltes Kunstmaler H. Kofoed og 2den Præmie, 200 Kr., Kunstmaler H. Slott-Møller. Bedømmelsesudvalget bestod af Kunstmaler Carl Thomsen, Architekt Erik Schiødte og Architekt Gudme.

❦

Raadhusudstillingen for dansk Kunst. D'Hrr. Architekter anmodes om snarest muligt at udfylde Anmeldelsesblanketterne, for saa vidt de ikke alt have gjort det, og indsende dem til Kunstforeningens Sekretær, Hr. Maler Jastrau. Det bringes i Erindring, at Bygningsværker, der ere udførte efter 1890, kun maa fremstilles i Fotografier, for saa vidt ikke Forarbejderne dertil kan henføres til Tiden før 1890.

❦

Den deutschen Architekten gewidmet. Det bekendte Berliner-Firma, *S. Bergmann & Co., Actien-Gesellschaft*, som fabrikerer og eksporterer Installationsartikler til elektriske Anlæg, isolerede Ledningsrør m. m., har udsendt en pragtfuld Katalog med ovenstaaende Titel. Bogen indeholder, foruden Forklaringer og Beskrivelser af det Bergmannske System, tillige en interessant Samling udmærkede Gengivelser af de vigtigste Bygninger, hvor dette System har fundet Anvendelse. For Europas Vedkommende findes saaledes noget over 100 Afbildninger af Raadhuse, Kirker, Theatre, Bankbygninger o. l., og Amerika møder med ca. 80 Billeder af Forretningsbygninger, »Skyscrapers«. Som Kuriosum kan anføres, at Kjøbenhavn er repræsenteret ved en Gengivelse af Dagmartheatret. I det Hele fremtræder Bogen som et smukt architektonisk Album over moderne Bygninger.

❦

C. Krügers Tapetfabrik har udsendt et Hæfte med Titlen »Om Tapeter som Kunst«, der indeholder en Artikel af Maleren og Kunsthistorikeren N. V. Dorph, i hvilken gives en kort Beskrivelse af Kunsthaandværkets og Tapetindustriens Udvikling i den seneste Tid, samt en Anvisning til Valg af Tapeter, hvor det gælder om at skabe et smukt Hjem. Hæftet, der er meget smagfuldt udstyret, omfatter desuden en Række store Gengivelser af moderne Tapetmønstre, som ere udførte efter Tegninger af følgende danske Kunstnere: Fru Berhta Dorph, Th. Bindesbøll, Kongstad-Rasmussen, A. Vald. Andersen, K. Arne-Petersen, Karl Schou, Th. Deleuran og Frk. Marie Sandholdt.

FORENINGSMEDDELELSER.

Bestyrelsen for den *Raben-Levetzauske Fond* har i Februar d. A. meddelt Akademisk Architektforening, at der ved Uddelingen for 1900 af den Raben-Levetzauske Fonds Midler er tildelt Foreningen et Bidrag af 400 Kr. til Udgivelse af dens Tidsskrift.

❦

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har under 1. April d. A. meddelt Foreningen, at der af Staten er tildelt denne et Bidrag af 500 Kr. til Udgivelsen af Tidsskriftet »Meddelelser fra Akademisk Architektforening«.

❦

Direktøren for Statsprøveanstalten, Professor H. J. HANNOVER, der er Danmarks Tillidsmand i »*Internationaler Verband für die Materialprüfungen der Technik*«, hvoraf Akademisk Architektforening er Medlem, har under 20. Marts d. A. sendt Foreningen følgende Meddelelse:

»Fra Bestyrelsen for *Intern. Verband für die Materialprüfungen der Technik* har jeg modtaget Anmodning om at udsende hermed følgende Indbydelse til Forbundets Kongres i Budapest den 9.—14. September d. A.

Der vil ved nævnte Kongres være rig Lejlighed for danske Deltagere til at træffe fremragende fremmede Teknikere i stort Antal fra alle Lande, og de ungarske Indbydere ville sikkert gøre alt for at Opholdet i deres smukke Hovedstad kan blive saa tiltrækkende som muligt.

Statsprøveanstalten er villig til at modtage Indmeldelser til Kongressen inden 20 Juni og vilde tillige sætte megen Pris paa inden den 15. Maj at modtage Anmeldelser om Foredrag.

Endelig er jeg bleven anmodet om imellem de danske Medlemmer af Forbundet at træffe Foranstaltning til Valget af et Medlem af Forbundets Bestyrelse fra den kommende Kongres at regne, idet fra denne Kongres' samtlige Lande ville faa en Repræsentant i selve Bestyrelsen, medens hidtil de smaa Lande som Danmark kun have haft en Tillidsmand som Repræsentant, in casu mig.

De ærede Medlemmer bedes inden 1. Maj meddele Statsprøveanstalten, hvem de ønske valgt ind i Bestyrelsen som Danmarks Repræsentant.

Ærbødigst

sig. H. J. HANNOVER.«

BOPÆLSFORANDRING.

Ærede Abonnenter og Medlemmer bedes meddele Flytninger snarest mulig under Adresse: Akademisk Architektforening, Helgolandsgade 5^{1}, da man i modsat Fald ikke kan paatage sig Ansvaret for, at Bladet bliver rigtigt distribueret.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.

Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.

Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39^{4}. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5^{1}, København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. MAJ 1901
3. AARGANG № 15

ST. ANDREASKIRKEN.

Den 3. Marts d. A. indviedes St. Andreaskirken efter at have været under Opførelse fra Juli 1898. Ved Anvendelse af Motiver fra danske Kirkebygninger er der gjort Forsøg paa at give Bygningen et hjemligt Præg, og takket være Hr. Murmester V. KØHLERS store Offervillighed blev det muligt at opføre Kirken af Munkesten, hvilket Materiale jo passer langt bedre til de valgte Former end den moderne Sten. De til Raadighed staaende Pengemidler tillod derimod ikke Anvendelse af Munketagsten.

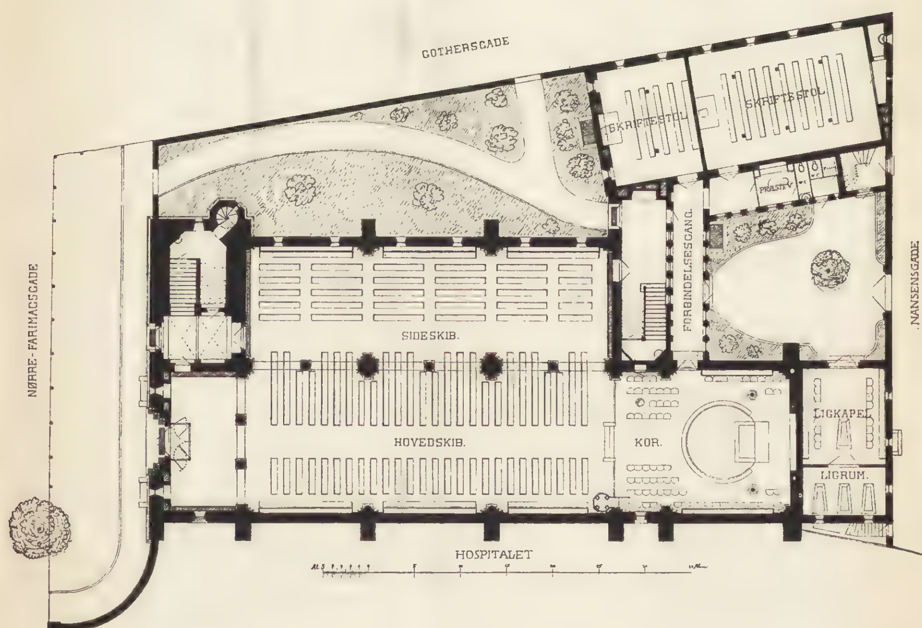

ST. ANDREASKIRKEN. ARCHITEKT MARTIN BORCH.

ST. ANDREASKIRKEN.
MOD NANSENSGADE.

ARCHITEKT
MARTIN BORCH.

ST. ANDREASKIRKEN.

ARCHITEKT
MARTIN BORCH.

Naar en Bygning staar færdig, er der i Reglen meget, som Architekten vilde ønske han kunde gøre om, idet det efter Tegningen er vanskeligt fuldt ud at beregne den Virkning, som det fuldførte Arbejde vil gøre, og der er adskilligt ud over det, som er blevet kritiseret i Bladene, jeg kunde ønske anderledes. Men et Par Bemærkninger af mine ærede Kolleger, MØRK-HANSEN og ERIK SCHIØDTE — henholdsvis i »Berlingske

ST. ANDREASKIRKEN. ARCHITEKT MARTIN BORCH.

Tidende« og »Dannebrog« —, frister mig dog til et Gensvar, da de berører Principspørgsmaal af almen Interesse for Architekter.

M.-H. bemærker, at St. Andreaskirkens Spir er noget for stærkt buet, og siger videre: »det er en meget farlig Sag med disse krumme Taarnlinier« (Spirlinier?). »De kunne paavises f. Eks. paa Lübecks stolte gamle Taarne. Prof. Storch har med stor Finhed anvendt dem paa Helligkorskirkens Spir, men de kræve den mest fintmærkende Anvendelse.« . . . . . »Formeget bliver let her noget, der hæmmer et Spirs opadstræbende, afsluttende Karakter; *giver man Taarnlinien en rund Svulmen, maa det kun lige kunne føles.«* *) »Stærk Runding tilhører Kuplen, ikke det egentlige Spir.«

Her er i den udhævede Sætning givet en Lov, hvis Berettigelse jeg

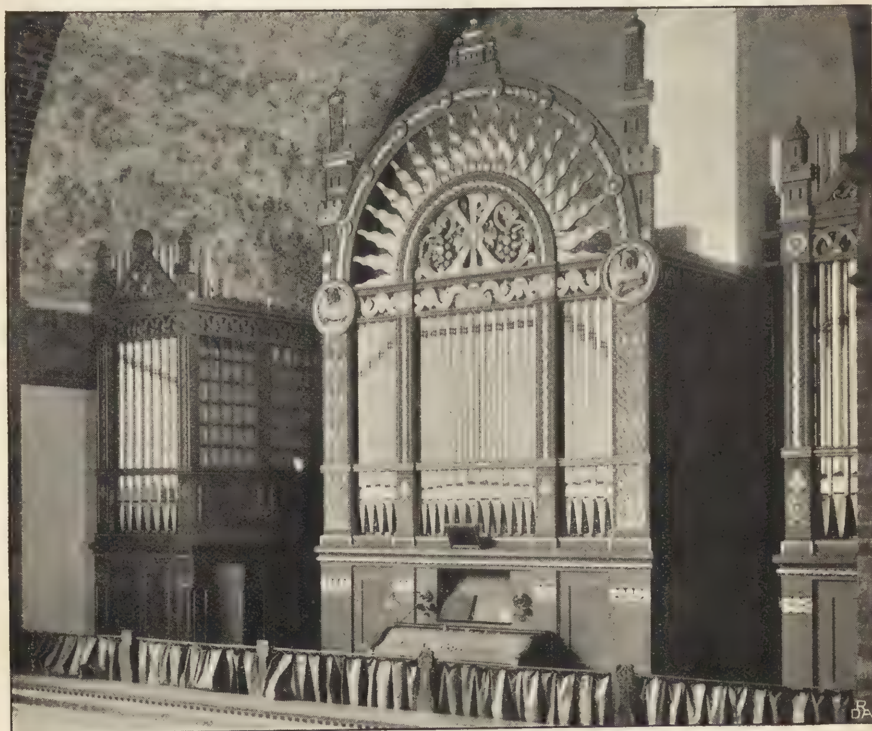
ST. ANDREASKIRKEN.
PORTAL.

ARCHITEKT
MARTIN BORCH.

*) Udhævelsen er af mig.

aldeles ikke kan indrømme. Jeg beundrer Prof. Storchs Spir, men hverken dette eller Spirene i Lübeck kunne opstilles som almengyldige Eksempler for Spir i en anden Stilart. Der tilstræbes jo i Romansk en hel anden Stemning end i Gothiken, thi medens i den sidste alt gaar ud paa det opadstræbende, er der i de romanske Kirkebygninger en Stræben efter at give noget sluttet og massivt. Der er ogsaa Eksempler nok paa, at man i Middelalderens Bygningskunst med Forkærlighed anvendte den stærkt buede Spirlinie (f. Eks. St. Germain d'Auxerre, St. Foi i Schelstadt, L'abbaye des Dames i Saintes), og denne Krumning af Spirlinien synes mig af udmærket Virkning, idet den mildner Overgangen mellem Murens lodrette og Spirets hældende Plan og giver en til Stilens øvrige buttede Former svarende Holdning i Spiret. Hermed vil jeg ikke sige, at den er ulastelig i St. Andreas, men kun at Formen i sig selv er berettiget og har Hævd i gammel Bygningskunst.

Forsigtigere end M.-H., former Erik Schiødte sin Anke mod Anvendelsen af rød Mur i Bygningers Indre i et Spørgsmaal: »Er virkelig Anvendelse af Mursten med hvidpudsede Hvælvinger et tilstrækkelig kultiveret Motiv ved Udstyrelsen af en moderne Kirke? Er det ikke en Levning fra

ST. ANDREASKIRKEN.
ORGEL.

ARCHITEKT
MARTIN BORCH.

en Periode, hvor man egentlig ikke vidste rigtig Besked, men stadig eksperimenterede, ofte uden heldigt Resultat? Er ikke Prof. Storchs ganske ensartet hvidkalkede Kirkerum finere og kunstnerisk set mere gennemdannede?« .... »for mig staar det saaledes, at velfugede Mursten høre til Bygningens *Ydre* og aldrig til dens Indre.«

Først skal jeg hertil bemærke, at naar E. S. fører Prof. Storch i Marken for sin Anskuelse, maa dette bero paa en Fejltagelse. Der er ikke i de Kirker, Prof. Storch har restaureret eller bygget, noget der tyder paa, at Professoren deler E. S.'s Anskuelse i dette Punkt, og jeg er mest tilbøjelig til at tro det modsatte.

ST. ANDREASKIRKEN. PRÆDIKESTOL. ARCHITEKT MARTIN BORCH.

Det er sikkert med fuld Bevidsthed og ikke som famlende Forsøg, at man i hele den romanske og gothiske Middelalder fører det fugede Murværk — saavel naar Brudsten som naar den brændte Sten anvendes — ind i Kirkerummet, og jeg maa bekende at være saa ukultiveret, at jeg aldrig har følt mig stødt derover, men tvertimod glædet mig over at se, hvor ypperligt de gamle Mestre gennem disse Midler akcentuerede Forskellen mellem de bærende og de baarne Led i Bygningen. Naar i den senere Middelalder adskillige gothiske Kirker i Nordeuropa bleve overkalkede, er jeg tilbøjelig til deri at se en Slags Forfaldsperiode. Mon man ikke derved har tilstræbt at give Kirkernes Indre en vis Lighed med de store Kathedraler, som vare byggede af Brudsten og derfor havde en ensartet Farve i det Indre? Man brugte da Hvidtekosten for at frembringe en lignende Stemning af Helhed; men denne opnaaedes dog kun paa Bekostning af noget architektonisk sundt og rigtigt, idet Skelettet i Bygningen ikke mere kom til sin Ret. Et hvidt Kirkerum kan gøre en prægtig Virkning, men jeg tror, at E. S. har Uret, naar han vil forvise den røde Sten derfra, den kan ogsaa — rigtigt anvendt — virke i høj Grad tiltalende. Jeg har saaledes kun set faa saa stemningsfulde Kirkerum

som den af Prof. Storch saa ypperligt restaurerede St. Nicolaj i Svendborg, hvor alt indvendigt, med Undtagelse af Hvælvingerne, er fuget Mur.

Endnu skal tilføjes, at den frie Plads omkring Kirken tilhører Kommunen, som her agter at danne et lille Anlæg. Af Undertegnede er til Magistraten indsendt Forslag til at indhegne Pladsen mod Gothersgade med en lav Mur i Lighed med Muren mod Nansensgade, hvorved hele Bygningskomplekset vilde vinde særdeles meget, idet denne Mur vilde virke samlende paa Kirken og dens Sidebygning og tillige gøre det hyggeligt inde i det lille Anlæg, som, naar det skal ligge aabent mod Gaden, ikke vil blive til Fornøjelse for nogen.

ST. ANDREASKIRKEN.
DØBEFONT.

Først ved Opførelsen af denne Mur vilde det hele Anlæg faa sin endelige architektoniske Afslutning, saaledes som jeg har tænkt mig det i færdig Stand, men der er vist kun ringe Haab om at faa Sagen gennemført.

Martin Borch.

Om St. Andreaskirken har Tidsskriftet allerede tidligere — Side 143 — meddelt nogle Oplysninger, som kun her skal suppleres med Navnene paa de Firmaer og Haandværkere, som have leveret Arbejde til Kirken: Murmester Vilh. Køhler har skænket for 10,000 Kroner Munkesten fra Hillerødsholms Teglværk, hvorfra i øvrigt alle til Kirken anvendte Mursten ere udgaaede. Murerarbejdet er udført af Murmester Axel Broe og Tømrer- og Snedkerarbejdet ved Aktieselskabet Oskar Køhler. Alt Granitarbejdet og Døbefonten er fra De forenede Stenhuggerier. Murmester Carl Schiøtz har leveret den kunstige Granit, Bonnesen & Danstrup Varmvandsanlæget og Blikkenslagermester Hannibal Kobbertaget samt Gas- og Vandledningsarbejdet. Malermester Johan Schrøder har gratis udført alt Malerarbejdet, Smedemester Weitemeyer har skænket Kandelabrene i Koret, og Firmaet Hans & Jørgen Larsen har skænket og opsat Bænkene ved Portalen. Af Gaver skal endvidere anføres Prædikestolen fra Brødrene Plum og Hoveddøren fra Snedkermester Hans C. Holm, Lynafledere fra Cornelius Knudsen og et Harmonium fra Fabrikant Steenstrup. Firmaet Hassel & Teudt har indlagt de elektriske Lysledninger under Ledelse af Kontorchef Leth. I øvrigt ere Arbejder leverede af: Smedemester Nordmann, Glarmester Feigh, Roskilde, Kunstmaler Overgaard (Rosen i Koret), Malermester Gøtke (et mindre Glasmaleri), Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik, Gørtler Lundqvist og Fabrikant Vestergaard, Klokkestøber Løw, Orgelbygger Starup samt Axel Prior

(Terrazzogulve). Sadelmager HJORT og Firmaet WESSEL & VETT har leveret Forhæng, Alterklæde m. v., Billedhugger BUNDGAARD har udført Løverne ved Portalen og Billedhugger BÆRENTZEN et Relief i Façaden mod Kommunehospitalet; Billedhugger NIELS HANSEN har udført alt Billedskærerarbejde paa Orgel, Kor, Altertavle, Skriftestole m. m., medens Stolestaderne ere udskaarne af Billedskærer LOUIS NAPOLEON CLEMMENSEN.

De unge Architekter LØNBORG JENSEN, MUNCK, CALLE og AXEL PETERSEN have assisteret ved Tegningernes Udarbejdelse. Den førstnævnte har endvidere konstrueret Spiret, Munck har udført de statiske Beregninger og A Petersen har ført Tilsyn med Arbejdet.

HELLERUP KIRKE.

HELLERUP KIRKE. ARCHITEKT TH. JØRGENSEN.

Kirken er opført paa Margrethevej i Hellerup i Aarene 1899–1900 efter Tegning af Architekt THORVALD JØRGENSEN paa en Grund, skænket af Proprietær P. LEMCHE.

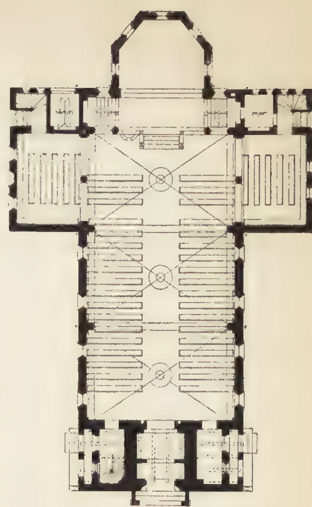
Midlerne til Opførelsen ere tilvejebragte ved Tilskud fra Staten paa 20,000 Kr., fra Sognet paa 10,000 Kr.; Restbeløbet ca. 55,000 Kr. er indsamlet hos Beboere i Sognet.

Kirken, der kan rumme ca. 800 Tilhørere, er opført paa en Fod af kløvet Granit. Til Façaderne og de indvendige Murflader er anvendt gule, haandstrøgne Sten, som ere renskurede og hvidtede. Desuden er der i Façaderne, Vinduesroserne, Kapitæler, Gallerier, Prædikestol m. m.

brugt Kridtsten og Euville Kalksten. Taget er dækket med røde Falstagsten, Spiret med Kobber. Hvælvingerne ere udførte med Kapper af en halv Stens Tykkelse (hule Sten).

Af Kirkens Inventar er Altertavlen udført af Etatsraad LORENZ FRØLICH og skænket af denne, Rammen er skaaren og malet af Billedhugger LARSEN STEVNS. Døbefonten er modelleret af Billedhugger S. WAGNER og udført af Kobber i MOGENS BALLINS Værksted, den er skænket til Kirken af Fabrikant SØDRING og Hustru.

Orgelet er skænket af Pianofortefabrikant HINDSBERG.

HELLERUP KIRKE.

HELLERUP KIRKE.

ARCHITEKT TH. JØRGENSEN.

Et Par Vinduer med Glasmaleri er udført af Maler Overgaard hos d'Hrr. Schrøder, Nielsen & Hansen og skænket til Kirken af Bygmester Evers og Fabrikant Carl Lund. Hoveddøren er skænket af Snedkermester Henning Jensen, den store Lysekrone af Proprietær Nielsen, Onsgaard.

Ved Kirken have følgende Haandværkere og Entreprenører været beskæftigede: Murmester Lythans-Petersen, Hans & Jørgen Larsen, Ingeniør Bird, Tømrermester Julius Nielsen, Snedkermester Henning Jensen, Smedemester Nielsen, Hellerup, A. B. Recks Opvarmnings-Kompagni, Glarmester Feigh samt Hellerup Gasværk. Malermestrene Schrøder, Nielsen & Hansen har udført Malerarbejdet, Dekorationerne ere tegnede af Overgaard.

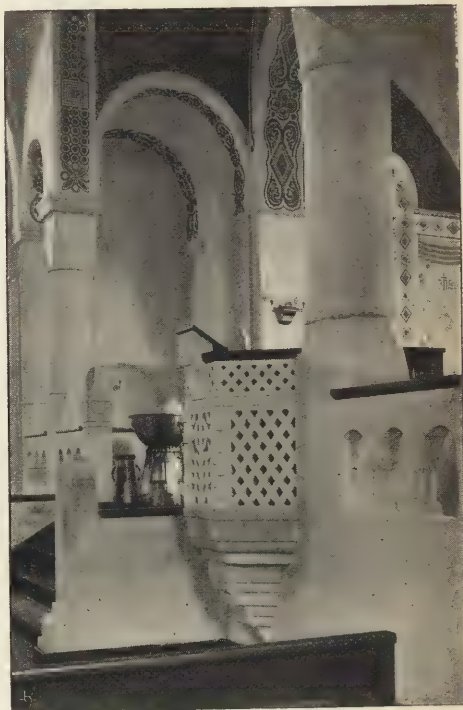
HELLERUP KIRKE.

ARCHITEKT TH. JØRGENSEN.

NORDISK OCH NORMANDISK ARKITEKTUR.

SAMMANDRAG AF ETT I AKADEMISK ARCHITEKTFORENING DEN 30. APRIL 1901 HÅLLET FÖREDRAG.

Redan långt före kristendomens antagande hade skandinaverna lifliga kulturförbindelser med flera delar af det öfriga Europa, särskildt de brittiska öarne och Nordfrankrike. Dessa förbindelser hafva lämnat spår i den nordiska litteraturen och äfven i konsten. Också från öster, på sydskandinavernas handelsväg till Byzanz, samt från söder, genom våra germanska stamfränder, kommo orientaliska och antika motiv, hvilka här sedan omsmältes, stundom på ett själfständigt sätt. Men Vesteuropa har nog betydt mera för våra förfäders odling; och äfven innevånarne i Skandinaviens östra delar, t. ex. på Gotland, hade lifligt utbyte med England och Frankrike Därom vittnar t. ex. den egendomliga form af linear- och slingornamentik med inflätade djurmotiv, som kallats för den iriskt-nordiska.

HELLERUP KIRKE. PRÆDIKESTOL. ARCHITEKT TH. JØRGENSEN.

Den förkristna slingornamentiken bibehöll sig flerstädes rätt länge, särskildt i metall- och träindustrien. Den är ock märkbar i den äldsta kyrkliga träarkitekturen i Norge (Urnes), äfvensom i stenskulptur å gotländska kyrkor. — Hvad träarkitekturen beträffar, så begagnades i Norden före kristendomens införande säkerligen både blockhuskonstruktion och stavverkskonstruktion. Den förra användes länge i Sverige äfven till kyrkobyggnader; annars har hos oss funnits, likasom enligt de senare årens forskningar också i Danmark, en utvecklad stavverksarkitektur, delvis afvikande från den norska (såsom nyligen gjorda fynd å Gotland gifva vid handen). I Norge har emellertid stavverksbyggnaden nått sin märkligaste utbildning. Det synes mig icke vara nödvändigt att antaga, att denna dit införts från de brittiska öarne; det omvända förhållandet skulle ock kunna tänkas. De rundbågiga sträfvorna och »kölbågen« kände man ju redan från det urgamla skeppsbyggnadssättet. Valt. Gudmundsson menar ju

HELLERUP KIRKE. DØBEFONT.

ock, att den öppna takstolen med rundbågiga sträfvor är ursprungligt nordisk och af nordmännen förts till Vesteuropa*).

Det öppna bjelkloftet har nog användts också å stenbyggnader, äfven om man nu har svårt att konstatera sådana loft från äldsta (romanska) tiden. I Sverige menar man sig vara denna konstruktion på spåren. Med säkerhet har den bibehållit sig i England, där den öppna takstolen erhållit en rik utbildning.

Den lifliga förbindelsen med England efter kristendomens införande är särskildt märkbar i Norge, där nästan alla stenkyrkor från den äldre medeltiden visa anglo-normandiska drag, framför allt den stora domen i Trondhjem. I vestra Sverige, hvarest, liksom i flera andra delar af landet t. o. m. Mälartrakten, engelske missionärer från 1000-talets början verkade, har man också påpekat ett tidigt inflytande t. ex. i stenskulpturen (det är väl en engelsman, som inristat dessa ord i ett dörrstycke å Skälfvums kyrka i Vestergötland: »Othelric me fecit«). Äfven på andra håll i Skandinavien, t. ex. i Danmark, funnos engelske konsthandtverkare, guldsmeder o. a.

Professor V. Koch har i en intressant uppsats i Aarbøger for nord. Oldk. 1895 framdragit flera spår i Danmarks arkitektur af inflytande från de brittiska öarne och från Normandie. Så ornament i form af »roll-billets«, zigzag, rutor samt pip- eller veckformer i kapitälbildningen — allt för den anglonormandiska byggnadskonsten typiskt. Han har äfven påvisat, att de rika korpartierna i Børglums klosterkyrka och Aarhus domkyrka gå tillbaka till normandiska och engelska förebilder; och slutligen har han pekat på en egendomlig takkonstruktion (af tunnhvalf öfver kyrkorummet och utkragningshvälfning öfver loftet), hvilken på Bornholm, kanske också i Skåne, införts efter iriskt mönster.

På ett dylikt inflytande från Irland — där ju danskar och norrmän ända från 800-talet härskade — skulle man också kunna gissa i fråga om en annan byggnadsegendomlighet, rundkyrkorna, som påträffas i Danmark, framför allt på Bornholm, samt på spridda ställen i Sverige ända upp till Mälaren. I konstruktion visa dessa centralbyggnader en rätt olika typ mot de centralt anlaggda baptisterier samt grafkyrkor, hvilka uppkommit i Östern och i Italien, men äfven efterbildats norr om Alperna t. o. m. i England. Vid kloster och kyrkor i Irland, någon gång också i Skotland och på Orkaderna, anträffas, såsom bekant, runda torn af fästningsnatur, stundom sammanbyggda med kyrkorna, vanligen dock belägna ett litet stycke därifrån. Sådana fristående torn finnas — och flera hafva funnits — också på Gotland och i Norrland, ehuru de här merendels voro fyrkantiga. I Skåne och någon gång i Mälartrakten ser man runda torn sammanbyggda med kyrkorna. Något egendomligt för Sydskandinavien synes emellertid vara den sammansmältning af det runda fästningstornet och gudstjänsthuset, som kännetecknar rundkyrkan.

Inflytande från den normandiskt-engelska byggnadskonsten — från hvars äldsta skede tyvärr så få rester äro i behåll — ser jag vidare i en eller flera grupper af kyrkor, företrädesvis i Nordskandinavien, hvilka hafva ett centraltorn, då vestfasaden vanligen är tornlös, samt ofta sidokor (eller nischer) på ömse sidor om hufvudkoret (om tvärskepp finnes, utgående från korsarmarna). I Italien

*) Man vill i Normandie nu icke erkänna något inflytande på konsten från normanderna, om icke möjligen i utsmyckningen af vissa (historierade) kapitäl.

förekommer en dylik anordning icke sällan, framför allt i Syditalien*), med hvilket land ju normanderna hade liflig förbindelse — Sicilien blef, om än icke i så hög grad som Normandie, förmedlare mellan latinsk och nordisk kultur, på Sicilien tillkom också det orientaliska elementet. Normanderna synas hafva fått förkärlek för denna anordning, och i Normandie och England möter den ofta. Gamla Upsala kyrka, S. Olof och S. Peder i Sigtuna, Söderala i Helsingland m. fl. svenska kyrkor visa denna mellanform mellan basilikal och central anläggning. Öfvervägande centraltyp företer S. Lars i Visby. Källstad i Östergötland har ett oregelbundet tvärskepp öster om centraltornet. Ask i Östergötland, Hosmo i Kalmarlän samt Gran, Aker och Ringsaker i Norge hafva tornlösa vestfasader och midttorn, men ej tvärskepp**).

Det är för öfrigt anmärkningsvärdt, att ett rätt stort antal kyrkor i Norge och Sverige, utom klosterstiftelserna, sakna torn; så till och med biskopskyrkor sådana som Linköpings samt, såsom man anser, ursprungligen de i Strengnäs, Vesterås och Upsala.

Den raka korafslutningen, som redan före teglets införande framträder i södra och östra Skandinavien, vidare i Norrland, men framför allt i Norge, visar måhända också sammanhang med den normandiskt-engelska arkitekturen (märk dock inflytandet från cisterciensernas byggnadskonst!). Det raka koret bibehölls ju också i den s. k. earley-english-stilen, som man finner i Stavanger, Bergen m. fl. ställen i Norge samt i Skara (Vestergötland). I domkyrkan i Skara omgifves koret af kapell eller sidorum, hvilket i Norge äfven i den äldre arkitekturen var rätt vanligt. Äfvenledes anträffas den rätlinjiga korafslutningen på Gotland, först samtidigt och jämsides med absidialbyggnader, sedan såsom allmän typ (Fole, Gan m. fl. äldre kyrkor, så från 1200-talet Bro, Vamlingbo, Dalhem m fl. samt åtskilliga Visbykyrkor).

På Gotland uppträder spetsbågen tidigt. Men, anmärkningsvärdt nog, förändrades därmed icke systemet: hvalfribbor, sträfpelare o. a. för »gotiken« utmärkande motiv träffas sällan på Gotland utom Visby. Ett liknande förhållande har påvisats i England under 1100-talet (Dehio-Bezold II s. 212). Dit hade väl spetsbågen kommit från orienten öfver Syditalien och Frankrike. Den anträffas på 1000-talet i normandiska byggnader på Sicilien och i Neapel. Smaken för

*) Jfr. framställningen hos Dehio och v. Bezold, »Die kirchliche Baukunst des Abendlandes« I s. 233 ff. Exempel på tornlösa fasader och centraltorn i England och Normandie Taf. 79, 250, 265, 267 etc. Det af professor Koch vid Børglum anmärkta förhållandet, att en absid i det yttre slutar med rak vägg, kan också iakttagas i Öja (Gotland), i Förlösa och Persnäs (Öland) samt andra kyrkor af s. k. klöfsadeltyp (öfver absiden höjer sig då öst-tornet).

**) Fr. Seesselberg anför i sitt pretentiöst anlagda, af bizarrerier och ohistoriska betraktelser uppfyllda arbete »Die früh-mittelalterliche Kunst der germanischen Völker« s. 95 och 135 de två Sigtunakyrkorna samt de norska kyrkorna såsom tillkomna under engelskt eller engelskt-normandiskt inflytande. Hans antagande af ett inflytande direkt från Norden på en kyrkogrupp i Elsass (särskildt Rosheim), som visar liknande typ, torde höra till de många ohållbara hypoteserna (jfr. Dehio-Bezold I s. 580 samt Taf. 165—168). De anglo-normandiska dragen i vestpartiet af Lunds domkyrka (se nedan) hänför han till tiden för den påfliga legaten Nicolaus' af Albano vistelse i Norden (1152); denne engelsman upprättade Trondhjems ärkebiskopssäte och höll ett möte i Linköping. Det nämnda vestpartiet torde emellertid först flera årtionden senare hafva börjat byggas.

spetsbågen och klöfverbladsbågen hade nordborna ju redan visat i träbyggnadskonsten, särskildt i takkonstruktionen. Nu tillkommo väl nya impulser — till Gotland måhända direkt från Orienten (på den sydöstra handelsvägen)? Månne denna normandernas smak för spetsbågen under 1100-talet påskyndat dess allmänna upptagande i Europa, särskildt i Frankrike, där den snart efter århundradets midt blef grundläggande för ett nytt system?

Till klöfverbladsbågen i dörröppningar finnar man tidigt ansatser både på Bornholm och på Gotland. På den senare ön utvecklade sig så småningom ur klöfverbladsformen en rik och vacker portalskulptur, som synes vara självständig. Analogier finnas emellertid både i England och i Norge; där är dock den enkla spetsbågiga eller klöfverbladsbågiga portalen (utan öfverstycke) vanligare, den anträffas ock i Vestergötland (i och omkring Skara) samt i Linköping, där annars gotländske arbetare troligen varit anställda (se framför allt den praktfulla portalen i södra sidoskeppet).

På Gotland finner man också veckkapitälet, dock icke å de smäckra hvalfstöden, som hafva tärning- eller bladkapitäl, utan å prydnadskolonner vid (några) portaler. Vidare möta oss där zigzags- och hundtands (dogtooth)-mönstren, ehuru sparsamt. Liknande förhållande äger rum i Danmark och Skåne, som professor Koch visat (kolonnerna å vapenhuset i Dalby hafva nog hört till ett galleri; i Gumlösa kyrkas torn och på några andra ställen anträffas ock veckkapitäl). Mest utpräglade torde här dessa engelsk-normandiska ornament hafva varit kännetecknande för Lunds domkyrkas vestparti (jfr. de nu i kryptan förvarade resterna), hvilket för öfrigt visade senromanska former och kanske tillkom under början af 1200-talet.

Äfven under detta århundrade bibehölls på enstaka punkter förbindelsen med den normandiskt-engelska arkitekturen. Så i Norge, där flera kyrkor nu ombyggdes (särskildt i korpartiet) i »earley english«, såsom jag nyss antydt. Så ock sannolikt i Skara, där, utom det raka koret, båg- och kapitälformer samt triforium synas kunna bero på engelskt-franskt inflytande. Mera afgjordt märker man ett sådant i Linköpings domkyrka, hvars långhus visar en intressant öfvergång från senromansk till gotisk stilutveckling. De äldre arkadpelarne visa öfverensstämmelse med de på Gotland förekommande, men de yngre »knippepelarne« hafva engelsk typ (jfr. Dehio-Bezold II s. 223). Formerna i portaler (särskildt den i södra korsarmen) och fönster hafva också motsvarigheter i den tidiga engelska gotiken (Dehio-Bezold Taf. 430 och 435 från Salisbury etc.). Och framför allt visar arkaturen under sidoskeppens fönster på normandiskt-engelska mönster (något som äldre forskare, egendomligt nog, icke observerat). Denna arkatur, hvilken så småningom öfvergår från rundbågig till spetsbågig, har en rik och omväxlande ornamentik (särdeles å klöfverbladsbågarna). I Trondhjems domkyrka är ju äfven den nedre arkaturen utsökt vacker, om än icke så intressant som i Linköping.

I dessa båda katedraler har Skandinavien slutligen att uppvisa en, om än ringa, motsvarighet till den glänsande utveckling, som Normandie och England frambragte i byggnadskonsten.

E. Wrangel.

PASSAGE GENNEM RUNDETAARN.

Professor V. Koch har i »Meddelelserne« for 1. April d. A. underkastet mit *skitserede Forslag* til en Passage gennem Rundetaarn »en nærmere Prøvelse«. Resultatet af denne Prøvelse viser tydeligt Professorens Antipathi over for Tanken om en Gennembrydning, og heri ere alle Architekter, der have Agtelse for de overleverede Mindesmærker, og hvortil ogsaa jeg regner mig, let enige.

Imidlertid maa det indrømmes, at Gadens Snæverhed — 11 Al. 19 Tom. — mellem Taarnet og Regensen har skabt en Nødstilstand, som bl. a. har givet sig Udslag i et saa kategorisk Forslag som at flytte Rundetaarn. Ikke blot er den trange Gade til stor Hinder for den stærke Trafik, men desuden kræver de uheldige Færdselsforhold alt for hyppigt Ofre af Menneskeliv. Hvis det er muligt, maa man søge at gennemføre en Forbedring. Spørgsmaalet bliver derfor: *»Hvorledes kan de uheldige Færdselsforhold afhjælpes samtidigt med, at man søger at bevare det mest mulige af de gamle Bygninger?«*

I min Henstilling om en Taarnpassage har jeg søgt at forene baade de praktiske og de arkæologiske Krav. Den er ikke fremkommen som et udarbejdet Projekt med Arbejdstegninger og statiske Beregninger, men som et skitseret Forslag for at forbedre Forholdene paa den Side af Købmagergade, der er værst udsat, og at ødelægge saa lidt som muligt af vore Mindesmærker det paagældende Sted.

Vedrørende »den nærmere Prøvelse« i det næstsidste Nr. af »Meddelelserne« skal jeg imødegaa de Punkter, som den Kochske Overlegenhed særlig har ramt.

1) Forslag om en Passage gennem Rundetaarn er første Gang bleven fremsat i 1881 af min afdøde Broder, saaledes som tidligere nærmere omtalt i Dagspressen, se f. Eks. »Vort Land« af 5. Marts d. A.

2) At Dørene ikke ere anbragte vinkelret paa Kirkens Længdeakse, fordrer jo netop de lokale Forhold.

3) Den »storslaaede« Idé i Rundetaarn med den indvendige Rampe »fra Taarnets Fod lige til dets øverste Stokværk« er allerede nu ikke helt gennemført, idet der i Indgangsdøren er et Trappetrin. Paa Tegningen i den danske Vitruvius ses 2 Trappetrin. Et nu udført Nivellement viser, at Fjærnelsen af den nederste Del af Rampen kun kræver $1^1/_2$ Trappetrin, og saafremt Gaden hæves 4 Tom. 8 Lin. kun *eet* Trappetrin, hvad Rampen alt nu har.

At fjærne noget af Rampens nederste Del og at indlægge nogle Trappetrin i Stedet for, kalder Hr. V. K.: »Akkurat saa let som at hugge Fødderne af en Statue«. Ja, hvis Nogen virkelig tror, at en Rampe vilde blive lige saa skamskændet som en Statue, der fik hugget sine Fødder af, da beder jeg dem om at se paa Børsrampen, hvor nu afdøde Prof., Stadsbygmester Stilling har fjærnet den nederste Del og i Stedet for indlagt nogle Trappetrin — da Trafiken her krævede, at Kørebanen blev bredere.

4) At Passagen skulde blive Opholdssted for Bøller om Aftenen, vil vor Tids fremragende Belysningsvæsen nok kunne forhindre.

5) Hr. V. K. omtaler derefter, at man kan udvide Gaden til den anden Side. Ja, det skal jo nok hjælpe alle Fodgængerne paa Rundetaarnssiden, hvor Fortouget forbi Taarnet indsnævres til 29 Tom., medens Fortouget ved Regensen

er 2 Al. 15 Tom. Købmagergades Krumning har sin korteste Linie paa Rundetaarnssiden, og Fodgængerne søge derfor naturligst helst denne Side af Gaden.

Hr. Prof. Koch støtter Hr. Architekt Bøttgers Forslag om en Nedrivning af Regensfløjen mod Købmagergade (»Meddelelserne« for 15. Jan. d. A.). Jeg ser ikke rettere, end at »det i Virkeligheden er en Vold, der øves mod« den gamle Regens, og tænk Dem Regensen i sin ny Skikkelse — liggende aaben mod Købmagergade, kun adskilt derfra med en Mur e. l. Jeg tror aldrig, at Konsistoriet vil gaa med til en Nedbrydning, der lægger Regenslivet aabent og tillader Gadens Støj og Støv at trænge ind i den hyggelige Gaard. Hertil kommer, at Købmagergades smukke Perspektiver vilde blive ødelagte og at selve Rundetaarn vilde synes mindre ved denne aabne Plads. Det synes mig, at Hr. Architekt Borchs smukke Tanke om en Buegang under Regensen langt er at foretrække, selv om man maa erindre, at ikke heller det vil fjærne den Brøst, som jeg ved mit Forslag mener at kunne faa afhjulpet.

6) Med Hensyn til Hr. Kochs statiske Beregninger skal jeg tillade mig at henvise til efterstaaende, af Hr. Cand. polyt., Assistent i Brobygning ved den polytekniske Læreanstalt Viggo Lunn udarbejdede Beregninger, der svare til de af mig tidligere udførte, og som fuldstændig afkræfte de af Hr. V. K. fremsatte.

UNDERSØGELSE AF STABILITETEN.

Radius af Taarnets ydre Omkreds over Sokkelen er 12 Al. 8 Tom., Murtykkelsen 2 Al. 16 Tom. og Sokkelfremspringet $5^1/_2$ Tom. Pillen ved Siden af Døren har en Grundflade af 61,3 □ Fod og skal bære Murværk, der svarer til en Grundflade af 94,4 □ Fod.

Ved Beregningen af Trykket har Hr. V. K. regnet, at Murværket vejer 110 Pd. pr. Kub.-Fod. Dette gælder for Nutidens Murværk; men gammelt Murværk af haandgjorte Sten og slaaet Kalkmørtel vejer ikke tilnærmelsesvis saa meget. En udtaget Prøve har givet et Resultat af mindre end 90 Pd. pr. Kub.-Fod; for imidlertid at være paa den sikre Side regnes 100 Pd. pr. Kub.-Fod.

Taarnet er 112 Fod højt til Gesimsen. Uden Fradrag af Døre, Vinduer og Blendinger vilde Ydermurens Masse være omtrent 10600 Kub.-Fod. Disse Aabninger udgøre imidlertid over 1500 Kub.-Fod eller ca. $^1/_7$ af hele Murmassen. Hr. V. K. har fuldstændig undladt at føre dette med i Beregningen.

Trykket bliver herefter ca. 103 Pd. pr. □ Tom. (Hr. V. K. er kommet til 135 Pd. pr. □ Tom). Hertil kommer saa Belastningen fra Rampen m. m. samt tilfældig Belastning. Paavirkningen herfra er ca. 20 Pd. pr. □ Tom., altsaa ialt ca. 123 Pd. pr. □ Tom. Hr. V. K. nævner Vindtryk; Paavirkningen herfra udgør næppe mange Kvint pr. □ Tom., da Taarnet paa den modsatte Side af Pillen er i Forbindelse med Kirken.

Efter Architekt Mathiesens Forslag skal der fjærnes ca. $^1/_{12}$ af Pillen, hvorved Paavirkningen bliver ca. 134 Pd. pr. □ Tom.; men selv om man virkelig gik videre og, som af Hr. V. K. antaget, borthuggede $^1/_5$ af Pillen, vilde Paavirkningen stige til 154 Pd. pr. □ Tom., hvilket i nærværende Tilfælde maa anses for absolut tilladeligt. Ingen Sagkyndig vil nære Tvivl i saa Henseende. For det første er der, hvad Hr. V. K. bekvemt kunde have undersøgt, inden han skrev sin knusende Kritik, anvendt slaaet Kalkmørtel, der er af større Haardhed end Stenen; det vil alene af den Grund være forsvarligt at gaa til samme

Paavirkning, som gælder for Murværk af almindelig Sten muret i Cementmørtel d. v. s. 11 à 12 Kg. pr. Cm.^{2}, svarende til 150 à 164 Pd. pr. □ Tom. For det andet vil flere af de Omstændigheder, som ellers betinger den store Sikkerhedsgrad, ikke komme i Betragtning her, nemlig Murværkets Sætning, Grundens Sammentrykning og den friske Mørtels mindre Bæreevne.

Til Slutning skal jeg kun paatale et af Hr. V. K. anvendt Udtryk. Hr. V. K. skriver, at man ikke tør gaa til en højere Paavirkning end 100 Pd. pr. □ Tom., uden at Murværkets nederste Del udsættes for Knusning. Dette Udtryk er teknisk ukorrekt og fuldstændig misvisende. Knusning begynder først at indtræde, naar Murværkets Højde er mindst 4 à 6 Gange 130 Fod. Hr. V. K.s Mening er naturligvis, at den almindelig forlangte Sikkerhedsgrad overskrides, naar Paavirkningen overstiger 100 Pd. pr. □ Tom., og dette er endda kun gældende for almindeligt Murværk muret i almindelig Kalkmørtel, der tillige er vaad.

Kjøbenhavn, den 19. April 1901.

Viggo Lunn.

Men det Hele er kun en Strid om Kejserens Skæg — spørg Taarnet selv, gaa hen til det og se! Netop ved den Pille, som Prof. Koch mener vil knuses, har Muren fra gamle Dage været gennembrudt. *Indgangsdøren til Passagen er der alt* — tilmuret med tynde Skaller af nyt Murværk — og har i gamle Dage tjent som den daglige Adgang til Regenstaarnet (Rundetaarn) fra Grønnehave. Undersøge vi de historiske Kilder, da viser L. de Thurahs Hafnia Hodierna Tab. XC en gammel Dør *bagved Hegnsmuren tilvenstre for den nuværende Indgang*

— se hosstaaende Gengivelse af Thurahs Kobberstik fra 1748. Den nuværende Portal er opsat 1656, otte Aar efter Christian den Fjerdes Død.

Det forekommer mig, at Prof. Koch har været vel ængstelig, da han rejste Spørgsmaalet om Rundetaarns Soliditet. Det har i Aarhundreder taalt netop det, som han mest frygter, og Publikum og Bygningsautoriteterne kan rolig vise den samme Dødsforagt, som Professoren tillægger mig. Rundetaarn vil blive staaende alligevel!

Aage Mathiesen.

SKIFER- OG TEGLTAGE.

Herr Architekt A. Rosen har i »Medd.« for 1. Marts skrevet en Artikel »Skifer- og Tegltage«, hvori han selvfølgeligt, som uddannet Architekt, lægger Hovedvægten paa det rent æsthetiske. Naar man skal dømme efter hans Slutningsbemærkning, har han nærmest Hovedstaden, de større Provinsbyer, større Bygninger paa Landet og Villaer for Øje og vil jeg ikke et eneste Øjeblik fordriste mig til at imødegaa hans Synspunkter, navnlig med Hensyn til Ovenstaaende, men Herr R. maa ogsaa erkende, at der er en praktisk Side af Sagen, hvor det Ideelle ofte maa vige, hvor der maa tages saadanne Hensyn, at selv Architekten maa sige Pas, og hvor det æsthetiske maa vige Pladsen for det rent praktiske. Herr R. har selv Følelsen deraf, naar han omtaler de i den senere Tid saa meget brugte Cementtagsten, og har hans Omtale af disse foranlediget en Cementtagstensfabrikant, Herr H. Lützau, til at komme med nogle Bemærkninger, der dog nærmest kan opfattes som en Anbefaling for dem. Herr L. er dog ikke heldig i sin Ros over disse Tagsten og det er en temmelig let Sag at imødegaa hans Bemærkninger, idet jeg hævder, at dette Tagtækningsmiddel hverken praktisk eller æsthetisk set har nogen som helst Berettigelse i vort Bygningsvæsen, da der klæber saa mange Ulemper ved dem, at disse ganske overveje deres mulige gode Sider. — Cement er nu engang Cement, og Artikler fabrikerede af Cement og Sand ere porøse og kunne aldrig blive andet! Der var nok en Mulighed til Stede for, at dette kunde, om ikke helt afhjælpes, saa dog forbedres, hvis Cementtagstenene ved Fabrikationen underkastedes en Mængde Atmosfærers Tryk, men hvor skulde dette kunne finde Sted, naar Fabrikationen drives paa den Maade, som nu sker, i en Mængde smaa Fabrikker, spredte over hele Landet, og hvori Fabrikationen drives paa saa simpel en Maade, at den helst slet ikke burde kaldes Fabrikation. Herr L. har selv Øjet aabent for den Fare, der ligger heri. For nu at standse Porøsiteten har man hittet paa at mætte Cementtagstenene med Forskelligt, hvoriblandt Kultjære, Kreosotolie, Masutolie og andre lignende brandfarlige Vædsker spille Hovedrollen, men disse Iblandinger vaskes efterhaanden ud af Regn og tørres bort af Sol, de hjælpe kun for en Tid, og saa længe de endnu findes i Cementtagstenene, var det muligt, at den »Sved«, der findes paa Stenenes Underside, kunde have en saadan Iblanding af brandfarlige Ingredienser, at Assuranceselskaberne ikke godt kunde være tjente med at forsikre Bygninger, tækkede dermed, som tækkede med ildfast Tagmateriale. Naar Herr L. derfor omtaler Brugen af disse Tagsten i Bayern som et Bevis for deres Godhed, er det Skæbnens Ironi, at et herværende Fagblad den 5. April skriver: »Det bayerske Indenrigsministerium har ved Skrivelse af 1. Marts forbudt Anvendelsen af Tagsten af porøs Cement, mættede med Tjære, paa Grund af deres Brandfarlighed.« Dette bekræftes ligeledes i »Thonindustri Zeitung« af 16. April. Der er altsaa kun tilbage at mætte Cementtagsten med Farver, men dette erkender selv Herr L. at være i sin Barndom og kommer vist aldrig videre.

Hvad enten man imidlertid ser paa de sorte Cementtagsten eller de med skrigende Farver overtrukne, saa Gud naade os for Udseendet! Det vil sikkert falde d'Hrr. Architekter vanskeligt at faa dem ind under nogen som helst Klasse

af Architektur. Hvad er det da, som har tvunget denne Tagbeklædning frem i første Række, andet end dens Prisbillighed. Det vil dog sikkert gaa med den som i sin Tid med Tagspaan: det er en Modesag, som vil koste Landet og navnlig Landbruget Masser af Penge, som inden kortere eller længere Tid ere bortkastede. Jeg nævnte dens Prisbillighed, men den er dog ikke betydeligt billigere end almindelige røde Tagsten, og de slettest fabrikerede ville sikkert i de fleste Tilfælde blive foretrukne netop paa Grund af deres Prisbillighed. Det, der dog i Særdeleshed har givet Cementtagsten Vind i Sejlene, er den sukcessive store Prisforhøjelse, som har fundet Sted i de senere Aar med Tagskifer, og det navnlig derved, at Architekter og Bygmestre udelukkende havde fordret de saakaldte *Port Madoc*-Skifer og disses dyreste Dimensioner. Nu findes imidlertid ogsaa amerikanske Tagskifer af fortrinlig Kvalitet i Markedet, og disse sælges til Priser, der ere langt under Port Madoc Skifernes, især hvis de mindre Dimensioner kunde finde Anvendelse. Forskellen imellem Priserne paa disse og paa Cementtagsten er dog ikke saa stor, at det kan dreje sig om Summer ved Nybygninger, og Herr R. vil sikkert give mig Ret i, at Tagskifer, oplagte i Mønstre eller paa anden Maade, i æsthetisk Henseende er langt at foretrække for Cementtagsten, og Herr L. maa — maaske imod sin Villie — ogsaa give mig Ret i, at hvor det drejer sig om Tage, hvor Architekturen ikke spiller nogen Rolle, er Tagskifer det letteste, holdbareste og varigste Tagdækningsmiddel. Derom behøve vi ikke at gaa til Bayern for at faa Bevis, der er Erfaring nok derfor her i Landet.

Efter at Ovenstaaende er skrevet ser jeg, at Herr R. i »Medd.« af 15. April har imødegaaet Herr L. i forskellige Retninger, og jeg vil derfor blot tilføje, at jeg ikke har forstaaet Herr L.'s Artikel om Brugen af Cementtagsten saaledes, at hans Mening skulde være, at de vare den hensigtsmæssigste Tagtækning af *alle* Bygninger paa Landet — derunder indbefattet Landbrugets Økonomibygninger.

Hvis det ikke er saaledes, vil jeg blot henlede Herr L.'s Opmærksomhed paa, at der eksisterer noget, som hedder Tagpap, og som nok turde have en mindst lige saa stor Berettigelse til dette Brug som Cementtagsten.

En Købmand.

OM DEN NYE TIDS BYGMESTRE.

Jeg kan kun være Hr. Warming taknemlig, fordi han ved sin Artikel i Nr. 14 har givet mig Lejlighed til at udtrykke min Ærbødighed for den Mand, hvem alle yngre Architekter med Rette se op til som den første og største af den ny Tids Profeter. Jeg gør det saa meget hellere, da jeg som Polytekniker har nydt godt af hans Undervisning i Husbygning, og uagtet denne Undervisning aldeles ikke var beregnet paa at interessere os for den kunstneriske Side af Sagen, bevirkede den dog, at jeg fik mine første Indtryk af Bygningskunstens Herlighed netop ved at betragte denne gamle Mesters Bygninger. Naturligvis er jeg ikke saa ubeskeden at tro, at hverken Hr. Warmings eller mine Skriverier lægger noget Lod i Vægtskaalen til denne Mands Anseelse. Jeg har med Flid i min Artikel undgaaet at nævne Navne, der kunde saa vist nævnes andre med

stor Hæder, hvis Virksomhed væsentligst falder inden for det sidste halve Aarhundrede. Naar jeg alligevel vil fastholde mine Ord som berettigede, da ligger det i, at det Emne, jeg behandler, er Architekturens Niveau, ikke de enkelte Bjærgtoppe, der spredt rager op over dette, og jeg tror ganske vist, at dette Niveau sjældent har været saa lavt som netop i den af mig nævnte Tid. Nu skulde jeg være den sidste til ikke at mene, at det at støtte sig til nævnte Bjærgtoppe, kravle op ad de Højder, de angiver, er netop at højne Niveauet. Det er det, som nu sker til Held for Bygningskunsten og til Glæde for den Mand, hvis Manddomsgerning sætter Frugt nu i hans Alderdom.

Hr. Warming mener at Fornyelsen er kommen med den første store Mester, jeg mener, at et Lands Architektur staar højt, naar man kan gaa Gade op og Gade ned og glæde sig for hvert Skridt, man gaar.

De to Meninger kan forliges, og vi behøver ikke derfor at frakende hinanden alt Begreb.

P. V. Jensen-Klint.

FORSKELLIGT.

Architekt Alb. Jensen er bleven udnævnt til Professor.

Nye Architekter. Ved Skoleraadets Møde den 30. April bestod følgende Elever af Architekturskolen Afgangsprøven som Architekter: d'Hrr. Idon Larsen, Meyling, Aage Schrøder og Møller-Therchelsen.

Konkurrence. Til Konkurrencen mellem Architekter om en Bebyggelsesplan for to Arealer ved Forlængelsen af Jagtvej og Lahnsgade i Odense var indleveret 8 Projekter. Ved den den 20. April afsluttede Bedømmelse tilkendtes 1. Præmie, 1500 Kr., Architekt Hjalmar Kjær af Odense, medens 2. Præmie, 1000 Kr., fordeltes ligeligt mellem Architekterne Egil Fischer og A. Rosen af Kjøbenhavn. Bedømmelsesudvalget bestod af Borgmester Dithmer, Architekt Haugsted, Konsul Hey, Driftsbestyrer Lerche, Tømrermester P. Vald. Nielsen og Skolebestyrer H. Rasmussen, alle fra Odense, samt paa Akademisk Architektforenings Vegne Architekterne Emil Jørgensen og Eugen Jørgensen fra Kjøbenhavn.

Kongres. Akademisk Architektforening har faaet tilsendt Indbydelse til at deltage i den internationale Ingeniørkongres, som i Dagene 3., 4. og 5. Septbr. d. A. skal afholdes i Glasgow. Kongressen, som staar i Forbindelse med Udstilling, vil afholde sine Møder paa Universitetet. Nærmere Oplysninger vil kunne erholdes ved Henvendelse til Akademisk Architektforenings Sekretær, Hr. Architekt Emil Jørgensen, Raadhusets Tegnestue.

Mindesmærket for 2. April 1801. Til nærmere Forstaaelse af vore Afbildninger af Monumenterne i forrige Numer skal tjene følgende Oplysning, at Fritz Kochs Projekt paa Side 173 er i mindre Maalestoksforhold end de andre Udkast, hvorimod hans Profiltegning øverst paa Side 174 svarer til den angivne Maalestok.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39[4]. B. **Telf. 17524.**
Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.
Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.
Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5[1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING ❦ ❦

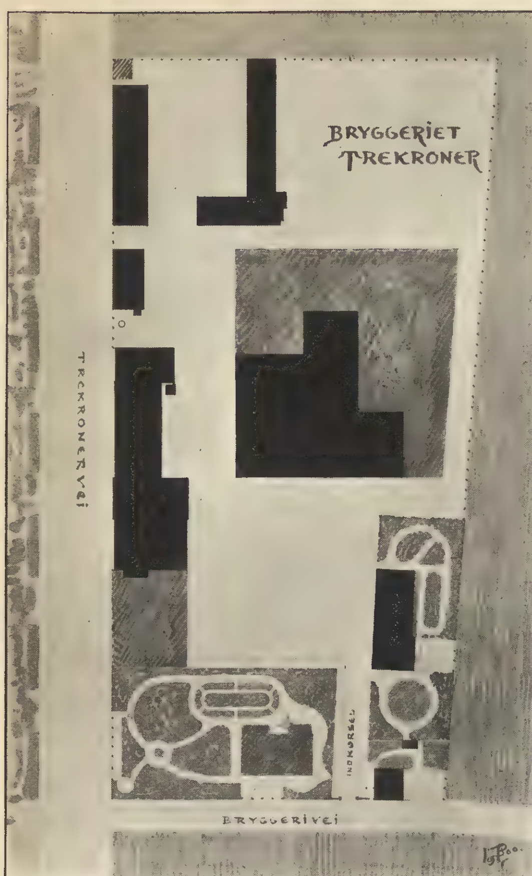
KJØBENHAVN
DEN 15. MAJ 1901
3. AARGANG № 16

BRYGGERIET »TREKRONER«.

Bryggeriet »Trekroner« i Valby er beliggende i den yderste Udkant af Byen mellem Gl. Køge-Landevej og den ny anlagte Trekronervej. Da Bryggeriet paabegyndtes af et privat Konsortium, var Terrainet bar Mark. Allerede nu havde der rejst sig et helt Kvarter af Arbejderboliger og Villaer i den umiddelbare Nærhed, og Bryggeriet er indgaaet som et Led i »De forenede Bryggerier«. Det er anlagt som Hvidt- og Bayerskølbryggeri efter de nyeste Principper og saaledes, at det i alle Retninger kan udvides til det 3—4-dobbelte. En paatænkt og projekteret Direktørbolig er ikke kommen til Opførelse.

BRYGGERIET TREKRONER. ARCHITEKT LEUNING-BORCH.

SITUATIONSPLAN.

Bygningerne ere opførte efter Tegninger af Architekt LEUNING-BORCH af flammede Mursten, og Façaderne ere hvidtede i en gullighvid Farve. Tagene ere dækkede med røde Falstagsten med Undtagelse af Pasteuriseringsanstalt, Hvidtølskældere og Vognskur, der have Tagpap, samt Fugtighedstaarnet og Begeskuret, der ere dækkede med Bølgeblik.

Følgende Firmaer have været medvirkende ved Opførelsen af selve Bygningerne: Som Hovedentreprenør Hr. Murermester CARL OLSEN jun., endvidere Tømrermester A. TESCH, Smedemester C. M. PETERSEN, Snedker-

BRYGGERIET TREKRONER.

ARCHITEKT LEUNING-BORCH.

BRYGGERIET TREKRONER.

ARCHITEKT LEUNING-BORCH.

mester LARS JØRGENSEN, Malermester VALD. SCHMIDT, Skiferdækker og Blikkenslagermester BODE, Glarmester MORVILLE, RIEDEL & LINDEGAARD samt RAHR & Co. Landinspektør BIRCH har forestaaet Arbejderne ved Planeringen og Spildevandsledningerne.

VILLA I HELLERUP.

I hosstaaende Tegning er gengivet en Villa, som er opført mellem Strandvejen og Sundet i Nærheden af »Constantia«. Bygningen, som tilhører

VILLA I HELLERUP.

ARCHITEKT A. HAUNSTRUP.

VILLA I HELLERUP. ARCHITEKT HAUNSTRUP.

Enkefru Holst, rummer 6 Værelser foruden Pigekammer, Baderum o. s. v. og har kostet c. 9000 Kr. Brødrene, Tømrermester og Murermester Fritzbøger have opført Bygningen efter Tegninger af Architekt Haunstrup.

TYGE BRAHES BYGNINGER PAA ØEN HVEN.

Det er nu snart 300 Aar siden, at Tyge Brahe døde i Prag, og det er næsten lige saa længe siden, at hans engang saa prægtige Bygninger paa Hven bleve ødelagte. I en lang Aarrække har der kun været ubetydelige Rester af dem tilbage, og man har gjort overmaade lidt for at bevare disse mindeværdige Rester. Bygningerne havde fortjent en bedre Skæbne. De hidrørte fra en Mand, der havde kastet Glans over sit Fædreland som faa andre; de havde tjent som Bolig og Arbejdsrum for ham og hans Medhjælpere, medens der udførtes Arbejder, der kom til at danne Grundlaget for hele den nyere Astronomi. Men Tyge Brahes Bygninger havde desuden stor Betydning med Hensyn til dansk Kunsthistorie. De vare opførte ved den Tid, da Renaissancen i Danmark havde naaet sin højeste Blomstring; omtrent ved samme Tid som Kronborg og flere af de interessanteste og mærkeligste danske Herregaardsbygninger, og de vare rigeligt prydede med Sten- og Billedhuggerarbejde i Datidens Stil.

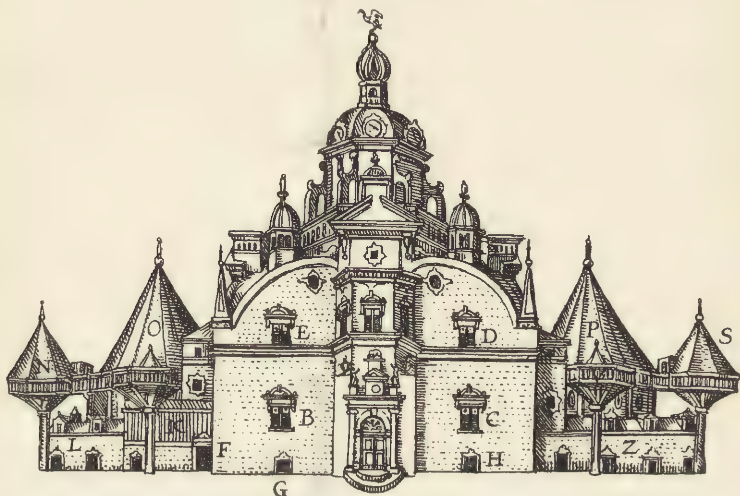
Det var i Foraaret 1576, at Frederik II gav Tyge Brahe livsvarig Forlening paa Øen Hven og tilbød ham Midler, for at han kunde tilvejebringe de Bygninger og Instrumenter, der behøvedes til det astronomiske Studium. Der blev kort efter begyndt paa Byggearbejdet, og den 8. August 1576 blev Grundstenen til det siden saa berømte Uraniborg nedlagt. Dette foregik ved en særegen Højtidelighed, ved hvilken Tyge Brahe havde samlet en Del af sine Venner omkring sig, hvoriblandt den franske Legat Charles Dancay, der havde tilvejebragt Grundstenen. Denne Sten var en Marmorblok, hvori var indhugget en latinsk Indskrift, der angav naar Bygningen var bleven paabegyndt og hvortil den var bestemt. Grundstenen blev anbragt i Bygningens sydøstlige Hjørne, lidt over Jordens Overflade. En saadan højtidelig Grundstensnedlægning har næppe før den Tid været almindelig i Danmark, hvorimod man ser, at den har været brugt i Udlandet (som f. Eks. ved Palazzo Strozzi i Florens). Tyge Brahe fortæller selv, at Bygningen først blev færdig 4 Aar efter, men vist er det i alt Fald, at han endnu senere foretog mere eller mindre vigtige Forandringer ved Slottet og de øvrige Anlæg. Han havde næppe fra først af tænkt paa at gøre det Hele saa prægtigt, som det virkelig blev; men han fik efterhaanden flere store Forleninger og kunde desuden anvende en betydelig privat Formue paa sine Bygninger og Instrumenter. Øen Hven egnede sig godt for ham, og han mente, at der burde gøres saa meget som muligt til Videnskabens Forherligelse. Der var rigtignok den mindre heldige Omstændighed ved det Hele, at den Grund, hvorpaa han

byggede, ikke var hans egen. Men efterhaanden maa der hos ham være opstaaet ikke blot et Ønske men ogsaa et Haab om, at de astronomiske Indretninger ogsaa efter hans Tid kunde blive bevarede og benyttede til Videnskabens Fremme. Det vides bestemt, at noget saadant har været paatænkt; men at faa den Sag ordnet, vilde i alt Fald have været meget vanskeligt. Det lykkedes ikke, og efterhaanden udviklede Forholdene sig saaledes, at Sagen helt maatte opgives, og dette har uden Tvivl atter haft til Følge, at et og andet, som der var tænkt paa eller begyndt paa, ogsaa maatte opgives.

De ældste bekendte Tegninger af Bygningerne paa Hven findes paa et Kort over Øen, fra 1586, som hører til G. Brauns store Værk: Theatrum urbium, udgivet i Køln. Paa selve Kortet ses smaa Afbildninger af Bygningerne, der laa omtrent midt paa Øen; paa samme Blad findes en særskilt, noget større Afbildning af Uraniborg, omgivet af Haver og Volde, og fremdeles en noget større Afbildning af Slottets østlige Façade. Desuden findes der en lille Grundtegning af Slottets Stueetage. Det har aabenbart været Meningen, at den skulde være efter samme Maalestok som Façadetegningen; men den er bleven lidt mindre og er desuden temmelig unøjagtig. En tilhørende Tekst er trykt paa Bagsiden af Kortet. Et Prospekt af Slottet, netop dobbelt saa stort som det sidstnævnte, findes i T. Brahes: »Epistolae astronomicae«, der udkom 1596, og hertil hører atter et lille Grundrids, omtrent som det paa Brauns Kort, men endnu lidt mindre. I »Epistolae« findes endvidere en Figur, forestillende Slottet med omgivende Haver og Volde, omtrent som den tilsvarende paa Brauns Kort; men den er noget større end denne, og lidt anderledes, idet der midt paa hver af de 4 lige lange Volde er tilføjet en halvcirkelformig Udbøjning. Paa Billederne i »Epistolae« ser man over Indgangstaarnet en Kuppel, der ikke ses paa Figurerne paa Brauns Kort; men for øvrigt er der vist ingen Tvivl om, at Figurerne hos Braun og i »Epistolae« nærmest ere Kopier efter de samme Originaler. I »Epistolae« findes endvidere et Grundrids af Observatoriet Stjerneborg, og et Billede af det ydre af samme; men disse Figurer ere aabenbart meget upaalidelige. — De omtalte Figurer i »Epistolae« ere Træsnit, og de ere atter aftrykte uforandret, kun paa én Undtagelse nær, men med en noget udførligere Tekst, i T. Brahes Værk: »Astronomiae instauratae mechanica«, der blev trykt i hans eget Bogtrykkeri, paa Slottet Wandesborg i Holsten, 1598. I det sidstnævnte Værk er Prospektet af Uraniborg nemlig et ikke synderlig godt Kobberstik, der er en Kopi efter Træsnittet i »Epistolae«, men med en Tilføjelse, der skal forestille det Indre af Kælderetagen med det kemiske Laboratorium m. m. Noget af det Indre af Slottet ses ogsaa paa et ret interessant, men rigtignok temmelig maadeligt Kobberstik, der findes i det nævnte Værk fra 1598. Det skal være en Gengivelse af et Maleri, der fandtes paa Tyge Brahes store Murkvadrant. — De nævnte Figurer ere, trods deres store Mangler, af stor Interesse, eftersom de dog give en Del Oplysning om de mærkelige Bygningers Udseende og Indretning. Her maa dog endnu nævnes nogle meget større og af øvede Kobberstikkere udførte Afbildninger af Tyge Brahes Bygninger og Instrumenter, i Blaeus store geografiske Atlas; men ved nærmere Eftersyn viser det sig desværre, at de nærmest ere forstørrede og for øvrigt ikke meget nøjagtige Kopier af Figurerne i Tyge Brahes Skrifter. (Her maa dog endnu bemærkes, at et Kort over Øen Hven, der er

meget rigtigere end Brauns, skyldes Vilh. Jansen Blaeu, der i nogen Tid var Tyge Brahes Medhjælper. Det findes i Blaeus Atlas.)

Det interessante Spørgsmaal, hvem der egentlig har været Uraniborgs Bygmester, lader sig desværre ikke besvare. Man har tidligere anset det for sikkert, at det var den ældre Hans Stenwinkel, idet man har ment at kunne støtte sig til en Angivelse af Tyge Brahe selv. I det ovennævnte Værk »Astronomiae instauratae mechanica« fortæller han, i Beskrivelsen af den store Murkvadrant, at der paa denne fandtes et Maleri, hvoraf tre udmærkede Mestre havde udført hver sin Del. Landskabet var malet af Kongens Maler paa Kronborg Johannes fra Antwerpen (vistnok Knieper); Tobias Gemperlin havde malet Tyge Brahes Portræt, og hans Architekt Johannes Stenwinkel fra Emden havde malet de architektoniske Partier af Billedet. Men nu ved man andetsteds fra, at Tyge Brahe ved Anlæget af Stjerneborg 1584 benyttede Johannes Stenwinkel, og det er saaledes rigtigt nok, at han kalder ham sin Architekt. Det er muligt, at den samme

Architekt kan have haft noget at gøre med Uraniborg og at han kan have bidraget noget til at give det den Skikkelse, det til sidst fik; men herom vides intet. Det synes, at Stenwinkel først er kommen til Danmark 1578, altsaa to Aar efter, at Uraniborg blev grundlagt*).

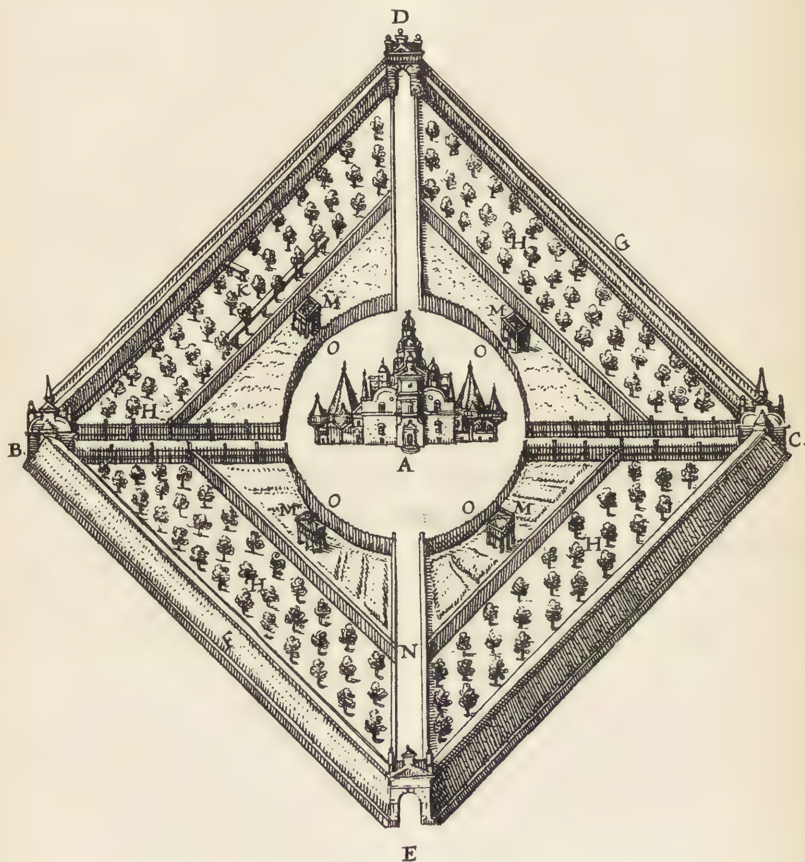
Observatoriet Stjerneborg, der laa lidt Syd for Uraniborg, var en højst særegen Bygning, idet den kun bestod af nogle kælderagtige Rum, dækkede af Kupler og spidse Tage, hvoraf et Par hvilede paa Ruller, saa at de kunde omdrejes, som Kuplerne paa vor Tids Observatorier. I Midten var et Arbejdsrum, 6 Alen i Kvadrat, og omkring dette var anlagt 5 runde Krypter, hvoraf hver rummede et større Instrument. Af disse Krypter fandtes dog fra først af kun de tre, da den nordøstlige og den nordvestlige blev tilføjet senere.

Uraniborg og Stjerneborg vare rigeligt forsynede med hvad der fordredes til Videnskabens Fremme. De astronomiske Instrumenter, der forefandtes, hørte til de bedste, der eksisterede, og de vare for den største Del forfærdigede paa

*) Se mine Bidrag til dansk Kunsthistorie, 1890, S. 6, og mit lille Skrift: Et Par Optegnelser om Uraniborg, 1894.

selve Øen. Samtlige Bygninger og Instrumenter vare desuden smukt og kostbart udstyrede. Der fandtes Billeder i Maleri og Skulptur, Portræter, allegoriske Figurer, Indskrifter, indhuggede i Porfyr- og Marmortavler m. m. Der var meget, der kunde tildrage sig de Besøgendes Opmærksomhed, men ogsaa meget, der var af største Interesse for de mere Kyndige. Paa Hven har man vel nok holdt af at forene det nyttige med det behagelige, men i det Hele var dog Livet her præget af ihærdigt Arbejde i Videnskabens Tjeneste.

Da Tyge Brahe efterhaanden, ikke uden egen Skyld, var kommen i et mindre godt Forhold til Regeringen, og da man havde inddraget nogle af hans

Indtægter, ansaa han det i Foraaret 1597 for nødvendigt at drage bort fra Hven, og efterhaanden bortførte han derfor alt, hvad han kunde bortføre. Han beholdt dog Raadighed over Øen, saa længe han levede, men efter hans Død 1601 blev den bortforlenet snart til en og snart til en anden, og hvad der fandtes af Minder om Tyge Brahe, blev ringeagtet og ødelagt. Kong Christian IV lod Bygningerne nedbryde omtrent 1623, saa at der kun blev nogle faa Rester tilbage, der kunde vise, hvor de havde staaet. Nogle Bygningsfragmenter kom senere af og til for Dagen, og dette gav til sidst Anledning til, at Ruinerne bleve helt udgravede i Aarene 1823—24 under Ledelse af Adjunkt Niels Ekdahl. Skønt der kun var faa Rester tilbage af Ruinerne, gav Udgravningen dog adskillige ret

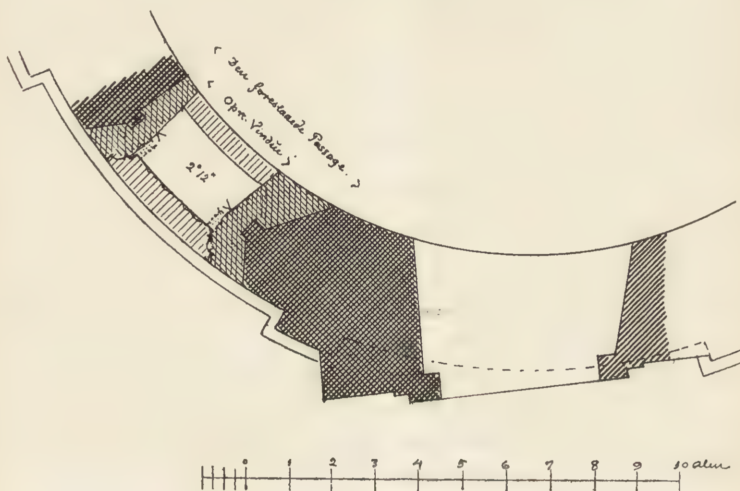
interessante Oplysninger, hvilket ses af den derom udgivne Beretning med tilhørende litograferede Tegninger, der dog ikke ere meget nøjagtige. Der blev fundet adskillige løse Stykker, Bygningsfragmenter m. m., hvoraf enkelte endnu findes i et historisk Museum i Lund, og nogle Bygningsfragmenter m. m, der skulle være komne til Stockholm; men om disse endnu forefindes, vides ikke, og desuden blev der forefundet adskilligt, som man uheldigvis ikke fandt det Umagen værd at opbevare. Men da Ruinerne vare afdækkede, vare de stærkt udsatte for yderligere Ødelæggelse, og det er vist tvivlsomt, om der nu er saa meget tilbage af dem som der var 1824. J. L. Heibergs Paamindelser om at frede de mindeværdige Rester (i hans Urania for 1846) blev der ikke taget Hensyn til, og de have nu i en lang Aarrække været dækkede med Jord og Smuds, uden at man har villet gøre noget som helst for at bevare dem. Men nu mener man, at der endelig bør gøres noget for at oprette det Forsømte, nu vil man paa ny udgrave Ruinerne, og, saa utroligt det end lyder, er der fremkommet en Udtalelse om, at man nok kunde — genopføre Uraniborg og Stjerneborg, efter de gamle Tegninger. — Hvis Udgravningen bliver foretaget paa rette Maade, og hvis der derefter bliver sørget for at bevare de faa Rester, der ere tilbage, saa vil der jo være Grund til at være tilfreds dermed.

F. R. Friis.

PASSAGE GENNEM RUNDETAARN.

Hr. cand. polyt., Assistent Viggo Lunn har i forrige Nummer af »Meddelelserne« givet en Kritik af mine Beregninger vedrørende Stabiliteten af Rundetaarn. Jeg skal ikke strides med Hr. Lunn om den theoretiske Berettigelse af de Tal, der danne Udgangspunktet for hans Beregninger, og som ere baserede paa, at her foreligge de aller gunstigste Forhold, saavel hvad Murværkets Konstruktion som dets Stabilitet og Bæreevne angaar. Det er ikke overraskende, at han paa denne Maade kan komme til noget gunstigere Resultat end jeg. Et andet Spørgsmaal er, om man har Lov til at være saa sangvinsk paa Grundlag af en enkelt Prøve, som endda bringer det lidet troværdige Resultat, at Kalkmørtelen er haardere end Stenene. (En Kniv lader sig med største Lethed bore ind i Mørtelen, men paa ingen Maade i Stenene.) Hr. Lunn regner kun med den hvilende Belastning. Til Spændinger i Murmassen, frembragte ved Vindtryk — som ingenlunde er betydningsløst, fordi Taarnet er sammenbygget med Kirken — eller paa anden Maade, tages intet Hensyn. Det maa jo desuden erindres, at det her drejer sig om en gammel Bygning, om hvis Mures indvendige Beskaffenhed man intet paalideligt ved, ud over hvad enkelte Boringer oplyse. End mindre ved man om Grunden. Sandsynligvis er den ikke god, da Taarnet har sat sig betydeligt, saa at Skævheden af det kan ses uden Maaling. Gaar man op gennem Taarnet, viser det sig, at det er fuldt af Revner, alle Vinduesbuer ere knækkede og alle Hvælvingerne, der bære Rampen, ligeledes. De øverste Vindinger af Rampen med tilhørende Hvælvinger ere nedtagne, sandsynligvis efter Branden 1728, og det er ikke rimeligt, at nævnte Brand har været uden skadelig Indflydelse paa Taarnets Stabilitet i det hele. Her er tilvisse Grunde nok til at være forsigtig. Jeg nægter ikke, at der er en *Mulighed* for, at Taarnet kunde blive staaende efter den projekterede Gennembrydning; men her maa man sande-

lig være et godt Stykke inde paa den sikre Side for at kunne tænke paa slige Eksperimenter. De Architekter, Haandværksmestre og specielle Teknikere, som jeg har talt med herom, have alle som én erklæret, at de paa ingen Maade vilde tage et saadant Ansvar paa sig. Endnu kun dette til Hr. Lunn. Der har ingen Anledning været for mig til at lade foretage Mørtelprøver her, hvor der er saa mange andre og vægtigere Grunde, der tale mod Projektet. Jeg har ikke, som Hr. Lunn mener, glemt at regne Vindues- og Døraabningerne fra. Naar Hr. Lunn siger, at der efter Forslaget kun skal fjærnes $^1/_{12}$ af Pillen nærmest Døren, da maa der være forelagt ham en anden Tegning end den, som Architekt Matthiesen har offentliggjort. Jeg har, som det vil ses paa hosstaaende Tegning, nøje opmaalt Pillen og derpaa, saa omhyggeligt som den lille Maalestok tillader, indtegnet Hr. M.'s Plan af den projekterede nye Dør. Det viser sig da, at der er borttaget c. $^2/_{11}$ af Pillen; men hertil kommer, at man ikke kan bryde den nye Dør ud i gammelt Murværk uden midlertidigt at borttage noget mere end Dørens

Bredde fordrer, navnlig til Anbringelse af et Buestik. Regnes blot 9 Tom. til hver Side, bliver Pillen reduceret til c. $^3/_4$ af dens oprindelige Areal, idet en Afstivning af Rundetaarn under Arbejdet turde have sine Vanskeligheder.

Hvad Architekt Matthiesen angaar, da er det jo glædeligt at høre, at han ligesom jeg — og saavidt jeg har erfaret, mine Kolleger — har Antipathi mod Tanken om en Gennembrydning. Ikke destomindre vedbliver han saa ivrigt som nogen Sinde at kæmpe for sin Ide. Naa! det er jo altid en Art Sport eller Krig, som kan have sin Interesse, skønt den er noget mislig, naar man vil optræde som Arkæolog. For Øjeblikket er Hr. Matthiesen meget glad over et Par Opdagelser, som han har gjort siden sidst.

For det første har han udfundet, at hans offentliggjorte og bl. a. til Ministeriet indsendte Tegning (som nu »för tillfället« reduceres til en »Skitse«) lider af en lille ubetydelig Fejl, idet et Nivellement har vist, at der i Stedet for den bortskaarne, nederste Del af Rampen ikke, som »Skitsen« viser, behøves 9 men kun $1^1/_2$ Trin!! Ja her maa jeg virkelig gøre en Undskyldning for at have troet for meget paa Hr. Matthiesens Paalidelighed. Jeg skal ikke gøre mig

skyldig i denne Fejl tiere. Men 9 eller $1^1/_2$ Trin, Rampens Flugt bliver i hvert Fald afbrudt paa en ubehagelig og uæsthetisk Maade, som selvfølgelig aldeles ikke kan sammenlignes med Trinene ved Børsrampen, som ikke staar i noget direkte Forhold til Bygningens Architektur. Naar Hr. Matthiesen siger, at der allerede nu er et Trin i Rampen, nemlig Optrinet ved Døren, da er dette ganske urigtigt, idet Rampen først begynder et Stykke inde i Taarnet.

Hvad Passagens krinkelkrogede Uhyggelighed angaar, skal jeg indskrænke mig til at anmode Læserne om selv at overbevise sig ved at kaste et Blik inden for Døren.

Som Rosinen i Pølseenden og som formentligt sønderknusende mod mine Indvendinger meddeler Architekt Matthiesen, at han har fundet en gammel Dør, netop paa det Sted, hvor Passagens ene Indgang skal være. »Spørg Taarnet selv« — — »Indgangsdøren til Passagen er der alt — tilmuret med tynde Skaller af nyt Murværk — og har i gamle Dage tjent som den daglige Adgang til Regenstaarnet (Rundetaarn) fra Grønnehave.« Ja det lyder jo nydeligt; men, Hr. Architekt Matthiesen, det er ikke nok at *spørge* Taarnet, det kommer ogsaa an paa at *forstaa, hvad det svarer.*

Hr. Matthiesen mener altsaa 1) at have fundet »en gammel Dør« ved den Pille, som jeg »mener vil knuses« og 2) at naar Pillen »i Aarhundreder« har kunnet staa sig, vil den ogsaa kunne det fremdeles.

Der er nu for det første den kedelige Omstændighed, at det, som Hr. Matthiesen har opdaget, ikke er nogen Dør, endsige en gammel Dør, men et Vindue med Blending, aldeles som de øvrige i Taarnet, kun at Brystningen og de indre False i nyere Tid ere borttagne, samtidigt med at Blendingen ind mod Taarnrummet er bleven lukket med en 9 Tom. tyk Mur. Der er derved fremkommen en Art Niche, aaben udefter. Dette fremgaar tydeligt ved Undersøgelsen af den forskelligartede Mørtel, der er benyttet til Pudsekalk, og ved Sporene af de borthuggede False. Nichen er — ogsaa paa den Væg, der dannes af Tilmuringen — malet gul med rød Marmorering. Hvad dens Bestemmelse har været (Vægterhus?), kan jeg ikke afgøre. Maaske kunde en Gennembrydning af den ydre Skalmur, som nu lukker for Nichen, give Oplysning herom. Vinduet (alias Døren) har, paa de borthuggede False nær, ganske samme Plan som de lige over siddende Vinduer; Pillerne svækkes altsaa ikke det mindste ved den omtalte »Dør«, saa det er ikke overraskende, at disse have staaet sig til Dato. Men — som det vil ses af Tegningen — naar Hr. Matthiesen vil gennemføre sin, meget bredere Passage (den er paa hans Plan 3 Alen 12 Tom. bred, hvad der i al Fald ikke er for meget), bliver han nu, nøjagtigt ligesom tidligere, nødt til at borthugge af og derved svække de tilstødende Piller. Han er altsaa lige saa nær nu som inden den »gamle Dør«s Opdagelse, og de statiske Forhold ere uforandret de samme. Hr. Matthiesen kan da ikke undre sig over, at jeg endnu stadig, med et mildt Udtryk siger: *Dette er dristigt!*

Hvad »de historiske Kilder« angaar, som Hr. Architekt Matthiesen paaberaaber sig, har han ikke været heldigere. Sagen forholder sig saaledes: Paa den i »Medd.« optrykte Façadetegning fra Thuras *Hafnia hodierna* ses en Antydning tilvenstre for Portalen, som i og for sig gerne kunde være en Dør, men rigtignok lige saa godt et Vindue. Paa et Længdesnit et Par Sider længere frem i nævnte Bog ses det

derimod tydeligt, at det er et Vindue, ganske som de øvrige Vinduer i Taarnet. Det samme fremgaar af en Plantegning i Thuras *Danske Vitruvius,* I B., Tab. LXXII. Hvor Hr. Matthiesen har den Oplysning fra, at »Døren« har tjent som »den daglige Adgang til Regenstaarnet«, vilde det være interessant at faa oplyst; det kan dog vel ikke være den nævnte Tegning i Hafnia hodierna, der har forledet ham til en saa vidtgaaende Slutning? At den nuværende Portal er fra 1656 er ikke begrundet i, at den er gennembrudt senere, men hidrører simpelt hen fra, at Kirken først blev færdig til Indvielse dette Aar, og skønt Taarnet var færdigt tidligere, har man ventet til det sidste med at opsætte Indfatningen om Portalen.

Spørgsmaalet om Købmagergades Udvidelse er jo imidlertid ret alvorligt paatrængende. Kan man ikke komme nogen Veje med Rundetaarn, er der saa meget mere Grund til at tænke paa en Udvidelse til den anden Side, tilmed da det farligste Sted er ved Kannikestrædes bratte Udmunding i Købmagergade, hvor Fodgængeres Overkørsel af Vogne flere Gange har fundet Sted. Vi komme da tilbage til Spørgsmaalet om en Forandring af Regensbygningen, ved hvilken der kunde vindes mere Plads til Gaden. Architekt M. Borchs i og for sig smukke Ide, at lægge Fortovet ind under en aaben Buegang, er kun en halv Forholdsregel, der hjælper paa Regenssiden, men ikke paa Rundetaarnssiden. Det vil sikkert blive nødvendigt, hvis noget helt tilfredsstillende skal opnaas, at bortskære et Stykke af Regensen, se Architekt Bøttgers Plan i »Meddelelserne« for 15. Januar. Der er her foreslaaet at forbinde de ved Bortskæringen fremkomne Gavle af de 2 Fløje med en Mur i Stedet for den nuværende Mellemfløj. Jeg tror nu ikke, at det vil være nødvendigt eller ønskeligt at bortskære saa meget, som Hr. Bøttger foreslaar; men Tanken er efter min Mening god. Den nævnte Mur vil beskytte Regensgaarden og Regenslivet mod Uvedkommendes Nysgerrighed, og der vil vindes saa meget i Gadens Bredde, at der vil være Raad til ogsaa at gøre Fortovet paa Rundetaarnssiden bredere. Et Blik paa Kortet viser, at dette vil være en ganske naturlig Forholdsregel, idet en tænkt Forlængelse af den nærmeste Del af St. Købmagergade og af Lille Købmagergades Krumning, for den østre Huslinies Vedkommende netop vil tangere Rundetaarn. At Købmagergades smukke Perspektiver skulde blive ødelagte og Rundetaarn synes mindre ved en Udvidelse, er Indvendinger, som det ikke gøres nødigt at dvæle ved. Derimod er der en anden Anke, som ret almindeligt fremsættes, og som tilsyneladende har større Vægt, den nemlig, at det vilde være en Vandalisme at nedbryde eller lemlæste Christian IV's gamle Regensbygning. Ogsaa jeg vilde være betænkelig, hvis det drejede sig herom. Men det gør det jo slet ikke. Chr. IV's Regens eksisterer ikke mere, eller dog kun saa lidt af den, at det er for Intet at regne. Efter hvad C. E. F. Reinhardt har oplyst i sin Afhandling »*Kommunitetet og Regensen*«, *Historisk Tidsskrift,* 3. Række, 1862—64, blev efter Branden 1728 *intet andet staaende af de gamle Mure end de to nederste* (nu overpudsede) *Etager af den østre Halvdel af Fløjen mod Kannikestræde*; alt det øvrige var nedstyrtet eller maatte nedbrydes. De nye Bygninger opførtes nødtørftigt i forskellige Afdelinger, den sidste Del (øverste Etage af den østre Del af Fløjen mod Kannikestræde) først 1777—78.

Der er herefter formentligt ingen Grund til at være saa særdeles nænsom over for Regensens Bygninger. At man vilde ømme sig ved at flytte Regensen

til et helt nyt Sted, kan jeg godt forstaa. Men dette gøres jo heller ikke nødigt. En skaansom Forandring, i Hovedtrækkene efter Architekt Bøttgers Forslag, vilde medføre adskillig Fordel for Regensen og vilde paa en naturlig Maade, uden at krænke æsthetiske eller arkæologiske Hensyn, for bestandigt afhjælpe de nuværende ubehagelige og farlige Færdselsforhold ved Rundetaarn.

V. Koch.

BYGNINGSVÆSENET I KJØBENHAVN.

Overbestyrelsen af det hele Bygningsvæsen i Kjøbenhavn er som bekendt lagt i Hænderne paa Bygningskommissionen. Denne bestaar af: Borgmesteren for Magistratens 4. Afdeling som Formand, Stadsbygmesteren, Stadslægen, Branddirektøren samt to af Justitsministeriet og Kommunalbestyrelsen paa 4 Aar valgte Medlemmer. Disse sidste vare indtil Foraaret 1901 henholdsvis Vicepolitidirektøren og Prof., Architekt V. Koch. I et Borgerrepræsentationsmøde for c. en Maaned siden fratraadte V. Koch, hvis Tid var udløben, og i Stedet for valgtes Borgerrepræsentant, Tømrer From-Petersen.

Prof. V. Koch har siddet som Medlem af Bygningskommissionen i 8 Aar. Han valgtes første Gang i 1893, mens han endnu var Borgerrepræsentant, og genvalgtes 1897, efter at han var udtraadt af Borgerrepræsentationen. Der er al god Grund nu til at takke ham for den uegennyttige Interesse og Dygtighed, hvormed han har varetaget sin brydsomme og ganske ulønnede Stilling. Først og fremmest skyldes der ham Tak fra hans Kolleger, hvem han har hjulpet med Raad og Daad, dernæst fra hele den byggende Del af Samfundet, der roligt og sikkert har kunnet betro sig til hans Dømmekraft — ja endog fra alle Udenforstaaende, hvem en smuk og sund Udvikling af Byen ligger paa Sinde. Man maa nemlig for ret at stille sig klart hvilken Betydning der maa tillægges dette Embede, se, hvad der er dets Opgave og hvilke Betingelser, der kræves for at løse den.

Bygningskommissionens øvrige Medlemmer har hver sin særlige Del at kontrollere, naar en indsendt Byggesag circulerer mellem dem, saa at Lovens Paragráfer og de Samfundet betryggende Institutioner, de hver især repræsentere, kunne se alt opfyldt, som vedrører dem. Her er altsaa noget ganske positivt at holde sig til. Det er Lovens skrevne Ord, og hvor dette kun er mangelfuldt, Lovens Aand; det er de supplerende Vedtægter og Reglementer, der under Tidens fremskridende Udvikling stadigt maa hæftes til den oprindelige Lov; det er den Praksis, der efterhaanden har udviklet sig og faaet en vis Form, saa at Alt i de sædvanlige Tilfælde kan gaa støt og roligt; og det er endelig den Omstændighed, at der over Bygningskommissionen og de faktiske Spørgsmaal, der forelægges den, findes en højere Instans, udover hvilken der ikke kan appelleres, nemlig Justitsministeriet, til hvis Afgørelse dels altid visse gængse Bygningsforanstaltninger, dels alle divergerende Synspunkter henvises. Det er altsaa saa at sige den slagne Landevej, som Bygningskommissionen fører Sagerne og deres Ophavsmænd henad, indtil de naa Maalet.

Væsentligt anderledes stillet er det Medlem, der er valgt af Kommunalbestyrelsen; han indtager en Særstilling og gør det just i Kraft af at være en Repræsentant for Borgerne. Det er ikke hans Opgave at gaa paa tværs af Loven; han

staar paa dens Grund, som alle maa gøre det. Men han skal og maa i højere Grad end de andre Medlemmer kunne løse eller stramme Tøjlerne, hvor Lovordet ikke er udtømmende nok, eller hvor Omstændighederne kræve det. Det er da først og fremmest paa hans sunde og uhildede og tillige veludviklede Syn det beror, om en Afgørelse skal gaa i den ene eller anden Retning. Han staar som et Mellemled mellem Autoriteterne og Publikum, skal have et vaagent Øje til begge Sider og tilfredsstille dem begge. Han skal være paa Højde med Tidens Udvikling i alle de mange Retninger, hvorhen den føres, og som indvirke paa et saa vidtforgrenet Felt, som Byggevirksomhed er i et Samfund; i æsthetisk, teknisk, økonomisk Henseende skal han være som den følsomme Nerve indenfor Autoriteterne, der giver Lovens kolde Bogstav et friskt Liv. Hvormeget beror der da ikke paa hans Myndighed til at hævde sin Overbevisning, naar han efter modent Overlæg i hvert enkelt Tilfælde har dannet sig den.

Det skal nu efter Prof. V. Kochs Bortgang siges til hans Ære, at han har været Stillingen fuldt voksen, og at Kjøbenhavns Nybyggeri i ham har haft en trofast Støtte, baade naar det galdt at holde Haanden beskyttende over, hvad der duer, og at hæmme det, som ikke var bedre værd. Der vil vel findes dem blandt de Byggende, hvem det er gaaet noget ud over, som ikke udelt ville slutte sig til denne Anerkendelse for deres eget Vedkommende. Men naar de saa betænke, hvor mange flere architektoniske Uhyrligheder, der under vort æsthetiske Anarki vilde have bredt sig ud over Gader og Torve, naar V. Koch ikke havde nedsablet en Karnap her, et Hjørnetaarn der, saa et Misfoster af et Midterparti, saa en meningsløs Portal o. s. v., kort sagt alle de Bygningsdele, der ikke kunne gaa glat igennem efter Byggeloven, fordi der skal gives Dispensation for dem »af architektoniske Grunde«, saa vil de vist indrømme, at et kunstnerisk dannet Syn berettiger til at skelne mellem Godt og Ondt, og at et skarpt og øvet Blik for en Konstruktions Korrekthed giver os større Tryghedsfølelse, naar vi færdes i og udenfor Husene.

I Stedet for, som rimeligt var, at genvælge Prof. V. Koch til denne ansvarsfulde Plads, har Kommunalbestyrelsen valgt Hr. Tømrer From-Petersen til hans Efterfølger. Der skal selvfølgelig ikke nu udtales nogen Kritik over, hvad Fremtiden bærer i sit Skød og som først skal staa sin Prøve. Kun dette Spørgsmaal tør man vel med en vis Ængstelse fremsætte: Mon den Mand, hvem en i architektonisk, æsthetisk saa vel som konstruktiv Henseende, for alle Byggende, ja for hele Samfundet saa vigtig Post overdrages, ifølge hele sin tidligere Livsretning og den Udvikling, hvori den naturligt er gaaet, paa Forhaand kan antages at sidde inde med alle de nødvendige Forudsætninger? Dette skal ikke være et Angreb paa Personen — men vel paa Institutionen. Er det ikke skæbnesvangert, at denne Stilling overhovedet kan betroes til en Haandværker, der ikke som en Architekt kan samle alle Traadene i sin Haand? Gaa vi en Fremtid imøde, hvor Alt, Rub og Stub, vil blive tilladt »af architektoniske Grunde«, eller vil man kunne vente, at det modsatte bliver Tilfældet, saa at kun det, der efter en uforstaaende, og absolut ikke tidssvarende Lov er tilladt, slipper igennem, til største Skade for Architekturen, der iforvejen har saa mange Tornekrat at bane sig Vej igennem og slet ikke vil kunne trives uden »Dispensationer«. Begge Yderligheder ere mislige; enten løber vi den Risico, at Smagløsheden faar endnu større Fart

i Sejlene, hvor vi staar og gaar, eller at alt det Nye forsumper af Mangel paa Røgt og Pleje.

Der vil da for Fremtiden komme til at hvile et forøget Ansvar paa det Medlem af Bygningskommissionen, som nu er den eneste, der kan have det rette Judicium paa dette vanskelige Omraade, nemlig Stadsbygmesteren, Prof. Bønecke.

En ny Byggelov forberedes; den tiltrænges haardt og imødeses med Længsel. Det er at haabe, at der bliver optaget i den en Bestemmelse om, at det af Kommunalbestyrelsen valgte Medlem af Bygningskommissionen *skal* være en Architekt, og det enten han er Borgerrepræsentant eller ej.

ET VENTILATIONSSPØRGSMAAL.

Naar jeg i det efterfølgende tillader mig at henlede særligt Architekters Opmærksomhed paa denne Sag, saa er det ikke Ventilation i almindelig Forstand, men derimod den særlige Luftfornyelse, der er nødvendig i Rum, hvor der bruges kunstig Belysning, specielt Gas o. desl., for at ikke Farverne paa Vægge og Loft skulle tage Skade.

I min Virksomhed paa et Gasværk, hvor de fleste Lokaler oplyses om Natten med Gas hele Aaret igennem, har jeg allerede i flere Aar været opmærksom paa den Skade, der foraarsages, naar der ikke finder en hertil passende Luftfornyelse Sted. Da jeg har erfaret, at disse Forhold ikke ere almindelig bekendte, tror jeg, at det kan være til Gavn, at jeg meddeler mine Erfaringer i saa Henseende til Nytte for d'Herrer, der har med dette at gøre.

Naar der brændes Gas i et Lokale, udvikles der som bekendt ved Forbrændingen ikke ubetydelige Mængder Vanddampe, og da nu Gassen selv altid indeholder noget Svovl, saa dannes der tillige Svovlsyrling, der optages af Vanddampene. Disse Dampe angribe i Tidens Løb i mere eller mindre Grad alle Slags Olie- og Kalkfarver, og navnlig hvor det drejer sig om Bevaringen af Dekorationer o. desl. er det af stor Betydning at uskadeliggøre Virkningen.

For at undgaa dette, er det nødvendigt at have et Aftræk for Vanddampene i den øverste Del af Rummet, saaledes at der aldrig bliver »døde Rum« nogetsteds. Gør man ikke dette, da vil — særlig om Natten, naar det er køligt — Dampene kondensere sig paa disse Steder, indsuges af Kalken eller Oliefarven, og, hvis der er rigeligt af dem, drive i Striber ned ad Væggene.

Hvis man f. Eks. har et Aftræk i en Afstand fra Loftet, vil man observere, at alt, hvad der ligger under dette Aftræk, staar sig godt, men alt over dette, temmelig nøje efter en horisontal Plan gennem Overkant af Aftrækket, hurtigt bliver angrebet og forandrer sin Farve.

Fra et almindeligt Ventilationsstandpunkt er det ikke nødvendigt at have Aftrækkene netop øverst oppe i hvert Rum, men for Bevaringen af Farverne bør det ikke undlades, selv om Ventilationen i øvrigt er nok saa kraftig.

Man kan indrette det saaledes, at Aftrækket gaar op i det Fri eller ogsaa skaffe Afgang for Vanddampene til Lofter, Skorstene o. desl., og den Aabning, der fordres, behøver ikke at være stor, idet selv en mindre kraftig Ventilation vil være virksom til dette Øjemed. Jeg har i flere Tilfælde haft Lejlighed til klart og utvetydigt at overbevise mig om Nytten heraf, idet man uden et saa-

dant Aftræk i Toppen hurtigere faar den øverste Del af Væggene angrebne, medens de, efter at Aftrækket er anbragt paa rigtig Maade, kan bevares i Aarevis, uden at der ses nogen skadelig Virkning.

Særlig mener jeg, at det har Betydning f. Eks. i Kirker, hvor der ofte med store Bekostninger udføres Loft- og Vægdekorationer, der ønskes bevarede gennem Generationer. Har man Kuppel eller Korshvælvinger, maa det tilraades at anbringe Lufthullerne lige i Toppen og skaffe Aftræk, saaledes at Luften ikke bliver helt stillestaaende. Hullerne behøve ikke at skade Udseendet og kunne i de fleste Tilfælde let skjules, hvis man ønsker det, ved at dække dem med en Plade eller Roset o. desl. anbragt i en lille Afstand fra Hullet. Ved Tøndehvælvinger eller store Loftsflader vil man kunne anbringe en Række mindre Huller, der kunne skjules af Dekorationer o. desl.

Det vilde selvfølgeligt være lettest, om denne Ordning kunde indgaa som Led i den øvrige Ventilationsplan, saadan som f. Eks. i et Theater, hvor der sædvanlig er Aftræk ved Lysekronen i Loftet; men ved at gøre Aabningerne saa smaa som muligt, maa de vistnok kunne anbringes, i alle Tilfælde uden at skade det øvrige Ventilationsanlæg eller gribe forstyrrende ind i Luftstrømningerne.

Hvis d'Herrer Architekter og Kunstnere vilde tage dette under Overvejelse, naar saadanne Opgaver foreligge, er Hensigten med disse Linier naaet.

Irminger,
Driftsbestyrer, Østre Gasværk.

DE NORSKE TRÆBYGNINGER.

Da der i M. P.'s Anmeldelse af Eilert Sundts »Bygningsskik paa Bygderne i Norge« i 14de Hæfte for den 15. April er brugt nogle vildledende Betegnelser for de i Bogen omhandlede Konstruktioner i norske Træbygninger, og vi her i Landet dog ikke burde være helt i Vildrede med de forskellige Principper i disse Konstruktioner og deres Benævnelse, har jeg ment at burde fremkomme med nogle Oplysninger derom, om end mange af Læserne ikke ville trænge til denne Belæring. — I Anmeldelsen kaldes Stuehusene, som Bogen særlig omtaler, for »Stavbygninger«, og den ender med disse Ord: »Bogen er værd at gøre sig bekendt med for enhver, der interesserer sig for de gamle Stavbygninger«. Men de nævnte Huse er netop ikke Stavbygninger men »Laftehuse«, d. e. Væggene ere dannede af Tømmerstokke, lagte vandret ovenpaa hinanden, hvilket giver udmærket lune Beboelseshuse, hvorimod Stavkonstruktionen bestaar af Bindingsværk med Beklædning af lodret staaende Planker (Stave), indfalsede i Tømmeret, og er brugt i Kirker og andre Bygninger, som ikke have været bestemte til at kunne opvarmes, samt i Svaler m. m. — Ordet »Sperrestue« tager Hr. M. P. i Betydning af Storstue, skønt der i Bogen gøres udførligt Rede for, hvad der forstaas ved en Sperrestue, nemlig en Stue med »Sperretag«, d. e. et Tag uden Bjælkelag, hvor Spærene hænge paa en svær Aas under Kippen, den saakaldte Mønsaas, i Modsætning til »Aasetaget«, som ikke har Spær men bæres af flere Aase under hver af Tagfladerne, og som forekommer nok saa hyppigt over Stuerne. — Heller ikke af Bogens overordentlig udførlige Beskrivelse af de forskellige gamle Ildsteder har dens Anmelder den rette Forstaaelse, naar han kan kalde et af disse Ildsteder for »Arehellen«, da ikke noget

af dem hedder saaledes. Det aabne Ildsted midt paa Gulvet, som fandtes i de ældste Røgstuer, kaldtes »Are«, og for dets ene Ende var til Beskyttelse af Ilden mod Træk fra Døren opstillet en »Stenhelle«, hvorved paa norsk forstaas en af letspaltelig Sten udkløvet Plade eller Flise; maaske kan man kalde denne Helle for Arehellen (hvilket Ord, om jeg husker ret, dog ikke forekommer i Bogen); men noget andet er det jo at give Ildstedet dette Navn.

GNUDTZMANN.

OM NATIONALMINDESMÆRKER.

Nu faar vi altsaa et Mindesmærke for 2den April 1801, det staar tydelig at læse paa Stenen; men et Spørgsmaal er det, om vi faar et Mindesmærke, som kan tale til de Danskes Fællesfølelse, fremme Nationalfølelsen, tale tydeligt og opmuntrende om henfarne Slægters Daad: »et Nationalmindesmærke«; det vil Tiden vise, og det er jo ikke umuligt, at det, vi ikke ser deri, kan Tiden lægge til; men det naar jo næppe op i Højde med »Landsoldaten« eller Frihedsstøtten. En god Indskrift kan gøre Underværker. Men det, jeg vilde bede om, er, at næste Gang der skal rejses et Nationalmonument, vi da maa faa Lov at være med allesammen. Ikke blot 4 Architekter, men enhver Architekt, Billedhugger, Kunstner, hvis Hjerte kan begejstres ved Fædres Daad, burde have Lov til at prøve sine Kræfter paa en saadan Opgave, der skal være for alt Folket.

Det er jo slet ikke umuligt, at der ogsaa næste Gang kan findes fire eller fem udmærkede Kunstnere, hvis Forslag man fremfor alt maa sikre sig, og idet disse udmærkede Kunstnere maa formodes at være for fornemme til at konkurrere som andre almindelige Dødelige, maa vi paa Forhaand sikre dem nogle Hundrede Kroner; men lad os alle faa Lov at være med, om end i ulige Kaar.

Eller — — Skulde det være det rigtige, saa snart Talen var om Nationalmonumenter, da paa Forhaand at stille alle Kunstnere lige, idet det maa formodes, at de bedste ville give Møde, netop hvor det gælder at tolke og fremme det bedste i Folket? Ja, jeg kunde ogsaa tænke mig, at der var en Kunstner saa betydelig, saa bærende for Folket, at man taknemlig lagde det Hele i hans Haand. Men — enten een eller alle. Lad os overlade den bundne Konkurrence til Privatlivets Fred, der passer den og passer godt og bedst.

P. V. J.-K.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiets Stipendier og Rejseunderstøttelser ere iaar uddelte til følgende Architekter: M. BORCH 1000 Kr., J. CHR. KOEFOD 600 Kr., JOH. NIELSEN 600 Kr. og V. FISCHER 500 Kr.

Kunstakademiets Aarsmedaille er den 13. Maj tilkendt Architekterne MARTIN BORCH og WENCK for anden Gang samt THORVALD JØRGENSEN for første Gang.

Konkurrencen angaaende Bebyggelsen af en Grund ved Raadhuspladsen. Ved Bedømmelsesudvalgets Møde den 14. ds. tilkendtes 1ste Præmie Architekt VILH. FISCHER. De seks indbudte Architekter havde alle indsendt Projekter. (Se i øvrigt vor Meddelelse Pag. 132.)

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHI TEKT FORENING ❦ ❦

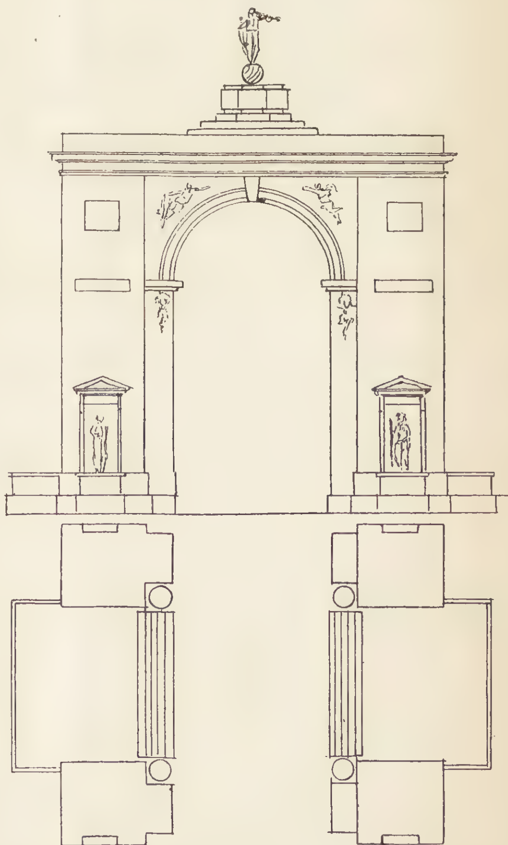
KJØBENHAVN
DEN 1. JUNI 1901
3. AARGANG № 17

FESTMONUMENTER,

OPFØRTE I ANLEDNING AF KRONPRINS FREDERIKS OG KRONPRINSESSE MARIE SOPHIE FREDERIKKES INDTOG I KJØBENHAVN 14. SEPTBR. 1790.

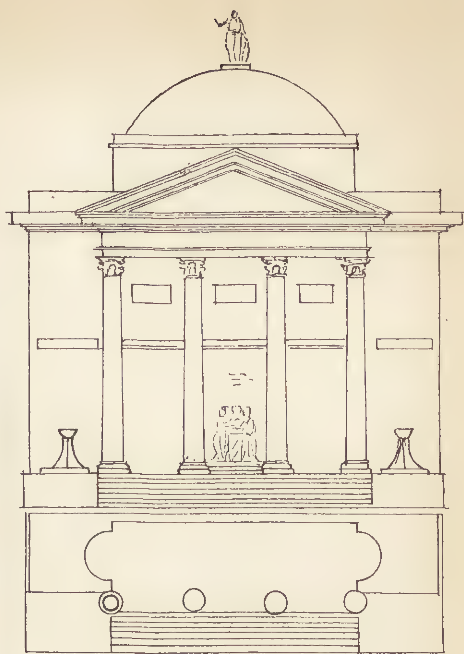
Hr. Inspektør Broch ved Rosenborg Slot har været saa venlig at henlede Opmærksomheden paa et Blad med hosstaaende Udkast til Festmonumenter, som han har fundet i Arkivet paa Rosenborg, og tillige meddele nogle Uddrag af Datidens Aviser om disse. Saaledes stod der i »Berlingske Tidende« for 13. Sept. 1790 Nr. 74 Følgende:

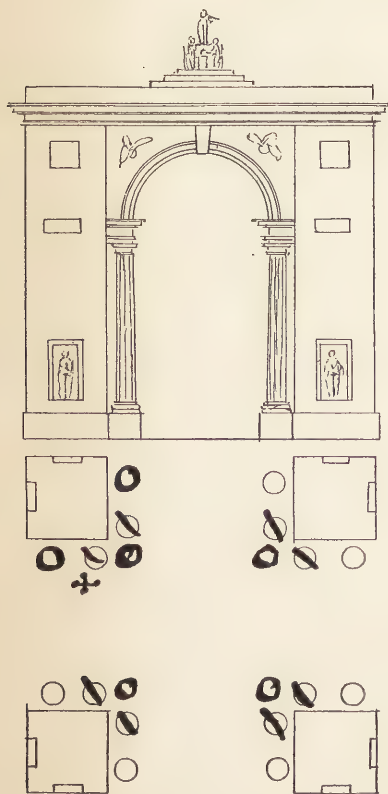
»Førstkommende Tirsdag, som er Indtogsdagen, ... Toget skeer fra Nørreport af over Skidentorvet, igiennem Nørregade til gammel Torv, omkring Fontainen, forbi Raadhuset, igiennem Vimmelskaftet, over Amagertorv igiennem Østergade til Kongens Nytorv, forbi Hovedvagten, igiennem store Kongensgade, Dronningens Tværgade, Breedgaden til Friderichs Plads, omkring Statyen, igiennem Amaliegaden, forbi Garnisonskirke til Breedgaden, forbi Charlottenborg, Giethuset, Comediehuset, need ad Canalen, over Holmens Broe og Slotspladsen, igiennem den store Slotsport ind i den inderste Slotsgaard.«

PAA SKIDENTORVET. BEKOSTET AF BRYGGERNE. KIRKERUP.

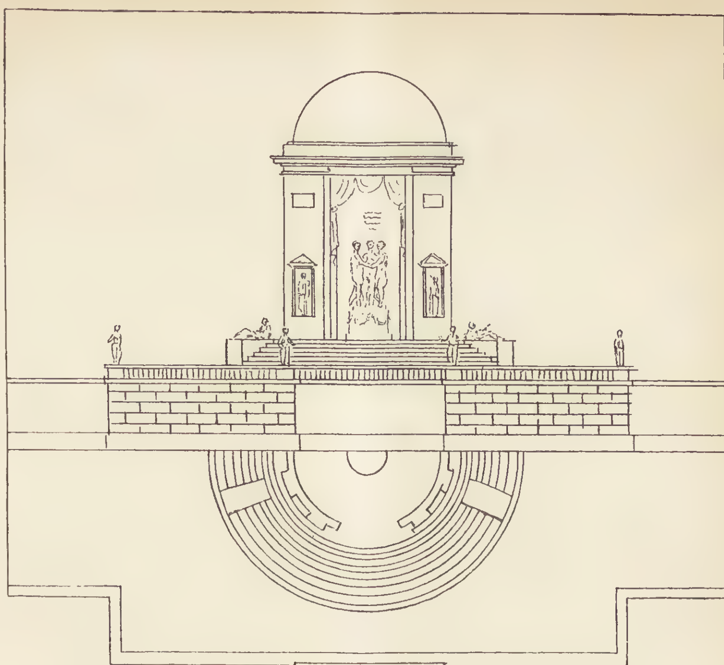

VED RAADHUSET. MEYN.

PAA NØRREGADE VED UNIVERSITETET. MEYN.

PAA KONGENS NYTORV LIGE FOR ØSTERGADE. BEKOSTET AF JØDERNE. KIRKERUP.

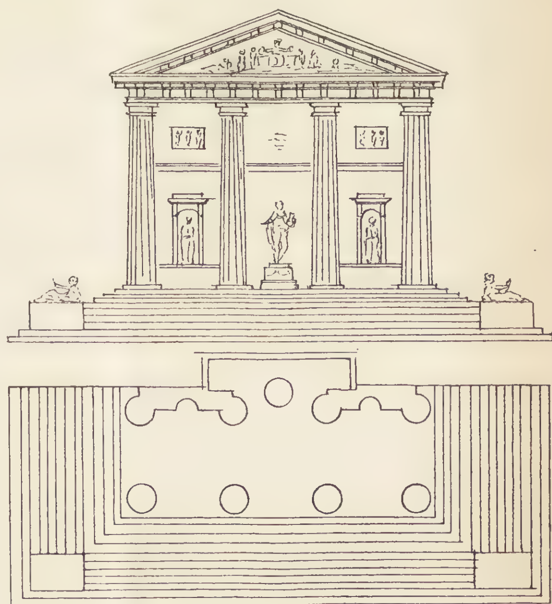
I »Berlingske Tidende« Nr. 78 fandtes der endvidere Mandag 27. Sept. 1790 en Beskrivelse af et enkelt af Festmonumenterne:

»Ved det Kongelige Kunst-Academie har Hrr. Justitsraad Harsdorff opført et Tempel til Gratierne. Det er rundt, og dets Materie er Efterlignelse af forskiellig incrusteret Marmor; Templets Corpus er guulagtig Marmor, Hoved-Gesimsen deels bronce, deels guul Marmor, Cuppelen Lapis Lazuli, hvilende paa Zokler af samme Marmor som Templet. Paa hver Side af Templets Aabning seer man 2de Nicher med deres Fronton; i den ene staaer Skiønhed under Veneris Billede, med Overskrift: Decora venustas; og i den anden Ungdom under Hebe's Figur; Motto: Alma juventus. Oven over begge Nicher er anbragt i Basrelief paa Metal Grund Apollos Attributer paa en Vogn, trukken af 2de Griffer paa den ene, og paa den anden Side Veneris Attributer

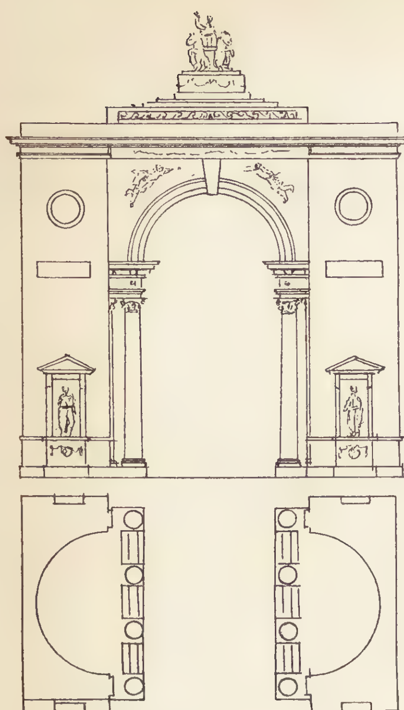

VED CHARLOTTENBORG. HARSDORFF.

paa en saadan Vogn med 2de Svaner for. I Frisen over Templets Aabning staaer: FRIDERICO ET MARIÆ S. I Templet sees de 3de Gratier paa et Postament af forskiellig Marmor; Postamentet er prydet med de Fiere, som Muserne uddroge af Sirenernes Vinger, efter at de havde overvundet dem; om disse Fiere er anbragt en Laurbærkrands, som Seierstegn. Inden i Templet hænger Veneris Belte med Overskrift: Segnes nodum solvere gratiæ. Trappen uden for Templet forestilles belagt med et Purpur-Teppe. Ved Reposen af Trappen er paa begge Sider et Postament som Lapis Lazuli; paa disse hvile

VED DANSKE THEATER. HARSDORFF.

VED HOLMENS BRO. MAGENS.

Godgiørenhed og Taknemmelighed, Gratiernes Attributer. Templet er indsluttet med en Sokel af grønlig Marmor med Qvader, og ovenpaa samme en Balystrade af hvid og guul Marmor. Paa Balystraden staae 4 Figurer, som forestille hvad der læres i Kunst-Academiet, nemlig: Malerie, Billedhuggerie, Bygningskonst og Fabelen. Ud af Vinduerne paa begge Fløie af Charlottenborgs Bygning hængte rige Tapeter i alle Etager. Om Aftenen var denne Decoration oplyst med et eneste stort Bluds.«

Som det heraf fremgaar, har man i hin Tid ikke sparet paa monumentale Dekorationer ved det nævnte Indtog, og det har sin Interesse at se, at Datidens bedste Kunstnere have været anvendte ved disse Arbejder.

FORAN BØRSEN. MEYN.

Vi skylde Hr. Inspektør Broch megen Tak for den varme Kunstinteresse, han her atter har vist ved at yde Oplysninger om Kunstnervirksomheden i svundne Tider.

Maj 1901. F. Meldahl.

TIL TAGSPØRGSMAALET.

Uden at være i Stand til at pege paa nogen bestemt Løsning af Spørgsmaalet om, hvormed vi skulle tække vore Tage, som i de enkelte Tilfælde kræver nøje Overvejelse, ønskede jeg gerne at give et lille Bidrag til Diskussionen herom ved nogle Betragtninger i praktisk Retning. De gamle Tagsten have jo deres noksom bekendte Mangler, og dette taler for Anvendelsen af Falstagsten, som, rigtigt formede og oplagte. uomtvistelig kunne give et bedre Tag. Cementsten kunne jo ganske vist have nogle mindre heldige Egenskaber i Sammenligning med Teglsten; men naar deres større Varmeledningsevne er fremhævet som en af disse, bør det dog bemærkes, at den have de tilfælles med Skifertagene, som man dog ikke af den Grund betænker sig paa at anvende i stor Udstrækning. Og saa have Cementstenene paa den anden Side et Fortrin fremfor Teglstenene, nemlig at de, naar de alle ere støbte i samme Form, ogsaa ere ens, hvorimod Teglstenene i Brændingen svinde og kaste sig uens, saa at der ved Oplægningen maa anvendes særlig Omhu paa Sortering og Sammenpasning, naar man skal faa et tæt Tag. Men der er en Omstændighed ved Falstagstenene — være sig af Tegl eller Cement —, som kan give Anledning til Betænkelighed ved at anvende dem; det er de mangfoldige, forskellige Modeller, som vor patentivrige Tid fremkommer med, og efter hvilke Stenene tilvirkes paa en Mængde forskellige Teglværker og Smaafabrikker. De gamle Tagsten have her det Fortrin, at de overalt udføres saa temmelig efter den samme Model, saa at man altid kan forskaffe sig de Sten, som behøves til Reparationer eller ved Forandring eller Udvidelse af en Bygning. Men tækker man et Hus med Falssten, og man saa om tyve Aar har Brug for nogle til Supplering, saa eksisterer maaske Fabrikken, som man fik dem fra, ikke mere, eller de Sten, den da leverer, have en anden Form. Kunde man enes om at fastslaa en bestemt Model, som man i Almindelighed vilde bruge, ligesom man har vedtaget et Normalformat for Mursten (som Teglværkerne rigtignok ofte fravige, fordi Architekterne ikke holde paa det med tilstrækkelig Fasthed), vilde en Del være vundet; — men det vil vist have sine Vanskeligheder.

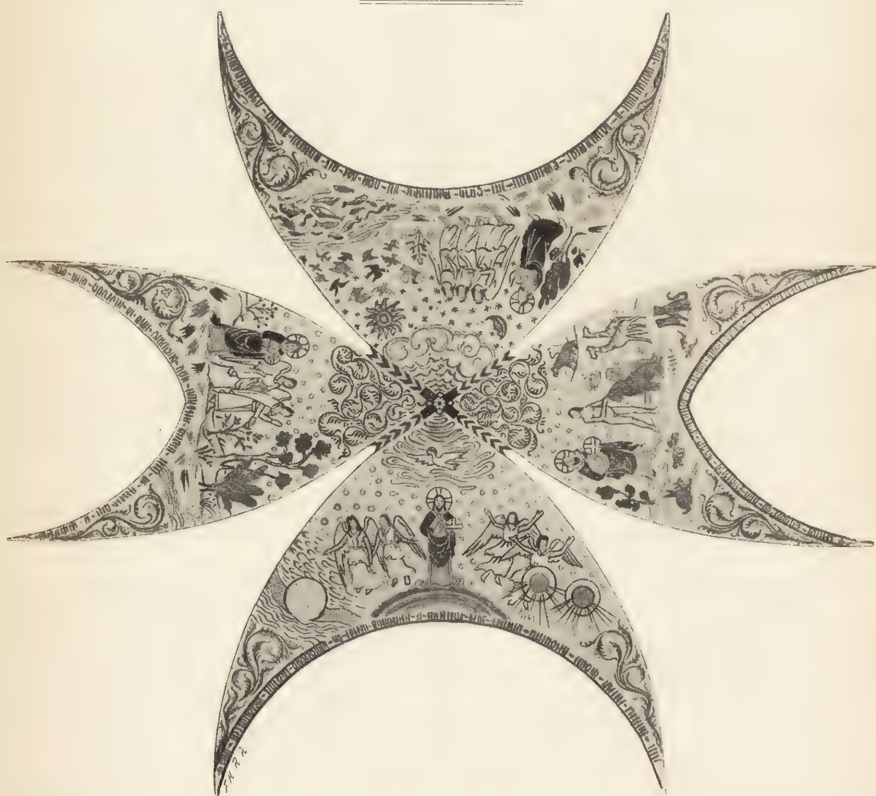
E. G.

PASSAGE GENNEM RUNDETAARN.

I alt væsentligt maa jeg erklære mig enig med Professor Koch i, hvad han har anført i sine to Artikler om dette Projekt, og jeg hører til dem, som ikke vilde paatage sig Ansvaret ved at række Haand til dets Gennemførelse. Kun maa jeg give Hr. Ingeniør Viggo Lunn Ret i, at Prof. Kochs Vægtberegning ikke er ganske korrekt, men at gammelt og tørt Murværk naturligvis er lettere end nyt og vaadt, samt at der vel ikke vilde være overhængende Fare for en ligefrem Knusning, om ogsaa hans Beregning var rigtig. Men Taarnets Murværk har — som af K. anført — Revner, hvad der ikke vil overraske nogen, som har haft meget med gammelt Murværk at gøre, og saadanne Revner pleje at vokse med Tiden ved Rystelser, Temperaturforandringer og Frost. Naar man nu svækker Murværket paa et enkelt Sted, er det vel ikke utænkeligt, at de derved forandrede Spændingsforhold kunne befordre denne Virksomhed af Tidens

Tand. Hvad der dernæst gør det særlig betænkeligt at svække den omhandlede Pille, være sig nok saa lidt, er den Omstændighed, at Taarnet som bekendt hælder ikke ubetydeligt til denne Side, saa vidt jeg ved ca. 18 Tom. ud af Lod; men lad det være lidt mere eller lidt mindre; det kunde jo nærmere undersøges. Mærkeligt nok have d'Hrr. Matthiesen og Lunn ganske undladt at tage Hensyn hertil, skønt det dog alt er nævnt i Prof. Kochs første Artikel, og Forholdet bliver endda ugunstigere, naar man tager Hensyn til Hvælvingstrykket indefra, om dette end i og for sig ikke spiller nogen stor Rolle. Trykket virker altsaa ucentralt paa Pillen, og tages denne Omstændighed med i Beregningen, maa det faa en væsentlig Indflydelse paa Resultatet.

GNUDTZMANN.

HVÆLVING I VEJLE KIRKE.

DEKORATIONSMALER CARL PETERSEN.

HVÆLVINGSDEKORATIONER I VEJLE KIRKES KOR.

Efter hosstaaende Skitser er det Bestemmelsen i Sommerens Løb at dekorere Vejle Kirkes Kor. Sagen har været fremme i et Par Aar og fundet en ivrig Forkæmper og Støtte i Hr. Architekt CHRISTOFFER HANSEN i Vejle, og kunstinteresserede Borgere i Byen har velvillig lovet at bestride alle dermed forbundne Udgifter. Det er derved blevet muligt

at gøre Tanken til Virkelighed, og Hr. Dekorationsmaler CARL PETERSEN, som har udført Kompositionerne, vil da formentlig snart kunne tage fat paa det endelige Arbejde.

Den ene Hvælving forestiller Skabelsens 6 Dage, i den anden kommer saa Forjættelserne om Guds Naade over Menneskeheden, sluttende sig om de fire store Personligheder Noah, Abraham, Moses og Elias. Væggene ere tænkt hvide med en Bort under Vinduerne og en Farvetone forneden, medens Væggen bag Alteret males over et Motiv hentet fra Davids 42de Salme: »Ligesom en Hjort skriger efter Vandstrømme, saa

HVÆLVING I VEJLE KIRKE.

DEKORATIONSMALER CARL PETERSEN.

skriger min Sjæl til dig, o Gud.« Hjortene ses drikkende af en Bæk, Symbol paa den levende Menighed, der tørster efter Livets Kilde, Guds Ord; oven over fyldes Væggen med stiliseret Vin, der omslynger to store Kristusmonogrammer.

DE NORSKE TRÆBYGNINGER.

I 16de Hæfte af »Medd.« anker Hr. Gnudtzmann over formentlige »vildledende Betegnelser« i Anmeldelsen af Eilert Sundts Bog »Bygningsskik i Bygderne i Norge«, idet Stuehusene kaldes *Stavbygninger* i Stedet for Loftehuse; Hr. G. mener saaledes, at det første Navn kun kan gælde for Bygninger opførte med lodret stillede og ikke med vandret lagte Tømmerstokke, hvilket han forklarer er karakteristisk for Træbygningerne i Norge. Men det maa være undgaaet Hr. G.s Opmærksomhed, at den lodret stillede Tømmerkonstruktion findes paa flere af de i Bogen afbildede Bygninger, saaledes paa Ramloftestuens Yderside (Pag. 6), paa Bjölstad (78), Brokke i Vale (268) og Haakenstad (86). Endvidere ses den lodrette Konstruktion i de jæderske og mandalske Stueformer (Pag. 252, 261, 272). Navnet Loftestue tør overhovedet ikke gælde for Beboelseshuse i det Hele, da det i en tidligere Tid kun var enkelte — i Sagatiden anseeligere —, der havde saadanne Overbygninger. Pag. 167 siges saaledes, at der indtil Slutningen af 18de Aarhundrede kun fandtes meget faa af dem f. Eks. i Holtaas- og Soknedal-Sognene, hvorimod de i den følgende Tid bleve mere almindelige.

At *Spærrestuen* bærer Navn efter sit Spærretag og sin aabne Tagstol behøves ingen Oplysning om; som det eneste Rum af Betydning i de ældre Bygninger er Spærrestuen, Pag. 160 og 297, nævnt som »stor Stue« sammen med de to Smaarum: Kleven og Forstuen, det er da forstaaeligt, at Anmelderen har ment at kunne benytte Betegnelsen Storstuen.

Navnet *Arehelle* har Hr. G. ikke fundet nævnt i Bogen; det bruges dog f. Eks. Side 31 om det Stenlag, hvorpaa Baalet brænder; paa nævnte Side tales der vel om en nyere Bygning, men at Navnet er gammelt er der ingen Tvivl om (afledet af oldn. *Arinn* og *Hella*). For at skærme mod Ildens Hede opsattes i nyere Tid en flad Sten; naar denne kaldes en »Stenhelle« uden at Hr. G. har noget derimod, maa vel med større Ret Ildstedet benævnes *Arehelle*. *M. P.*

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra Andr. Schous Boghandel (Ludvig Schüth) er følgende sendt os til Anmeldelse:

Decken und Wände fur das moderne Haus. Von M. J. Gradl. Verlag Julius Hoffmann, Stuttgart.

De foreliggende Blade, hvis Kompositioner gaa i meget moderne Retning, har navnlig det Formaal at skaffe Dekorationsmaleren brugbart Materiale, hvor det gælder om at udsmykke Lofte og Vægge i borgerlige Huse. De i det første Hæfte gengivne Motiver ere alle fremstillede som plane Flader, uden Anvendelse af Lister eller Stuk, ikke heller er Imitationer af Træ eller Indlægninger forsøgt, og der er overalt stræbt efter nye Former og Farvesammenstillinger. At det ikke kan falde lige heldigt ud, er jo selvfølgeligt; navnlig forekommer flere af Farverne at være temmelig uheldige, men man kan dog sikkert gaa ud fra, at Værket, benyttet med Forstand og Smag, vil kunne blive meget nyttigt for Dekorationsmalere.

Neue Wohn- und Landhäuser. Original-Entwürfe mit Details von Architekt Max Hegele. Friedr. Wolfrum & Co. Wien und Leipzig.

I en Mappe, der indeholder 27 Tavler, fremstilles en Del meget smukt gennemarbejdede Udkast til mindre Privat- og Forretningshuse samt Villaer. Bedst forekommer disse sidste os at være. Ved en fri Behandling af Form og Flade er der i disse Smaabygninger indflettet noget malerisk og dog stilfuldt, som virker meget tiltalende.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet har udnævnt Sekretær ved Kunstakademiet, Cand. jur. P. Johansen til Docent i Kunsthistorie og Mythologi ved Akademiet. — Samme Ministerium har efter Ansøgning meddelt Architekt C. V. Nielsen Afsked fra hans Stilling som Docent i Perspektiv og Bestyrer af Perspektivklassen ved Kunstakademiet fra 31. August d. A. at regne og i hans Sted beskikket Maler Gustav Vilh. Blom.

— Det Krafftske Legat er bortgivet til Frk. J. Christiansen for kalligrafiske Arbejder.

❦

Konkurrenceudkast til nye Ovne, Som tidligere omtalt har Fabrikant Hess i Vejle udskrevet en Konkurrence om Tegninger til Ovne, der svare til Stilarterne i de forskellige Bygninger, i hvilke de skulle anbringes. I Konkurrencen har deltaget Architekterne, Prof. V. Koch, Magdahl-Nielsen, Mørk-Hansen, S. Lemche og Thorv. Jørgensen.

Bedømmelsesudvalget, der foruden af Fabrikant Hess bestod af Architekt L. Clausen og Ingeniør Vestesen, har tilkendt Architekt S. Lemche Præmien for Empirestil, Prof. Koch Præmien for Renaissance og Architekt Thorv. Jørgensen for moderne (fri) Stil.

❦

Kongres. I Dagene fra 9de til 14de September afholder »Internationale Verband für die Materialprüfungen der Technik« en Kongres i Budapest, hvortil Indbydelse er udsendt. I Forbindelse med Kongressen vil der blive arrangeret forskellige Udflugter i Syd- og Nordungarn, hvortil alle Deltagerne have meget billig Adgang.

Nærmere Oplysninger erholdes hos Akademisk Architektforenings Sekretær.

❦

Den nye Badeanstalt i Studiestræde. Grundudgravning og Fundering af dette Anlæg skal nu paabegyndes, og Arbejdet hermed er overdraget Firmaet Holbøll & Poulsen i Entreprise for en Sum af 36.385 Kroner. Ved Licitationen indkom 15 Tilbud, hvoraf det højeste var paa 61.400 Kroner.

❦

Hjulet som religiøst Symbol. I »*Nordisk Tidsskrift*« har Professor Osc. Montelius for kort Tid siden skreven en interessant Afhandling om dette Emne. Han fremhæver saaledes, at Menneskene i den tidligste Periode ganske naturligt tænkte sig Solen som et rullende Hjul, og det laa derfor meget nær at benytte et saadant Hjul som Symbol for Solguden. Paa en Mængde forhistoriske Mindesmærker over hele Verden finder man disse Hjul indridsede, paa Gravkamrenes

Vægge, og i de mærkelige saakaldte Helleristninger findes Hjulet. Schliemann udgravede prægtige Guldhjul fra Mykenæs Grave, og paa Broncegenstande og Smykker ses det ogsaa. I Syrien paa Ruinerne af nogle af de ældste kristne Kirker fandtes firkantede Hjul, der formentlig har haft Plads paa Gavlene, der hvor nu Korset anbringes, og paa Kapitælerne af nogle antike Søjler har man ogsaa truffet lignende Hjul.

Ved Jærnalderens Indtræden her i Norden forsvinder tilsyneladende Hjulsymbolet, men dukker atter frem, da Kristendommen indføres. Mærkeligt er det saaledes at se, at dette Symbol først har været kendt af Nordboerne omtrent 2000 Aar f. Chr. og senere c. 1000 e. Chr. atter er bleven et helligt Tegn for de Kristne, selvfølgelig uden at disse har haft nogen Anelse om, at deres hedenske Forfædre ogsaa benyttede det. I Orienten derimod har Symbolet uafbrudt været kendt og anvendt, thi der er — som Forfatteren bemærker — tusinde Aar som én Dag. I Fremstillingen af Treenighedens Personer og særlig i Christus-Afbildningerne har Hjulet ofte fundet Anvendelse, og Forfatteren fastholder, at Korsglorien slet og ret er det ældgamle Hjulsymbol, og han fremfører som Bevis herfor, bl. a. at et stort Relikviegemme fra Kristendommens tidligste Dage, i Form af et Hjul med fire Eger netop benævnes »*rota*« ɔ: Hjul.

Endelig mener han ogsaa, at forskellige gamle Skikke ved Jule- og Midsommerfester her i Norden antyder Hjulet som et religiøst Symbol.

Mindesmærkernes Bevaring. I *det kgl. nordiske Oldskrifts-Selskabs* Møde i Marts Maaned talte Direktøren ved Nationalmuseet, Dr. phil. Mollerup, om de historiske Mindesmærker og deres Bevaring. De nyere Tiders praktiske Krav stiller ofte Fordringer, som medføre Tilintetgørelse og Fjernelse af Mindesmærker fra gamle Tider; men blandt det meget, som saaledes maa forsvinde, er det jo naturligt, at man af æstetiske, kunstneriske eller videnskabelige Interesser søger at redde, hvad reddes kan, og Bestræbelser for at frelse saadanne Fortidsminder har da ogsaa gjort sig gældende rundt om i Europa.

Danmark og Sverrig har Æren af først at have sat denne Sag i Værk; hos os oprettedes saaledes allerede i 1807 en »Kommission til Oldsagers Opbevaring«, som tillige skulde drage Omsorg for faste Mindesmærkers Bevaring i hele Riget. I mange Lande er nu Mindesmærkernes Bevaring anerkendt som en Opgave for Staten, og saaledes har de økonomiske Midler, hvorover der raades til dette Formaal, jo en stor Betydning. Frankrig gaar her i Spidsen med et aarligt Budget paa flere Millioner Francs. Preussen ofrer aarlig 413.000 Mark, men giver desuden særlige Bevillinger, som f. Eks 5 Mill. til Domkirken i Køln.

Ved den store Revolution begyndte Myndighederne i Frankrig allerede at gøre Forsøg paa at standse Ødelæggelserne af Monumenter og Bygninger, men først efter Julirevolutionen blev Sagen sat rigtig i System. I 1837 dannedes en Kommission til Mindesmærkernes Bevaring i Frankrig, og denne eksisterer endnu. Denne Kommission understøttes af mange tekniske Kræfter, deriblandt 40 udvalgte Architekter, der har bevist deres Kyndighed ved en særlig Prøve.

I Spidsen for denne Architektskole staar den bekendte Violet le Duc, som tillige har forestaaet Oprettelsen af et Museum for komparativ Plastik, i hvilket er samlet Afstøbninger af middelalderlige Bygningsdetails, Brønde, Statuer o. s. v.

I Danmark er der i de sidste 10 Aar bleven bevilget 1.300.000 Kroner til Beskyttelse af Mindesmærkerne, hvilket altsaa er 130.000 Kroner for hvert Aar; dog er Beløbet for enkelte Aar, i hvilke særlig kostbare Kirkerestaureringer er foretaget, betydelig højere.

De kirkelige Monumenter her er som Regel godt beskyttede, anderledes forholder det sig med de verdslige Bygninger i Byerne; her er endnu meget at udrette. I de nyere Tider er desværre mange historiske Gaarde, Volde og Porte blevne ryddede af Vejen uden Skaansel; men endnu kan dog meget reddes, og man maa haabe paa et Samarbejde mellem Stat og Kommuner, saaledes som det f. Eks. har fundet Sted ved Raadhuset i Næstved. Staten maa rimeligvis bekoste Restaureringen af saadanne Bygninger, medens Byerne forbeholdes Brugen af dem men tillige overtager Forpligtelsen til Vedligeholdelsen.

Statsprøveanstaltens Virksomhed i 1900. Ifølge Beretningen, som foreligger trykt, har Virksomheden udvidet sig betydeligt i det forløbne Aar. Der er bleven afsluttet 155 Cementundersøgelser. Foruden de løbende Cementundersøgelser har Anstalten fortsat Undersøgelserne for Kommissionen vedrørende Restaureringen af Thorvaldsens Museums Façade. En Sammenstilling af Resultaterne af disse Forsøg vil senere blive offentliggjort som Meddelelse fra Statsprøveanstalten. Da et vigtigt Resultat af Forsøgene, nemlig *at Cementmørtels absolute Volumen aftager under Afbindingen*, ogsaa nylig er konstateret af Prof. H. le Chatelier i Paris og af ham blev meddelt ved den internationale Materialprøvekongres i Paris i Juli 1900, har Direktør, Prof. H. J. Hannover meddelt Anstaltens Resultater til Optagelse i den officielle Kongresberetning, idet disse Resultater tillige konstatere, *at Fluatering modvirker nævnte Kontraktion*, hvad der — saavidt vides — ikke har været kendt tidligere.

Af Metalundersøgelser har der i Aarets Løb været gjort Forsøg med 813 Prøvelegemer, hvoraf 714 vare Trækprøver og 68 Rørprøver for det af Dansk Ingeniørforening nedsatte Rørudvalg, hvis Opgave er at finde, hvilke Fordringer der kan stilles til almindelige Gas-, Vand- og Damprør af smedeligt Jærn. Noget endeligt Resultat har man dog ikke naaet endnu ved disse Prøver.

Af nyere Undersøgelser er foretaget Styrkeprøve med en Lysekrone-Jærnkrog samt Spændeskruer o. s. v.

Af Anstaltens saakaldte andre Undersøgelser er udført en betydelig Mængde, og fire af disse omfatte en større Række Forsøg.

Den første af disse er en Række sammenlignende Forsøg til Bedømmelse af den her i Landet almindelig benyttede Tjærings og Malings Betydning for Konservering af Træ og Metaller.

Beretningen meddeler et Udtog af den foreløbige Redegørelse, hvoraf ses, at Vand trænger betydelig langsommere ind i tjæret end i utjæret Træ.

Den anden større Række Undersøgelser har været Prøvning med Slid af 62 forskellige Sorter Klinker, som hovedsagelig vare udtagne af Anstalten ved den Udstilling af Teglværksprodukter, som var knyttet til det 2det nordiske Møde for Lervare- og Stenindustri i Kjøbenhavn i 1899. Det fremgaar af Prøverne, at de daarligste Klinker slides 19 eller 21 Gange saa stærkt som de bedste, eftersom man beregner Vægttab eller Højdeslid. Det har endvidere ved disse Prøver vist

sig, at der her i Landet, ogsaa uden for Bornholm, fremstilles Klinker, der modstaa Slid lige saa godt som de bedste prøvede svenske Fabrikater.

Den tredie Undersøgelsesrække har omfattet Forsøg for Børsens Byggeudvalg, dels for at finde, hvorvidt nogen varig Beskyttelse af Børsens Sandsten mod Frostskade kan opnaas ved Fluatering, og dels for at prøve et Par nye Sorter gullandske Sandsten i samme Henseende. Forsøgene førte til det Resultat, at Fluatering i det hele beskyttede godt mod Frost, og at selv de daarligste Sten synes ved Fluatering at blive saa meget beskyttede mod Frost, at de staa sig bedre derimod end de gode Sten i ufluateret Tilstand.

En fjerde Undersøgelsesrække er udført med Linoleum, og ved den Metode, som Anstalten har benyttet ved sine Forsøg, er Resultatet blevet det modsatte af den usandsynlige Slutning, som Berliner-Prøveanstalten og andre have offentliggjort, nemlig at Linoleum stod sig bedre mod Slid end Granit.

Blandt nyere Undersøgelser er endvidere optaget følgende: Prøver med imiteret Granit og Sandsten, Kalksandsten, Gips-Rørsten, Tagskifer mod Bøjning, Cementfliser for Slid, Asfalt for Slid og Tryk, Styrken af Bambus, Hampereb, vulkaniseret Fiber og Smergelpapir, endvidere Prøvning af en ny Rørsamling, en Donkrafts Løfteevne, Holdkraften af Spigre i Sveller samt Brandprøver med en ildfast Farve og Tagpap, endelig Brændværdibestemmelser med Kul, Koks, Tørv, Tørvekul, Tørvebriketter og Brænde.

FORENINGSMEDDELELSER.

Til Danmarks Repræsentant i Bestyrelsen for »*Internationale Verband für die Materialprüfungen der Technik*« har Bestyrelsen for Akademisk Architektforening, der er Medlem af Forbundet, under 11. Maj d. A. afgivet sin Stemme for Direktøren for Statsprøveanstalten, Hr. Prof. H. J. HANNOVER.

Under 11. Maj d. A. har Akademisk Architektforenings Bestyrelse genvalgt Architekt J. E. GNUDTZMANN til Medlem af Statsprøveanstaltens Bestyrelsesraad som Repræsentant for Akademisk Architektforening.

Lørdag den 18. Maj Kl. $7^1/_2$ afholdtes Bestyrelsesmøde i Akademisk Architektforening. Mødte vare samtlige indenbys Medlemmer.

Foruden forskellige mindre Sager og Meddelelser fra Formanden, forhandledes om den paatænkte Sammenkomst med svenske Architekter i Sommer, hvorom der er korresponderet mellem Professor CLASON i Stockholm og Professor V. KOCH. Sammenkomsten finder Sted i Jönköping i Dagene 6., 7. og 8. Juli d. A. Program og Indbydelse til Deltagelse udsendes i disse Dage til Medlemmer af Akademisk Architektforening.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39[4]. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5[1], København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. JUNI 1901
3. AARGANG № 18

MALEDE DEKORATIONER I LØVEAPOTHEKETS BYGNING.

Ved en Hovedistandsættelse af de øverste Etager i Løveapotheket, som dets nuværende Ejer, Hr. Apotheker V. Madvig, i Slutningen af forrige Aar har ladet foretage, ere nogle af de oprindelige malede Dekorationer i den første Ejers Selskabsværelser paa 1ste Sal komne for en Dag. Og ligesom Opmærksomheden i 1892, da Handelsbanken flyttede ind i den forrige Erichsenske Gaard, blev henledet paa de betydelige Levninger af malede og plastiske Dekorationer fra Harsdorffs Tid, som fandtes i

VÆGDEKORATION
I LØVEAPOTHEKETS BYGNING.

FIG. 1.

LOFTSDEKORATION
I LØVEAPOTHEKETS BYGNING.

FIG. 2.

FIG. 3.

FIG. 4.

FIG. 5.

VÆGDEKORATIONER I LØVEAPOTHEKETS BYGNING.

denne*), saaledes turde der være Grund til at dvæle et Øjeblik ved, hvad der er blevet tilbage af det oprindelige indre Udstyr i en anden af de Privatejendomme, som det faldt i Harsdorffs Lod at opføre i Løbet af de sidste 4 Aar, han levede.

Af den af Selskabet for nordisk Kunst udgivne Samling af Harsdorffs Værker vil det være bekendt, at Løveapotheket efter den store Ildebrand i 1795 genopførtes for Professor Johan Georg Ludvig Manthey under Harsdorffs Ledelse, og at Bygningen næsten fuldstændig optoges af Apotheket med tilhørende Bilokaler samt en rummelig og herskabelig Bolig for Ejeren.

Prof. Manthey (f. den 3. Juni 1769) var en Søn af Præsten ved Petri Kirke L. Manthey. Efter en omhyggelig Undervisning i Hjemmet, og efter at han med Udmærkelse havde bestaaet Universitetets Adgangsprøver, begyndte han at studere Lægekunsten, men synes særligt at have følt sig tiltrukken af dennes Hjælpevidenskab Kemien. 1785 var det nys opførte kirurgiske Akademi i Bredgade taget i Brug, og i dettes Stueetage var indrettet et lille Laboratorium, i hvilket N. Tychsen holdt Øvelser og Forelæsninger. Manthey har sikkert hørt til Tychsens Elever. Thi efter at han i Sommeren 1788 som Overkirurg (efter 2 Aars Studium!) havde gjort et Togt med Linieskibet Prinsesse Vilhelmine Caroline, blev han, da Tychsen imidlertid var gaaet til Kongsberg, dennes Efterfølger som Lektor i Kemi ved kirurgisk Akademi. Han holdt Forelæsninger og Øvelser her til Efteraaret 1790, da han, efter at have aflagt den farmaceutisk-kemiske Prøve søgte og fik det af Apotheker Cappeln 1780 stiftede Legat til det kemiske Studiums Fremme. Med dette Stipendium paa 540 Rd. rejste M. om Foraaret 1791 til Sverrig og Norge (hvorfra han medbragte en smuk Samling af Mineralier) og om Sommeren til Gøttingen.

Dog efter en Tradition i Familien afbrødes Rejsen ved at han kaldtes hjem for at gøre et godt Parti med den velhavende Apotheker Christopher Günthers Datter Augusta. Günther havde været gift med en Datter af E. D. Hauber, der var Balthasar Münters Formand ved Petri Kirke. At Familierne Hauber, Münter og Manthey ikke kunde være fremmede for hinanden, siger sig selv. Brylluppet stod den 19de August 1791, og M. blev samtidigt Ejer af Løveapotheket, som hans Svigerfader afstod til ham.

Han kunde nu ret lægge sig efter Kemien, som jo netop paa denne Tid havde taget et stort Opsving ved den berømte franske Kemiker Lavoisiers Arbejder. Vel maatte Lavoisier lade sit Liv paa Skafottet den 8.

*) Tidsskrift for Kunstindustri 1894, S. 1; F. J. Mejer: Lofts- og Vægdekorationer i Erichsens Palais.

Maj 1794, men han havde forinden givet sine Elever den kvantitative Analyse i Arv.

1794 foretog M. en videnskabelig Rejse til Nordtyskland, og Aaret efter udnævnte Kancelliet ham og hans Kollega Hofapotheker G. Becker til overordentlige Professorer i Kemien ved Kjøbenhavns Universitet mod, efter Tilbud, at holde Forelæsninger i bemeldte Videnskab, »dog uden derfor at kunne vente nogen Løn eller Forfremmelse ved Universitetet«*). Saa trange Kaar havde Kemien endnu dengang ved vor Højskole, at den maatte doceres gratis. Samme Efteraar overtog M. igen Lektoratet ved kirurgisk Akademi.

Men 1794 kom H. C. Ørsted til Kjøbenhavn; han blev M.s Elev, og dennes Betydning for den danske Videnskab maa vistnok væsentligst søges i, at han har hjulpet Ørsted frem og opmuntret ham til, med Opgivelse af det Brødstudium, Medicinen, han havde valgt, at hengive sig helt til det videnskabelige, theoretiske Studium af Kemi og Fysik. Ørsted siger selv i sin Autobiografi**), idet han omtaler disse Aar og M.: »*Det bør her ikke forbigaas, at han skylder denne sin gamle Ven meget for den Opmuntring og de Raad, han modtog af ham ved Begyndelsen af sin Bane*«, og senere mindes han med Tak i Autobiografien, hvorledes Justitsraad Manthey, efter at have taget Ophold paa Landet, laante ham en Del af sine kostbare Instrumenter til den Samling, han benyttede ved sine Arbejder og Forelæsninger. Ørsted var i nogen Tid Provisor paa Løveapotheket, og M. skal her have hjulpet ham ud af et Kærlighedsforhold, der truede med at føre til en Mesalliance. I 1800 overtog Ørsted Lektoratet ved kirurgisk Akademi, medens M. var paa en Udenlandsrejse til Paris og forskellige tyske Porcellænsfabriker.

Allerede 1796 var M. nemlig af den kgl. Porcellænsfabriks Skaber, F. H. Müller, draget ind i dennes Bestyrelse og blev efter sin Hjemkomst i 1801, da Müller trak sig tilbage, Fabrikkens Leder i de svære Krigsaar indtil 1812. Jeg kan her indskrænke mig til at henvise til Karl Madsens Skildring af Porcellænsfabrikkens ældste Historie***).

Lidt senere var M. bleven Medinteressent i og Bestyrer for et Konsortium, bestaaende af et eller flere Medlemmer af Familien Schimmelmann, Baron Hermann Løvenskjold o. fl., der havde købt de af 2 Englændere i 1785 med Statsunderstøttelse begyndte Fabrikker: et Garveri paa Retraite (ɔ: det nuværende saakaldte Palais) i Skodsborg, senere Ørholms og Nymølles Papirfabrikker, en Farvefabrik og Oliemølle i Skods-

*) Badens Universitetsjournal. III. 190.

**) Særtryk af Nord. Konversationsleksikon, S. 6.

***) Tidsskrift for Kunstindustri, IX. S. 37—115.

DØRSTYKKE
I LØVEAPOTHEKETS BYGNING. FIG. 6.

borg m. m. 1802 nægtede Regeringen at laane disse Projektmagere flere Penge, og Fabrikkerne købtes da af det ovenomtalte Konsortium. Det er jo ogsaa muligt, at M., som tog Bopæl paa Brede, vilde kunne have bragt Noget ud af disse forskellige industrielle Foretagender, men saa kom Begivenhederne i 1807, Majoriteten af Interessenterne besluttede snarest muligt at realisere, og M. satte Resterne af sin Formue, nu da den industrielle Vej lukkede sig for ham som den videnskabelige, i en mindre Landejendom Søllerødgaard, som han siden mageskiftede med Falkensten, tidligere Pebringegaarden ved Slagelse.

Ogsaa som Landmand hyldede M. Fremskridtet. Han fandt, da han overtog Falkensten, største Delen af Gaardens Marker udlagte til Græs, af Kvægbesætningens Mælk lavede en indkaldt Schweizer Yordi Schweizerost, som solgtes til Kjøbenhavn. Denne Fabrikation beholdt M., men indførte ved Hjælp af en sønderjysk Forvalter den holstenske Vekseldrift, senere Mergling, Dræning og andre Forbedringer. Der anlagdes en stor og smuk Have, den til Ejendommen hørende Skov fredede. I de omliggende Sogne interesserede han sig for Almueskolevæsenet og den indbyrdes Undervisning, som i hine fattige Tider paa dette Omraade var det mere moderne. I øvrigt levede han for sin Familie, sit Hjem og sine Venner. M.s første Hustru var død den 6. Oktober 1806; han havde giftet sig 2den Gang med Anna Pauline Holten, en Søsterdatter af Brødrene Abildgaard, en meget begavet og musikalsk ung Pige. M. døde den 18. Januar 1842 under et Ophold i Kjøbenhavn.

Dog tilbage til Løveapotheket. M. solgte dette allerede 1805. Hvad der har kunnet oplyses om dets Bygningshistorie, har Høyen med sædvanlig Grundighed samlet i Teksten til Harsdorffs Værker. At dette

DØRSTYKKE
I LØVEAPOTHEKETS BYGNING.

FIG. 7.

Byggeforetagende ikke har været ganske billigt, kan sluttes af, at M. i en endnu bevaret Kladde til den Levnedstegning, han i 1809 indsendte til Ordenskapitlet, siger, at Ildebranden har kostet ham en ikke ubetydelig Del af hans Formue. Hvem der har udført de malede Dekorationer, er hidtil ikke oplyst. Det lykkedes jo heller ikke J. F. Mejer at udfinde, hvem der havde været virksom i Erichsens Palais. Senere har dog C. Bruun i »Kjøbenhavn« III Side 748 ved Hjælp af Hennings Optegnelser kunnet fastslaa, at Dekorationerne her skyldes en fransk Architekt J. Ramée, som for dem modtog det ikke ubeskedne Honorar af 3200 Rd. Denne Ramée maa være den samme, som i 1803—4 byggede den godt indrettede og smukt dekorerede Børsenhalle i Hamburg og i 1806 opførte et Mausoleum for Arveprinsessen af Mecklenborg-Schwerin ved Ludvigslust. Snart efter maa han være vendt tilbage til Frankrig. Han var Fader til Daniel Ramée, bekendt som Kirkerestaurator og Forfatter af en Ordbog over architektoniske Kunstudtryk. For Tidens Skyld kunde J. Ramée vel nok have arbejdet i Løveapotheket, men Stilen er forskellig her og i Erichsens Palais.

I det paa Harsdorffs Planer som Selskabsværelse betegnede Rum fandtes de med Fig. 3—5 fremstillede Vægfelter (et gik til Grunde). Ornamenterne ere malede paa hvid Grund, maaske lidt tørt, men med Omhu og rigtigt tegnede.

Haarets Behandling paa Genierne minder om den Abildgaardske Skole. De 2 Dørstykker Fig. 6 og 7 røbe en Kunstner, som har været paavirket

af Guido Renis eller Guercinos Aurora. Behandlingen er mindre tør, men Tegningen ogsaa mindre sikker. Haarets Behandling minder atter om Abildgaard.

I den store Hjørnesal er Lofts- og til Dels Væginddelingen bevaret (se Fig. 1 og 2) og nu restaureret af O. Schondel, dog med Forandringer. Loft- og Vægdekorationerne i Spisesalen ere til Dels overmalede og ændrede af Carl Løffler nu restaurerede af O. Schondel.

Vi have altsaa her med den Dekorationskunst at gøre, der, som Høyen rigtigt har bemærket, fremstod her i Landet, væsentligt under N. Abildgaards Ægide, men som snart skulde kvæles af den farveløse Empirestil, der doceredes af C. F. Hansen og G. Hetsch, indtil H. Freund, Hilker, Bindesbøll og Const. Hansen atter bragte Farven til Ære og Værdighed.

L. Fenger.

UDSTILLINGERNE I SOMMEREN 1901.

Udstillingen paa Charlottenborg er nu lukket. Den har for Architekternes Vedkommende haft et lignende Præg som de tidligere. Om end Architekterne efterhaanden udstille i stedse voksende Mængde og det store Publikum som Følge deraf faar en tiltagende Interesse derfor, er der dog langt tilbage, inden de naa den Position, der med Rette tilkommer dem, og som de bør hævde. Aarsagen hertil ligger ikke blot i de utilfredsstillende Udstillingslokaler; langt snarere bør den søges i den Omstændighed, at det nu engang kun er de Færreste, som har Tid og Raad og tillige Villie til at gøre deres Tegninger udstillingsfærdige. De danske Architekter have sikkert nok Ret i den Anskuelse, at det er Bygningsværkerne som saadanne, paa hvis Gennemarbejdelse Vægten bør lægges, og at man ideligt bør rette og forbedre Tegningerne, saa længe de kun skulle tjene som Middel for at naa et Maal. Men Følgen deraf bliver da den, at de mere og mere komme bort fra desforuden at ville udføre saadanne Tegninger, der kunne tage en Udenforstaaende fangen; i Reglen maa et Fotografi efter den færdige Bygning erstatte en Tegning, som dog vilde have mere personligt Værd. At det imidlertid ikke skorter paa selve Tegnedygtigheden, viste bl. A. noksom de udstillede, obligate Guldmedaillearbejder, der forbruger saa store Arealer af Papir, denne Gang efter Opgaven: Et Universitet af Andr. Fussing og N. C. Christensen, af hvilke den første bar Prisen hjem. Ligeledes de fem udstillede Konkurrencearbejder til en Bygning for Privatbanken (Axel Berg, Martin Borch, L. Clausen, V. Koch og K. Varming). Men heldigvis viste disse Arbejder tillige mere end den blotte Tegnedygtighed, nemlig det, som er nok saa meget værd. Det er den Alvor og Indsigt, hvormed der herhjemme arbejdes paa architektoniske Opgaver, hvad enten de er rent akademiske eller de skal gøre Fyldest i det virkelige Liv. Navnlig Konkurrencen om Privatbanken havde det megen Interesse at se, og det var vel nok den, der gav Architekturafdelingen Karakter. For øvrigt mødte Martin Borch med en usædvanlig fyldig Samling af Arbejder: foruden det nævnte tillige Konkurrencetegninger til en Bygning for Forsikrings-

selskabet Danmark, til en Bygning for Ny Carlsberg Glyptothek, til Frimurerstiftelsen ved Sortedams Dossering, Udkast til St. Andreaskirken og Façade af Ejendommen Nr. 5 paa Højbroplads. Forskellige andre Architekter havde udstillet private og offentlige Bygninger i Kjøbenhavn og Provinsbyerne, dels i Tegning dels i Fotografier. Mørk-Hansen og Wenck havde nydelige Akvareller fra Athen og Visby, og *Foreningen af 3. December 1892* udmærket udførte Opmaalinger. Endelig var der tre af Projekterne til et Mindesmærke for 2. April 1801, som mærkeligt nok var opførte i Katalogen under Kategorien Dekorativ Kunst, der saaledes synes at være et vidtomfattende Begreb. Desværre savnedes Bindesbølls Udkast, baade den bedaarende Akvarel af det, der skyldes Joakim Skovgaard og Jerndorff, og Bindesbølls egne Tegninger. Det vilde have haft stor Interesse i mange Henseender netop at se begge disse Dele.

Af langt større og virkelig Betydning er *Raadhusudstillingen*, som endnu er aaben. Medens den for de øvrige Kunstarter har sin Begrænsning op mod Nutiden ved Aaret 1890, er der gjort den Indrømmelse for Architekturen, at ogsaa senere Værker maatte udstilles som en Slags Supplement for at vise Udviklingens Gang, men dog kun i Fotografier. Det er med virkelig Glæde, at man betragter disse mange Tegninger fra de svundne Tider, der nu forvares rundt om i Arkiver og Bibliotheker, og hvis Tilstedeværelse her skyldes Hr. cand. polit. Fr. Schiøtts utrættelige Samlerflid. For de Fleste, sikkert ogsaa mellem Architekterne, er det noget Nyt at gøre Bekendtskab med Originaltegninger af gamle Mestre fra det 17de og 18de Aarhundrede som Lambert v. Haven, Häusser, v. Platen, Eigtved, Anthon, Jardin, Magens, Kirkerup, Meyn o. fl., hvis Navne og Værker er vel bekendte, men hvis Førstehaandsarbejder ved Tegnebrædtet vi her se for første Gang. Af Harsdorffs yndefulde Arbejder er der en ganske righoldig Samling, deriblandt saa ukendte Sager som Udkast til en Bankbygning i Slotsholmsgade fra 1779 og til en Hestgardekaserne i Gothersgade fra 1788. Af Architekterne fra det 19de Aarhundredes Begyndelse er C. F. Hansen og Hetsch særligt smukt repræsenterede; de omhyggeligt gennemarbejdede Tegninger giver en høj Forestilling om deres kunstneriske Talent, ikke mindst ved de monumentale Arbejder, der skyldes den førstnævnte. M. G. Bindesbølls Mesterværk Thorvaldsens Museum findes i de originale, af Frederik VII godkendte Tegninger, og særlig Interesse har de Mellemstadier under Arbejdets Udvikling, der tillige findes udstillede. Almindelig Opmærksomhed vækker hans ejendommelige og fine Projekt til et zoologisk Museum i Fiolstræde fra 1844. Af Brødrene Christian og Theophilus Hansen findes en hel Del; at den sidstes og til Dels den førstes Virksomhed faldt udenfor Danmarks Omraade, er et beklageligt Faktum. Det turde næsten være megen Tvivl underkastet, hvorvidt deres Værker egentlig med Rette kan henføres under *dansk* Kunst. Vi er nu naaede op mod de nulevende Architekter, og deres Nestor J. D. Herholdt er repræsenteret ved en Mængde Tegninger efter hans Værker, opmaalte og udførte af Elever af ham. Desværre savnes Meldahl, Storch og Dahlerup, som have ønsket ikke at være med, og hvis Afbud Udstillingskomiteen har respekteret; de har dog hver især sit vidt forskellige Særpræg inden for dansk Bygningskunst, saa at det føles som en Mangel, at de ikke er til Stede. Dog findes Dahlerups Konkurrenceprojekt (sammen med Ove Petersen) til det kgl. Theater fra 1871 tillige med Bøneckes og Friederichsens samt Hans J. Holms og Fengers, — det sidste ifølge Datidens

Aviskritik »holdt i en smuk, rød Stil«. Af HANS J. HOLM, FENGER og AMBERG findes en god Mængde Tegninger og Fotografier; fra dem alle er der desuden udstillet Modeller af Bygninger, bl. A. AMBERGS store Model af Nikolai Kirke i Kjøbenhavn, som tidligere har været udstillet paa den nordiske Udstilling i 1888. En stor og smuk Model af Tømmerkonstruktionen i NYROPS Udstillingsbygning er anbragt i den modsatte Ende af Architekturafdelingen. Det vilde føre for vidt at gaa videre i Enkeltheder med de mange Bygninger af VILH. PETERSEN, V. KLEIN, BLICHFELDT, ALB. JENSEN, CLEMMENSEN, MARTIN BORCH, V. KOCH, KAMPMANN o. s. v. samt alle de yngre, — det maa være nok at sige, at hele Udstillingen giver en sjældent fyldig Fremstilling af, hvorledes Architekturen har udviklet sig fra de ældste fremstillede Perioder indtil den Tid, hvori vi lever.

Hele den Virksomhed, der herhjemme spiller en stor Rolle med Hensyn til Restaureringen af ældre Bygninger, er med Villie holdt ude fra Udstillingen; der har ikke været Plads til at faa den repræsenteret, og Fremstillingen af den vilde medføre for store Vanskeligheder. Derimod er der god Lejlighed til at gøre sig bekendt med Resultaterne af Studiet af ældre Bygninger gennem de af Kunstakademiet under Ledelse af HANS J. HOLM iværksatte Opmaalinger, hvoraf et Udvalg findes ophængt, dels Herregaarde, dels de sjældent sete smukke Tegninger af Kronborg, som findes i Kunstakademiets Bibliothek, men desværre ikke egne sig til Offentliggørelse ved Reproduktion. En frisk Aflægger af det nyttige Foretagende er Opmaalingerne, foretagne af Elevernes *Forening af 3. December 1892*, der værdigt fortsætter i dets Spor.

For den, der grundigt vil sætte sig ind i det givne Stof, der vel er det største, som hidtil er fremkommet paa en Gang herhjemme, og dog let overkommeligt, er der meget at lære. Og det store Publikum, der kun skænker Architekturafdelingen en flygtig Tanke, idet det gaar gennem dens Lokale, vil det altid kunne skaffe nogen Moro at »se sine egne Vinduer«.

DE NORSKE TRÆBYGNINGER.

Hr. M. P. er i 17de Hæfte af »Medd.« fremkommen med et Indlæg, der har Udseende af en Gendrivelse af min Kritik i 16de Hæfte af hans Anmeldelse af Eilert Sundts Bog, men imidlertid ikke afkræfter en eneste af mine Indvendinger imod Anmeldelsen.

Hr. M. P. gør et meget vovet Forsøg paa at godtgøre, at Stavværk er almindeligt i de norske Stuebygninger; han henviser først til en Façadeafbildning Side 6, men har forsømt at se paa Planen Side 8, af hvilken det fremgaar, at det Stavværk, man ser Side 6, ikke er Stuens Vægge men Svalen foran, og i min forrige Artikel bemærkede jeg netop, at Stavværk bl. a. brugtes til Svaler. Af samme Beskaffenhed er de andre Eksempler, han henviser til: man ser i de mange Afbildninger baade Lafteværket i Ydervæggene og Stavværket i Svalerne, og en af de Afbildninger, han henviser til som Eksempler paa Stueformer (S. 261), fremstiller ingen Stue men en »Bod«. Kun i en eneste lille skitseret Tegning af en mandalsk Stue (S. 272) kan det se ud, som om den havde Stavvægge (hvis det ikke er en senere Brædebeklædning udenpaa Laftevæggene); men til Gengæld findes Side 275 et Interiør af en mandalsk Stue, hvor Lafteværket fremtræder med al ønskelig Tydelighed. Hr. M. P. gør dernæst **La**fteværksstuerne til **Lo**ftestuer (med et øvre Stokværk), og saa modsiger han mig angaaende disse, som jeg ikke har nævnt med et Ord!

I Anmeldelsen kaldte Hr. M. P. alle Stuer — eller, efter hans Betegnelse, Storstuer — for Sperrestuer; nu vender han det om og nøjes med at kalde Sperrestuerne for Storstuer; det kan man bedre gaa med til, da det ikke udelukker, at der ogsaa kan være andre Slags »Storstuer«; Sperretagene have kun forekommet i saadanne Egne, fra hvis Skove man kunde faa tilstrækkeligt svært Tømmer til Mønsaasen, som hele Taget skulde hænge paa.

Hr. M. P. synes endelig at være meget glad over at have fundet Navnet Arehelle i Bogen; men ser man efter paa det Sted, som han henviser til, bemærker man, 1) at der ikke staar »Arehelle« men »Aarhelle« og 2) at der her slet ikke er Tale om den Art Ildsted, som kaldes Are, men om en helt anden, yngre Art, som kaldes Peis; denne er en Ovn med Skorsten i et Hjørne af Stuen, og det, som benævnes Aarhelle, er en Flise, som danner Bunden i denne Ovns Ildrum.

GNUDTZMANN.

CHRISTIAN PETER WIENBERG.

Den 7de Juni døde Murermester C. WIENBERG i en Alder af 82 Aar. Et langt og virksomt Liv er her afsluttet, og en betydelig Række af Arbejder, hvortil Wienbergs Navn er knyttet, staar som Minde om denne Mands Energi og Dygtighed. Han levede og virkede i det Fag, hvortil han som ganske ung blev knyttet, og han beholdt til sine sidste Dage en usvækket Interesse herfor, saa at han endnu i sin høje Alder tog Del i den omfattende Virksomhed, som efterhaanden havde udviklet sig under hans Ledelse.

Som ganske ung kom han i Lære hos Murermester Blom i Kjøbenhavn, og hos denne Mand arbejdede han som Svend indtil 1841. Han nedsatte sig derefter som Mester i Nakskov, hvor han opholdt sig i 25 Aar, i hvilket Tidsrum han opnaaede Ry som en dygtig Mester i sit Fag og en nyttig Borger for sin By. Ingenlunde ringe vare de Byggearbejder, som han fik overdraget, og som han gennemførte med paaskønnelsesværdig Omhu; nævnes skal saaledes Herregaardene Christianssæde, Søllestedgaard, Pederstrup, Søholt og Nakskov Ladegaard; Gaardene Svendstrupgaard, Købelevgaard, Orebygaard og fl. samt en Del Privatbygninger, Toldbygninger og Kirker.

Forholdene udviklede sig nu saaledes for den fremadstræbende og virkelystne Mand, der efterhaanden var kommen i Berøring med saa mange fremragende Architekter, at han ansaa det for fordelagtigst at bosætte sig i Kjøbenhavn, og fra 1866, da dette skete, skriver sig da ogsaa hans betydeligste Virksomhed, der har været saa stor, at næppe nogen anden dansk Mester kan vise Magen hertil. Blandt disse Byggearbejder skal saaledes anføres: Frederiksborg Slots Genopførelse, Kunstudstillingen ved Charlottenborg, Øresundshospitalet, Ombygningen af Charlottenlund Slot og Kronborg, Vestre Hospital, Middelfart Sindssygeanstalt, Tuborg Fabrikker, Kunstmuseet, Marmorkirken, det russiske Kapel, en Mængde Jærnbanestationer og Fyrtaarne, Dronning Louises Bro, Holmens Bro og Højbro foruden en Uendelighed af Privathuse. Ved Siden af denne Virksomhed paabegyndte Wienberg for godt og vel en Snes Aar siden Bearbejdelsen af Natursten.

Der lever vistnok næppe nogen dansk Architekt, som ikke har kendt Wienberg eller har været i Forretningsforbindelse med ham; hans karakteristiske Personlighed, hans Blik, hvori man læste Energi og Arbejdsiver, og hans stilfærdige, men dog til Tider bestemte Optræden vil længe bevares i Mindet, og vor Haandværkerstand har i ham mistet et værdsat og fremragende Medlem.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Kvartal har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler *T. E Lundbye* (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annonceclichées.

Asfalt og Asfaltarbejder.
Bird, Fjords Allé 1
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Guldmann, Hans, Vestergade 26
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Kongens Enghave
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1

Badeanlæg & Badeapparater.
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Beton-, Cement- og Monierarbejder.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Portland-Cementfabriken »Danmark«, Aktieselskab, Ny Toldbodgade 15
Rasmussen, H O, Læssøesgade 5
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1
Schiøtz, Carl, Vesterbrogade 54

Bogbind, Bøger m. m.
Baden, Jakob, Østergade 16

Bygningsartikler, forskellige. Cement osv.
Aktiebolaget Klagstorps Kalkbrott, Ny Kongensgade 20
Dansk Papyrolithfabrik, Aktieselskab, Nygade 4
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Hoppe, V, & Lutz-Petersen, Nørrebrogade 63
Kjøbenhavns Skiferlager, H C Vinter, Nørregade 2
Nielsen, Hans, Bygningsentreprenør, Holstebro
Petersen, Andreas Rudolf, Købmagergade 57
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Dampskorstene, runde.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Køhler, V Sibbern, Ryesgade 25
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Dørlukkere.
Nørholm, N, & Søn, Skindergade 42

Elektriske Anlæg, Elevatorer, Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8
Elektrisk Bureau, Boldhusgade 6
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Blaagaardsgade 17
Lund, Ludvig, Regnegade 26
Otzen, P, & Thorstenson, Vesterbrogade 24
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Siemens & Halske, Akties. St Kongensgade 63
Sørensen, Ferd E & Co, Dr. Tværgade 55
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44
»Titan«, Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Tvermoes & Abrahamson, Gothersgade 13

Fajance- og Porcelænovne.
Kjær, C V, Kjøbmagergade 42
Kähler, Carl F, Jernbanegade 5
Reeh, H, Jernbanegade 4

Fotografi, Reproduktion og Lyskopiering.
Atelier Friis, Møntergade 12

Gas- og Vandmestre m. m.
Flyge, H B, Gothersgade 20
Harboe, Kr Noe, H C Andersensgade 5
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd, Mikkelbryggersgade 6
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
Timm, Brødr J & O, Vesterbrogade 44
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Glarmestre, Glasmaleri m. m.
Engstrøm, O, Borgergade 53
Mandix, H, Nørregade 35

Have-Architektur.
Jørgensen, Erstad, Lindevej 10

Ingeniører, Jernstøberier m. m.
Bruun & Sørensen, Niels Juelgade 4 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberi, Holmbladsgade 23
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Reeh, H, Jernbanegade 4
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schouboe, N C, Willemoesgade 11
»Titan«, Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Vang, Andr, Hellerup
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Kurvevarer.
Wengler, R, Amagertorv 7

Linoleum.
Bonne, C Riis, Silkegade 1
Magasin du Nord, Kjøbenhavn K
Meyer, E, Jorcks Passage

Malerarbejde.
Bendix, Otto, Nørregade 26
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Mandix, H, Nørregade 35
Schübeler's Sønner, H, Nordre Frihavnsvej 19
Øjgaard, M Chr, Rosenborggade 2

Maskinsnedkeri, Møbler m. m.
Jensen, Henning, Ny Toldbodgade 11
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Metalstøbere, Lamper og Metalvarer.
Rasmussen, Laur, Bredgade 28 og Raadmandsgade 16

Opvarmning og Ventilationsanlæg.
Bruun & Sørensen, Niels Juelsgade 4 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberier, Holmbladsgade 23
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Rechs Opvarmnings-Comp., Lyngbygade
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
»Titan« Akties. Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
»Vølund« Akties. Blegdamsvej 32

Prisme-Glas.
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Reeh, H, Jernbanegade 4

Saltsyre, Gibs, Vandglas.
Hansen, Vilh, & Co, Nørrebrogade 30
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Smedearbejde.
Doberck, F W, & Søn, Lille Strandstræde 22
Høst, P W, Ravnsborggade 12
Petersen, C M, Lykkesholms Allé 22–24
Schæbel, Ferd, Mikkelbryggersgade 6

Staal- og Jernbjælker, Plader, Taljer m. m.
Berendsen, Sophus, Aktieselskab, Skoubogade 1
Jensens, Jørgen, Eftf., Vestergade 16
Løwener, V, Kvæsthusgade 6
Møller, J F Lemvigh-, Kultorvet 11
Rahr, Chr C, & Co, Vestergade 30
Vold, L, Nansensgade 23 B

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Faxe-Limhamn Kalkbrud, St Annæplads 26
Hagen & Co's Eftf., Gothersgade 8
Kbhvn.s mek. Stenhuggerier, Frederiksholms Kanal 28
Larsen, H & J, Griffenfeldtsgade 37
Maag, James, & Thorald Müller, Højbroplads 12
Nielsen, E, mek. Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
Scheller, Carl, Nørrebrogade 52

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr, Aaboulevard 44
Petersen, Hans Lamberg, Lykkesholms Allé 8

Tagpap m. m.
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Vinter, H C, Nørregade 2

Tapeter.
Krüger, C, Nygade 6

Teglværker, Teglværksanlæg m. m.
De forenede Teglværker, } Nørregade 2
Kagstrup Kalkværker, Akties. } Nørregade 2
Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, Tordenskjoldsgade 3
Vang, Andr, Hellerup

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelius, Kjøbmagergade 15
Petersen, J Chr, St Kirkestræde 1

Træ og Trævarer.
Krause, M H, Niels Ebbesensvej 6
Nordeurop. Compo-Board Aktiesk., Havnegade 9

Vandklosetter.
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39

Værktøj.
Ibsen, Peter, Kronprinsensgade 3

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. JULI 1901
3. AARGANG № 19

LONGOBARDISK ORNAMENTIK.

FOREDRAG HOLDT I VIDENSKABERNES SELSKAB

AF PROFESSOR, DR. PHIL. J. L. HEIBERG.

Spørgsmaalet om Longobardernes Indflydelse paa Kunstens Udvikling i Italien har længe været meget omstridt. Tidligere gik man ganske naivt ud fra, at Kirker som S. Michele i Pavia i det væsenlige var den samme Bygning, som vidstes at have staaet paa samme Sted i Longobardertiden, og kom saaledes til at tilskrive dem den saakaldte lombardiske Architektur med dens bundne Hvælvingssystem og charakteristiske Ornamentik (Rundbuefris osv.). Denne Opfattelse maa nutildags siges at være ganske uholdbar, og man er nu snarest tilbøjelig til at gaa til den modsatte Yderlighed og fraskrive Longobarderne enhver Betydning for Udviklingen.

FIG. 1. BALDACHIN I DOMKIRKEN, CIVIDALE.

Klarhed over Spørgsmaalet kan ikke ventes fra en Betragtning af det rent Architektoniske, da der hersker en aldeles fortvivlet Usikkerhed i Dateringen af de afgjørende Kirkebygninger. Derimod har en Undersøgelse af Ornamentiken nogen Udsigt til at naa et Resultat, fordi man her kan støtte sig til enkelte sikkert daterede Monumenter.

Det ældste af disse er ganske vist i en sørgelig Forfatning. Det er Resterne af en Alterbaldachin (Ciborium) i den lille Landsby S. Giorgio di Valpolicella nord for Verona, som ifølge en Indskrift paa en af Søjlerne er forfærdiget 712. Af Overdelens 4 Buer er de tre bevarede i Brudstykker dels i den til Kirken stødende Klostergaard, dels indmurede i Apsis; af de 4 Søjler staar to som Afviserstene foran Præsteboligen, to i Museet i Verona. Disses Capitæler er meget reducerede og barbarisk omdannede korinthiske, i Ornamentiken dominerer Fletværket. Fyldigere Prøver paa longobardisk Ornamentik findes i Cividale, engang Hovedstaden i det longobardiske Hertugdømme Friuli. I Domkirken staar der over det gamle Daabsbassin en Baldachin paa 8 Søjler. Den er ganske vist noget defect, idet et af Overdelens Stykker er borte og erstattet af et nyt uden Decoration, og Skrankerne forneden bestaar for en Del af Stumper, der ikke oprindeligt har siddet saaledes og maa være sammenstykkede fra andre Monumenter ved en i en Indskrift omtalt Restauration 1463. Men Overdelen maa, som det overgribende Randornament viser, være oprindelig, og den stammer ifølge Indskriften derpaa fra c. 738. Andre Brudstykker fra samme Tid findes indmurede i Kirken og Klostret S. Maria della valle sammesteds. Af de antike Elementer i disse Stykkers Decoration maa fremhæves den ejendommeligt misforstaaede Æggestav langs Overkanten paa Fig. 1 (et noget correctere Kymation findes i S. Giorgio di Valpolicella) og det mærkelige Randornament paa det øverste Fragment Fig. 2; det genfindes paa samme Sted i S. Giorgio og er ikke andet end en Omdannelse af det stiliserede antike Bølgeornament, der er vendt den gale Vej. Som allerede de spidst behandlede Akanthuscapitæler viser, er disse antike Reminiscenser kommet til Longobarderne gennem byzantinsk Kunst. Derom foreligger der ogsaa et andet Vidnesbyrd. I Maria della valle findes der om Døren til Klostret en ganske dejlig Stukbue (Fig. 4), som utvivlsomt er byzantinsk Arbejde; paa den tilhørende Døroverligger forekommer det ældgamle Ornament dannet af to

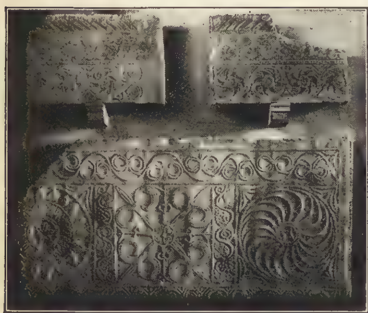

FIG. 2. FRAGMENTER I MARIA DELLA VALLE, CIVIDALE.

FIG. 3. CIBORIUM-FRAGMENT I MARIA DELLA VALLE, CIVIDALE.

symmetrisk stillede S-lignende Figurer, som foruden i S. Giorgio ogsaa genfindes paa Gavlen Fig. 3. Man anser nu almindeligt Stukdecorationen for et *senere* byzantinsk Arbejde; men det kan ikke være rigtigt. Det er neppe tænkeligt, at en saa overlegen byzantinsk Kunstner skulde nedlade sig til at laane et Motiv fra sin langt ringere longobardiske Collega, og den kluntede og usikre Maade, hvorpaa denne anvender det uden at klare de Vanskeligheder, Gavlens Spids bereder ham, viser, at han tumler med laant Gods; han har da sikkert taget Motivet fra Stukdecorationen.

Det mest originale i denne hele Ornamentik er ligesom i S. Giorgio *Flet-*

FIG. 4. STUKBUE I MARIA DELLA VALLE, CIVIDALE.

værksornamentet (paa den ene Skranke Fig. 1). Dette forekommer allerede i antik Kunst (f. Ex. paa Mosaikgulve), men har der altid Charakteren af et Tov, der er snoet ganske fast ind og ud om en Række Nagler, hvis Hoveder sædvanligt er tydeligt gengivne. Dette Præg er ret vel bevaret i Rammefletningen paa Skranken Fig. 1, kun er Naglehovederne erstattede med Huller. Allerede i Oldtidens Slutning var man gaaet videre paa denne Vej og havde afløst Naglehovederne med en cirkelrund, aaben Fordybning eller en sløjfelignende Aabning; to Stadier deraf ses paa Kejser Honorius' Sarkophag i Ravenna og Ærkebiskop Felix' Sarkophag (708—24) i S. Apollinare in classe sammesteds. Herved bliver Ornamentets Charakter helt forvandlet; det opfattes nu som flade Remme, der er klistrede eller sømmede paa en plan Baggrund, og denne Opfattelse bliver Udgangspunktet for Longobardernes Behandling deraf. Fri og løse Remmeslyngninger,

ofte med skarpe Knæk (Fig. 1), breder sig i utallige, stedse mere indviklede Mønstre over enhver Flade, der tilbyder sig, og i denne udprægede Form holder Fletværksornamentet sig ogsaa efter det longobardiske Riges Fald og breder sig ud over Grænserne for deres Rige. Det smukke cirkeldannende Fletværk paa Fig. 7 hidrører fra en byzantinsk Kunstner, som i longobardisk Tjeneste udførte dette Pragtstykke til S. Salvatore i Brescia (8. Aarh.), og som Exempel fra en senere Tid kan anføres Prækestolen i S. Maria i Toscanella, der er et rent Prøvekort paa Fletværksmønstre i Forening med byzantinsk Ranke- og Løvværk. Paa S. Ambrogio i Milano (Fig. 9), S. Michele og S. Pietro in ciel d'oro i Pavia har denne Stil i sin gamle Hjemstavn — Pavia var Longobardernes Hovedstad — holdt sig helt ned i 12. Aarh., dog vel under Indflydelse af Rester af ældre Bygninger; endnu i Begyndelsen af 13. Aarh. optræder Fletværket paa Façaden af Domkirken i Lucca, der er af en norditaliensk Kunstner (Guidetto fra Como 1204).

FIG. 5. HONORIUS' SARKOPHAG, RAVENNA.

Man kan altsaa ikke sige, at Longobarderne har *opfundet* Fletværksornamentet; ikke engang Remmenes Deling ved to Længdefurer, hvori man har villet se en særligt longobardisk Ejendommelighed, kan de beholde den magre Ære for at have fundet paa; det er kun en Omdannelse af en langt finere byzantinsk Decoration, hvor Furerne afgrænser to ophøjede Rande fra et svagt buet Midtparti. Ikke heller er Fletværket noget specielt germansk; det optræder, som Efterligning af virkelige Remme eller Snore, i al primitiv Kunst fra ældgamle græske Lerkar til moderne Bondehusflid. Men paa den anden Side kan det ikke benægtes, at det i Longobardernes Hænder har udviklet sig til ejendommelige Former og i stor Frodighed. Den Regelmæssighed og Elegance, der udmærker de longobardiske Mønstre f. Ex. i Sammenligning med det vilde og uorganiske Fletværk i irske Haandskrifter, skyldes sikkert directe byzantinsk og derigjennem indirecte antik Paavirkning, som de i Italien ikke kunde unddrage sig. Men til Gjengæld har de saa givet et Motiv, der kun sparsomt og lidet varieret anvendtes i antik og byzantinsk Kunst, en af deres nationale Smag præget rig Udvikling og stor Udbredelse.

FIG. 5 A. FRA HONORIUS' SARKOPHAG, RAVENNA.

Det kan altsaa ikke benægtes, at Longobarderne har faaet fat paa en lille Spire i den classisk-byzantinske Ornamentskat, som stemmede med den primitive Ornamentik, de medbragte, og har forhjulpet den til en selvstændig Udfoldelse,

som strækker sig helt ind i den saakaldte romanske Stil. At denne har sin rige og overalt ensartede Planteornamentik fra Byzants, tør vel nu anses for almindeligt anerkjendt. Men om dens andet Hovedelement, de *phantastiske Dyreskikkelser*, indskrænker man sig i Reglen til at sige, at dem har den germanske Phantasi skabt ud af sit barokke Indre. Det er nu ganske vist, at den byzantinske Kunst ligesaa lidt som den antike ynder disse Phantasiskabninger; dens Dyreverden er dels de oldchristelige symbolske Dyr, Hjort, Lam, Paafugl, Fisk osv., som gjengives naturalistisk eller let stiliserede (Paafuglen Fig. 7), dels de allerede i den antike Kunst reciperede Fabelvæsner, f. Ex. Griffe, der ogsaa formes saa naturalistisk, som deres Natur tillader. Dog har allerede den byzantinske Kunst rummet Muligheder for en mere phantastisk Udvikling af Dyremotiverne. Ikke blot anvendes i byzantinske Initialer Slangen, alene eller ifærd med at sluge en Fugl, og Slangehovedet som decorativ Afslutning; men der kan ogsaa paavises enkelte Exempler i byzantinsk ornamental Plastik paa Dyr, hvis Haler ender i Blade, phantastisk deformerede Griffe, der sidder paa deres Snohale og hakker i Blade eller Piniekogler, Fugle kæmpende med Slanger, en Ørn, der er slaaet ned paa en Hare, osv., et lille Tilløb til de i den romanske Kunst saa yndede Grupper af kæmpende Dyr. Det forekommer mig nu sandsynligt, at denne svage Spire er bleven udviklet i longobardisk Kunst.

FIG. 6. ÆRKEBISKOP FELIX' SARKOPHAG, RAVENNA.

Longobarderne medbragte til Italien Folkevandringstidens barbariske og opløste Dyreformer i deres Metalornamentik. Denne Stil spores tydeligt i de Dyrehoveder, hvormed to Grene paa Planteornamentet Fig. 1 (Skrankens nederste Felt tilhøjre) ender, og i den lemlæstede Lukas-Oxe paa samme Skranke. Begge disse Træk gentager sig paa en anden af Skrankerne Fig. 1, som oprindeligt synes at have været anvendt andetsteds og ifølge Indskrift er skænket af Biskop Sigvald (762—76); paa den findes alle fire Evangelistsymboler i en skrækkeligt barbarisk Forvanskning, uden Bagkroppe og med Lemmer og Vinger omdannede i Folkevandringsstilens Maner; imellem dem er bl. a. anbragt et »Træ«, hvis øverste Grenepar ender i Dyrehoveder, paa Siderne af det to Fugle, der hakker i Drueklaser og to fæle Griffe. De to sidst nævnte Fremstillinger hører endnu til den byzantinske Kunsts Repertoire ligesom Paafuglene og de drikkende Hjorte paa Baldachinens Overdel; derimod gaar de tobenede, aalekvabbeagtige Uhyrer sammesteds, som er synlige paa Fig. 1, afgjort ud derover, ligesom ogsaa to Dyregrupper paa en

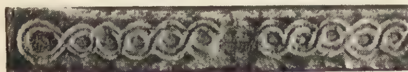

FIG. 6 A. FRA FELIX' SARKOPHAG, RAVENNA.

FIG. 7. FRA S. SALVATORE, BRESCIA.

Gavl i Maria della valle, en Ko med sin Kalv og en Løve forfulgt af en Hund. Disse Fremstillinger, der ikke staar ene, viser Longobardernes Interesse for Dyrebilleder; at det gaar langsomt med Evnen til at give den Udtryk, kan ikke undre, da jo selv det saa meget lettere Fletværk egenligt først efter det longobardiske Riges Fald kommer til helt fri og virtuosmæssig Udvikling.

I 9. Aarh., hvis Ornamentik endnu beherskes af Longobardernes Fletværk og flade træskærermæssige Reliefstil, finder vi flere Exempler paa fremskridende Dyreornamentik. I den lille Landsby Castel S. Elia (ved Nepi) er Kirkens Hovedportal sammensat af ældre Stumper, dels Fletværk dels (paa Overliggeren) nogle højst misdannede Dyr, Løver, der angriber Hjorte, i Midten en Ørn, hvis

FIG. 8. PRÆKESTOL I S. MARIA, TOSCANELLA.

Legemsdele hænger grumme daarligt sammen, desuden paa venstre Dørstolpe en slangehalet Menneskefigur, der staar paa Hovedet. Ganske samme Combination af Dyr og Fletværk forekommer paa Kirken S. Andrea i Maderno, hvis Portal ligeledes er sammenflikket af ældre Stykker; den næstyderste Bue om Tympanon er decoreret med en Række Dyr, tildels phantastiske Skabninger, der bider og forfølger hinanden, et lignende Fragment sidder forneden tilhøjre, og Rankeornamentet inderst om Tympanon kommer ud af Gabet paa to Løver. Da det nu vilde være et altfor besynderligt Tilfælde, om to saa langt fra hinanden liggende Kirker, som ikke engang er samtidige, skulde have faaet deres Portaler sat sammen paa ganske ens Maade af ældre longobardiske Stykker supplerede med *senere* Dyreornamenter, er den Slutning uafviselig, at ogsaa Dyrebillederne hører til de ældre genbenyttede Stykker, og at der altsaa i 9. Aarh. har udviklet sig en Dyreornamentik, der har væsenlige Berøringspunkter med den senere romanske. Sammestedshen hører vistnok ogsaa den smukke Alabastportal paa S. Antimo (i Nærheden af Siena); den nuværende Kirke er ganske vist fra 12. Aarh., men den her afbildede Sideportal er sikkert en Rest af en ældre Bygning.

Al den Dyreornamentik, vi hidtil har set, er i det oprindelige flade longobardiske Relief; men man synes i den nærmest følgende Tid at have nærmet sig til den romanske Kunsts runde Reliefbehandling. Et første Skridt kan iagttages paa Prækestolen i S. Ambrogio i Milano, hvoraf nogle Dele maa henføres til denne Periode; den liggende Hjort med Geviret hen ad Ryggen er i nærmeste Familie med dem paa Fig. 10. Her er der gjort en Begyndelse til rundere

FIG. 9. S. AMBROGIO'S HOVEDPORTAL, MILANO.

Reliefbehandling, idet de to Uhyrer i Midten drejer Hovedet, saa at det gaar ud af Fladen. Portalen paa S. Siro i Cemmo (Valcamonica) er umiskjendeligt beslægtet med de før anførte, og dens Decoration er holdt i det samme flade Relief. Men paa de to Søjler paa Siderne af den, der dog sikkert er samtidige, er Capitælernes Dyr allerede helt rundt behandlede. Det synes mig ogsaa indlysende, at dette først maatte ske paa Søjlecapitæler, hvis medfødte Hjørner ligefrem nødvendiggjorde det kraftigere Relief.

Paa Baggrund af dette faar det Betydning, at en Række tidligt romanske Kirker, som vides at have afløst Bygninger fra Longobardertiden (S. Michele og S. Pietro in ciel d'oro i Pavia, S. Evasio i Casale, S. Ambrogio i Milano), netop har en særligt rig og original Dyreornamentik. Den Tanke lader sig neppe afvise, at Grunden dertil er den, at man har benyttet Stumper af de longobardiske Bygninger og ført deres Dyreornamentik videre, ganske som det paa S. Ambrogios Portal (Fig. 9) kan iagttages, at longobardiske Fletværksfragmenter er arbejdede sammen med den senere Decoration. At saaledes de Dyr, som paa en meget uorganisk Maade er spredt over S. Micheles Façade, ikke alle oprindeligt er gjort til deres nuværende Plads, forekommer mig umiddelbart indlysende; de er desuden i forskelligt Format og ulige højt Relief, og enkelte af dem har

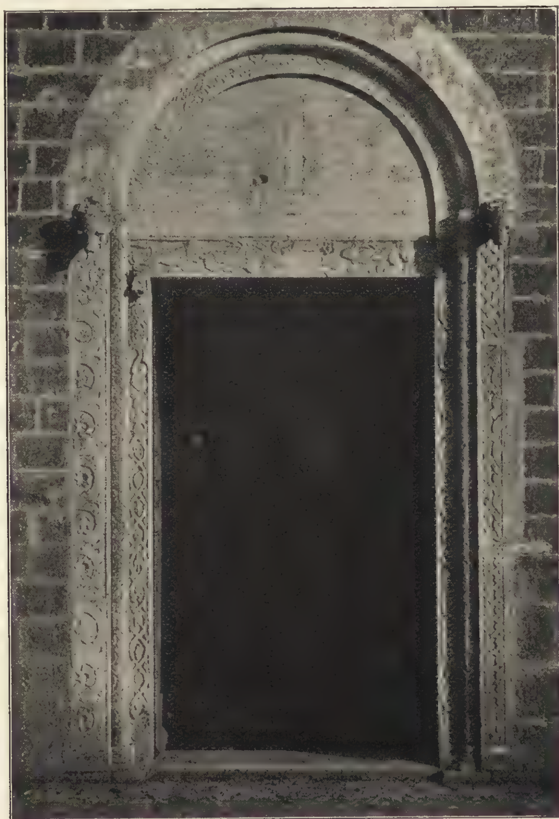

FIG. 10. HOVEDPORTALEN I CASTEL S. ELIA.

maattet lemlæstes for at passes ind i Geledderne (saaledes en Hane lige tilvenstre for Hovedportalens Tympanon). Det lunefulde og vilkaarlige Ensemble er egenligt kun forstaaeligt under den Forudsætning, at man ved Kirkens Genopførelse i 12. Aarh. har havt en Mængde Dyrefragmenter fra den gamle Kirke, som man for enhver Pris vilde anvende og har suppleret med egne. Dersom dette er rigtigt, har vi her atter en Udvikling med Rod i den byzantinske Kunst og med Toppen ragende ind i det 12. Aarhundredes romanske Kunst, og Longobarderne har atter her forberedt denne ved at gribe et lidet fremtrædende Element i byzantinsk Ornamentik, der stemmede med deres nationale Smag, og udvikle det videre i Kraft af denne.

Endnu et af den romanske Architekturs Hovedornamenter har sandsynligvis udviklet sig i longobardisk Kunst, nemlig *Buefrisen*. At dennes mere kunstige Form, med Halvcirkelbuer, der skærer hinanden, ikke er opfunden til at sammenstykkes af paasatte Mursten, saaledes som den anvendes i lombardisk Architektur, er fornylig udtalt fra competent Side*); den forekommer som et almindeligt Fladornament indskaaret i Stenen paa en syrisk Kirke fra 7. Aarh., tilhører altsaa den byzantinske Ornamentik, og at den med denne har fundet Vej til Italien i Longobardertiden, viser blandt flere Exempler et af Fragmenterne fra S. Salvatore i Brescia (Fig. 7, 8. Aarh.). Men ganske paa samme Maade forholder det

FIG. 11. S. ANDREA'S PORTAL, MADERNO.

*) Stiehl, Der Backsteinbau romanischer Zeit, Leipzig 1898, S. 8.

FIG. 12. PORTAL, S. ANTIMO.

sig med den almindelige Buefris af enkelte Buer. Det kan vel ikke bestrides, at denne hænger sammen med den i oldchristelige Kirker almindelige Decoration af Ydermurene med Lisener med Rundbuer over. Men da den oldchristelige Architektur gennemgaaende bliver staaende ved to Rundbuer mellem hvert Par Lisener (saa at paa en Maade hveranden Lisen kan tænkes bortfalden), er det berettiget at spørge, hvilken Impuls der har drevet den italienske Architektur til herfra at gaa over til den fortløbende Buefris, der er uafhængig af Lisenerne. Og denne Impuls lader sig paavise i longobardisk Kunst, der anvender Rundbuen som et rent Fladornament. Som Exempel kan anføres et Par Fragmenter, der er indsat i S. Elias Portal (Fig. 10); andre bevarede hele Exemplarer viser, at de oprindeligt har dannet Overkanten af Chorskranker eller lign., og af de trefligede Blade imellem Buerne fremgaar det, at Udgangspunktet for denne Decoration er det antike Kymation. Et interessant Skridt henimod architektonisk Anvendelse af dette Motiv findes paa Apsis af den meget gamle og primitive Kirke S. Maria

FIG. 13. PRÆKESTOLEN I S. AMBROGIO, MILANO.

di Callori udenfor S. Gimignano. Der er i denne indsat en Række halvcirkelformede Plader, som ved deres Fletværksramme og Rosetter i Bueaabningerne i høj Grad minder om Stykkerne paa S. Elia, kun at her hver Bue har faaet et lige Rammestykke til forneden, idet hver danner et Hele for sig. Naar man nu paa en Række Landsbykirker, der i det hele gjør Indtryk af at være særligt gamle og uberørte, finder Rundbuefrisen dannet af paasatte Stenplader, der er udskaarne i Formen og har Fladen bedækket med Ornamenter, Bueaabningerne udfyldte med Rosetter og lignende, er det irrationelt deri at se en Afart af den murede Rundbuefris; det maa nødvendigt være *Forløberen* for denne, og det saameget desto mere, som der paa syriske Kirker fra 5—6. Aarh. findes enkelte Tilløb til en Slags Buefris i hugne Sten, en Gesims bestaaende af regelmæssigt vexlende Tunger, hvis Flade er overbroderet med Ornamenter, og halvrunde Indskæringer med lignende Fyld som paa de her omtalte Buefriser. Det prægtigste Exempel paa disse, som jeg har set, findes paa Kirken S. Secondo udenfor Landsbyen Cortazzone i Nærheden af Asti. Den rigelige Anvendelse af Fletværk og det højst primitive Indre*) gjør det ikke tilraadeligt at sætte denne smukke Kirke senere end 9. Aarh. Hvis dette er rigtigt, er Architekturen under Longobardernes Førerskab naaet et godt Stykke længere frem mod den lombardiske Bygningskunst, end man nu almindeligt antager.

I hvert Tilfælde er saameget sikkert, at Kunsten under Longobarderne ikke har været stationair, men at de har forberedt den romanske Ornamentik. Jeg

FIG. 14. FRA S. MICHELE, PAVIA.

*) Se Kunstbladet 1898, S. 100.

tvivler ikke om, at de ogsaa for andre Sider af Architekturen har spillet en lignende Rolle; men til at forfølge dette kræves der techniske Kundskaber, som jeg mangler. Den nyeste Theori (Stiehl, anf. Skr.), som gaar ud paa, at den lombardiske Architektur er en normannisk Opfindelse, vil vistnok støde paa uovervindelige historiske Vanskeligheder. Men den drager kun Consequenserne af den moderne Tendens til at datere enhver Bygning, der viser de mindste romanske Tilbøjeligheder nèd i 12. Aarh. Vil man undgaa disse Consequenser, maa man gjøre Alvor af at opfatte Longobarderne som et Led i Udviklingen, ikke som en Streg igjennem den.

FIG. 15. S. SECONDO, CORTAZZONE.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39[4]. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5[1], København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. JULI 1901
3. AARGANG № 20

BEBYGGELSESPLAN I ODENSE.

Det bliver nu mere og mere almindeligt, at der for de større Byer, hvis Udvikling stadigt er i Stigen, i Tide lægges en ordnet Plan for deres Udvidelse, for at denne kan foregaa paa en smuk og hensigtssvarende Maade. Saaledes har alt for en halv Snes Aar siden Stadsingeniør Ambt projekteret Udvidelse af Nyborg; for Aarhus er en Plan til Bebyggelse af en Del af Marselisborgs Jorder udkastet af Stadsingeniør Ambt og Architekt Kampmann*); for Kjøbenhavns Vedkommende foreligger der et Projekt til en Kastelspark**); og nu har Odense fornylig ladet afholde Konkurrence mellem Architekter om en Bebyggelsesplan for 2 store Arealer ved Forlængelse af Jagtvej og Lahnsgade i Nærheden af Skøjteløberbanen***). Idet »Meddelelserne« hermed gengiver en Del af Architekt Hjalmar Kjærs Projekt, som vandt første Præmie, samt af Architekterne Egil Fischers og A. Rosens Projekter, der fik anden Præmie, skal der til bedre Forstaaelse af førstnævnte nedenfor angives dets væsentlige Grundprincipper.

Projektet er udarbejdet med det Formaal for Øje dels at skaffe Byen et smukt og tidssvarende Beboelseskvarter, dels at tilvejebringe de bedste

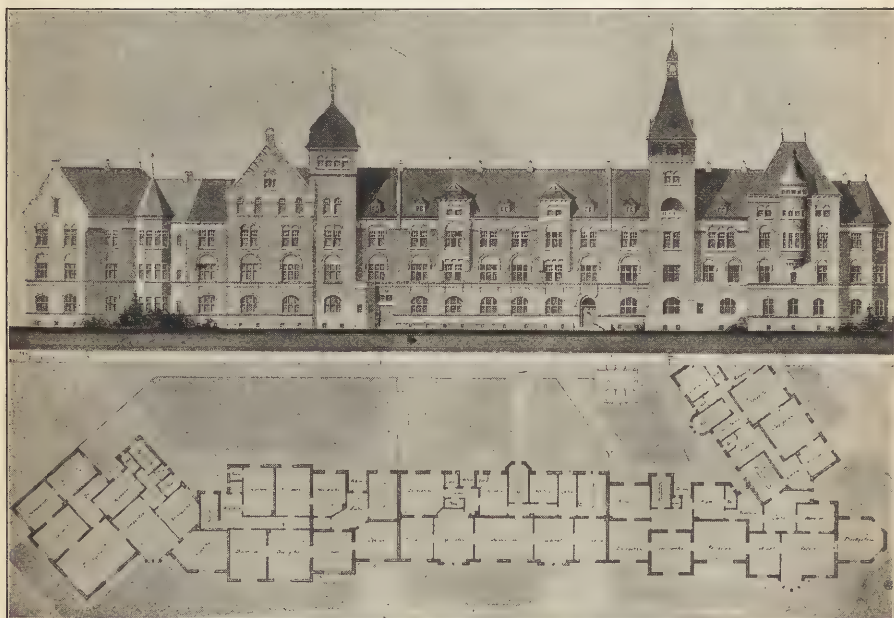

BEBYGGELSESPLAN I ODENSE. — ARCHITEKT HJALMAR KJÆR.

*) »Medd. fra A. A.« 15. Dec. 1898.
**) do. 1. Jan. 1901.
***) do. 1. Jan. og 1. Maj 1901.

Betingelser for Foretagendets Rentabilitet. Med de nuværende Material- og Arbejdspriser vil en Bygning uden Butiksetage, indrettet udelukkende til Beboelse, vanskeligt kunne forrente sig uden at kræve uforholdsmæssigt store Lejeafgifter, især naar Lejlighederne skulle udstyres komfortabelt, medmindre Omkostningerne ved Bygningens Tilvejebringelse formindskes saa meget som muligt. Udstykningsplanen er derfor lagt saaledes, at det til hver Ejendom hørende Areal kun bliver dobbelt saa stort i Kvadratindhold som Bygningens Grundflade (for Hjørneejendommenes Vedkommende dog noget større bebygget end ubebygget Areal). Ved denne Fremgangsmaade dannes der i Midten af Karréen et ubebygget Areal, der tænkes anlagt og beplantet som fælles Have for samtlige til Karréen hørende Ejendomme. Udgifterne til Vedligeholdelse af et saadant Anlæg kunde eventuelt paalignes de forskellige Grundejere med en aarlig Ydelse, beregnet efter enhver Ejendoms Areal. Det maa fremhæves, at Pladsen inden for Bygningskomplekset ved Tilstedeværelsen af et saadant Anlæg vil vinde betydeligt baade i Retning af samlet Ensartethed i Udseendet og ved at danne et behageligt Opholdssted for Ejendommens Beboere. Anlæget staar ved Portindkørseler i Forbindelse med Jagtvej og Lahnsgade og er tillige tilgængeligt fra alle Ejendomme.

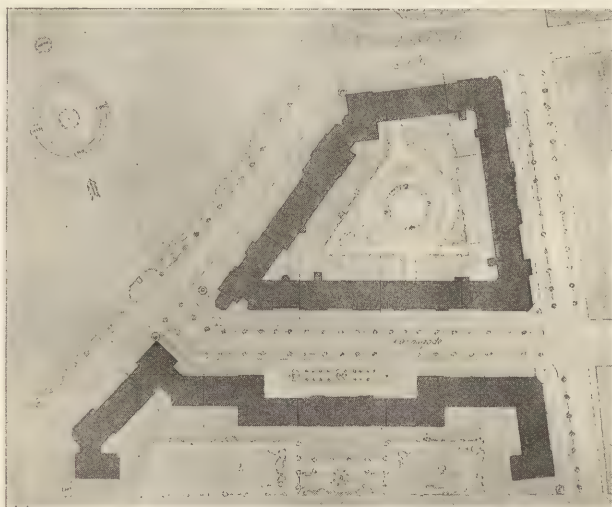
Angaaende Karréen A B C D bemærkes, at de paa Opmaalingsplanen angivne Byggelinier i det Væsentlige er fulgte, og de mindre Afvigelser,

BEBYGGELSESPLAN I ODENSE. ARCHITEKT HJALMAR KJÆR.

der er fremkomne ved Udformningen af Bygningerne, er overalt foretagne saaledes, at de i Konkurrence-Betingelserne fastsatte Minimalmaal for Vejbredderne er overholdte. Karréen bestaar af 9 Ejendomme, hvoraf de 7 større indeholder 2 og de 2 mindre 1 Lejlighed i hver Etage. Der vil saaledes blive i Alt 48 Lejligheder, af hvilke de 27 er paa 4 og 5 Værelser, medens Resten indeholder større Lejligheder.

Ved Udstykningen af Karréen E F G H er der gjort en Afvigelse fra den paa Opmaalingsplanen angivne Byggelinie, idet Lahnsgades Forlængelse er drejet vinkelret paa Vejen langs Skøjteløberbanen. Formentlig vil herved opnaas, at Gaden ikke vil blive saa udsat for Blæst, som hvis den udmunder i en over 50 Al. bred Aabning mod Skøjteløberbanen; tillige vil de mange stumpvinklede Hjørner næppe kunne formes paa en for Udseendet tilfredsstillende Maade uden uforholdsmæssige Bekostninger; endelig vil ved den foreslaaede Drejning det til Bebyggelse egnede Areal forøges samtidigt med, at Udgifterne til Gadeanlæget formindskes. Ved Punkterne E og H er der paa Situationsplanen vist en indgaaende Fløj i en Afstand af ca. 10 Al. fra Landsognets Grænse; denne Ordning er foretrukken fremfor at lægge en Brandgavl i Skællinien, da en saadan aldrig vil blive dækket, og da den, navnlig ved H, hvor den ligger paa et meget iøjnefaldende Sted, altid vil virke stødende uskøn. Ligeledes af Hensyn til Udseendet fra Skovvejen og Villakvarteret er den lange Husrække F G brudt derved, at den midterste Del er trukken tilbage fra Gadelinien. En saadan Bredning af Lahnsgade maa ogsaa antages at ville bryde den lange Gades Ensformighed paa en heldig Maade. Karréen indeholder 6 Ejen-

BEBYGGELSESPLAN I ODENSE. — ARCHITEKT HJALMAR KJÆR.

BEBYGGELSESPLAN
I ODENSE.

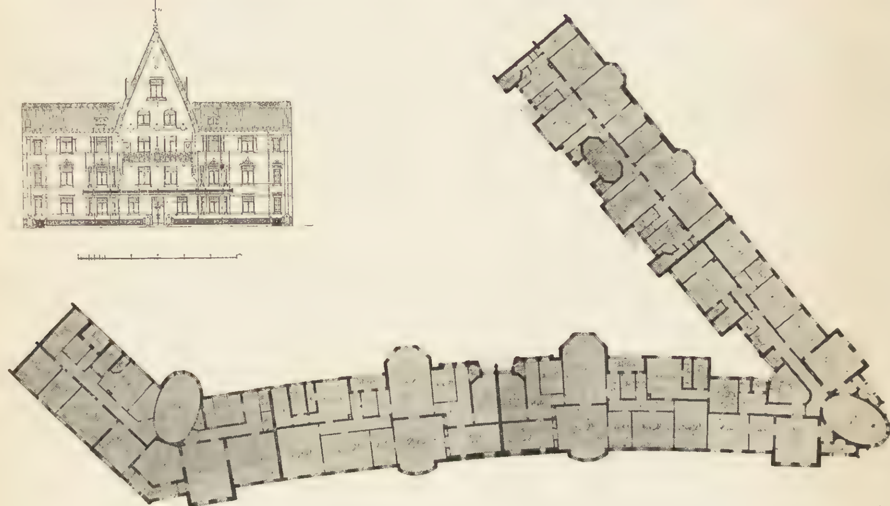
ARCHITEKT
EGIL FISCHER.

domme, der med Undtagelse af den ene Hjørneejendom har 2 Lejligheder i hver Etage, hvilket tilsammen giver 39 Lejligheder, hvoraf de 24 er paa 4 og 5 Værelser, Resten større.

Med Hensyn til den ydre Architektur er der den Fordel ved Projektet, at hver Grundejer vil kunne lade sin Façade udforme selvstændigt med nogenlunde fri Benyttelse af Motiverne samtidigt med, at de alle indordnes under en fælles Ide, saa at Helhedsvirkningen ikke gaar tabt. Det vil saaledes være unødvendigt at paabebyrde en enkelt Mand en forøget Udgift ved, at hans Façade netop skal være særligt dominerende for at danne et »Midtparti« i Ensemblet. Da den frie og forholdsvis høje Beliggenhed af Husrækken lige over for Skøjteløberbanen medfører, at denne Side vil blive synlig fra forskellige Punkter og paa temmelig store Afstande, er der lagt Vægt paa Silhuetten, som, idet den tegner sig frit mod Himlen som Baggrund, formentlig vil bidrage væsentligt til, at man undgaar det kaserneagtige Præg, hvorunder en sammenhængende Husrække af ens Højde ellers let kommer til at lide. Façaderne mod Villakvarteret er det rimeligere at anlægge symmetrisk og som Baggrund for lavere Bygninger tillige uden stærkt opadstræbende Karakter, lige som der ved større Simpelhed i Hovedformer og Enkeltheder maa gives en Antydning af de mere beskedne Lejligheder, der findes indenfor.

BEBYGGELSESPLAN
I ODENSE

ARCHITEKT
A. ROSEN.

Om der end kan gøres Indvendinger gældende mod Enkeltheder i Projektet, bl. a. mod Rumfordelingen i Lejlighederne, synes der dog Alt i Alt at være saa mange gode Tanker til Stede i det og navnlig en stor Mulighed for, at disse kunne udvikles til noget rigtigt godt, at det er rimeligt, at det vil kunne være til stor Fordel for Odense i æsthetisk og økonomisk Henseende at faa Bebyggelsen af de paagældende Kvarterer af Byen realiseret paa den foreslaaede Maade.

BYGNINGSMUSEET VED LYNGBY.

Tæt ved Sorgenfri Slots Park, i umiddelbar og ret brandfarlig Nærhed af Folevad Mølle har *Dansk Folkemuseums Bygningsafdeling* fæstet Bo og er nu tilgængelig for Alle. Den ligger frit og højt med en vid Udsigt, og Terrainet har

foruden denne heldige Betingelse tillige den Fordel ikke at være for langt fjernet fra Hovedstaden. Tæt ved Bygningsmuseet ligger det i 1888 af Kaptain I. C. LA COUR grundlagte historiske *Landbrugsmuseum*, der siden den Tid har været i det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Værge, og der findes en Planteforsøgsstation, en Højskole og en Landboskole. Forsaavidt er Beliggenheden af Bygningsmuseet endog særdeles godt valgt, eftersom Skolerne og Forsøgsstationen søges af Mange rundt om fra hele Landet, og det netop for disse vil være af stor Interesse at kunne danne sig en levende Forestilling om de Forhold, hvorunder tidligere Generationer i længst forsvundne Tider have levet deres Liv.

Bygningsmuseet bestaar af forskellige gamle Bygninger, der ere blevne flyttede fra deres oprindelige Hjemsted og med en beundringsværdig Samvittighedsfuldhed og Nøjagtighed atter opførte her. Man kan maaske ganske i Almindelighed have forskellig Opfattelse med Hensyn til det Spørgsmaal, om det ikke var bedre, at slige gamle, interessante Bygninger bleve staaende paa det Sted, hvor de ere fødte og baarne, og der fredede og røgtede med al mulig tilbørlig Pietet. Det er jo dog, som om noget af den egentlige kulturhistoriske Drift gik tabt, naar Bygningerne rykkes op med Rode fra de Omgivelser, hvor de først og fremmest passe, og under helt nye Forhold bliver stillede sammen med andre »Museumsgenstande«. Men som Forholdene nu engang ere, at de ellers vilde være gaaede til Grunde, og saa tillige dette, at de netop staa paa et særligt udmærket Terrain, saa at de, efterhaanden som mere kommer til, virkeligt ville danne en lille seværdig Landsby — langt at foretrække for en tidligere projekteret Plan om at lægge dem paa Gothersgades Eksercerplads »i harmonisk Stilforbindelse med Rosenborg som Midtpunkt i en Omgivelse af Folkemuseets gamle Huse med tilsvarende Haveanlæg« — saa maa man være de Mænd, der have haft Energi og Interesse til at gennemføre Planen, i høj Grad taknemlig for, hvad her er gjort. Det er først og fremmest Direktør for Dansk Folkemuseum BERNHARD OLSEN, hvem Æren for det smukke Resultat bør ydes.

Bygningsmuseet bestaar foreløbigt af 4 Bygninger eller Bygningskomplekser, hvoraf ganske vist ingen stammer fra Danmark i dets nuværende Skikkelse; men de hidrøre fra Landsdele, der tidligere have været knyttede til det. Det er følgende: *Hans Petersens Gaard fra Ostenfeld* i Sydslesvig; *Hallandsstuen* (en Udflyttergaard fra Stæmhult i Aarstads Herred, omtrent $3^3/_4$ danske Mil øst for Falkenberg); *Lofthuset*, der tidligere stod paa Aabro ved Nybro Station i Smaaland, 3 Mil Vest for Kalmar (i vore Dage kaldes Huset en Sædbod); og endelig *Tvillinggaarden Næs*, som tidligere laa i Vestre Giönge Herred i Nørre Melby Sogn, omtrent $1^1/_2$ dansk Mil Nordøst for Sösdala Station i Nærheden af Hesleholm.

Den ostenfeldske Gaard er bygget efter den saxiske Bygningsskik, som havde hjemme paa det Omraade, der paa Karl den Stores Tid hed Saxland. Den er et Røghus uden Skorsten; Arneilden har brændt lystigt og frit paa en stor, flad Sten, lagt i Plan med Gulvet, og Røgen har selv maattet sørge for at skaffe sig Udgang gennem Døre og Vinduer, hvor den har kunnet komme til. Heraf præges Stolper og Loftsbjælker; de er ligesom overtrukne med en ædel Patina af Sod, saa at de skinne som Ibentræ. I det mægtige Rum, hvor man først træder ind fra Porten, har Mennesker og Dyr levet sammen i patriarkalsk Samdrægtighed. I Midten er *Lo-Dilen* med det lerstampede Gulv; herind ere Vognene

i Høstens Tid kørte med deres høje Læs og Høet langet op paa Højenloftet. Paa hver Side af Loen have Køerne været opstaldede i deres Baase. For Enden af Loen, uden Adskillelse fra denne, er Menneskenes Opholdssted omkring den ærværdige *Arne* eller *Herd*; her har Husfaderen og Husmoderen, Børnene og alt Tyende haft deres Plads, naar de samledes til Maaltiderne eller til fredelig Samtale efter endt Dagværk; og Modsætningen mellem det dæmrende Mørke i Loen og den flammende Arneild, der reflekterede sine Straaler i de blanktpolerede, drevne Fade, det fine Husgeraad af Messing og Kobber, Skaale og Kander af glaseret Stentøj og brogede Fajancer, der udgjorde Familiens rørlige Gods og var ophængt paa Husets Bagvæg, dets eneste høje Flade, maa have været af en ejendommelig, malerisk Ynde. Paa begge Sider af Arnehuset er indrettet aabne Rum, *Siddelser*; i deres Sidevægge er der *Alkover* til Sengeleje. Alkovesiderne ere smukt udskaarne; det er dog ikke Originalerne, der findes, da de ikke have været til at erhverve, i alt Fald foreløbigt, men omhyggeligt udførte Kopier. Bag Husets Bagvæg findes to tilbyggede, adskilte Rum: *Peselen* og *Stuen*. I det 16. Aarhundrede kom der nemlig en Lyst til at afsondre sig fra Tyendet og skaffe sig en særskilt Plads for Familien og dens Lige. Disse Rum ere rigeligt udstyrede med Møbler saasom Skabe, Bænke og Borde samt Kander og Fade af Messing, Fajance o. s. v. Væggene ere beklædte med Paneler og Fajancefliser.

Det er i høj Grad paaskønnelsesværdigt, at hele dette store og kostbare Hus er købt og flyttet for de Midler, som en Privatmand, Grosserer Johan Serdin Hansen har skænket til Folkemuseet; og dette fortjener selvfølgeligt at mindes paa Stedet. Mindre paaskønnelsesværdigt er det, at det sker ved en uforholdsmæssig stor og smagløs Tavle, der er indsat i Stuen mellem Flisebeklædningen, og som med sine slemme Broderibogstaver helt bryder den Stemning, der ellers er fremherskende.

Efter den ostenfeldske Gaard vil senere blive anbragt en *nordslesvigsk* Gaard fra Egnen om Haderslev, en Type for den danske Middelalders enlængede Bondegaard. Den viser en ny Udvikling, eftersom den har Skorsten.

Hallandsstuen viser atter et nyt Fremskridt i Udviklingen, idet Kvæget er flyttet ud for sig selv og henvist til Udhuse i Nærheden. Selve Huset falder i 3 afsondrede Dele: den midterste, kaldet *Lavstuen*, og to Gavlbygninger, *Herbergshusene*. Der er den Forskel paa Stue og Hus, at den første har Indretning til Opvarmning og er i ét Stokværk; Herbergerne ere Huse ɔ: have to Stokværk, men kunne ikke opvarmes. Der er endnu ikke opført nogen Skorsten i Bygninger af denne Type; Ilden brændte paa en aaben Arne, og Røgen trak ud af et Hul i Loftet, *Lyren*. Dørene i Gavlvæggene ere lave, saa lave, at en Fjende, der vilde trænge sig ind igennem dem, maatte nødes til at krybe ind ad dem, hvorved han for en Stund blev gjort værgeløs. Stuen er et overordentligt interessant Rum; langs dens tre Vægge ere der Bænke, hvor Husfolket sov; paa Gavlbænken er Højsædet, og her sov Bonden og hans Kvinde. Ellers er der ikke mange Møbler i Stuen, men for at give en fyldig Fremstilling er der opstillet en Mængde Husgeraad, hvorimellem findes mange snurrige Ting. Hallandsstuens væsentligste Pynt er forøvrigt som alle nordiske Stuers den textile. Overalt, hvor der er Plads dertil, er der anbragt *Hængklæder*; ved Højtider opsattes der desuden *Boninger*, Malerier paa Lærred, fremstillende Begivenheder af det daglige

Liv, Brudefærd, Jagt, Haandværkere ved deres Arbejde o. s. v. eller Billeder af det gamle og det nye Testamente med Text. De ere guddommeligt naive, og selvfølgeligt ere alle de bibelske Figurer klædte i Samtidens Bondedragter. — I Herbergerne ere talrige Redskaber til Agerdyrkningsbrug opstillede.

Lofthuset er den af de gamle Bygninger, som har det ejendommeligste og mest maleriske Ydre. Den bestaar af en Underbygning, *Kælderen*, og et øverste Stokværk, *Loftet*. Dette rager saa langt ud over Kælderen, idet det er bygget op over Loftets Gulvbjælker, *Bolsterstokkene*, at der gives Plads til en *Svalgang*, der løber langs Husets Forside. Svalgangen er lukket med Væg udadtil paa en langagtig Aabning nær, forsynet med et aabent *Tralværk*. Adgangen til Loftet er ad *Broen*, en løs Stige, der kan drages op. I de gamle Folkeviser fra Middelalderen nævnes ofte *Højenloftet*, *Højenlofts-Svalen* og *Højenlofts-Broen*. Bygningens Form er betinget af dens oprindelige Bestemmelse, at være et Værnested for Bondens Rigdomme og Forraad. Derfor var Kælderen undertiden uden Døre, saa at man kun kunde komme til den ad en indre Trappe fra Loftet; Lys og Luft kom fra Glugger i Væggene. Ofte havde alene Husmoderen Nøglen i Forvaring; Gæster, som man vilde hædre, fik deres Natteleje her. Ifølge Folkeviserne blev Lofthuset ofte taget i Brug som *Fruerstue* eller *Jomfrubur*; paa varme Dage tog Gaardens Døtre og Piger Plads paa Svalen, naar Loftet var for kvalmt. Og det er om et saadant Jomfrubur, at Middelalderens Sange, Sagn og Æventyr drejer sig. Lofthusene bevaredes længe som *Barfred* ved mange jydske Præstegaarde, da Præsterne havde Forpligtelse til at yde de Vejfarende Natteleje. I Smaaland, hvor denne Slags Forsvarshuse endnu findes, kaldes de for *Sædboder*; i Sverrig hedder de undertiden *Fatabure*. Alderen af det ved Lyngby opførte Lofthus er ikke let at slaa fast; det er næppe mere end 200 Aar gammelt, men hører efter sin Bygningsmaade til den senere Middelalder.

Endelig rummer Bygningsmuseet den store *Tvillinggaard Næs*. Den er, som den nordslesvigske, bygget af liggende Egeplanker mellem Stolper. Længerne har en sluttet, retvinklet Form, der lukker om en Gaardsplads og dækker over et Fladerum paa c. 4000 □ Alen. Det er den dansk-skaansk-sønderhallandske Gaardform, der har hersket i saa mange Egne af vort Land i de sidste Aarhundreder, og som afslutter en Udvikling fra Oldtiden til vore Dage. Tvillinggaarden har tidligere været Genstand for udførlig Omtale i »Meddelelserne« (2. Aarg. Nr. 15), hvortil der derfor henvises.

Overalt i de genopførte Bygninger findes anbragt en Mængde Inventar og Agerdyrkningsredskaber, som netop kommer udmærket til deres Ret i disse Omgivelser, hvor de passer bedre end i Folkemuseet i Kjøbenhavn.

Denne Serie af Gaarde — iberegnet den endnu manglende nordslesvigske Gaard — paaviser altsaa en Række Hovedformer i fire Rubrikker. Man maa haabe, at der i Fremtiden vil komme endnu flere Bygninger til; de ville da blive Varianter af de fremstillede Typer. Udenfor Rækken staar Lofthuset — men man glæder sig over, at det er kommet med.

Direktør Bernhard Olsen, der har ydet et saa stort og omfattende Arbejde ved hele Bygningsmuseets Tilblivelse, hvormed han sikkert vil være til Nytte og Glæde for mange, saavel de særligt Bygningsinteresserede og de Landdyrkningsinteresserede som for det store Publikum i det Hele taget, har tillige skrevet en

Vejledning for de Besøgende. Den er ledsaget af talrige Illustrationer og giver i en klar og koncis Form god og udtømmende Besked om Bygningerne. De ovenfor givne faktiske Oplysninger stamme fra den.

ARCHITEKTMØDET I JÖNKÖPING

DEN 6., 7. OG 8. JULI 1901.

Under de skønneste Auspicier begyndtes Akademisk Architektforenings Sommerudflugt til det Indre af Sverrig, og vellykket fra først til sidst var den. En glad og kammeratlig Tone prægede Sammenkomsten, der ved den livlige Tilslutning fra de fire nordiske Lande helt fik Karakteren af et skandinavisk Architektmøde — det første, der er blevet holdt, men forhaabentlig ikke det sidste. I alt Fald var der ubetinget et almindeligt Ønske om en Gentagelse, senest i Løbet af Sommeren 1903, hvad enten det nu vil blive i Kristiania, som Normændene foresloge, eller Kjøbenhavn, som Danskerne holdt paa. Den Tankeudveksling, der ved et saadant Møde finder Sted paa nært Hold mellem nærbeslægtede Kolleger om fælles Interesser, de Venskabsbaand, der knyttes hurtigt uden derfor at behøve at være mindre varige, den glade Feststemning, som lægger sin Glans over Menneskene, Naturen og Kunsten — Alt har sin store Betydning, og nu, da de skønne Dage i Jönköping ere til Ende, kan man med Tilfredshed bekræfte, at der ikke var det mindste Skaar i Glæden. Det eneste, man maaske nok har Grund til at være noget misfornøjet med, var Solen, den gamle Urostifter; thi formodentlig i en god Mening, men ganske uden Forstaaelse af Situationen straalede den hele Tiden med en Iver, som var en bedre Sag værdig. En knusende Varme var til Tider lige ved at gøre En det lidt vel broget.

For Fremtidens Historieskrivere vil det sikkert være af uvurderlig Interesse at kende Deltagernes Navne. De anføres derfor her:

Danske: Axel Berg, V. Fischer, H. Garde, Prof. Hans J. Holm, Prof. Alb. Jensen, Emil Jørgensen, Eugen Jørgensen, Hach Kampmann, Prof. Vilh. Klein, Prof. V. Koch, Fritz Koch, Martin Larsen, Lauritzen, Mandrup-Poulsen, Mørk-Hansen, M. Nyrop, A. Rosen, Erik Schiødte, Valdemar Schmidt, Steenberg, Theill og Wenck.

Svenske: K. Berlin, Prof. J. G. Clason, R. Enblom, F. Falkenberg, Docenten P. Hallman, E. Josephson, E. Lallerstedt, Agi Lindegren, Hofintendenten G. Lindgren, L. Petersson og Folke Zettervall, alle fra Stockholm. Endvidere Adr. Peterson fra Göteborg, Stadsarchitekten R. Dahlander fra Örebro, Stadsarchitekten Aug. Atterström fra Jönköping, Stadsarchitekten Fr. Sundbärg fra Landskrona, A. Arwidius, Salomon Sörensen og Th. Wåhlin fra Malmö samt Kunsthistorikeren Ewert Wrangel fra Lund.

Norske: Herm. Backer, H. Berle, Henr. Bull og Schytte-Berg.

Finsk: Chefen för finska arkitektöfverstyrelsen Gripenberg.

Efter at have overnattet i Malmø, hvortil Dampfærgen bragte Danskerne om Aftenen den 5te Juli, begyndte de næste Morgen tidligt den smukke, men noget anstrængende lange Rejse paa Jærnbanen igennem Götarike til Jönköping, hvor de modtoges af de tidligere ankomne svenske og norske Architekter. Efter

en hastig Middag, hvor Prof. Clason bød velkommen, men man forøvrigt var forskaanet for officielle Taler, og efter en hurtig lille tillställning med Kaffe, Punch, Sodavatten m. m. i Hotellets Have, kørte man først med Vogne, derefter med Jærnbanen til Huskvarna. Gennem den vidunderligt smukke Egn med det brusende Vandfald mellem stejle, skovklædte Klipper og overalt den frieste Udsigt til den store, solbeskinnede Vettern arbejdede man sig med ikke ringe Anstrængelse op per ardua ad astra. Astra var i dette Tilfælde de gulddroppar, der meget aandsnærværende og meget velvilligt udskænkedes i Haven hos den gæstfri Disponent ved Ebbes Bruk Hr. Gyllenberg. Her fik man først egentlig Lejlighed til at gøre hinandens Bekendtskab, og det heldige Paafund at anbringe sit Visitkort paa Hatten eller i Knaphullet overflødiggjorde Præsentation. Nu kom ogsaa de velsignede Fotografiapparater frem; deres Tal var legio, overalt hørte man dem klikke. Man var i Fare, hvor man gik, og de mest intime Situationer undgik ikke den Skæbne at blive forevigede. Efter et passende Rast, kørte man i en bedøvende Varme atter tilbage med det lille smalsporede Bummeltog, hvis Kupéer ikke er bredere end et almindeligt Tegnebrædt; en hel Lise var det derefter at køre en lang Tur i Karether og Landauere udenom Jönköping til nogle Bakkedrag udenfor Byen, hvor der var en henrivende Udsigt over Land og Sø samt en lille tillställning med Kaffe, Punch, Sodavatten m. m. Derfra tilbage til Hotellet, hvor der var Sexa Kl. 10 samt en lille tillställning med Kaffe, Punch, Sodavatten m. m. i Hotellets Have. I Seng Kl. 12.

Dagen derpaa maatte der slides endnu mere; det var en Normal-Arbejdsdag paa 21 Timer. Kl. 6 peb den för tillfället hyrade, fra Ræling til Top flagsmykkede Damper til Afgang, og man gav sig Vetterns ferske Neptun i Vold. Kl. 10 gik man i Land paa *Wisingsö*, hvor straks ved Landgangen Ruinerne af *Wisingsborg* laa saa tillokkende; snart summede da ogsaa alle Architekterne omkring dem som Spyfluer om et Fad Rødgrød. En skønnere Borgruin fra Renaissancetiden skal man maaske have ondt ved at finde; der staar endnu saa meget tilbage af det oprindelige, at man kan gøre sig en ganske god Forestilling om den Storhed og Pragt, der var særegen for Borgen, før den brændte i Begyndelsen af 18de Aarhundrede. Men mest Interesse har den i malerisk Henseende; med de høje Birketræer, der vokse op midt imellem Murene, afgiver den talrige Motiver for Akvareller, — som der selvfølgelig ikke var Tid til at lave, hvorimod nok En og Anden kunde stjæle sig til en lille Blyantstegning i Skitsebogen. Fra *Wisingsborg* begav man sig til den nærliggende *Wisingsö Kirke* med et højt, fritstaaende Klokketaarn af Træ. Kirken er i og for sig ikke særdeles værdifuld i architektonisk Henseende, men Interiøret er højst karakteristisk, da en Mængde Træsager, Messing- og Sølvgenstande, Malerier o. s. v. ere opstillede her efter at være reddede fra Slottets Brand. Den gør derfor et ejendommeligt, maaske lidt museumsagtigt Indtryk*).

Efter denne første Landgang gjorde man senere Besøg i *Alvastra*, hvor der ligeledes findes en smuk og i de senere Tider velvedligeholdt Ruin. Her er det et middelalderligt Bygningsanlæg med Kirke, indhegnet Gaard og Klostergange. Nu var der virkelig en lille Skare af raske, unge Mænd, der havde Mod og

*) »Meddelelserne« haaber i et kommende Nummer at kunne bringe Billeder saavel herfra som fra andre Steder paa Rejsen.

Mands Hjærte til at bestige de omgivende høje Udsigtspunkter, og de har sikkert faaet Løn for deres Ulejlighed; men de fleste Deltagere i Turen naaede rigtignok ikke længere end til det nærliggende Hotels Veranda med tilhørende tillställning med Kaffe, Punch, Sodavatten m. m., medens en Flok mellem-raske Folk naaede en lille bitte Smule højere op ad Bjærget, inden de lod sig dejse ned paa Ryggen i Græsset; — og ogsaa deres Ulejlighed blev belønnet. Efter et forfriskende Bad i Vettern gik man atter ombord og nød med god Appetit og godt Humør Middagen, hvor Taler og Sange gik Slag i Slag, medens de forbipasserende Lystfartøjer kippede med Flagene og Damperen krydsede med smaa Slag for ikke at naa for tidligt ind til *Vadstena Slot*, der længe havde været at skue lige ved Vandet. Her var Rejsens Maal. Man besaa det mægtige Slot*), der er opført 1545—63, udvendigt og indvendigt; desværre er der ikke særligt meget at se inde i det, de fleste Rum staa tomme og vente paa deres Restaurering, som man maa haabe vil falde godt ud nu, da Svenskernes i denne Henseende noget forsømte Kunstsans er vakt og vaagen. I det store Slotskapel, et mægtigt firkantet Rum med god Resonans, var det et virkeligt uforglemmeligt »Moment« paa Turen, da Architekt Gripenberg sang en simpel lille, finsk Folkesang med en Stemme og et Foredrag, som var aldeles rørende. Derefter besaa man den et godt Stykke derfra beliggende Klosterkirke, opført 1395—1424, en mægtig treskibet Kirkehal af hugne Sten med Krydsbuer og murede Ribber, et Mønster for de nordiske Birgittiner-Kirker. Selve Pillerne, Hvælvingerne o. l. synes at være godt restaurerede; men unægteligt gjorde de Bygningsdele af Træ, der ellers fandtes i Kirken, saasom Orgel, Stolestader o. s. v., ikke Indtryk af at være udførte med den fulde Forstaaelse, som Danske anse for nødvendigt ved en Restaurering. Gennem den stille Vadstena By med de mange Træhuse vandrede man tilbage til Skibet for at gaa ombord der Kl. 9 Aften; allerede nu begyndte der at komme Splittelse i Selskabet, idet flere separerede sig for at drage ad andre Veje. Men de, der blev tilbage, vil vist sent glemme den herlige, lune og lyse Nat, som tilbragtes paa Dækket med en lille tillställning af Punch, Sodavatten m. m. i en hyggelig, samlet og tæt sluttet Kreds under Solsejlet, hvor muntre Taler og Sange uafladeligt vekslede, og hvor Professor Wrangel improviserede en rimet Hilsen til Danmark. Stemningen var stadigt paa Højdepunktet uden nogensinde at gaa over Grænsen, Klipper og skovbevoksede Skrænter spejlede sig i den klare, dybe Sø, hvor Dagskæret stadigt vibrerede i Horisonten, som om Solen slet ikke havde Lyst til at gaa fra det Hele — en nordisk Skærsommernat af uforlignelig Ynde, og Klokken var da ogsaa bleven $2^1/_2$, før man naaede til Land — og blev endnu mere, inden de sidste gik til Ro i Hotellets Senge.

Den sidste Dag besøgtes en gammel Trækirke i *Habo*, hvortil man naaede først ad Jærnbanen, derefter med Vogn. Et snurrigt gammelt Interiør fra det syttende og attende Aarhundrede, ikke med interessante Trækonstruktioner eller særligt vellykket Architektur, men helt fuldt af de naiveste og barokkeste Ornamenter og Malerier og vistnok ret enestaaende i sit Slags. Kontraktsprovsten Hr. Grandh indbød nu hele Selskabet til et lille Hvil i sin Have, hvor man rekreerede sig ved en lille tillställning med Kaffe, men denne Gang utan svafvel

*) Opmaalt og tegnet til »Ældre nordisk Architektur« af Architekterne Mørk-Hansen og Erik Schiødte.

och fosfor; da Prof. Clason takkede for den venlige Modtagelse, paalagde han Provsten at røgte den gamle Kirke godt; og halvt i Spøg, halvt i Alvor løftede han hans »Tnmma« i Vejret til et Løfte om ikke at tillade vandaliserende Restaureringstilbøjeligheder at vinde Indpas.

Hermed var Rejsens Program udtømt, og efterhaanden faldt flere og flere fra, hvergang hilsede af rungende Hurraer og Tilraab om atter at mødes. Den næste Dag, Tirsdag den 9. Juli, vare de Danske tilbage i Kjøbenhavn.

Og hvad er der nu tilbage af det Hele? Ja, lad os blot ikke glemme de utallige Amatørfotografier og de Plader, der blev slaaet paa Alt mellem Himmel og Jord, og heller ikke de meget faa Skitser, der kom i Skitsebøgerne. Men der er først og fremmest »*minnet*« — Mindet om en Sammenkomst saa fornøjelig og rig paa Spirer, som vel muligt, en første Begyndelse til et Samkvem mellem nordiske Architekter, som vil være til umaadelig Nytte for alle Parter. Og saa er der en stor Taknemlighedsgæld til Svenskerne, der saa gæstfrit og saa klogt havde lagt den indholdsrige Plan til Rette, først og fremmest til Prof. Clason, der sammen med Prof. V. Koch har haft det største Ord at sige ved Ordningen. Thi uden Persons Anseelse, uden smaalig Hensyntagen til, hvem der er stor og hvem lille, — det manglede bare! — bevægede man sig med fælles Interesser frit og kammeratlig imellem hinanden. Det Hele var aldeles, som der staar i en bekendt svensk Vise:

Ödet skrifvar allas saga,
Hvar har sin i synnerhet;
En blir tjock, en tunn som Draga,
  Drottningen Ni vet.
Alla ha' till lifvet samma rätt,
Ändå ej det ritas efter samma chablon;
En blir förd till grafven på'n lavett;
En blir satt i spiritus och en i Pantheon.
Någon byggar slott och kyrka,
Flera kojar blott tyvärr:
Kärlek åt gemensamt yrke
  Konstnärns lycka är.

FORSKELLIGT.

Afskedigelse. Under 28. Juni er Kammerherre F. Meldahl, Kmd. af Dbg. og Dbm., efter Ansøgning paa Grund af Alder afskediget i Naade og med Pension med Udgangen af indeværende Aar fra Embedet som Bygningsinspektør.

Ordensdekorationer. Professor V. Koch er bleven udnævnt til *Officier de l'Instruction publique,* og Architekterne Th. Bindesbøll, J. Dich og K. Arne-Petersen til *Officiers d'Académie.*

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. AUGUST 1901
3. AARGANG № 21

KONKURRENCE OM BEBYGGELSEN AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN.

I Februar Maaned d. A. henvendte Hr. Tømrermester HANS NIELSEN sig til Akademisk Architektforening med en Anmodning om at være ham behjælpelig med en Konkurrence angaaende Bebyggelsen af et Areal, som han ejede ved Raadhuspladsen. Architektforeningens Bestyrelse anmodede da d'Hrr. AXEL BERG, M. NYROP og K. ARNE-PETERSEN om at indtræde i et Udvalg, der sammen med den af Hr. Hans Nielsen nedsatte Komité

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

skulde forfatte Programmet, indbyde et Antal Architekter til Konkurrencen samt foretage Bedømmelsen af de indsendte Arbejder. Komiteen bestod foruden af Ejeren af d'Hrr. Overretssagfører Axel Bang samt Tømrermestrene Anton Christensen og H. P. Nielsen. Indbudte til Deltagelse i Konkurrencen blev følgende Architekter: d'Hrr. Vilh. Fischer, Eugen Jørgensen, Fritz Koch, S. Lemche, A. Rosen og Carl Thonning. Grunden, der skulde bebygges, havde et samlet Areal af ca. 3000 Kv. Alen og strakte sig fra Frederiksberggade til Vestergade med sin længste Façade mod Raadhuspladsen. En lille Hjørnegrund mod Frederiksberggade maatte holdes udenfor Bebyggelsen, da Bestræbelserne for Inddragelsen af denne i det samlede Areal var strandede*).

BEBYGGELSE AF EN GRUND
VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT
VILH. FISCHER.

*) Vi kan oplyse, at det nu er lykkedes at erhverve denne Hjørnegrund, hvorefter det endelige Projekt for Bebyggelsen altsaa vil blive ændret.

Programmet, til hvis endelige Godkendelse de seks konkurrerende Architekter vare indbudte, stillede som en af sine Hovedbetingelser, at Bygningens Indre skulde anlægges efter store og rummelige Forhold, og at der til det Ydre skulde anvendes gode og i vort Klima holdbare Materialier, hvorfor Puds burde undgaas paa fremspringende Baand og Gesimser.

Kælderen, der skulde strække sig ind under Gaarden, maatte have sit Gulv i en Dybde af mindst $8^1/_2$ Alen under Gaden; det var Hensigten at benytte denne Kælder til Udstillingslokale i særligt Øjemed, og til dette skulde kun anvendes kunstig Belysning.

Stueetagen maatte have sit Gulv liggende 4 Tommer over Fortovet og skulde have en Højde af mindst 7 Alen mellem Gulv og Loft; mod Vestergade og Raadhuspladsen skulde anlægges Restauration og mod Frederiksberggade Butikker.

Første Sal (Beletagen) skulde indrettes delvis til Restauration og delvis til Kontor- og Forretningsbrug, medens de øvrige Etager kunde anvendes til Forretningslokaler, Kontorer og Beboelse.

I Tagetagen skulde anbringes alle til Restaurationen fornødne Køkken- og Økonomilokaler.

Som et særligt Ønske fremhævede Programmet Muligheden af et Udsigtstaarn med Trappe og Elevator.

Alle de konkurrerende Architekter indsendte deres Projekter, og Bedømmelsesudvalget kom efter en indgaaende Undersøgelse til det Resultat, at Vilh. Fischers Arbejde var det, der paa bedste Maade løste Opgaven,

BEBYGGELSE AF EN GRUND
VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT
VILH. FISCHER.

hvorfor der tilkendtes dette 1ste Præmie. Da der imidlertid i de andre Projekter er nedlagt saa megen Dygtighed og Arbejde, at det maa have Interesse i videre Kredse at kende disse, gengive vi her af hvert Projekt en Façade og en Plan, idet vi dog af Pladshensyn maa indskrænke os til kun at tage de 3 Projekter i dette Nummer, hvorefter de andre skal følge næste Gang.

I øvrigt give vi Ordet til d'Hrr. selv:

VILH. FISCHERS PROJEKT.

Konkurrenceprogrammet maatte forstaas saaledes, at der ved Udarbejdelsen af Projektet skulde tages væsentlige Hensyn til, at Hjørnegrunden ved Frederiksberggade ikke kunde paaregnes erhvervet. Façadeinddelingen og navnlig Taarnets Plads er bestemt heraf; men Hovedtrappen i Taarnet kunde, naar dette lagdes i Hjørnet, ogsaa tænkes at blive Trappe for en eventuel Hjørnebygning — selv om denne først blev opført, efter at det øvrige Bygningskompleks var fuldført.

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN. — ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

Da Hjørnegrunden nu er købt af Bygherren, er der selvfølgelig, navnlig i Planen, sket mange Forandringer; men Façadens Udseende bliver til Dels efter Skitsen, lige som Taarnet beholder sin Plads.

VILHELM FISCHER.

EUGEN JØRGENSENS PROJEKT.

Ved Udarbejdelsen af Projektet er jeg gaaet ud fra, at Hjørneejendommen nødvendigvis til sidst maatte komme ind under den fælles Bebyggelse; og Façaden mod Raadhuspladsen er derfor anlagt paa, at den i saa Tilfælde kunde blive aldeles symmetrisk. En Bygning paa dette Sted, i saa stor Nærhed af Raadhuset, bør formentlig være saa rolig og behersket i sit Ydre som vel muligt, for at den ikke skal synes at gøre utidige Forsøg paa at ville dominere for meget. Af samme Grund er Taarnet anbragt midt i Planen og paa en saadan Maade, at det helt kan udelades — hvad der maaske i og for sig vilde være det rimeligste, ikke mindst af økonomiske Grunde — uden at forrykke Forholdene. I Etageplanerne, som ikke er fremstillede her, er der gjort alt for at faa det mest mulige ud af Kontorer og Forretningslokaler. Med Hensyn til Kaféen i Stueetagen er der tænkt for meget paa foruden et Par større Lokaler at fremskaffe hyggelige mindre Rum mod Vestergade, beregnede paa smaa, afsluttede Selskaber, Billard o. l., som et »Vestergade-Publikum« i alt Fald tidligere har fundet Behag i. Ved at se de andre Konkurrenters Planer, som er slaaede meget større op, indser jeg, at dette er et Fejlgreb fra min Side.

EUGEN JØRGENSEN.

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT EUGEN JØRGENSEN.

FRITZ KOCHS PROJEKT.

Min første Tanke ved Udarbejdelsen af Planen til Bebyggelse af Tømrermester Hans Nielsens Ejendom paa Raadhuspladsen var, at det bebyggede Areal i sin Helhed maatte ligge til Vestergade, Raadhuspladsen og Frederiksberggade med kun 1 Gaard og intet Sidehus, — af den naturlige Grund, at Lokalerne til Gaden give størst Lejeindtægt; — endvidere maatte det i Programmet forlangte Udstillingsvindue, Hovedindgangen til Restauration og Kafé, til Udstillingslokalet i Kælderen og til Etagerne ligge nærmest Frederiksberggade ud til Raadhuspladsen ved Siden af Hjørne-

BEBYGGELSE AF EN GRUND
VED RAADLUSPLADSEN.

ARCHITEKT
FRITZ KOCH.

stedet, som under Konkurrencen endnu ikke var i Bygherrens Besiddelse. Det var da naturligt, at Hovedindgangen blev pointeret: det Ydre ved et fremspringende Parti, der sluttede sig til Taarnet som Baggrund. Det kunde nu se ud, som om mit Projekt var planlagt til Udvidelse om Hjørnet; — dette har dog ifølge ovenstaaende ikke været min Tanke. Det er min Mening, at det ved Hovedindgangen dannede Parti meget vel kunde gaa som Hus for sig og Resten af Façaden mod Raadhuspladsen slutte sig hertil. Symmetri i en Façade kan medvirke meget til Bevarelsen af Helheden, men den (Symmetrien) maa dog vige, naar praktiske Grunde fordrer det, hvorimod der nødig maa savnes Balance i det Ydre. At jeg ikke havde arbejdet de til Hjørneejendommen stødende Gavle sammen ved Hjælp af Tinder, Taarne og Forsiringer, men kun vist dem med den tarveligste Udsmykning, var af den simple Grund, at dette var ganske meningsløst, da det i vore nedbrydende Tidet næppe vilde gaa det lille Hjørne bedre end saa mangen anden »gammel Søster«, — det vilde før eller senere blive *renoviert*, og saaledes skjule de herlige Gavle m. m., der i saa Tilfælde reduceredes til vild og kostbar Luftgymnastik, som kom og gik, — eller jeg kunde sige som en Ven, jeg engang bød en virkelig Kognak med ***, da jeg spurgte ham, om han ikke holdt af denne herlige Drik: »Jo, det gjorde han nok, men det var jo ingen Nytte til at drikke den«! — Huset tænktes udført af Granit, haandstrøgne, røde Façadesten, Granitbeton og sort Tegltag til Vestergade og Raadhuspladsen; Façaden mod Frederiksberggade med Hjørnepiller af Granit og den øvrige Del af presset Kobber og Spejlglas.

FRITZ KOCH.

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT FRITZ KOCH.

TELEFONANLÆG I NYBYGNINGER.

Efterhaanden som Tekniken gaar fremad paa de forskellige Punkter, bliver der flere og flere Ting at tage Hensyn til for d'Hrr. Architekter. At man nu i Stedet for de gammeldags Skorstene maa tegne Ventilationsskorstene med mange særlige Hensyn, og at man i en moderne Lejlighed ved Samraad med vedkommende Ingeniører paa Forhaand maa udtænke de mest praktiske Maader at indrette og beregne Plads til alle de mange Kanaler, Rørledninger, Faldrør o. l., som nu kræves, for at Opvarmning, Ventilation, Vand, Gas, Lysledninger, Vandklosetter og hvad det altsammen hedder kan indrettes baade praktisk og æsthetisk tilfredsstillende, det er Architekterne snart vante til. Men der er et ingenlunde uvigtigt Hensyn, som hidtil synes ganske at være undgaaet Architekternes Opmærksomhed, og det er Hensynet til Anbringelse af *Telefonledninger* samt elektriske *Uhrledninger* o. l.

Naar en Bygning er helt færdig, Vandklosetter og elektrisk Lys o. s. v. indrettet og i Stand, saa flytter Beboerne ind, og saa melder de til Telefonselskabet (eller Statstelefonen), at nu skal der være Telefoner der og der. Da Telefonerne nu ere meget billige, skal jo saa godt som hver eneste Lejlighed have sin Dobbeltledning til Centralen, mange Kontorer to eller tre. Saa kommer Telefoningeniørerne eller Telefonformændene og lader først samtlige Husets Skorstene og nogle af Naboejendommenes garnere med en eller to Skorstensvinkler, hver med to Porcellænsisolatorer. For at udføre dette Arbejde maa Arbejderne ofte passere flere Tørrelofter eller Pulterkamre, hvilket ikke er særlig behageligt for Husmødrene. Disse Telefonmennesker har ofte, naar det drejer sig om forbipasserende Ledninger, megen Vanskelighed ved at opnaa Husejernes Tilladelse til at pynte alle disses Skorstene og Gavle med Isolatorer. For Statstelefonens Vedkommende hjemler imidlertid Loven af 11. Maj 1897 (mærkelig nok) ligefrem Ret til saaledes at anbringe Traade; og ogsaa Telefonselskabet opnaar næsten altid Tilladelsen, thi saa længe Husejerne ikke vil gøre det mere bekvemt, indser de dog i Reglen, at de omtalte Genstande er aldeles nødvendige. Nu om Stunder kan man jo næsten daarligere undvære en Telefon i en Lejlighed end et Vandkloset. Men en Uge efter, at man vel har sluppet Telefonarbejderne, gentager ganske den samme Historie sig med Arbejderne fra »Dansk Normal Tid«, der kræver en Traad til hvert Uhr fra deres Central.

Architekterne burde *paa Forhaand* have deres Opmærksomhed henvendt paa disse Anlæg lige saa vel som paa alle de i Indledningen nævnte. Det bedste vilde ganske vist være, om alle Telefonledninger og Uhrledninger til de enkelte Abonnenter førtes underjordisk ligesom Vand-, Gas- og Lysledningerne og ligesom Hovedtelefonledningerne. Men vi maa regne med de forhaandenværende Forhold. Her i Kjøbenhavn lader det sig for Tiden ikke gøre. Derimod burde der paa hver ny Ejendom opsættes et *Telefonstativ* med et rigeligt Antal Isolatorer. Hvis man vil undgaa alle de omtalte Skorstensvinkler, maa man beregne Stativet til et noget større Antal Dobbeltledninger (to Isolatorer for hver Dobbeltledning), end der er Lejligheder i Huset. Dernæst maa man regne en Uhrledning (en Isolator) for hver Lejlighed, thi man ved jo aldrig, om der ikke kommer en Lejer, som ønsker Normaluhr. Og hvis man er meget forudseende, vilde der i vore Tider

virkelig ikke være noget latterligt i endnu at reservere mindst en Isolator til for hver Lejlighed, thi der kan meget godt om faa Aar melde sig en ny Opfindelse, som ingen tænker paa nu. Hvem tænkte for 5 Aar siden paa Uhrledninger? Eller for 20 Aar siden paa Telefonledning til hver Lejlighed? Men foruden de nævnte Isolatorer efter Lejlighedernes Antal er det aldeles nødvendigt at indrette til et rigeligt Antal ekstra Isolatorer (alt efter Bygningens Beliggenhed) til forbipasserende Traade, da man ellers blot opnaar, at de fæstes til Skorstenene ligesom nu. Det omtalte Stativ kan forøvrig godt konstrueres saaledes, at det let kan udvides uden derfor at blive grimmere, i hvilket Tilfælde man ikke behøver at være slet saa flot til at begynde med; men denne Udvidelse bør overvejes og forberedes straks ved Opførelsen.

Et saadant Stativ kan lige saa godt som enhver anden teknisk Nødvendighed tegnes saaledes, at det ikke synes fremmed der, hvor det hører hjemme. Men det er ingenlunde ligegyldigt, hvorledes et saadant Stativ indrettes. Hvis det skal indrettes til Telefontraade alene, maa det altid have et lige Antal Isolatorer, da der (i Kjøbenhavn) fremtidig kun benyttes Dobbeltledninger; men disse maa altid anbringes to og to ved Siden af hverandre, altsaa et lige Antal i hver vandret Række paa Stativet. Endvidere er det ikke ligegyldigt, hvorledes Stativets Plan er vendt; dette afhænger af, hvilken Hovedretning de forskellige Telefontraadsgrupper (og Uhrledninger) har over Tagene i Bygningens Nærhed. Maaske kan det være nødvendigt at opføre Stativet i Vinkelform. Men der er endnu flere Ting at tage Hensyn til. Da der eventuelt kan komme et ensidigt Træk af et svært Bundt Traade, maa Stativet afstives særlig forsvarligt mod Spær eller Hanebjælker. Og endelig maa Stativet have en saadan Konstruktion, at man paa betryggende Maade (uden Afledning for Elektriciteten) kan føre Traade fra de enkelte Isolatorer ned til de forskellige Lejligheder. En Gêne ved et Stativ som det nævnte vilde opstaa ved den saakaldte »Syngen« af Traadene, naar det blæser. Men denne Ulæmpe kan hæves ved Anbringelse af en »Lyddæmper« paa hver Traad, blot bestaaende af en Traadspiral, der let paasættes af paagældende Selskab og paa dettes Bekostning.

Som et Eksempel paa, hvorledes et saadant Stativ kunde varieres efter Husets Udseende, skal jeg nævne, at man i visse Tilfælde vil kunne anvende en enkelt, lang Række Isolatorer langs Tagryggen. Ogsaa naar det gælder om en enkeltliggende Villa, som skal have Telefon, burde det herefter være Architekten, som, naar han tegnede Huset, bestemte, hvorledes de to Porcellænsindretninger skulde indgaa i det architektoniske Hele, medens det nu er Telefonfolkene, som efter deres Forgodtbefindende anbringer en Skorstensvinkel.

Jeg kommer nu til den anden Side af Sagen: de indvendige Anlæg. Som det hidtil har været, har man for at komme fra Tagene ind i Huset med Traadene maattet lade disse klatre fra Skorsten til Skorsten og har saa maattet føre dem tværs over Gaarden og ned langs med Murene til et Vindue i vedkommende Lejlighed. En saadan Gaard i et ældre Hus, f. Eks. i Gammelholmskvarteret, er ofte dekoreret med Snesevis af Traade paa langs og paa tværs, anbragte paa Porcellænsisolatorer, men altid opsatte en efter en og altid kun efter de praktiske Formaals Krav, aldrig med æsthetiske Hensyn. Alle disse Traade kunde undgaas, naar man fra det omtalte Stativ paa Taget ved Bygningens Opførelse straks trak

de fornødne Dobbeltledninger indvendig i Huset ned til hver Lejlighed (til større Kontorer maaske to eller tre) hen til de Steder, hvor Telefonen passende kunde anbringes, eller saaledes, at der blev gjort parat til at anbringe den flere Steder efter Valg. Ligesaa maatte man straks føre Uhrledningerne ned. Det er imidlertid ikke ligegyldigt, hvorledes saadanne indvendige Ledninger anbringes. De to Traade i en Telefon-Dobbeltledning bør altid snos for at undgaa Induktion, fremmed Tale, Ringning eller Støj i Telefonen — eller de bør dog i det mindste lægges ganske tæt sammen. Ligesaa maa man være forsigtig, naar der samtidig skal anbringes elektriske Lysledninger. Telefontekniken er en Ting for sig; ligesaa lidt som Telefoningeniørerne indlader sig paa Lysanlæg, ligesaa lidt har Ingeniørerne for Lysinstallation som saadanne Kendskab til de nyere Finesser ved Telefonanlæg. En af disse Finesser er, at der for hver Luftledning skal udvælges en passende Plads for de smaa, sorte Kasser med Smeltesikringer og Lynafledere (noget helt andet end Lynafledere paa Tage), som nu anbringes paa hver eneste Abonnentledning for at undgaa Fare for Antændelse, naar en Telefontraad falder ned paa en elektrisk Sporvognsledning, eller ved Lynnedslag.

At man ved alle de nævnte Anlæg paafører Husets Ejer en Udgift, som ellers skulde bestrides af vedkommende Selskaber (men i hvilket Forhold?), synes mig mindre væsentligt, naar man i saa høj Grad skaaner Husets Udseende, baade det udvendige og det indvendige.

Det er muligt, at nogle af eller alle de her nævnte Hensyn allerede er tagne ved nogle Bygninger af forudseende Architekter. Gennemgaaende er det sikkert ikke Tilfældet for Tiden. Og dog tror jeg, at man ved at følge de her givne Vink kunde skaane mange Skorstene og Gaardfaçader og undgaa mange Ærgrelser ved Anbringelse af Telefonledninger i nymonterede Værelser. Vilde det ikke være tidssvarende, om man paa lignende Maade, som man nu averterer med Lejligheder med Centralvarme, W. C., elektrisk Lys, Elevator, Jærnpengeskabe i Herreværelserne o. s. v., kunde sætte: »med Telefon- og Uhrledning indlagt«?

C. E. Krarup,
Cand. polyt., Ingeniør.

ARCHITEKTMØDET I JÖNKÖPING

DEN 6., 7. OG 8. JULI 1901.

Ved Professor Wrangels venlige Imødekommenhed se vi os i Stand til nedenstaaende at bringe den smukke Hilsen til de Danske, han improviserede paa Sejladsen over Vettern.

Ja, väl har Sverige äran fått
För hvad vi har haft ljuft och godt;
Och många vackra skålars rad
Vi hört, ty »dagen varit glad«.
Men nu att dricka är min lust
För gamla *Danmarks* kust.

Det landet mången glädje gjort
Åt Sveriges son, i smått och stort,
Det stått oss bi, och ofta nog
Det visat först den väg man tog.
Thy tackom vi med drufvans must
Vår bror på *Danmarks* kust.

Det land är rikt, det land är godt,
Det landet många vänner fått;
Dess flit af järn, dess snille käckt
Har också vår beundran väckt.
Och därför dricka är vår lust
För gamla *Danmarks* kust.

Se, här i dag det bjuda kan
På mången frejdad förgångsman.
Det skickat söner hit till oss,
Som lysas utaf samma bloss
Och vilja samma väg som vi,
I *Danske*, lefven I!

Jag borde tolka varmt och skönt
Ett tack för hvad hos Er jag rönt,
För vänskap, som I mig beskärt,
För allt jag sett och hört och lärt:
En ovärderlig bildningsskatt
Jag fått i *Danmark* fatt.

Men tiden lider, morgon snart
Det blir, och båten går med fart;
Och slut är på vår sköna dag
Och detta glada, fria lag,
Som har sin bästa trefnad sett
I hvad oss *Danmark* gett.

Thy drickom vi en ärlig skål
Så långt, som ännu strupan tål,
Med all den kraft, som än är kvar,
Den bästa skål, som dagen bar,
För ädelt folk, för härligt land
Vid *Sund* och *Bälters* strand!

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Fra Andr. Schous Boghandel (Ludvig Schüth) er følgende sendt os til Anmeldelse:

Freie Studien von Gustav Halmhuber. Selbstverlag des Verfassers. Stuttgart 1900.

Forfatteren og Kunstneren, som kalder sig baade Architekt og Maler og tillige er Professor ved den kgl. tekniske Højskole i Stuttgart, er en alsidig Mand. Dette Værk, som han her har udgivet, omfatter 34 store Foliotavler med Skitser og Studier paa Architekturens, Malerkunstens, Skulpturens og Kunstindustriens Omraader. Disse Blade ere blevne til ligesom Lejlighedsdigte, siger han selv i sin Fortale, og flere af dem har ogsaa noget improviseret over sig; men i dem alle ser man en dygtig Tegner, der paa fri Haand med lige stor Lethed henkaster Perspektiver, Ornamenter og Figurer; han forsmaar Anvendelsen af Lineal og Passer, og man maa derfor forbavses over, med hvor stor Sikkerhed navnlig de architektoniske »Fantasier« er tegnede. Nogen egentlig Originalitet røber disse Kompositioner dog ikke.

❦

Auf! Kunstgewerbe-Entwürfe von Bruno von Wahl. München.

Hæftets Omslag er prydet med et Billede, der vistnok indeholder en dyb Symbolik og forestiller en Krabbe, der kniber en stor Hornfisk i Halen. — I de seks Blade, som Hæftet indeholder, er med stor Forkærlighed for det vaade Element anbragt Fisk, Krebsdyr og Tangplanter i inderlige Omslyngninger, tjenende til Dørgreb, Lampefødder, Lysestager o. l. — Om Værket udelukkende skal omfatte saadanne »Originalmotiver« fremgaar ikke klart af Fortalen, men det forekommer os at maatte blive lovlig meget af det gode.

FORSKELLIGT.

Udfald af Konkurrencer. Efter Indbydelse fra Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn indsendte d'Hrr. Architekter A. Haunstrup, Emil Jørgensen, Thorvald

Sørensen og Alfr. Thomsen Konkurrencearbejder til den nye Stiftelse paa Blegdamsvejen. Bedømmelsesudvalget, som for Architektforeningens Vedkommende var repræsenteret af d'Hrr. Professor Bønecke og Architekt Erik Schiødte, tildelte Architekt Emil Jørgensen første Præmie.

Urtekræmmerstiftelsen i Kjøbenhavn havde indbudt Architekterne Richard Bergmann og Mandrup-Poulsen & Martin Larsen til Konkurrence. Paa Architektforeningens Vegne deltog Architekterne Rosendahl-Langballe og Gotfred Tvede i Bedømmelsen, ved hvilken der tildeltes Mandrup-Poulsen & Martin Larsen Præmie.

Livsfarlige Køkkenbordskabe. I »Politiken« for 22. Juli beklager Fru Amalie Skram sig over de kjøbenhavnske Køkkenborde, som hun med en mild Overdrivelse siger er 1 Al. 12 Tom. brede, og fortæller, hvorledes hun kom galt af Sted, da hun kravlede op paa et af dem for at lukke Vinduet. Følgen deraf blev, at hun kom ned med flere smaa Skrammer. Artiklen ender med en Henstilling til d'Hrr. Architekters Overvejelse, om det ikke kan blive lige saadan hos os som i England, Frankrig og Amerika, hvor der efter Fruens Sigende er ganske smalle Køkkenbordsskabe foran Vinduet.

Vi lade Henstillingen gaa videre.

Udstilling i Turin. Gennem Udenrigsministeriet har Industriforeningen i Kjøbenhavn faaet tilsendt Meddelelse fra den italienske Regering om, at der i Maanederne April—Oktober 1902 vil blive afholdt en Udstilling i Turin af moderne dekorativ Kunst. Udstillingens Program falder i tre Hovedklasser af følgende Indhold: *Klasse I:* Det moderne Hus og dets dekorative Enkeltheder. *Klasse II:* Det moderne Værelse som dekorativ Helhed. *Klasse III:* Huset og Gaden i dets dekorative Helhed.

For at Udstillingens Formaal og Hensigt kan træde tydeligere frem, har Generalkommissionen udsat følgende Konkurrenceopgaver til ekstraordinære Præmier. Listen over disse Præmier vil senere blive offentliggjort.

1) For det bedste Udkast til et moderne Hus (Lejehus, Villa, etc.).

2) For den bedste dekorative Udstyrelse af en Luksus Bolig, bestaaende af mindst tre Værelser til forskelligt Brug.

3) For den bedste dekorative Udstyrelse af en tarveligere Bolig af samme Omfang som oven for nævnt.

4) For det bedste Luksus-Værelse.

5) For det bedste Værelse af almindelig borgerlig Art.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39[4]. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5[1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. AUGUST 1901
3. AARGANG № 22

KONKURRENCE OM BEBYGGELSEN AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN.

I foregaaende Hæfte af »Meddelelserne« bragte vi Gengivelser af de tre Projekter til denne Konkurrence. Efter Løfte bringe vi idag de tre andre Projekter, idet vi, ligesom ved tidligere Lejlighed, lade Architekterne

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT S. LEMCHE.

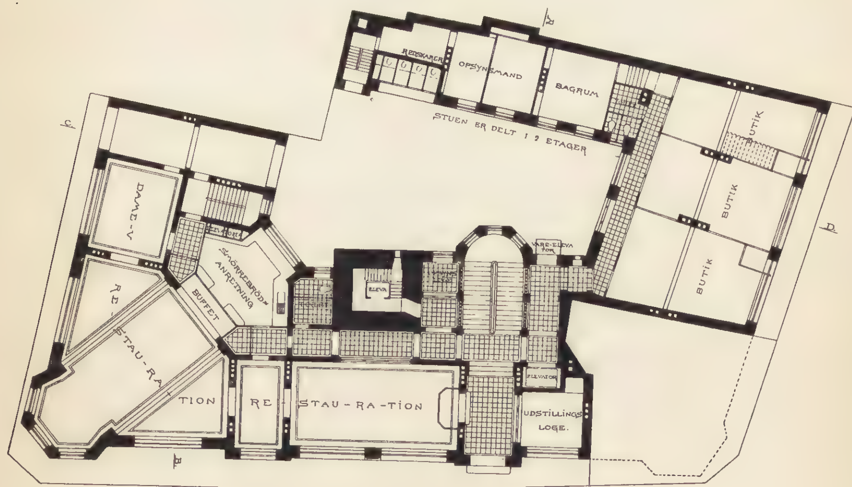
selv ledsage disse med en kortfattet Tekst, som indeholder en Redegørelse af deres Syn paa Opgaven.

S. LEMCHES PROJEKT.

I mit Projekt er der gaaet ud fra den Forudsætning, at det lille Hjørnehus ved Frederiksberggade tidligere eller senere maatte forsvinde, og at man derfor burde søge at bebygge de udenom liggende Grunde paa en saadan Maade, at en eventuel senere Nybygning paa Hjørnet havde en Mulighed for at kunne indgaa som en Del af et samlet Hele. De i Programmet forlangte Lejligheder med Kontor ere lagte mod Frederiksberggade, for at være saa langt fra Restaurationen som muligt. Den paa Façaden viste Platform er tænkt sat i Forbindelse med Restaurationen. I øvrigt henvises til Tegningerne. SØREN LEMCHE.

A. ROSENS PROJEKT.

Et af de vigtigste Momenter i Programmet var selvfølgelig det ønskede Udsigtstaarn. Placeringen og Opfattelsen af denne Bygningsdel maatte blive bestemmende for hele Anlægets Karakter. Programmet nævner udtrykkelig et *højt* Udsigtstaarn, og naar Tallet 100 Alen er bleven nævnt som den ønskelige Højde, har jeg opfattet dette saaledes, at hertil skulde Publikum kunne komme. Jeg fandt dette naturligt, idet den hele Foranstaltning næppe var økonomisk gennemførlig, uden at den bød paa en særlig stor Højde og at mange Mennesker samtidig kunde nyde Udsigten, hvilket efter mit Forslag kunde lade sig gøre ved Hjælp af de forskellige

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN. ARCHITEKT S. LEMCHE.

BEBYGGELSE AF EN GRUND
VED RAADHUSPLADSEN.

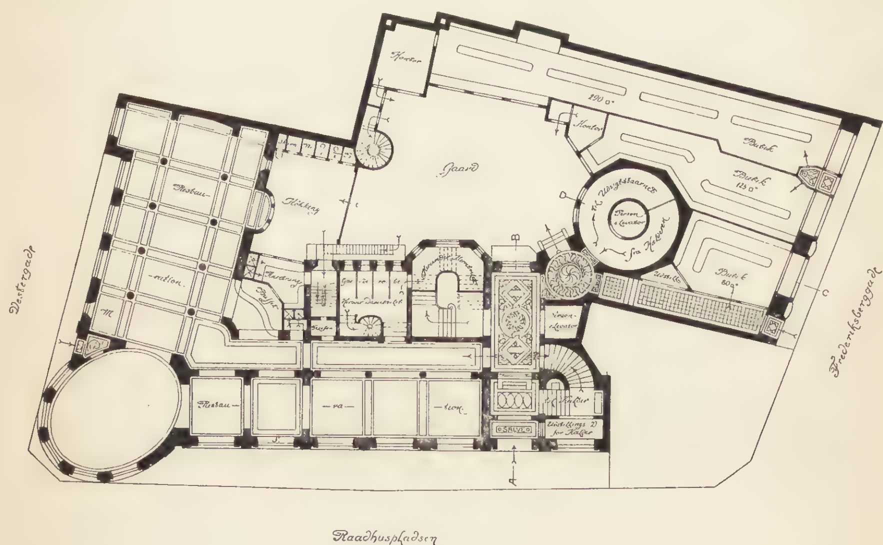
ARCHITEKT
A. ROSEN.

Terrasser og Etager i Taarnet. For at Taarnet trods sin Højde og deraf følgende Bredde ikke i for stor Udstrækning skulde opfylde Planen, tænkte jeg mig System Hennebique anvendt ved Opførelsen og brugte af konstruktive Grunde en cirkulær Plan. Spirets Jernkonstruktion førtes udvendig ned paa Hennebique-Cylinderen, hvor den da skulde behandles dekorativt. — Nok om Taarnet, — dets Plads i Planen er dog sikkert rigtig nok (Vilh. Fischer har jo valgt den samme). Jeg har saavel fra Strøget som fra Raadhuspladsen ledet Strømmen ind til Spindelen og Elevatoren, som sikkert vilde have ekspederet adskillige »ad Himlen til«, — jeg forudsatte nemlig en fin lille Kafé paa den nederste Platform, hvor Læskedrikkene serveredes, f. Eks. à la American-bar, af dertil ansatte Englebørn.

Hvad Bygningens Gruppering i øvrigt angaar, har jeg tilsigtet en symmetrisk Anordning, der var brugelig saavel med som uden det meget omtalte »Hjørne«. At jeg har tænkt mig Bygningen hvid, opført af Kridtsten, maa nærmest opfattes som sket af Hensyn til Raadhuset, der maaske herved vilde virke endnu mere i ensom Majestæt. Jeg tænkte mig da ved Byporten en hvid Bygning med røde Tage, som i sin Silhuet gav en Mindelse om Byvaabnet, — kranset af løvhængte Balkoner, som omfattede hele Anlæget. Anton Rosen.

CARL THONNINGS PROJEKT.

Det har været min Opgave i første Række at fremskaffe de bedst mulige Planer, hvad der er mig meddelt at Bedømmelsesudvalget ogsaa

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADLUSPLADSEN.

ARCHITEKT A. ROSEN.

har kunnet anerkende. I Façaderne har jeg søgt med Motiver fra Kronborg Slot at give Bygningen en saa monumental Karakter som muligt, da dens Beliggenhed ved en Hovedaare til selve Byen og med en stor, fri Plads foran har krævet dette.

Til en kort Orientering af Bygningens Indre skal jeg anføre:

Kælderen er projekteret som Udstillingslokale til særligt Brug saavel under alle Bygninger som under Gaarden og det 4 Al. brede Areal mod Raadhuspladsen. Af Hensyn til Kloaken er de projekterede Herre- og Dame-Toiletter hævede til Cote 13 som Snittene udviser.

Stueetagen rummer mod Frederiksberggade Butikslokaler, i hvis Bagside er indskudt en lille Mezzanin til Kontor og Lager for Butikkerne. Adgange saavel fra Frederiksberggade som fra Raadhuspladsen til Hovedtrappen og Elevatoren. Fra sidstnævnte Plads sker Passagen gennem Taarnet, der ved Smedejernsgittere adskiller Udstillingspladser for Kælderens Forretning. Endvidere Port til Indkørsel fra Vestergade, saaledes at man kan køre op for Hovedtrappen. Mod Raadhuspladsen og Vestergade en Restauration med Kabinetter, Buffet, Toiletrum m. v.

BEBYGGELSE AF EN GRUND
VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT
C. THONNING.

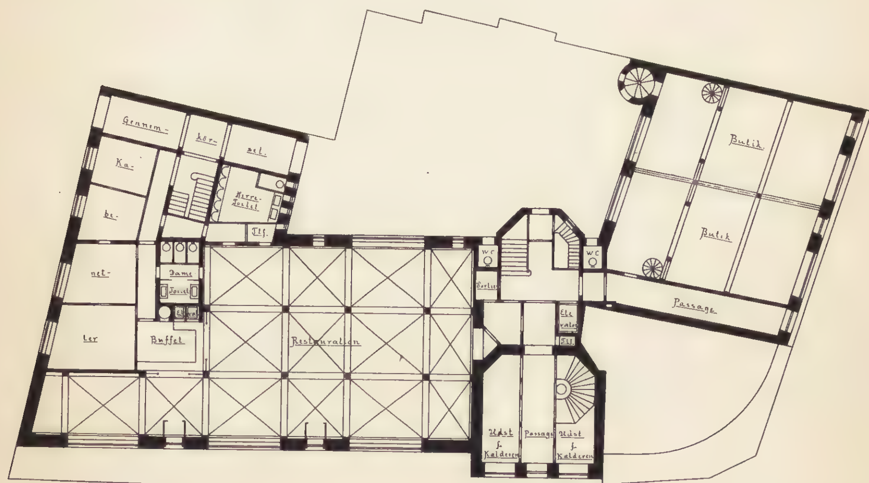
1ste Sal er indrettet til Forretnings-, Kontor- og Selskabslokaler, sidstnævnte med Garderober, Anretning m. v., saaledes at et eller flere Lokaler kan benyttes. Adgangen til disse og de øvrige Etager er ad 3 Trapper og en Personelevator bag Taarnet. 2den og 3die Sal rummer hver en 7 Værelsers Lejlighed med alle Udenomsrum samt Forretnings-, Kontor- og Lagerlokaler, der kunne udlejes særskilt eller sammen med Lejlighederne.

I Tagetagen findes Økonomirum for Restaurationen og Selskabslokalerne, Atelier med Udenomsrum, Forretningslokale, Pulterrum for Beboerne og Udsigtstaarn med Platform. Udsigtstaarnet har 3 Platformer i Højder af henholdsvis 60, 90 og 110 Fod over Gaden. Personelevatoren fører gennem alle Etager fra Kælder til 1ste Platform.

Lysgaarden, der som anført er regnet som bebygget Areal, giver Ovenlys til Dametoiletter i Stuen samt Sidelys til Udenomsrum i Etagerne og Plads for Piskealtaner; den tænkes ført aaben ud gennem Taget.

Kanalen for Nedstyrtning af Køkkenaffald og Fejeskarn er anlagt ved Lysgaarden af runde glaserede Rør. To Elevatorer til Økonomien ere anbragte ved Lysgaarden og føre fra Stue og 1ste Sal til Tagetagen.

Hjørnegrunden kan, om den indgaar i Projektet, bebygges sammen med dette uden Forandringer i det foreliggende Projekt, idet en eventuel Bebyggelse er tænkt rykket tilbage efter den paa Planen viste krumme Linie, hvorved hele denne Grunds ubebyggede Areal lægges ud imod Gaden. Bygningen, der tænkes dækket med et kuppelformet Tag, der slutter sig til Projektets Brandgavle, vil faa Adgang fra Hovedtrappen og Elevatoren ved Døre i Etagerne, anbragt i Vindfanget til Frederiksberggade-Fløjen mellem Elevatoren og Skorstenen fra Varmeværket. Carl Thonning.

BEBYGGELSE AF EN GRUND VED RAADHUSPLADSEN.

ARCHITEKT C. THONNING.

DE NYA STADSPLANEIDEERNA.

FÖREDRAG VID GEFLE TEKNIKERMÖTE 1901.

AF ARKITEKT, DOCENT P. HALLMAN, STOCKHOLM.

En stads tekniska ordnande är icke en småsak, som göres utan eftertanke, oaktadt man i vissa fall trott det under de sista decennierna, det är fast mer ett arbete, till hvilket man bör gå med den fullaste vetskap om allvaret, som det innebär.

Särskildt gäller detta uppgörandet af stadens plan för bebyggandet, planen för gatorna, torgen, planteringarne och allt detta, som hör till den s. k. stadsplanen.

Vid utarbetandet af sådana planer äro som bekant de ledande åsigterna, de herskande idéerna, hvilka under våra närmaste föregångares tid varit de arbetande, vidt olika mot dem, som nu i vår tid tränga sig fram, vinnande allt mer och mer terräng på de förras bekostnad. Att i korthet relatera de senare, nutidens idéer, och, där det så funnits lämpligt, jämföra dessa med dem, som synas så småningom förlora sin makt, är afsigten med detta anförande, samt äfven att något söka påvisa de fördelar, praktiska, ekonomiska och estetiska, som de föra med sig.

Idéerna hafva så snabbt slagit sig igenom, att man redan nu kan se några praktiska resultat, finna en del åtgörandens ändamålsenlighet och de gamla planernas olämplighet.

Grnndprincipen i dessa nya idéer är den, att man vill såsom alltid gifva åt staden en ur trafikens, hygienens, brandsäkerhetens och estetikens synpunkter bästa uppdelning, men detta *under vilkor* — häri ligger skilnaden —, *att man tager största möjliga hänsyn till de befintliga, på planuppgörandet inverkande förhållandena.*

Första vilkoret är sålunda studerandet af och så vidt möjligt bevarandet af naturen: höjningar, sänkningar, vattendrag, skogsdungar; vidare markens beskaffenhet m. m. — ett exempel: man lägger icke grunden för en kyrka i en lergrop, och man spränger icke bort ett berg för att få plats för ett torg därinvid — vidare hänsyn för redan uppförde byggnader af värde, för historiska minnen; därtill kommer intresse för möjligheterna af monumentalitet eller hemtreflig enkelhet, allt med afsigt, att tankarne må kunna realiseras, *att planen göres utförbar* med de resurser som finnas; möjligheten att ernå den för stadsinvånaren så nödvändiga omvexlingen till afbrott mot hans i öfrigt tämligen monotona tillvaro bör icke heller försummas.

Naturens studium är lifsvilkoret, och man får icke afskräckas af strapatser därvid.

Den stadsplanearbetare, som icke känner den terräng, för hvilken han planerar, kan icke åstadkomma annat än ett slarfvigt hastverk, kan icke framdraga sina *trafikleder* lämpligt, men kan däremot med några penndrag nästan ruinera ett samhälle, nota bene detta vågar sig på att utföra hans idéer. Fastän han söker göra sin pappersplan så »aptitlig« som möjligt, ordnar han ofta så, att gatorna gå upp öfver höjderna ned i sänkerna, upp igen och åter ned, så vida ej staden tvingar sig igenom bergen och fyller fördjupningarne, hvilket väl icke

alltid är att förorda. Trafikens intressen tillgodoser han icke; må vara att en och annan kan finna gaturiktningarne lämpliga, men ofta blir vägen så besvärlig för både åkande och gående, att hvar och en hällre gör en omväg än följer planens hänvisningar; svåra backar göra ej samfärdseln bekväm. Exempel härpå erbjuder bland andra städer Södertelge och delar af Stockholm, bådas planer, men i synnerhet den förras, uppgjorda utan synnerlig hänsyn till markens höjdförhållanden.

Innan en stadsplan utarbetas bör sålunda, sedan området planmätts, med nödvändighet noggranna höjdmätningar företagas, *nivåplan* upprättas som underlag för ritningsarbetet samt en om än enkel *modell* göras. Utgifterna för dessa arbeten betalas åter till samhället mångdubbelt; några hundra eller tusen kronor spela ingen roll, när det kanske gäller att för framtiden spara kanske hundratal tusen. Den stadsekonom, som sparer i dessa små detaljer, vansköter sin syssla. Man skulle kunna tro, att sådan vanskötsel icke förekommit, men det hör till ett af de nya idéernas redan vunna resultat, att man utan att säga en osanning kan påstå, att i sparsamhetshänseende en del samhällen hafva gått felaktiga vägar: dragit in småutgifterna, som orsakas af samvetsgranna utredningar, för att med berådt mod gått till de ofta onödiga stora utgifterna.

Låt oss söka lära af naturens egna vägar, särskildt se huru vattendragen leta sig fram, och vi veta snart, huru våra trafikleder skola framdragas. Det synes så enkelt och lättförstådt, hvar man skall taga sig fram. Vi böra äfven lägga märke till, att det kostar mindre att mäta upp en bergshöjd och undvika densamma än att i onödan spränga bort den, kostar mindre att taga reda på höjdvariationerna af en sänka och behandla den såsom sådan än att i öfverflöd fylla ut den. De, som ännu tvifla på det senare, behöfva endast konsultera en Hedemorabo för at få besked.

Naturen bör sålunda vara den bestämmande, men icke endast för trafikens anordnande utan äfven för *hygienens*. Här är en viktig faktor att studera, nämligen markens beskaffenhet. Sedan ett område plan- och höjdmätts, bör på kartan äfven angifvas, hvar naturen lämpar sig för det ena eller andra ändamålet eller, med andra ord, angifvas, hvar man har kala berg, skog, gräsbevuxen mark, sandtag, sumpmark o. s. v. — man bör t. ex. anlägga *parker*, där redan naturlig park finnes etc.; sådant är så enkelt men har ofta syndats emot — en vacker björkdunge med sina redan långt uppvuxna träd skall ej föraktas som integrerande del i en stadspark — tåla ej träden vid gasledningar, så skaffa elektrisk belysning —; ett skogsparti med stolta tallar, högresta granar, grönskanda ekar, mjuka gräsmattor, som följa markens växlingar, en och annan rosenbuske och sälg nere vid stranden etc. torde kunna gifva uppslag till en vidt skönare park och med vårt klimat mera öfverensstämmande än en trädgårdsmästares uppradande af en masa lindar och andra för svenska skogsvegetationen mer eller mindre främmande träd, hvilka under en stor del af året hafva ett dödt och nedslående utseende — för att icke tala om dessa osympatiska, stela rabatter i ständigt återkommande enformiga figurer. Exempel på dessa senare hafva vi i nästen alla våra städer, vi återfinna hvarja sommar samma eller liknande grupper; ej nog att vi tröttna pä dem, de blifva oss til sist endast föremål för löje och hån; och det kan icke vara afsigten med prydandet af våra öppna platser.

Hvem promenerar icke hällre i skogsdungen med sina slingrande, af naturen gifna gångar än i lindallén, hvem öfvar icke hällre vinteridrotter under furornas alltid lefvande grönska, öfver stock och sten, än under de tomma, svarta, liksom döda, intetsägande risiga och fattiga planteringar, som trädgårdskonsten ofta alstrat i våra städer? Naturens konst kan ej öfverträffas af en aldrig så skicklig trädgårdsmästares. Tag därför reda på, hvad naturen bjuder, innan stadsplanerandet begynnes, låt sedan trädgårdsmästaren fortsätta med sin konst. Det skulle kunna synas, som om det sagda ej hade något med det hygieniska i en stad att beställa; men det torde väl vara skäl att beakta, att en park, hvilken så godt som redan finnes färdig vid stadens anläggande, är att föredraga framför en nyplanterad, som de första generationerna ej få någon glädje af, samt att en naturlig park ofta skänker de därinvid boende och de promenerande ett gladare och friskare sinne än de högtidliga anläggningarne — dessa förhållanden torde väl äfven få skrifvas på hygienens konto. Detta om parkerna.

Ur hygienisk synpunkt måste vi äfven bland annat studera, huru *grundbotten* är beskaffad. Därför är det ofta om ej alltid nödvändigt att från början göras djupmätningar, borrningar; så att man t. ex. ej beslutar, att bostadskvarter skola uppföras å, som det heter, bottenlös mark, därifrån osunda gaser och annat kunna väntas medföra obehag.

Här möter oss ett af de många fall, då det hygieniska på samma gång är ekonomiskt fördelaktigt; det är ju en gifven sak, fast så ofta förbisedd, att uppförandet af hus på sådan mark är betydligt dyrbarare än på fast botten. Dessa punkter i en stad böra därför reserveras för torg och öppna platser. Ett par exempel på felaktig behandling i detta fall bilda i Stockholm en del af Timmermansordens tomter, hvilka afsatts för bostadshus, samt ett par kvarter i Wasastaden, där byggnader nyligen uppförts, hvilka kostat mycket i grundläggning, eller, där extra arbeten ej nedlagts, redan visa betydande sjunkningar och sättningar. I sistnämnda stadsdel är man nu betänkt på att uppföra en stor kyrka å grund, som icke alls lämpar sig för detta ändamål; strax intill ligger en bergshöjd, hvilken ju gifvitvis bort vid stadsplanens uppgörande reserverats för kyrka i stället för att, som skett, öfverlemnas åt privatspekulationen; så bör ej ett stadsanordnande bedrifvas.

Hvad vidare naturens inverkan på *brandsäkerheten* i en stad beträffar, torde den inskränka sig till den dock icke oviktiga faktorn, att vattendrag och träd kunna vara ett godt skydd mot spridande af eldsvådor. Gefle kyrkas räddande vid 1869års brand är ett exempel på, hvad träden kunna skydda mot eld. Vi hafva sålunda ytterligare en anledning till bibehållande, af hvad naturen i detta fall ordnat, innan vårt uppdelningsarbete vidtager. Likaså kan ett vattendrag vara af ovärderlig nytta. Är vattnet af beskaffenhet att vara ur hygienisk synpunkt mindre lämpligt att bibehållas, bör man ju dock, innan utfyllning beslutes, se till om icke, genom tillförsel af friskvatten, obehagen kunna bortarbetas.

Brandsäkerheten var, skulle man kunna tro, en tid den enda bestämmande faktorn, exempelvis då de triviala finska stadsplanerna uppgjordes, hvilka af svenska fackmän med orätt framhållits och följts som mönsterplaner. Se vi på planen för Nicolaistad, är den visserligen ordnad att förebygga större eldsvådor, men alla andra hänsyn äro kastade öfver bord.

Likaså med de svenska, som följt föredömet; exempelvis Kalmar i de nya delarne, ett monster af tanklöshet.

De icke minst viktiga motiven att icke mer än, hvad oundgängligen är nödvändigt, våldföra sig på naturen äro de *estetiska.*

Att kombinera dessa med de förstnämnda är de nya idéernas mål. Att göra en klokt framdragen gata vacker, att ordna ett ändamålsenligt torg så att det äfven blir tilltalande, att plasera praktiska byggnader på för dem väl anordnade platser, det är lösen i vårt stadsplanearbete; att af de nutida af trafikbehofven framalstrade utan studium ofta osköna gatukorsningarne göra prydliga, arkitektoniskt välordnade, öppna platser, att fylla de af hygieniska krafven alstrade, stora, fria måtten med harmonisk fantasi och omvexling, dessa äro några af de svårigheter, som skola öfvervinnas.

Nästan alltid underlättar naturen vårt arbete, om vi ej förbise dess betydelse. Detta händer till och med om staden ligger på alldeles jämn terräng, hvilket dock hör till undantagen. Alltid finnes något af intresse i naturen, tag väl vara på det och använd det klokt; höjder utom staden kunna blifva lämpliga fondpartier på gator, vattendrag inom gifva anledning till rörelse i linierna — mycket sällan rinner en flod, en bäck fram i tråkiga schablonartade figurer, huru plan marken än är, den kan gifva anledning till de mest hänförande stadspartier; — en skogsdunge kan, som nämnts, anordnad till park betydligt försköna en stadsdel, ett kärr blifva fogeldam i parken; de gamla landsvägarne, de af häfd naturliga in- och utfartsvägarne gifva uppslag till mången rikedom på omvexling etc.

Kan man sålunda erhålla tilltalande stadsdetaljer till och med på plan mark, huru mycket lättare skall det då icke vara i kuperad terräng, där man snart sagdt för hvarje steg ser naturen påpeka, huru de estetiska krafven kunna fyllas. Är det då icke ett skamligt skändande att utplåna denna natur så, som man de senare årtionderna arbetat på i en del af våra svenska städer, där torr, osund, opraktisk schematisering varit rådande?

Få af våra städer ligga på platta åkerfält, men nästan alla våra planer äro uppgjorda som om så vare förhållandet, till och med ända in i sista tid. En sådan plan hafva vi i den år 1899 uppgjorda för Gellivare Malmberg.

Där kan dock med fullt skäl sägas, att ett raserande af de befintliga byggnaderna är nödvändigt, men detta torde ej vara skäl nog för att kasta estetiken i papperskorgen.

I redan bebyggda städer har en följd af antagandet af de uppgjorda schemaplanerna blifvit den, att de förmögnare offrat betydande summor för att få sina planer realiserade, och de mindre städerna — exempelvis Sigtuna — sett sig ur stånd att utföra sina. En del hafva ändtligen insett behofvet af att totalt omarbeta planerna, där det ännu varit möjligt, *man har märkt det okloka uti att intvinga ett redan skapadt samhälle i en ny, osympatisk form, som icke passar för detsamma.*

I detta se vi en af de nya idéernas första segrar, och det icke den minsta. Det gamla schablonsystemet är på väg att dö. Bland de städer, som först insett olämpligheten af att rasera bebyggda delar för att kunna utföra de planer, som fastställts för dem, må nämnas Westerås. På professor E. Jacobssons initiativ har en ny plan uppgjorts, hvilken i det mesta möjliga bibehåller befintliga deler på samma gång man sökt uppfylla hygienens fordringar.

Staden har insett, att en revision var nödvändig, medan den ännu var möjlig; ett exempel, som är efterföljansvärdt. Malmö söker för närvarande äfven revidera sin utvidningsplan, med afsigt att den beslutade enformigheten skulle ersättas med praktisk omvexling. Stadsingeniören, kapten A. Nilsson, har för detta ändamål uppgjort ett nytt planförslag, som väsendtligt och i hufvudsak fördelaktigt skiljer sig från det förra.

Men icke nog med att städerna själfva hafva börjat inse behofvet af omarbetningar, de understödjas nu af de högsta myndigheterna. Det är en triumf för de naturligare tankarne, för det naturligare arbetssättet, som med visshet leder till nya triumfer, — Hänsynen för naturen har alltså vaknat; — men icke nog härmed, den har dragit andra hänsyn med sig, dem nämligen för öfriga på planarbetet inverkande befintliga förhållanden.

Nämna vi då särskildt de på ett ännu icke planlagdt område *redan uppförda byggnader*, hafva åsigterna betydligt ändrats på ett fåtal år. Nyligen bekom det stadsbyggarne föga att på planerna draga fram sina vägar öfver det ena huset efter det andra, ja, ofta hände det till och med, att de i sitt lättsinne ej ens togo rede på, att några hus stodo i vägen — en ursäkt var nog ej sällan den, att samhället ej »hade råd« bekosta ett besök på platsen —; men kosta hvad det ville däremot, skulle liniallinierna fram, gatan måste bryta sig igenom och ingen tänkte på, att så ej alltid var nödvändigt. Hvilket nonsens detta förfaringssätt är, har nutiden börjat inse. En böjning, helt obetydlig, förlängande vägen med en tidsförlust för den vandrande af en knapp sekund, kan spara en stad en utgift af betydenhet — och för huru många svenska stadsinvånare inverkar i regel en sekund eller minut något? Sådan brådska i trafiken skall ej vara bestämmande för en stadplan. Kunna våra järnvägar, där brådskan väl är större än på stadsgatorna, slingra sig fram, undvikande berg och annat dyrbart att bortskaffa, så kunna också våra gator undvika det, som står emot för linialregementet.

Ett sundt planerande är icke det, som ej går ur vägen för hindren, där så ske kan. Kommer då därtill, att dessa hinder t. ex. äro värdefulla, historiska byggnader, som vi vörda ej endast för deras traditioner utan kanske äfven för, att de utförts under och visa spår af tider, då byggnadskonsten verkligen var en konst i vårt land, torde vi hafva än större skäl att fara fram med försigtighet; skola vi offra dem, för att den krasse, materielle hastighetslöparen på stadsgatan förlorar några ögonblick, innan han kommer fram till sin kanske triviala arbetsplats? bibehåll i dess ställe den vackra byggnaden, uppför nya därinvid, tilltalande grupperade — och kanske ändtligen den materielle får upp ögonen och njuter af sin väg i stället för att räkna sekunderna.

Vi hafva äfven andra hänsyn vid en stads ordnande, bland annat det ofta, men dock ej ännu nog omtalade, att man skall skilja det allvarliga, högtidliga, *monumentala* från det alldagliga, hvardagslifvets, det enkla hemtrefliga eller det lifliga, pittoreska.

Lika stort fel som det är att gifva sina bostadshus en monumental prägel, likå fel är det att planera monumentalt för privathusen, och än större missgrepp är det att ordna in de offentliga byggnaderna på profana platser. Ej nog med

det ena eller andra utan alla dessa fel har man öfver häfvan begått här i landet, och följden har blifvit den, att den stora allmänheten för närvarande ej vet, hvad som menas med monumentalitet. Här återstår ännu ett svårt arbete för stadsplanearbetarne, nämligen först det att väcka den rätta monumentalkänslan, sedan att få den på riktigt sätt tillämpad in natura.

Det är icke lätt att i ett kort föredrag förklara, huru detta kan tänkas gå till eller göra reda för, hvad som menas med en monumental plats eller icke; men några erinringar kunna kanske förklara något.

Man bör till en början märka, att en offentlig byggnad, plaserad som ett privathus, förlorar i monumentalitet, samt att ett privathus, monumentalt plaseradt, framhäfves på de offentliga byggnadernas bekostnad. En vanlig gatufasad (med byggnader äfven på andra sidan) är icke monumental, det kommer man t. ex. tydligt att få märka vid nya posthusets plasering i Stockholm, det blir icke annat än ett stort, allvarligt behandlat hus, ställdt i raden af vanliga hyreshus med sitt nummer bland dem vid en bred gata; man hade dock, tyckes det, haft skäl fordra, att en sådan byggnad plaserats värdigt, skiljande sig från hvardagligheten ej endast genom sin massa eller utstyrsel, utan först och främst genom sitt läge. Ett privathus däremot har i fonden på nämnda gata fått en tämligen monumental plats.

Ett annat exempel:

Ett stort, öde torg — hvaraf vi hafva allt för många i våra städer — minskar genom sina tryckande mått monumentaliteten för vidliggande byggnader, det är då bättre att bebygga delar af torget och i närheten skaffa sig erforderligt fritt utrymme; så skulle exempelvis vara nödvändigt med torget i Halmstad; hvilket lätt skulle låta sig göra.

Ett tredje exempel:

En kyrka är visserligen monumentalt plaserad, då den fritt förlägges på en stor öppen plats, långt från privathusen, såsom fallet är med kyrkan i Pilsen och med otaliga andra; men denna monumentalitet är icke tillfyllest; genom det stora afståndet från småbyggnaderna, minskas skilnaden mellan det stort och det i mindra skala utförda, det öppna utrymmet liksom förringar kyrkans dimensioner. En monumental byggnad bör sålunda ligga det enskilda nära, till och med, om man så vill, vara sammanvuxen med det vidliggande — såsom en del fordna tiders kyrkor — eller ock vara grupperad med andra monumentala byggnader, hvilken grupp sedan skiljer sig från det privata.

Monumentaliteten skall genom sin skilnad i utförandet framhäfvas, genom sin närhet göra jämförelsen lättare, men byggnaderna böra framför sig eller framför de delar, som skola särskildt markeras, hafva en stort tänkt och stort utförd fri yta för betraktandet af densamma och *denna väl proportionerad* i förhållande till byggnaden, under det att man åt de vidliggande privathusen ordnar i öfverensstämmelse med dessas betydelse.

Vi få alltså ej glömma den satsen, *att en allvarlig omramning gör det allvarliga ännu mera högstämmande, under det att en pittoresk infattning gör det leende än mer tilltalande; hvar sak på sin plats.*

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

Et nyt Reglement for Vandklosetters Anbringelse i kjøbenhavnske Bygninger er for Tiden under Udarbejdelse, og det er Sundhedskommissionen, der foretager denne.

I og for sig er dette vel ikke en af de Begivenheder, der er egnet til at vække nogen større Opsigt i Samfundet og sætte Sindene i heftig Bevægelse; men det vil dog være af Interesse ikke alene for Bygherrer, Haandværkere og Architekter, men for Alle overhovedet, hvem vor Bys Hygiejne ligger paa Sinde, at der kommer det bedst mulige Resultat ud af Overvejelserne. At vore Boliger indrettes saa sunde som vel muligt er et Samfundsspørgsmaal af vidtrækkende Betydning; men at dette tillige kan gøres paa en økonomisk og efter de givne Forhold lempelig Maade, er af næsten lige saa stor Betydning. Thi skeer dette sidste ikke, da neutraliseres Fordringen til det første; spændes Sundhedskommissionens Krav for højt, opnaas kun i ringe Grad, hvad der tilsigtes, og man risikerer da let, at det kun er de Bemidlede, som ville komme til at nyde godt af det utvivlsomme Gode, som et W. C. er, — medens den jævnere Del af Befolkningen, som ikke betaler saa megen Husleje, og for hvem Bygherrerne derfor ikke ville slaa større Brød op, end de selv kunne bage, bliver tilsidesat. At forbedre de hygiejniske Forhold netop for de mindre Bemidlede vilde maaske være den smukkeste Opgave for Sundhedskommissionen; thi de bedre stillede Samfundsklasser have meget lettere Adgang til alle Samfundets Goder, deriblandt ogsaa de sanitære.

At skaffe sunde og gode Boliger er saaledes en fælles Opgave, der er stillet Lægekyndige og Bygningskyndige; og Architektstanden har en alvorlig Følelse af sit Ansvar i denne Henseende. Dette synes saa selvfølgeligt, at det vel knap behøver at siges. Og dog er denne Bemærkning ingenlunde overflødig. Thi kuriøst nok synes det, som om Sundhedskommissionen har en Fornemmelse af, at Architekterne ville sætte sig op mod dens Bestemmelser og, hvor det er muligt, se at omgaa dem. Dette er ganske urigtigt, og Architektstanden maa bestemt fralægge sig denne Mistanke. Men Architektstanden maa tillige bestemt hævde, at den har Ret til at tale med, saa vist som den dog unægteligt forstaar sig ikke saa lidt mere paa Byggeri end Sundhedskommissionens samtlige Medlemmer. Den har i mange Punkter ret afvigende Opfattelser af, *hvad* det er, der bør sættes igennem, og *hvor* det er, der skal gives friere Tøjler.

Hvor W. C. skal indrettes i nye Bygninger, er det maaske ingen urimelig Fordring at stille, at de skulle have direkte Lys og Luft overalt, hvor det lader sig gøre. Men ved mindre Lejligheder (2 til 4 Værelser) er det vel næsten umuligt at skaffe dette, naar ikke hele Planen skal blive vidtløftigere, end Byggeforetagendets Rentabilitet tilsteder. Det Lys, der kan skaffes gennem en Monier-Rude til en Køkkentrappe, maa da regnes for at være tilstrækkelig; og Luftfornyelsen maa kunne være sikret, ved rigelig Udsugning gennem Aftræksrør og Tilledning gennem Kanaler direkte fra fri Luft. Det synes i Virkeligheden at være at foretrække for det, der nu gives Lov til: at have et W. C. fælles for to Lejligheder, skønt dette faktisk har sine store Ulemper. Trods disse Ulemper maa man dog haabe, at man stadigt vil faa Lov dertil, hvis det andet ikke

bliver tilladt, da der ellers af økonomiske Grunde vil være slaaet en Bom for Smaalejligheders Forsyning med W. C.

Hvor Talen er om ældre Bygninger, har Sundhedskommissionen hidtil principielt vægret sig ved at tillade W. C. i Stedet for de gamle Luftklosetter i mørke Rum og subsidært ladet Naade gaa for Ret i enkelte Undtagelsestilfælde. Raisonnementet er dette, at man ikke vil sanktionere de forældede, maaske tilmed ganske ulovlige Rum ved at tillade Anbringelsen af saa stabile Installationer som W. C., med hvad dertil hører. Og heri begaaes der en stor Uret. Det er Principrytteri at ville holde paa helt ideale Forhold i en gammel Bygning; — thi de *kunne* ikke opnaaes. Og den Udvej, der undertiden foreslaaes fra Sundhedskommissionens Kontor, »at bygge til« for at imødekomme dens Krav, er saa absurd, at det kun er et meget theoretisk og højst upraktisk Syn paa Sagerne, der vil foreskrive den. Almindelig sund Menneskeforstand siger dog, at ingen Bygherre vil ruinere sig eller forringe sin økonomiske Status i nogen kendelig Grad for at skaffe sine Beboere W. C. Kan Regnskabet ikke komme til at balancere derved, at den som Følge af W. C.s Indførelse forhøjede Lejeindtægt forrenter Anlægskapitalen, lader han selvfølgeligt helt være at foretage Noget. Beboerne kunne da faa Lov til fremdeles at nøjes med de uhumske Huller, de have som Følge af en daarlig Byggelov af ældre Dato. Og Sundhedskommissionen, som jo selvfølgeligt har de bedste Hensigter af Verden, skyder fuldstændigt over Maalet og har nu for Fremtiden selv Ansvaret for Misèren. Den, og ingen anden.

Det er derfor et vel begrundet og berettiget Haab, at Sundhedskommissionen i sit nye Regulativ tager Hensyn til de jordiske Forhold, saaledes som de nu engang ere, og ikke tænker alt for ætherisk. Og da Sundhedskommissionen ikke er tilstrækkeligt kompetent m. H. t. den rent bygningsmæssige Side af Sagen, saaledes som den er sammensat, vilde den gøre sig selv og Samfundet den bedste Tjeneste ved — hvis det da ikke allerede er for sent — allerede nu at supplere sig med Mænd, der har Erfaring i Byggeri og tillige ved, hvilke Krav der kan stilles til en Bygherres Pengepung. Thi saafremt de gamle, rigoristiske Bestemmelser skulle bibeholdes eller muligt endog skærpes, vil den ulmende Misfornøjelse brede sig mere og mere; og Sundhedskommissionen vil saa maaske alligevel efterhaanden blive nødt til at give efter for Trykket.

Fremdeles er der Ordningen af hele Administrationen, som kunde trænge til en dygtig Revision. Thi som den nu er, er den aldeles utaalelig, fordi der blandes ganske uvedkommende Elementer ind i den, og til stor Gêne og Tidsspilde for Alle. Er det dog ikke aldeles meningsløst, at der nu i de fleste Tilfælde for et enkelt W. C.'s Skyld skal skrives 6 Andragender og tegnes 6 Tegninger at indsende til 3 Myndigheder: Bygningskommissionen, Vej- og Kloakvæsenet og Sundhedskommissionen? Saa meget mere, som det til syvende og sidst altsammen sorterer under den samme Borgmester. Og desforuden blandes Politiet med ind i det Hele; Andragendet til Sundhedskommissionen gaar gennem 3die Politikreds.

Hvad skal egentlig Politiet have med Byggesager at gøre? Hvorfor skal — for foreløbig at fjærne os lidt fra Talen om W. C. — en Slagterbutik eller en Viktualiebutik behøve at synes af en Politimand, naar en hvilken som helst

anden Bygningsforanstaltning synes af Bygningsinspektøren? Strække dennes Evner ikke til, hvor det er slige Arbejder, der foretages, og er saa Politimanden, der ex officio for øvrigt ikke behøver at have Spor af Bygningsforstand, straks saa meget bedre, at det netop er hans Tilsyn og Attest, det kommer an paa? At Politiet har Tilsyn med *Varerne*, der forhandles, Kød, Viktualier o. s. v., det er naturligt og lige saa berettiget som, at det skal have Tilsyn med Plejebørn, Prostitution o. s. v. Men hvad det skal have med selve Byggeriet at gøre, naar der i det Hele findes Noget, som hedder Bygningskommission og Bygningsinspektør, er en Gaade.

Og foruden Politiet er der Lægerne. Ingen vil formene dem Ret til at tale med i disse Sager; det er jo deres egentlige Felt. Men, om det nu ligger i, at hele dette W. C.-Spørgsmaal er ret nyt, eller i, at de endnu ikke have erhvervet sig den Bygningsforstand, der virkeligt kræves, nok er det, at der er en Famlen og en Usikkerhed til Stede ved Sundhedskommissionens Afgørelser i de enkelte Tilfælde, som er til største Tidsspilde og Ubehagelighed for de Byggende og dem, der er nødte til at sende Andragender til Sundhedskommissionen; og sikkert maa den ogsaa volde d'Hrr. selv nogen Bekymring. Hvorfor overlades det ikke *meget mere* til Bygningsinspektørerne og Vej- og Kloakvæsenets Ingeniører at træffe en Afgørelse, saa at kun særlige Undtagelser eller Forhold, som nødvendiggøre en Dispensation, indsendes til dem? Det er dog Bygningsinspektørerne og Vej- og Kloakvæsenets Ingeniører, der besigtiger det færdige Byggeforetagende og giver det Attest.

Og heldigvis er Tilsynet der i gode Hænder. Lægerne har der en Støtte, som de kan være tjente med og maa være taknemmelige for, en Støtte, som de aldeles ikke kunne undvære, da Opfyldelsen af deres egne Krav beror paa de kontrollerende Architekters og Ingeniørers Samvittighedsfuldhed, og deres skrappe Fordringer uden disses Hjælp formedelst deres egen tekniske Ukyndighed vilde blive aldeles illusoriske.

Der er vist Ingen, der vil prise vor nuværende Byggelov som et Mønster paa Klarhed. Den er fuld af Krinkelkroge og Selvmodsigelser og Snæversyn. Men det er en sand Vederkvægelse at træde i Forhold til den fremfor til Sundhedsbestemmelserne. Hvorfor? Fordi de Embedsmænd, der skulle varetage Byggelovens Krav, alle ere fuldt ud fortrolige med den og baade selv forstaa den og ere i Stand til at vejlede Andre i Forstaaelsen af den. Og hvad Vej- og Kloakvæsenets Forretningsgang angaar, da er det ligefrem en Fornøjelse at underkaste sig den; saa ekspedit og præcist virker det hele Maskineri, naar det gælder Byggesager.

Nu kan man altsaa snart vente sig det nye Regulativ fra Sundhedskommissionen. Efter det foranstaaende maa man være berettiget til at give det nogle fromme Ønsker med paa Vejen: gid det maa blive saa lempeligt som muligt, for at det ikke skal spænde Ben for gode Bestræbelser hos de Byggende! Gid det maa blive saa klart, at man straks véd, hvor Grænserne for det Tilladelige og det Utilladelige ligger! Og gid Administrationen maa blive simpel, uden Indblanding af uvedkommende Elementer, men med fuld Forstaaelse hos rette Vedkommende af en Sag i alle dens Konsekvenser!

E. J.

TIL ABONNENTERNE.

Ifølge Overenskomst mellem »*Akademisk Architektforening*« og Udgiveren af »*Arkitekten*«, Hr. Grosserer Riis-Bonne, vil sidstnævnte Blad fra 1ste Oktober d. A. at regne blive sammensmeltet med nærværende Tidsskrift »*Meddelelser fra Akademisk Architektforening*«, som derefter fra samme Dato udgaar under Titlen:

ARCHITEKTEN.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.

Redaktionen for dette Blad vil være den samme, der forestaar »*Meddelelserne*« i dets nuværende Skikkelse, og det vil blive udgivet af »*Akademisk Architektforening*«, hvis Organ det er.

Det nye Blad »*Architekten*« vil fra 1ste Oktober udkomme paa den Maade, at det bestaar af følgende to Afdelinger:

A. En Afdeling særlig beregnet paa at bringe et rent architektonisk Bidrag, ganske saaledes som det nu sker i »*Meddelelserne*«.

B. En Afdeling særlig beregnet paa at bringe tekniske og praktiske Bidrag, herunder bl. A. Fortegnelser over Licitationer, Auktioner o. l.

Af Afdeling *A* vil der udkomme et Nummer 2 Gange i hver Maaned. Hvert Nummer vil normalt være 12 Sider stort. Udstyrelse, Format, Billedstof etc. vil være ganske saaledes som nu »*Meddelelser fra Akademisk Architektforening*«. Af Afdeling *B* vil der udkomme et Nummer en Gang hver Uge, skiftevis paa 4 eller 8 Sider. Formatet vil være det samme som for Afdeling *A*.

De to Afdelinger ville ved Aarets Slutning udgøre 2 Bøger, holdte hver for sig, men i samme Format og Skikkelse, hver paa ca. 300 Sider.

Abonnementsprisen for »*Architekten*« Afdeling *A* vil være den samme som nu for »*Meddelelser fra Akademisk Architektforening*«, nemlig 1 Kr. 50 Øre pr. Kvartal (6 Kr. om Aaret). Abonnenterne paa denne Afdeling kunne tillige faa Afdeling *B*, saaledes at den samlede Abonnementspris for *A* og *B* vil være den samme som nu for det indtil 1ste Oktober d. A. eksisterende Blad »*Architekten*«, nemlig 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal (10 Kr. om Aaret). Derimod vil der ikke kunne tegnes Abonnement paa Afdeling *B* alene.

Med hvert Ugenummer vil følge et Avertissementstillæg paa 8 Sider,

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39 [4]. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], Kjøbenhavn B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 1. SEPTBR. 1901
3. AARGANG № 23

BRØDRENE CLOETTAS CHOKOLADEFABRIK.

I Aaret 1862 anlagde Brødrene CHRISTOPH, BERNHARD & NULTIN CLOETTA en Chokoladefabrik i et lejet Lokale paa Sortedamsmøllen. Da Virksomheden hurtigt voksede sig større og Lokalerne paa Sortedamsmøllen ikke tilfredsstillede, købtes Ejendommen Nr. 32 i Niels Hemmingsensgade; hertil henflyttedes i 1866 Fabrikken, der samtidig blev betydeligt udvidet. I 1897 afgik den ene af Fabrikkens Indehavere, Konsul C. CLOETTA, ved Døden, og Forretningen overtoges da af dennes Søn, som nu har ladet den nye Fabrik i Hørsholmsgade opføre.

Denne, som er anlagt paa aarlig at kunne fabrikere ca. 1½ Million Pund Chokolade, Kakaopulver og Konfekt, er opført efter Tegninger og under Ledelse af Professor LUDVIG KNUDSEN.

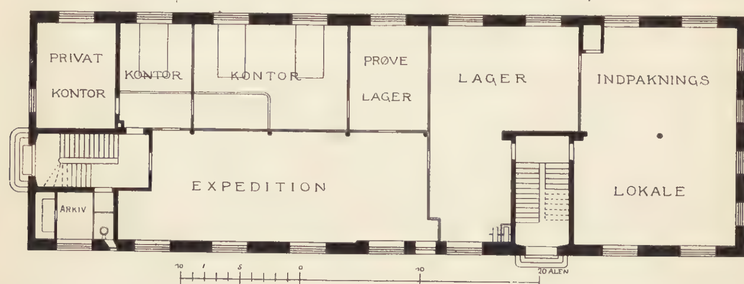

BRØDRENE CLOETTAS CHOKOLADEFABRIK.

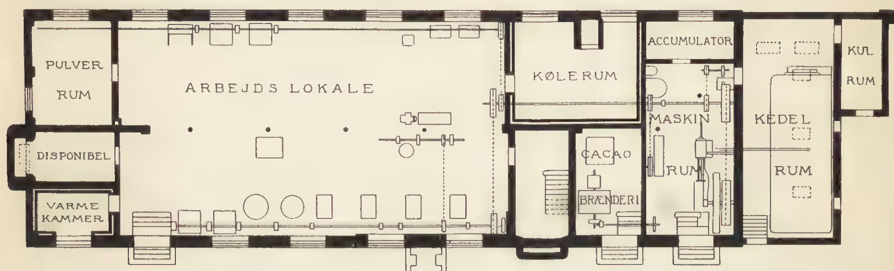
ARCHITEKT PROFESSOR L. KNUDSEN.

Façaden er i hele Kælderetagens Højde udført med Granitbeklædning, medens selve Bygningen er opmuret med røde, haandstrøgne Sten. I Vinduesstikkene og Hovedgesimsen er anvendt Ølands Sten og Kridtsten. Taget er dækket med glaserede Falstagsten. Til Render, Kvistafdækninger o. s. v. er benyttet Kobber.

STUEPLAN.

KÆLDERPLAN.

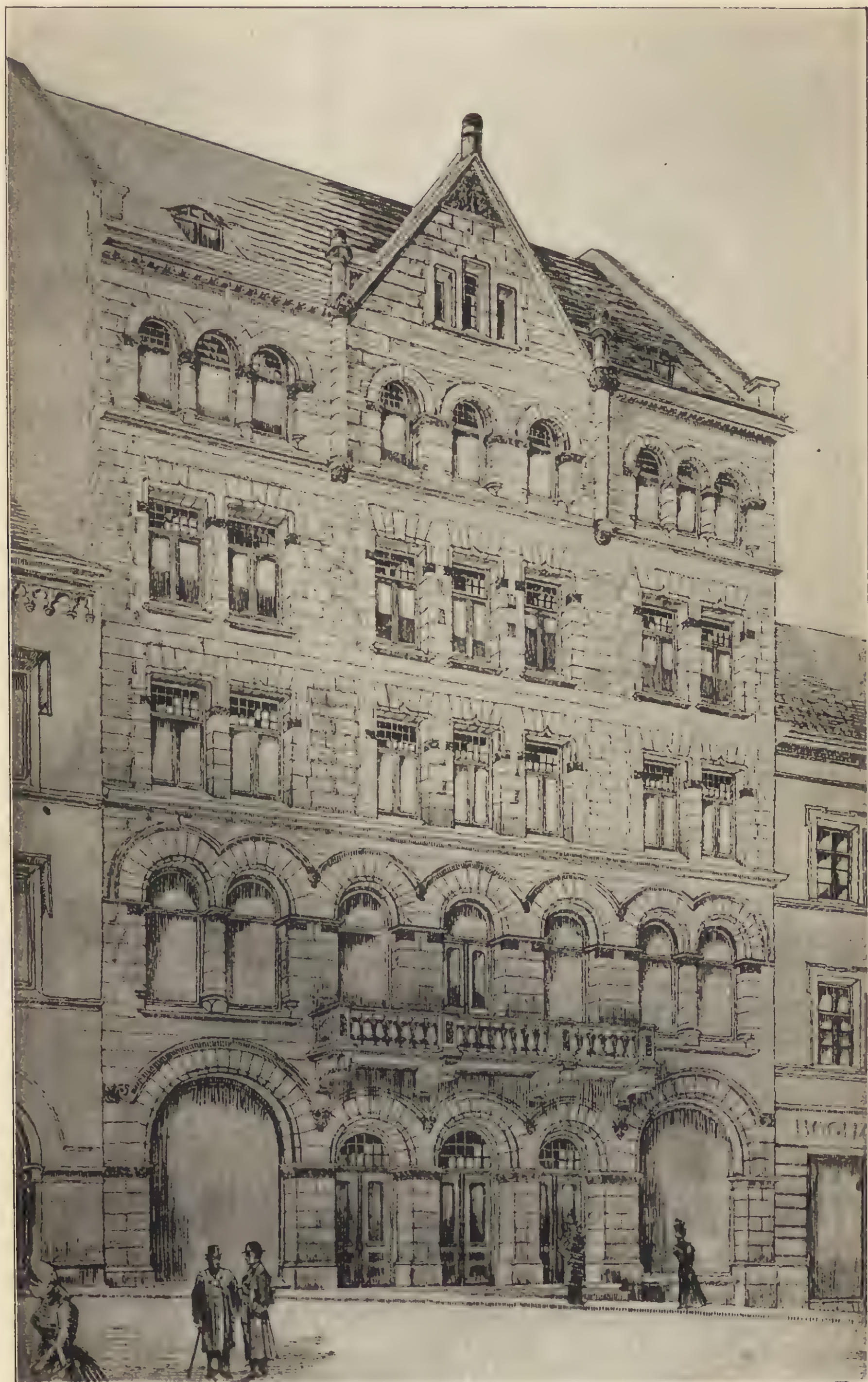
BRØDRENE CLOETTAS CHOKOLADEFABRIK. — ARCHITEKT PROFESSOR L. KNUDSEN.

I selve Fabriksbygningen er Etageadskillelsen udført dels som Monierhvælvinger og dels som Ribbelofter. Begge de indvendige Trapper ere af Granit.

Følgende Haandværkere have medvirket ved Opførelsen: Murermester Schumacher, Tømrermester Martin Petersen, Snedkermestrene Hans A. Holm & Søn, Blikkenslagermester Dreyer & Co., Fabrikant P. W. Høst, Malermester Joh. Schrøder og Glarmester Madsen.

FORRETNINGSHUS I KRISTIANIA.

Det synes, som om en lignende Bestræbelse efter at bringe Architekturen ind paa nye Baner, som vi kende hos os selv, gør sig gældende i vore nordligere Brødrelande. Eller maaske rettere: en Bestræbelse efter at benytte ældre Motiver paa en saadan Maade, at de ere Udtryk for nye kunstneriske Tanker.

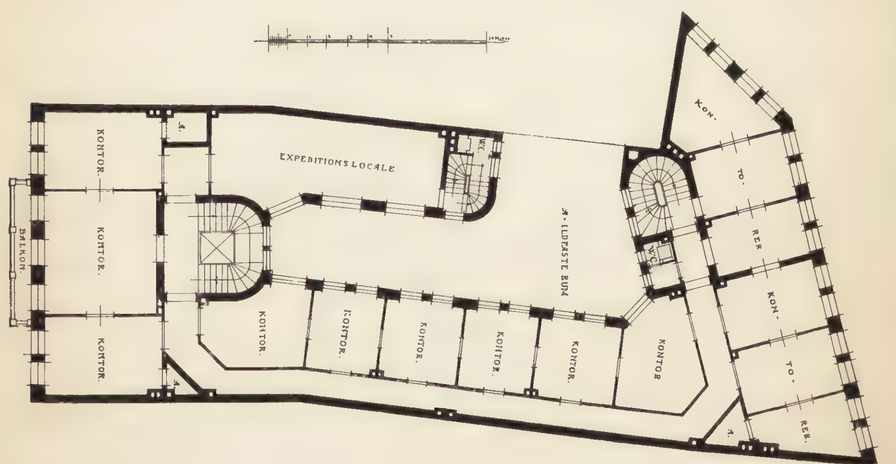

FORRETNINGSHUS
I KRISTIANIA.

ARCHITEKT
KRISTEN RIVERTZ.

I Norge er man maaske noget længere tilbage i Udviklingen end i Danmark og Sverrig. Dette har vel sin naturlige Grund dels i Landets og Hovedstadens lidt mere afsides Beliggenhed, dels i, at den aandelige Kultur, som paa enkelte Omraader, som f. Eks. især Litteraturens, er saa vidt fremskreden, i mange Henseender staar paa et næsten ganske primitivt Standpunkt. Bygningskunsten, som kun med større, afmaalte Skridt følger med i Bevægelsen hos et Folk, er da sikkert den Kunstart, som slutter Bagtroppen. Men der er mange glædelige Tegn paa, at der ikke mindst hos de yngre Architekter er en alvorlig Stræben efter at anspænde alle Ævner og bryde de Skranker, som et uforstaaende Samfund lægger i Vejen for dem. Og dette er saa meget mere værd at lægge Mærke til i en By som Kristiania, som denne Hovedstad under det Byggeraseri, der har været herskende, er bleven velsignet med et Utal af Beboelseshuse, der dog maaske hverken ere værre eller bedre end de Bygninger af denne Art, Byggespekulanterne i saa rigt Maal have spredt ud over hele Europa — og som vi jo desværre ere saa godt kendte med i Kjøbenhavn.

»Meddelelserne« agter efterhaanden at bringe Gengivelser fra svenske og norske Byer; det vil jo altid have sin Interesse at kaste Blikket ud over Landets Grænser, til Sammenligning og for at faa nye Impulser. Vi gøre Begyndelsen med et Forretningshus i Kristiania, beliggende i Storthingsgaden og opført for Firmaet C. S. Christensen af Architekt Kristen Rivertz. Façaden er af Serpentinesten fra Ejerens eget Brud: Byfylke. Største Parten af Kælderen og Stuen samt Mezzaninen mod Præstegaden er indrettet til Maskinforretning, 1ste og 2den Sal til Kontorer, 3die og 4de Sal til Privathotel, Loftsetagen til Atelier.

FORRETNINGSHUS I KRISTIANIA.

ARCHITEKT KRISTEN RIVERTZ.

EN HENSTILLING.

Raadhusudstillingen for Dansk Kunst er nu sluttet. I de nærmeste Dage vil der være stort Opbrud, og alle, som have haft med Arrangementet at gøre, ville være travlt beskæftigede med at besørge de udlaante Kunstværker tilbagesendte til deres rette Ejermænd.

For Architekturens Vedkommende maa det vel siges at have været en Udstilling saa fyldig, som næppe nogen tidligere, baade af Originaltegninger og af fotografiske Gengivelser, saavel af afdøde som af nulevende Architekter. Sandsynligvis har det lønnet Umagen at faa hele dette store Materiale samlet og udstillet, da Publikum har betragtet det med Opmærksomhed og derved har faaet lidt mere Respekt for Architektur som Kunst, end det i Forvejen sad inde med. Og for de særligt Indviede, Architekter og Fagmænd og dem, som studere Bygningskunst, har der været god Lejlighed til at supplere deres Viden med det, som de her fik at se og ikke kendte i Forvejen.

Nu skal det altsaa Altsammen splittes ad igen. Tegningerne gaa tilbage til Kunstakademiet, til Museer og Arkiver, til de enkelte private Ejere — og Fotografierne, som for største Delen ere efter nulevende Architekters Værker, vandre tilbage til disses Vægge eller Mapper. Nu er der imidlertid den gode Egenskab ved Fotografier, at man kan forskaffe sig flere Aftryk fra den samme Plade, og at dette tillige er en overkommelig Udgift. Vilde der da ikke være noget i den Tanke, at Architekterne forærede de udstillede Fotografier — og selvfølgeligt ogsaa Originaltegninger, om de vilde udstrække deres Godhed saa vidt — til Akademisk Architektforening? Paa denne Maade vilde en hel Del kunne bevares samlet og være til Nytte — lad os sige ved næste retrospektive Udstilling, men i alt Fald som et godt og værdifuldt Grundlag for en Samling, som Architektforeningen burde anlægge og efterhaanden udvide.

Det henstilles til Architekterne at give denne Tanke deres Anerkendelse og at slutte sig til den praktisk; og d'Hrr. anmodes om, for saa vidt de ere villige til at forære nogle af de udstillede Tegninger eller Fotografier, at sende et Par Ord herom til »Medd.«s Redaktion.

SPORVEJSMASTERNE.

Det vil sikkert endnu være i frisk Minde, at der i Vinteren 1899—1900 afholdtes en Konkurrence om Tegninger til Master for overjordiske Sporvejsledninger, delvis i Forbindelse med elektrisk Belysning. Indbydelsen og Programmet for Konkurrencen udgik fra »*De kjøbenhavnske Sporvejes*« Anlægsadministration; selve Konkurrencen faldt i to Dele, en foreløbig Skitsekonkurrence og en endelig Konkurrence. Der blev udsat Præmier til et Beløb af ialt 4000 Kr., hvoraf en Fjerdedel vilde kunne uddeles ved Skitsekonkurrencen; og der valgtes en Dommerkomité, hvis Sammensætning syntes at borge for en i alle Henseender hensynsfuld og retfærdig Bedømmelse, idet den kom til at bestaa af følgende Medlemmer: Architekterne Albert Jensen (Formand) og M. Nyrop, Borgerrepræsentant, Overretssagfører Oskar Johansen, Justitsraad, Direktør J. F. Meyer og Belysnings-

direktør WINDFELD-HANSEN. Konkurrencen vakte stor og almindelig Opsigt, langt ud over de egentligt fagligt Interesseredes Kreds; den blev saaledes udførligt omtalt i Dagspressen, Publikum viste sin mest levende Sympati for den, ja man kan næsten sige i en aldeles rørende og uforholdsmæssig stor Grad, idet maaske knap engang Konkurrencen om selve Kristiansborg Slots Genopførelse i sin Tid lagde mere Beslag paa Opmærksomheden; og da senere alle de mange indkomne Tegninger, Skitser og helt udførte Projekter bleve offentligt udstillede i Kunstindustrimuseet, var der en ualmindelig stærk Tilstrømning for at faa dem at se. Man glædede sig over de mange smukke Idéer, man morede sig over de mange kuriøse Ting, der var imellem, man diskuterede Emnet baade privat og offentligt, og først og fremmest beundrede man den Rundhaandethed, hvormed Administrationen havde ofret store Pengebeløb saadan ganske og alene for at imødekomme den almindelige Skønhedstrang, det ideale Syn, som den havde paa sine Opgaver, og den Klogskab, hvormed den ved den endelige Konkurrence havde sat saa store Bidder paa Krogen som 1400 Kr. i 1ste Præmie og 700 i 2den. Her var der da endelig et Selskab, som vilde udrette noget godt og uden smaalige Pengehensyn i hele Byens Interesse gøre, hvad det formaaede for at sikre sig de bedst mulige Kræfters Assistance. Ros og Lovtale fulgte Selskabet i hele dets Færd.

Og der var Grund hertil. Da nemlig Frederiksberg Sporvejsselskab begyndte paa sine elektriske Sporvejsanlæg og udførte overjordiske Ledninger i Gaderne, hvad der vel kendtes fra andre europæiske Byer, men var noget ganske nyt her hjemme, stod hele Kjøbenhavns Befolkning parat med sin Kritik, og navnlig samlede denne sig om Masterne. Denne Kritik var kommen offentligt frem i Pressen, og dels blev det hele Udseende under Et kritiseret, dels de enkelte Master; navnlig bleve Gittermasterne — der for øvrigt vare udførte med Assistance af ansete Architekter — stærkt angrebne. Alt dette havde til Følge, at da Spørgsmaalet om Driftssystemet for »De kjøbenhavnske Sporveje« kom paa Dagsordenen, maatte man se at undgaa de Misligheder, der klæbede ved de frederiksbergske, og Tanken om en Konkurrence blev selvfølgeligt modtaget med Velvillie saavel af Magistraten som af Borgerrepræsentationens Sporvejsudvalg, for ikke at tale om af Publikum og Pressen.

Ved Bedømmelsen af Tegningerne blev der nærmest taget Hensyn til: 1) at de i deres Komposition indeholdt noget Nyt, forskelligt fra alt udførte Arbejder af den Art andetsteds, idet Mønstre af saadanne jo altid af vedkommende Selskab vilde kunne erhverves ad anden Vej; 2) at de i deres Udformning ikke vare for komplicerede og derfor vanskelige at bringe til Udførelse; 3) at de under Hensyn til deres Benyttelse i større Antal helst maatte ønskes i enkle Former, da de bundne Forhold (Højder etc.) jo let vilde bevirke, at Gentagelse i rigere Udstyrelse kunde virke trættende, idet Master overhovedet vel let kunne blive en omtvistet Pryd for Gader og Torve; — og derhos 4) at der valgtes Arbejder, som ved en eventuel Udførelse i Virkeligheden enten vilde kunne supplere hinanden, eller som hver for sig maatte indeholde Motiver, der under Omarbejdelse af den eller de vedkommende Kunstnere vilde kunne blive det Hele til Nytte.

Om end Skitsekonkurrencen i det Hele og Store ikke syntes at have bragt væsentlige Forbedringer af Konstruktionen af Master, viste den endelige Konkurrence, at de dertil indleverede Arbejder frembød flere smukke Mastetyper, saa-

ledes at Sporvejsselskabet selv mente at have Grund til at føle sig tilfreds med Udbyttet, maaske navnlig fordi det derved havde Udsigt til ved en Forbindelse med dygtige Kunstnere, der fik Præmier ved Konkurrencen, at kunne opnaa at fremstille Master, der i kunstnerisk Henseende vilde udvise ikke uvæsentlige Forbedringer og Fremskridt. Særligt hvor det gjaldt om at fremstille Master paa bestemte Steder og i givne Omgivelser, vilde der for Kunstnerne foreligge en taknemligere Opgave end ved Konkurrencen, hvor Spørgsmaalet jo var opstillet i sin Almindelighed.

Mellem de mange Architekter, Malere og Billedhuggere var det Architekt Thorvald Jørgensen, der fik den største Præmie, baade ved den foreløbige og den endelige Konkurrence; og efter de givne Præmisser maatte man være berettiget til at tænke sig den Konklusion, at nu vilde Selskabet da sætte sig i Forbindelse med ham og paa Grundlag af, hvad der alt var ydet af ham og som forekom alle saa smukt og stilfuldt, ved et Samarbejde kunne naa til et fuldt ud tilfredsstillende Resultat, især naar Spørgsmaalet »efter at være opstillet i sin Almindelighed« blev mere konkret. Han gjorde da i Virkeligheden ogsaa senere et nyt Forslag til en Mast — og det blev kasseret.

Og dermed gik den Sag i Glemmebogen.

Nu er man i Færd med at rejse en Legion af Sporvejsmaster over hele Byen, de ligefrem oversvømmer den. Men hvad er Resultatet af alle de skønne Forarbejder? Intet. Hvad har Meningen i det hele taget været? Har det været den at slippe saa billigt som muligt, ganske roligt at indkassere alle de skønne Lovord, ved en forholdsvis ringe Sum at berolige Gemytterne og derefter at gotte sig over Kjøbenhavnernes Lettroenhed? Skulde Pressen, Publikum, den offentlige Mening blot smøres om Munden med nogle smukke Talemaader, for at man derefter, naar Sagen var dysset hen, kunde blæse ad det Hele? I saa Tilfælde maa det siges, at det var en god Forretning, Selskabet gjorde; og de 4000 Kr., der saa saa imponerende ud ved første Øjekast, var virkeligt godt anvendte som en Slags Bestikkelse til det ganske Borgerskab, naar man saa siden hen kunde lade hele Sagen hvile, stole paa, at der nu var groet Mos over den, og slaa sig til Ro med de Uhyrligheder, man nu vover at byde Publikum.

Maaske vil man sige, at Kunstnerne ikke have saa meget at beklage sig over. De have jo faaet deres Betaling, i alt Fald nogle af dem, og de Andre, som intet have faaet, maa vel lade sig nøje dermed. Men det er dog ikke ganske saaledes at forstaa, at en Konkurrence skal være en blot og bar Sport, en Slags Væddeløb om Gevinster; naar der ikke ligger Alvor bag Tingene, er det at misbruge Kunstnernes Tid og Kræfter. Det er et farligt Præcedens, her er givet; thi skulde det blive Skik og Brug, at en Konkurrence skulde blive reduceret til at være en Skinfægtning, ene og alene for at forlyste et højstæret Publikum, som er godlidende nok til at ville lade sig tage ved Næsen paa den Maade, saa er vi inde paa et farligt Skraaplan, som vil kunne drage endnu misligere Følger med sig i langt vigtigere Tilfælde; og hvor glide vi saa hen? Alt nu er Konkurrencers Nytte i mange Tilfælde tvivlsom, og sikkert udbyttes de Konkurrerende med deres Idéer mere, end rigtigt forsvarligt er. Men en Konkurrence som denne er ganske demoraliserende.

Dog, dette er af mere underordnet Betydning for hele Hovedstadens Befolk-

ning. Langt vigtigere er det beklagelige Faktum, at vore Gader nu paa Trods af alle gode Løfter og uanset en Konkurrence, som sikkert blev foranstaltet mala fide (var det maaske noget, der stod i Forbindelse med en Koncession?), hærges paa det usømmeligste af det hæslige Edderkoppespind, der overalt krydses over vore Hoveder og ødelægger ethvert smukt Gadeperspektiv. For nogenlunde at bøde paa dette vel sagtens uundgaaelige Onde skulde saa Masterne være saa meget skønnere (se foran de 4 Punkter, der vare de bestemmende ved Bedømmelsen). Man maa betragte blot den Vandalisme, der nu begaaes mod Pladsen foran Raadhuset, der ellers vilde kunne blive saa monumental — og man vil vist indrømme Rigtigheden af Alt, hvad her er sagt.

Man bør ikke slaa sig til Ro med, hvad der nu sker, som et fait-accompli. Selskabet bør tvinges til at overholde sine Forpligtelser og gøre Arbejdet om f. Eks. paa Raadhuspladsen. Og dette maa Magistrat og Borgerrepræsentation betragte som en dem særligt vedkommende Opgave.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Andr. Schous Boghandel (Ludvig Schüth), der fortjener Anerkendelse for sine Bestræbelser for at indføre gode Værker af moderne architektonisk Litteratur, har sendt os:

Academy Architecture and Architectural Review 1901. I. Dette af Architekter velkendte lille engelske Værk udsender i Aar sit 19de Bind, der i Udstyr og Indhold staar fuldt paa Højde med sine Forgængere. Det bringer denne Gang tillige nogle Blade i Akvareltryk, der ere udførte med megen Finhed og Elegance.

Bogens første og største Afsnit omfatter et Udvalg af architektoniske Tegninger, der har været ophængte paa Udstillingerne i London, Edinburg og Glasgow; dernæst følger en Række Skulpturarbejder af engelske Kunstnere og sluttelig nogle Gengivelser af opførte Bygninger udenfor Storbritannien.

Nogen særlig Anbefaling behøver dette Værk jo ikke; det smagfulde Udvalg af Architektur, det indeholder, og den ulastelige Udførelse af Billederne gør hvert enkelt Bind til et Album, som man kun kan have Glæde af at besidde.

FORSKELLIGT.

Stolekonkurrencen. Fra det af Industriforeningen nedsatte Udvalg til Bedømmelsen af de indkomne Løsninger af Prisopgaven: Fremstillingen af en billig, konkurrencedygtig Stol (se Pag. 116) er den 15. Juli afgivet Beretning, ifølge hvilken 1ste Præmie, 300 Kr., tilkendtes Dansk Stolefabrik ved Georg Hansen, Kjøbenhavn; 2den Præmie, 200 Kr., tilkendtes Greisdalens Stolefabrik. Præmie 150 Kr. tilkendtes Dahl Jensen, Kjøbenhavn, og Præmie 100 Kr. Drejer Jacob Jensen, Silkeborg. Endvidere tildeltes der for Tegning til en Stol Kr. 100 til Snedker Holger Hansens Efterfølgere: Jensen & Petersen samt Billedskærer S. Sørensen i Odense.

Der var ialt indkommet 66 Stole fra 39 Indsendere og 60 Tegninger fra

23 Indsendere. De opgivne en gros Priser varierede fra 90 Kr. til 24 Kr. pr. Dusin.

Udvalget skønner ikke, at nogen af Besvarelserne fuldt løser den stillede Opgave, idet formentlig ingen af de fremstillede eller i Tegning angivne Stole kan ventes at være i Stand til at optage en saa virksom Konkurrence med de indførte billige Stole, at Indførelsen af disse i væsentlig Grad hæmmes. Udvalget har derfor ikke ment, at nogen Præmie paa 750 Kr. resp. 200 Kr. bør uddeles, idet Præmier af disse Beløb efter Bestemmelsen kun skulde uddeles for fyldestgørende Løsninger.

Den udførlige Beretning fra Bedømmelsesudvalget er optaget i »Tidsskrift for Industri« Pag. 157.

❦

Den Dahlhoffske Præmie er paa Haandværkerforeningens Indstilling tildelt Kleinsmedesvend Thor Krøier for en af ham udført jernsmeddet Hængelampe med Lysarme, og Malersvend Carl Lauritz Kragh Møller for et tegnet og malet Ornament samt for tvende Prøver af en Træsort og en Marmorart. Begge de nævnte Arbejder ere Svendeprøver, der ere blevne belønnede med Haandværkerforeningens Sølvmedaille.

❦

Kongres. Som tidligere meddelt (Pag. 184) afholder »*Internationaler Verband für die Materialprüfungen der Technik*« en Kongres i Budapest i Dagene 9.—14. September d. A. Der er nu indtegnet hertil 259 Deltagere, hvoraf en halv Snes er Danske. Den fuldstændige Liste over Deltagerne findes paa Statsprøveanstaltens Kontor, Vestervoldgade 7, hvor Indmeldelser endnu kan modtages.

Den foreliggende Fortegnelse over anmeldte Foredrag indeholder 3 Grupper: Gruppe A (Metaller) omfatter 10 Foredrag; Gruppe B (Bygningssten og deres Bindemidler) 14 Foredrag og Gruppe C (Teknikens øvrige Materialier) 2 Foredrag.

I Forbindelse med Kongressen arrangeres større Udflugter i Ungarn for Deltagerne med Damer.

❦

Architekt Carl Brummer har efter Indbydelse af en dansk Forretningsmand i Meksiko udført et Konkurrenceprojekt til den indre Udformning og Udsmykning af Modtagelsessalen i Præsidentens Palads. De øvrige Konkurrenter er en fransk og en italiensk Architekt.

Billedhugger Bærentzen har assisteret Architekt Brummer ved Udarbejdelsen af Projektet.

❦

Fra Glarmestrenes Forretningsudvalg er udsendt Meddelelse om, at der ved Lavsforsamlingen den 3. August d. A. er vedtaget, at saavel Medlemmer af Glarmesterlavet i Danmark som af Glarmesterforeningen af 1870 ere forpligtede til at overholde, at »Intet Medlem maa paatage sig nogen Forpligtelse til Udførelse af Arbejde eller Levering af Materialier, der ikke indeholder en Tilføjelse om, at Tidsbestemmelser for Forpligtelsens Fyldestgørelse i Tilfælde af Strike eller Lock-out, der berører det paagældende Fag, udskydes med et Tidsrum, der svarer til den Forsinkelse, Arbejdsstandsningen har foranlediget.«

Endvidere er vedtaget, at »Ingen Glarmester maa fuldføre et af en anden

Glarmester paabegyndt Arbejde, uden at han først hos vedkommende Mester har erkyndiget sig om Grunden til, at Arbejdet er standset, og han har indhentet dennes eller i Tvivlstilfælde Oldermandens Tilladelse hertil.«

Samtlige Priser ere endelig ved Lavsforsamlingen den 3. August blevne forhøjede med 20 pCt.

❦

Fra Dansk Tarifforening er meddelt, at Brandassurandørerne have vedtaget, at Tilstedeværelsen af Acetylengasværk vil medføre en meget betydelig Forhøjelse af Præmien for den paagældende Risiko, medmindre Gasværket er indrettet og drevet efter nedenstaaende Regler, hvilken Bestemmelse er traadt i Kraft fra 1. Juli 1901.

a) Acetylen-Gasværker (Gasudvikler og Beholder) skulle opstilles i særskilt dertil indrettet Bygning, fjernet mindst 5 Alen fra andre Bygninger, hvis Værket er indrettet til højst 50 Blus, 10 Alen, hvis det er indrettet til højst 100 Blus, og 20 Alen for større Værker. Den Bygning, hvori Gassen tilvirkes og opbevares, skal have en let Tagkonstruktion, der tilsteder rigelig Ventilation, samt paa Døren til Gasværksrummet tydeligt Opslag af følgende Indhold: »Tobaksrygning, Afstrygning af Tændstikker og al Brug af Lys forbudt. Kalciumkarbid brandfarlig ved Udsættelse for Væde.«

b) Gasværket (Gasudvikler og Beholder) skal være af stærk Konstruktion, fast og tæt sammensat og forsynet med Sikkerhedsventil. Ingen Del deraf maa være af Kobber. Gummislanger eller lignende maa aldeles ikke benyttes i Anlæget.

c) Alt Arbejde ved Gasværket, som Ladning, Rensning og deslige, maa kun foretages ved Dagslyset. Det kan dog tillades i Gasværkslokalerne at have Belysning ved elektriske Glødelamper, men ingen anden kunstig Belysning maa benyttes i disse Rum.

d) Til Gasværkets Pasning maa kun anvendes paalidelige voksne Personer, der ere fuldkommen kendte med samme.

e) Kalciumkarbid maa kun lagres i Gasværksbygningen eller i særlig Bygning, der opfylder de samme Betingelser som de for Gasværket under a) krævede. Det skal opbevares i Metalbeholdere med vandtæt sluttende Laag.

f) Flydende Acetylen, transportable Acetylen-Gasværker og Lamper, hvor Acetylenen udvikles i Lampens Fod, maa ikke benyttes inde i Bygning.

❦

Ombygningen af Raad- og Domhuset paa Nytorv. Der foreligger nu *Betænkning og Indstilling* — afgiven April d. A. — fra den ved Justitsministeriets Skrivelse af 14. December 1899 nedsatte Kommission angaaende *Omordning og Fordeling af Lokalerne* blandt Politiet og Retterne i *Raad- og Domhuset*, naar de kommunale Institutioner ere overflyttede til det nye Raadhus.

Kommissionen bestod af Politidirektør Eugen Petersen (Formand), Justitiarius i Kriminal- og Politiretten Ingerslev, Justitiarius i Overretten Ipsen og Borgmester Dybdal.

Som bekendt er der langtfra Plads til de kommunale Institutioner, Retterne (Overretten og Kriminal- og Politiretten) og Politiet i Raadhuset; til flere af disse har der været lejet Kontorlokaler i private Ejendomme i Byen, de Lokaler, der

blive disponible ved de kommunale Myndigheders Overflytning i det nye Raadhus ville langtfra være tilstrækkelige til at afhjælpe de Mangler, der nu hæfte ved Retternes og Politiets Lokaler, noget, som ogsaa fremhæves i Betænkningen. Det har saaledes blandt andet vist sig fuldstændig ugørligt ogsaa efter de kommunale Myndigheders Fraflytning at skaffe Plads i Raad- og Domhuset eller i Bygningen i Hestemøllestræde Nr. 4 til de Dele af Landsover- samt Hof- og Stadsretten og af Politiet, til hvilke man efterhaanden har været nødsaget til at leje Lokaler udenfor Raad- og Domhuset. Kun til de 2 *Civilkamre* under Kriminal- og Politiretten, til hvilke der for Tiden er lejet Lokale i en privat Ejendom i Kattesundet, samt til *Skifterettens Assistancekontor* og Assistancekontoret for Pantekontorerne, *3die Brevskriverkontor*, der for Tiden ere anbragte i private Ejendomme i Stormgade og Nygade, kan der efter de kommunale Myndigheders Fraflytning skaffes Plads i Bygningen i Hestemøllestræde og i Raad- og Domhuset. Derimod maa *Kontorerne for Notarius publicus* og for *Auktionsdirektøren* vedblivende *anbringes i lejede Lokaler*, og det samme gælder om Lokalerne for *Sundhedspolitiet*, *Inventarieskriveren* og *Politilægen* samt for *Politiets Undervisningslokale* og *Bibliotheks-lokale* og for en Del af *Politiets Arkiv*.

Dernæst maa man med Hensyn til ikke faa af Lokalerne paa Raad- og Domhuset tage til Takke med Forhold, der, hedder det i Betænkningen, i flere Retninger ere meget uheldige. Men den Ordning, som Kommissionen foreslaar, byder dog væsentlige Forbedringer af den nuværende saare daarlige Tilstand. *Denne Ordning bestaar i, at Bygningen i Hestemøllestræde overlades de 2 Retter*, saaledes at Landsover- samt Hof- og Stadsretten faar Stueetagen, hvor Brevskriverkontorerne agtes anbragte, samt et Par Lokaler i Kælderetagen, og Kriminal- og Politiretten hele den øvrige Del af Bygningen til Brug for den offentlige Politiret, Civilkamrene og Arkiv.

I *Raad- og Domhuset* beholder *Landsover- samt Hof- og Stadsretten* alle sine nuværende Lokaler med Undtagelse af Brevskriverkontorerne, men faar desuden de ledigblevne Lokaler paa anden Sal, og paa første Sal de nuværende 1ste, 2den og 3die Kriminalkamre samt det saakaldte Grundlovsværelse. *Kriminal- og Politiretten* afgiver de her nævnte Lokaler, men *faar hele Fløjen i Stueetagen mod Slutterigaden*, Overpræsidentens Kontor og de Værelser i Stueetagen, der for Tiden benyttes af Overpræsidentens Sekretariat. *Politiet* beholder sine nuværende Lokaler og faar Fløjen i Stueetagen mod Kattesundet, Borgerrepræsentationens Lokaler, Magistratens Forsamlingssal, Brevskriverkontorernes Lokaler samt Kælderetagen med Undtagelse af den Del, der benyttes til Arkiv for Landsover- samt Hof- og Stadsretten, til Bolig for denne Rets Fyrbøder og til Arkiv og Brændselsrum for Kriminal- og Politiretten.

En nødvendig Betingelse for, at Bygningen i Hestemøllestræde kan anvendes af Kriminal- og Politiretten, er den, at der tilvejebringes en *direkte Forbindelse* mellem denne Bygning og Arresthuset. En saadan maa derfor skaffes tilveje enten ved en Bro over Gaden eller ved en Tunnel under Gaden. Af forskellige nærmere anførte Grunde har Kommissionen besluttet sig til at indstille, at den Forbindelsesgang, der nødvendig maa være mellem Arresthuset og Kriminalrettens Lokaler i Hestemøllestræde, tilvejebringes ved en af Architekt Tolstrup foreslaaet Bro.

Hvad dernæst angaar det andet Kommissionen forelagte Spørgsmaal: hvorledes den i alt Fald *delvis fornødne Ombygning af Lokalerne paa lempeligste Maade for Forretningernes uforstyrrede Gang vil kunne ske*, bemærkes følgende: Naar Magistraten og Borgerrepræsentationen ere fraflyttede Raad- og Domhuset, faar efter den i det ovenanførte foreslaaede Ordning hver af de 3 Institutioner, der skulle forblive i Raad- og Domhuset, Andel i de af de kommunale Myndigheder benyttede Lokaler, og ved Anvendelse af de nye Lokaler, der tilfalde den paagældende Institution, vil denne kunne lade foretage den Ombygning og den Istandsættelse af dens ældre Lokaler i den Orden og efter den Omgang, som den vedkommende Institution finder hensigtsmæssigst.

Ifølge et udarbejdet Overslag ville *Omkostningerne* ved Omdannelsen af Raad- og Domhuset andrage 129,347 Kr. og ved Omdannelsen af Ejendommen i Hestemøllestræde 50,623 Kr., hertil 7000 Kr. til en lukket Bro over Gaden, ialt 187,000 Kr. Saafremt Projektet om en underjordisk Forbindelsesgang foretrækkes for en lukket Bro, maa Summen forøges med 14,000 Kr.

TIL ABONNENTERNE.

Redaktionen tillader sig herved at henlede Opmærksomheden paa den i Tidsskriftets forrige Nummer værende Meddelelse, ifølge hvilken Bladet fra 1ste Oktober d. A. vil udgaa hver Uge og komme til at bestaa af to Afdelinger, A og B, hvoraf

Afdeling A særlig er beregnet paa at bringe rent architektonisk Indhold, altsaa som »*Meddelelserne*« nu, og *Afdeling B* særlig vil bringe tekniske og praktiske Nyheder, Licitationer o. l., som Tidsskriftet »*Arkitekten*« for Tiden omfatter.

Paa Afdeling *A*, som vil udkomme to Gange om Maaneden, kan særligt Abonnement tegnes til 1 Kr. 50 Øre pr. Kvartal, medens det samlede Tidsskrift (Afdelingerne *A* og *B*) vil koste 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal ligesom det indtil 1ste Oktober eksisterende Blad »*Arkitekten*«.

Paa Afdeling *B* alene kan ikke tegnes Abonnement.

For at undgaa Standsning i Ekspeditionen anmodes indtrængende tidligere Abonnenter om snarest og inden 15de September d. A. at indsende til Kontoret *Helgolandsgade 5, 1., Telf. 5612*, Besked om, hvorvidt de ønsker at subskribere paa *A* alene eller paa den samlede Udgave (*A* og *B*).

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.

Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.

Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er **1 Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er **1 Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 ¹, København B. Telf. 5612.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING ❦ ❦

KJØBENHAVN
DEN 15. SEPTBR. 1901
3. AARGANG № 24

HENRIK STEFFENS SIBBERN.

I en Alder af 75 Aar er Architekt HENRIK STEFFENS SIBBERN afgaaet ved Døden i Kjøbenhavn den 8de Septbr. Den Afdøde var Søn af den bekendte Professor i Filosofi ved Universitetet FREDERIK CHRISTIAN SIBBERN og vandt i 1855 den store Sølvmedaille, hvilket jo svarer til Afgangsbeviset fra Kunstakademiet nuomstunder. Kun de færreste af den nulevende Generation af Architekter er kendt med Sibberns Virksomhed som Architekt og have maaske blot lige hørt hans Navn nævne. Og dog har han i sin kraftigste Manddomsalder udfoldet en ret betydelig Virksomhed, især i Provinserne og paa Landet. Efter at have arbejdet som Elev under HETSCH og WALTHER og efter at have deltaget i Krigen 1849—50 nedsatte han sig i Kjøbenhavn og konkurrerede tre Gange uden Held til den lille Guld-

ROSENFELDT HOVEDBYGNING. ARCHITEKT H. S. SIBBERN.

H. S. SIBBERN.

medaille. Af hans Bygninger i Kjøbenhavn og Omegn kan nævnes Caroline Amalies Børneasyl i Rigensgade, Højesteretssagfører Octavius Hansens Landsted ved Skodsborg samt flere mindre Villaer i Villakvartererne. I Roskilde har han restaureret flere offentlige Bygninger; desuden har han ombygget Herregaarde paa Sjælland og Lolland. Af hans Arbejder uden for Kjøbenhavn ere de betydeligste Herregaarden Krabbesholm i Holbæk Amt, Hovedbygningen paa Rosenfeldt ved Vordingborg for Kammerherre Oxholm, Skovriderboligen, Enkesædet og Kottager for Grevskabet Knuthenborg paa Lolland, Bandholm Kirke samt i Sverrig Herresædet Bellinge og Herregaarden Amalielund for den svenske Diplomat Hochschild. Efterhaanden forringedes hans Virksomhed og Indtægter mere og mere; og paa sine gamle Dage maatte han for at kunne eksistere tage Arbejde som Tegner hos Stadsarchitekten i Kjøbenhavn.

URTEKRÆMMERSTIFTELSEN.

Paa en fritliggende Grund i Ægirsgade i det nye Kvarter mellem Nørrebrogade og Tagensvej agter Urtekræmmerforeningen at opføre en Bygning, indeholdende Lejligheder, der skulle tjene som Friboliger for Foreningens gamle Medlemmer og Enker.

Architekterne RICH. BERGMANN samt MARTIN LARSEN & MANDRUP-POULSEN blev indbudte til at konkurrere om Tegningerne til denne Stiftelse, og efter at Bedømmelsen, i hvilken Architekterne ROSENDAHL-LANGBALLE og G. TVEDE havde Sæde paa Akademisk Architektforenings Vegne, havde antaget Martin Larsen og Mandrup-Poulsens Projekt, blev Bygningens Opførelse overdraget dem. Vi hidsætte omstaaende de to Projekter og lade samtidig de konkurrerende Architekter ledsage deres Tegninger med nogle vejledende Ord.

MARTIN LARSEN OG MANDRUP-POULSENS PROJEKT.

Ved Udarbejdelsen af Byggeanlæget søgte vi at give det saa meget Stiftelseskarakter som muligt, uagtet Fordringerne til Lejlighedernes Indretning var af almindelig moderne Art for 2-Værelsers Lejligheder, med

een Hovedtrappe for hver 2 Lejligheder i Etagen. Stiftelsespartiet er rykket tilbage fra Gadelinien, saa at der bliver Plads til lidt Beplantning mellem Bygningen og Gaden, hvorved der bliver mere Ro og Hygge for Stueetagens Beboere. Hjørnepartierne skulde indrettes til Udlejning med Butikker i Stueetagen, derfor ere disse lagte i Gadelinien. For at undgaa den høje kaserneagtige Karakter have vi givet Bygningen et Manzardtag, hvorved Murværket kun bliver af 3die Sals Højde, og ved Hjælp af de fremspringende Trappepartier have vi søgt at bryde den ca. 150 Alen lange Façade. Efter de indkomne Tilbud opføres Bygningen for Kr. 95,50 pr. □ Alen, heri indbefattet Indlæg af W. C. og Centralopvarmning samt asfalteret Gaardsplads. MART. LARSEN, MANDRUP-POULSEN.

RICH. BERGMANNS PROJEKT.

Ved Planudarbejdelsen til nedenstaaende Projekt var det mit Ønske at faa alle Trapper (saavel Hoved- som Køkkentrapper) anbragte mod Gaarden, hvorved tre Fordele vilde blive opnaaede:

1) hele Façadens Inddragelse til Værelser,
2) Undgaaelsen af den mindre skønne Anbringelse af Hovedtrapperne i Façaden, og
3) ingen direkte Forbindelse mellem Køkken og Entre,

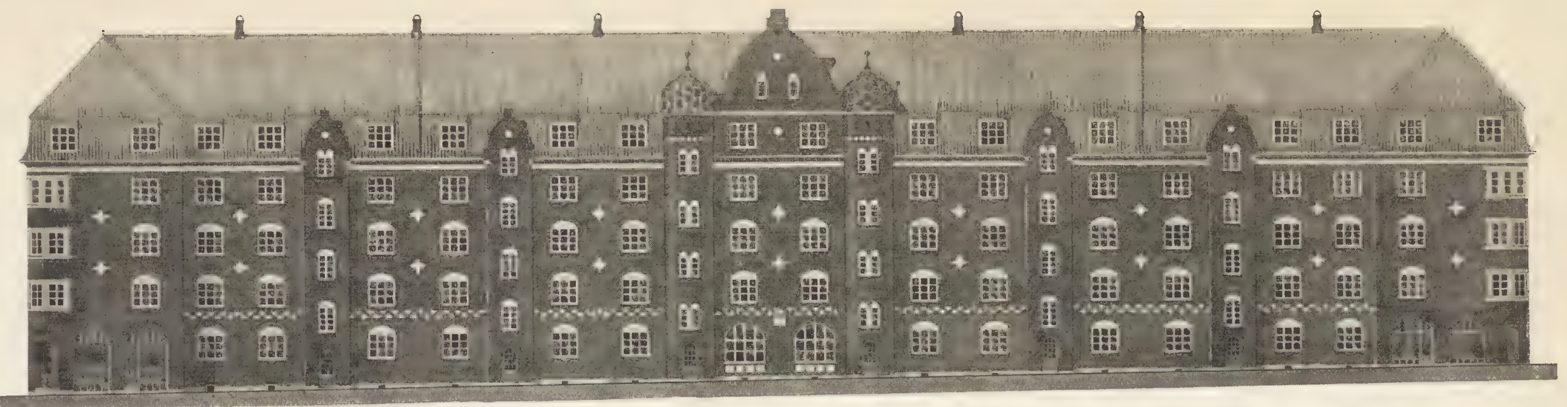
og jeg udarbejdede da ogsaa en saadan Plan; men paa Udtalelser om det ønskelige i eventuelt at kunne frasælge Hjørneejendommene — et Ønske, der ved tidligere udarbejdede Planer paa anden Grund var stillet som Fordring — tog jeg ikke i Betænkning at kassere ovennævnte Plan og udarbejde en ny (den afbildede), hvorved rigtignok de 3 Goder bleve umuliggjorte, men Ønsket opfyldt.

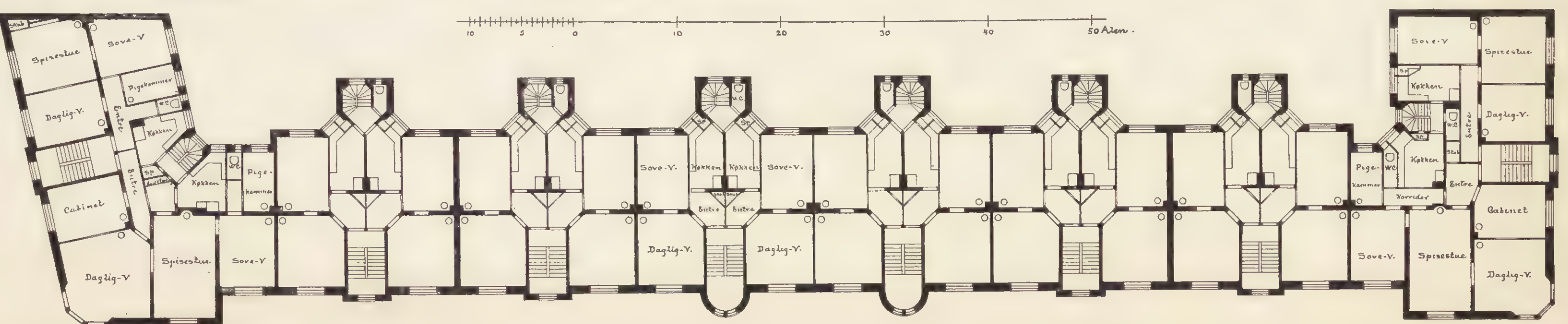
Dog er der — saavidt mig bekendt — ved Bedømmelsen ikke taget Hensyn til den tidligere stillede »Fordring« og det senere udtalte »Ønske«.

For Façadens Vedkommende skal jeg kun bemærke, at den var tænkt udført i røde, haandstrøgne Sten med Sandstensornamenter og med sort glaseret Tegltag. RICH. BERGMANN.

NIKE-TEMPLET.

Sejrende er den vingeløse Sejrsgudindes yndige lille Tempel paa Akropolis genopstaaet, om ikke i sin fulde Pragt saa dog tilstrækkelig helt til at vække Beskuerens største Beundring. Det er med Andagt og festlig Glæde, man gaar op ad den store Trappe mod Propylæernes blaa Himmelporte. Oppe, drejer man straks tilhøjre og staar saa foran det saa velbekendte ioniske Digterværk i Marmor. Ja vi kender det jo saa umaadeligt godt fra vor Studietid derhjemme, har tegnet det og set det blive tegnet — som det vil ske gennem Tiderne — paa Akade-

KONKURRENCEPROJEKT TIL
URTEKRÆMMERSTIFTELSEN.

ARCHITEKTER
MARTIN LARSEN & MANDRUP-POULSEN.

KONKURRENCEPROJEKT TIL
URTEKRÆMMERSTIFTELSEN

ARCHITEKT
RICH. BERGMANN.

miets Skoler; men det er nu noget helt andet selv at staa paa den herlige Terrasse, sætte sig paa de glatte Marmortrin og lade Haanden kærtegne Søjlebasernes Profiler! Saa tænker man med national Glæde paa, at vor afdøde Lærer, Etatsraad Christian Hansen, var den ene af Hovedmændene for Udgravningen og Opstillingen af dette Tempel, og paa hvor uhyre morsomt og spændende dette Arbejde maa have været, da han sammen med Eduard Schaubert i April 1835 her fjernede de tyrkiske Bastioner og fandt de prægtige Brudstykker! Og hvor i Verden kan saa findes en skønnere Udsigtsplads, hvorfra man kan nyde og drømme bedre end paa Niketemplets Marmortrin ved Terrassens bratte Kant, naar alle den græske Solnedgangs glødende Farver straaler over Salamisbugten og Peloponnes' fjerne Bjerge.

Skyggen af det stolte Akropolis tegner for vor Fod sin kølende Silhuet op over Phnyx's Bjærgknude, Ægina hviler let paa Havet tilvenstre, og langt nede bag Areopagos ser vi Theseus-Templet i Fugleperspektiv med Baggrund af Attikas Bjærge, yderst den gavlformede Pentelikon.

Man skulde tro, her var fuldt op af studerende Architekter, Billedhuggere og Malere, men det er her nu aldeles ikke. Jeg traf paa Akropolis under et Tidsrum af ca. 7 Uger kun 1 — een — Architekt, og denne ene — en Italiener fra Milano — betroede mig, at: »Det er jo ganske interessant, hvad man ser her, men nutildags af ringe Betydning. Vi bygge nu langt lettere med Jærnkonstruktioner og over meget større Spændvidder, end de gjorde her med disse Marmorblokke; men naar man tager Hensyn til den tidlige Tid og til det Værktøj, disse Grækere havde, maa man dog virkelig anerkende o. s. v.« Jeg sendte vort gamle kgl. Kunstakademi i Kjøbenhavn en venlig Tanke og glædede mig over, at jeg ikke, som denne Mand, havde studeret Architektur først i Milano, senere i London!

Imidlertid er her altid fuldt op af Arkæologer — maaske flest amerikanske — der studere omhyggeligt heroppe paa Akropolis, altid med deres »Pausanias« i Haanden, og medens vi tale om denne Bog, vil jeg slutte med varmt at foreslaa Architektforeningen som en meget fortjenstfuld Opgave at arbejde paa, at vi snarest kunne faa en god dansk Udgave af denne fortræffelige gamle græske Forfatter. Den græske Architektur er Grundlaget for de architektoniske Studier paa vort Kunstakademi; men det er meget lidt, der bliver læst om denne, saa længe man kun kan byde Eleverne Bøger i fremmede Sprog, og den gamle tyske Udgave, vi have af »Pausanias«, er ret vanskelig at komme igennem.

V. J. Mørk-Hansen.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. I Vejle paatænkes Opførelsen af en ny Kirke, og der er i den Anledning nedsat en Komité, som har udstedt Indbydelse til Deltagelse i en Konkurrence om Tegninger og Overslag til en saadan, der skal kunne rumme omtrent 600 faste Siddepladser. Det er Meningen, at den nye Kirke skal være Sognekirke for det Sogn, der maatte blive oprettet, naar Vejle Købstad, der tæller ca. 15,000 Mennesker, kan blive delt i Sogne. Byraadet har skænket en udmærket Byggeplads med 77 Alens Forside ud mod Jernbanegade i umiddelbar Nærhed af Teknisk Skole, Kirkegaarden og en ny stor Skolebygning, som

er under Opførelse. Den til Kirkens Opførelse bestemte Sum, inklusive Montering o. s. v., maa ikke overstige 90,000 Kroner.

Tegningerne, som skal omfatte Plan, Façader og forskellige Snit, maa være indleverede inden 15de Februar 1901. Bedømmelsen foregaar i Vejle og foretages af fire af Komiteens Medlemmer samt to af Byraadet og to af Akademisk Architektforening valgte Medlemmer. Præmierne er 1000, 600 og 400 Kroner. Kirkens Opførelse menes først at kunne paabegyndes om ca. 2 Aar.

Kunstindustrimuseets Haandværkerskoler. Fra 1ste Oktober d. A. agter det danske Kunstindustrimuseum at paabegynde en Haandværkerundervisning med det Formaal at udvikle Elevernes Forstaaelse af smukt og gennemført Arbejde. Skolen forudsætter, at Eleven har gennemgaaet de elementære Tegnekursus paa en teknisk Skole, og der vil særlig blive lagt Vægt paa at begynde med Snedkere, Billedskærere, Stenhuggere, Gørtlere, Smede, Metalstøbere og eventuelt Sølv- og Guldarbejdere. Professor HANS TEGNER vil blive Skolens Leder.

TIL ABONNENTERNE.

Med dette Nummer slutter altsaa 3die Aargang af »*Meddelelser fra Akademisk Architektforening*«.

Den 1ste Oktober d. A. begynder den nye Aargang, hvis Format og Udstyrelse vil blive ganske som tidligere, men hvis Indhold vil blive betydeligt forøget, idet der ifølge Overenskomst mellem »*Arkitekten*«s Udgiver, Hr. Grosserer RIIS-BONNE, og *Akademisk Architektforening* vil finde en Sammensmeltning af de to Blade Sted til eet Organ under Titlen:

ARCHITEKTEN,

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.

Redaktionen for dette Blad vil blive den samme, som nu forestaar »Meddelelserne«, og det vil blive udgivet af *Akademisk Architektforening*, hvis Organ det er.

Idet vi i øvrigt henvise til den detaillerede Redegørelse, som findes i dette Tidsskrift Pag. 296 og 308, er det vort Haab, at Bladet i sin nye Skikkelse vil vinde Tilslutning ikke alene hos vor nuværende Kreds af Abonnenter, men overalt hos Kunstnere, Teknikere og Haandværkere i Bygningsfagene, hvis Interesser Redaktionen vil bestræbe sig for altid at imødekomme og samle.

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer den 1ste og 15de i hver Maaned.
Abonnement à 1 Krone 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN, Kontor Vestre Boulevard 39⁴. B. **Telf. 17524.**

Avertissementsprisen er 1 **Kr. pr. Kv.-Tom.** Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygn., B.

Abonnementsprisen er 1 **Krone 50 Øre pr. Kvartal** med Tillæg af 12 Øre Porto for udenbys boende Abonnenter.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 [1], København B. Telf. 5612.

FORTEGNELSE

over Firmaer, som i det forløbne Kvartal har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler *T. E Lundbye* (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annonceclichées.

Asfalt og Asfaltarbejder.
Bird, Fjords Allé 1
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Guldmann, Hans, Vestergade 26
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Kongens Enghave
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1

Badeanlæg & Badeapparater.
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Beton-, Cement- og Monierarbejder.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Portland-Cementfabriken »Danmark«, Aktieselskab, Ny Toldbodgade 15
Rasmussen, H O, Læssøesgade 5
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1
Schiøtz, Carl, Vesterbrogade 54

Bogbind, Bøger m. m.
Baden, Jakob, Østergade 16

Bygningsartikler, forskellige. Cement osv.
Aktiebolaget Klagstorps Kalkbrott, Ny Kongensgade 20
Dansk Papyrolithfabrik, Aktieselskab, Nygade 4
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Hoppe, V, & Lutz-Petersen, Nørrebrogade 63
Kjøbenhavns Skiferlager, H C Vinter, Nørregade 2
Nielsen, Hans, Bygningsentreprenør, Holstebro
Petersen, Andreas Rudolf, Købmagergade 57
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Wildau, L, Jernbanegade 6

Dampskorstene, runde.
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H Schumacher, Aaboulevard 14
Køhler, V Sibbern, Ryesgade 25
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Dørlukkere.
Nørholm, N, & Søn, Skindergade 42

Elektriske Anlæg, Elevatorer, Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8
Elektrisk Bureau, Boldhusgade 6
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Blaagaardsgade 17
Lund, Ludvig, Regnegade 26
Otzen, P, & Thorstenson, Vesterbrogade 24
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Siemens & Halske, Akties. St Kongensgade 63
Sørensen, Ferd E & Co, Dr. Tværgade 55
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44
»Titan«, Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Tvermoes & Abrahamson, Gothersgade 13

Fajance- og Porcelænovne.
Kjær, C V, Kjøbmagergade 42
Kähler, Carl F, Jernbanegade 5
Reeh, H, Jernbanegade 4

Fotografi, Reproduktion og Lyskopiering.
Atelier Friis, Møntergade 12

Gas- og Vandmestre m. m.
Flyge, H B, Gothersgade 20
Harboe, Kr Noe, H C Andersensgade 5
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd, Mikkelbryggersgade 6
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
Timm, Brødr J & O, Vesterbrogade 44
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Glarmestre, Glasmaleri m. m.
Engstrøm, O, Borgergade 53
Mandix, H, Nørregade 35

Have-Architektur.
Jørgensen, Erstad, Lindevej 10

Ingeniører, Jernstøberier m. m.
Bruun & Sørensen, Niels Juelgade 4 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberi, Holmbladsgade 23
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Reeh, H, Jernbanegade 4
Riedels, C F, Eftf., Ny Vestergade 9
Schouboe, N C, Willemoesgade 11
»Titan«, Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
Vang, Andr, Hellerup
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Kurvevarer.
Wengler, R, Amagertorv 7

Linoleum.
Bonne, C Riis, Silkegade 1
Magasin du Nord, Kjøbenhavn K
Meyer, E, Jorcks Passage

Malerarbejde.
Bendix, Otto, Nørregade 26
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Mandix, H, Nørregade 35
Schübeler's Sønner, H, Nordre Frihavnsvej 19
Øjgaard, M Chr, Rosenborggade 2

Maskinsnedkeri, Møbler m. m.
Jensen, Henning, Ny Toldbodgade 11
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Metalstøbere, Lamper og Metalvarer.
Rasmussen, Laur, Bredgade 28 og Raadmandsgade 16

Opvarmning og Ventilationsanlæg.
Bruun & Sørensen, Niels Juelsgade 4 og Aarhus
Christianshavns Jernstøberier, Holmbladsgade 23
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Rechs Opvarmnings-Comp., Lyngbygade
Strømann, C & G, Raadmandsgade 15
»Titan« Akties. Tagensvej 32 og Vesterbrogade 1
»Vølund« Akties. Blegdamsvej 32

Prisme-Glas.
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Reeh, H, Jernbanegade 4

Saltsyre, Gibs, Vandglas.
Hansen, Vilh, & Co, Nørrebrogade 30
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Timm, Brødr. J & O, Vesterbrogade 44

Smedearbejde.
Doberck, F W, & Søn, Lille Strandstræde 22
Høst, P W, Ravnsborggade 12
Petersen, C M, Lykkesholms Allé 22–24
Schæbel. Ferd, Mikkelbryggersgade 6

Staal- og Jernbjælker, Plader, Taljer m. m.
Berendsen, Sophus, Aktieselskab, Skoubogade 1
Jensens, Jørgen, Eftf., Vestergade 16
Løwener, V, Kvæsthusgade 6
Møller, J F Lemvigh-, Kultorvet 11
Rahr, Chr C, & Co, Vestergade 30
Vold, L, Nansensgade 23 B

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Faxe-Limhamn Kalkbrud, St Annæplads 26
Hagen & Co's Eftf., Gothersgade 8
Kbhvn.s mek. Stenhuggerier, Frederiksholms Kanal 28
Larsen, H & J, Griffenfeldtsgade 37
Maag, James, & Thorald Müller, Højbroplads 12
Nielsen, E, mek. Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
Scheller, Carl, Nørrebrogade 52

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr, Aaboulevard 44
Petersen, Hans Lamberg, Lykkesholms Allé 8

Tagpap m. m.
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Vinter, H C, Nørregade 2

Tapeter.
Krüger, C, Nygade 6

Teglværker, Teglværksanlæg m. m.
De forenede Teglværker, } Nørregade 2
Kagstrup Kalkværker, Akties. } Nørregade 2
Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, Tordenskjoldsgade 3
Vindø Teglværk, Hobro

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelius, Kjøbmagergade 15
Petersen, J Chr, St Kirkestræde 1

Træ og Trævarer.
Krause, M H, Niels Ebbesensvej 6
Nordeurop. Compo-Board Aktiesk., Havnegade 9

Vandklosetter.
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39

Værktøj.
Ibsen, Peter, Kronprinsensgade 3

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 4. OKTBR. 1901
No. 1

KJØBENHAVNS NYE GODSBANEGAARD.

I Juni Maaned 1895 paabegyndtes Anlæget af den nye Godsbanegaard ved Kallebodstrand, efter at det Aaret forinden var vedtaget ved Lov. Det betydelige Areal, som dette nye, for vore Trafikforhold saa vigtige Anlæg, optager, er indvundet ved Opfyldning i Kallebodstrand, og det efter vore Forhold meget store Jordarbejde, der omfatter 342,000 Kubikfavne, var fuldført i Foraaret 1899. Selve Jordfyldningen, der fandt Sted i Perioden 1896—97 fremmedes med stor Kraft, der arbejdedes saaledes Dag og Nat, og hvert Døgn voksede det nye Areal frem med 8—900 Kubikfavne Jord. Hele Landarealet omfatter nu 150 Tdr. Land, hvoraf dog ca. 30 Tdr. Land er overdraget Kjøbenhavns Kommune, der anvender dem til Kaj o. s. v. Fremstillingen af hele dette Areal har med Kystsikring og Jordarbejde kostet ca. 2,700,000 Kr., og den indvundne Plads staar saaledes i en Pris af 1 Kr. 30 Øre pr. Kvadratalen, hvilket efter Beliggenheden maa siges at være meget billigt.

Paa Banegaardsterrænet er opført et betydeligt Antal Bygninger, større og mindre, — den største af dem, Hovedbygningen, der indeholder Kontorerne og Varehusene, ligger nærmest Tømmerpladsgade og vender sin Forside mod denne, der paa dette Sted udvider sig til en stor aaben Plads. Bygningen er opført af røde Mursten og Granit og fremtræder i enkle og kraftige Linier; den gør med sine to Trappefløje og sit solide Indkørselsparti et værdigt og helstøbt Indtryk, der yderligere øges, naar man ser de smukt gennemtænkte architektoniske Enkeltheder. Midtpartiet dannes af tre store Portaabninger, hvoraf den midterste tjener som Indkørsel til Perronerne, hvor Varerne modtages, medens Udkørselen sker gennem de to Sideporte. Paa første Sal ligger Kontorlokalerne til Ekspedition af det ankomne og afgaaende Gods; det er høje og lyse Rum, indrettede efter Nutidens praktiske Krav og tillige med kunstnerisk Smag udstyrede med faa, men

virkningsfulde Midler. I Tagetagen er indrettet Rum til Arkiver samt Beboelsesrum for ugifte Assistenter og Baneembedsmænd. De i Endepartierne anbragte Trapper er af Granit, brede og lyse og i architektonisk Henseende meget tiltalende.

Fra Kontorbygningen strækker sig de to lange Varehuse hvis samlede Længde er 1350 Fod. Det er lave Bygninger forsynede med Ovenlys og udførte i meget stærke Tømmerkonstruktioner. Paa disse Bygningers Ydersider er anbragt Perroner til Af- og Indlæsning af Gods i Jærnbanevogne. Perronerne er formet efter et savtakket System med en Mængde Stikspor, hvilket medfører den betydelige Fordel, at man kan flytte og rangere enkelte Vogne til og fra Varehusene, uden at behøve at flytte de andre Vogne. I den længste af Varehusfløjene er indrettet Toldkontorerne med Ekspeditionslokaler og Værelser for Toldkontrollører og andre af Toldvæsenets Funktionærer.

Skøndt Forholdene, som de nu er i disse nye Bygninger, se store og rummelige ud, er der dog al Sandsynlighed for, at en Udvidelse om kortere eller længere Tid bliver nødvendig; der er da ogsaa ved Planernes Udførelse taget tilbørlig Hensyn hertil, idet der er reserveret Plads til endnu et Par lange Varehuse i umiddelbar Nærhed af de nuværende, ligesom ogsaa Hovedbygningen vil kunne udvides ved et Par Fløje uden at dens architektoniske Forhold lider derved.

Lige ud for den store aabne Gaard imellem de to Varehuse, men et Stykke længere mod Vest, ligger den smukke lille Marketenderibygning, som er opført og overtaget i privat Entreprise, men efter en vis Aarrække kan købes af Statsbanerne. Denne Bygning, der indeholder et Par mindre Restaurationsrum og er prydet med en lille aaben Loggia, svarer i Stil og Udførelse til Kontorbygningen. Foran Marketenderiet lives Terrænet op ved et smukt anlagt Blomsterparti.

Langt ude paa Terrænet, i umiddelbar Nærhed af den flade Strand, lægger man Mærke til en meget omfangsrig Bygning; det er Lokomotivremisen, hvis Fladeinhold er godt og vel 1 Td. Land stort. Den har Plads til 44 Lokomotiver og er forsynet med lange Fyrgrave, hvorfra man kan undersøge og rense Maskinerne. Remisen bestaar af fire sammenbyggede Haller, der bæres af en meget dekorativ, buet Tømmerkonstruktion af uhøvlet Materiale, der virker ejendommeligt og tiltalende ved sine Linier alene og sin mørke naturlige Trætone, idet man her fuldstændig har undladt Malning, da man muligvis har ment, at Røgen fra Lokomotiverne snart vil forsyne Hallen med en Dekoration, der vil vise sig kraftigere og mere dominerende end enhver anden.

En Skydebro, der bevæger sig gennem hele Hallen og drives ved Elektricitet befordrer Lokomotiverne hen paa deres respektive Pladser,

hvor svære Jærnrør hænger ned fra Loftet for at optage og aflede Lokomotivernes overflødige Røgmasser.

I Nærheden af denne Bygning opføres en saakaldet Vognvadsk, hvor man med saavel varmt som koldt Vand kan foretage den ofte fornødne gennemgribende Rensning af Kreaturvogne. Endvidere findes her et Vandtaarn med Vandrenser, hvor Fremstilling af destilleret Vand til Lokomotivernes Kedler finder Sted.

Flere andre Bygninger findes spredt omkring paa Terrænet, saaledes en Funktionærbygning og et Hus, hvor de Lokomotivførere kan overnatte, som sent om Natten indtræffer paa Banegaarden. Endelig ser man et betydeligt Antal Sporskifterhytter, smaa røde grundmurede Bygninger, i hvilke Sporskifterne ved Hjælp af en Telefon og et elektrisk Klaviatur foretager de mange forskellige Indstillinger af Sporene, som er nødvendige ved Rangeringen af Godsvognene.

Til Belysning og til Drivkraft af de paa Godsbanegaarden værende Anlæg benyttes i vid Udstrækning Elektricitet. Der er i dette Øjemed opført en særlig elektrisk Station ikke langt fra Hovedbygningen, og denne vil, med en ringe Udvidelse, være tilstrækkelig til ogsaa at besørge Belysningen af den nye Personbanegaard, som formentlig, om ikke alt for mange Aar, vil faa sin Plads Nord for Godsbanegaarden, noget nærmere ved Vesterbrogade.

Kjøbenhavns Godsbanegaard, som i disse Dage er bleven indviet, er nærmest et omfattende og interessant Ingeniørarbejde, medens der i forholdsvis ringe Grad har været Brug for Architekternes Medvirkning. Ved de bebyggede Arealer, der tilsammen optage det ret betydelige Fladerum af 38500 Kvadratalen, har Forholdene fordret den største Økonomi anvendt i architektonisk Henseende, og det er derfor med udelt Fornøjelse man sér, hvormeget her alligevel er opnaaet ved ringe Midler.

At komme ind paa en nærmere Beskrivelse af de mange smukke Ingeniørarbejder, som det nye Banegaardsanlæg har givet Anledning til, maa vi desværre afholde os fra, da Pladsen her i Tidsskriftet ikke tillader det; vi skal blot nævne, at der er foretaget store Udgravnings- og Opfyldningsarbejder, omfattende Uddybninger, Opmudringer og Havnebygning, Opførelser af Kajer og Bolværker, vidstrakte Gadeanlæg, Udførelse af komplicerede Kloaksystemer og Pumpestationer, betydelige Brobygningsarbejder, indviklede elektriske Kraft- og Belysningsanlæg og endelig Beregning og Udlæggelse af det Virvar af Skinner og Sporskifter, der som et uhyre Ribbenet strækker sig over hele Terrænet, saa langt Øjet naaer.

Overingeniør *Ernst* ved Statsbanerne har forestaaet Anlæget, der iøvrigt i sin Helhed har været planlagt og ledet af Afdelingsingeniør

D. Simoni. Alle Bygningerne er tegnede og opførte under Ledelse af Architekt *H. Wenck* med Assistance af Architekterne *Bertram* og *Preisler.*

Blandt de Haandværksmestre, som har været medvirkende ved de forskellige Bygningers Opførelse, skal her nævnes Tømmermestrene *Arboe* og *Julius Nielsen,* Murmester *Th. Wienberg,* Aktieselskabet *Oskar Køhler* og Malerfirmaet *Petersen & Andersen.*

Til Slutning kun et Par Tal, for ved Sammenligning at vise, hvor stort det nye Anlæg er: Frihavnens samlede Vand- og Landareal udgør 110 Tdr. Land, medens Godsbanegaarden, som ovenfor nævnt behøvede Udlæggelsen af 150 Tdr. Land, ligeledes var Jordarbejdet ved Frihavnen kun 225,000 Kubikfavne mod 342,000 Kubikfavne ved Godsbanegaarden. Den nuværende Person- og Godsbanegaard indtager tilsammen den meget beskedne Plads af ialt 29 Tdr. Land og raader over en samlet Sporlængde af $2^3/_4$ Mil, hvoraf $^3/_4$ Mil benyttedes til Godsspor; nu har den nye Godsbanegaard en samlet Sporlængde af 6 Mil, en Forbedring, der utvivlsomt i den første Tid vil vise sig følelig.

Hele Anlæget har kostet 9 Millioner Kroner.

Vi skal ved en senere Lejlighed komme tilbage til Bygningerne paa vore Statsbaner og agter da at bringe nogle Billeder af disse, der formentlig vil have Interesse for vore Læsere.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Kalkmørtel kan, naar den er rigtig tilberedt og behandlet, i Fasthed og Bindekraft meget godt optage Konkurrencen med Mørtel af Portland-Cement. Jo ældre Kalken er, ɔ: jo længere den har været læsket, des bedre og mere holdbar Mørtel vil den afgive.

Naar Kalk læskes, er der nemlig altid mange Smaastykker, som ikke læskes helt og saaledes gaar med i Kalkkulen. Benyttes nu denne Kalk — hvad ofte sker — efter kort Tids Forløb til Mørtel, som derpaa anvendes til Opmuring eller Puds, kan Læskningen af de enkelte Partikler først gaa fuldstændigt for sig, naar Mørtelen allerede er ført paa. Herved vil der paa visse Steder danne sig Revner og Blærer i Pudsen, som endog paa enkelte Steder kan falde helt af.

Hvis man anvender mere end et enkelt Lag til Puds, bør man helst anvende grovere Sand og større Kalkmængde til de dybeste Lag, og finere Sand samt mindre Kalk til de øverste. Naturligvis er det en Forudsætning for Pudsens Holdbarhed og Godhed, at hvert enkelt Lag maa være helt tørt, før det næste paaføres.

Til Stenenes Forbindelse egner frisk læsket Kalk sig bedre, da denne

hurtig binder mellem vaade Sten. Skal saadanne Sten forbindes, bestrør man det paaførte Kalklag med fint, ikke helt læsket Kalkpulver, og Kalkfugerne størkner paa denne Maade hurtigt og fuldkomment, saa at det efter et Par Dages Forløb er umuligt at drive et skarpt Jærn ind i Fugen. Ved Pudsning kan man ligeledes blande frisk læsket Kalk og afsiet Kalk med skarpt Sand og gnide Fladen med frisk tilberedt Kalkpulver. Denne Tilberedning af Mørtel har allerede været benyttet af Romerne i Rhinegnene og i Omegnen af Trier, hvor man intet Steds har fundet Kalkgruber fra den Tid.

Iøvrigt kommer det ved Kalkmørtel meget an paa Kalkens Sammensætning og Behandling, idet næsten enhver Kalk kræver sin særlige Behandlingsmaade.

Ved flere Lag Puds har følgende Sammensætninger vist sig gode:

	Sand.	Kalk.	Lagets Tykkelse.
1 Lag Puds (groft Sand)	$2^1/_2$	1	2—3 ctm.
2 — — (middelgr. Sand)	3	1	$1^1/_2$—2 —
3 — — (middelfint Sand)	$3^1/_2$	1	1 —
4 — — (fint Sand)	4	1	3—4 —
5 — — (fint Sand)	5	1	2—3 —

X.

⁂

Smedejærns-Søjler af profilvalset Jærn blev tidligere fremstillet ved Sammennitning. Paa Grund af Udboringen af Nittehullerne saavel som ved selve Sammennitningen blev dog Prisen paa saadanne Smedejærns-Søjler væsentlig højere end paa Støbejærnssøjler. En Hr. *Georg Schmidt* i *Elberfeldt* har for nogen Tid siden funden paa en Fremgangsmaade for Søjler, der er sveisede paa langs og forsynede med to Sveissømme. Paa denne Maade vil Smedejærnssøjler i Fremtiden kunne laves langt billigere end hidtil.

Fremgangsmaaden er følgende: To retvinklede Jærnplader, hvis Tykkelse-, Længde- og Breddemaal retter sig efter Søjlens Bestemmelse, lægges paa hinanden, sammenhæftes ved Længdekanterne, opvarmes til Sveishede og bringes under et Par Valser, hvorved de to Længdekanter sammensveises. For at undgaa, at de midterste Dele af Pladerne svejses sammen, anbringes mellem disse en let fugtet Strimmel Asbest. Efter at Værkstykket har forladt disse Valser, bringes det mellem to andre profilerede Valser og udvalses her i passende Længde og Tykkelse. Herved frembringes tillige Ribber, Kannellering eller lign., som skal tjene til at forstærke Søjlen. Bagefter følger en Udvidning af Søjlen over Dorne af passende Form. *X.*

⁂

Elektriske Glødelamper har som oftest den uheldige Egenskab, at Lyset i umiddelbar Nærhed af Lampen bliver for skarpt. Anvendes Buelamperne i Værksteder, vil Arbejderne ofte blændes saa meget, at det er dem umuligt at arbejde i den Del af Værkstedet, som ligger i Buelampens Nærhed. Dette kan paa en nem Maade afhjælpes ved at Buelamperne monteres omvendt ɔ: ved at den negative Kulspids ikke — som nu almindeligt — anbringes nederst i Lampen, men derimod øverst. Herved vil det grelle

Lys ikke kastes nedad, men opad mod Loftet, og hvis dette er godt hvidtet, vil Lyset fordeles regelmæssigt i passende Styrke til Arbejdspladserne.

I mange Værksteder, Skolelokaler etc., har man, for at undgaa det grelle Buelys erstattet Buelampen med Glødelampen. En nøje Beregning har imidlertid vist, at man for ved Glødelamper at opnaa samme Lysstyrke som ved en omvendt Buelampe har langt større Udgifter; Besparelsen ved det omvendte Buelys kan i enkelte Tilfælde endog beløbe sig til 3—500 %.

X.

FORSKELLIGT.

Spiret paa Trondhjem Domkirke, som nu snart skulde være fuldført, har begyndt at sveje i en betydelig Grad, nemlig fra 12 til 14 Tommer. Fuldendelsen vil derfor nu forsinkes noget, da det vil være nødvendigt at foretage en betryggende Afstivning inden Byggearbejdet fortsættes.

✂

Acetylengasværk i Skjelskør. Denne By vil, som det synes blive den første danske, der faar en virkelig Acetylen-Central. Man har nemlig der for nylig stiftet et Selskab under Navn af *„Aktieselskabet Skelskør Acetylengasværk“*. Tilslutning af Gasabonnenter i Byen har været meget stor og Byraadet har vedtaget at lade Gaderne oplyse fra det nye Værk. Anlæget foretages af Firmaet *Nyeboe & Nissen* i Kjøbenhavn.

✂

Grundstensnedlæggelse. „Understøttelsesforeningen for Politifunktionærer i gamle Kjøbenhavns Amt“ nedlagde den 26. September Grundstenen til en større Bygning, som skal opføres paa Hjørnet af Mariendalsvej, paa en Grund, som Justitsraad Josephsen har skænket Foreningen.

✂

Prisopgave, udstedt af den tekniske Forening 1901. Efterhaanden har Jærn (herunder Staal) og Forbindelser af Jærn og Cementmørtel (Monier, Hennebique m. m.) vundet videre og videre Udbredelse; fra oprindelig kun at have været benyttet ved de store Konstruktioner, finder disse Materialier alt nu en meget udstrakt Anvendelse i den almindelige Husbygning. Bygningsloven tilsteder Anvendelsen, naar disse Materialier og de deraf fremstillede Konstruktionsdele i Styrke, Brandsikkerhed og andre Henseender ikke staa tilbage for de Materialier og Konstruktionsdele, som nævnte Lovgivning hjemler; men medens de paagældende Love giver ret indgaaende Regler for de endnu hyppigt anvendte Materialier, Træ og Mursten, savnes enhver Vejledning med Hensyn til Anvendelsen af de ovenfor nævnte Materialier.

Det tør derfor siges at det vil være af betydelig Interesse baade for Autoriteterne og for Landets Teknikere at tilvejebringe en saadan Vejledning, hvis Hovedresultater mulig endog kunde komme til at danne Grundlag for et til

Bygningsloven knyttet Regulativ, og den tekniske Forening har derfor besluttet at udstede følgende Prisopgave om dette Emne:

„Støttet paa foreliggende theoretiske og praktiske Undersøgelser og om muligt paa personlige Erfaringer at give en Fremstilling af Anvendelsen i Etageadskillelser af valsede Jærnbjælker og af Cement-Jærn-Konstruktioner, særlig med Hensyn til Dimensionering, Udførelse, konstruktive Fordele og økonomiske Forhold“.

Fremstillingen maa saavidt muligt søge at resultere i let anvendelige Regler for valsede Jærnprofilers Anvendelse i Husbygningen, saaledes som disse forefindes for Træbjælkers Vedkommende, og i let overskuelige Regler for den kombinerede Anvendelse af Jærn og Cementmørtel.

For den bedste fyldestgørende Besvarelse af den stillede Prisopgave udsætter den tekniske Forening med Understøttelse af *den Raben-Levetzauske Fond* en Præmie af 500 Kr. Bedømmelsen har Foreningens Bestyrelse overdraget et Udvalg, bestaaende af Murermester *Broe*, Architekt *Gnudtzmann*, Direktør *Helweg*, Tømrermester *Mertins*, Havnebygmester *Møller* og Professor *Ostenfeld*. Foreningen er berettiget til at lade den præmierede Besvarelse offentliggøre.

Besvarelser, forsynede med et Motto eller Mærke og ledsagede af forseglede, paa samme Maade betegnede Konvolutter, som indeholde Oplysning om Forfatterens Navn og Adresse, indsendes *senest den 1ste Maj 1902* til Foreningens Sekretær *Gjernals*, Tøjhuset, Kjøbenhavn K.

Sundhedskommissionen. I Borgerrepræsentationens Møde den 23. September valgtes Læge Gustav Ottesen til Medlem af denne, som saaledes nu bestaar af: Politidirektøren, Borgmesteren for Magistratens 4de Afdeling, Stadslægen samt de to af Borgerrepræsentationen for fem Aar valgte Medlemmer, Tømmermester *H. L. Thomsen* og *Dr. Ottesen.* I Betragtning af de mange tekniske og særligt bygningskonstruktive Forhold, der f. Eks. ved Installation af W. C. kommer ind under Sundhedskommissionens Omraade maa det beklages, at Valget af et nyt Medlem ikke er faldet paa en Bygningskyndig, da Sagkundskaben i denne Henseende i Forvejen kun er svagt repræsenteret i Kommissionen.

En ny Langeliniepavillon. Det af Kommunalbestyrelsen nedsatte Fællesudvalg angaaende Langelinieanlægene har under 27. f. M. afgivet sin Betænkning. Efter denne foreslaas Opførelsen af en ny Pavillon i det væsentlige paa den nuværende Yachtklub-Pavillons Plads, dog saaledes, at Façaden bliver parallel med Spadseregangen langs Vandet, medens Kjørevejen lægges bag om Pavillionen. Planen, der er udarbejdet af Architekt *Fritz Koch* i Forening med Borgerrepræsentant, Apotheker *Alfred Benzon*, indeholder Restaurationslokaler mod Øst og Nord, hvor den smukkeste Udsigt haves. Økonomilokalerne findes mod Vest, Garderober, Toiletterum og Trappe mod Syd. Tilkjørselen sker syd fra, hvor der bliver Holdeplads for Vogne og en lukket Cyclestald. Mod Nordøst bliver anbragt en aaben,

tresidet Terrasse, der hæves noget over Spadserevejens Niveau og vil afgive en udmærket Serveringsplads i det Frie.

Efter hvad der foreligger, antages det, at Udgifterne ved Opførelsen af Pavillonen og Udførelsen af de fornødne Jordarbejder m. m. vil andrage ca. 200,000 Kroner.

Kgl. dansk Yachtklub har tilbudt at leje Pavillionen af Magistraten for en aarlig Sum af 10,200 Kroner, og vil endvidere overtage saavel den udvendige som indvendige Vedligeholdelse af Bygningen med Tilbehør, samt afholde alle Skatter og Afgifter.

BØGER.

Fra Ludvig Schüth (Andr. Schous Boghandel) er tilsendt os:

Einfache moderne Møbel; herausgegeben von Kieser & Deeg, München. 1ste Hefte. Der er i dette lille Værk gjort Forsøg paa at indføre noget af den moderne Stils Linier i de almindelige billigere Møbler. Da det særlig er den sydtyske Smag dette Værk synes at appellere til, tro vi ikke at Værket rigtig vil finde Tilslutning hos os, dog findes der i enkelte af Tegningerne Tilløb til noget, som med den rette Forstaaelse nok vil kunne finde Anvendelse.

Bogkatalog. En lille Katalog over Værker og Tidsskrifter vedrørende Bygningsvæsen og Haandværk er udgivet af Andr. Schous Boghandel (Ludvig Schüth). Fortegnelsen er meget praktisk ordnet fagvis, saaledes at man hurtigst kan skaffe sig et Overblik over de nyeste og lettest tilgængelige Værker i de paagældende Fag. Her findes alt repræsenteret, og noget for enhver Smag: Architekter, Murere, Tømrere, Blikkenslagere, Smede, Snedkere, Stenhuggere m. m.

LISTE OVER LICITATIONER.

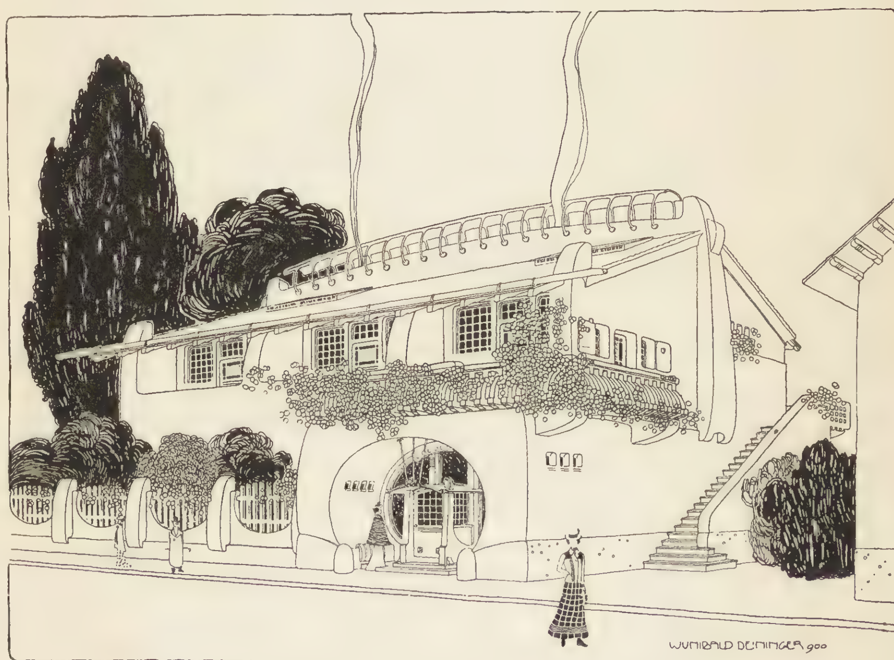
Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
København.	Brolægningsarb. i Forlængelse af Rysenstensgade.	Vej- og Kloakvæsnets Kontor, Raadhuset.	Oktbr.	4	12
København.	Opf. af 11 Villaer for Byggeselskab „Valhal“.	Sagfører Alfred Sørensen, Vestervold 89, St.	Oktbr.	7	6
København	Lev. af Smedejærnsstænger og Plader til Statsbaner.	Maskinafd., Colbjørnsensgade 6.	Oktbr.	11	1
Aarhus.	Lev. af Egetræ, Planker etc. til Statsbaner.	Maskinafd. i Aarhus.	Novbr.	5	12
Maribo.	Lev. af Sveller, Sporskiftetømmer etc. til Lolland-Falsterbanen.	Børsen i Kbhvn.	Indtil videre.		

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 ². Telf. 5612.
Efter Oktober Flyttedag er Bladets Kontor Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad“s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 11. OKTBR. 1901
No 2

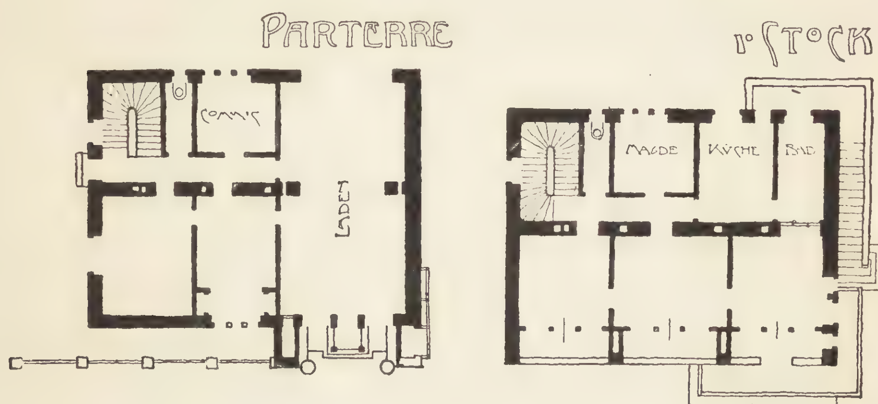
LANDSTED VED WIEN.

SOM Eksempel paa en moderne Architekturretning, der er opstaaet i Østrig og senere har vundet ivrige Tilhængere og Beundrere rundt om i Tyskland, gengiver vi ovenstaaende Udkast til et Landsted med Butikslokale udført af Architekt *Wunibald Deininger.*

Det er Trangen til at gaa nye Veje i Architekturen, der her, som i saa mange af de sidste Aars Nybygninger i Tyskland, er lagt for Dagen, og som sikkert naaede det interessanteste Resultat i det for tre Aar siden opførte og den Gang meget omtalte Secessionshus. Naturligvis har Bestræbelserne for fuldstændig at emancipere sig fra alt overleveret i Kunsten afsat mange skræmmende Spor, men der findes dog iblandt de unge tyske Architekters Arbejder mange nye og originale Bygningsformer, som absolut maa vække Interesse.

Ret betegnende er det iøvrigt, at man for nylig i Meran har opført den samme Bygning, saa at sige i uforandret Skikkelse, under en anden Architekts Navn.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

I „Meddelelsernes“ Hæfte for 15. August d. A. har en Indsender under Mærket E. J. rettet et Angreb paa Kjøbenhavns Sundhedskommission, som senere har fundet Genlyd i Dagspressen. Uagtet Hr. E. J. næppe har noget Mandat til at optræde paa Architektstandens Vegne, er der Grund til at tro, at hans Opfattelse deles af andre Architekter, og dette giver Sagen en Betydning, som frister til en Imødegaaelse, uagtet en saadan uundgaaelig maa indeholde Gentagelser for dem, der har Lejlighed til at beskæftige sig med det fremdragne Emne.

Hr. E. J. gør sig til Talsmand for det af Husejerne hævdede Synspunkt, at Sundhedskommissionen i Sager, som vedrører Indførelsen af W. C., stiller for høje Krav, særlig hvor det gælder gamle Huse, „tænker altfor ætherisk“, opstiller rigoristiske Fordringer, som ikke kan opfyldes, og derved lægger Reformen Hindringer i Vejen. Men samtidig gaar denne Reform sin støtte og rolige Gang, og Erfaringen belærer hver Dag Sundhedskommissionen om, at den kan udrette noget paa dette Omraade, ja har en stor Opgave, hvis Forsømmelse vilde tynge haardt paa dens Skuldre og gøre uoprettelig Skade. Det er en Kendsgerning, at ikke alle Architekter fra Begyndelsen har haft aabent Øje for denne Opgaves Betydning, og der findes ikke faa Eksempler paa, at det er lykkedes Sundhedskommissionen at drage de mørke Rum frem til Lys og Luft. I Begyndelsen var Regulativet en Anstødssten for mange. Det var noget nyt og hertillands hidtil ukendt, som skete, at det offentlige vilde blande sig i saa intime

Sager, hvis Fredhellighed næsten ansaas for patenteret. Intet Under, at selv Architekterne studsede. Det er fra dette Overgangsstadium, at den Indvending skriver sig, at Lægerne ikke forstaar sig paa Bygningshygieine, specielt de Læger, som er Sundhedskommissionens Raadgivere, og til Bygningssager regner man foruden W. C. ogsaa Kødudsalg og Høkerbutiker. Hvorfor nævner man ikke ogsaa Boliger, Skoler, Bagerier? Hvad Klosetsager angaar, maa man dog huske paa, at, medens hver Architekt maaske har nogle faa om Aaret, foreligger de i massevis for Sundhedskommissionens Læger, som derved faar Lejlighed til at danne sig Begreb om, hvilke Fordringer til Lys og Luft det er muligt at gennemføre. Konstruktive Fejltagelser vil det jo altid være i Architekternes Magt at anholde og rette.

Men Sundhedskommissionen har været for stræng, mener Hr. E. J. Hvis dette Postulat havde været ledsaget af Eksempler, vilde det nok have kunnet lykkes at paavise, at Kommissionen havde sine gode Grunde. Om de enkelte Tilfælde kan der naturligvis disputeres; men det er i alt Fald ikke fra Architektens Side, at man havde ventet Indsigelse; hos ham burde man kunne gøre Regning om ikke paa en Forbundsfælle, saa paa Forstaaelse. Udviklingen af denne Sag beror paa den evige Strid mellem Lejere og Ejere, hvor de første med stigende Styrke vil kræve Indførelse af W. C., indtil Ejerne, trykkede af Konkurrencen, bringer de Ofre, som nu i deres Øjne er for store. Ved at tillade W. C. i de gamle Luftklosetrum uden samtidig saa vidt muligt at tilføre dem Lys og Luft, vilde man lamme denne Bevægelse; thi Befolkningen vil snart indse, at et Kloakrør op i Huset er et tvivlsomt Gode, naar der ikke til denne Foranstaltning knyttes de nødvendige Bygningsforandringer; det er ikke for meget at sige, at den kræver bedre Betingelser end de gamle Luftkasser, fordi den repræsenterer et højere Kulturstandpunkt. Muligvis har Sundhedskommissionen af og til været for lemfældig, enkelte Gange maaske for stræng, men for at bøde herpaa ved at benytte de indvundne Erfaringer, for at skærpe Fordringerne paa et Punkt og maaske slappe dem paa et andet, har man optaget Bestemmelserne af 15. Juni 1898 til Revision, og i den Anledning er der vel ikke Grund til at rette Bebrejdelser mod Kommissionen.

Hr. E. J. maa have en bestemt Erfaring, som har bevæget ham til at gribe Pennen. Man maa antage, at han har iagttaget et Eksempel paa, at Sundhedskommissionens Afslag har forhindret Indførelsen af W. C., fordi Ejeren har vægret sig ved en Bygningsforandring eller modsat sig at ofre et Værelse eller afslaaet at opføre en Tilbygning. Dette oprører ham; i „den almindelige Menneskeforstands“ Navn plæderer han for, „at ingen Bygherre vil ruinere sig eller forringe sin

økonomiske Status i nogen kendelig Grad for at skaffe sine Beboere W. C.", o. s. v. Hvis Hr. E. J. i Stedet for denne Tale havde svaret sin Klient, at intet Offer er for stort for at komme bort fra Fortidens Uskik, at Ejeren vil kunne staa sig endog ved betydelige Udgifter, selv om de ikke forrenter sig straks, at Bibeholdelsen af Luftklosetter vil bringe Ejendommen i Vanry, naar Naboerne efterhaanden indfører W. C., og at Ejeren ved at opfylde alle hygieiniske Krav kan undgaa den vanskelige Sundhedskommission og kun behøver at henholde sig til den langt medgørligere Bygningskommission, som sikkert vil indrømme de nødvendige Dispensationer, vilde hans Ry som Architekt ikke lide derunder, og — hvem ved? — Manden havde maaske nu haft de eftertragtede W. C., og Hr. E. J. vilde have haft Følelsen af at spille en taknemligere Rolle end nu.

Om forskellige Punkter i Hr. E. J.'s Artikel kan der selvfølgelig være delte Meninger, saaledes naar han mener, at det i nye Huse med mindre Lejligheder paa 2 til 4 Værelser maa kunne tillades at have W. C. med indirekte Lys fra en Køkkentrappe. Det er maaske ikke udelukket, at Tiden vil give ham Ret paa dette Punkt, men Opgaven er herhjemme endnu saa ny, at det er fuldt forsvarligt, naar Sundhedskommissionen ikke gaar ud fra det som givet. Analogier kan ikke godt drages fra Udlandet, hvor Fordringen om to Trapper ikke er almindelig. Hidtil har Etageklosetter for saadanne smaa Lejligheder (i alt Fald paa indtil 3 Værelser) jo kun været en ren Undtagelse; Reglen har været Gaardlatriner, og naar der i Stedet for dem traadte Trugklosetter, vilde der ikke ske Befolkningen Uret. Tilladelse til fælles Etagevandklosetter for to Familier er ganske vist givet, men kun som en Indrømmelse. Det kan næppe kaldes en tilfredsstillende Ordning, men der gives Forhold, Arbejderboliger i store Kaserner, som nærmer sig til Kolonisystemet, hvor man maa indrette sig paa denne Maade som den bedst opnaaelige.

Forøvrigt kan man fuldt ud tiltræde Hr. E. J.'s Slutningsbemærkninger og de gode Ønsker, som han giver det nye Regulativ med paa Vejen. Men Regulativet kan desværre ikke omordne den Forretningsgang, som nu synes Mange saa kompliceret. Det er en Opgave, som ligger udenfor Sundhedskommissionens Omraade, og Løsningen af den vil støde paa Vanskeligheder, som gør sig gældende indenfor enhver større Administration, men som derfor ikke skulde synes uovervindelige.

A. Ulrik.

NYE BESTEMMELSER FOR SPILDEVANDSLEDNINGER I KJØBENHAVN.

I det under 15de August d. A. af Kjøbenhavns Vej- og Kloakanlæg udstedte Regulativ for Husspildevandsledninger, er der truffet forskellige nye Bestemmelser, hvoraf navnlig Ændringerne og Tilføjelserne til det tidligere gældende Regulativs § 25 om *Vandklosetter* har almindelig Interesse.

Ifølge Regulativet kan man herefter anbringe Vandklosetter, hvor Forholdene med Hensyn til Klosetrummenes Indretning og til Kloaken i Gaden ikke er til Hinder derfor. For hvert Kloset — med et Vandforbrug af 250 Tdr. om Aaret — betales en aarlig Afgift af 10 Kr., medens yderligere Vandforbrug, der bestemmes ved Maaler for hver Ejendom eller for hver Stamme af Klosetter, betales med 3 Kr. pr. 100 Tdr Vand.

Til Indretning af Vandklosetter kræves saavel Bygningskommissionens, eventuelt Sundhedskommissionens, som Vej- og Kloakanlægenes Tilladelse, og Andragende derom indgives forsynet med Tegninger til vedkommende Bygningsinspektør, der efter Omstændighederne enten direkte vil behandle Sagen eller henvise Andrageren til først at erholde Sundhedskommissionens Tilladelse. Bygningsinspektørens Tilladelse er i ethvert Tilfælde betinget af Vej- og Kloakanlægenes Tilladelse til Afløbets Ordning, der indhentes, efter at Bygningsinspektørens Tilladelse foreligger. Iøvrigt er Sundhedskommissionens Forskrifter for Anbringelse af Latriner i en Bygnings Etager gældende. Endelig skal Grundejeren eller den Vandmester, som forestaar Arbejdet, før Vandindlæget paabegyndes, indgive Begæring derom til Vandinspektøren paa de dertil indrettede Blanketter.

For *almindelige Vandklosetter* gælder følgende Bestemmelser:

Klosetfaldrørene skal ligge indenfor Bygningens Ydermure, og som Regel maa udvendige Faldrør ikke benyttes som Klosetfaldrør. De indvendige Faldrør skal i hele Længden have en indvendig Diameter paa 4" og være emaillerede fra øverste Tilløb til Faldrørets nederste Punkt. Ogsaa Bøjningen ved Faldrørets Fod og dettes liggende Del fra Bøjningen til Interceptoren udenfor Bygningen, hvor en saadan skal anbringes, eller til Kloakledningen udenfor Bygningen, skal være af 4" emaillerede Støbejærnsrør med Fald mindst 1 : 20. Ved Bøjningen ved Faldrørets Fod bør findes et Rensestykke, hvis Laag skal være til at fastskrue med fire Messingskruer.

Faldrørene skal som Regel føres op gennem Bygningens Tag, selv om der kun sker Tilløb til dem i Bygningens lavere Etager; men de behøver over det øverste Tilløb kun at være indvendigt asfalterede. Ofte vil man dog ved Klosetter i Kælderetage eller Stueetage kunne undgaa at føre Faldrøret op gennem Taget, naar Klosetafløbet er ført ud for sig alene uden Forbindelse med andre Afløb. Dette kan dog kun ske, naar Afløbet føres til en Interceptor udenfor den Del af Bygningen, hvor Klosettet findes, og for Stueetagernes Vedkommende, naar Højdeforskellen mellem Gulvet i Klosetrummet og Interceptorens Vandspejl ikke overstiger 10 Fod.

Med Hensyn til Klosetfaldrørenes Sideledninger, Vandlaasene og selve

Klosetskaalene er det tidligere Regulativs Regler uforandret gældende. Dog er der tilføjet detaillerede Forskrifter for Forbindelserne mellem Klosetvandlaasenes Tud og Sideledningen til Faldrøret.

I Gaardklosetter i selvstændige Latrinbygninger, hvor der anvendes enkelte Vandklosetter (ikke Trugklosetter), skal der, til Sikring mod Frostens Indvirkning, mellem Klosetskaalen og Vandlaasen indskydes et tilstrækkeligt langt 4" emailleret Støbejærnsrør, saa at Vandlaasen kommer ned i frostfri Dybde. Ogsaa Skyllecisterne skal her ved Isolation eller paa anden Maade sikres mod Frost. Iøvrigt skal disse Skyllecisterner, saavel i Bygningens Etager som i Gaardklosetter ved hver Udskylning, afgive mindst 8 Potter Vand med en Faldhøjde af mindst 5 Fod gennem en Skylleledning af mindst $1^1/_4$" Rør. Under meget vanskelige Forhold kan der dog gives særlig Indskrænkning af Faldhøjden. Vandet tilføres hver Cisterne gennem en Svømmehane, og „Igangsætningshaner" paa en særlig Vandledning til Skyllecisterne maa ikke benyttes.

Ved Afløb fra Vandklosetter skal i Reglen anvendes Interceptorer, dog anvendes ingen saadan ved Gaardklosetter i selvstændige Latrinbygninger. Under ingen Omstændigheder maa Afløb fra Vandklosetter passere gennem Nedløbs- eller Nedgangsbrønd med Samlegrube.

Udenfor Bygningerne skal de glaserede Rørledninger samles med Cementmørtel. Ligeledes skal Tætningen udføres med Cementmørtel overalt, hvor Ledningen krydser over en elektrisk Ledning. Hvor Vej- og Kloakanlægene skønner, at Ledningens Tæthed har særlig Betydning, kan det forlanges, at Ledningen udføres som Støbejærnsledning med blystøbte og stemmede Samlinger, selv om den ifølge sin Beliggenhed udenfor Bygningen ellers kunde udføres som glaseret Rørledning; i andre Tilfælde kan Ledningen forlanges udført af Doultonsrør med „self-adjusting joints", alt efter Vej- og Kloakanlægenes nærmere Bestemmelse.

Endelig vil Vandklosetter i Kældere, som er udsatte for Oversvømmelse, ikke kunne tillades i en saadan Højde, at Vandindtrængning kan befrygtes. Skydere eller lignende Lukker tillades ikke paa Vandklosetafløb.

Trugvandklosetters Form og Indretning skal i hvert enkelt Tilfælde godkendes af Vej- og Kloakanlægene. Afløbet sker gennem en 6" Vandlaas uden Interceptor til Kloaken; Ledningens indvendige Diameter skal ligeledes være 6". For at undgaa Frost skal Truget forsænkes saa meget, at Vandspejlet kommer noget under Gulvhøjden.

Udslagningskummer for Potter o. desl. skal, hvad Form og Indretning angaar, i hvert enkelt Tilfælde godkendes af Vej- og Kloakanlægene. Afgiften er den samme som for Vandklosetter.

* * *

Blandt Regulativets øvrige Bestemmelser kan det være hensigtsmæssigt at henlede Opmærksomheden paa, at der ved Udførelsen af underjordiske Afløb, Brønde og andre Anlæg i eller ved en Bygning, naar Udgravningen antages at kunne medføre Fare for Bygningen, skal ske Anmeldelse til vedkommende Bygningsinspektør, for at denne kan paase, at der træffes de

nødvendige Foranstaltninger til at afværge Faren. Ogsaa ved Udførelsen af Rørledninger, der ønskes ført gennem en Bygnings bærende Piller, skal der af samme Grund ske Anmeldelse til Bygningsinspektøren (§ 4 sidste Stykke). *Th. P.*

TEKNISKE MEDDELELSER.

Slaguld som Gulvfyld. Engelske Fagblade har i den sidste Tid gjort opmærksom paa, at den saakaldte Mineral- eller Slaguld i de nordamerikanske Fristater i udstrakt Grad benyttes som en sletledende Fyldning til Gulve og Mellemvægge i Bygninger. Materialet er udmærket egnet til dette Brug paa Grund af dets absolute Renhed. Ydermere kan Insekter af hvilken som helst Art ikke leve deri, og det er tillige et godt Middel mod Forplantning af Ild gennem hule Vægge og Gulve. Paa Grund af sin ringe Ledningsævne er det varmeisolerende, og holder Gulve og Vægge med jævn Temperatur. Den Besparelse i Brændsel, som opnaas ved Brugen af dette Materiale, skal i Virkeligheden være ret betydelig.

Grunden til at Materialet i England ikke hidtil har fundet videre stor Anvendelse, ligger i, at det fra først har været benyttet til Isolering af Damprør, hvortil det dog ved senere praktisk Erfaring har vist sig mindre heldigt. Til Bygningsbrug skal det være vel egnet og dertil forholdsvis billigt.

X

FORSKELLIGT.

Kursus for vordende Architekter. Ifølge Tillæg til Reglement for Undervisningen i Kunstakademiets Skoler efter ministeriel Resolution af 6. Decbr. 1900 kræves der, for at faa udfærdiget Akademiets Afgangsbevis for Architekter fra 1. Oktober 1903 — foruden de alt bestaaende Prøver — enten Bevis for at have bestaaet almindelig Forberedelseseksamen eller tilfredsstillende Bevis for at have forskaffet sig de fornødne Kundskaber i to af de fremmede Hovedsprog, Historie og dansk Literatur.

D'Hrr. cand. theol. *C. Trap* og cand. theol. *J. Lundbye* har i den Anledning oprettet et Kursus, anlagt paa 10 Maaneders Studier og derpaa følgende Prøver ved en Latinskole. Saavel Undervisningen som Stoffet adskiller sig fra den almindelige Præliminæreksamens-Undervisning væsentlig derved, at der i Historieundervisningen lægges Vægt paa det Kulturelle og Sociale, den økonomiske og aandelige Udviklingsgang i de store Træk med Forbigaaelse af meget af det tørre skematiske i Krigshistorien og den politiske Historie. Sprogundervisningen anlægges praktisk; Grammatikundervisningen træder stærkt tilbage, medens den kursoriske Læsning og mundtlige Taleøvelser vil blive stillede i Forgrunden.

Bygningssnedkermester Julius Petersen St. Hansgade 3 fejrede den 10. Oktober sit 25-aarige Jubilæum som Mester her i Byen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Ved Akademisk Architektforenings Møde den 5 Oktober var Dagsordenen følgende:

1. Diskussion om Architekternes Forhold til Sundhedskommissionen.
2. Forslag om Kontingentet.

Ad 1. Under livlig Tilslutning fra den talrige Forsamling, af hvilken mange fremhævede Eksempler paa den Usikkerhed og Mangel paa tekniske Kundskaber, der til Ulempe for Architekter og til Skade for Bygherrer ofte prægede Sundhedskommissionens Afgørelser, vedtoges det, at Bestyrelsen skulde afsende en Skrivelse til Sundhedskommissionen med Opfordring til denne om at forelægge det ny Regulativ om Indretningen af *W. C.*, som er under Udarbejdelse, for Stadsbygmesteren, førend Forhandlingerne er afsluttede. Desuden nedsattes et Udvalg til videre Drøftelse af Architekternes Forhold til Sundhedskommissionen.

Ad 2. Det vedtoges, at efter Udvidelsen af Foreningens Organ „Architekten, Meddelelser fra Akademisk Architektforening“ skulde Medlemmerne hver betale 4 Kr. aarlig for dette.

DØDSFALD.

Murmester *Jens Emil Frandsen*, Kjøbenhavn.

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Kjøbenhavn	Lev. af Smedejærnsstænger og Plader til Statsbaner.	Maskinafd., Colbjørnsensgade 6.	Oktbr.	11	1
Kjøbenhavn.	Lev. af div. Pæle af Rødgran til Badeans. i Kalleboderne.	Stadsarchitektens Kontor, Raadhuset.	Oktbr.	18	12
Hørsholm.	Lev. af Lygter, Lygtepæle etc.	Kommunekont., Hørsholm.	Oktbr.	20	12
Frederiksberg	Opf. af Nødtørftshus i Frbg. Allé.	Stadsing. Jochimsen, Frydendalsvej 2.	Oktbr.	25	12
Aarhus.	Lev. af Egetræ, Planker etc. til Statsbaner.	Maskinafd. i Aarhus.	Novbr.	5	12
Maribo.	Lev. af Sveller, Sporskiftetømmer etc. til Lolland-Falsterbanen.	Børsen i Kbhvn.	Indtil videre.		
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensg. 6, 2. Sal.	Novbr.	22	1

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.

Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.

Ekspeditionens Kontor er i Helgolandsgade 5 ². Telf. 5612.
Efter Oktober Flyttedag er Bladets Kontor Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525.

Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad“s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 18. OKTBR. 1901
№ 3

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

I forrige Nummer af „Architekten“ har Hr. Kredslæge, *Dr. A. Ulrik* taget til Genmæle mod min Artikel i „Meddelelserne“ for 15. August, undertegnet med Mærket E. J.

Dr. Ulrik mener, at jeg i W. C. Spørgsmaalet gør mig til Talsmand for Husejerne. Af min Artikel maatte det vel fremgaa, at det ikke just var i disses Interesse alene, at jeg skrev. At jeg som Architekt har en vis Sympathi for Bygherrer og deres efter min Mening vel begrundede Krav, kan vel Ingen formene mig Ret til. Men min Artikel havde sandelig en videre Horizont. Naar jeg anførte, at det nye Reglement har Interesse „ikke alene for Bygherrer, Haandværkere og Architekter, men for Alle overhovedet, hvem vor Bys Hygieine ligger paa Sinde“, da er sikkert den sidste Kategori saa omfattende, at den egentlig rummer os Alle, hele Hovedstadens Befolkning uden Undtagelse. Hele Samfundet ønsker selvfølgeligt det bedst mulige Forhold i hygeinisk Henseende, og Lægerne har en smuk Opgave deri, at de skal gaa i Spidsen og vise den rette Vej. Men de skal ikke staa ene paa deres fremskudte Plads. De skal have deres naturlige Forbundsfæller i mange andre Lag og Samfundsklasser og ikke mindst i Ingeniørers og Architekters. Jeg maa derfor, da Dr. Ulrich ikke ret synes at have Forstaaelsen af Architekternes Syn paa denne Sag, skøndt jeg ikke ynder at gentage mine egne Ord, anføre følgende af min Artikel:

„At skaffe sunde og gode Boliger er saaledes en fælles Opgave, der er stillet Lægekyndige og Bygningskyndige; og Architektstanden har en alvorlig Følelse af sit Ansvar i denne Henseende. Dette synes saa selvfølgeligt, at det vel knap behøver at siges. Og dog er denne Bemærkning ingenlunde overflødig. Thi kuriøst nok synes det, som om Sundhedskommissionen har en Fornemmelse af, at Architekterne vil sætte sig op mod dens Bestemmelser og, hvor det er muligt, se at omgaa dem. Dette er ganske urigtigt, og Architektstanden maa bestemt fralægge sig denne Mistanke“.

Hele det Spørgsmaal, hvorom der her er Tale, synes at falde i tre Hovedafdelinger: hvad kan Publikum fordre? hvad kan Lægerne fordre? og hvad kan Architekterne fordre?

Publikum kan fordre, at der i den størst mulige Udstrækning og med den mindst mulige Bekostning gives dem Adgang til det store hygieiniske Gode, som et W. C. er. Nu er Kloaksystemet netop af Hensyn til W. C. ordnet paa en saadan Maade, at det ikke mere lægger nogen Hindringer i Vejen; og vi, som boer i Kjøbenhavn, maa da, enten vi er Ejere eller Lejere, derefter have Lov til at udbede os hele Systemet med dets naturlige Konsekvenser, nemlig Indførelsen af Vandklosetter, gennemført saa snart som muligt og saa fyldestgørende som muligt. Publikum forstaar ikke, at slige Petitesser, som Lægerne i saa mangfoldige Tilfælde kommer med, skal være de Anstødsstene, som vælter alle de gode Hensigter, og navnlig er det ikke let at komme bort fra den Mening, at er der i en Bygning „Skabe", enten disse nu er lovlige eller ej, og som Følge deraf det Svineri, som et almindeligt Luftkloset er med alt, hvad det medfører, baade m. H. til ilde Lugt, Infektion af Gulve og Etageadskillelser o. s. v., saa vil en Installation af et W. C. være et uvurderligt Gode og et betydeligt Fremskridt, selv om ikke alle Sundhedskommissionens ideale Fordringer kan overholdes.

Lægerne kan fordre, at alle Sundheden betryggende Foranstaltninger m. H. til Lys, Luft, Afløb o. s. v. gennemføres, og at de Byggende, baade Architekter og Bygherrer, skal overholde visse Regler, som fastsættes i Sundhedsvedtægten.

Architekterne kan fordre — at der bliver taget tilbørligt Hensyn til dem af Sundhedskommissionen. Thi det er nemlig det, der først og fremmest ikke bliver. De bliver saa at sige betragtede som Fuskere, der ikke forstaa deres Fag, men nu først skal opdrages dertil af Lægerne i Kraft af deres: „Vi alene vide". Derfor vover Sundhedskommissionen sig i saa mange Sager ind paa et Omraade, som er et terra incognita for dem, og med sin snart berømte røde og blaa Blyant giver den Architekterne Advis om, hvorledes Planen i et Hus skal være, for at det skal være rigtigt. Men disse Vink er ganske naive og bekræfter altfor tydeligt det gyldne Ord: Et er sit Søkort at forstaa, et Andet Skib at føre. Det er ganske analogt med, om et Raad af Architekter vilde give praktiserende Læger Instrukser om den Medicin, de skal give deres Patienter, og de Operationer, de skal foretage paa dem. Dernæst kan Architekterne fordre, at Sundhedskommissionen er logisk; men hvert Øjeblik møder der Tilfælde, hvor man venter sig en Afgørelse i Overensstemmelse med et tidligere, ganske lignende Tilfælde, og saa til sin Forbauselse faar en ganske afvigende Kendelse. Endvidere kan Architekterne fordre, at den Sundhedsvedtægt, der nu engang foreligger, overholdes. Men uden videre stiller Sundhedskommissionen i ganske bestemte, klare Tilfælde Fordringer udover det Vedtagne. Hvad vilde man egentlig sige, om Bygningskommissionen, smittet af Eksemplet, gjorde det Samme og f. Eks. i de enkelte Tilfælde forlangte større Murtykkelser og mere ubebygget Areal, end Loven foreskriver? Som Følge deraf er en Architekt, der projekterer et Byggeforetagende, ofte i Vildrede, med hvad han kan gøre og hvad ikke, og hans Bygherre kan knap forstaa ham, naar han siger, at Bygningsinspektørerne ingen Vejledning kan give ham, ja at ikke engang Lægerne

i Sundhedskomissionen kan det. Thi forhører man sig der, førend Ansøgningen indsendes, kan man meget let risikere at faa et Tilsagn, som Sundhedskommissionen bagefter desavouerer. Og endelig kan Architekterne fordre, at hele det Omsvøbsdepartement, som det nu er med Indblanding af Politi og andre heterogene Bestanddele, simplificeres i allerhøjeste Grad.

Jeg har selvfølgeligt — som Hr. Dr. Urik ganske rigtig formoder — ikke noget Mandat til at optræde paa Architektstandens Vegne; men det er korrekt, naar han mener, at min Opfattelse deles af andre Architekter. Ja, den er virkelig fælles for Alle, som har været i den Casus at skulle indrette W. C. i en ny eller gammel Bygning; og jeg tager vist næppe fejl i at sige, at det samme er Tilfældet for Ingeniørers og Leverandørers Vedkommende.

Hr. Dr. Ulrik slutter med fuldt ud at tiltræde de gode Ønsker, jeg i min Artikel gav det nye Regulativ med paa Vejen. Jeg vil føje et nyt til, som jeg haaber Hr. Dr. Ulrik ogsaa vil være med til som den behageligste Maade at slippe ud af det nuværende Uføre, der sikkert er til lige saa stor Géne for d'Hrr. Læger selv som for alle os andre. Lad det være Bygningskommissionen, der afgør alle denne Slags Spørgsmaal, ligesom den har med alle andre Bygningsspørgsmaal at gøre; thi der er sandelig ingen Grund til at drage nogen Skellinie. I Bygningskommissionen sidder jo Stadslægen som Medlem, og det vil være Garanti nok for, at Sundhedsvedtægtens Fordringer overholdes. Tillige vil Stadslægen hos Stadsbygmesteren kunne faa de nødvendige tekniske Vink og derfor ikke mere behøve at udsætte sig for de Ubehageligheder, der klæber ved at være Autoritet paa et ukendt Felt, og hele det besværlige Omsvøb med de mange Ansøgninger og Tegninger, med det store Apparat af Læger og med den ganske og aldeles overflødige 3die Politikreds vil være undgaaet. Sundhedskommissionens og Sundhedspolitiets Anseelse vil ikke lide noget Skaar ved en saadan Ordning; der er Opgaver nok for disse Institutioner: Plejebørn, Kødkontrol, Prostitution, Tilsyn med Kohold, Desinfektion efter Tuberkulose o. l. i Lejligheder o. s. v.

De mindre væsentlige, rent private Bemærkninger og argumenta ad hominem i Hr. Dr. U.s Artikel finder jeg ingen Anledning til at gaa nærmere ind paa. Jeg maa blot til Slut takke ham for den urbane Tone, der gaar igennem hans Svar til mig — helt forskellig fra et Par Artikler, som Hr. Kredslæge Dr. *Poul Hertz* har gjort Sundhedskommissionen den Bjørnetjenste, sagtens uden dens Viden og Vilie, at skrive i Bladet „København" for den 25. og 26. Septbr. i saa fornærmelige og uvederhæftige Udtryk, at det eneste Svar, der kan gives herpaa, er — intet Svar.

Eugen Jørgensen.

* * *

I „Architekten"s Nr. 2 har Hr. Kredslæge *Ulrik* skrevet om „Sundhedskommissionen"; uagtet dette Spørgsmaal vel maa betragtes som uddebateret i Bladet, er der dog i nævnte Artikel en Bemærkning, som jeg mener ikke bør undvære en lille Hale; derfor beder jeg om Plads for nedenstaaende.

Dr. Ulrik affyrer følgende Allarmskud: han siger, „Befolkningen vil snart indse, at et Kloakrør op i Huset er et tvivlsomt Gode, naar der ikke hertil knyttes de nødvendige Bygningsforandringer“. Skuddet gaar bagud, thi i Stedet for at vække Vagtmandskabet foran Byen, in casu Architekterne og Ingenieurerne, er jeg bange for, at hele Befolkningen inde i Byen allarmeres, den, over hvis Fred vi netop skulde vaage, saa at det ganske Borgerskab betakker sig for Vandklosetter — selv med de hertil fornødne Bygningsforandringer.

Hvad mener Dr. Ulrik med denne trivielle Sandhed? Det kan jo ikke være selve det kolde, sorte Rør, der skal være Bussemand, det maa jo være Faren for, at der fra dette skal trænge Kloakluft ind i Huset, og her maa da bemærkes: For det første gaar „Kloakrøret“ ikke op i Huset, men gennem Huset med Luftrøret op over Taget, og dernæst er der jo to Vandlaase for Faldrøret, en over Interceptoren og en ved Klosettet, hvorledes skal da Kloakluften komme op i Huset, uden hvor Vandlaasene ere tomme? Dette kan ganske vist ske, hvor Klosetter længe henstaar ubenyttede; men hvis dette Tilfælde har foresvævet Indsenderen, vilde det være rimeligere, at han havde foranlediget Sundhedskommissionen til at give Husejerne et bestemt Paalæg om i Lejligheder, der i lang Tid staar tomme, at fylde Laasene. Det er i det Hele mærkeligt, at Kommissionen ikke allerede for længe siden har givet Værterne et saadant Paalæg, helst med en Forklaring over de sundhedsfarlige Følger, og udstrakt dette ogsaa til Køkkenvadske, Haandvadske og Pissoirer, hvis Stammer er lige saa mange „Kloakrør“.

Men for at vende tilbage til Dr. U.'s eget Rør, Klosetfaldrøret, saa ser han maaske Faren ved samme i de mulige Utætheder, der kan opstaa; men den, der kun én Gang har mærket den aadselagtige Lugt, der breder sig fra et utæt Kloakrør, vil ogsaa vide, at Faldrøret i Klosetrummet meget snart vil allarmere Beboerne, ligesom et utæt Gasrør, og endda have det forud for Gasrøret, at det gør vaadt paa Gulvet, saa at man ikke alene kan lugte, men ogsaa se Faren.

Og naar nu Dr. U. tænker saa „ætherisk“, som E. J. tidligere har sagt, om Faren ved Vandklosetter i Bygninger, hvor kan han saa tro, at et Vindue i Klosetrummet kan fjerne den? han maa jo dog have set, hvorledes Gardinerne ofte flagrer lagt ind i Stuen, og paa samme Maade vil tidt Luften og Dunsterne fra Klosetrummet strømme ind i Stuerne, ikke at tale om de Tilfælde, hvor Vinduet slet ikke aabnes. Nej, betragter han Sagen paa den Maade, maa han forlange en mekanisk dreven Ventilator i alle W. C., garanteret i Brug fra den Dag Huset rejses, til det nedbrydes. At Klosetter i Nybygninger forsynes med Vindue til det Frie eller til en vel ventileret Køkkentrappe, er vel alle fornuftige Architekter enige om baade af Renligheds og æstetiske Grunde.

Hvad derimod Klosetterne, der eksisterer i de gamle Huse, angaar, dem om hvilke Dr. U. med en vis Selvfølelse siger, „at der ikke findes faa Eksempler paa, at det er lykkedes Sundhedskommissionen at drage de mørke Rum frem til Lys og Luft“, da meddeler han ikke et Ord om de mange Rum,

Sundhedskommissionen har tvunget til at forblive i det gamle sundhedsfarlige Svineri. Det maa nemlig erindres, at medens der intet Bevis er ført for, at W. C., hvor Fækalierne sænkes under Vandet og forsvinder, rummer væsentlige Farer for Sundheden, har Lægerne fortalt os om den Infektion, der ved Fluer og andre Insekter kan spredes fra Luftklosetternes Spande, og det er ved mange Undersøgelser bevist, at Bjælkelagenes Indskud meget let lader sig inficere til blivende Fare for Beboerne. Med dette for Øje og ved at se paa alle de gamle Luftklosetter, under hvilke ofte Lofter og Gulve bærer synlige Beviser for uappetitlige Oversvømmelser, kan man ikke forstaa, at der findes ret mange Tilfælde, hvor det ikke tillades at erstatte det gamle med det nye Kloset, naturligvis med de Forbedringer af Rummet, som *Teknikerne* anser for mulige i det foreliggende Tilfælde.

Dr. Ulrik kommer saa let over Bekostningerne ved at indrette nye Klosetrum i gamle Huse. Intet Offer maa være Ejeren for stort, siger han; han giver Værterne Anvisning paa at ofre et Værelse eller foretage en Tilbygning. Er dette ikke lidt ensidigt? Der er jo dog andre Hensyn at tage i en Byggeplan end kun Klosettet; jeg skal som et lille Eksempel nævne Spisekammeret, der før i Regelen laa med Vindue til det Frie, men som nu, fortrængt af W. C., indtager dettes Plads i de mindre Lejligheder bag Køkkentrappen. Samtidig forbyder Bygningskommissionen i den sidste Tid, foranlediget af Brandvæsenet, at Vinduer maa aabnes ud til Køkkentrappen, og man vil i Fremtiden i Massevis se Fødevarer i vore Huse, magasinerede i Rum uden Spor af frisk Luft. Her har man Eksempel paa, hvorledes to Særinteresser griber ind i Byggeplanen, og af Særinteresser er der i vore Dage mange, der ønsker Architekten i Tale; men netop derfor bliver han og han alene Manden, der i Byggeplanen kan samle dem alle og afveje hver sin Lod.

Naturligvis vil Dr. U., der vel ogsaa interesserer sig for Befolkningens Føde, sige, at der maa ofres videre, men der er jo dog en Grænse for alt. Selv om Fysiologen nøjagtig bestemmer, hvor mange Næringsenheder et Menneske daglig har behov, kan jeg dog ikke ved Lov foreskrive ham dette Kvantum, da jeg ikke ved, om han kan skaffe sig dem. Ja, vil Dr. U. agitere for Arbejdslønnens Nedsættelse eller faa Magistraten til at sælge Grundene billigere, eller er han Manden for i en Fart at forøge Befolkningens Indtægter, saa gaar vi med Glæde ind til alle Idealers Gennemførelse; men indtil da vil jeg sige med hans Kollega, Dr. Relling: „Livet kunde være bra, naar vi bare maatte være i Fred for disse velsignede Rykkere, som rende Fattigfolk paa Dørene med den ideale Fordring.“ („Vildanden“, 5. Akt.)

Dr. Ulrik fordeler forresten Lys og Skygge saa ejendommeligt i sit Billede; Lægerne kommer alle ind i de lyse Rum, men Architekterne placeres i de mørke Huller; er dette nu ganske forsvarligt? Skulde Aarsagen ikke være den, at der her i Byen er bygget efter Sundhedsvedtægten af 19. Marts 1875 og Tillæg 15. April 1887; har denne været os en slet Vejleder, burde Lægerne jo gennem Sundhedskommissionen have foranlediget

denne forandret, hvilket som bekendt først skete i 1898. Dr. U. mener, at Kredslægerne ser mange flere Klosetsager end den enkelte Architekt; selvfølgelig, men vel næppe saa mange som Stadsbygmesteren, under hvem vi ønsker hele Sagen henlagt; kan han give Tilladelse i nogle Tilfælde, kan han vel ogsaa give den i alle.

Architekterne mener, at Lægerne ikke forstaar sig paa Bygningshygieine, siger Doktoren, ilde berørt. Ja, Ordet har her en dobbelt Bund. Er der Tale om, fysiologisk set, hvad der kræves af en Bolig for Mennesker, har ingen tænkende Sjæl, ikke engang en Architekt benægtet eller forkastet Lægens Viden; men er der Tale om, hvorledes disse Krav architektonisk og konstruktivt gennemføres i en Bygning, kan Architekten virkelig ikke give Plads for Lægen, men maa selv bede om Ordet; dertil har de fleste af os høstet de fornødne Erfaringer.

Jeg skal fra min Praksis af mange Tilfælde kun anføre tre typiske Eksempler: En Sygehuslæge, der ved Opførelsen af et Sygehus absolut vilde have Kloakbrøndene fjernede langt bort fra Faldrørenes Mundinger for ikke at give Stank om Bygningen, uden at kunne forstaa, at han netop herved fik en lang, ildelugtende Jordledning, der aldrig kunde renses. I en Bestyrelse, i hvilken jeg i sin Tid sad, maatte jeg overbevise en Læge om, at de Kalkulationer, han sammen med sine Haandværkere havde udarbejdet over Omkostningerne ved en Nybygning, var c. 100 % for smaa; naturligvis forstod jeg mig ikke paa Sagen og gik min Vej; Huset blev opført og kostede mere end af mig angivet, hvorved hele den økonomiske Basis for paagældende Foretagende blev forrykket fra Fødselen. Et andet Sted klagede en Mand over Grundvand fra sin Nabo; Sundhedskommissionens Betjent og en Kredslæge saa paa Tingen, og Manden fik Befaling til at omlægge hele sin Kloak, og da han smølede med Arbejdet, fik han ovenikøbet en Dagsmulkt. Derpaa konstateredes det, ganske vist kun af en Tekniker, at Mandens Kloak slet ikke fejlede noget, og den ligger da ogsaa urørt den Dag i Dag, hvorimod det viste sig, at der var sprunget et Vandrør i Klagerens egen Kælder, hvilket var tydeligt nok, saa tydeligt at Mulkt og Dom og det hele bortfaldt.

Saadanne Tilfælde bestyrker Architekterne i deres Opfattelse og de maa værge sig mod Overgrebene, der ikke bliver færre i Aarets Løb. Hvad skal man saaledes sige til følgende Tilfælde? En Architekt søger Sundhedskommissionens Tilladelse til i en bestaaende Bygning med en stor Lejlighed i hver Etage at maatte omdanne Luftklosetterne, der ligger for Enden af Korridorerne til W. C., Rummene har en 9 Tom. Gavlrist og et 9 Tom. Udsugningsrør og det fornødne Areal. Andragendet kommer tilbage med Nej og med en Streg paa tilhørende Tegning midt gennem Pigeværelset, der ligger ved Siden af Klosettet, og med den Bemærkning, at Architekten hellere maa lægge W. C. i den Del, Stregen afskærer af Pigeværelset. Sundhedskommissionen skriver, at dette bliver formentlig stort nok endda og næppe dyrere. Har ikke Arkitekten her Ret til at bede om, at han maa faa sine Tegninger umakulerede tilbage og selv bestemme Brugen af Værel-

serne? Og saa maa det ovenikøbet bemærkes, at Værelset vil blive for lille til det Antal Piger, Lejligheden kræver, at der vil blive en c. 6 Alen vandret Kanal hen til Udsugningen, og at Vinduespillen, som Lægearchitekten har tegnet den, ikke vil staa Maal efter Byggeloven. Eller der søges om Tilladelse til at anbrings et fast Vindue fra Klosettet til Pigeværelset, og man faar Sagen tilbage med den Besked, at dette maa ikke finde Sted, det skal anbringes ind til Spisestuen: Hvad er Meningen? Ikke sandt mærkelige sanitære Gaader! Og hvad skal man endelig sige til Sundhedskommissionens Vilkaarlighed? Den ene Dag forlanges et Trapperum, ved hvilket der ligger Klosetter, ventileret, men ikke disse, nogen Tid efter forlanges akkurat det omvendte.

Under saadanne Forhold bliver det nødvendigt atter og atter at fremhæve, at Hygieinen er et Grændseland, hvor Lægen, Kemikeren, Øvrigheden, Teknikeren og mange andre mødes; hvor der jo ikke er noget til Hinder for, at Lægen taler om tekniske Spørgsmaal og omvendt, uden at Lægen derfor bliver Tekniker eller Teknikeren Læge. I denne Koncert bliver det Lægens store og smukke Opgave væsentlig at sige, *hvad* der bør gøres; men Alle vi andre, ogsaa Architekterne, maa virkelig forbeholde os Retten til at sige, *hvorledes* det, der bør gøres, kan og skal gennemføres, hver i sit Fag.

Fred. L. Levy.

* * *

Redaktionen undlader ikke at henlede Opmærksomheden paa, at vi fra Hr. Tømrermester, Borgerrepræsentant *L. Thomsen* har modtaget Meddelelse om, at han, som teknisk Medlem af Sundhedskommissionen, vil være særdeles villig til at konferere med d'Hr. Architekter, som maatte ønske det, i Anledning af de Artikler og Udtalelser, der i den senere Tid er fremkommet mod Sundhedskommissionen og særlig mod dennes Stilling til Indførelsen af W. C. i nye og gamle Bygninger. Hr. Tømrermester L. Thomsen vil være til Disposition, hvor og naar det ønskes, men udbeder sig dog Dag og Tid bestemt forud ved Telefon 1706.

Samtidig ser Redaktionen sig nødsaget til at anmode om, at d'Hrr., som endnu maatte ønske at have Ordet her i Tidsskriftet i Anledning af anførte Sag, vil iklæde deres Artikler en saa kortfattet Form som mulig, da den Plads, vi raader over, ellers ikke vil slaa til.

ANVENDELSEN AF FARVER I BYGNINGSTEKNIKKEN.

Foranlediget af en Artikel i „Arkitekten“ Nr. 366 af 27de f. M. maatte det være mig tilladt at fremkomme med følgende Bemærkninger, som bedes optagne i Deres ærede Blad.

Til at begynde med fremhæver Artiklen Architektens Misfornøjelse med, at de af ham fordrede virkningsfulde Farver efter kort Tids Forløb fuldstændig forandres. — En saadan Misfornøjelse er aldeles naturlig; men er vedkommende Architekt selv aldeles uden Skyld heri? Det er bekendt, at

paa frisk Kalk er en stor Mængde Farver, navnlig de saakaldte kemiske Farver, uholdbare. Derfor bør man ved Farvevalget til Nybygninger hovedsagelig holde sig til de rene Jordfarver, som er ægte. Naar Architekten ønsker de fine Farver, som anvendes i Kunstmaleriet, bør dette betydes i Konditionerne, da ingen Maler ved Affattelsen af sit Overslag tænker paa at bruge ægte Koboltblaat, Cadmiumgult, Vert èmeraude eller lignende kostbare Sager, som koste 20 til 40 Kr. pr. Pund. Artiklen omtaler de smukke og billige Farver, som fremstilles ved Aniliner. At anvende disse Farver paa frisk Puds er aldeles forkasteligt; men det er aldeles ubegrundet at bebrejde Maleren det, og stemple ham som manglende Kendskab til sin Forretning; thi Ansvaret falder i første Række paa Farvefabrikanten og dernæst paa de Farvehandlere, som af Mangel paa Kendskab anbefaler disse Farver som holdbare. Maleren maa her være sagesløs, da man ikke kan stille den Fordring til ham, at han skal være Videnskabsmand; han maa kunne stole paa sine Leverandører. Det hænder næsten daglig, at Malermestre og Kunstnere henvender sig til Undertegnede for at faa Oplysning om Farvernes Holdbarhed, en Oplysning, som det naturligvis stedse er mig en Glæde at give; men ret hyppigt er Farvehandlerne kun Forretningsmænd og mangler indgaaende Kendskab til deres Varer. Forøvrigt er disse Anilinfarver i mange Tilfælde meget anvendelige. — Jeg skal endnu blot tilføje, at Centralforeningen af Danmarks Malermestre har foranstaltet udgivet en kortfattet Vejledning om Farvernes Holdbarhed og Evne til at lade sig blande.

I den sidste Del af Artiklen omtales Blyhvidt og Fernis. Jeg tror, at Artiklens Forfatter har overset de Vanskeligheder, som her skal overvindes.

Blyhvidt alene bør helst ikke bruges til indvendig Maling; det kan bruges til Strygning første og anden Gang, men til Færdigsstrygning bør udelukkende anvendes Zinkhvidt, som er absolut holdbart. Patent Blyhvidt (jeg formoder, der herved menes Blysulfat) har tidligere været forsøgt indført her i Landet, men vandt ikke Indgang, fordi det ikke er tilstrækkelig dækkende paa Grund af sin krystallinske Struktur; i senere Tid har, saavidt mig bekendt, denne Vare ikke været tilbudt.

Angaaende Fernis maa jeg bekræfte, at den stedse er blyholdig; dog indeholder den i de senere Aar ikke saa meget Bly som tidligere, da den udelukkende kogtes med Sølverglød eller Mønnie. Det beklagelige er, at Blyet ikke *kan* undgaas, naar Malingen skal tørre i Løbet af en rimelig Tid. Det maa erindres, at ved Opførelsen af en Bygning er Maleren altid den, som kommer sidst; han maa hyppigt udføre sit Arbejde, medens de andre Haandværkere rumsterer i de Lokaler, som han har under Behandling. Det er derfor af stor Vigtighed, at hans Arbejde bliver hurtigt tørt, dels for at det ikke skal ødelægges, og dels fordi han som Regel kun har en meget kort Frist dertil. Bly kan derfor ikke undværes, da Fernis med Mangan alene ikke slaar til. Den saakaldte Xerotin, som for en stor Del bestaar af oliesurt Manganoxydul, indeholder Bly.

Jeg har ment ikke at burde tilbageholde ovenstaaende Bemærkninger, da jeg finder, at Artiklen har fældet en utilbørlig haard Dom over mine Venner, Malermestrene, som, ifølge mit ikke ringe Kendskab til dem, udgør en oplyst og samvittighedsfuld Del af vor Haandværkerstand.

København, d. 7. Oktober 1901.

Med særdeles Agtelse

C. M. Jensen,
cand. pharm., „Farvemøllen".

TEKNISKE MEDDELELSER.

Antinonnin er et for Hussvamp særligt ødelæggende Middel og er derfor godt til Forebyggelse og Ødelæggelse af Svamp, ligesom det overhovedet synes at have en fordærvelig Indflydelse paa alle Svamparter og Mikroorganismer. Ved Nybygninger eller ved Reparationsarbejder burde derfor alle Dele af Træ, særlig Gulvbjælkernes Ender behandles med en Antinonninopløsning 1 : 200, ligesom ogsaa Indskudsfyldet vædes med Opløsningen. Man sikrer sig derved mod de Følger, der trods den største Omhyggelighed kan opstaa ved Anvendelsen af mere eller mindre grønt Træ eller mistænkeligt Indskud. Arbejdet og Omkostningerne derved er saa ringe, at man slet ikke tør tage dem i Betragtning i Forhold til, hvad Fjærnelsen af en Svampeinfektion koster. *X.*

Middel til at hindre Farve i at skalle af paa Træ og Jærn. Naar Overfladen paa Træ eller Jærn, som er blevet forsynet med et Farveovertræk, er udsat for Vejrligets Indflydelse kan det anbefales, efter at man omhyggeligt har vadsket Fladen af, straks at overstryge den med et Lag kogende Linolie (Kosmos). Et sligt Overtræk, paastaas det, skaller aldrig af. Navnlig Jærngenstande egner sig fortrinligt til denne Behandling. Er disse kun smaa, opvarmer man dem i Forvejen og dypper dem derpaa helt ned i Linolie. Den kogende Olie vil da trænge ind i Metallets Porer og fordrive al Fugtighed. Overtrækket skal kunne trodse alle Vejrligets Indflydelser.

FORSKELLIGT.

Kjøbenhavns Kommunes Beretning for Aaret 1900 foreligger nu. Af dens Oplysninger om Byggevirksomheden fremgaar det, at der i 1900 er fuldført et betydeligt større Antal Bygninger end i 1899, 329 mod 267; Tilvæksten falder alene paa Bygninger med Beboelseslejligheder; for Bygninger udelukkende bestemte til Forretningsbrug, Haller og offentlige Bygninger er der Tilbagegang. Der er i 1900 opført 73 Bygninger med Beboelse mere end i 1899, 217 mod 144. Antallet af ny tilkomne Lejligheder er fra 1999 i 1898 og 1911 i 1899 vokset til 3157 i 1900, altsaa en meget betydelig Tilvækst. Med Hensyn til Størrelsen, da falder Tilvæksten særlig paa Treværelses-Lejlighederne (Pigekammer regnet som Værelse).

Den stærke Nedgang af ledige Leiligheder efter Halvfemsernes Midte er nu forbi; det sidste Aar danner et Vendepunkt, i 1899—1900 er der nogen og i 1900—1901 en meget stærk Tilvækst i Udbudet af ledige Lejligheder. Antallet af ledige Lejligheder i 1899 opgives i Beretningen til 478, i 1900 719 og i 1901 til 2282.

Grunden til den store Byggevirksomhed i 1900 maa utvivlsomt for en væsentlig Del søges i den Omstændighed, at Lockouten havde dæmmet op for mange store Arbejder, som var iværksatte i 1898 og 1899. Medens Byggevirksomheden i 1900 kan siges at være paa sit Højdepunkt, kan det samme ikke siges om Omsætningen af faste Ejendomme. Fra Begyndelsen af Halvfemserne til 1898 var der en overordentlig stærk Opgang i Omsætningen af faste Ejendomme; det kan saaledes anføres, at $^1/_4$ pCt. Afgiften for Salg underhaanden fra 1892 til 1898 steg fra ca. 33,000 Kr. til ca. 154,000 Kr., altsaa til henimod det femdobbelte, men fra 1898—99 er der en betydelig Nedgang, som atter fortsætter sig fra 1899—1900. Værdien af de Ejendomme, der er solgte underhaanden og ved frivillige Auktioner, opgives i Beretningen for de forløbne tre Aar til følgende Beløb: 1898 til ca. 62 Mill., 1899 ca. 48 Mill., og 1900 ca. 40 Mill. Kr.

Værdien af de ved Tvangsauktion bortsolgte Ejendomme opgives for 1898, 1899 og 1900 til henholdsvis 2,306,000 Kr., 1,089,000 Kr. og 1,447,000 Kr.

*

Arbejds- og Fabriktilsynet. Fra 1. Oktbr. er Fabrikinspektør, Dr. phil. *H. Topsøe* udnævnt til Direktør for Arbejds- og Fabriktilsynet. Fabrikinspektøren ved 2. Fabrikinspektorat Cand. polyt. *Bernh. Jensen* er fra samme Dato entlediget med Ventepenge og samtidig udnævnt til Etatsraad.

Til Sekretær og til teknisk Ekspeditionsfuldmægtig under Direktoratet for Arbejds- og Fabriktilsynet er udnævnt henholdsvis Cand. mag. *J. K. Lindberg* og Fuldmægtig ved 1. Fabrikinspektorat *B. G. Pedersen.* Til Inspektører ved Arbejds- og Fabriktilsynet er udnævnte: Assistenterne under 1. Fabrikinspektorat *J. N. Kjersgaard, L. Koefoed, J. Blair Peckdam, C. F. Myhre, Th. Florentzen, H. Egede Glahn, S. I. Simonsen,* Assistenterne under 2. Fabrikinspektorat *J. G. F. E. Bachmann, V. Bruun, P. H. Herløv, H. G. Knudsen, A. Poulsen, J. Johnsen, C. A. Herfurth* og *W. O. Nordstrøm,* alle fra 1. Oktbr., samt fra 1. Decbr. d. A. Boghandler *S. Westergaard,* Urmager *G. H. Petersen,* Grosserer *S. de Fine Nyboe,* Cand. polyt. *V. N. L. E. Thofte* og Frøken *F. A. Vedel.*

*

Arbejdsraadet. Fra 1. Oktbr. er Folketingsmand *Gustav Philipsen* udnævnt til Formand for Arbejdsraadet. Til Medlemmer af Raadet er udnævnt Skibslæge *Holger Rørdam,* Folketingsmand *Poul Christensen,* Smedemester *C. Weitemeyer,* Snedkermester *Chr. Christensen* og Direktør *E. Svendsen* samt Maskinarbejder *Chr. Ludv. Jensen,* Tobaksarbejder *A. Christiansen* og Væver *A. Andersen.*

Til Stedfortrædere er valgte Murermester *N. Juul Petersen*, Fabrikant *Schäfer* og Direktør *Vestesen* samt Bager *Vilh. Rasmussen,* Cigararbejderske *Pauline Gjøl* og Typograf *Marius Hansen.* Raadets Sekretær er Cand. jur. *S. H. A. Vedel.*

⁂

Jordens Tømmerforsyning. Hvorledes Jordens Tømmerforraad skal vedligeholdes er en Sag, som oftere har været fremme til alvorlig Drøftelse. I den senere Tid har Sagkyndige i Frankrig og England atter beskæftiget sig med dette meget vigtige Spørgsmaal, og det gøres almindeligt gældende, at det ikke er usandsynligt, at man i den nærmeste Fremtid vil kunne komme til at føle Ulemperne ved utilstrækkelig Tømmerproduktion. Trods den tiltagende Anvendelse af Jærn i Bygningskonstruktionen er Efterspørgselen efter Træ i stadig Stigen, og i de største industridrivende Lande er den saa betydelig, at den om nogle faa Aar neppe vil kunne tilfredsstilles.

De Lande i Evropa, der udfører Tømmer, er Rusland, Finland, Sverrig, Norge, Østrig-Ungarn og Rumænien. Norges Tømmerudførsel er dog nu begyndt at blive mindre, og om faa Aar vil det samme blive Tilfældet for Østrig-Ungarns Vedkommende; Sverrig vil derimod maaske kunne forøge sin Udførsel noget.

I Storbritannien er i de sidste fem Aar bleven indført gennemsnitlig aarligt for 22 Millioner Pund Sterling Tømmer, og Tydskland har i det samme Tidsrum indført Tømmer til en aarlig Værdi af omtrent 280 Millioner Mark, medens Frankrigs Tømmerudførsel har været henved 72 Millioner Francs om Aaret.

Det har herved vist sig, at Evropa ikke har været istand til at forsyne sig selv med Tømmer, men har maattet forskaffe sig dette andre Steder fra, og det er da særlig de Forenede Stater og Kanada, som kommer i Betragtning. Omtrent $2^1/_2$ Million Tons indføres aarligt til Evropa, og dette er væsentlig kostbare, haarde Træsorter, som ikke kan erstatte Gran- og Fyrretræ. Kanadas Tømmerudførsel til Evropa er gaaet noget nedad i de senere Aar, medens de Forenede Stater vedblivende har kunnet tilfredsstille den stigende Efterspørgsel, dette vil dog ikke kunne vedblive trods den Opmærksomhed, der nu vises Skovdriften i de Forenede Stater.

Kanada derimod vil være istand til forøget Tømmerudførsel, dersom man itide indfører en rationel Behandling af Skovene, hvilket anses for at være en absolut Nødvendighed. (Geogr. Jour.)

⁂

Ildslukkeren Rex er Navnet paa et nemt lille Apparat, hvorved pludselig opstaaede Ildebrande hurtig kan kvæles. Det bestaar af en Kobbercylinder, hvori findes en lampeglasformet Glasflaske, som, naar Apparatet skal gøres færdig til Brug, fyldes til et bestemt Mærke med Svovlsyre og lukkes med et Stykke Marieglas. Kobberbeholderen indeholder en stærk vandig Opløsning af tvekulsur Natron. I Ildebrandstilfælde løftes Ildslukkeren af sin Krog, Apparatet vendes med Bunden i Vejret, hvorved en Metalkugle i Svovlsyreflasken knuser Marieglasset, Syren og Sodaen blandes, og ved det derved

opstaaede stærke Kulsyretryk drives det kulsyreholdige Vand ud af en paa Apparatet værende kort Sprøjteslange.

Ved en Prøve, som forleden afholdtes for Presse og Autoriteter, fungerede Apparatet udmærket tilfredsstillende, og de forskellige antændte Baal af Spaaner, Tjæretønder og Petroleum slukkedes i Løbet af faa Minuter ved Hjælp af Ildslukkeren. *—nd. —n.*

BØGER.

„Sanitas“ Katalog for 1901 foreligger og gør sig bemærket ved sin smagfulde og solide Udstyrelse. Selve Bindet er ganske vist mere iøjnefaldende end egentlig smukt; men Bogens Indhold, der paa omtrent 200 Sider meddeler en Masse gode Illustrationer og Oplysninger paa Bade- og Toiletvæsenets Omraader, gør Katalogen til en nyttig Haandbog for Architekter. Som en meget praktisk Idé kan anføres, at der bag i Bogen findes Aftryk af Reglement og Regulativer for Anbringeisen af Klosetter i Bygninger og for Udførelsen af Husspildevandsledninger i Frederiksberg. De tilsvarende Regulativer for Kjøbenhavns Vedkommende vil senere kunne faas gratis tilsendte.

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Kjøbenhavn.	Lev. af div. Pæle af Rødgran til Badeans. i Kalleboderne.	Stadsarchitektens Kontor, Raadhuset.	Oktbr.	18	12
Hørsholm.	Lev. af Lygter, Lygtepæle etc.	Kommunekont., Hørsholm.	Oktbr.	20	12
Frederiksberg	Opf. af Nødtørftshus i Frbg. Allé.	Stadsing. Jochimsen, Frydendalsvej 2.	Oktbr.	25	12
Gedser.	Lev. af Sporskifter og Skraaspor.	Statsbaneanl. Kont., Reventlowsg. 10,	Oktbr.	26	2
Kjøbenhavn	Lev. af 500 Lygtepæle.	Gasværkernes Ingeniørkont. Vestre Gasv.	Oktbr.	28	12
Aarhus.	Lev. af Egetræ, Planker etc. til Statsbaner.	Maskinafd. i Aarhus.	Novbr.	5	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Teaktømmer etc. til Orlogsværftet.	Centralkontorets Ekspedition.	Novbr.	7	12
Maribo.	Lev. af Sveller, Sporskiftetømmer etc. til Lolland-Falsterbanen.	Børsen i Kbhvn.	Indtil videre.		
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensg. 6, 2. Sal.	Novbr.	22	1

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Efter Oktober Flyttedag er Bladets Kontor Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525. Ekspedition: Kl. 11—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad“s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 25. OKTBR. 1901
No. 4

ROFORENINGSHUS VED DRESDEN.

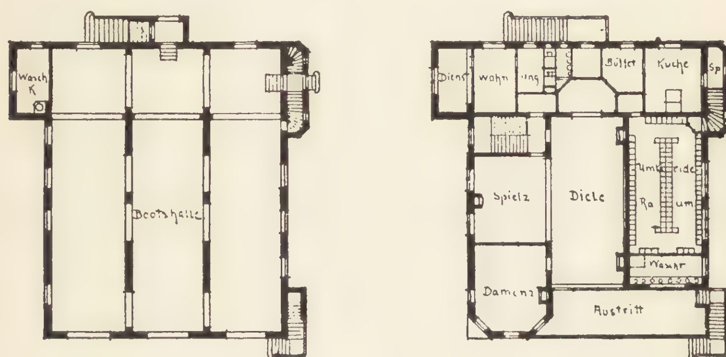

I Blasewitz, en lille By, der ligger ved Elben tæt ved Dresden, har Dresdener Roforening opført sig et temmelig stort Klubhus af ret originalt Udseende. Architekterne *Schleinitz* og *Noack* har givet Tegning til Bygningen, hvoraf ovenfor findes en Afbildning. Hele Stueetagen er ét stort Rum, der tjener til Opbevaringssted for 56 Øvelses- og Kaproningsbaade; Etagen ovenover indeholder Foreningslokalerne, her findes den store Selskabssal med omløbende Balkoner og ved en forskydelig Væg indrettet til at sætte i Forbindelse med det tilstødende Spilleværelse. Til sidstnævnte Værelse slutter sig et tredie Rum, Dameværelset, der tillige benyttes som Bestyrelsesværelse; endvidere findes selvfølgelig de fornødne Omklædningsrum, Økonomilokaler samt en

Bolig for Opsynsbetjenten. Den øverste Etage indeholder en Gymnastiksal og nogle enkelte Værelser, der lejes ud til Foreningsmedlemmer.

Bygningens Ydre viser hvide pudsede Vægflader med Vinduesindfatninger af Postaer Sandsten; den øverste Etage er Bindingsværk med Træforsiringer efter nordiske Forbilleder.

Bygningen med Indhegning og Haveanlæg har kostet 68,000 Mark, hvilket bliver 144 Mark for en Kvadratmeter eller 13 Mark for en Kubikmeter.

PARISERBREV.

Saa underligt det maaske kan se ud, maa en Beretning fra Paris endnu den Dag i Dag tage sit Udgangspunkt fra Verdensudstillingen, skønt der ganske vist ikke er meget tilbage at se af Udstillingsbygningerne. I Vincennes er Parkanlægene allerede bragte tilbage til deres tidligere Tilstand, og dette gælder til Dels ogsaa for Trocaderos Vedkommende. Paa begge Seinekajer er alt forsvundet paa nær de to store Glasbygninger ved Cours de la Reine, og Planen om at skaane og bevare nogle af Bygningerne i Nationernes Gade, er ikke blevet til noget. Med Hensyn til selve Pariserdamen, som tronede paa Toppen af den monumentale Indgangsport, har der verseret forskellige Rygter. Nogle Blade har paastaaet, at hun skulde opstilles paa Torvet i en eller anden lille fransk Købstad, andre, at hun var erhvervet af en ungarsk Magnat, medens atter andre fortalte, at en rig Amerikaner har købt hende. Intet af dette er dog Tilfældet, hun viste sig nemlig for skrøbelig til at udholde lange Rejser, og hun er nu forlængst paa Grund af Vejrets og Vindens Indflydelse sunket i Grus.

Paa Cours de la Reine er der i Stedet for de tidligere ensformige Alléer dannet smukke Anlæg, hvorfra man har glimrende Udsigt til Nikolaj den II.'s Allé med de to Kunstpaladser, Promenadernes grønne Træer, Alexanderbroen og Invalidekirken i Baggrunden. Saasnart de endnu staaende Jærnskeletter af Udstillingshallerne er forsvundne, vil der ogsaa paa Invalide-

pladsen blive dannet Haveanlæg. Kun paa Marsmarken er der nogenlunde uforandret. Man har nemlig truffet den Bestemmelse, at den Entreprenør, som overtog Nedbrydningsarbejdet, tillige skulde sætte Marsmarken i Stand. Betingelserne var dog saa ugunstige, at der hidtil ikke har indfundet sig nogen Liebhaver. Nu har man ladet denne Bestemmelse udgaa, og forhaabentlig har man denne Gang bedre Held med sig.

Med Maskinhallen forholder det sig paa lignende Maade, idet Køberen skulde forpligte sig til at rive den ned og atter opbygge den paa et andet Sted. Som eventuelle Lysthavende nævnedes Militæretaten, som skulde benytte den til Eksercerhus, og Slagtehuset, som kunde anvende den til sin aarlige Landbrugsudstilling. En saadan Flytning er jo ikke usædvanlig, man behøver blot at mindes Krystalpaladset i Sydenham ved London, der tidligere har staaet som Udstillingsbygning i Hyde-Park. De store Omkostninger ved Maskinhallens Flytning — det drejede sig om ca. 4 Mill. Francs — skræmmede dog de eventuelle Liebhavere. Derfor vil denne Bygning, der minder stærkt om en Banegaardshal, foreløbig faa Lov at blive staaende og dække Udsigten til Krigsskolen, ligesom Planen om at omgive Marsmarkens Periferi med stilfulde Bygninger foreløbig er skudt ud i det fjerne.

Ogsaa paa et andet Omraade har Udstillingskommitéen haft mindre Held med sig. Det hed sig nemlig, at den Jærnbro for Fodgængere, som forbandt det gamle Paris med Hærens og Flaadens Udstillingsbygning, sammen med de to Glasbygninger i Cours de la Reine skulde overtages af Staden Paris. Den forlangte Pris var imidlertid for høj, og man har hidtil ikke kunnet opnaa Enighed om Overtagelsesvilkaarene. Derimod vil Paris' Kommune om to Aar uden nogen som helst Udgifter gøre et godt Kup, idet Eiffeltaarns-Selskabets Koncession udløber 1903, og Bygningen da overgaar i Stadens Besiddelse. Af de mange maleriske og smagfulde Kolonipavilloner paa Trocadero er en stor Del købt af den nystiftede Kolonialpark i Nogent sur Seine, hvor de vil blive benyttede til Væksthuse og Samlinger.

Det eneste varige Udbytte af Udstillingen er de to storslaaede Kunstpalæer paa Champs Élyssées, som erstatter det gamle Industripalads, og hvis Udsmykning nu bliver fuldført. I Grand Palais har man allerede afholdt en Automobil Udstilling, ligesom det har været benyttet til Landbrugsudstilling, hippologisk Udstilling, Maleriudstillinger og til Koncerter; i det lille Palæ har man afholdt større Fester og en Børneudstilling. Man har tidligere sagt, at Byen vilde benytte dem til Opbevaring af sine store Samlinger vedrørende Kunst og Videnskab, men der er endnu ikke truffet nogen endelig Beslutning i saa Henseende.

* * *

Métropolitainbanen danner et vigtigt Vendepunkt i Udviklingen af Paris' Befordrings- og Bygningsvæsen, fordi Hovedparten af dens Linier er fuldstændig underjordiske. Denne Banes Betydning for Samkvemmet er overordentlig, idet den nu efter et Aars Bestaaen daglig benyttes af 150,000

Mennesker. De elegante, elektrisk drevne og oplyste Vogne er sammenkoblede to eller tre til hinanden, de rummer over 100 Personer og afgaar fra om Morgenen Kl. 6 til om Natten Kl. 1 hvert andet Minut. Kun ved nogle af Hovedstationerne er der Stationsbygninger, opførte af Jærn og Glas, ellers stiger man fra Fortouget ned ad en Trappe til Forhaller med Billetkontor, og herfra fører lange Gange tll Stationerne, hvor man atter maa stige ned ad nogle Trappetrin. Stationerne er meget rummelige, hvælvede, overalt beklædte med hvide Kakler og glimrende oplyst. Det samme gælder for selve Tunnelhvælvingerne. Størst er Stationen ved Étoile, hvor nu tre, men senere endnu flere Linier støder sammen, og hvor Étoile—Porte Dauphine-Banen afgaar en Etage under de andre Banelinier. De elektriske Centraler og Forvaltningsbygningerne ligger i Vincennes.

Métropolitainbanen blev paabegyndt i September 1898. Trods alle Forhindringer blev Arbejderne færdige i rette Tid, og i Begyndelsen af Aar 1900 afleveredes Tunnellerne til Driftsingeniørerne, der brugte et halvt Aar om at udføre Banelegemet og anlægge Stationerne. Hovedlinien Porte de Vincennes—Porte Maillot er tillige med de to Sidegrene til Trocadero og Porte Dauphine 14 Km. lang.

Senere vil følgende Linier komme til: en Ringbane om de ydre Boulevarder paa 22 Km., hvoraf Étoile—Trocadero danner en Del, Porte Maillot —Ménilmontant 8 Km., Porte de Clignantcourt—Ménilmontant 11 Km. og to Forbindelseslinier Boulevard de Strassbourg—Pont d'Austerlitz og Cours de Vincennes—Place d'Italie, alt i alt 65 Km., og endda er et Antal nye Linier yderligere projekterede.

De samlede Omkostninger ved Anlæget beløber sig til 165 Mill. Francs, og tilvejebringes ved et Laan.

Hele Banen er delt i to Net, hvoraf Linierne Vincennes—Bois de Boulogne, Ringlinien og Courcelles—Mènilmontant, ialt 42 Km., danner det første, som Staden har forpligtet sig til at fuldføre i Løbet af 8 Aar fra 1898. Det andet Net, de øvrige 23 Km., skal afleveres fem Aar efter det førstes Fuldførelse.

Jordarbejderne blev i Begyndelsen udførte ved Hjælp af særlige Gravemaskiner, de saakaldte Bouciiers. Disse har man dog nu forladt, da de medførte Hævninger og Sænkninger af Gaderne og ødelagde Boulevardtræernes Rødder. Man har heller ikke nu paa de nye Strækninger saa enorme Vanskeligheder at overvinde som ved de første Udgravninger i Rue Rivoli. Ved Père Lachaise—Friedhof rykker Tunellen daglig tre Meter frem i modstandsdygtig Grund, og man behøver ikke at træffe særlige Foranstaltninger for Vands Indtrængen. I den nordøstlige Del af Linien staar Hvælvingerne tilstrækkelig fast, men ved Belleville, hvor man paa Grund af den løse Jordbund kan frygte Sammenstyrtninger, nedrammer man 7-8 M. lange Pæle for at skaffe den fornødne Fasthed. Paa hele Linien er 3000 Arbejdere beskæftigede, og Arbejderne gaar rask fremad.

Fra Place de la Nation til Rue d'Allemagne er Linien underjordisk, løber saa en Strækning i aabent Indsnit og føres derpaa videre overjordisk

paa Jærnpiller til Boulevard Rochechouart paa hvilken Strækning den passerer over Nord- og Østbanegaarden. Resten af Strækningen indtil Étoile er atter underjordisk.

Omkostningerne ved Opførelsen vil ikke komme til at overskride Overslagssummen. Paa nogle Dele af Strækningen koster hver løbende Meter 1220 Francs, ved de overhvælvede Stationer 3130 Francs, medens Adgangene til Banen, alt efter Vanskelighedernes Størrelse, koster fra 20,000—50,000 Francs.

* * *

Til næste Aar tager man efter al Sandsynlighed fat paa endnu et kolossalt Arbejde, nemlig Sløifningen af Fæstningsværkerne. Dette Spørgsmaal har længe været drøftet mellem Militærétaten, Ministeriet for offentlige Byggearbejder og Kommunalbestyrelsen. Mod Vest har Byens Volde ingen strategisk Betydning, da de ikke er garderede ved Forter, og man har derfor tænkt at inddrage de paagældende Strækninger under Stadens Grund og lægge Fæstningsterrænet længere ud. Kommunen skal da af Militærétaten købe de af Voldene og Gravene optagne Terrainer — det drejer sig om to-tre Millioner Francs — men Prisen synes Kommunen lovlig høj. Sagen gaar dog nok i Orden, og det er da Meningen, at man vil erstatte Voldene ved brede Boulevarder, hvorved man gør Regning paa, at Salget af Grundene ikke blot skal dække Udgifterne ved Indkøbet af Terrainet og Byudvidelsen, men ogsaa give en pæn Fortjeneste. Naturligvis vil dette kolossale Projekt kræve mange forudgaaende Overvejelser og Beregninger, men i Løbet af de første Aar vil Planerne være saa meget fremmede, at denne længe ønskede Udvidelse af Byen kan blive til Virkelighed.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

I forrige Nummer af „Architekten“, Afdeling B, henledes Opmærksomheden paa, at Hr. Tømrermester, Borgerrepræsentant *L. Thomsen* som teknisk Medlem af Sundhedskommissionen vil være villig til at konferere med de Architekter, som maatte ønske det, i Anledning af de Artikler og Udtalelser, der i den senere Tid er fremkomne mod Sundhedskommissionen.

Det er vel meget tvivlsomt, om dette vil føre til noget som helst. Vilde det ikke være at foretrække, at Sundhedskommissionens Sager herefter i det Hele kommer til at bære sikrere Præg af at have været underkastet en virkelig bygningskyndig Behandling?

Carl Thonning.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Mod Hensmuldren af Mure er det eneste paalidelige Middel at fjerne de vaade, forvitrede Sten og erstatte dem med haardtbrændte i Cement. De

tørre Efflorescenser er langt mindre skadelige og indvirker kun i ringe Grad paa Murværkets Fasthed, men kan derimod lidt efter lidt ødelægge Mørtelpudsen og bringe den til at falde af. Aarsagen til disse Efflorescenser er i Reglen ikke salpetersure Salte, de skyldes for det meste Egenskaber ved selve Leren, der tidt først lægger sig for Dagen ved Brændingen, undertiden først naar Mørtelen føres paa. Man søger undertiden at fjerne dem ved Hjælp af Vand og Syre, men dette hjælper i Reglen kun for en Tid.

FORSKELLIGT.

Industriforeningens Oktober-November-Forevisning. Den 18de Oktober aabnede Industriforeningen Rækken af sine maanedlige Forevisninger. Den første af disse omfatter særlig Maskiner, Værktøj, støbte Jærnvarer samt Belysningsmidler. En smuk og rig Udstilling findes fra *Aktieselskabet Nielsen & Winthers Værktøjsmaskinfabrik,* den viser paa tydelig Maade, at den danske Industri hævder en meget fremskuden Stilling ved Siden af den udenlandske paa dette Omraade, og dog indføres aarligt betydelige Mængder af disse Maskiner til Danmark særlig fra Amerika. Forevisningen er forøvrigt denne Gang ikke meget rig paa Genstande, der har Interesse for Bygningsfaget, men nogle enkelte Udstillere kan vi dog ikke undlade at fremdrage. Af Kakkelovne og lignende Støbegods har *Semler & Matthiasen* en meget righoldig Samling, hvoraf nogle er ganske vellykkede i Tegningen, *Recks Opvarmnings Comp.* har udstillet et Par Eksemplarer af sine emaillerede Spalteovne, der i Udseende og Konstruktion jo adskiller sig en Del fra de almindelige Stueovne, og *Aktieselskabet „Titan“* møder for første Gang frem med nogle Flammeovne, et nyt og meget tiltalende System, der øjensynlig har en god Fremtid for sig; endelig har Grosserer *Hoech*, Repræsentant for Firmaet *L. Lange, H. P. Jensen & Co.* ligeledes en Samling Ovne, hvoriblandt nogle Kolibriovne særlig vækker Opmærksomhed.

Aktieselskabet „Helios“ har i bogstavelig Forstand en iøjnefaldende Udstilling af danske Glødenæt, Brændere og Belysningslegemer; enkelte af de udstillede Gasglødelamper udsender et saa stærkt og blændende hvidt Lys, at det fuldstændigt fordunkler Forevisningssalens elektriske Belysning; en lignende stærkt lysgivende Brænder er udstillet af Maskin og Ingeniørfirmaet *„Stieltjes“*, det er den saakaldte Petroleumsglødelampe „Lux“, der dog lider af den Gene, at den giver en sagte susende Lyd fra sig, noget der dog maaske lader sig ændre. *Kemp & Lauritzen* har et meget snildt Apparat for elektrisk Trappebelysning; det er her paa Udstillingen fremvist i Model, der angiver de forskellige Maader paa hvilken Belysningen kan anvendes og navnlig er interessant ved den lette Maade, paa hvilken Tændingen foregaar, naar man om Natten skal passere Trappen. Af smukt dansk Arbejde maa vi endnu nævne nogle Elektromotorer, udstillede af Civilingeniør *G. Christensen* fra *Thomas B. Thriges Fabrik,* det samme Firma, der, som bekendt, havde en meget betydelig og seværdig Udstilling ved

Odenseudstillingen i Industriforeningen i Vinter. *Aktieselskabet Isolationsstoffabrikken* har noget Kautschuk-Farve, kaldet „Solicum" og Grosserer *H. P. Godt* udstiller Isolationspapir og Pap samt andre Isoleringsstoffer. Endelig findes fra Firmaerne *Carl Dahl & Co.* og *C. Th. Rom & Co.* Udstillinger af svensk og amerikansk Værktøj, Loddelamper, Slibesten m. m.

Statens Byggearbejder. I Finanslovforslaget for i Aar er som sædvanlig opført forskellige Summer, der agtes anvendte til offentlige Byggearbejder. Der forlanges saaledes 2,486 Kr. til Indretning af en *Arkivplads* i Tagetagen til den under de civile Ministeriers Bygninger hørende Lerches Gaard. Den indvundne Plads skal benyttes til 1ste og 2det Toldrevisionskontors Sager, der hidtil til stor Ulempe for disse Kontorer har maattet afgives til Rigsarkivet.

Til Vedligeholdelse af vore Slotte forlanges 5,620 Kr. til Eftersyn og Reparation af Kolonnaden paa *Frederik den Sjettes Palæ paa Amalienborg;* 9,089 Kr. til forskellige større og mindre Istandsættelsesarbejder paa *Charlottenlund Slot;* 14,060 Kr. til Omdækning af en Del af Taget paa Kongestaldbygningen etc. paa *Frederiksborg Slot;* 14,155 Kr. til Iværksættelse af forskellige Hovedistandsættelsesarbejder paa *Kronborg Slot,* saasom Eftersyn og Istandsættelse af Portalen til Slotsgaarden, Fornyelse og Restaurering af manglende eller beskadigede Figurer og Fordækninger, Istandsættelse af Façadernes Sokler i Slotsgaarden m. m. Endvidere søges bevilget et Beløb af 16,000 Kr. til *Forbedring af Kloakforholdene paa Fredensborg Slot.*

Af andre Byggeforetagender hvortil der søges Statstilskud nævnes en *Kirke i Hjallerup*, Dronninglund Sogn, 18,500 Kr, og et lignende Beløb til Opførelse af en *Kirke paa Bangsbostrand* i Flade Sogn.

Endelig søges der Bevilling paa en Sum af 17,000 Kr. til Restaurering af den saakaldte *Eiler Rønnowske Gaard* i Odense.

Illustrerede Kataloger over industrielle Artikler. Ved Foranstaltning af Industriforeningens Industriudvalg er der i Løbet af det sidste Aars Tid tilvejebragt en meget betydelig Samling af illustrerede udenlandske Kataloger fra saa godt som alle betydelige industrielle Firmaer. Samlingen er ordnet fagvis, saa at man meget hurtigt og let vil kunne finde Oplysning om de Maskiner, Redskaber o. s. v., man ønsker at vide Besked om, samt hos hvilke Firmaer, de kan faas. Ved talrige Forbindelser i Ind- og Udland er der draget Omsorg for, at Samlingen stadig holdes á jour med det nyeste og bedste, der fremkommer paa Markedet.

Lignende Samlinger, som den her omtalte, findes i de fleste store udenlandske Industrimuseer, hvor de bliver meget stærkt benyttede. Der er heller næppe nogen Tvivl om, at det samme vil ske med Industriforeningens Kataloger, naar det først bliver bekendt i vor Forretningsverden, at de er til Stede. Samlingen er tilgængelig daglig fra 6—8 Aften.

DØDSFALD.

Snedkermester *Johan Edvard Hvidberg*, Kbhvn.
Fhv. Snedkermester *Niels Otto Ottosen*, Frederiksberg.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	Sælger.	Køber.	Pris.
Nordre Frihavnsvej 67.	Slagtermester A. Eilersen.	Gæstgiver L. Christoffersen.	60,500 Kr.
Nygaardsvej Matr.-Nr. 2660—61.	Malermester C.O. Schou.	Fabrikanterne C. A. Jensen og C. C. Sørensen.	142,000 Kr.
Ole Suhrsgade 8.	Snedkermester J. F. Nielsen.	Frøken J. Schibbye.	83,000 Kr.
Peder Skramsgade 26.	Proprietær J. Møllers Bo.	Hoffotograf C. B. Petersen.	187,000 Kr.
Udenbyes Vestre Kvarter Mtr.-Nr. 1151 & 1152.	Malermester J. F. A. Funche.	Bogholder A. F. J. Weinholdt.	315,000 Kr.
Ballerup Kro.	Kroejer Mikkelsen.	Hotelforpagter R. Nikolajsen.	75,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

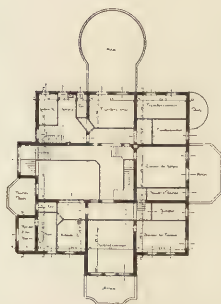
Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Frederiksberg	Opf. af Nødtørftshus i Frbg. Allé.	Stadsing. Jochimsen, Frydendalsvej 2.	Oktbr.	25	12
Gedser.	Lev. af Sporskifter og Skraaspor.	Statsbaneanl. Kont., Reventlowsg. 10,	Oktbr.	26	2
Kjøbenhavn	Lev. af 500 Lygtepæle.	Gasværkernes Ingeniørkont. Vestre Gasv.	Oktbr.	28	12
Kjøbenhavn.	Vej- og Kloakarb. samt indv. Spildevandsledn. paa elektrisk Station, Østerbro.	Stadsingeniøren, Raadhuset.	Oktbr.	28	12
Gentofte-Ordrup.	Opf. af Tilbygning til Vangede Kommuneskole.	Architekt Thejll, Nørregade 2.	Oktbr.	29	6
Kjøbenhavn.	Jærnstøber- og Grovsmedearb. til Østerbros Elektricitetsværk.	Stadsarchitektens Kontor, Raadhuset.	Oktbr.	29	12
Kjøbenhavn.	Kondensationsvandledning til Elektrisk Station paa Østerbro.	Stadsingeniøren, Raadhuset.	Oktbr.	30	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Smedejærn, Jærnplader, Staal m. m. til Statsbanernes Maskinafd.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensgade 6, ².	Oktbr.	31	1
Aarhus.	Lev. af Egetræ, Planker etc. til Statsbaner.	Maskinafd. i Aarhus.	Novbr.	5	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Teaktømmer etc. til Orlogsværftet.	Centralkontorets Ekspedition.	Novbr.	7	12
Gentofte.	Lev. af Brosten, Kantsten etc.	Sognekont., Jægersborg pr. Gentofte.	Novbr.	8	12½
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensg. 6, 2. Sal.	Novbr.	22	1

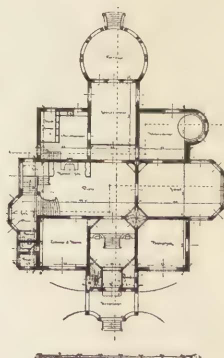
ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5². Telf. 4525.
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 1. NOVBR. 1901
№ 5

HERRESÆDET RODENPOIS
I LIVLAND

ARCHITEKT
LUDWIG OTTE

HERRESÆDET RODENPOIS I LIVLAND.

I omstaaende Bygning, som Besidderen af Herresædet *Rodenpois* for kort Tid siden har ladet opføre, har Bygmesteren, den bekendte Architekt *Ludwig Otte* i Gross-Lichterfelde benyttet en Blanding af Barok- og Empireformer, fordi Bygherren har ønsket, at Bygningen skulde fremtræde i den Stil, som benyttedes i Slutningen af det 18de Aarhundrede, da hans Forfædre overtog Herresædet.

Ved Udarbejdelsen af de enkelte Façader er tilstræbt en karakteristisk Udformning af det paa alle fire Sider tilbagevendende Gavlmotiv, og navnlig har han søgt at opnaa en festlig Virkning paa den Side, hvor Salen ligger. Indgangssiden viser som obligatorisk Motiv en lille Platform ovenover Gavlen, hvorfra Husets Flag bekvemt kan hejses. Efter Egnens Skik tjener Flaget nemlig ikke blot som Prydelse, men tilkendegiver ogsaa paa Afstand for den eventuelle Besøgende, at Husets Herre er hjemme.

Huset har faaet en tætsluttet Form dels af klimatiske Hensyn, dels for at afgive en bekvem Beboelse. For at hindre Sneaflejring, er benyttet en kvadratisk Grundplan, ligesom Taget paa alle Sider stiger stejlt i Vejret.

I Anordningen af Bygningens Rum spiller den strænge Adskillelse af Herskabets og Tjenerskabets Værelser en stor Rolle. Midtpunktet i Huset dannes af den i tyske Hjem saa yndede „Diele“, hvor Husets Frue residerer, Stueetagen indeholder Selskabsrum og Opholdsrum for Familien og Husets Gæster, paa 1ste Sal findes Soveværelser og Gæsterum, medens 2den Sal, foruden yderligere Gæsterum, tillige omfatter Børneværelser og Værelser for to Huslærere og tre Gouvernanter.

Køkkenet og Husholdningsrummene ligger i Kælderen, og i den Fløj af Bygningen, som ligger over Køkkenet, findes i alle Etager Domestikværelser og Anretningsrum.

LÆGER OG ARCHITEKTER.

Skøndt det forekommer mig, at der endnu kunde være et og andet at sige i den sikkert ikke unyttige Diskussion om *Klosetreformen,* skal jeg dog under skyldigt Hensyn til Redaktionens Opfordring om at fatte sig i Korthed indskrænke mig til at bede om Plads for følgende lille Bemærkning i Anledning af Hr. Architekt *Eugen Jørgensens* Artikler.

Det forekommer mig ganske uberettiget af Hr. E. J. at gøre „Lægerne“ ene ansvarlige for de Misgreb, hvori Sundhedsautoriteterne efter Hr. E. J.'s, men ingenlunde efter alle Architekters Opfattelse gør sig skyldige; Hr. E.

J. kan ikke være uvidende om, at Lægerne ikke er Eneherskere paa dette Omraade.

„Lægerne kan," siger Hr. E. J., „fordre, at alle Sundheden betryggende Foranstaltninger m. H. t. Lys, Luft, Afløb, o. s. v. gennemføres —".

Det er netop det, Lægerne har gjort; men for at bøde paa, hvad der mangler Lægerne i teknisk Indsigt, er det af Læger udarbejdede Forslag til Regler i sin Tid først prøvet af et af Bygningskommissionen nedsat Udvalg, i hvilket ogsaa Stadsbygmesteren har Sæde og derefter sigtet gennem Sundhedshedskommissionen, der, som Hr. E. J. ved, tæller to bygningskyndige Medlemmer. Det forekommer mig herefter, at Lægerne i ethvert Fald ikke kan være ene om Ansvaret.

Og hvad Forskrifternes Anvendelse i Praksis angaar, skal jeg tillade mig at fremhæve, at Hr. E. J.'s Forlangende om, at Bygningsautoriteterne skal afgøre Sagerne, for saa vidt er opfyldt, som det i en Instruks for Bygningsinspektørerne hedder, at alle Sager af denne Art, i hvilke Forskrifternes Fordringer er fyldestgjorte, afgøres af Bygningsinspektøren; det er altsaa kun de Sager, i hvilke der søges om Dispensation fra Forskrifterne, som skal forelægges Sundhedskommissionen. — Og med den siden 1898 indvundne Erfaring vil det sikkert lade sig gøre i det reviderede Regulativ, der forhaabentlig snart ser Dagens Lys, at præcisere de forskellige Fordringer saa nøje, at Antallet af de Sager, der skal forelægges Sundhedskommissionen, yderligere reduceres.

Der er skrevet en Del om Lægernes ideale Fordringer. Men hvad der fra vor Side ikke kan siges tidt nok, det er, at adskillige Architekter synes at regne med ideale Vandklosetter, naar de Gang efter Gang rykker i Marken med den Paastand, at Erstatning af et nok saa umuligt Luftkloset med Vandkloset under alle Omstændigheder er en Forbedring. Denne Paastand er ikke holdbar. Vandklosetter er ikke altid ideale, men under ugunstige Vilkaar bereder de fuldt saa store Kalamiteter som Luftklosetter; og vil man ikke bringe Reformen i uhjælpelig Miskredit, maa man regne hermed ved Vandklosetternes Installation, og man maa regne dermed, selv om det af og til bereder Vanskeligheder, selv om det hist og her — i enkelte Tilfælde — sinker eller endog hindrer Omordningen. I det hele og store gaar Reformen kun saa meget desto sikrere sin Sejersgang.

Det er som sagt Lægernes Sag at opstille de Fordringer, som hygiejniske Hensyn kræver, og det er Teknikernes Opgave at overvinde Vanskeligheder, som disse Fordringer afstedkommer. Der behøves her — som det ogsaa er forudsat i Lovgivningen — et *Samarbejde* mellem Architekter og Læger, en Samvirken mellem Bygningsautoriteter og Sundhedsautoriteter — derfor fortjener Hr. E. J.'s Ønske om at lægge hele Sagen i Bygningskommissionens Hænder ikke at anbefales.

Naar Hr. E. J. paa de ene Side hævder, at tekniske Hensyn er saa slet røgtede i Sundhedskommissionen, af hvis fem Medlemmer de to er Teknikere, men paa den anden Side mener, at Stadslægens Nærværelse (selvsjette) i Bygningskommissionen vil give fuld Garanti for de sanitære Inter-

essers Varetagelse, — ja saa er denne Antagelse meget smigrende for Stadslægen, men næppe ganske holdbar. —

En lille Slutningsbemærkning om Dr. med. *P. Hertz'* Forhold til Sundhedskommissionen vil jeg for Hr. E. J.'s egen Skyld ønske uskrevet.

Kjøbenhavn, d. 26. Oktober 1901.

E. M. Hoff.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

Uagtet Hr. Architekt *Eugen Jørgensen* i sit Indlæg i „Architektens" sidste Nummer indrømmer Sundhedskommissionen og dens Læger al mulig Indflydelse paa en fra et sanitært Synspunkt betryggende Ordning af Klosetsagen, tilføjer han et venskabeligt Raad om at overlade hele denne Sag til Bygningskommissionen for paa „den behageligste Maade at slippe ud af det nuværende Uføre." Disse Ord i Hr. E. J.'s forøvrigt saa klare og velskrevne Artikel kan kun bero paa en Misforstaaelse, thi lige saa lidt som Sundhedskommissionen har blandet sig i denne Sag af selvbestaltet Virksomhedstrang, men simpelthen som Følge af, at det er paalagt den i Bygningsloven og i Sundhedsvedtægten, lige saa lidt har den Følelsen af at være kommet ud i et Uføre. Tværtimod: af dens mange forskelligartede Opgaver er her en, som ikke blot lover et godt Resultat, men allerede har bragt det. Ikke fordi Sundhedskommissionen og dens Læger forstaar sig bedre paa Klosetsager end Architekterne — derom er det ikke værd at strides — men fordi det er Sundhedskommissionens Sag at varetage de sanitære Hensyn, medens Architekterne ved Siden deraf have mange andre Hensyn at tage. Om disse sanitære Hensyn forbeholder den sig at dømme efter sit eget Skøn; mulig kan den af og til fejle, men hidtil har den kun set gavnlige Følger af sin Virksomhed. Men beklageligvis har den ført til, at nogle Architekter er misfornøjede med, at de sanitære Krav efter deres Mening stilles for meget i Forgrunden.

Det er ganske vist muligt, at Sundhedskommissionens Fordringer af og til har forhindret Indførelsen af W. C. i mørke Rum; men det er dog langt at foretrække for et overilet Skridt i denne Retning, som senere fortrydes. Man tænke sig et Skab med Indgang fra Entréen eller fra Køkkenet eller anbragt i Pigekamret; Ejeren ønsker W. C., Architekten udarbejder pligtskyldigst sin Plan, og Sundhedskommissionen siger ja. Hvem mener man, det vil gaa ud over, naar Husbeboerne opdager, at ogsaa et W. C. kan udbrede Lugt, at der kan opstaa Oversvømmelser paa Grund af Tilstopninger, hvilket lettest sker i mørke Rum, at det kan hænde, at Cisternen ikke vil fungere, at Klosetindholdet ikke fjernes ved Udskylningen o. s. v., hvilket medfører, at der maa hentes Haandværkere, for hvem Arbejdet besværliggøres ved Installationens Mangler? Det er selvfølgelig Sundhedskommissionens Skyld, som har tilladt noget saadant; Architekten gaar Ram forbi. Mon ikke ogsaa Hr. Architekt *Levy* ser lidt for lyst, naar han mener, at den, som han meget

rigtigt bemærker, „aadselagtige“ Lugt fra et utæt Kloakrør snart vil allarmere Beboerne af en københavnsk Lejlighed? Det er utroligt, hvor Lugtesansen kan være afstumpet.

Ax. Ulrik.

* * *

I „Architektens“ No. 3 oplyser den ærede Redaktion, at Hr. Tømrermester, Borgerrepræsentant *L. Thomsen* har meddelt, at han *som teknisk Medlem* af Sundhedskommissionen er villig til at konferere med Architekterne; dette maa formentlig bero paa en Misforstaaelse. Kommissionens eneste tekniske Medlem er nemlig i Henhold til Sundhedsvedtægtens Bestemmelser Borgmesteren for 4. Afdeling, for Tiden Hr. Etatsraad Øllgaard.

Hr. *Thomsen* deltager i Kommissionens Arbejder som det ene af de to af Borgerrepræsentationen frit valgte Medlemmer; af disse Medlemmer forlanger Vedtægten slet ingen teknisk Viden, den ene Gang kan det blive en Tømrer- den anden Gang en Skræddermester.

Her ligger netop Hunden begravet, Kilden til de fleste paatalte Mangler. Sundhedskommissionen burde foruden Borgmesteren, som, formedelst de ham paahvilende mange andre Hverv, umulig kan gøre sig bekendt med Detaillerne i alle Sager, have et *fast, virkeligt uddannet* teknisk Medlem (maaske to, en Architekt og en Ingenieur), lige som Bygningskommissionen, hvor Stadslægen alene skal varetage de hygieiniske Interesser, hvad han næppe heller kan overkomme i Enkelthederne, burde have et fast lægekyndigt Medlem.

Fred. L. Levy.

HUSLEJEFORHOLDENE I KJØBENHAVN OG NABOKOMMUNER.

I disse Dage er udkommet en københavnsk Lejestatistik, som paa Foranstaltning af Københavns Kommunalbestyrelse er udarbejdet af Kontorchef *Cordt Trap* efter de med Folketællingslisterne udsendte Beboelses- og Husleje-Skemaer. Statistiken omfatter i Aar foruden selve Hovedstaden, Sundbyerne og Frederiksberg, for første Gang Gentofte-Ordrup.

Den nu foreliggende Statistik beskæftiger sig særlig med Huslejeforholdene, medens der senere vil blive udarbejdet en Beboelsesstatistik, begrundet paa de enkelte Lejligheders Beboelsesforhold i Forbindelse med Befolknings og Erhværvsforholdene.

Af egentlige Beboelseslejligheder fandtes ved sidste Folketælling i Kjøbenhavn og de indlemmede Distrikter 90,494, af Lejligheder knyttede til Butik 8166, af egentlige Forretningslokaler 13,365. Det sidste Femaar har især vist rigelig Tilvækst af Forretningslokaler, hvilket for en Del staar i Forbindelse med de mange Ombygninger i den indre By; saaledes er Antallet paa saadanne Lokaler vokset fra 9489 til 12387.

Hvad egentlige Beboelseslejligheder angaar, er deres procentvise Fordeling efter Antal af Værelser følgende:

Lejligheder paa	Kjøbenhavn	Sundbyerne	Frederiksberg	Gentofte-Ordrup
	pCt.	pCt.	pCt.	pCt.
1 Værelse	11,2	5,2	4,1	4,9
2 Værelser	40,9	55,7	25,4	23,8
3—4 Værelser	33,0	33,4	44,9	33,1
5 Værelser og derover	14,9	5,7	25,6	38,2
Ialt...	100,0	100,0	100,0	100,0

Man ser, at Procenttallet for 1-Værelses Lejligheder er størst i *Kjøbenhavn,* idet de tidligere spillede en Rolle som Arbejderlejligheder; 2-Værelseslejlighederne, der dernæst en Tid blev den typiske Arbejderbolig, repræsenterer ogsaa et stort Antal for Kjøbenhavns og især for *Sundbyernes* Vedkommende, medens *Frederiksberg* særlig udmærker sig ved sine 3- og 4-Værelsers Lejligheder, hvilket er begrundet i de Vanskeligheder, den ny Byggelov sætter for Opførelsen af 2-Værelsers Lejligheder. Gentofte-Ordrup har ligeledes meget faa Lejligheder paa 1 og 2 Værelser, derimod er Mængden af 5-Værelsers Lejligheder og derover stort i denne Kommune, hvilket viser, at den velstillede Middelstand, der har Forretning eller Beskæftigelse i København, i stedse stigende Grad vælger sin private Bebolse her. Af Beboelseslejligheder kan her udsondres en særlig Gruppe, nemlig Villaer for 1 Familie, og i disse findes, som nedenstaaende Tabel viser, navnlig de større Lejligheder.

GENTOFTE-ORDRUP KOMMUNE

Lejligheder paa	I Villaer til 1 Familie	I andre Ejendomme
	Antal	Antal
4—6 Værelser	92	826
7—8 Værelser	291	128
9—10 Værelser	101	26
11 Værelser og derover	57	10
Tilsammen...	541	990

Med Hensyn til den helaarlige Lejeværdi af samtlige Lejligheder i Kjøbenhavn giver følgende Tabel interressante Oplysninger:

Helaarlig Leje for	Udlejede Lejligheder	Ledige Lejligheder	Tilsammen
	Kr.	Kr.	Kr.
Beboelseslejligheder	28,849,228	881,446	29,730,674
Blandede Lejligheder	6,764,790	159,582	6,924,372
Forretningslokaler	19,960,266	833,276	20,793,552
Ialt ...	55,574,284	1,874,314	57,448,598

Medtager man foruden Kjøbenhavn tillige Sundbyerne og Frederiksberg, kommer man til det Resultat, at den helaarlige Lejeværdi af faste

Ejendomme udgør 67,488,000 Kr. eller, de ledige Lejligheder medregnede, 69,860,000 Kroner. Gaar man ud fra, at Lejesummen af en fast Ejendom udgør 7 pCt. af dens Værdi — en Regel, der ofte nævnes som Gennemsnitsnorm, uden at det dog har været muligt gennem en Prøve at faa konstateret dens Berettigelse — kommer man til det Resultat, at Værdien af de faste Ejendomme i Kjøbenhavn, Frederiksberg og Sundbyerne kan sættes til ca. 1 Milliard Kroner, hvorved endda intet Hensyn er taget til offentlige Bygninger m. m.

Lejeværdiens Størrelse er i de sidste Aar steget betydeligt; indenfor Kjøbenhavns tidligere Grænse er saaledes den samlede *halvaarlige* Lejesum steget fra ca. 19,0 Mill. til ca. 26,8 Mill. Kr. For de egentlige Beboelseslejligheders Vedkommende er den procentvise Stigning forskellig for de enkelte Grupper, størst for 1-Værelses Lejligheder i Forhuset og for 2-Værelsers Lejligheder, mindre betydelig for 3-4-5-Værelsers Lejligheder, men atter større for Boliger over 5-Værelser. Stigningens Forhold kan ses af følgende Tabel:

	Gennemsnitlig aarlig Leje				Procentvis Stigning fra 1895—1901	
Lejligheder paa	1901		1895		Forhus-lejligheder	Mellem- og Baghuslejligheder
	Forhus	Mellem- og Baghus	Forhus	Mellem- og Baghus		
	Kr.	Kr,	Kr.	Kr.		
1 Værelse uden Køkken	41,40	38,75	37,18	37,20	11,4	4,1
1 Værelse med Køkken	63,15	56,95	54,24	53,41	16,4	6,6
2 Værelser	108,16	94,84	88,88	80,04	21,7	18,5
3 Værelser	163,52	130,83	147,85	129,72	10,6	0,9
4 Værelser	205,72	171,90	188,89	161,34	8,9	6,5
5 Værelser	288,73		273,62		5,5	
6 Værelser	397,23		358,19		10,9	
7 Værelser	444,36		475,69		14,4	
8 Værelser og derover	980,80		869,52		12,8	

Med Hensyn til 2-Værelses Lejligheder forholder det sig saaledes, at Huslejen er noget lavere i de tarvelige Gader i den indre By end i Forstæderne. Saaledes koster en 2-Værelses Lejlighed i Adelgade ikke saa meget som paa Nordvestvej eller i Raadmandsgade, hvilket for en Del er begrundet i, at der i den gamle By findes forholdsvis flere Baghuslejligheder. I den indre By findes de laveste Lejer i Vognmagergade, de højeste Lejer falder paa Turesensgade i Voldkvarteret.

I det omfattende Værk findes iøvrigt en stor Række Tabeller, der giver Oplysninger om Antallet af de forskellige Lejligheder, deres gennemsnitlige Lejesummer etc. Da Pladsen her ikke tillader os at komme nærmere ind paa disse Forhold, maa vi henvise eventuelle videbegærlige til selve Værket, hvis Indhold er overordentlig fyldigt og indholdsrigt.

TEKNISKE MEDDELELSER.

En sort Bejtse, der ikke angribes af Syre og Lud faas ved at rive 1 Del Anilinsort sammen med en Blanding af 60 Draaber koncentreret Saltsyre og 6 Dele Alkohol. Denne dybt blaa Opløsning fortyndes med en varm Opløsning af $1^1/_2$ Del arabisk Gummi i 18 Dele Vand. Fortynder man ikke Anilinsortsopløsningen med Gummivand, men med en Opløsning af $1^1/_2$ Del Schellak i 4 Dele Vinaand, faar man en Anilinlak, der udmærker sig ved en sjælden dyb sort Farve.

God Mørtel til Udmuring af Ovne. 5 Kilogram blaa, fed Ler røres godt sammen med Vand, sigtes og blandes godt med 3 Kilogram Kvartssand og 2 Kilogram Koksaske, alt fint sigtet og tilsat med Vand. Der opstaar da en plastisk Masse, der tørrer i Løbet af kort Tid og modstaar Ilden fuldt saa godt som Chamotte.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	Sælger.	Køber.	Pris.
Matr.-Nr. 29az med Areal 9358 Kv.-Alen. Hellerup.	Grosserer Dahl.	Architekt Larsen.	71,500 Kr.
Matr.-Nr. 17 1 q. Areal c. 4500 Kv.-Alen.	Tømrerm. Rasmussen.	Handelsmd. Lyngbye.	55,000 Kr.
Matr.-Nr. 1 A-B-C-D.	Murermester Hansen	Husejer Jensen.	150,000 Kr.
Matr.-Nr. 19 dv.	Architekt Drejer.	Grosserer Brun.	83,000 Kr.
Gl. Kongevej 147	Snedkerm. Adolphsen.	Overretssagf. Heinricy.	210,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Kjøbenhavn	Lev. af Lavtryks Varmtvandskedel til Brusebadeanstalt i Saksogade.	Stadsingeniøren, Raadhuset	Novbr.	2	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Kobber, Bly og Tin i Blokke.	Orlogsværftets Centralekspedition.	Novbr.	4	12
Aarhus.	Lev. af Egetræ, Planker etc. til Statsbaner.	Maskinafd. i Aarhus.	Novbr.	5	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Teaktømmer etc. til Orlogsværftet.	Centralkontorets Ekspedition.	Novbr.	7	12
Gentofte.	Lev. af Brosten, Kantsten etc.	Sognekont., Jægersborg pr. Gentofte.	Novbr.	8	$12^1/_2$
Vejle.	Gasmotorer, Filtre, Pumper etc. til Udv. af Vandværk.	Vejle Stadsingeniør.	Novbr.	15	6
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensg. 6, 2. Sal.	Novbr.	22	1
Haarlev.	Lev. af Sveller og Sporskiftetømmer til Østsjællands Jærnbane.	Driftsbestyreren, Haarlev.	Indtil videre.		

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 8. NOVBR. 1901
№ 6

BRYSTSYGESANATORIET VED BOSERUP SKOV.

I det sydvestlige Hjørne af Boserup Skov ved Roskildefjord, med vid Udsigt over Kattinge Sø og omliggende Jorder, har Kjøbenhavns Kommune ladet sit første Folkesanatorium for Brystsyge opføre.

Sanatoriet, som i disse Dage er fuldført, bestod i det oprindelige Projekt af 3 Bygninger, hvoraf den midterste er skudt noget tilbage; men paa Grund af økonomiske Forhold er kun Midtebygningen og den vestlige Bygning komne til Opførelse, medens den østlige eventuelt senere kan opføres paa den dertil reserverede Plads. Af de to Patientbygninger rummer den vestlige Mandsafdelingen, Midtebygningen Kvindeafdelingen samt Overlægens Bolig. Naar den tredje Bygning en Gang opføres, vil den vestlige Bygning blive benyttet til Kvindebygning og de to andre Bygninger til Mandsafdelingerne. For Tiden rummer Sanatoriet 126 Patientpladser — 70 for Mænd og 56 for Kvinder —; ved den tredje Bygnings Opførelse vil Antallet af Pladser blive ialt ca. 170. Stuernes indre Højde er 11 Fod, og der er beregnet et Rummaal af over 800 Kubikfod for hver Patient.

Som det ses af hosstaaende Tegninger har Bygningerne 3 Etager foruden Kælder og Tagetage. I Stueetagen findes Patienternes Dagligstuer og Spisestuer, medens Etagerne ovenover er delte i Sygestuer med 1, 2 og 5 Senge. I Mandsbygningens Stueetage er, svarende til Overlægens Bolig i Kvindebygningen, en Sygeafdeling med 14 Senge, bestemt for meget svage Patienter. Under Bygningernes Stueetager er langs Sydfaçaderne indrettet Liggehaller, hvor Patienterne kan opholde sig i fri Luft, liggende paa magelige Kurvesofaer, i koldt Vejr indpakkede i Tæpper og Soveposer. For de Patienter, som ikke kan taale at gaa op og ned ad Trapperne, er der i de øvre Etagers Endepartier indrettet Verandaer; og 6 af Værelserne er forsynede med Altan, hvor Sengen kan køres ud direkte fra Værelset.

Sanatoriets Hovedkøkken er tillige med de hertil knyttede Økonomilokaliteter henlagt til Mandsbygningens Kælderetage. Her koges Maden, dels ved Damp under meget lavt Tryk og dels paa det i Køkkenets Midte anbragte Komfur. Da Sanatoriets Vask besørges i St. Hans Hospitals Vaskeri, har man kunnet nøjes med et mindre Vaskerum, som findes i Kvindebygningens Kælder.

Fra en artesisk Brønd i det sydvestlige Hjørne af Sanatoriets Areal sker Vandforsyningen ved, at Vandet ved en Petroleumsmotor pumpes op i 2 Vandbeholdere i Kvindebygningens Tagetage. I hver Beholder rummes ca. 90 Tdr. Vand, der ved Rørledninger fordeles til begge Bygninger samt til de forskellige Brandhaner i Terrainet. I Kælderne er opstillet 2 store Varmtvandsbeholdere, hvorfra ledes varmt Vand til Badene, Vaskene o. s. v. Spildevandsledningen er en 9" Hovedkloakledning til Roskildefjord. Før Udløbet findes en „Septic-tank", hvilket er anset fornødent paa Grund af de i Bygningerne opstillede W. C. Efter at have passeret Septic-tanken benyttes Spildevandet til Overrisling af Anstaltens Engarealer.

Opvarmningen sker dels ved Tilførsel af varm frisk Luft fra Varmekamre i Kælderen, dels ved Varmtvandsovne efter Recks Cirkulationssystem. Dampen til Opvarmningen leveres af 3 Stk. Lavtrykskedler i hver Bygning.

Hele Sanatoriets Areal er ca. 60 Tdr. Land, hvoraf de 58 Tdr. er Skovpark, bevokset med Naaletræer og Løvtræer. Syd for Bygningen er anlagt Patient-Haver for hvert Køn, adskilte fra hinanden ved den mellemliggende Have for Overlægen. Yderligere har Kommunen for at sikre sig mod, at der syd for Sanatoriet opføres Bygninger i altfor stor Nærhed, købt den der beliggende Ejendom „Lerbækshuset", hvis Jordlod — ca. 6 Tdr. Land — skal udlægges til Køkkenhaver.

Hvad Bygningerne angaar, ser de helt pyntelige ud, opførte i Renaissancestil med kalkfarvede Pudsfaçader, hvis Flader brydes af Baand og Vinduesindfatninger i Øfvedklostersten. Tagene er dækkede med røde Teglsten. Den indre Udstyrelse og Montering er holdt i lette lyse Farver, Trappegange og Korridorer er belagte med Terrazzo eller Linoleum, og i Daglig- og Spisestuer er Gulvene udførte som Stavgulve, hvortil Materialet er hentet fra danske Bøgeskove. Naturligvis er de hygieiniske Fordringer søgt tilfredsstillede i alle Forhold, alle Hjørner er afrundede, Rør og Ledninger holdte fritliggende. Over alt mærker man en praktisk Hensynstagen til det specielle Formaal, ved Klosetindretningerne, ved Badeværelserne, Udskylningsapparaterne, de særlige Lukkemekanismer ved Vinduerne o. s. v.

Til Sanatoriets Opførelse har Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse bevilget 555,000 Kr. og til Montering 95,000 Kr.

Tegningerne til Bygningerne er udførte under Stadsarchitekt, Prof. *L. Fengers* Overledelse af Sct. Hans Hospitals Inspektør, Justitsraad *Henry Meyer*, hvilken sidste har ledet Opførelsen med *V. Stigaard* som Bygningskonduktør.

Ingenieurarbejderne, hvortil medgaar cirka 175,000 Kr., er projekterede af Stadsingenieurens Kontor og udførte under dettes Ledelse af Afdelingsingenieur *Karsten* med Ingenieur *Otto* som Konduktør. Have og Parkanlæg er anlagt af Sct. Hans Hospitals Gartner *Martin Jensen*. Murer-, Tømrer- og Snedkerarbejdet er udført af *L. Schumacher* og *Ewers & Schledermann* i Roskilde, Tømrermester *L. Weber* i Roskilde og Snedkermester *Jul. Petersen* i Kjøbenhavn; sidstnævnte har udført alle Vinduerne. Blikkenslagerarbejdet er udført af Blikkenslagermester *Olsen* i Roskilde og Malerarbejdet

BRYSTSYGESANATORIET
VED BOSERUP SKOV.

STADSARCHITEKT, PROF. L. FENGER
OG JUSTITSRAAD HENRY MEYER.

af *C. Møllmann & Co.* i Kjøbenhavn. Varmeapparatet er leveret af *Recks Opvarmningskompagni*, Vandledninger af Gas- og Vandmester *H. T. Christensen* og indvendige Spildevandsledninger af *Ch. Hougaard*, begge af Kjøbenhavn. Forøvrigt er Bygnings- og Ingenieurarbejderne udførte af egne Arbejdere uden Entreprenørers Mellemkomst under stedlig Ledelse af Bygnings- og Ingenieurkonduktørerne.

Sanatoriet henhører under Magistratens 2. Afdeling, hvis Borgmester har den øverste Ledelse af Sanatoriets Anliggender. Dets Overlæge er Hr. Dr. med. *N. J. Strandgaard*, og dets Administration er henlagt under Hospitalsdirektøren i Kjøbenhavn.

LÆGER OG ARCHITEKTER.

Under Diskussionen mellem Læger og Architekter forekommer det mig, at „Lægerne“ ganske gaar uden om det, der for de stadige Indsendere af Andragender til Sundhedskommissionen er Hovedklagepunktet, nemlig den langsomme Ekspedition, Savnet af en Personlighed, som bærer Ansvaret, og de aldeles vilkaarlige Afgørelser af Sagerne. Som Eksempel paa Vilkaarligheden skal jeg nævne, at Sundhedskommissionen den 20. Juli d. A. for en Nybygning med meget rigelig Bagfaçade, men snæver Gaardsplads, har tilladt Fællesklosetter med indirekte Lys fra Køkkentrappen, medens den under 21. Juli nægtede Klosetrum med indirekte Lys for kun een Familie i en anden Nybygning med særdeles ringe Bagfaçade og stor, lys Gaardsplads. I Diskussionen har „Lægerne“ nærmest indskrænket sig til at forsvare Regulativet, som egentlig ikke er blevet angrebet. Hvis de ifølge dette Regulativ hjemlede Dispensationer meddeltes med en fast Haand af en dygtig Tekniker, saa vilde Diskussionen i dette Efteraar neppe være opstaaet. Man bestrider slet ikke „Lægernes“ Ret til at være medbestemmende ved Udgivelsen af et Regulativ for Indretning af Klosetrum; men man bestrider ganske deres Kompetence til at afgøre, hvornaar og i hvilket Omfang de af dem selv forfattede Dispensationsparagrafer skal anvendes, fordi det ved 3 Aars Praksis er blevet evident for alle stadige Ansøgere, at Dispensationerne uddeles altfor vilkaarligt. Det synes ifølge Hr. Stadslæge Hoffs Indlæg i Nr. 5 B, som Sundhedskommissionen ogsaa fremtidig vil forbeholde sig at meddele disse Dispensationer, hvilket forekommer mig beklageligt, dels fordi det synes urimeligt at ulejlige tre iforvejen stærkt optagne Embedsmænd og to ulønnede Borgerrepræsentanter med alle disse Smaasager, dels fordi Byggeriet lider under den langsomme Forretningsgang, og sidst, men ikke mindst, fordi Sundhedskommissionen kun har Kredslægerne til at forfatte Indstillingen.

At der hermed er givet „Lægerne“ en overmaade stor Magt, kan vanskeligt bestrides, og Stadslægens Forsøg paa at fralægge „Lægerne“ Ansvaret for Sundhedskommissionens Misgreb overbeviser næppe mange, men for-

bavser ved sin Ubehændighed.* Hvorfor er det mon altid „Lægerne“, der forsvarer Sundhedskommissionen med en saa enestaaende Varme, hvis de i deres stille Sind beklager, at den hyppigt undlader at følge deres Indstillinger? Er Praksis ikke den, at naar Kredslægen og Stadslægen er enige, retter Flertallet af Sundhedskommissionens Medlemmer sig efter dem? og er Praksis ikke yderligere saaledes, at Stadslægen i Almindelighed slutter sig til Kredslægens Indstilling? I modsat Tilfælde maa „Lægernes“ Stilling være særdeles ubehagelig.

Naar der f. Eks. fra et Gaardvandkloset i Stueetagen af en 3-Etages Værkstedsbygning forlanges et udvendigt Aftræksrør ført op over Taget, fordi der ikke kan indrettes indvendige Aftræksrør, da tør vist ingen tilskrive den fremragende Tekniker, som har Sæde i Sundhedskommissionen, dette Paafund. Han vilde utvivlsomt forlængst have beriget Ventilationsteknikken med sin Opfindelse og derved bragt denne et langt Skridt frem. Disse udvendige Aftræksrør, som ikke een, men flere Gange er forlangte af Sundhedskommissionen, er utvivlsomt opfundne af „Lægerne“ i Kraft af Sætningen „Noget maa der gøres“, men vidner ikke fordelagtigt om deres tekniske Indsigt.

Naar Hr. Dr. A. Ulrik i Nr. 2 B kalder Klosetfaldrøret med de ventilerede Vandlaase „et tvivlsomt Gode“, er dette heller ikke et Bevis paa hans tekniske Indsigt. Denne vilde fremlyse klarere, hvis han kunde hævde, at han gentagne Gange forgæves havde fremsat Forslag om et Tillæg til Sundhedsvedtægten, der krævede, at samtlige Vandlaase i en Lejlighed skulde være fyldte med Olie eller lignende, naar den henstod ubeboet i mere end en Uge, og anordnede et Tilsyn med Overholdelsen heraf. Til at fremsætte et saadant Forslag er en Kredslæge baade berettiget og forpligtet, hvis han anser det for nødvendigt.

Det forbavser at se Hr. Doctoren sige, at „der ikke vil ske Befolkningen Uret“, om Beboerne af 3 Værelser og mindre Lejligheder fremdeles maa gaa i Gaarden, omend han der ønsker dem et Trugvandkloset, der kun faar et Sæde for hver 5 Familier. Den omtalte Del af Befolkningen er nemlig dels den talrigste og dels den sanitært i alle Henseender uheldigst stillede, kort sagt den, for hvis Skyld Sundhedsvæsnet eksisterer. Blandt de Højstbeskattede vilde Dødelighedsprocenten næppe forandres eller Boligerne blive ringere, selv om Sundhedslov og Sundhedsvæsen ophævedes i Morgen. Men Arbejderne, som i stedse tiltagende Tal søger ud til større og luftigere Boliger i Byens Udkanter, og som alene paa Grund af Fordringen om to Trapper maa udrede c. 60 Kr. mere om Aaret i Husleje end strængt nødvendigt, dem henviser Dr. Ulrik til fremdeles at gaa i Gaarden, uagtet han maa vide, at de smaa Børn og svagelige Personer faktisk forretter deres Nødtørft oppe i Lejligheden, og at dette er særlig uheldigt i en lille, tæt

* I „Politiken“ for 25. Septbr. skrev Hr. Stadslæge Hoff: „Selvfølgelig er Lægerne ikke bygningskyndige, om end Kredslægernes særlige Virksomhed efterhaanden skaffer dem nogen Indsigt i disse Forhold.“ — Det havde virket mere overbevisende, om dette Vidnesbyrd var givet Kredslægerne af en Tekniker.

befolket Lejlighed uden Tyende, og at det er ulige lettere at borthelde Urin i Køkkenvadsken end at bære den ned fra Kvisten.

Hvis man uden at forhøje de smaa Lejeres Udgifter med andre 60 Kroner kunde give dem et Etagevandkloset, som kun var fælles for to Familier, vilde dette dog næppe være et Tilbageskridt.

I Nr. 5 B udtaler Hr. Doctoren, at det vil gaa ud over Sundhedskommissionen, naar det opdages, at ogsaa et W. C. kan udbrede Stank. Det er ikke ganske klart, hvorledes man i Sundhedsvæsnet tænker sig, at dette skal ske. Hvis Stanken hidrører fra, at Sædet og Skaalen ikke holdes rene, saa er sikkert den hele Lejlighed og dens Beboere saa urenlige, at de ikke klager; men Sundhedsvæsnet maa antagelig sidde inde med en enkelt saadan Erfaring, siden Hr. Doctoren formoder, at der findes Lejere, som uden Klage vil taale endogsaa den „aadselagtige“ Lugt fra et utæt Faldrør.

Det vilde være af stor Interesse for mig og mange Andragere at erfare noget bestemt om Svineriet i Vandklosetrum.

Jeg skal til Gengæld staa til Tjeneste med Oplysninger om uventilerede Klosetrum paa Frederiksberg med et Vindue direkte til fri Luft, der „kan“ aabnes, eller om Klosetrum med indirekte Lys og Aftræksrør, men uden Friskluftsrør, i hvilke renlige Lejere spøgefuldt tale om „at spise Frokost“. Hr. Doktoren mener, at Tilstopninger af Klosetfaldrør lettest opstaar, naar Klosetrummene er mørke; jeg tillader mig at paastaa, at dumme Mennesker akkurat lige saa ofte kaste en vissen Buket eller en Spand Fejeskarn i Klosettet, selv om Rummet er lyst.

Hensynet til Haandværkerne under eventuelle Reparationer vidner heller ikke højt om praktisk Indsigt. Rørlæggerne maa næsten altid benytte Lys ved deres Arbejde, selv om Sommeren i lyse Rum, fordi de skal arbejde i Krogene. Svenden har en Lærling til at holde Lyset, som Mesteren betaler. Ved Vandklosetarbejder er saavel Arbejdsløn som Materialier saa højt oppe i Pris, at et Stearinlys ikke kommer i Betragtning.

Teknikerne vilde sandsynligvis lettest bringes til Tavshed, hvis Sundhedsvæsnet saa sig i Stand til at fremføre bestemte Eksempler, udførligt forklarede, hvoraf det fremgik, at der herskede Svineri, forplantedes Smitte, eller opstod Forstoppelser af Afløbet i de mindre lyse Klosetrum, fremfor i de lyse, eller hvis der kunde findes Lejere, som klagede over, at der fra Vandklosetrummet forplantedes Stank til Lejligheden eller Trappen. Eksemplerne maatte hentes fra Kjøbenhavn og ikke fra Byer, i hvilke der almindeligt findes Ventilklosetter og et daarligt Kloaksystem.

Et Omraade af Boligens Hygiejne, der er mindst ligesaa vigtigt som det her diskuterede, nemlig Husspildevandsledningernes Indretning, er overladt til Administration af Teknikere og administreres paa en Maade, der ikke noksom kan roses. Ikke blot overvaages de sanitære Fordringer meget nøje; men naar man i tvivlsomme Tilfælde, forinden Andragende indsendes, henvender sig til Kloakvæsnets Afdelingsingeniør angaaende et paatænkt Anlæg, faar man en klar og motiveret Besked, og naar Andragendet ind-

sendes, følger paa faa Dage ganske sikkert en Tilladelse, som stemmer med det mundtlige Tilsagn.

Men saaledes gaar det kun til i Kloakvæsnet.

P. A. Fenger.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Armeret Betons Modstandsevne. Ved Banegaarden paa Quai d'Orsay i Paris har man anstillet Undersøgelser for at bestemme Størrelsen af de Vibrationer, som en Vægt frembragte ved at falde paa Gulve, fremstillede af armeret Beton og af Murstene imellem T-Dragere. Dragernes Afstand var ved begge Slags Lofter omtrent ens, nemlig 4.80 Meter. Lofternes Bæreevne beregnede man til 2000 Kg.-qm. Forsøgene udførtes ved at lade én eller to Vægte paa 50 Kg. falde fra en Højde paa henholdsvis 2 og 4 Meter, og Vibreringens Omfang maaltes ved Hjælp af Forstørrelsesapparater. Resultaterne var følgende:

Ved Lofter af armeret Beton var den største Svingning, som to Vægte, hver paa 50 Kg., frembragte ved at falde fra 4 Meters Højde, 1,2 mm.

Ved Lofter af Jærn og Mursten frembragte 1 Vægt paa 50 Kg. med en Faldhøjde af 2—4 Meter en Vibration, der varierede mellem 1,3 og 9,4 mm. alt efter Vægtens Faldhøjde og det trufne Punkt paa Gulvet.

At Betongulvets Svingninger var ringere end Murstensgulvets, kan forklares ved, at de enkelte Dele i det sidste griber mere løst ind i hinanden. Resultatet af Forsøget er ikke uden Betydning, hvor det gælder Gulve, paa hvilke Maskiner skal opstilles, idet Slidet paa disse er stærkt afhængigt af Gulvets Vibrering.

For at se, om ikke ogsaa et Gulv af armeret Beton sætter sig ved vedvarende daglige Rystelser, har man anstillet Undersøgelser i et parisisk Sukkerrafinaderi, der i 1894 efter en Ildebrand opbyggedes af armeret Beton. Et i denne Bygning værende 7 Cm. tykt Loft, der paa sin Underside bærer talrige Transmissionsdele, fastgjorte ved Bolte, har ikke siden Opførelsen været underkastet nogen Reparation, og ved Undersøgelsen viste det sig, at det ikke bar Spor af Sætning eller Revner. Den Bygning i hvilken Dampmaskinen er opstillet, er ligeledes opført af armeret Beton og bæres af Piller af samme Materiale. Heller ikke her har de stadige Rystelser, som tydelig giver sig til Kende ved Trappegelænderets Svingninger, frembragt nogen Ulempe hverken i Gulvet eller i Murene.

FORSKELLIGT.

Det kommunale Arbejdsanvisningskontor har udsendt Beretning om Virksomheden i det første Kvartal, hvori Kontoret har virket.

Af denne fremgaar, at der i nævnte Tidsrum er sket Henvendelse fra 3907 Arbejdsgivere (2138 mandlige og 1769 kvindlige) og 9808 Arbejds-

søgere (6514 mandlige og 3294 kvindlige). Heraf blev de 3268 Arbejdsgivere tilfredsstillede, medens 4305 af de Arbejdssøgende fik anvist Pladser. For den mandlige Afdelings Vedkommende blev der bl. A. anvist 1407 til Haandværk og Industri.

Et Varmeværk til Opvarmning af flere Bygninger paa én Gang findes i Dresden og er vistnok det største Anlæg i sin Art. Fra dette faar en hel Række af kongelige Bygninger samtidig baade sin Varme og sin Belysning. Bygningerne ligge paa den venstre Elbbred og omfatter Theater, Museum, Slot, Stænderforsamlingsbygning og en Kirke. Opvarmningen sker ved Damp med høj Spænding. Den længste Vej, Dampen maa tilbagelægge i Ledningerne, er ca. 1240 Meter, hvortil benyttes 23 Sekunder. Returvandet føres tilbage ved særlige Ledninger. Samtlige Ledninger er anbragte i murede Kanaler, der strækker sig under Gaderne.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige *Generalforsamling* afholdes Lørdag den 30te November 1901 Kl. 8 Aften i Industriforeningens Lokale.

Forslag, der ønskes forhandlede paa denne, maa indsendes skriftlig til Bestyrelsen senest 14 Dage forinden (16. November).

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	Sælger.	Køber.	Pris.
1996 Kv.-Al. Grund i Vandløse.	Architekt Schøt-Pedersen.	Proprietær E. Oscarsen.	83,000 Kr.
1300 Kv.-Al. Villaareal i Gentofte med Bebyggelse.	Grosserer P. Andersen.	Tømrermester Sørensen.	75,550 Kr.
Farvergade 8.	Handelsfirma V. Lund.	Grosserer P. Jensen.	131,250 Kr

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Vejle.	Snedker-, Smede-, Blikkenslager-, Skiferdækker- og Glarmesterarb. til Kommuneskole.	Administrationsbygningen, Vejle.	Novbr.	9	10
Kjøbenhavn.	Opf. af Funktionærbolig ved Kloakpumpestation paa Scherfigsvej.	Stadsarchitekten, Raadhuset.	Novbr.	13	12
Vejle.	Gasmotorer, Filtre, Pumper etc. til Udv. af Vandværk.	Vejle Stadsingeniør.	Novbr.	15	6
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensgade 6, 2. Sal.	Novbr.	22	1
Haarlev.	Lev. af Sveller og Sporskiftetømmer til Østsjællands Jærnbane.	Driftsbestyreren, Haarlev.	Indtil videre.		

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525.
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 15. NOVBR. 1901
№ 7

EN ENGELSK VILLA.

DER er over de engelske Villaers Ydre som oftest udbredt et Præg af Tarvelighed, der dog kun sjeldent er begrundet i Sparsommelighedshensyn, men snarere er søgt saaledes, fordi man derigennem vil opnaa den Karakter af Hygge og Landlighed, som en borgerlig Sommerbolig helst bør besidde.

Ovenstaaende Villa, som en engelsk Kunstner har ladet sig bygge i *Bickley,* er opført efter Tegning af Architekterne *W. Curtis Green & C. Dickie,* der er bekendte for Opførelsen af et ikke ringe Antal Villaer af lignende Art, og som altid forstaar ved meget faa Midler at opnaa gode Resultater.

Det her gengivne Landhus er bygget af Mursten; det har rød Sokkel og hvide, meget groft pudsede Murflader, rødt Tegltag og mørkt, næsten sort malet Træværk. Som man ser, faa men kraftige Farver, der med grønne Træer og blaa Himmel som Baggrund nok skal formaa at gøre den tilsigtede Virkning.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

Den vidtløftige Diskussion, der er ført i nærværende Tidsskrift om Sundhedskommissionen og dens tekniske Kompetence, maa vel egentlig snart siges at være naaet til det Punkt, hvor Alle ønske en Afslutning. Væsentlig nye Momenter vil næppe kunne fremdrages; og som det saa tidt er Tilfældet, hvor stik modsatte Anskuelser brydes, vil den ene Part ikke være tilbøjelig til at give den anden Part helt Ret, i det højeste modificere sin Mening noget. Jeg tror dog næppe at tage fejl i, at Architekter og Teknikere i den foreliggende Sag hverken er tilbøjelige til at give Lægerne Ret eller til at gøre dem nogen Indrømmelse. Ja, skøndt Hr. Etatsraad, Stadslæge *Hoff* i Nr. 5 B, Side 38 mener, at det ingenlunde er *alle* Architekters Opfattelse, at Lægerne er ansvarlige for Sundhedsautoriteternes Misgreb, vil jeg tværtimod hævde, at her er endelig et Punkt, hvor den ellers saa splidagtige Architektstand viser en priselig Overensstemmelse. De Indlæg, der er fremkomne fra Lægerne under Debatten, har heller ingenlunde været overbevisende; fremdeles staar den Kendsgerning uanfægtet fast, at Afgørelsen af Sundhedskommissionens Sager i teknisk Henseende er mangelfuld og ved sine uensartede Vota ganske utaalelig.

Dr. *Ulrik* siger i Nr. 2 B, Side 10, at Sundhedskommissionens Reform gaar sin stille, rolige Gang, og Etatsraad *Hoff* gaar i Nr. 5 B, Side 39 endog saa vidt i sin Glæde over Sundhedskommissionens store og gode Handlinger, at han ophøjer denne „Gang" til en Sejersgang. Selv om der af og til beredes Vanskeligheder, siger Stadslægen, selv om Omordningen hist og her, i enkelte Tilfælde, sinkes eller endog hindres, „i det hele og store gaar Reformen kun saa meget desto sikrere sin Sejrsgang".

Der er tidligere i „Architekten" anført forskellige Eksempler til Illustration af denne „Sejrsgang". Jeg benytter Lejligheden til at sikre den endnu et Par Trofæer.

I en ny Ejendom søgtes der om Tilladelse til en Række af W. C. med indirekte Lys af 4 □ Fods Størrelse fra en Trappegang, hvert Klosetrum med 12 □ Fod Gulvflade og hvert Kloset beregnet til 2 Lejligheder paa 3 Værelser uden Pigekammer. Dette blev tilladt, uden at der forlangtes Friskluftskanaler. — Akkurat en Maanedstid efter søgte samme Architekt om Tilladelse til i en anden ny Ejendom at indrette en Række af W. C. med indirekte Lys af 5 □ Fods Størrelse fra en Trappegang, hvert Klosetrum med 15 □ Fod Gulvflade og hvert Kloset beregnet til 1 Lejlighed paa 3 Værelser

uden Pigekammer samt Rummet forsynet med Udsugningsrør og Friskluftskanaler. Dette Andragende nægtedes, selvfølgeligt uden Motivering.

I en gammel Ejendom nægtedes Fritagelse for Aftræksrør i Klosetrum paa 15 □ Al. Størrelse (altsaa saa stort, at Opsættelsen af en Kakkelovn vilde være tilladt) med et stort 2 rammet Vindue til det Frie. — Men i en ny Ejendom tillodes Fritagelse for Aftræksrør i Klosetrum paa $5^1/_4$ □ Al. Størrelse, fordi Bygherren indsendte Andragende derom med den Motivering, at Rummene var „meget store" og ca. 6 Al. høje, at Architekten havde „overset" det, da Planerne udarbejdedes, at Bygherren selv havde været fuldstændig ukendt med, at der eksisterede en saadan Vedtægt, at Lejlighederne vare flot udstyrede, at det paa det nuværende færdige Stadium vilde have store Udgifter til Følge og være til stor Gêne for Beboerne og meget vanskeligt at udføre — kort sagt, Sundhedskommissionens haarde Hjerte smeltede. Men er Loven lige for alle, eller er den det ikke?

I en herskabelig Ejendom i Dronningens Tværgade ansøgtes om W. C. Sundhedskommissionen forlangte et helt Værelse ofret hertil, og først efter over 3 Maaneders Parlamenteren fik Ansøgeren denne Fordring ud af Verden. Da der er 3 Etager i bemeldte Hus, og hvert Værelse efter Huslejens Størrelse repræsenterer gennemsnitligt en Værdi af mindst 250 Kr., vil det altsaa sige, at Ejeren skulde renoncere paa ca. 800 Kr. aarligt, kapitaliseret til 4 % svarende til en Sum af 20000 Kr., foruden hvad selve Installationen vilde andrage, for at forbedre sin Ejendom med W. C. — Man kan dog ogsaa købe Guld for dyrt; selv Lejerne vilde vel neppe her kunne trodse deres Ønsker igennem hos Ejeren, skøndt Dr. *Ulrik* i Nr. 2 B, Side 11 mener følgende: „Udviklingen af denne Sag beror paa den evige Strid mellem Lejere og Ejere, hvor de første med stigende Styrke vil kræve Indførelse af W. C., indtil Ejerne, trykkede af Konkurrencen, bringer de Ofre, som nu i deres Øjne er for store."

I Modsætning til denne grausame Salbe, som affyredes mod en Ejer, der dog heldigvis undgik den triste Skæbne at blive auf einmal ruiniert, er det helt rørende at se Sundhedskommissionen i et enkelt Tilfælde give Tilladelse til et W. C. ved Siden af en offentlig Dansesal, kun adskilt fra denne ved et høvlet Bræddeskillerum.

„I det hele og store gaar Reformen kun saa meget desto sikrere sin Sejrsgang."

Naar Afgørelserne er saa uensartede, maa det vel derfor bero paa, at Sundhedskommissionen gerne under Kredslægerne de Laurbær, de hver især kunne høste ved smaa separate Sejre, uden at nogen enkelt Feltherre med Overlegenhed samler alle Traadene i sin Haand. Naar Stadslægen i Nr. 5 B, Side 39, siger, at jeg ikke kan være uvidende om, at Lægerne ikke er Eneherskere paa dette Omraade, er jeg ikke paa det rene med, om det er Stadslægen, der desavouerer Sundhedskommissionen, eller Sundhedskommissionen, der desavouerer Stadslægen.

Og naar, som Stadslægen videre siger i Nr. 5 B, Side 39, at „det er Lægernes Sag at opstille de Fordringer, som hygieiniske Hensyn kræver,

og det er Teknikernes Opgave at overvinde Vanskeligheder, som disse Fordringer afstedkommer“, kan dertil rigtignok bemærkes, at det endda ikke altid er saa sikkert, at det kan lade sig gøre. En Opgave kan virkelig være uløselig af den Grund, at den er stillet paa en urimelig Maade; saaledes gaar det i Mathematiken, og saaledes gaar det i Livet. Og det urimelige maa da lægges den til Last, som stiller Opgaven: Læreren og ikke Eleven, Autoriteterne og ikke Teknikerne. Men teknisk set var jo ganske vist den Opgave, som var givet i Droningens Tværgade, til at løse; det kunde eo ipso ikke være svært for en Tekniker at „overvinde de Vanskeligheder“ at indrette et helt Værelse til Klosetrum. Langt større Vanskelighed vilde det vist have haft at overbevise Bygherren om Nødvendigheden af et saadant Arrangement.

Naar nu Architekterne „studse“, saa er det ikke, som Dr. *Ulrik* siger i Nr. 2 B, Side 10—11, fordi „Regulativet i Begyndelsen var en Anstødssten for mange. Det var noget nyt og hertillands hidtil ukendt, som skete, at det offentlige vilde blande sig i saa intime Sager, hvis Fredhellighed næsten ansaas for patenteret“. Architekterne er dog ikke just saadanne Kich-in-die-Welt’er, at netop den Ting skulde faa dem til at spile Øjnene vidt op af Forbauselse. Tror Dr. *Ulrik* ikke snarere, efter at Læger og Architekter nu have haft Lejlighed til at udveksle deres Meninger, at man studsede og studser den Dag i Dag, fordi man ikke er blevet helt fortrolig med den Tanke, at det er paa en saadan Maade, et Regulativ rettelig bør haandhæves? Thi det er ikke endnu forekommet i Architekternes Praksis; det er noget noch nie dagewesenes.

Der er ingen, der kan forlange, at Lægerne skal være Teknikere eller Bygningskyndige; det er sagt saa ofte, at det er trivielt at gentage det, og indrømmet fra alle Sider. Men hvorfor vil de da i Realiteten absolut blive ved at optræde, som om de var det? Hvorfor vil man absolut gaa med Garderhøjden, naar man ikke har den? Er der nogen, der kan forlange, at Borgmesteren for 4de Afdeling, som i Henhold til Sundhedsvedtægtens Bestemmelser er Kommissionens eneste tekniske Medlem, skal faa Tid til at gøre andet ved alle disse smaa Ting end at skrive sit Navn paa dem, naar saa mange store og vigtige Sager vente paa hans overbebyrdede Arbejdsevne? Men hvorfor kan Borgmesteren dog ikke faa den fornødne Assistance? Med andre Ord: hvorfor skal netop Sundhedskommissionen være forsømt? hvorfor kan det hele Væsen ikke blive omkalfatret fra Roden af, som det haardt trænger til, og komme ind under Bygnings- og Brolægningsautoriteterne med Assistance af Stadslægen? Thi der er dets rette Forum. Og hvorfor kan 3die Politikreds ikke blive befriet for alle de Kvaler, den er nødt til selv at lide og til at tilføje alle os andre med det evindelige Skriveri og det Tilsyn med Bagerier, Slagterbutiker o. s. v., som en Bygningsinspektør dog forstaar sig nok saa godt paa? I disse Tider, hvor der fra en Side kræves mere og mere Politi og fra en anden stadigt mindre og mindre, og hvor Sparsommelighed er alles Løsen, vil det maaske ikke være helt ørkesløst at tænke paa, om der ikke her var en Maade at forbinde det nyttige med det behagelige.

Sundhedskommissionen fortsætter altsaa indtil videre sin Sejrsgang; og rimeligvis venter der den endnu mange skønne Pyrrhussejre i Lighed med de alt vundne, saa at den nok tilsidst kan gøre de klassiske Ord til sine: „Vinder jeg mange saadanne Sejre endnu, er det ude med mig“!

Eugen Jørgensen.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Et elektrisk Vandopvarmningsapparat er for kort Tid siden bleven opfundet af Amerikaneren *Hill.* Opfindelsen gaar ud paa at kunne tage varmt Vand direkte fra Husets Vandledning, og der er derfor indskudt et elektrisk Opvarmningsapparat et Stykke før Afløbshanen. Til Opvarmningen benyttes den elektriske Strøm fra Byens elektriske Centralstation. I Apparatet er ikke som ved tidligere Apparater af lignende Beskaffenhed indskudt Modstande, der ved at passeres af den elektriske Strøm opvarmes og afgiver deres Varme til Vandet; ved Hjælp af et Par Elektroder af Kul ledes Strømmen her direkte gennem Vandet, der skal opvarmes, saaledes at altsaa selve Vandet bruges som Modstand. Apparatet bestaar af et cylinderformet Metalkar, som paa sin indvendige Flader bære en Kulcylinder, der ind mod Karrets Lumen er besat med Ribber anbragt efter en Skruelinie. Foruden denne Kulcylinder, som ligger umiddelbart op til Karrets Metalvæg, findes endnu en opad lukket Kulcylinder i Karrets Midte, forsynet med skrueformede Ribber paa sin Yderside, der griber ind i den ydre Kulcylinders Ribber. Vandet strømmer ind i Karret gennem et Rør i den indre Cylinder og passerer nu nedefra opad Mellemrummet mellem de to Kulcylindre og gaar derfra til Aftapningshanen. Saasnart en Kontakt, der forbinder de to isolerede Kulcylindre med den elektriske Ledning, sluttes, vil den elektriske Strøm passere Vandet, som opvarmes paa Grund af sin Ledningsmodstand. Kontakten er automatisk forbunden med Aftapningshanen, saa at Strømmen kun sluttes, naar denne aabnes. Apparatet siges at virke godt og at være meget praktisk.

FORSKELLIGT.

Foranstaltninger mod Ildebrand. Den 2. November afholdes i Fredericia et Møde af Delegerede for et stort Antal Brandforsikringsselskaber efter Indbydelse af det ved Brandforsikringsmødet d. 21. Januar d. A. nedsatte Udvalg. Ved Mødet var bl. A. til Behandling den af Udvalget udarbejdede og af flere Selskaber tiltraadte Henvendelse til Regering og Rigsdag, sigtende til Foranstaltninger mod Ildebrande paa Landet.

Disse Foranstaltninger gaa særlig ud paa følgende:

1) Oprettelse af en staaende Ildebrandskommission for Undersøgelse af de Brandskader, hvis Aarsag ikke er konstateret ved de optagne Politiforhør.

2) Forandringer angaaende Indpakning og Opbevaring af Tændstikker.

3) Indførelse af Tilsyn med Opførelse af Nybygninger paa Landet.

4) Afskaffelse af det nuværende Brandsyn og Indførelse af avtoriserede, faglærte Skorstensfejere, der ogsaa skal foretage Brandsynet.

5) Anlæg af Lynafledere efter det af Lynafleder-Kommissionen tilraadede Nelsystem paa forskellige offentlige Bygninger paa Landet.

6) Ændringer og Tilføjelser i den nugældende Brandpolitilovgivning, bl. a. Bestemmelser om Savskæreriers Afstand fra Nabobygninger, Opbevaring af Krudtbeholdninger, Ildsteders Afstand fra Træværk, Anbringelse af Petroleumsmotorer og Gasmaskiner i Ejendomme med fabrik- eller haandværksmæssig Virksomhed, Kulbeholdningers Afstand fra Kedelmure, Lagring af Stenolie og andre brændbare Stoffer m. m. Endvidere Bestemmelser angaaende Anbringelsen af Acetylengasværker o. s. v.

Det vedtoges ligeledes at rette en Henvendelse til Justitsministeriet angaaende Ordninger af Sprøjte- og Slukningsvæsenets Virksomhed paa Landet, om Tilsyn med at straatækkede Bygninger forsynedes med Jærngitre eller Opbinding med Jærntraad over Udgangsdørene, og om Bøder, hvor Branden skyldes Uforsigtighed.

I Sammenhæng hermed er der i disse Dage udgaaet Bekendtgørelse om, at der er udsat 3 Belønninger paa 500, 300 og 200 Kr. for de bedst konstruerede Lamper til Anbringelse i Lygter o. l., som uden at medføre for store Bekostninger ved Anskaffelse og Brug kan afgive den for Stalde og Lader bedst mulige Belysning, og som er saaledes indrettet, at der er Sikkerhed for, at Lampen ikke kan eksplodere, og at Blusset slukkes, dersom Lampen vælter eller falder ned.

Bedømmelsen sker ved Professorerne ved Polyteknisk Læreanstalt *Hannover* og *Stenberg*, samt Direktør i Forsikringsselskabet „Danmark“ *Holten*. Tegningerne indleveres forsynet med Mærke og tilsvarende Beskrivelse til det nedsatte Udvalg under Adresse Stormgade 10.

⁂

Det kgl. engelske statistiske Selskab har paa Grundlag af et omfattende Materiale foretaget en Undersøgelse af Lønbevægelserne inden for Byggefagene i England. Betegnes Arbejdslønnen i Aaret 1900 med 100, var den i 1795—1800 kun 40. I de første 10 Aar af det 19de Aarhundrede steg den til 57 og holdt sig paa dette Tal til 1825 for saa i Slutningen af Tyverne at falde til 53. Fra 1830 stiger den, i Trediverne til 57, i Fyrrerne til 58, i Halvtreserne til 66, i Treserne til 75, i Halvfjerserne til 90, men i Firserne gaar den ned til 87—89 for i Aarhundredets sidste Tiaar atter at stige til 99.

Med andre Ord er Arbejdslønnen i Byggefagene i Aarhundredets Løb blevet *halvtredje Gang større,* end den var ved Aarhundredets Begyndelse.

⁂

Strækmetal (Expanded Metal) kaldes som bekendt et af gennemhullede og udtrukne Metalplader fremstillet Materiale, der har Udseende omtrent som et svært Traadnæt, men som besidder adskillige Fordele fremfor dette. Opfindelsen er ikke af ganske ny Dato, i det man allerede for over en halv

Snes Aar siden anvendte Expanded Metal i Amerika, men efterhaanden som Fremstillingsmaaden er bleven forbedret og tillige gjort billigere, har det nu ogsaa fundet Vej til os, hvor det utvivlsomt, paa Grund af sine mange gode Egenskaber, nok vil faa Betydning som praktisk Bygningsmateriale. Til Fabrikationen anvendes i Reglen Plader af blødt Staal, men selvfølgelig kan ogsaa andre Metaller som Messing, Kobber, Alluminium benyttes.

Aktieselskabet Sophus Berendsen, der er Eneforhandler for Danmark af dette Materiale, har i disse Dage udsendt et lille Hefte herom. Der gives i dette paa en prisværdig, kortfattet og tydelig Maade en Redegørelse for Strækmetallets Anvendelighed til Byggepraksis, hvor det ved sin Styrke, sin ringe Vægt og sin betydelige Bæreevne kan gøre Nytte i forskellige Øjemed. Da Nættets Strenge i Strækmetallet danner større eller mindre Vinkler med Pladens Plan, er det udmærket egnet til Indlæg i Monierkonstruktioner, idet der herved opnaas en meget inderlig Forbindelse mellem Betonen og Nættet. Til Fremstilling af Etageadskillelser, Vægge, Tag- o. l. er Materialet saaledes særdeles anvendeligt, ligesaa til Beklædning af Dragere, Søjler m. m. Ogsaa som Erstatning for mange Slags Fletværk har det vundet Indgang, saaledes til Indhegninger, Rækværker, Vinduesgitre, Sikkerhedsnet, Volierer, Træbeskyttere og lign.

I Bogen, hvor der er givet en nærmere Forklaring over Maaden, paa hvilken Strækmetallet kan anvendes i de forskellige Tilfælde, findes desuden en betydelig Mængde Illustrationer samt nogle Tabeller, som angiver den tilladelige Nyttelast paa Betongulve. At det lille Hefte iøvrigt udmærker sig ved en særdeles net Udstyrelse behøver man vel neppe at tilføje.

❧

Ildfaste Kalksandsten. Ingeniør Edm. Boivin har opfundet og taget Patent paa en ny Metode, hvorved Kalksandsten gøres ildfaste ved at hærdes.

Som Raamateriale benyttes Kalk, læsket eller ulæsket og Kvarts, Sand eller Skifer. Efter at den læskede eller ulæskede Kalk er blandet i passende Forhold med Kvarts, Skifer eller Sand, hældes Blandingen over med Salpetersyre og presses derpaa til Sten af den Form, der ønskes. Et passende Blandingsforhold er: 3—5 Vægtdele Kalk og 95—97 Vægtdele Kvarts. Denne Blanding tilsætter man 10 $^0/_0$'s Salpetersyre i en Kvalitet af 3—4 $^0/_0$ af Blandingens Vægt.

Salpetersyren har den Egenskab at gøre Stenene i høj Grad ildfaste, hvilken Egenskab yderligere forhøjes, naar man efter at Stenene er pressede, behandler den med Damp paa 8 Atmosfærers Tryk.

Den omtalte Metode, hvorved Tilsætning af Salpetersyre spiller den vigtigste Rolle, har det Fortrin fremfor tidligere anvendte Metoder, at man i Stedet for læsket Kalk kan benytte ulæsket. Herved skaanes man for det besværlige og langvarige Arbejde at kaste Kalk- og Sandblandingen op i Bunker for at læske Kalken, og Stenene kan presses færdige, saasnart Blandingen er foretaget.

❧

Under 28. Okt. er Architekt *Heinrich Hansen* valgt til Vurderingsmand ved Landbygningernes alm. Brandforsikring i Stedet for Murmester *Carl Køhler*, der fratraadte.

Dødsfald. Snedkermester *Johannes Jønsson,* København.

BØGER.

Architektonische Rundschau. Af dette bekendte og smukt illustrerede Værk er 17de Aargangs Slutningshæfte sendt os fra *Georg Chr. Ursins* Boghandel.

Tidsskriftet, hvis Hovedopgave er at gengive Skitser til projekterede Bygningsværker, bringer tillige gode Gengivelser af de vigtigste nyere, monumentale Bygninger, efterhaanden som de ser Dagens Lys. Mange af Billederne er Reproduktioner efter flot henkastede Pennetegninger, enkelte fremtræde endog som vel udførte Farveskitser.

Skønt de gengivne Bygninger ofte staa fremmede for dansk Bygningskunst, vil dog enhver Bygningsinterresseret have Fornøjelse af at gennemblade de mange Billeder, hvortil der i Teksten er knyttet en kortfattet Forklaring.

Samme Værks Begyndelseshæfte af 18de Aargang er iøvrigt tilstillet os til Anmeldelse fra Hr. Boghandler *V. Oscar Søtofte.* Blandt dette Hæftes Billedbilag skal særlig fremhæves et Konkurrenceudkast til et Centralopvarmnings- og Lysanlæg i Dresden, samt en Farvegengivelse af Theatret i Meran, af hvilket nærværende Blad i forrige No. bragte en Tegning.

Tidsskriftet er baade hvad Tekst og Billederne angaar nydelig udstyret og trykt paa krideret Papir.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	**Sælger.**	**Køber.**	**Pris.**
Nikolajgade 18.	Træhandler H. Mortensen.	Trævarefabrikant S. Nielsen.	28,000 Kr.
Matr.-Nr. 13 ae i Vedbæk ialt 8905 Kv.-Al.	Kroejer A. Jensen.	Bygmester Andreasen.	66,575 Kr.
Matr.-Nr. 191 t. i Hellerup 3280 Kv.-Al.	Tømrermester H. Andersen.	Partikulier Thomsen.	73,840 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	**Arbejdets Art.**	**Betingelser faas.**	**Tilbud afgives.** M. D. Kl.
Vejle.	Gasmotorer, Filtre, Pumper etc. til Udv. af Vandværk.	Vejle Stadsingeniør.	Novbr. 15 6
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensgade 6, 2. Sal.	Novbr. 22 1
Haarlev.	Lev. af Sveller og Sporskiftetømmer til Østsjællands Jærnbane.	Driftsbestyreren, Haarlev.	Indtil videre.

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 22. NOVBR. 1901
№ 8

VILLA I REICHENBERG.

I det nordlige Bøhmen ligger den lille By Reichenberg. Det er en af de Byer hvor Dampskorstene staar Side om Side og farver Luften sort, medens Fabrikernes Maskiner hvæser og snurrer Dag og Nat for at holde Byens opblomstrende Industri vedlige. Det er Østrigs betydeligste Fabriksstad for Bomuldsvarer; men ogsaa mange andre Industriprodukter tilvirkes her. Varer udføres og Guld indføres; der er Velstand i Byen, og Fabrikanterne er rige Folk. De bygger deres

Villaer i Byens umiddelbare Nærhed, paa nogle Højdepunkter, hvor Luften ikke er mættet af Fabriksrøgen. Det er rummelige, velindrettede Boliger, som er opførte under Ledelse af dygtige Architekter. I omstaaende Afbildning gives et Eksempel paa en saadan Villa; den blev opført ifjor efter Tegninger af Architekterne *Gustav Knell & Robert Hadrich* og bærer Navnet „Villa Hermann“. Hele Stueetagen er pudset; 1ste Sal, som næsten helt ligger i det store Tagrum, er Træ og Puds. Alt Træ er grønmalet, og alle synlige Jærndele er strøget i en staalblaa Farve. Taget er dækket med Falstagsten. I Kælderen, hvor der findes Gartnerbolig, er desuden Økonomirum, Varmeværk, Vaskerum o. s. v. I Stueetagen er Dagligværelserne, Kontor og Køkken, og paa 1ste Sal Soveværelser og Bad.

Bygningen har kostet omtrent 30,000 Gylden at opføre.

EN KUNSTNERBOLIG.

Den berømte Maler Franz Stuck har for et Par Aar siden bygget sig en Villa i München. Det hører ganske vist ikke til Sjældenhederne, at Malerne optræder som Architekter, særligt naar det gælder om at bygge Huse for dem selv, men det er dog alligevel ikke altid, at der fremkommer Resultater, som det Franz Stuck har opnaaet. Noget originalt Bygningsværk med Hensyn til Stilretning er det ingenlunde, Kunstneren har frembragt; støttende sig til antike Motiver er han gaaet frem, men de betydelige Pengesummer, han har kunnet ofre paa sit Værk, den pragtfulde Farvevirkning og kostbare Udstyrelse af de indvendige Rum gør Villaen interessant i mere end én Henseende. I Tidsskriftet „Kunst und Handwerk“ har Dr. G. Habich skrevet en længere, meget begejstret Artikel om Villaen, og da det utvivlsomt har sin Interesse for mange herhjemme at kende en saadan moderne Kunstnerbolig, skal vi, med nævnte Artikel som Grundlag, forsøge at vise — uden Billeder — hvorledes denne ser ud.

Bygningen er ganske fritliggende; den er firkantet, tæt sammentrængt i sin Grundform, og gør ved første Beskuelse et noget fladt og kullet Indtryk, idet Gesimser og Led kun er meget lidt fremspringende, og Vinduerne er anbragte i Murfladerne slet og ret som Huller, uden Indfatninger eller Rammer. De udvendige Mure er dækkede med saakaldt „Terranova“ Puds i en graalig Stenfarve.

Façaden er symmetrisk inddelt. Indgangen, til hvilken brede, bueformede Køreramper fører op, er anbragt i Midten og danner en stor aaben, dorisk Søjlehal, der bærer en bred Balkon. Over denne Balkon er Façadens Midte optaget af et meget stort Vindues- og Dørparti, som danner Atelierbelysningen og saaledes betegner Kunstnerens Arbejdsværelse som Husets egentlige Midtpunkt.

Ved Hovedindgangens Bygningsmaade vil en Architekt straks bemærke og kritisere den Uoverensstemmelse, der tilsyneladende er imellem Byrde og Bæreevne i det monumentale Kassetloft: de store „Sten"-Dragere — der imidlertid er udført af Beton og Jærn — vilde, dersom de var, hvad de skal forestille, ufejlbarligt knække over paa Grund af det Fritliggende, som her er budt dem. Nu hænger de der imidlertid, takket være den moderne Bygningskonstruktion, og hermed er den geniale Maler-Architekt tilfreds.

Man træder et Par Trin op mod den dybe Indgangsniche i Søjlehallens Baggrund, og man staar foran en glat, bronceklædt Dør med fine, gyldne Led. Midt paa Døren griner et stiliseret Medusahoved den Besøgende i Møde med en Mund, som med ægte tysk Kunstnerlune er taget i praktisk Anvendelse som — Brevkasseaabning. Træder man ind, befinder man sig i en rummelig Forhal, der i sin Dekoration ligesom fastholder noget af Façadens Karakter; en graa, kølig Stentone hviler over Rummet. Dekorationen indskrænker sig til nogle enkle, geometriske Motiver, holdt i Gult og Sort. En omløbende Spiralfrise — et af Stucks Yndlingsmotiver — danner Overgangen til Loftet, der er rigere udstyret og har Kassetter, prydede med Rosetter, Spiral- og Hagekors. Gulvet er Mosaik, indlagt i store Felter, begrænsede af slanke Linier, imellem hvilke hist og her en lille, smukt stiliseret Dyrefigur er anbragt. Antike Reliefer findes over Dørene og er indlagte i nogle af Væggene.

En sortpoleret, med lueforgyldte Knopper prydet Dør fører til det rummelige Modtagelsesværelse. Ved et let Tryk glider den store Dør lydløst til Side og forsvinder i Væggen, og man ser for sig en Salon, over hvilken der hviler et underligt magisk dæmrende Lys; man træder ind, og man føler, at en betydelig Kunstner har sin Bolig her. Det er, som om en vældig, brusende Akkord af Farver toner gennem det vidtstrakte Rum; lysende Guld, mørk Grøn og dyb Sort ser man her grebet og sammenstillet med en aldrig svigtende Mesterhaand. Vægflader af poleret Marmor med fine patinerede Broncerammer dækker Rummet indtil Mandshøjde, hvor en bred Frise i venetiansk Glasmosaik af spillende Guld fortsætter Væggen til Gesimsen, der er udført i en grønlig Bronceimitation og bærer det tunge, ligeledes broncefarvede Loft. Kasetterne i dette er udførte i Træ og smykkede med paamalet Elfenbensindlægning. Gulvet er en pragtfuld Mosaik af sort, hvidt og grønt Træ.

Dette Værelse er smykket med en Del antike Bronce- og Marmorhoveder samt nogle mindre Arbejder af Franz Stuck selv, men alt er anbragt i Nicher eller imellem de fremspringende Piller paa Væggen.

Lyset falder gennem et bredt Vindue med klart Tiffany-Glas, som om Aftenen kan dækkes med en Spejlflade af gammelt venetiansk Glas, medens en Række Glødelamper, der er anbragt over Vinduet, da sørger for Rummets Belysning. Paa denne Maade er opnaaet, at Værelset altid er belyst fra samme Side, og Møblerne saavel som hele Arrangementet er da ogsaa anbragt med Hensyn hertil.

Gennem en henved fire Meter bred Portal, der er omgivet af en sort

Marmorindfatning, har man Adgang til Musikværelset. Den Effekt, som Kunstneren har stræbt at opnaa i dette Rum ved Lys- og Farvevirkninger, nærmer sig i en betænkelig Grad det theatralske. Fra Vinduet, der er dækket med et transparent Forhæng af rødt Silketøj, gyder Dagslyset sig som en varm Strøm over Værelset og lader Væggene staa i et mystisk Halvmørke, hvorfra broget malede Gudeskikkelser træder frem. Loftet er mørkt blaat som en Nathimmel, det er inddelt med koncentriske Cirkler i Zoner og er oversaaet med Stjerner og Stjernebilleder, medens en lysende, elektrisk Sol danner Midtpunktet i det Hele. Som næsten eneste Møbel træder det store Flygel ligesom en sort Silhuet frem mod det røde Silkeforhæng; denne Kontrastvirkning er ejendommelig og fængslende, men har noget ved sig, som minder om en — ganske vist udmærket kunstnerisk udført — Reklameplakat.

Et lille Gennemgangsrum med hvælvet Loft og dybe Bognicher i Sidevæggene fører fra Modtagelsesværelset til en hyggelig Dagligstue. Denne danner med sine bløde Tæpper, svære Gobelinsforhæng og magelige, polstrede Møbler en behagelig Modsætning til den kolde Pragt i Modtagelsesværelset; det rige Stukloft har en fin graablaa Tone med matte Guldornamenter og virker sammen med Møblernes lyse Blaa og Tæppernes gulagtige Tone som en smukt sammenstemmet Farveharmoni.

Et Par Trin op, og man staar i en rummelig, venlig og lys Spisestue, der har noget af den engelske „hall“ over sig. Loftet er inddelt med Bjælker og holdt i mørk Trætone, hvilket ogsaa er gennemført ved Trappepartiet i Stuens ene Ende, Indfatninger og Panelinddelinger. Væggene er delvis beklædte med kinesiske Fliser i skarpe grønne Farver, Gulvet er Parketgulv. Et lille Rygeværelse staar i umiddelbar Forbindelse med Spisestuen og er prægtigt udstyret med allehaande Rariteter og Kunstnips.

Fra Vestibulen fører en bred Stentrappe op til Atelieret paa første Sal. Trapperummets Vægge er ganske hvide og indeholder et lille Galleri af italienske Mestre; Loftet er hvælvet og synes højt og let ved den fine Rankedekoration, der som et luftigt Ornament slynger sig henover det.

Indgangen til Husets Allerhelligste, Atelieret, er lukket med en svær Dør, der er forsynet med massive Broncebeslag. Selve Atelieret er en rummelig Sal paa 9 × 13 Meters Gulvflade, det faar rigeligt og stærkt Lys fra det brede Vindue med Balkondøren i Husets Forside, men besidder dog dybest inde en vis Skumring, der ikke er uden malerisk Virkning. Loftet er stærkt fremtrædende ved sin kraftige Kassetinddeling, Væggene er dækkede af Gobeliner i matte Farver, medens Pillerne og en fritstaaende jonisk Søjle skinne i Guld og livligt spillende Grønt; det mest dominerende i Farvevirkningen er dog Gulvet, som er spejlblank poleret Mosaik af rødt, sort og hvidt Træ. I et Hjørne af Atelieret, lige henne ved Vinduet og i fuld Belysning fra dette, har Kunstneren opført en ejendommelig, alterlignende Opbygning, der udsender et sandt Fyrværkeri af Farver og Reflekser. Midtpartiet dannes af et antikt Relief i lyse Farver, og Indfatningen bestaar af Pilastre, der er beklædt med blændende Guldblik og gnistrende Metalgrønt. Man

spørger uvilkaarligt, hvad Meningen kan være med dette Pragtstykke, og hvorfor det netop staar opstillet her, og naar man erfarer, at det skal tjene som en Art Styrkningsmiddel og Grademaaler for Malerens Synsorganer, føler man sig overbevist om, at et Maleri, der bliver til i disse Omgivelser og kan taale Naboskabet med denne Fanfare af Farver og Glanslys, ikke behøver at frygte nærgaaende Konkurrenter paa Kunstudstillingerne.

Bag Atelieret ligger med Udsigt over Haven to Soveværelser, der er dekorerede i lyse Farver og møblerede efter engelsk Smag med Motiver fra Louis-Seize-Stilen; Badeværelset har sin Plads imellem Soveværelserne og er holdt i en sart, kølig Stentone, medens en Række Reliefs, der bliver belyst fra det højtsiddende Vindue, danner en virkningsfuld Dekoration.

Franz Stuck er Maler, og han har i mangfoldige af sine Arbejder vist, at han er i Besiddelse af et meget stort Mod, hvor det gælder om at anvende Kontraster i Farver og Belysninger; han har overført dette paa sin Bolig, i hvilken Værelserne staar som fængslende Malerier, nogle blændende ved deres stærke Farvepragt, andre betagende ved sarte Toner og fine Lysvirkninger. Der er en gennemført Helhed i dette Hus, og man mærker Personligheden, der med fin Sans har sammenstillet Motiverne fra de gammelgræske, ægyptiske, persiske og romerske Stilarter. Som Rummene, saaledes har Møblerne ogsaa været Genstand for Kunstnerens fulde Opmærksomhed, og disse, saa vel som enhver anden nok saa lille Del af den interessante Bolig, bærer Spor af Mesterens Aand, som med beundringsværdig Sikkerhed har formaaet at sammenholde de mange Enkeltheder til en stor velklingende Harmoni.

EN UDSTILLING AF NYERE BYGNINGSMATERIALIER.

Industriforeningen i Kjøbenhavn afholder som bekendt hvert Aar i Vintermaanederne en Række Udstillinger af forskelligt Indhold. Disse Udstillinger, der arrangeres i Foreningens lyse og rummelige Forevisningssal med tilstødende Lokaliteter, er ofte meget interessante og righoldige, idet Fabrikanter og Handlende indser, at de her paa en let tilgængelig Maade kan gjøre deres Nyheder paa Haandværkets og Industriens Omraader bekendt for et meget stort Publikum.

For nogle Aar siden afholdtes saaledes en Udstilling af Bygningsmaterialier, der i mange Henseender viste sig meget vellykket; men da der nu — og navnlig i de senere Aar — er fremkommet adskillige Nyheder henhørende til Bygningsvæsenet, har Akademisk Architektforenings Bestyrelse optaget Tanken paa ny og har henvendt sig til Industriforeningen for at formaa denne til atter at foranstalte en Forevisning med særlig Henblik paa vor Byggevirksomhed.

Med stor Imødekommen har Industriforeningens Forevisningsudvalg ved sin Formand Hr. Tømrermester *Carl Cortsen* taget sig af Sagen og har, i Forening med et af Akademisk Architektforening nedsat Udvalg, bestaaende

af d'Hr. Architekter *Axel Berg, Emil Jørgensen* og *Magdahl-Nielsen,* planlagt en *Udstilling af nyere Bygningsmaterialier,* der skal afholdes af Industriforeningen i Tiden fra 7de til 26de Marts 1902.

Hensigten med denne Udstilling er at faa et saavidt muligt samlet Overblik over de i de sidste Aar fremkomne nye Materialier og Konstruktioner, som kunne have Betydning for vor hjemlige Byggeindustri. Man søger derfor at faa Materialierne fremstillede *i deres Anvendelse,* saaledes at de paa en let anskuelig Maade antyder de Fordele, som de har fremfor andre Materialier af lignende Art, samt Prisen i Forhold til disse. Modeller, Tegninger og Fotografier, som kan tjene til at lette Forstaaelsen af Materialets Anvendelighed, modtages ogsaa.

Udstillingen vil kun omfatte saadanne Materialier, *af saavel dansk som fremmed Tilvirkning,* der henhører til selve Bygningens Konstruktion samt ud- og indvendig Beklædning, saasom:

Naturlig Sten: Prøver af Stensorter med og uden Behugning. Façade- og Vægbeklædninger, Tagdækning; Trapper og Fliser o. s. v. Prøver, der viser Materialets Anvendelse til dekorative Arbejder.

Teglværksprodukter: Nye Arter af Mursten, Fliser, Etageadskillelser; Tagdækninger; Glassurer. Prøver af dekorative Arbejder.

Cement og Gibs: Konstruktioner og Forbindelser med Jærn o. l. Etageadskillelser; Skillerum og Tagdækninger. Fliser, Trapper, Gesimser; Mosaik, Imitationer m. m.

Træ: Prøver af Træsorter i forskellig Behandling. Kompositioner af Træmateriale og andre Materialier (Compo-Board, Xylolith o. l.). Nye Konstruktioner af Parketgulve, Lofter m. m. Nyheder paa Bygningssnedkeriets Omraade.

Jærn: Nye Former og Konstruktioner af Bygningsbeslag; Befæstigelsesdele m. m. Sikringsforanstaltninger ved Vinduer og Porte (Rouleauer, Gitre, Døre o. s. v.). Brandfri Rum. Façonjærn m. m.

Zink, Kobber og andre Metaller: Prøver af Tagdækninger; Vinduer, Blyindfatninger; Vægge- og Loftsbeklædninger, pressede og emaillerede Arbejder.

Isolering og Imprægnering: Kunstige og naturlige Materialier til Sikring mod Fugtighed, Temperaturforandring, Lydforplantning, Raad og Svamp.

Glas: Prøver af Glassorter; Ovenlys, Prismelys, Glasfliser, Glassten, Monierglas m. m.

hvorimod der *ikke* modtages Genstande henhørende til:

Kloak- og Spildevandsanlæg; Klosetter, Bade- og Vaskeapparater.
Belysningsanlæg og Belysningslegemer.
Varme- og Ventilationsapparater.
Elektriske Anlæg; Lynafledere, Elevatorer o. l.
Staldindretninger.
Jærnstøbegods, Kakkelovne, Komfurer o. s. v.
Malerarbejde, Tapeter, Linoleum.

I disse Dage udgaar Indbydelserne til Udstillingen, og det fremhæves heri:

at der af Udstillerne ikke fordres nogensomhelst Pladsleje eller anden Afgift;
at Industriforeningens Udstillingsmateriel stilles til fri Disposition;
at Genstandene holdes forsikrede mod Brandfare i selve Udstillingstiden, saaledes at Udstillerne kun har at bære Udgiften ved deres Genstandes Transport og særlige Opstilling.

Anmeldelserne skal være indsendte til Industriforeningens Forevisnings-udvalg Kjøbenhavn B. inden den 15. Januar n. A., hvorefter der inden den 15. Februar vil blive givet Meddelelse om, i hvilket Omfang man har kunnet antage de skete Anmeldelser.

Udstillingsgenstandene modtages i Udstillingslokalet mellem 3. og 6. Marts 1902 og skal være færdigt opstillede d. 7. Marts Kl. 12 Middag.

Vi nærer ikke Tvivl om, at denne Udstilling vil blive baade righoldig og interessant, idet saavel Fabrikanter og Forhandlere her har en gunstig Lejlighed til at faa Architekter og Bygherrer i Tale.

ET PAR SMAA SPROGBEMÆRKNINGER.

Da man tør haabe baade hos Redaktionen og hos Flertallet af Læserne at møde Interesse for Indførelsen af naturlige danske Betegnelser for faglige Begreber, vover Indsenderen et Angreb paa den nu saare almindeligt benyttede Betegnelse „W. C.“. Den stammer som bekendt fra det engelske „water-closet“, der af Nemheds- eller Pænhedshensyn ofte — skriftlig og mundtlig — forkortes til W. C. (udt. dubbelju—sih). Saa længe Vandklosetter kun var almindelige i England, faldt det ret naturligt, naar man rent undtagelsesvis havde et saadant her tillands, at bruge den engelske Betegnelse, hvad man da ogsaa gjorde, idet man kaldte det et water-closet og i Planer m. m. skrev W. C. Efter at disse Indretninger er blevne mere almindelige ogsaa hos os, har man oversat det engelske Ord til „Vandkloset“, og det kan jo være meget godt, da Ordet „Kloset“ nu engang har faaet Borgerret i vort Sprog; men i Stedet for saa, naar man vil afkorte, at gøre det til V. K., hvilket man skulde tro var det naturlige, er det blevet Mode at *sige* „V. C.“ og at *skrive* „W. C.“. Burde ikke Architekterne give et godt Eksempel ved for deres Vedkommende at afskaffe disse for den sproglige Følelse stødende Betegnelser? En Forkortelse er jo egentlig kun nødvendig i Planer, hvor Pladsen ikke tillader at skrive Ordet helt ud. — Dernæst er der et andet, noget stødende Udtryk, som man i den senere Tid ofte træffer paa, hvor Talen er om Klosetter, Kloaker o. lign., nemlig „forurense“ og „Forurensning“ i Stedet for „forurene“ og „Forurenelse“. — Saadanne Forsyndelser imod Modersmaalet er desværre „smitsomme“; de breder sig og „forurenser“ Sproget.

I B Nr. 7 omtales det af Aktieselskabet Sophus Berendsen udsendte Hefte om „Strækmetal“. Dette Ord, som er en ufordøjet Gengivelse af det

tyske „Streckmetal“, passer ikke godt ind i dansk Orddannelse og giver heller ikke nogen rammende Betegnelse af det paagældende Materiale. Om dette findes i Nr. 36 og 37 af „Ingeniøren“ for indeværende 10de Aargang en Afhandling af Ingeniør, Kontorchef Fridericia, der heri anfører de fremmede Sprogs Betegnelser (metal deployé, expanded metal, Streckmetal), men selv kalder det „Pladegitter“ (og, naar det — som hyppigst er Tilfældet — er af Staal, „Staalpladegitter“). Denne Betegnelse forekommer Indsenderen baade at være et bedre dansk Ord og at give en bedre Forestilling om Genstanden end „Strækmetal“. Der kunde ogsaa findes andre Betegnelser, bedre end denne, som „Pladenet“ eller „Maskeblik“ (smlg. „Bølgeblik“); men for ikke at volde Konfusion skal jeg foreslaa at optage Hr. Fridericias „Pladegitter“.

E. G.

FORSKELLIGT.

Af *Glarmester Ludvig Ferdinand Kollings og Hustru Nicoline Kirstine, født Böytlers Legat* til Understøttelse af uformuende Mænd, der vil nedsætte sig som Haandværksmestre i Kjøbenhavn, kan der til førstkommende Januar Maaned ydes Laan á 1600, 1200, 1000 og 800 Kroner. Laanet tilbagebetales derefter i 5 Aar med $^1/_{10}$ hver Termin; de forrentes for Tiden med 3 $^0/_0$ p. A. af det til enhver Tid skyldige Beløb.

Skemaer til Udfyldning m. m. udleveres paa Overretssagfører M. A. Meyers Kontor, Nørregade Nr. 1, 1ste Sal mellem Kl. 9—11 Form. og maa være tilbageleverede, nøjagtigt udfyldte inden den 2den December.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	**Sælger.**	**Køber.**	**Pris.**
Dronningens Vej 21.	Murermester A. F. Knudsen.	Skibsfører N. G Jørgensen.	16,000 Kr.
Gaarden „Kammergave“ ved Sorø.	Godsejer Svend Spandet.	Forpagter Petersen-Fris.	
Gaarden „Pedersholm“.	Frederiksborg Amts Spareks.	Landm. Hartvigsen, Kbhvn.	70,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

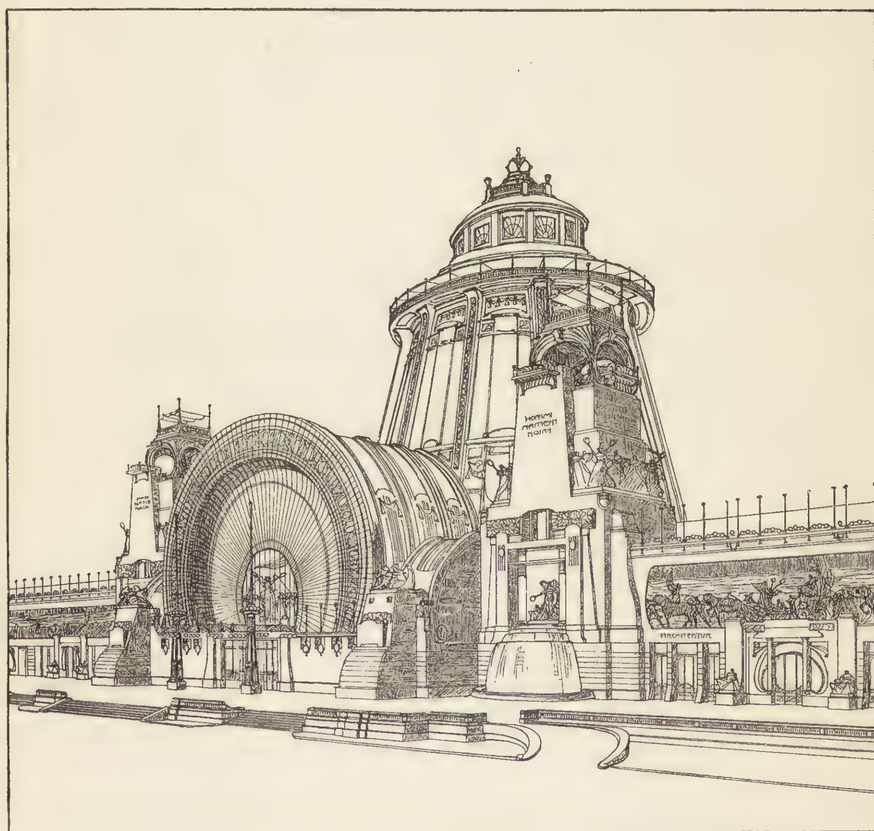
Sted.	**Arbejdets Art.**	**Betingelser faas.**	**Tilbud afgives.** M. D. Kl.
Kjøbenhavn.	Lev. af Bræder og Planker i Pitchpine, Fyr, Mahogni, Teak, Bøg osv. til Statsban.	Maskinafd. Kont., Colbjørnsensgade 6, 2. Sal.	Novbr. 22 1
Haarlev.	Lev. af Sveller og Sporskiftetømmer til Østsjællands Jærnbane.	Driftsbestyreren, Haarlev.	Indtil videre.
Horsens—Odder.	Lev. af Sveller og Sporskiftetømmer til Baneanlæg.	Statsbaneanlægenes Kont., Reventlowsg. 10.	Novbr. 25 2
Kjøbenhavn.	Lev. af Støbejærnsrør.	Belysningsvæsnets Direktionskont., Vestre Boulevard 22.	Novbr. 30 12

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525.
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad“s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 29. NOVBR. 1901
N° 9

EN UDSTILLINGSBYGNING.

NU, da Tanken om en international Udstilling i Kjøbenhavn er taget op til offentlig Diskussion, kan det maaske have nogen Interesse at se et Projekt til en Udstillingsbygning, som den østrigske Architekt *R. Melichar* — Elev af den Wagnerske Skole — har tegnet i Anledning af en Konkurrenceopgave. Den store og ret imponerende Bygning viser tydeligt, hvor lidt Hensyn den moderne østrigske Architekturretning tager til overleverede Stilformer, men nægtes kan det heller

ikke, at Kunstneren i sin Bestræbelse for at undgaa alt traditionelt løber Fare for at blive søgt og unaturlig.

Bygningen, som er tænkt udført i moderne Betonkonstruktioner med Kuppel og Portal af Jærn og Glas, er aldrig kommen til Udførelse.

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

Uagtet Hr. Architekt Eugen Jørgensen i sidste Nummer af „Architekten" er meget vred paa Sundhedskommissionen, saa vred, at han begynder at tale Tysk, glemmer han, at Architekterne trods deres store tekniske Fortrin ogsaa undertiden bereder Afgørelsen Vanskeligheder ved ufuldstændige Oplysninger, mangelfulde Tegninger og forhastede Bygningsforetagender, som skabe et *fait accompli*, før Tilladelsen er erhvervet. Inkonsekvens i Afgørelsen er selvfølgelig en Fejl, men blandt Hundreder af Sager, af hvilke ikke to er ens, og som angaar Dispensationer, kan det vanskeligt undgaas, at der af og til findes enkelte, som gaar forholdsvis nemt gennem Skærsilden. Af saadanne Sager har Hr. Arkitekt Eugen Jørgensen fundet tre, og Hr. Ingeniør Fenger har fundet én.

Imidlertid er man jo enig om, at det har mindre at sige, om en eller anden Ejendom, som beboes af Repræsentanter for „the upper ten thousand", forsynes med W. C. lidt før eller lidt senere, naar blot den store Mængde, for hvis Skyld Sundhedsvæsenet existerer, kan komme til at nyde godt af Reformen i den Udstrækning, som Hygieinen kræver. Spørgsmaalet er her: Skal man tillade Beboere af To- og Treværelseslejligheder i nye Huse, hvor det bliver for bekosteligt at indrette Familieklosetter, at have Fællesklosetter oppe i Husene, eller skal man nøjes med et Trugkloset i Gaarden? Jeg har selv stillet mig tvivlsom overfor dette Spørgsmaal i dette Tidsskrffts Nr. 2, men trods Hr. Fengers „tekniske" Indvendinger tilstaar jeg, at sanitære Hensyn afgjort taler imod at bringe Fællesklosetter op i Husene. Den personlige Renlighedssands er desværre saa svagt udviklet hertillands, at man maa forudse, at Fællesskabet og den dermed følgende Mangel paa indbyrdes Ansvarsfølelse vil give Anledning til saadanne utaalelige Former af Svineri og Ødelæggelse af Bygningsdele, som kun findes ved Misbrug af W. C. Dog kunde der, efter mit Skøn, tænkes Omstændigheder, hvor Fællesklosetter oppe i Husene maatte anses for forsvarlige og nyttige, nemlig i „Blockdwellings" efter engelsk Mønster, hvor der findes en Husfoged, som vaager over Orden og Renlighed og har det i sin Magt at skaffe visse Husregler respekterede. Herhjemme var det af Bekvemmelighedshensyn og paa Trods af al Hygieine, at de velstillede Klasser for 30—40 Aar siden flyttede Klosetterne op i Husene. Vore Dages Arbejderbefolkning, som har den store Fordel at kunne opnaa Trugklosetter i Gaardene, vil sikkert ikke være brøstholden i sanitær Henseende ved at nøjes med dette Fremskridt.

Der er næppe Grund til at komme nærmere ind paa Hr. Fengers

øvrige Bemærkninger, som vidne om et særdeles optimistisk Syn paa sanitære Forhold, saaledes naar han mener, at Renlighed er lige saa betrygget i mørke Klosetrum som i lyse, og naar han kræver Eksempler paa, at Folk med Taalmodighed kan finde sig i at indaande Luft, som er forpestet med Kloakuddunstninger. Den daglige Erfaring lærer os Læger en hel Del af den Slags, som man uvilkaarlig tror er kendt og iagttaget af andre. Af mere teknisk Betydning er Hr. Fengers Bemærkning om Uhensigtsmæssigheden af et udvendigt Aftræksrør, som af Sundhedskommissionen af og til er forlangt ført fra et Gaardvandkloset i Stuen op over Taget. At dette er en ufuldstændig Ventilation, er jo selvindlysende. Men Hr. Fenger, som selvfølgelig er bekendt med, hvor vidt forskellige Meninger der blandt Teknikere hersker om Ventilationsspørgsmaal, har dog maaske hørt en eller anden Tekniker holde paa, at naar et saadant Rør f. Eks. anbringes op ad en solbeskinnet Mur, vil der derved fremkaldes nogen Sugning i Røret; en saadan kan ogsaa opstaa ved at Vinden stryger hen over dets øverste Aabning; paa den anden Side kan Vinden slaa ned. I hvert af disse Tilfælde vil Resultatet blive en Luftfornyelse i Rummet, medens man kan være sikker paa, at noget saadant ikke sker, naar man ikke anbringer Røret. Det er antagelig en saadan Tankegang, som har bragt Sundhedskommissionen til i visse Tilfælde at kræve disse Rør i Mangel af noget bedre.

Enhver Ting maa have en Ende, ogsaa denne Meningsudveksling. Fra Lægernes Side er Diskussionen bleven ført ikke med Ønsket om at bringe Teknikerne til Tavshed, som Hr. Fenger mener, men fordi det i deres Øjne er et forsømt Æmne, som trængte til at debatteres. Resultatet synes foreløbig at være det sædvanlige, at hver Part beholder sin Mening, men derfor kan den godt have bidraget til, at Anskuelserne efterhaanden modificeres, hos Architekter som hos Læger, naar Tiden gaar og Sagens Fremme med Nødvendighed kræver gensidig Forstaaelse.

Ax. Ulrik.

VANDKLOSETREFORMEN.

Skønt jeg haaber, at Diskussionen om Sundhedskommissionens Stilling til Indførelsen af Vandklosetter ikke for alle har været saa frugtesløs, som den synes at have været for Hr. Architekt Eugen Jørgensen, er det dog troligt nok, at i ethvert Fald en Del af „Architektens“ Læsere have faaet nok af den og ønsker Tidsskriftets Spalter forbeholdt andre Æmner. Selv Hr. E. J.'s Forsøg paa at holde Læserne i Aande ved gode om end ikke helt ukendte Bonmots og Klassikercitater ville næppe hjælpe til videre Forstaaelse. — Virkeliggørelsen af Hr E. J.'s Ideal, at faa Sundhedsvæsenet lagt ind under Brolægningsautoriteterne, ligger forhaabentlig fremdeles lidt fjernt, og Hr. Ingeniør Fengers Anker over Sundhedskommissionens Sammensætning og Administrationens Ordning er det næppe her Stedet at komme nærmere ind paa.

Der er kun et enkelt Punkt i Hr. Eugen Jørgensens og Hr. Fengers sidste Artikler, som jeg skulde ønske at gøre et Par Bemærkninger ved, inden jeg for denne Gang tager Afsked med Æmnet, nemlig den postulerede Uensartethed i Sundhedskommissionens Afgørelse. De af d'Hrr. citerede Tilfælde er ikke fuldgyldige Beviser. Afset fra, at i ethvert Fald et enkelt af disse Tilfælde ikke er rigtigt refereret, og at dette mulig gælder flere (det er jo til Dels andenhaands Kundskab), er det indlysende, at Tilfældene ikke lade sig diskutere uden med Planer og Beskrivelser i Haanden, — Ligheden mellem visse uensartet afgjorte Tilfælde have d'Hrr. fremhævet; men de Uligheder, der maaske samtidig lader sig paavise, og som har motiveret Forskellen i Sundhedskommissionens Afgørelser, kunne let have unddraget sig d'Hrr.'s Opmærksomhed.

Og selv om der — hvad jeg ikke bestrider — skulde blive enkelte Tilfælde tilbage, i hvilke Uensartetheden i Afgørelsen ikke ved nærmere Granskning af Sagen lader sig fyldestgørende motivere, maa det erindres, at hele Æmnet tidligere har været i saa høj Grad negligeret, at Sundhedskommissionen ikke havde Forbilleder at holde sig til, og at adskillige af de Spørgsmaal, der falde for, i Virkeligheden er saa omdisputable, at enhver uhildet vilde kræve nogen Tids praktisk Erfaring for at kunne tage afgjort Standpunkt til dem. — Naar dertil kommer, at Sundhedskommissionen tæller 5 Medlemmer, og at der netop i Overgangstiden siden 1898 har fundet gentagne Forandringer Sted i Sundhedskommissionens Sammensætning, vilde det forekomme mig ret forklarligt, om der hist og her lod sig paavise enkelte Inkonsekvenser i Afgørelserne, undskyldeligt, om Kommissionen mulig i et og andet Tilfælde har vist sig for eftergivende overfor veltalende Indlæg fra Architekter og Ingeniører. —

21. Novbr. 1901. *E. M. Hoff.*

LÆGER OG ARCHITEKTER.

Det forekommer mig besynderligt, at Hr. Dr. Ulrik ikke ifølge sin daglige Erfaring som Læge formulerer Spørgsmaalet for de smaa Lejligheders Vedkommende saaledes: Skal man vedblivende lade Børn og Syge forrette deres Nødtørft i de iforvejen ofte beklumrede Lejligheder og lade dem skille sig af med Udtømmelserne i Tagrender og Køkkenvadske, eller skal man ikke hellere give dem et Vandkloset i Etagen, saa godt som Forholdene tillader?

Trugklosettet i Gaarden synes mig kun at være et lille Fremskridt.

Det viser sig overalt, at vort Publikum i Vandklosetrum opfører sig forbavsende net, i Betragtning af dets ubændige Lyst til at besmøre og beskrive Vægge og Sæder i Luftklosetrum, og heraf slutter jeg, at selve Vandklosetterne virke opdragende til Renlighed.

Derfor finder jeg den skarpe Hævden af de ideale Krav ubetimelig, navnlig naar den motiveres ved det gamle Systems Ulemper, ved enkelte misbrugte Vandklosetter, eller ved ganske imaginære Farer.

Angaaende de udvendige Aftræksrør fra Gaardvandklosetter skal jeg ikke benægte, at der under de af Hr. Doktoren angivne Forhold kan opstaa en opad eller nedadgaaende Luftbevægelse i dem. Jeg tror dog, at Luftfornyelsen vil være i det mindste ligesaa godt sikret ved en Ristaabning under Loftet eventuelt med Tilføjelse af en Udskæring i Dørens Underkant.

Døren til Klosetrummet aabnes nødvendigvis mindst to Gange for hver Benyttelse, og herved strømmer en saa betydelig Mængde Luft ud under de ovenliggende Vinduer, at den ringe Del, der er tilbage, gerne kan gaa samme Vej.

Der lader sig paa Frederiksberg paavise adskillige Gaardvandklosetter kun ventilerede ved en Aabning under Loftet, men neppe et som har givet Grund til Klage fra Beboerne af Stuen eller 1ste Sal.

P. A. Fenger.

* * *

Til Stadslægen, Hr. Etatsraad *Hoffs* Formodning om, at jeg anser den her i Tidsskriftet førte Diskussion for frugtesløs, er det mig en Glæde at kunne afgive den Forsikring, at dette ingenlunde er Tilfældet; tværtimod mener jeg, at den netop er rigtig god at faa Forstand af. Jeg skal forøvrigt ikke nu spinde Traaden længere end højst nødvendigt, men maa dog blot hævde, at de af mig anførte Eksempler virkeligt er fuldgyldige Beviser for en vis Uensartethed i Afgørelserne, samt tillige, at de er fuldstændigt korrekt refererede. Jeg har netop valgt saadanne, hvor man ikke behøver at have Planer og Beskrivelser i Haanden for at forstaa dem. Jeg ved ikke, om det er det smukke Tilfælde fra Dronningens Tværgade, Stadslægen særligt mener; jeg kan imidlertid forsikre, at alt, hvad jeg har fremført, er nøjagtigt, kun med den lille Berigtigelse, at det ikke var over 3 Maaneder, men over 4 Maaneder (fra 11. Jan. 1900 til 18. Maj s. A.) der medgik, før Sagen var i Orden. Forhandlingerne blev tildels førte mundtligt, og Stadslægen vil maaske mene, at det kun „henstilledes“ at benytte det store Værelse til W. C.; forøvrigt savnedes ikke den tidligere omtalte berømte røde Blyant. Men det er jo imidlertid klart, at en „Henstilling“ fra en Autoritet i Forbindelse med en Forhaling af Sagen over et Tidsrum af 128 Dage, egentlig er en Ordre, der gælder lige til det Øjeblik, det lykkes Ansøgeren at faa Autoriteten til at se sundt og fornuftigt paa Tingene. Faktum er, at Springet fra, hvad Sundhedskommissionen begyndte med at „henstille“ (alias: forlange), nemlig et Værelse paa 24 ☐ Alens Størrelse, til hvad den endelig lod sig nøje med: det gamle Klosetrum, som er knap 10 ☐ Fod stort, som kun har Adgang fra en Korridor og hverken har direkte Lys eller Luft, er saa drastisk, at det nok, naar det opfriskes i Erindringen, maa forekomme selv Sundhedskommissionen utroligt.

Hr. Dr. *Ax. Ulrik,* der viser sig at kunne tale ligesaa flydende fransk og engelsk som jeg tysk, tæller galt, naar han opgør mine Eksempler til tre; der var virkeligt seks. Architekt *Levy* og Ingeniør *Fenger* har ogsaa fremført nogle; jeg kunde komme med adskillige endnu, men det er jo ikke saa meget Kvantiteten, som Kvaliteten, det kommer an paa. — Doktoren mener,

„at man (hvem er man?) er enig om, at det har mindre at sige, om en eller anden Ejendom, som beboes af Repræsentanter for „the upper ten thousand“, forsynes med W. C. lidt før eller lidt senere“. Hvorfor i Himlens Navn skal nu disse Mennesker forurettes, naar Sundhedskommissionen tillige gør saa lidt for „den store Mængde, for hvis Skyld Sundhedsvæsenet eksisterer“? Den ene Part af Befolkningen lægger man Forsinkelser i Vejen, den anden Forhindringer — hvem er det da egentlig, Sundhedskommissionen gør godt imod? — Doktoren forsvarer det udvendige Aftræksrør, som jo er bedre end Ingenting, idet en Sugning kan fremkaldes i Røret, naar Vinden stryger hen over dets øverste Aabning; paa den anden Side kan Vinden slaa ned. Selvfølgeligt, jeg har ikke noget derimod. Man kan jo ogsaa tænke sig, at en Vind kan stryge hen under Aabningen, underneden Røret. Alt dette indrømmer jeg gerne, og herom kan Læger og Architekter vel nok være enige. Men naar Doktoren vil skrue Udviklingen tilbage og gøre Sundhedskommissionens „støtte, rolige Gang“ til en Krebsegang ved at sympathisere med, at man skal gaa ned i Gaarden og sidde paa et Trug, i Stedet for at have W. C. (eller som Hr. E. G. i Nr. 8 B foreslaar V. K.) oppe i Huset — ja, da maa jeg virkeligt atter tage min Tilflugt til et Klassikercitat og udbryde: „Jomfru Stjernholm! om Forladelse, at jeg afbryder Dem . . . . . ; men *er* De ikke snart færdig?

Eugen Jørgensen.

SUNDHEDSVEDTÆGT FOR BOGTRYKKERIER.

For at raade Bod paa de uheldige sanitære Forhold, der i Almindelighed findes i Bogtrykkerier, har Sundhedskommissionen udarbejdet et Forslag til Sundhedsvedtægt for Bogtrykkerier, som af Borgerrepræsentationen henvistes til et Udvalg, hvis Betænkning nu foreligger.

Idet Udvalget ikke kan slutte sig til den Form, som Sundhedskommissionen har givet sit Forslag, fordi dette savner den ønskelige Klarhed og derfor let kan give Anledning til Misforstaaelser, har Udvalget set sig nødsaget til helt at omarbejde Kommissionens Forslag, da det vilde være meget vanskeligt at indføre de mange Ændringer i det oprindelige Forslag.

Af Udvalgets Forslag er følgende af Interesse i den daglige Byggepraksis:

For Fremtiden maa intet Bogtrykkeri indrettes, før Planerne er godkendte af Sundhedskommissionen.

Ethvert Trykkeri skal for at godkendes have rigelig Adgang for Dagslys og Luft. Højden mellem Gulv og Loft maa ikke være under 4 Alen, og Gulvet ikke ligge mere end $1\frac{1}{2}$ Alen under Gadens Niveau; Gulvet skal have Afvanding til Gadens Kloak. De egentlige Arbejdsrum skal indeholde mindst 400 Kubikfod for hver beskæftiget Arbejder. Ved hvert Trykkeri eller Sætteri skal der indrettes et særligt Rum, som om Vinteren kan opvarmes, og hvor Arbejderne kan indtage deres Maaltider og opbevare

deres medbragte Spisevarer; tillige skal der i eller ved Arbejdslokalet indrettes et særligt Rum til Opbevaring af Arbejdernes Klæder.

Sundhedsvedtægtens Bestemmelser gælder ogsaa, naar ældre Trykkerier undergaar en gennemgribende Ombygning, og senest 10 Aar efter at Vedtægten er traadt i Kraft, skal ethvert Bogtrykkeri fyldestgøre de opstillede Fordringer.

Vedtægten indeholder tillige de nødvendige Forskrifter for den regelmæssige Rensning af Lokalerne og lignende.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Mørk Glans paa Støbejærn. Paa raat Støbejærn, Ovne og deslige, kan man med Lethed anbringe et smukt Overtræk paa følgende Maade: Først renser man Genstandene fuldstændigt ved at bejdse dem og afgnide dem godt med en Staaltraadsbørste; man behandler derpaa Genstandene med Petroleum og gentager dette flere Gange, idet man hver Gang først lader Genstandene blive godt tørre. Naar det sidste Overtræk er ført paa, gnider man over med en stiv Haarbørste, hvorved Genstandene faa et mørkt glinsende Udseende; dette Overtræk paavirkes ikke af Hede og hindrer, at der danner sig Rust; det smitter ikke af og kan altid fornyes ved at gentage den ovenbeskrevne Fremgangsmaade. Glansen bliver derved stedse mørkere og stærkere.

FORSKELLIGT.

Nyt Raadhus i Stockholm. Paa et meget centralt Sted (Kungsholmen) i Stockholm paatænkes Opførelsen af et nyt Raadhus. Architekten *R. Østberg* har udarbejdet nogle foreløbige Planer til Bygningen. Den udsete Byggegrund, der er omtrent 5000 Kv.-Meter stor, er for Tiden benyttet af et større Fabriksanlæg og koster $1^1/_2$ Mill. Kroner.

Architekt Kühnell af Aarhus er bleven udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Bopælsforandring. Sten- og Billedhugger *A. Sode* har flyttet sit i lang Aarrække paa Nørrebrogade 15 drevne Stenhuggeri til Ørstedsvej 32, hvor han har ladet opføre en stilfuld Udstillingsbygning med Façade udført i bornholmsk Granit.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige Generalforsamling
afholdes
i Lokalet i Industriforeningen Lørdag d. 30. Nov. 1901.
Smørrebrødsbord Kl. 8 pr.

DAGSORDEN:

1. Beretning om det forløbne Aars Virksomhed: ved Formanden.
2. Beretning om Bladets Virksomhed: ved Redaktøren.
3. Fremlægning af Regnskabet fra 1. Oktober 1900 til 30. September 1901: ved Kassereren.
4. Forslag til Lovændringer:
   a. Forslag fra Bestyrelsen om Optagelse af ekstraordinære Medlemmer.
   b. Forslag fra Bestyrelsen om at afløse det paa Mødet 5. Oktober d. A. vedtagne Kontingent for Bladet 4 Kr. med en lige saa stor Forhøjelse af Medlemskontingentet.
5. Valg af nye Embedsmænd:
   a. Valg af 5 nye Bestyrelsesmedlemmer i Stedet for de afgaaende: Glahn, Kühnel og Alf. Thomsen (efter Tur), Fischer og Em. Jørgensen (efter Lodtrækning).
   b. Valg af 2 Suppleanter.
   c. Valg af 2 Revisorer.
6. Forslag fra Bestyrelsen til Valg af et staaende Udvalg for Udstillinger og et do. for Honorarsager.
7. Forslag fra Bestyrelsen til Optagelse af et nyt Medlem.
8. Meddelelser om Foredrag.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	Sælger.	Køber.	Pris.
Christianslyst ved Thisted.	Entreprenør Bjerregaard.	Landmand Wad.	50,000 Kr.
2 Villaer ved Charlottenlund.	Grosserer Hansen.	Detailhandler Andersen.	63,000 Kr.
Ellisbjerggaard.	Bikuben.	Forvalter Jørgensen, Søborgsø.	54,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Horsens—Odder.	Lev. af Vinkellaskebolte, Spiger etc.	Statsbaneanlægenes Kont., Reventlowsgade 10.	Decbr.	2	2
Kjøbenhavn.	Brolægningsarb. efter Rendegravning.	Vej- og Kloakanl. Ny Raadhus.	Decbr.	3	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Bly til Vandværk.	Vandværkets Kont., Studiestræde.	Decbr.	5	1
Horsens—Odder.	Lev. af Skinner, Lasker, Underlagsplader.	Statsbaneanlægenes Kont., Reventlowsgade 10.	Decbr.	7	2
Kjøbenhavn.	Murarbejde til Badeanst. „København" i Studiestræde.	Højesteretssagf. Ulf Hansen, Palægade 1.	Decbr.	9	2
Esbjerg.	Udf. af Jærnarb. ved Overbygning paa Station.	9. Banesektion, Colbjørnsensg. 11, ².	Decbr.	14	2

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 6. DECBR. 1901
№ 10

SUNDHEDSKOMMISSIONEN.

DEN i „Architekten“ under denne Titel førte Diskussion har vist megen hygieinisk Interesse hos alle de skabende Faktorer, som har Indflydelse paa denne Side af vort Sundhedsvæsen. Det maa derfor beklages, at der egentlig ikke er opnaaet noget virkeligt Resultat i Form af en saadan gensidig Belæring, som kunde betinge en Udvikling i disse Forhold, hvorved Udførelsen kom til at svare til Fordringen, og hvorved denne paa sin Side ikke skærpes udover det Opnaaelige, saa at den taber en Del af sin fremmende Betydning for Udviklingen. Det forekommer mig, at Grunden til dette magre Resultat dels er den, at Diskussionen er ført for meget i ren Almindelighed, og dels er man kommen ind paa Kompetencespørgsmaal, som ikke kan løses ved en Diskussion i et Fagblad.

Hvis derimod Diskussionen sukcessive behandler de enkelte Hovedmomenter, der har Betydning for de omhandlede Forhold, saa at hvert enkelt Moment kommer til at staa klart belyst fra dets forskellige Sider, vilde herved opnaas dels en gensidig Oplysning, som — med de udviklede Stænder her er Tale om — ikke vilde kunne undlade at afsætte sine Spor i den nærmeste Fremtid, og desuden vilde herved tilvejebringes en Del nødvendige Forudsætninger for med nogen Sikkerhed at kunne overse Forholdene tilstrækkeligt til at træffe Afgørelser af videre rækkende Betydning. Det sidste Forhold har en Del Betydning, da det Væsentlige maa være at opnaa det Bedste under givne Forhold, og opnaas dette, kan det jo være ligegyldigt, hvem Initiativet skyldes. —

Det første Skridt for at opnaa et Resultat er jo at definere Opgaven, saa at den staar klart og tydeligt for Bevidstheden. Dette er imidlertid i det foreliggende Tilfælde sket med tilstrækkelig Tydelighed fra Lægernes Side, idet jeg betragter det som værende in confesso, at vor Opgave her er at anbringe Vandklosettet i den kjøbenhavnske Bygning paa saadan Maade, at det tilfredsstiller det hygieiniske Krav i Henseende til 1) Renlighed, 2) Størrelse og 3) Beliggenhed. Det næste Skridt, tror jeg, paahviler Ingeniøren, idet denne maa klarlægge de tekniske Midler, som staar til Raadighed, og gøre Rede for, i hvad Omfang de ere effective under forskellige Forhold. Først da faar Architekten de nødvendige Data, som han behøver for at kunne indarbejde Klosetter i et velorganiseret Bygningshele, og forsaavidt dette er

ugørligt i fuld Omfang, da at præcisere, hvor Skoen trykker, saa at det bedste Kompromis opnaas.

Det kan maaske synes lidt fagmæssig Vigtighed af mig at forudsætte, at d'Hr. Architekter og Læger ikke er tilstrækkeligt à jour med de forholdsvis enkle Ingeniørmomenter, der her har Betydning; men naar jeg præciserer, at det ogsaa er vigtigt for Ingeniøren selv lige over for et bestemt Formaal at faa sine Begreber klarede, saa at han evner at træffe det rette Valg mellem de Midler, der staar til hans Raadighed, haaber jeg ikke, at min Indblanding vil vække Anstød. Hvis derfor „Architekten"s Redaktion tilsteder det, vil jeg i en følgende Artikel forsøgsvis tage et enkelt Hovedspørgsmaal op til nærmere Behandling, og jeg vil behandle det fra et rent Ingeniørstandpunkt, i Forventning om, at Spørgsmaalet ogsaa vil blive belyst fra anden Side. Hvad jeg fremsætter maa følgelig ikke opfattes som personlige Trosartikler; tværtimod ønsker jeg at belæres og faa mine eventuelle Misforstaaelser berigtigede.

Jess Jensen.

SUNDHEDSVEDTÆGT FOR BOGTRYKKERIER.

I Anledning af den velvillige Opmærksomhed, „Architekten" i sidste Nummer har skænket Sundhedskommissionens Udkast til et Vedtægtstillæg angaaende Bogtrykkerier, tør jeg maaske bede om Plads for en kort Kommentar.

Af de Forandringer, vedkommende Borgerrepræsentantudvalg har foretaget i Sundhedskommissionens oprindelige Forslag, er to Realitetsændringer fra forskellig Side fremhævede som særlig betydningsfulde; *dels* en Tilføjelse, hvorefter Vedtægtstillæggets Bestemmelser inden 10 Aar skal gennemføres ogsaa overfor bestaaende Trykkerier, *dels* en Bestemmelse om, at Forskrifterne skal gælde for alle Trykkerier, medens det efter Sundhedskommissionens Forslag kun skulde gælde Trykkerier, i hvilke mindst 5 Personer beskæftigedes.

Med Hensyn til den første af disse Ændringer maa det selvfølgelig indrømmes, at det vilde være et Gode, om de slette Forhold, som hist og her lader sig paavise i Trykkerier, ved en saadan Bestemmelse kunde skaffes ud af Verden; paa den anden Side er det at give Forskrifter af denne Art tilbagevirkende Kraft en saa haardhaandet Forholdsregel, at man vel i Reglen vil betænke sig derpaa. Maaske vil det vinde Bifald nu, da Forslaget kommer fra Borgernes Repræsentanter; havde en „Autoritet" som Sundhedskommissionen foreslaaet dette eller noget lignende (f. Eks., at alle eksisterende Klosetter inden 10 Aar skulde være omdannede efter de nu gældende Forskrifter), havde den næppe høstet Anerkendelse for Forslaget.

Hvad den anden af de berørte Ændringer angaar, er der ikke mindste Tvivl om, at Udvalget har Ret i, at Forholdene i de smaa Trykkerier, som kun beskæftiger et Par Personer, ofte er langt slettere end i de store Trykkerier; naar Sundhedskommissionens Forslag ikke des mindre alene angaar de

større Trykkerier, er det, fordi hele Vedtægtstillægget har sit legale Grundlag i Loven af 23. Maj 1873, og da denne Lov i sin Helhed kun angaar Virksomheder, i hvilke der beskæftiges mindst 5 Personer, er det et Spørgsmaal, om ikke denne Ændring i og for sig vil være tilstrækkelig til at forhindre Justitsministeriet i at sanktionere Forslaget (afset fra at den nævnte Lov bortfalder fra 1. Januar 1902).

30. Novbr. 1901.

E. M. Hoff.

VANDKLOSETSAGEN.

Hr. Architekt Eugen Jørgensens „smukke" Tilfælde fra Dronningens Tværgade taber ved nærmere Eftersyn i Skønhed; det er netop til denne Sag, jeg har sigtet, naar jeg i forrige Nummer af „Architekten" bemærkede, at i det mindste et af Tilfældene var fejlagtigt refereret; om Rigtigheden heraf skal det være mig en Fornøjelse at overbevise Hr. Architekt E. J. med Sagens Akter i Haanden; uden dette Materiale er og bliver videre Drøftelse løs Tale, der ikke fortjener at optage Tidsskriftets Plads.

Iøvrigt undrer det mig, at Hr. Architekt E. J. ikke har Øje for, at netop den af ham selv fremhævede yderlige Tarvelighed af det Klosetrum, der er Tale om, var en plausibel Grund for Sundhedskommissionen til at se sig om efter andre Muligheder, før Tilladelsen gaves.

30. Novbr. 1901.

E. M. Hoff.

* * *

Tak!

Eugen Jørgensen.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Mur- og Cementarbejde i Frostvejr. De uheldige Forhold, som opstaar ved Mur- og Cementarbejde i Frostvejr, skyldes ikke saa meget den lave Temperatur som indtrædende Vejrforandringer under eller efter Arbejdet. Vil man om Vinteren undgaa hyppige Atbrydelser af Arbejdet ved Opmuringen, bør man træffe særlige Foranstaltninger, hvis man vil opnaa et holdbart og stærkt Murværk.

I Almindelighed har man tidligere standset Murarbejdet ved 3 Graders Kulde, idet Fugerne ved denne Temperatur fryser ind til en Dybde af 2—3 Ctm., hvilket dog neppe vil influere væsentlig paa Fastheden af Murværk, der er fremstillet i almindelig Forbandt. Ved Arbejde med Forblændsten kan man i saa Fald kort efter Opmuringen udkradse Fugerne i ca. 1 Ctm.s Dybde, for, naar Foraaret indtræder, at fuge efter med Cementmørtel. Man bør dog erindre, at der allerede ved en Temperatur paa nogle faa Kuldegrader, kan indtræde stærk Nattefrost, som fuldstændig kan ødelægge det

friske Murværks Fuger. Dette forhindres ved om Aftenen at afdække Murværket med flere Lag tørre Mursten eller med Tagpap. Skulde der trods dette vise sig et tyndt Isdække paa det øverste Skifte, maa dette sidste, før Arbejdet fortsættes, brækkes af, for at ikke Forbindelsen mellem den nederste og øverste Del af Muren skal løsnes, naar Tøvejr indtræder. Er Kulden større end 3 Grader, kan det være godt at tilberede Mørtelen med varmt Vand og at opvarme Stenene over en let Kokesild. At udføre Fundamenter i Frostvejr kan godt gaa an, kun bør man lægge et Lag Sand over de færdige Dele. Man bør ogsaa, naar Frosten indtræder, beskytte de paa Byggepladsen værende Materialforraad ved Afdækning, der ved læsket Kalk kan bestaa af et Lag Sand, medens Murstensstaplerne bedst dækkes med Straa, Græstørv eller Bræder. Mursten, som ikke beskyttes tilstrækkelig om Vinteren mod Fugtighed og Frost, kan let sprænges, ved at Vandet fryser i Porerne, men selv hvor dette ikke sker, vil Stenene lide under en anden Ulempe, idet de i meget lang Tid vil holde sig fugtige.

Hvor man benytter Cementmørtel, der i frisk Murværk allerede ødelægges ved faa Graders Kulde, maa man træffe særlige Forholdsregler. Man har saaledes benyttet Tilsætning af Salte, som nedsætter Mørtelens Frysepunkt nogle Grader, men dette havde tillige den Gene, at Saltene bandt Vand, saaledes at Mørtelen længe holdt sig fugtig. Man har ved et Broanlæg ved Saint Jores, hvor Spændvidden var 15 Meter, under Arbejdet, der foregik i 10—15 Graders Kulde, benyttet Tilsætning af Alun til Mørtelen, uden at dette fik de ringeste, skadelige Følger. Til selve Buerne benyttedes Kalkmørtel, og kun paa de for Frosten mest udsatte Steder benyttedes Cementmørtel. Som Tilsætning til Mørtel egner sig bedst den efter Solveys System fremstillede Ammoniaksoda, som kan faas i pulveriseret Tilstand i Sække. Den opløses i Forholdet 1—5 i Vand, som holdes paa en Temperatur af ca. 30 Grader C. Ved Brugen fortyndes denne Opløsning med lige Dele Vand og blandes saa i Mørtelen i et Mængdeforhold, der svarer til Kuldegraden. Murerne maa ved Brugen være varsomme, da Kalken og Sodaen virker noget ætsende paa Hænderne.

Ved almindeligt Bygningsbrug kan man ikke bruge Saltmørtel paa Grund af det hvide Udslag, som senere vil fremkomme. Derimod kan man uden Betænkning anvende almindelig Kalkmørtel indtil 9 Graders Kulde, naar den brændte Kalk læskes direkte i Mørtelkassen, og Sandet tilsættes, medens Kalken endnu er varm. Den saaledes fremstillede Mørtel maa benyttes i varm Tilstand. Man kan ogsaa nøjes med at tilsætte nogle enkelte Stykker brændt Kalk, som læskes ved Hjælp af det Vand, der benyttes til Mørtelfremstillingen, og derved frembringer den fornødne Varmemængde.

Til at beskytte Murværk mod Frost mener man i Tyskland at have fundet et Middel i Fluater og Calcidum, idet Kalk- og Cementmørtel ikke fryser, naar det er tillavet med en Blanding af 1 Del Vand og 1 Del Calcidumopløsning. Denne Blandings Frysepunkt ligger nemlig først ved 20 Grader C. under Nul. Tilmed skal Afbindingen ved Cement, der er blandet med Calcidum, foregaa meget hurtigt og en god Fasthed opnaas.

I Norge, hvor man ofte maa arbejde i haard Kulde, har man i lang Tid anvendt Tilsætning af brændt Kalk til Mørtelen, og det paastaas, at det Murværk, der med fornøden Omhu er fremstillet om Vinteren, er langt stærkere end det ved Sommertid fremstillede. Fremgangsmaaden skal kunne benyttes selv i Frost paa indtil ÷ 25 Grader C. Den Frygt, som man i Almindelighed nærer mod Muring i Frostvejr, synes altsaa — naar de rette Forholdsregler træffes — at være ganske ugrundet.

Sten, som kan anvendes til Fastsømning, er for kort Tid siden bleven bragt i Handelen af en Fabrikant Ludwig Meurer i Wiesbaden. De kan fuldstændig erstatte Trædybler og har tillige flere Fortrin, i Sammenligning med disse. De bestaar af en Blanding af Pimpstenssand og Cement, de er skarpkantede og klartklingende ligesom haardbrændte Teglsten. Man kan slaa Søm i dem ligesom i Træ, uden at de revner, smuldrer eller springer itu. De er lette, flyde paa Vand, og kan anbringes i fugtige Mure.

FORSKELLIGT.

Industriforeningen har udsat følgende Prisopgaver, til hvilke Administrationen for Julius Skrikes Stiftelse har stillet de fornødne Beløb til Raadighed:

1) Paa hvilke Omraader og under hvilke Betingelser kan den lille Industri ventes her i Landet at være i Stand til at hævde sig en Plads?

2) Fremstilling af en original dansk Rejseerindring (Souvenir) — ligegyldig af hvilken Art eller af hvilket Materiale — som kan ventes afsat i større Mængde, og som kan fremstilles uden at kræve stor Anvendelse af Kapital til nødvendige mekaniske Hjælpemidler.

For en fyldestgørende Løsning af disse to Opgaver er udsat henholdsvis en Belønning af 500 Kr. for den første, og en 1ste Præmie paa 250 Kr. en 2den Præmie paa 150 Kr. og en 3die Præmie paa 100 Kr. for den sidste Opgave.

En Kæmpebygning i London. Et engelsk-amerikansk Syndikat agter paa en Grund, der ligger paa Nordsiden af *the Strand,* at opføre en stor Bygning efter amerikansk Mønster. Bygningen der udelukkende skal anvendes til Forretningsbrug, vil faa omtrent seks tusinde Værelser og kommer til at koste to Millioner Pund Sterling.

Bygningen har syv Etager over Jorden, paa et enkelt Sted ti; over Midtpartiet rager en høj Kuppel i Vejret. Inde i Komplekset ligger en overdækket Gaard, og Forbindelsen mellem Etagerne finder Sted ved tredive Elevatorer. Selvfølgelig indlægges alle moderne Indretninger, som Varme, Elektricitet o. s. v. i hele Anlæget. Vedligeholdelsesomkostningerne anslaas til 35,000 Pund Sterling om Aaret.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den aarlige Generalforsamling fandt Sted Lørdag den 30te November med den i forr. Numer (Pag. 76) anførte Dagsorden.

Til Dirigent valgtes Architekt *Fr. Levy,* som gav Ordet til Prof. *V. Koch,* der aflagde Beretningen om det forløbne Aars Virksomhed.

Siden Generalforsamlingen ifjor var der holdt 6 ordinære Møder foruden Generalforsamlingen, et selskabeligt Møde i Hotel Fønix og et skandinavisk Møde i Jønkøping.

Der var holdt 2 Foredrag: af Professor *Wrangel* om „Nordisk og normannisk Architektur" og af Kapitain *Gruth* om Hennebiquekonstruktioner.

I Mødet i Hotel Fønix, hvortil var indbudt forskellige, som havde medvirket ved Pariserudstillingen, deltog, foruden de Indbudte, 48 Medlemmer; — i Turen til Sverrig deltog 22 Medlemmer.

Ved 3 af Møderne havde været afholdt Udstillinger, der var arrangerede af D'Hrr. *A. Fussing* og *Joh. Nielsen.*

Foreningen havde sendt en Krans til Architekt *Sibbern's* Kiste og en Skrivelse til den franske Architektforening i Paris i Anledning af Præsidenten Adrian Chancel's Død.

Foreningen havde ydet sin Medvirkning i 6 Honorarsager; disse var behandlede af D'hrr. *V. Schmidt* og *A. Rosen.*

Foreningen var bleven spurgt til Raads og havde bistaaet ved Bedømmelsen af 6 Konkurrencer, nemlig: Fabrikant Hess's Kakkelovne, Bebyggelsesplaner i Odense, Urtekræmmerstiftelsen, Tømrermester Hans Nielsen's Bygning, Sygehus i Esbjerg og Kirke i Vejle.

I Anledning af Udarbejdelsen af Tegninger til „Det for Hær og Flaade fælles Epidemihospital" var der ført Forhandlinger med Ingenieurdirektionen og Krigsministeriet.

Der var endvidere forhandlet om Opstilling af en Architekt som Kandidat ved Borgerrepræsentantvalgene.

Til Udstillingskomiteen ved Charlottenborg havde man skrevet om bedre Plads for de udstillende Architekter.

Der var ført Forhandlinger med Kunstakademiet om den tekniske Undervisning for Architekter, i hvilken Sag der var nedsat et Udvalg med Repræsentanter for Kunstakademiets Skoleraad, det tekniske Selskabs Skoler og Akademisk Architektforening *(V. Koch* og *Eugen Jørgensen).*

Bestyrelsen havde underskrevet en Adresse, der af en stor Del Foreninger og Korporationer overraktes det engelske Kongepar. — Der var ligeledes overrakt Brygger Jacobsen en Takskrivelse fra Foreningen for hans store Nationalgave.

Ved Valg af en Repræsentant for Danmark i „Internationale Verband für die Materialprüfungen der Teknik" havde Bestyrelsen stemt paa Prof. *Hannover.* Til Medlem af Statsprøveanstaltens Bestyrelse var Architekt *Gnudtzmann* bleven valgt.

Fra „Foreningen for Architekter i Fyens Stift“ havde man modtaget Opfordring til Forhandling om en Sammenslutning. Der var ført Forhandlinger med Frederiksberg Vejudvalg om Foreningens Deltagelse i Bedømmelse af Façadetegninger til visse Grunde paa Frederiksberg. Til Justitsministeriet var afsendt Skrivelse vedrørende Sundhedskommissionen. „Teknisk Forening“ havde opfordret Foreningen til at deltage i Forberedelser til et Teknikermøde 1903. Prof. *Fenger* og *K. Arne-Petersen* var valgte til at repræsentere Foreningen.

Formanden stillede i Udsigt, at nævnte Teknikermøde muligen kan sættes i Forbindelse med næste skandinaviske Architektmøde.

Foreningen var traadt sammen med Industriforeningen om Afholdelse af en „Udstilling af nyere Bygningsmaterialer“ i indeværende Vinter. Industriforeningens Forevisningsudvalg havde stillet sig meget imødekommende til denne Sag, det havde saaledes paataget sig at afholde Udstillingen, der vilde finde Sted i Dagene fra 10.—31. Marts n. A. Hr. Tømrermester *Carl Cortsen* havde som Forevisningsudvalgets Formand holdt nogle Møder med det af Architektforeningen nedsatte Udvalg, d'Hrr. *Axel Berg, Emil Jørgensen* og *Magdahl-Nielsen* og en Indbydelse til Deltagelse i Udstillingen var udsendt.

Endelig oplyste Formanden, at det i Efteraaret 1898 nedsatte Fællesudvalg til en Revision af Bygningsloven for Kjøbenhavn, hvori 8 af Foreningens Medlemmer har haft Sæde, nu saa godt som har endt sit Arbejde. Sagen behandles for Tiden i et Redaktionsudvalg, hvor Architekterne er repræsenterede af Professorerne *Fenger* og *V. Koch.* Prof. Fenger er valgt til Formand i Udvalget.

K. Arne-Petersen gav dernæst en kortfattet Beretning om Bladets Virksomhed og Udvikling i dets treaarige Bestaaen. Han omtalte særlig sidste Aars betydningsfulde Begivenhed, „Arkitekten“s Sammensmeltning med Bladet, og den dermed fulgte betydelige Udvidelse.

Kassereren forelagde Aarets Regnskab, som godkendtes.

Formanden fremsatte derpaa følgende Forslag til Forandring:

„Undtagelsesvis kan Personer, som ikke er Architekter og ikke beskæftige sig med praktisk Bygningskunst, optages som ekstraordinære Medlemmer af Foreningen. For at komme i Betragtning som saadanne maa disse enten ved deres Embedsstilling have hyppig Lejlighed til at komme i Berøring med Architektstanden, eller maa som Videnskabsmænd ved selvstændige Studier have vist Forstaaelse af og Interesse for Bygningskunsten.

Saadanne ekstraordinære Medlemmer optages med simpel Majoritet paa den aarlige Generalforsamling efter Indstilling fra Bestyrelsen. De er i alle Henseender underkastede Foreningens Love, men kan ikke indvælges i Bestyrelsen og maa ikke deltage i Afstemninger, vedrørende faglige Spørgsmaal“. — Forslaget vedtoges uden Diskussion.

Forslaget angaaende Forhøjelsen af Medlemskontingentet med 4 Kroner i Stedet for det vedtagne Kontingent til Bladet motiveredes af Form. og vedtoges.

Samtlige afgaaende Bestyrelsesmedlemmer genvalgtes med Akklamation. Til Suppleanter genvalgtes D'Hrr. *Eugen Jørgensen* og *Thonning.*

Til Revisorer genvalgtes D'Hrr. *Ph. Schmidt* og *Thuren.*

Til det staaende Udvalg for Udstillinger valgtes D'Hrr. *J. Dich* og *A. Lauritzen.*

Til det staaende Udvalg for Honorarsager valgtes D'Hrr. *A. Rosen* og *V. Schmidt.* Begge Udvalgene vælges for 1 Aar.

Efter en livlig Diskussion, hvori en stor Del af Medlemmerne deltoge, blev Architekt *Peter Jacobsen Backer* valgt til Medlem af Foreningen.

Formanden meddelte slutteligt, at der var tilsagt Foreningen flere Foredrag i Vinterens Løb, bl. a. af Cand. polit. *F. H. Schiøtt*, der den 14. Decbr. vil holde et Foredrag med Titel: „Kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte".

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	**Sælger.**	**Køber.**	**Pris.**
Hotel Juelsøe.	Partikulier Knudsen, Skanderborg.	N. Jensen, Aarhus.	20,000 Kr.
St. Olufs Badeanstalt.	Enkefru Richter, Aarhus.	Elektriker Dresler, Aarhus.	100,000 Kr.
St. Knudsvej 5.	Mølleejer J. P. Clausen og Gaardejer O. P. Nielsen.	Grosserer N. Petersen.	56,500 Kr.
Dronningensvej 21.	Murermester A. P. Knudsen.	Skibsfører Jørgensen.	16,000 Kr.
Svanemøllens Hovedbygning	Overretssagfører Hjardemaal.	Direktør Wett.	
Solitudevej 4.	Købmand F. Abben.	Grosserer Emil Jacobsen.	60,000 Kr.
Aaboulevard 78.	Enkefru V. Hass.	Urtekræmmer Th. Schelling.	78,000 Kr.
Roarsvej 24 og Adilsvej 9	Grosserer N. Larsen.	til Høker Anders Hansen.	101,500 Kr.
Villa „Nebel", Bülovsvej Nr. 7 og Grundtvigsvej Nr. 2, ialt 5300 Kv.-Alen.	Godsejer, cand. polyt. Chr. Gjedde.	Murermester Louis Hansen.	85,000 Kr.
„Garvergaarden", Hj. af Adolf Allé og Sofievej.	Murermester Louis Hansen.	Cand. polit. Chr. Gjedde.	207,000 Kr.
Bjelkes Allé 12.	Fru Z. Hansen.	Fru E. Willumsen.	13,000 Kr.
Ny Adelgade 7.	Snedkermerter J. J. Olsen.	Snedkermester J. Møller.	30,000 Kr.
Holmbladsgade Nr. 10—12—14 og 16 samt Geislersgade Nr. 1—3—5—7—9—11 og 13 og 2—4—6 i samme Gade.	Fabrikant O. E. Nathansohn, Direktør C. Petersen og Tømrermester L. Petersen.	Husejer N. Nathansohn.	340,000 Kr.
Villaen Matr.-Nr. 18 t q af Gentofte By og Sogn med Areal ca. 2450 Kv.-Alen.	Murermester P. Knudsen.	Grosserer L. Andersen.	53,000 Kr.
Taarnborgvej 4.	Husejer A. P. Henriksen.	Frøkener O. og E. Jacobsen.	26,000 Kr.
Matr.-Nr. 32 a v. af Maaløv med Areal 9800 Kv.- Alen.	Gaardmand Larsen.	Proprietær Andersen.	35,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

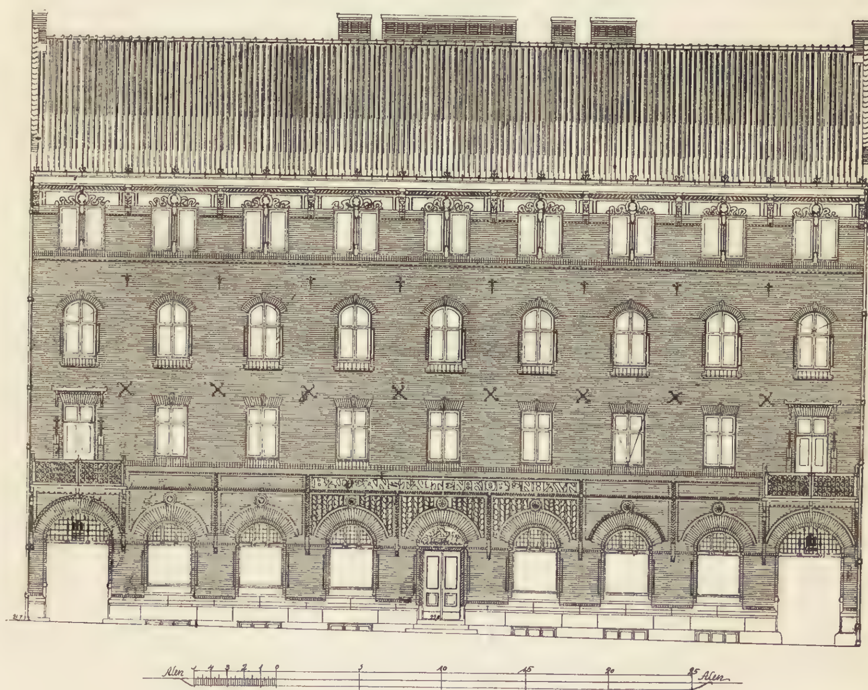
Sted.	**Arbejdets Art.**	**Betingelser faas.**	**Tilbud afgives.**		
			M.	D.	Kl.
Aarhus.	Lev. af Brosten, Kantsten etc.	Stadsing„ Aarhus.	Decbr.	7	12
Kjøbenhavn.	Lev. af Søsten, Rivesten etc.	Amtsvejsinspekt., Østerbrog. 5, 4.	Decbr.	7	12
Esbjerg.	Udførelse af Jærnarb. v. Underkørsel.	Baneafd. Kont., Colbjørnsensg. 11, 2.	Decbr.	14	2
Kjøbenhavn.	Lev af Cement til Vandværk.	Vandværkets Kont., Vesterfarimagsg.	Decbr.	21	2
Horsens—Odder.	Lev. af Skinner, Lasker, Underlagsplader.	Statsbaneanlægenes Kont., Reventlowsgade 10.	Decbr.	7	2
Kjøbenhavn.	Murarbejde til Badeanst. „København" i Studiestræde.	Højesteretssagf. Ulf Hansen, Palægade 1.	Decbr.	9	2
Esbjerg.	Udf. af Jærnarb. ved Overbygning paa Station.	9. Banesektion, Colbjørnsensg. 11, 2.	Decbr.	14	2

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 [2]. Telf. 4525.
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 13. DECBR. 1901
№ 11

BADEANSTALTEN »KJØBENHAVN«.

ARCHITEKTER:
G. TVEDE & V. SCHMIDT.

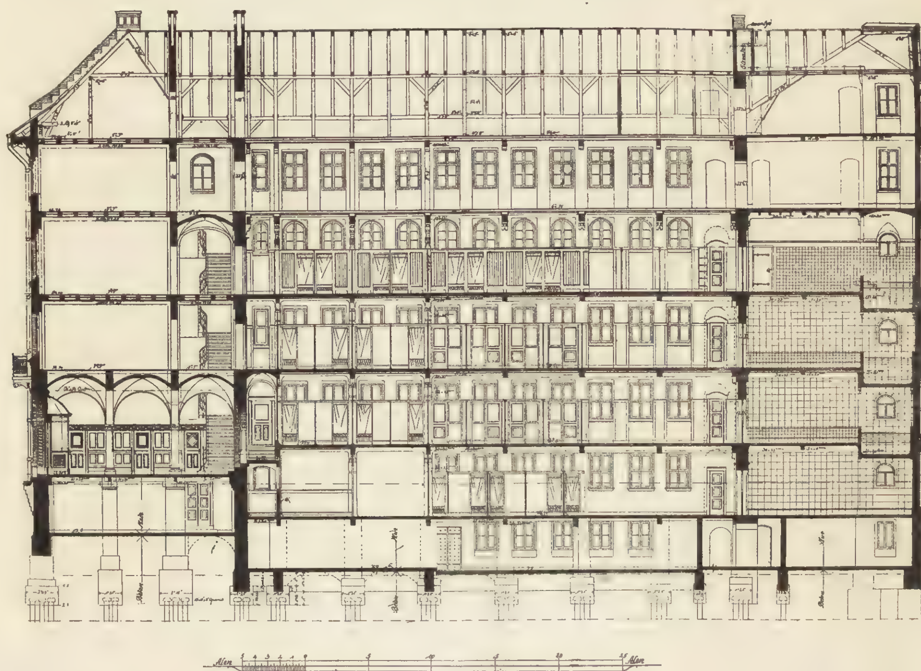
SKØNT Kjøbenhavn paa mange Maader gør Fordring paa at kaldes en Storstad, bærer mange af dens Institutioner et alt andet end storstadsagtig Præg. Med Hensyn til Badehygiejne har vi herhjemme hidtil staaet langt tilbage for Udlandets større Byer. Det er saaledes meget betegnende, at Kjøbenhavn med sine over halvfjerde Hundrede Tusinde Indbyggere kun har 6 meget tarvelige Badeanstalter, hvor Publikum kan faa sin Badetrang tilfredsstillet, og i alle disse Anstalter leveres der kun ca. 600,000 Bade aarligt, hvilket ikke en Gang er 2 Bade aarligt pr. Individ. Det er da ikke saa underligt, at Folk, som interesserer sig for den offentlige Badehygiejne, har søgt at raade Bod

BADEANSTALTEN
„KJØBENHAVN“.

ARCHITEKTER:
G. TVEDE & V. SCHMIDT.

paa denne Mangel paa Renlighed, og paa Initiativ af saadanne Mænd, med Korpslæge *Kier* i Spidsen, har man skaffet de fornødne Midler til Opførelsen af en Badeanstalt, hvor man for en rimelig Betaling kan have Lejlighed til at benytte de forskellige Badeformer i nogenlunde tiltalende Omgivelser.

Badeanstalten „Kjøbenhavn", som den ny Badeanstalt hedder, opføres paa Cirkusetablissementets Grund mod Studiestræde, paa det Sted, hvor tidligere Cirkusstaldene stod. Bygningen, der rummer 3 Etager foruden Stue og Kælder, faar Façade mod Studiestræde, medens selve

BADEANSTALTEN „KJØBENHAVN"

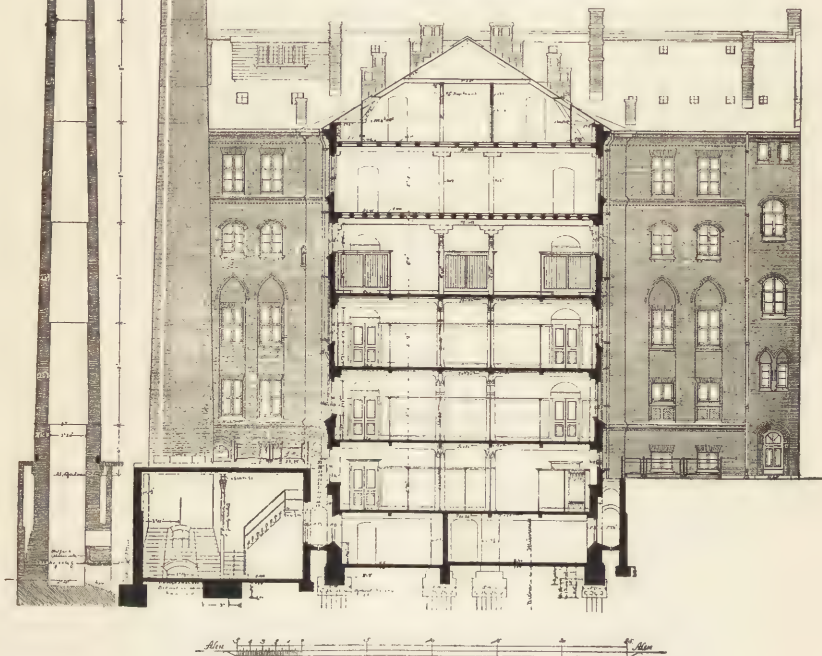
ARCHITEKTER: G. TVEDE & V. SCHMIDT.

Badelokaliteterne faar Plads i en Fløj, som strækker sig ind i hele Grundens Dybde.

Tegningerne til det omfattende Byggeforetagende er udført af Architekterne *Gotfred Tvede* og *Valdemar Schmidt* efter Samraad med Ingeniør *Neergaard* og Korpslæge *Kier.*

I det oprindelige Projekt var Anlægssummen beregnet til ca. 1 Million Kroner, som dels skulde tilvejebringes ved Prioritetslaan, dels ved Aktietegning. Senere har man maattet slaa en Del af paa Fordringerne, og man har navnlig maattet opgive det i det oprindelige Projekt anlagte store Svømmebasin, der skulde forsynes med Saltvand fra Kalvebodstrand gennem en stor underjordisk Vandledning, beregnet paa en Tilførsel af et Par Tusind Tdr. Vand i Døgnet.

Men selv om man ved det senere Projekt, hvorefter Bygningen nu opføres, har maattet indskrænke sig en Del paa Grund af pekuniære Hensyn, vil Badeanstaltens Opførelse dog betegne et betydeligt Fremskridt paa det kjøbenhavnske Badevæsens Omraade, og dens velvalgte Beliggenhed i Nærheden af Byens Brændpunkt,

BADEANSTALTEN „KJØBENHAVN".

ARCHITEKTER: G. TVEDE & V. SCHMIDT.

Raadhuspladsen, og af Banegaarden, i et Kvarter, der er optaget af Hoteller, vil sikkert garantere Anstalten udmærkede Livsbetingelser.

Som det ses af hosstaaende Planer findes der i Stueetagen til Gaden en stor Forhal, paa hvis ene Side er indrettet Restaurationslokale, medens der paa den anden Side findes Lokaler for Herre- og Damefrisør. I Baggrunden af Forhallen findes Indgang til Dameafdelingen, som til venstre omfatter Karbadeafdelingen, med 11 2den Klasses og 4 1ste Klasses Baderum. Til højre findes Afdelingen for Dampbade og Varmtluftsbade, forsynet med 11 Afklædningsrum, Afskylningsrum med Basin osv. 1ste Etage omfatter Karbade for Herrer, og medicinske Bade, medens anden Etage rummer Dampbadene for Herrer med 23 Afklædningsrum, og Varmtluftsbadene med 12 Afklædningsrum.

I Façaden mod Gaden findes en Række Lokaler, som tænkes udlejede til Kliniker og lignende.

Bygningen vil blive opført solidt og godt med Benyttelse af de bedste, til Formaalet svarende Materialer, og den agtes udstyret med Smag og Hygge uden overdaadig Luksus. Den vil foruden de bedste særlige Badeapparater af alle Slags blive forsynet med Vandklosetter, fortrinlig Ventilation, elektrisk Lys osv., og vil i alle Forhold kunne tilfredsstille Nutidens hygiejniske Fordringer.

ER KJØBENHAVN RENLIG?

Renlighed har to Sider, en hygiejnisk og en æsthetisk. Urenlighed er usund, det erkender vi alle. Der lovgives imod den, der skrives for at komme den til Livs i Bøger og Aviser, og vore Husmødre kæmper trofast mod deres Arvefjende Støv og Smuds. Det skal ogsaa siges til disse sidstes Ære, at de har aabent Øje og Sands for, at Hjemmenes Hygge og Skønhed er uforenelig med Urenlighed af enhver Art. Men saasnart man træder ud af sin Gadedør, er det rigtignok ogsaa forbi med det æsthetiske Behag. For at begynde med Gadedøren og Trappetrinene op til denne: hvormange Husejere lader blot engang om Aaret disse vadske? Det er nu slet ikke værd at tale om Façaderne paa Husene; engang imellem faar et og andet af dem en Afpudsning eller bliver oliemalet og skinner da som en ny Lap paa et gammelt Klædebon; men i det hele taget er Kjøbenhavn, at se paa, vistnok den mest uappetitlige af Europas Hovedstæder. Jeg taler her ikke om Gaderne, de holdes i det hele upaaklageligt, men om alt, hvad der løfter sig fra dem. Hvad Husene angaar, maa det indrømmes, at det i vor med Røg og Sod opfyldte Luft er vanskeligt og bekosteligt at holde dem rene, og det vil i Hovedsagen næppe blive bedre med disse, hvis vi ikke, som det findes i andre Byers Byggelove, faar en Anordning om, at alle Gadefaçader skal underkastes en grundig Rensning og Istandsættelse med bestemte Mellemrum, f. Eks. hvert 10. Aar. Men noget kan der dog ogsaa med lidt god Villie gøres nu og uden stor Bekostning. Den Del af en Bygning, der er mest udsat for Besudling ved Regnstænk, Gadesnavs og Hunde, er Soklen. Denne udføres jo nu som oftest af hugne Sten, hvad der ser pynteligt nok ud det første Halvaarstid; men derefter er Herligheden ogsaa forbi, naar de ikke bliver vadskede. Jeg kender ikke noget Eksempel paa, at dette gøres ved en privat Bygning; men selv ved offentlige Bygninger, hvor de ringe Omkostninger herved jo som Regel ingen Rolle vilde spille, er det yderst sjældent. Som hæderlige Undtagelser kan jeg kun nævne Landmandsbankens nye Bygninger og Universitetsbiblioteket. Hollænderne, hvis pilne Properhed er bekendt, vadsker ikke alene Soklerne paa deres Huse, men ogsaa de med Klinker belagte Fortouge uden for disse, og i Paris har jeg set Sokler paa Statuer og Kantsten omkring

Græsplæner i de offentlige Anlæg blive børstede og vadskede med Sæbe og Vand. Hvad gør nu vore Autoriteter i denne Retning? Skal der ske noget Fremskridt, maa disse gøre en Begyndelse, frem for alle vor Kommunalbestyrelse, og det er navnlig, for hos denne, om muligt, at fremkalde en Syndserkendelse og deraf følgende Anger og Forbedring, at disse Linier fremkommer. Først dog en Henvendelse til Statsbanerne. Var det ikke muligt, at Ventesalene m. m. i vore Banegaarde kunde holdes nogenlunde rene for Væggenes og Træværkets Vedkommende. Naar man kommer ind i Hovedbanegaardens Ventesale, ser man, at disses Vægge er udførte af fint pudset og glittet Kalkpuds, der imiterer gult Marmor. I 3—4 Alens Højde over Gulvet er Farven nogenlunde ren og klar og ser ud til at have været vadsket, medens Resten af Væggen opefter er mørk og brunlig. Ved nærmere Eftersyn viser det sig, at man ved den aarlige (?) Hovedrengøring vadsker Væggene saa højt, man kan naa fra Gulvet, hvad der tydelig markeres af de hvide Linier, som Kluden i Vadskekonens opadstrakte Arm har dannet paa Væggen. Resten beholder sit fleraarige Snavs. Jeg har holdt Øje med det i de sidste Par Aar og kan garantere dets Ælde. Dette, som en Husmoder vilde gaa i Graven af Skam over, tager man ikke i Betænkning at byde vort eget og Udlandets rejsende Publikum. Ja selv i II. og I. Klasses Ventesal er Forholdet ganske det samme.

Ogsaa det gamle Raadhus' Lokaler — navnlig Vestibuler og Gange — var et afskrækkende Eksempel paa Griseri. Herfor har Kommunalbestyrelsen dog gjort Bod — og bør derfor have Absolution — ved den mønsterværdige Orden og Renlighed i de Lokaler i det ny Raadhus, som er tagne i Brug.

Men hvad der stadig befinder sig i den sørgeligste Urenlighedstilstand, er alt, hvad man kunde kalde vore Gaders, Pladsers og Anlægs Interiør, f. Eks. Sokler paa Statuer, Trappetrin, Afvisersten, Rækværker af Jærn eller Sten paa Broer, om Parker og Haveanlæg, Bænke, Lygtepæle, Stakitter, Plankeværker, Hegnsmure og Nødtørftsanstalter. Er der mon nogen, der nogensinde har set andre Forsøg paa at vadske og rense disse for al den Uhumskhed, som Gadesnavs, Kulrøg, Spytteklatter og Urenlighed fra Hunde m. m. overtrækker disse med, end de forgæves Forsøg, som Regnen anstiller? Det er da heller ikke underligt, at vore kommunale Myndigheder under disse Omstændigheder sorgløst undlader at give Private, som har faaet Tilladelse til at opføre Broer m. m. paa deres Enemarker, Tilhold om at sørge for en sømmelig Renholdelse. Se f. Eks. paa de smaa Broer, som „Sejladsen paa Søerne" har opført, eller de øvrige private Broer i Søerne. Det nævnte Selskab har engang malet de af Broerne, som benyttes til Anlægsbro, men de øvrige har ikke været saameget som vadskede en eneste Gang siden deres Opførelse. Ja *male*, det gør man ganske vist en Gang imellem, naar Smudslaget bliver alt for tykt. Hvor meget simplere, anstændigere og billigere vilde ikke en Afvadskning en eller to Gange om Aaret være. Jeg mindes som Dreng at have hørt følgende ikke meget smagfulde men til Virkeligheden nøje svarende Vers, som egentlig burde have staaet som Motto over denne Skildring; det lyder saaledes:

„Bonden den Flab
lod male sit Skab,
fordi Konen den So
det ej vilde to."

Det er netop saadan, man bærer sig ad. Og hvor let kunde ikke en lille Stab af kommunale Vadskekoner holde Orden paa og renvadske alle disse Ting, som, hver for sig ubetydelige, dog har saa meget at betyde for en Byes Udseende. Det vilde endda kunne skaffe nogle af de mange ledige Hænder Beskæftigelse. Det er egentlig af den Slags Ting, som kun koster et Ord at faa arrangeret. Det vilde glæde mig og mange flere, om et saadant Ord, der kunde indlede en almindelig Renselsesfest, vilde udgaa fra rette Vedkommende. *V. Koch.*

* * *

I Tilslutning til Prof. *V. Koch's* Artikel anmoder Red. om, at man tillige vil se lidt paa det kgl. Theaters Forsal og bl. a. betragte det Glemselens Støv, der dækker Ewalds og Wessels Statuer. *Red.*

TEKNISKE MEDDELELSER.

Blødgøring af Marmor. I London har Professorerne *Dawson Adams* og *Nicolson* anstillet interesante Forsøg med Marmors Evne til at blive blødt. Ren carrarisk Marmor blev udsat for stærkt Tryk dels under normal Temperatur, dels under en Ophedning til 300—400 Gr. Celsius. Resultatet lader sig sammenfatte i følgende Ord: Ved Tryk, der overstiger Kalkstens og Marmors Elasticitetsgrænse, kan man fremkalde en blivende Formning af disse Stenarter. Tilstedeværelsen af Vand spiller ingen Rolle derved. Ved Tryk under normal Temperatur foregaar Omformningen dels ved Brud, dels ved en drejende og glidende Bevægelse mellem Krystallerne, der sammensætte Stenarten. I Naturen viser Marmor og Kalkklipper begge Forvandlingsformer i de stærkt vredne Lag i Bjærgene. Bliver de nævnte Stenarter underkastede Tryk ved en Temperatur af 300 eller endnu bedre 400 Grader Celsius, saa sker der intet Brud, og hele Omformningsprocessen maa føres tilbage til at være Bevægelser mellem Krystallerne indbyrdes. Disse Bevægelsesfænomener er overensstemmende med dem, der foregaar i Metaller ved Sammenpresning og Hamring, og som for det enes som det andets Vedkommende lettere indtræffer ved Legemernes Ophedning. I begge Tilfælde indtræder under gunstige Betingelser en flydende Tilstand henholdsvis af Metallerne og Marmoret. Disse Bevægelsesfænomener er ligeledes de samme, som Bevægelserne i Gletscher-Isen, om end de Former, hvorunder de viser sig, er noget forskellige.

Gasledninger hindres i at fryse til, naar man anbringer et videre Rørstykke i Ledningen, der hvor den fra Jorden eller Væggen træder ud i det

Fri; har Ledningen f. Eks. en Vidde af $^3/_8$—$^1/_2$ Tomme er det tilstrækkeligt, naar det videre Stykke er 20—30 Centimeter langt og en Tomme vidt. Det Vand, der indeholdes i Gassen, samler sig nu paa dette Rørstykkes Vægge, og Isdannelsen gaar alene for sig her, medens den øvrige Del af Røret gaar fri, hvorved Tilstopning undgaas.

FORENINGSMEDDELELSER.

Lørdag d. 14. December, Kl. 8. pr., *Møde i Lokalet i Industriforeningen: Smørrebrødsbord.*

Foredrag af Hr. cand. polit. *F. H. Schiött;* Kjøbenhavnske Nybygninger ved næstsidste Aarhundredskifte.

Udstilling af Architekt *P. J. Backer's* Tegninger.

Sodavand, Whisky m. m.

Rettelse. I Referatet fra Akademisk Architektforenings Generalforsamling er der indløbet en Fejl, idet der staar anført, at „Teknisk Forening" havde opfordret til Deltagelse i Teknikermødet 1903. Det er fra Ingeniørforeningen, at denne Opfordring er udgaaet.

UDFALD AF LICITATIONER.

Badeanstalten „Kjøbenhavn". Ved Licitationen over Murerarbejdet var de laveste Tilbud: Murermester Licht: Kr. 116,967.00. Murermestrene Holbøll & Poulsen: Kr. 119,300.00. Murermester Schiøtz: Kr. 120,995.00. Murermester S. Unmack: Kr. 121,500.00. Murermester Rothe: 121,998.00

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	Sælger.	Køber.	Pris.
Hobrogade 4.	Vaskeriejer Larsen.	Foreningen Samaria af I. O. O. F.	62,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

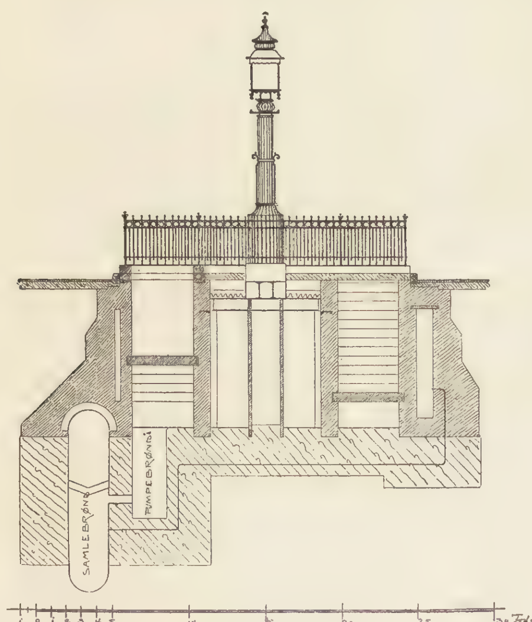
Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl.
Esbjerg.	Udførelse af Jærnarb. v. Underkørsel.	Baneafd. Kont., Colbjørnsensg. 11, 2.	Decbr.	14	2
Esbjerg.	Udf. af Jærnarb. ved Overbygning paa Station.	9. Banesektion, Colbjørnsensg. 11, 2.	Decbr.	14	2
Kjøbenhavn.	Udf. af Brusebadanlæg i Larslejstr. Kommuneskole	Stadsingeniørens Kontor, Ny Raadhus.	Decbr.	14	12
Roskilde.	Lev. af Materialer og Vedligeholdelse af Amtets Veje.	C. A. Møller, Roskilde.	Decbr.	18	10
Vejle.	Opfyldningsarb. ved Markedspladsen.	Vejle Stadsing.	Decbr.	19	12
Kjøbenhavn.	Jærnbjælker m. m. til Overdækning af Kondensationsledning til Ø. Elektricitetsværk.	Stadsarchitekten, Ny Raadhus.	Decbr.	20	12
Ringsted.	Opf. af Banevogterhus Nr. 42 A.	2den Banesektion, Colbjørnsensg. 11 og Ringsted Station.	Decbr.	21	2
Kjøbenhavn.	Lev af Cement til Vandværk.	Vandværkets Kont., Vesterfarimagsg.	Decbr.	21	2
Kerteminde.	Lev. og Opstill. af Pumpeanlæg til Vandværk.	Ing. Georg Jochimsen, Frydendalsvej 4.	Januar	11	12

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 ². Telf. 4525
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING ❡ ❡

AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 20. DECBR. 1901
No. 12

NØDTØRFTSANSTALTEN PAA AMAGERTORV.

I forrige Uge faldt Plankeværket omkring den underjordiske Nødtørftsanstalt paa Amagertorv, og ved det nye Aars Begyndelse vil denne Anstalt, hvis Tilblivelse i lange Tider har sat Publikums Nysgerrighed paa Prøve, være færdig til at tages i Brug.

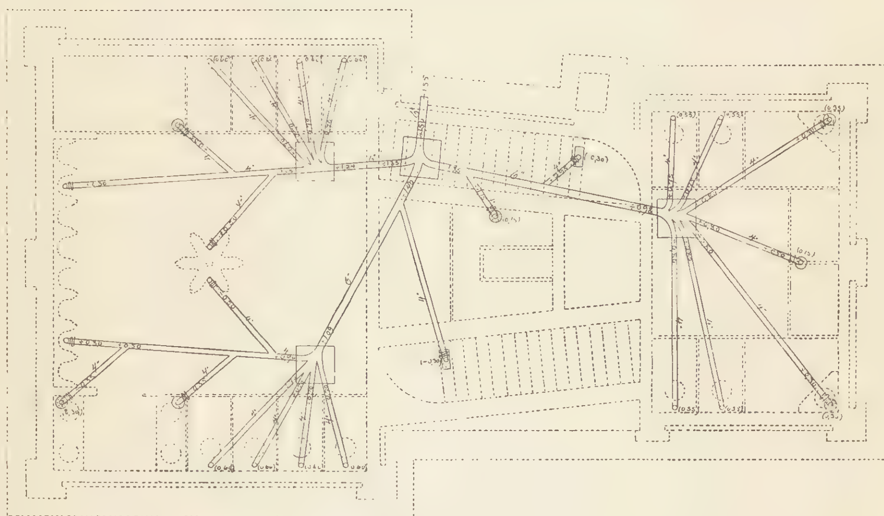
Svarende til Amagertorvs Kileform er Anstalten saaledes beliggende, at Mandsafdelingen, der er den største, ligger nærmest ved Storkespringvandet, med Nedgang fra Kørebanen ud for Hafnias Ejendom, medens Nedgangen til Kvindeafdelingen er fra Kørebanen nærmest Højbroplads. I Mandsafdelingen er det store Midterum indrettet til Pissoir med Baase, udført i Fajance, for Endevæggen og i Midten af Rummet. Paa hver Side findes 4 Klosetrum, og henholdsvis et Rum for Haandvadsk samt et Rum for Opsynspersonalet. Kvindeafdelingens nærmere Indretning ses let af vedføjede Plan.

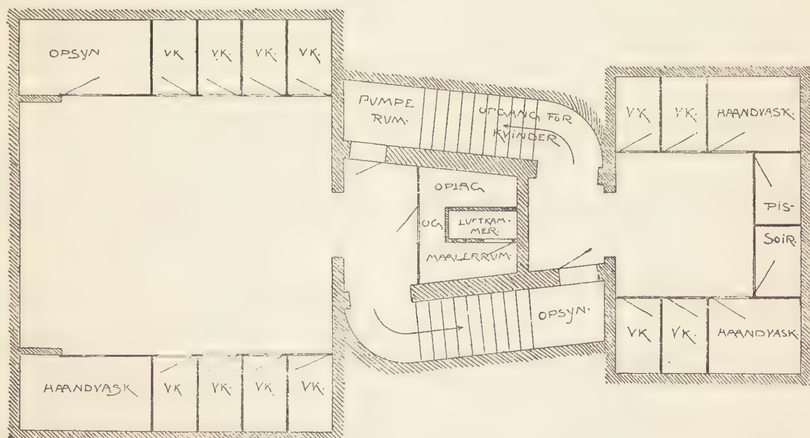
Fra Gaden præsenterer Anstalten sig som en lidt ophøjet Redningsø midt i Kørebanen, udstyret med et meget enkelt Smedejærnsgitter i Z-Form omkring Nedgangene, og med en Lygte, hvis Opstander tillige tjener som Aftræksrør.

Selve Bygningen er opført paa et Betonfundament, hvis Overflade ligger i Højde med daglig Vandstand. Oprindelig havde man paatænkt et Blyindlæg for at holde Fugtighed ude, men dette er senere

opgivet, da det viste sig unødvendigt. Murene er opførte af Klinker til Dels i Cement, til Dels i Bastardmørtel. Taget er udført i Monier mellem Jærnbjælker. Ved Overlysene, der er forsynede med „Perleglas“, har man for Tætheds Skyld givet Ramstykkerne en særlig Form. Gulvene er — for at undgaa Fugtighed — belagte med Asfalt.

Hvad Afløbsforholdene angaar, har man ført Kloakerne fra de for-

skellige Klosetrum, Vadskerum og Pissoirer sammen til en Brønd, der ligger i Pumperummet under Trappen. Herfra løber Vandet til en Samlebrønd, beliggende udenfor Bygningen i et Hulrum, og pumpes herfra automatisk ved Hjælp af en elektrisk dreven Centrifugalpumpe op i Gadens Kloak.

Ventilationen foregaar ved en Skrueblæser, anbragt i Luftkammeret

under Lygten. Den suger Luften fra Anstalten ud gennem Kanaler, dannede af to I-Bjælker, der tillige fungerer som Hoveddragere i Bjælkelaget. Kanalernes Bund er dannet af løse Bræder, som hviler paa Jærnbjælkernes nederste Flancher, og man kan, ved at forskyde disse Bræder, forlægge Ventilaabningerne i Aftrækskanalerne til hvilken Ende af Rummet, man ønsker. Fra Luftkammeret blæses Luften op gennem Lygtens Skaft.

I selve Rummene er Væggene beklædte med hvide glaserede Fliser, medens Væggene ved Nedgangene, i Forstuerne og omkring Indgangsdørene er beklædte med røde og gule glaserede Mursten fra Frederiksholms Teglværk. Snedkerarbejdet i Døre og Skillevægge er udført i lakeret Pitchpine. Belysningen er elektrisk ligesom Opvarmningen, der sker ved Hjælp af smaa elektriske Ovne.

Opførelsen af Anstalten er ledet af Vej- og Kloakanlægenes Direktør, Justitsraad *J. F. Meyer,* hvis Broder, Ingeniør *Fr. Meyer,* har haft Overopsynet med Arbejdernes Udførelse. Den architektoniske Del af Arbejdet er udført af Stadsarchitekten, Prof. *L. Fenger.*

Af de forskellige Arbejder er Funderingen udført af Kommunens egne Arbejdere, Murerarbejdet af Murermester *Bagger,* Bjælkelaget af *Smith, Mygind & Hüttemeyer,* Monierarbejdet af *Schøller & Rothe* og Snedkerarbejdet af *Oskar Køhler.* Klinkerne er leverede af *Andreas Rudolf Petersen,* de glaserede Vægfliser af *Axel Prior* og de glaserede Mursten, som nævnt, fra Frederiksholms Teglværker. Endelig er de elektriske Anlæg udførte ved *Ludvig Lund,* medens *Ludvigsen & Hermann* har leveret Klosetter, Fajancehaandvadske og Pissoirindretninger.

Opførelsessummen beløber sig til ca. 60,000 Kr.

VENTILATION AF ET VANDKLOSET.

Ventilationen er et af de vigtigere Midler til Renligholdelsen af et Kloset. For at lette Oversigten vil jeg foreløbig kun beskæftige mig med W. C. i en kjøbenhavnsk 4 à 6 Etages Ejendom, som er indrettet til Beboelse, og hvori Klosetrum i de forskellige Etager ligger vertikalt over hinanden og har fælles Faldrør.

Ventilationen er nu afhængig af følgende 4 Momenter:
a) Infektionen, b) Luftaftrækket, c) Lufttilførselen og d) Drivkraften, hvilke Momenter. jeg vil behandle hver for sig.

a) *Infektion.* Ved et W. C. er det normalt kun Luften, der inficeres, og jeg vil som gennemsnitligt Maksimum paaregne 3 Infektioner af 3 Minutters Varighed i Timen. Infektionen er en direkte Luftforurening, der ved Diffusion vil udbrede sig over hele Klosetrummets Luftindhold, men dog

saaledes, at den stærkeste Infektion er foroven i Rummet, naar ikke sekundære Aarsager bidrager til at forøge Diffusionens Indflydelse. En saadan sekundær Aarsag er særlig den Cirkulation i Klosetrummet, som fremkaldes af Vægge, der er koldere end Luften.

Infektionen af et W. C. er af en forholdsvis mild Karakter, da Gjæring ikke kan indtræde paa Grund af Infektionskildens hurtige Fjernelse.

b) *Luftaftrækket.* Dettes Størrelse kan passende gøres afhængig af, at Luften i Klosetrummet mindst skal fornyes én Gang mellem to paa hinanden følgende Infektioner. Da et Klosetrum sædvanlig er paa 100 Kbf., bør Aftrækket med 3 Timeinfektioner altsaa mindst være 300 Kbf. pr. Time, men maa helst være en Del større.

Aftræksluften fjernes gennem et til Friluft ført Aftræksrør, som har en Aftræksaabning ud imod Klosetrummet. Det giver en meget sikrere og paalideligere Ventilation, naar hvert Klosetrum har sit Aftræksrør. Anvendes derimod fælles Aftræksrør for en Klosetblok, er særlig de øvre Etager uheldigt stillede.

Aftræksaabningen bør anbringes foroven i Klosetrummet, da Infektionen her er størst. Af Hensyn til Rørmodstanden bør Aftræksaabningen være en halv Gang større end Aftræksrøret, som af samme Hensyn bør lægges saa vertikalt som gørligt. Maa noget af Aftræksrøret lægges horisontalt, bør Arealet af denne Del være en halv Gang større end det vertikale Aftræksrørs Areal.

c) *Lufttilførselen.* Denne bør tilføres Klosetrummet i Nærheden af Gulvet, hvor Luften normalt er mindst inficeret. Der maa selvfølgelig tilføres ligesaa megen Luft, som der fjernes, altsaa mindst 300 Kbf. pr. Time. Luften kan enten tages fra selve Beboelseslejligheden eller fra Luften udenfor Bygningen, hvorfra den da maa føres til Klosetrummet gennem en særlig Tilførselskanal. I første Tilfælde behøves derimod normalt ikke nogen særlig Tilførselsaabning, da en sædvanlig Klosetdør ikke godt kan slutte tættere til Falsen, end at der bliver 7 à 10 □ Tommers Aabning langs dens ca. 15 Fod lange Kanter; i det Højeste behøver man at sørge for $^1/_4$ Tomme Spillerum mellem Dør og Tærskel.

Det er af Vigtighed, at Utætheden langs Klosetdørene ikke repræsenterer et for stort Strømareal for Luften, da der i saa Fald let kan indtræde en lokal Dørcirkulation, saa at der langs en Del af Dørkanten — og da i Regelen foroven — strømmer Luft fra Kloset til Lejlighed. Det sikre og paalidelige Middel mod denne Ulempe bestaar i, at Aftræksrørets Sugeevne gøres stor nok til, at hele Dørutætheden altid fører Luft til Klosettet. Dette vil i Regelen let kunne naaes, naar Utæthedernes samlede Areal er noget mindre end Aftræksrørets Areal. Staar Klosettet i direkte Kanalforbindelse med Luften udenfor Bygningen, vil en Dørcirkulation jævnlig finde Sted.

d) *Drivkraften.* I et kjøbenhavnsk Beboelseshus stammer de Drivkræfter, der staar til Raadighed, enten fra Opvarmning eller fra Vindens Indflydelse. Begge Arter Drivkraft kan desuden virke under forskellige Former, ja endog modvirke Ventilation ved at stræbe til at fremkalde en nega-

tiv Ventilation, hvorunder der tilføres Klosetrummet Luft fra Aftræksrøret, og bortledes Luft gennem Tilførselskanalen. Jeg vil nedenfor gennemgaa disse forskellige Former for Drivkraften under Forudsætning af, at hver enkelt virker alene uden Paavirkning af de andre.

1) *Bygningens Varme.* Denne hidrører først og fremmest fra Lokalernes Opvarmning, men ogsaa Belysningsmidlerne og Beboernes Legemsvarme giver deres Bidrag. Normalt vil Bygningen i de 9 Maaneder fra September til Maj mindst være 5 ⁰ varmere end Luften udenfor og denne Temperaturdifferens vil afgive fornøden Drivkraft til at fremkalde den minimale Ventilation, naar da Aftrækskanalens Areal ikke er under 16 à 20 □" efter dets større eller mindre Glathed.

I de 3 Sommermaaneder vil Bygningens Varme derimod baade kunne virke som positiv og som negativ Drivkraft, eftersom den ydre Lufttemperatur er mindre eller større end Bygningens Temperatur. Den negative Virkning indtræder kun om Dagen under nogenlunde kraftigt Solskinsvejr, og dens maksimale Værdi vil svare til c. 5 ⁰ Temperaturdifferens, saa at der kan paaregnes en maksimal negativ Ventilation paa 300 Kbf. pr. Time.

2) *Appel ved et Gasblus.* Hvor Klosettets Belysning kan ske ved Gas, afgiver denne en fortrinlig Drivkraft, naar Gaslampen forsynes med Vaageflamme. Da Gasblusset nemlig maa anbringes over Mandshøjde i Klosettet, opvarmes netop den mest inficerede Luft og det stærkest under selve Infektionstiden, medens Vaageflammen i den øvrige Tid altid evner at holde noget Liv i Ventilationen og modvirke den lokale Cirkulation. Da Driftsudgiften til Vaageflammen kun er ringe, kan denne Kraftkilde sædvanlig paaregnes virksom til enhver Tid, hvor der er Trang til at have Lyset paa rede Haand.

Desværre har Indførelsen af det elektriske Lys formindsket denne Drivkrafts Anvendelighed, da et Klosetblus henhører under Belysningsgassen og ikke kan indsættes i Ledningen for den mere anvendte Kogegas.

(Fortsættes.) *Jess Jensen.*

RESTAURERING AF PRÆSTØ KIRKE.

I Anledning af en Forespørgsel fra Red. af „Præstø Aften-Avis" har Architekt *Erik Schiødte* i dette Blad skrevet følgende Artikel:

„De spørger mig om min Mening angaaende Restavrationen af Præstø Kirke. Jeg skal sige Dem den.

Naturligvis bør Kirken restavreres, men samtidig maa Restavrationen selvfølgelig falde i de rette Hænder. Thi det at restavrere en Kirke, er en Sag af den allerstørste Vigtighed, og samtidig et stærkt omtvistet Spørgsmaal. Lad os et Øjeblik se tilbage paa de senere Aars Restavrationer. Vi begynder ved Viborg Domkirke, hvor man med Datidens Uforstand nedbrød den gamle og opbyggede en ny. Den Videnskab, som siden den Tid har været den afgørende angaaende Spørgsmaal af den Art, *Arkæologien,* var den Gang

endnu i sin Barndom. Nu ved man, at det første, det gælder, er Bevaringen af det gamle og Respekten for enhver Enkelthed fra Fortiden.

Men endda er man slet ikke enige. En Architekt har ment, at man maatte anse, hvad der var nyt og hvad der var gammelt, ved en bestemt Forskel i Materialet; en anden har fundet Idealet i at give det nye et saadant Præg af det gamle, at det var umuligt at se Forskellen. En har sløjfet alle de gamle Epitaphier og alt det øvrige Inventarium, fordi det ikke har hørt til den oprindelige Bygning, en anden har respektfuldt bevaret det hele, fordi Tidernes Tradition hvilede derover.

Saaledes staar stadig Mening mod Mening. Vi har et lærerigt Eksempel: Da Ribe Domkirke skulde restaureres, indleverede Professor *Storck*, vor fineste og nobleste Kirkerestavratør, et Projekt, hvor han havde sløjfet de middelalderlige Udbygninger, som findes langs Kirkens Nordside. Men man fandt denne Fremgangsmaade altfor radikal, og Professor *Ambergs* Projekt om Bevarelsen af Udbygningerne gik igennem. Hvem har Ret? Den, der søger at føre Bygningen ganske og aldeles tilbage til sin oprindelige Skikkelse, eller den, der sætter den historiske Tradition over de arkitektoniske Hensyn? Jeg ved det ikke. Men saa meget ved jeg, at skal Præstø Kirke undergaa en Restavration, saa skal Landets bedste Mænd paa dette Omraade tilkaldes, og intet maa udføres uden deres Billigelse.“

Erik Schiødte.

TEKNISKE MEDDELELSER.

Ferropallith er en Overstrygningsmasse til fugtige Vægge og Mure; denne Masse, der bevirker, at saadanne Vægge og Mure hurtigt tørrer, tilvirkes i Dr. A. Büchers kemisk-teknologiske Institut i Heidelberg. Den sælges i Handelen som et brunt Pulver; til Anvendelsen kræves Tilsætning af Linoliefernis og Terpentinolie, hvorefter Massen stryges paa den paagældende Mur, som enhver anden Farve, efter at den fugtige Puds er fjærnet og Muren godt renset. Denne Overstrygning maa gentages inden 2—3 Dages Forløb, hvorpaa man, inden den sidste Overstrygning er tørret helt ind, dækker denne med et Lag fint Sand, for at Kalkmørtelen kan binde bedre derpaa. Ferropallith lader sig ogsaa med Held anvende paa Façader, Sokler osv.; det binder godt og skaller ikke af. Denne Masse er altsaa et Slags koldt Isolérmiddel, og besidder i denne Retning et Fortrin overfor andre Isolérmidler som Asfalt, Tjære osv., der som bekendt, før de benyttes, maa opvarmes og gøres flydende. Massen er ogsaa giftfri og uden Lugt; den skader derfor ikke Sundheden.

⁂

Et nyt System for Fjærntænding af Gasblus, hvorved man momentant kan tænde og slukke alle Gasblus i et Lokale paa samme Maade som ved elektrisk Lys, er nylig blevet indført herhjemme af Aktieselskabet Quick Meal Stove Co., Pilestræde 14. Systemet bestaar dels i en stærkt lysende

Glødenetbrænder med en Lysstyrke paa 120 Normallys, dels i en ny Gashane, som ved Strømmen fra et elektrisk Element kan aabnes eller lukkes, medens samtidig Tændingen foregaar ved en elektrisk Gnist. Denne Hane, som anbringes paa Gaskronens Hovedarm, er forsynet med 2 Elektromagneter, en for Aabning og en for Lukning, og naar Strømmen ved Hjælp af en Kontakt sluttes for en af disse Elektromagneters Traadruller, sker Aabningen eller Lukningen ved, at et Jærnanker tiltrækkes af Magneten.

Systemet, der er let at anbringe paa enhver Gaslampe, frembyder den Fordel, at man ved at trykke paa en Knap, anbragt f. Eks. paa Dørkarmen, straks ved sin Indtrædelse i en Stue kan tænde Gasblussene og paa samme Maade slukke, naar Stuen forlades. I Forretningslokaler, hvor Tændingen af Vinduets Gasblus ofte er besværliggjort ved den opstillede Vinduspynt, vil det nye System navnlig gøre god Nytte, ligesom det i offentlige Kontorer, paa Restaurationer og Forlystelsessteder frembyder en ikke ringe Bekvemmelighed. I Tyskland er Systemet allerede stærkt benyttet, saavel i offentlige og private Bygninger, som ved Gadebelysningen, uden at der hidtil har været Anledning til Klage.

⁂

Sten som kan anvendes til Fastsømning. I Anledning af vor Notits (Pag. 81) om dette Bygningsmateriale, kan vi paa Grund af indløbne Forespørgsler meddele, at Forhandlingen af nævnte Sten er overtaget af Hr. *Wilhelm Deiters* i Darmstadt. Saavidt vi har kunnet bringe i Erfaring, findes derimod endnu ingen danske Forhandlere heraf.

En anden meget anerkendt Form paa „Dybelsten" fabrikeres af Dr. *A. Katz* i Waiblingen (Württemberg). De bestaar af en imprægneret Træklods, som er forbunden med en Betonsten af særlig Form og Størrelse. Disse Sten, der ligesom de forannævnte er afpassede efter Murstensforbandter, benyttes i vid Udstrækning til Fastgørelse af Snedkerarbejdet i Nybygninger. De er i de sidste Par Aar anvendt med gode Resultater i en stor Del offentlige og private Bygninger i Berlin, Dresden, Düsseldorf, Leipzig, München, Nürnberg, Stuttgart o. s. v.

Vi haaber, at vore Forhandlere af Bygningsartikler vil bestræbe sig for at fremkomme med Nyheder af denne Art paa den Udstilling, som skal afholdes i Industriforeningen fra 10. til 31. Marts n. A.

⁂

Mod Orm i Træ anbefaler „Pharm. Zeit." følgende Middel:

1. Linolie, 860,0. Kreosot, 40,0, blandet.

2. Linolie, 1000,0. Kreosot, 50,0. Terpentinolie, 30,0. Borsurt Mangan, 44,0.

Blandingen sker saaledes, at man først opløser Manganet ved at koge det op i Linolie, hvorefter man, naar det er blevet koldt, tilføjer Kreosot og Terpentinolie.

⁂

Uden at benytte Søm kan man befæste Metal paa Træ ved at rense Metalsiden og gøre den ru ved Hjælp af en Bejdse med fortyndet Svovl-

syre. Naar Metallet er blevet tørt og er visket af, bestryger man det med god Snedkerlim, blandet med lidt Glycerin. Ikke blot mindre Plader kan man saaledes lime sammen, men ogsaa større; blot bør man altid iagttage, at de overalt hviler jævnt paa Træunderlaget, der ligeledes bør have en ru Overflade.

Paa Jerntrapper klæbes Linoleum fast ved at benytte en Blanding af Lim, Husblas og Dextrin, der, opløst og opvarmet i Vand, faar en Tilsætning af Terpentin. Naar Linoleumsstriberne er klæbede paa, maa de, indtil Klæbemidlet bliver haardt, holdes nede ved Hjælp af Træklodser, hvorpaa man anbringer Mursten.

FORSKELLIGT.

Murermester J. J. Bruun, Oldermand for Murerlauget, er udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Dødsfald. Tømrermester *Vilhelm Peter Henrichsen*, Kbhvn. Fhv. Murermester, Godsejer *A. P. Frederisken,* Williamsborg, Vejle.

Underjordisk Baneanlæg i Paris. Fra Palais Royal til Place du Danube i den nordøstlige Del af Paris paatænkes Anlæg af en underjordisk Bane. Den vil faa en Længde af omtrent $^3/_4$ dansk Mil, og Omkostningerne ved dens Bygning anslaas til $18^1/_2$ Million Francs.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	Sælger.	Køber.	Pris.
Aaboulevard 33.	Murermester Chr. Hansen.	Restauratør Christensen.	184,000 Kr.
„Petersborggaard", St. Andst.	Proprietær Hansen.	Forpagter Kjergaard.	95,000 Kr.
„Aaes", Taars Sogn, Hjørring.	Enkefru Julie Jensen.	Forpagter Jensen.	144,000 Kr.
Basnæs.	Kammerh. Otto Scavenius.	Fru Nørgaard.	1,600,000 Kr.

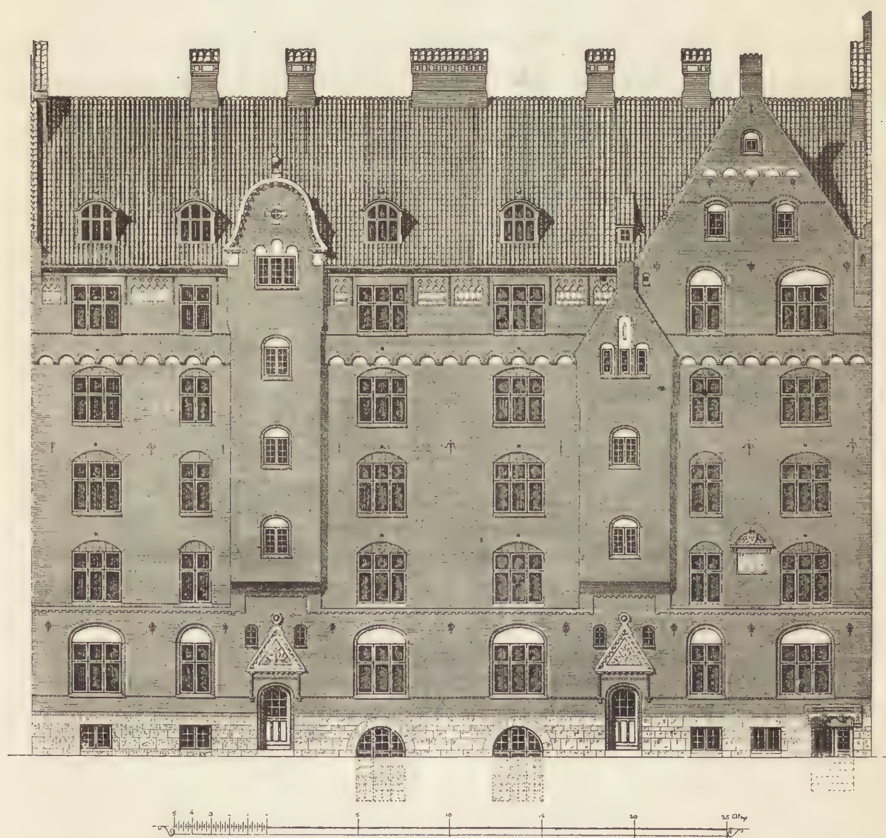
LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	Arbejdets Art.	Betingelser faas.	Tilbud afgives. M.	D.	Kl
Kjøbenhavn.	Jærnbjælker m. m. til Overdækning af Kondensationsledning til Ø. Elektricitetsværk.	Stadsarchitekten, Ny Raadhus.	Decbr.	20	12
Ringsted.	Opf. af Banevogterhus Nr. 42 A.	2den Banesektion, Colbjørnsensg. 11 og Ringsted Station.	Decbr.	21	2
Kjøbenhavn.	Lev af Cement til Vandværk.	Vandværkets Kont., Vesterfarimagsg.	Decbr.	21	2
Aarhus.	Lev. og Anbringelse af Jærngitter om Haveanl. ved „Elvirasminde".	Stadsingeniøren, Aarhus.	Januar	7	12
Kjøbenhavn.	Udførelsen af Havnemoler ved Sluseanlæg i Kalvebodstrand.	Havneforvaltningens Kont., Toldboden.	Januar	10	12
Kerteminde.	Lev. og Opstill. af Pumpeanlæg til Vandværk.	Ing. Georg Jochimsen, Frydendalsvej 4.	Januar	11	12

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.
Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.
Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 [2]. Telf. 4525.
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.
Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI-
TEKT FORENING
AFDELING B
KJØBENHAVN
DEN 27. DECBR. 1901
№ 13

FREDERIKSBERG BORGERFORENINGS STIFTELSE.

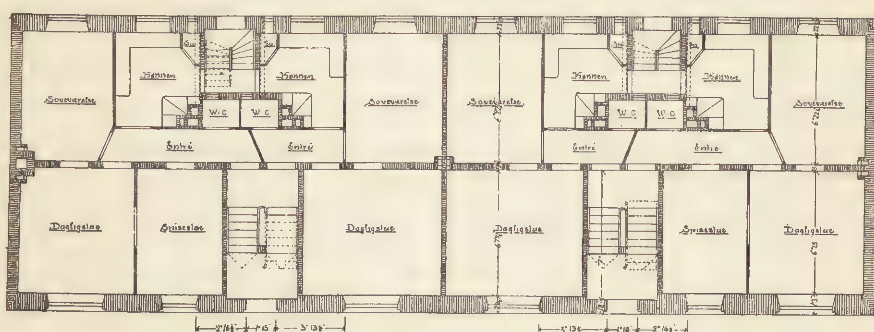
NAAR en Forening som „Frederiksberg Borgerforening“, der stiftedes den 17. Jan. 1881, og udelukkende med det selskabelige Formaal for Øje, dog efter 20 Aars Virksomhed ser sig i Stand til at bygge en Stiftelse, er det et Tegn paa, at Sammenholdet i Foreningen har været saa godt, at alvorlige Spørgsmaal i filantropisk Retning har formaaet at fange Interessen og bære Frugt.

Tankens egentlige Ophavsmand er Mejeriejer *Hamann,* som har

arbejdet for Sagen, og fundet en vægtig Støtte hos de forskellige Bestyrelser, og en af de virksomste var, da nu afdøde Murermester Jørgen Jensen var Formand, thi under hans Ledelse blev Grunden paa H. C. Ørstedsvej Nr. 10 købt i Juli 1897.

At der er gaaet saa lang Tid efter Købet af Grunden og til Planens Realisation, har sin Grund i, at Midlerne til Foretagendet udelukkende er rejst gennem Aktietegning blandt Foreningens Medlemmer, og det maa siges til den nuværende Bestyrelses Ros, at det er ved dennes Ihærdighed, at Maalet nu endelig er naaet.

Men naar der nu skulde bygges, vilde man ogsaa bygge godt, og det foreliggende Projekt er det 4de i Rækken, inden man syntes at være kommen til et tilfredsstillende Resultat. Pengemidlerne var smaa, og dog vilde man gerne skabe et for Foreningen værdigt Hus. Grundens Form er meget vanskelig, idet den kun har en Udstrækning af 45 Alen mod H. C. Ørstedsvej, men en Dybde indefter af ca. 105 Alen

forbi Taarnborgvej. — Den første Tanke var at lægge Stiftelsen i Grundens Længderetning med Façade mod Taarnborgvej, men af økonomiske Grunde maatte man forlade denne Tanke, idet Forgrunden derved blev forringet ganske betydeligt som et brugbart Aktiv ved fremtidig Bebyggelse. Dertil kom desuden, at Frederiksberg Kommunalbestyrelse fremsatte Ønsket om at forlænge Taarnborgvej ved at dreje den om mod H. C. Ørstedsvej, og det er paa dette Grundlag, det foreliggende Arbejde er fremkommen. Foreningen har i den Anledning udstedt en Deklaration paa Ejendommen, ved hvilken den forpligter sig til at afgive $12^1/_2$ Alen af Grunden fra Taarnborgvej til H. C. Ørstedsvej til fremtidigt Gadeanlæg.

Da kun en lille Del af Stiftelsen vil blive synlig ved den endelige Bebyggelse af Grunden, er denne Del af Bygningen bleven behandlet som et Gavlparti, der da vil danne et „Point de vue“ for Taarnborgvejs Forlængelse set fra H. C. Ørstedsvej. Stiftelsen bestaar af 2 og 3 Værelsers Lejligheder med W. C. og Centralvarme for ialt 20 Fa-

milier; i Tagetagen 2 Vadskerum og de nødvendige Pulterkamre, og over Hanebjælkelaget Tørrelofter. I Kælderen findes en større Sal beregnet til festlige Sammenkomster for Stiftelsens Beboere, til Foredrag, Oplæsning etc. etc.

Bygningen skal opføres af røde haandstrøgne Sten, med kløvet Granitsokkel, Dørpartier og forskellige Udsmykninger af Klæbersten og Kridtsten. Motiverne til Bygningen er hentede fra forskellige gamle danske Herregaarde, og saavidt muligt tillæmpede efter Nutidens Krav.

De frederiksbergske Byggeautoriteter har stillet sig meget velvillige overfor Byggeforetagendet, for hvilket de fortjener Tak, idet Bygningens Karakter ikke kunde være gennemført uden forskellige Dispensationer fra Byggeloven, men som beredvilligt er blevne indrømmede.

Ludv. Andersen.

VENTILATION AF ET VANDKLOSET.

3) *Appel ved Køkkenskorstenen.* At anbringe Klosetrøret opad Køkkenskorstenen tilvejebragte tidligere en rigtig god Drivkraft, som næsten var virksom hele Døgnet igennem baade Sommer og Vinter. Indførelsen af Kogegas har imidlertid ændret dette Forhold saameget, at man endog maa regne denne Drivkraft for negativ, hvor Køkkenet ikke særlig opvarmes, idet Spildevarmen fra Kogegassen ikke evner at opvarme Køkkenet mere, end at det i Reglen er væsentlig koldere end den øvrige Lejlighed. —

4) *Vindtrykket mod Bygningen.* Den ydre Luftbevægelse udøver paa Grund af sin Varighed og variable Styrke en saadan Indflydelse paa Ventilationsforholdene her i Landet, at disse er væsentligt forskellige fra Forholdene i de fleste andre Lande, og de kan derfor ikke uden videre direkte sammenlignes med disse.

Vindenes Virkning paa en Bygning er nu den, at den fremkalder en Ventilation i horizontal Retning fra Luvart til Læ gennem Utætheder i Mure, Vinduer og Døre. Vinden vil følgelig meddele Klosettet en positiv eller negativ Ventilation, eftersom dette er beliggende ved en læ eller en luv Ydermur. Ligger Klosettet derimod inde i Bygningen, faaer det horizontale Vindtryk sædvanlig ingen Indflydelse paa dets Ventilation, saa at det kan betegnes som indifferent i denne Henseende.

Vindens Sidetryk mod Bygningen aftager i Styrke nedad mod Jordoverfladen. Desuden spiller det Forhold her en Rolle, at vore Gaarde — ud imod hvilke Vandklosettet jævnlig anbringes — er smaa og helt omsluttede af høje Bygninger. I en saadan Gaard, vil Vindtrykket ikke forplante sig længere ned under Tagryggene end c. Halvdelen af Gaardens Tværmaal i Vindretningen, saa at de nedre Etager til Gaardsiden jævnlig er beskyttede mod Vindens Sidetryk. Mod Gadesiden indtræder derimod jævnlig et andet

Forhold, idet Vindtrykket mod Bygningen delvis kan virke til at fremkalde en Vindbevægelse i Gaderetningen, som saa paavirker Bygningsfaçaden enten trykkende eller sugende, eftersom den enkelte Utæthed i Façademuren vender sin Munding mod denne sekundære Vindbevægelse eller fra den.

5) *Vindtrykket over Bygningen.* Dette afgiver en god og billig Drivkraft, naar Aftræksrøret føres c. 6 Fod op over en nogenlunde frit beliggende Tagryg, og naar Pibens Munding foroven gives en til Udnyttelse af Vindens Sugevirkning afpasset Form. Særligt er det heldigt at forsyne Piben med en Sugehætte, hvorved der ved jævn Vind let kan opnaas en Ventilationshastighed i Aftræksrøret paa $^1/_4$ af den Hastighed, hvormed Vinden stryger forbi Piben. Da Vindhastigheden her i Byen kun undtagelsesvis synker under 4 à 6 Fod i Sekundet, er Vindtrykket næsten altid istand til at afgive den til Vandklosettets minimale Ventilation fornødne Drivkraft. I Reglen fremkalder Vindtrykket dog en stærkere Ventilation; jeg har saaledes kun undtagelsesvis maalt en mindre Ventilation end 500 Kbf. pr. Time i et 20 □" Rør, medens jeg ofte har fundet den dobbelte Ventilation og ikke sjældent den tredobbelte. *Jess Jensen.*

(Sluttes.)

EN UNDSKYLDNING.

Som det vil erindres, indeholdt Dagbladet „København" i Numrene for den 25. og 26. Oktober d. A. to Artikler med Overskriften „Architekterne og Vandklosetterne", forfattede af Hr. Dr. med. *Poul Hertz* og holdte i en saadan Tone og i Udtryk af saadan Art, at Architekterne i Almindelighed og Bygningsinspektørerne i Særdeleshed havde god Grund til at føle sig i høj Grad saarede derved.

I „København" for den 21. December gør Hr. Dr. med. *Poul Hertz* Afbigt herfor i følgende Linier:

„Da det er blevet mig meddelt, at de københavnske Bygningsinspektører har opfattet mine Udtalelser i to Artikler om Vandklosetter her i Bladet for d. 25. og 26. Oktober som et Angreb paa deres Hæderlighed som Embedsmænd, finder jeg mig foranlediget til at erklære, at mine Ord kun tog Sigte paa de efter min Mening urigtige Fortolkninger af de sanitære Bestemmelser, der findes om Klosetter, og at det selvfølgelig ikke har været min Mening at udtale nogen Tvivl om Bygningsinspektørernes Hæderlighed eller Dygtighed." *Poul Hertz.*

ET MINDESMÆRKE I LONDON FOR DRONNING VIKTORIA.

Man har i England besluttet at rejse et Mindesmærke for den afdøde Dronning Viktoria, under hvis 64-aarige Regeringstid England har haft en

enestaaende Blomstringstid, hvorom Navne som Peel, Palmerston, Russell, Gladstone, Disraeli, Cobden, Bright, Darwin, Stuart Mill, Herbert Spencer, Macaulay o. s. v. bærer uomstødeligt Vidne. Ved det paatænkte Monument har man da ønsket ikke blot at rejse et Minde om Dronningen personlig, men et Mindesmærke for hele den viktorianske Tid.

For at betegne denne dobbelte Betydning, har det nedsatte Udvalg tænkt sig Mindesmærket som et architektonisk Pragtværk, indenfor hvis Rammer baade det personlige og det monumentale kan finde et passende Udtryk.

Med Hensyn til Pladsen for dette Kæmpeværk har man oprindelig fæstet Opmærksomheden paa tre Steder i London, Omgivelserne af Parlamentsbygningen, Westminster Abbediet eller Buckingham Paladset, og man har efter foretagne Undersøgelser endelig bestemt sig for det sidstnævnte af disse tre Steder.

Buckingham Paladset ligger ved den vestlige Ende af St. James Park, et af Londons smukkeste Parkanlæg, som er anlagt under Karl II. af Le Nôtre, men senere under Georg IV. er bragt i sin nuværende Skikkelse af Architekten Nash. Denne Architekt har ogsaa foretaget Ombygningen af det oprindelige Buckingham House, som i 1837 erhvervedes af Dronning Viktoria og siden da har været hendes stadige Residens. I Fortsættelse af dette Slots Midtakse strækker sig mod Nordøst en bred Allé, The Mall, som afsluttes ved Trafalgar Plads i Retning af The Strand ved nogle Grupper af Bygninger. Planen for Mindesmærket paa dette Sted var da følgende: Billedhuggeren Thomas Brock opfordredes til at gøre et Udkast til et Monument for Dronning Viktoria, der skulde danne Midtpunktet for det architektoniske Anlæg. Brocks Udkast viser Dronningen i dobbelt Legemsstørrelse siddende i en Nische, der vender mod „The Mall.“ Paa Bagsiden af Mindesmærket findes en allegorisk Fremstilling af Moderkærligheden, og paa hver Side af Portrætstatuen Figurer, der fremstiller Sandheden og Retfærdigheden, medens Toppen afsluttes af en Figur, forestillende Sejrens Gudinde (Viktoria). Dette Monument staar paa en terrasseformet Underbygning, der til Siderne afsluttes af Ballustrader med Krigerfigurer, medens der fortil og bagtil findes Trappeanlæg. Mindesmærkets Højde er ca. 21 Meter, den største Udstrækning i Bredden ca. 50 Meter og i Dybden ca. 42 Meter.

Opgaven var da at skabe en architektonisk Omgivelse, som sammen med Buckingham Paladset og Mindesmærket dannede en kunstnerisk Helhed. Samtidig skulde The Mall inddrages i Planen og indrettes som en Sejrsallé med Grupper af Billedstøtter med visse Mellemrum. Til Udarbejdelse af de foreløbige Udkast, indbød Udvalget Architekterne *Aston Webb*, *T. G. Jackson*, *Ernest George*, *Thomas Drew* og *Rowand Andersson*. Af disses Udkast valgtes *Aston Webbs* som det bedste.

Det interessante ved Webbs Udkast er, at selve Slottet, der ikke har synderlig architektonisk Interesse ikke inddrages som en væsentlig Bestanddel af Anlægget. Foran Slottet i hele dets Udstrækning og fortsættende sig et Stykke mod Nord opføres en Kolonnade som Diameter i en stor Halv-

cirkel, i hvis Midte Monumentet vil faa Plads. Mellem denne Søjlehal og Paladset fremkommer da en velordnet symmetrisk Plads. Selve Halvkredsens Kolonnader ender i symmetrisk anlagte Kuppelbygninger, mellem hvilke Adgangen til Monumentet og til Queens-Garden er. Paa Siderne er Søjlehallerne afbrudt af kuppelkronede Mellembygninger med store Springvandsanlæg. I selve Sejrsalléen er der paa forskellige Steder pladsagtige Udvidelser, saaledes ud for Marlborough-Gate og ved Waterloo-Pladsen, men Anlæggets største Fortrin er, at den skaber Forbindelse med Trafalgarplads, med „The Strand,“ Northhumberland-Avenue og med Whitehall ved en kredsrund Plads med Springvand. At Anlægget naar det ad Aare bliver fuldført, vil blive et kunstnerisk Værk af Rang, er hævet over enhver Tvivl, og Aston Webb vil sikkert ved dette Værk grundfæste det store Ry, han har erhvervet ved tidligere Arbejder.

FORSKELLIGT.

Personalia. Cand. polyt. *N. A. Secher*, der i et Par Aar har været konstitueret i Stadskonduktørembedet, er af Magistraten udnævnt til Stadskonduktør i Kjøbenhavn.

Dødsfald. Blikkenslagermester *Ludvig Michael Aagaard*, Kbhvn.

EJENDOMSSALG.

Ejendom.	**Sælger.**	**Køber.**	**Pris.**
Jernbanehotellet i Næstved.	P. Hemmingsen.	Chr. Hemmingsen.	65,000 Kr.

LISTE OVER LICITATIONER.

Sted.	**Arbejdets Art.**	**Betingelser faas.**	**Tilbud afgives.** M.	D.	Kl.
Sorø.	Lev. af Telefonpæle til Sorø-Vedde Banen.	Statsbaneanl.Kont., Reventlowsg. 10.	Januar	6	2
Aarhus.	Lev. og Anbringelse af Jærngitter om Haveanl. ved „Elvirasminde“.	Stadsingeniøren, Aarhus.	Januar	7	12
Kjøbenhavn.	Udførelsen af Havnemoler ved Sluseanlæg i Kalvebodstrand.	Havneforvaltningens Kont., Toldboden.	Januar	10	12
Rønne.	Lev. af lukkede og aabne Godsvogne til Bornholms Jærnbane.	Banekontoret i Rønne.	Januar	10	12
Kjøbenhavn.	Stenhuggerarb. ved Tilbygning til Ny Carlsberg Glyptothek.	GlyptotheketsTegnestue,NyVesterg.	Januar	11	11
Kerteminde.	Lev. og Opstill. af Pumpeanlæg til Vandværk.	Ing. Georg Jochimsen, Frydendalsvej 4.	Januar	11	12
Rønne.	Opf. af et Arresthusetablissement.	Architekt Bidstrup, Rønne.	Januur	15	12

UDFALD AF LICITATIONER.

Arbejderne ved Opførelsen af den ny Ejendom paa Raadhuspladsen mellem Frederiksberggade og Vestergade er overdragne:

Murerarbejdet, Murm. Mynster for ca. 170,000 Kr. Moniergulve o. s. v., Emil Jensen & Schumacher c. 44,500. Jærnbjælker, Chr. Rahr & Co., c. 22,000. Stenhuggerarbejde, C. Wienberg & Carl Scheller c. 25,000. Tømrerarbejde, H. R. Nielsen, c. 38,000. Snedkerarbejde, T. Oxelberg & Co., c. 45,000. Smedearbejde J. P. Chr. Jensen, c. 95,000. Blikkenslagerarbejde, L. Hannibal, c. 16,000. Glarmesterarbejde, Chr. Morville, c. 15,000. Elektrisk Lys, Ludvig Lund, c. 6000. Elevatorer & Jærnsøjler, „Titan" c. 30,000. Varmeapparat, Ing. Thorbrøgger, c. 35,000. Indvendige Afløb, W. C., Vaske o. s. v., Ludvigsen & Herman, c. 13,500. Malerarbejdet er ikke bortgivet.

Fortegnelse

over Firmaer, som i det forløbne Kvartal har annonceret i Tidsskriftet.

Annonceafdelingen redigeres af Hr. Maler *T. E. Lundbye* (Ahornsgade 1), som tillige har udført Tegning til en stor Del af de forskellige Annonceclichéer.

Asfalt og Asfaltarbejder.

Bird, Fjords Alle 1
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Kjøbenhavns Asfaltkompagni, Kongens Enghave
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1.

Badeanlæg og Badeapparater, Armatur hertil m. m.

Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Lund & Lawerentz, Pilestræde 32
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Timm, Brødr. J & O., Vesterbrogade 44
„Vølund", Aktieselsk., Blegdamsvej 32
Weilbach & Cohn's Fabriker, Akties., Mariendalsv. 57

Beton-, Cement- og Monierarbejder.

Dirchsen, C., St. Torvegade 15
Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H. Schumacher, Aaboulevard 14
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Portland-Cementfabriken „Danmark", Aktieselsk., Ny Toldbodgade 15
Rasmussen, H. & O., Læssøesgade 5
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1
Schiøtz, Carl, Vesterbrogade 54
Sørensen, F. P., Eftf., Elmegade 12

Bogbind, Bøger m. m.

Baden, Jakob, Østergade 16
Kyster, Anker, Sværtegade 3
Lehmann & Stage, Løvstræde 14
Schüth, Ludvig, Nygade 4

Brændsel.

Akts. Christiansholms Fabriker, Nyhavn 4

Bygningsartikler, forskell. Cement, Zink m. m.

Andersen, Eduard, Ny Kongensgade 20
Aktiebolaget Klagstorps Kalkbrott, NyKongensg. 20
Dansk Papyrolithfabrik, Aktieselskab, Ny Torv 17
Evers & Co., Frederiksholms Kanal 6
Hoppe, V. & Lutz-Petersen, Nørrebrogade 63
Jensen, & Emanuel, H. Schumacher, Aaboulevard 14
Kjøbenhavns Skiferlager, H. C. Vinter, Nørreg. 2
Lemvigh & Co., Niels Juelsgade 5
Nielsen, Hans, Bygningsentreprenør, Holstebro
Nymølle Skærvefabrik, Aaboulevard 14
Petersen, Andreas Rudolf, Købmagergade 57
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Wildau, L., Jernbanegade 6

Byggegrunde.

Hansen, H. P., & Fritz Ortmann, Nygade 4
Josephsen, N., Dr. Olgasvej 2

Clichéer, Reproduktion, Lyskopiering, Stempler samt Tegninger hertil.

Atelier Friis, Møntergade 12
Hansen, Charles, Nørregade 6
Hanson, John. R., Ny Østergade 2
Lundbye, T. E., Ahornsgade 1

Dampskorstene, runde.

Holbøll, Olaf, & Poul Poulsen, Malmøgade 4
Jensen, Emanuel, & H. Schumacher, Aaboulevard 14
Køhler, V. Sibbern, Ryesgade 25
Meier, F., Valby
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33

Dørlukkere.

Kjøbenhavns Dørgreb- & Metalvarefbr. Skinderg. 39
Nørholm, N., & Søn, Skindergade 42

Elektriske Anlæg, Elevatorer, Lynafledere, Materiel m. m.

Andersen & Meyer, Løvstræde 8.
Elektrisk Bureau, Boldhusgade 6
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hein & Møller-Holst, Citygade 24
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Blaagaardsgade 17
Lund, Ludvig, Regnegade 26
Otzen, P., & Thorstenson, Vesterbrogade 24
Riedel, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Siemens & Halske, Akties., St. Kongensgade 63
Sørensen, Ferd. E., & Co., Dr. Tværgade 55
Timm, Brødr. J. & O., Versterbrogade 44
„Titan", Akties., Tagensvej 32 og Vesterbrog. 1.
Tvermoes & Abrahamson, Gotersgade 13
„Vølund", Aktieselskab, Blegdamsvej 32

Fajance- og Porcellænsovne.

Kjær, C. V., Købmagergade 42
Kähler, Carl F., Jernbanegade 5
Reeh, H., Jernbanegade 4.

Forsikringsvæsen.

Forsikrings-Aktieselskabet „Skjold", Raadhusstr.

Gade-, Vej- og Kloakanlæg, Havne- og Kystarbejder m. m.

Dirchsen, C., Torvegade 15
Hoppe, V., & Lutz-Petersen, Nørrebrogade 63
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Rasmussen, Niels, & H. Schiøtz, Hostrups Allé 12
Schøller & Rothe, Aaboulevard 1

Gas- og Vandmestre m. m.

Albrectsen & Madsen, Ravnsborggade 20
Flyge, H. B., Gothersgade 20
Harboe, Kr. Noe, Nørrebrogade 13
Høst, P. W., Ravnsborggade 12.
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Riedels, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Schæbel, Ferd. Mikkelbryggersgade 5
Strømann, C. & G., Raadmandsgade 15
Thomsen, Carl, Nørre Allé 21
Timm, Brødr. J. & O., Vesterbrogade 44
„Vølund", Aktieselskab, Blegdamsvej 32

ARCHITEKTEN, MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING udkommer én Gang om Ugen.
Abonnement á 2 Kr. 50 Øre pr. Kvartal kan tegnes paa alle Postkontorer og i Ekspeditionen.
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktør: Architekt K. ARNE-PETERSEN.

Avertissementsprisen er 1 Kr. pr. Kvadrat-Tomme. Annoncer kan indsendes under Adresse: Hr. Maler T. E. Lundbye, Industribygningen, B., samt modtages paa Ekspeditionens Kontor.

Bladets Kontor er Lavendelstræde 5 [2]. Telf. 4525.
Ekspedition: Kl. 11—3.
Redaktion: Kl. 2—3.

Afdeling B. trykt i „Kristeligt Dagblad"s Bogtrykkeri.

